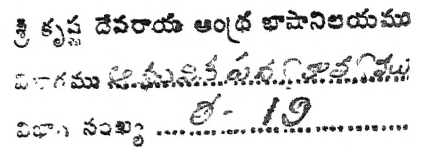

(నాతిహాసిక ప్రబంధము.)

కావ్యకళాసిద్ధి, కవినీతివా గ్ని ఆవిధాని పంచానన,
డి. రాజశేఖర శత్రువాధాని.

894-8131
RAJ-R

ప్రొద్దుటూరు

శ్రీ జానకీ ముద్రాక్షరశాలయంను ముద్రితము.

1934 ప్రథమ ముద్రణము 500 ప్రతులు.

1935 ద్వితీయ ముద్రణము 1000 ప్రతులు.

శ్రీ

విజ్ఞప్తి.

లెఫ్టనెంటు కర్నల్ జేమ్స్ టాడ్డోర (Lieutenant-Colonel-James-Tod) రాజస్థానదేశచరిత్రము (Annals and Antiquities of Rajasthan) చదివి నవ్వుతీసుండు యు నాగ్రంథమునెడ నా కతిశయ కారవము గలిగెను. ఆ యితీహాసరంగమున నర్చించిన పాత్రములలో “మహారాణా-ప్రతాపసింహుడు” పూర్వాభిగణ్యుడు. స్వాతంత్ర్యశబ్దమునకు మున్నెన్నడునులేని రసార్థసంపత్తి గూర్చిన ‘విశ్వవీరచూడామణి.’ భగీరథ ప్రతీకాశ కార్యదీక్షా ధురంధరుడు. చిన్నరాజ్యమున కధీశ్వరుడయినను మాతృదేశభక్తి పరత్వముపెంపున నీ రాజ్యపుంగవుడు 55లక్షలు పాదాతిబలము, 15 లక్ష లాశ్వీకదళము, 10 వేలు వారణములు, 10 వేలు పిరంగులు గలిగి ప్రపంచోన్నత ప్రబలసార్వభౌముడయిన యక్ష్మరుపాదుసాతో నిరువదియైదు వత్సరములు మహాసంగ్రామము నడిపి స్వాతంత్ర్యము నిలుపుకొని ధర్మవీర శిరోమణియని కీర్తి మోసెను.

నిజమాక్తిసితాతపత్రచ్ఛాయల సమగ్రదక్షిణాపథ రాజ్యము లన్నింటికీ జలువఁ గూర్చి దశదిశల ధవళకీర్తిచంద్రికలు నెఱపి శ్రీకృష్ణదేవరాయలు యశఃకాయుడైన పిదప నతని యనంతరమువారి పరిపాలనమున రాజ్యము చెదరి, పాయలై, చెడి, దేశమంతయు ననంత నిరంతర సంగరములలో మునిగిన కాలమగుట “రాణాప్రతాపసింహుని” వీరవిక్రమ విహారకథనములు దక్షిణభారతమున వ్యాపింప నవకాశము తక్కువ యయ్యెను. ఆకారణమున నితనిపేరు దక్షిణాపథమున నేపదిమందియైన నెఱింగియుందురో లేదోయని సందేహముండెడిది. ఉత్తరభారతదేశమునమాత్ర మా మహావీరుని దివ్యనామముఁ గీర్తించి పులకితశరీరులుగానివారు లేరు.

పూజ్యులగు పూర్వమహాకవులు పలుమాఱు వ్రాసిన పురాణాంశములఁ గుఱించి కాని, కల్పితకథలను గొనికాని ప్రబంధములు రచించుట తొలుతటినుండియు నాకు రుచించినదిగాదు. అతిశయోక్తులకుఁబోక జరిగినది జరిగినట్లులు వ్రాసిపెట్టిన సత్యమగు దేశచరిత్రములు ప్రజాప్రభోధకప్రబలసాధనములని నావిశ్వాసము. కావున నింతకుముందు ఘూర్జర దేశచరిత్రమందలి “వీరమతీదేవి చరిత్రము” మేవాడ్ దేశ చరిత్రమునందలి “చండనృపాల చరిత్రము” పద్యగ్రంథములుగ విరచించితిని. ఎన్నివిధములనయినను యత్నించి లోకోత్తర వీరవ్రతుండగు “ప్రతాపసింహుని” దివ్యచరిత్రముఁగూడఁ గావ్యముగ రచించి యాంధ్రభాషాయోషామణి మృదుపదార విందములచెంత సమర్పించుకొని కృతకృత్యుడఁ గావలె

నని నాకుఁ గొండంత కోరిక గలిగినది. ఆ విశ్వవీరుని నామధేయము కనబడిన గ్రంథముల నెల్లఁ దెప్పించుకొని పఠించితిని. భాగ్యవశమున ననేకామూల్యాంశములు గడింపఁగలిగితిని. వత్సరములకొలది నామహాభాగుని గుణగణము లూహించి, భావించి, ధ్యానించి, తన్నయిఁడ నగుచుంటిని.

ఇతివృత్తము సంపూర్ణముగఁ జరిత్రాత్మకము. రంగము పవిత్రమయిన యార్యా పుత్రక్షేత్రరాజము. పద్ధాననాయకుఁ డు త్రమోత్తమ భారతీయ శిరోమణి. అయిన నుత్తర హిందూస్థానమందలి (అహమ్మదాబాదు - అజహల్ వారా - ఝసల్ మియర్ చౌరా ఘర్) మున్నగు పురముల నామములును, (డోంగరీశుఁడు - సోనెగుట్టమహేంద్రుఁడు - మహమ్మజ్జలాలుద్దీనకృరు - ఖాన్ ఖానక్ - హకీంహుమాం - మీర్జా అబ్దురహిమాన్) లోనగు పురుషుల నామధేయములును, (మండలగృహము - అంతల్లా - కుంభల్ మియర్ - చేవందా - చానార్ దుర్గము - తారాఘర్ - రణస్తాభపురదుర్గము) మొదలగు కోటల పేర్లును శ్రుతికటువులై దీర్ఘములై ఛందోగణములలో సులభముగ నిముడనివై యున్నవి. మాతీయు నిది 25 సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగ సాగిన మహాసంగ్రామము. సాధనములు శరచాపములుగావు. తుపాకులు-శతఘ్నులు. మాతృకలోఁ బదునాలుగుపుటలున్న ప్రతాపసింహరాజచంద్రుని చరిత్ర మొక్కకళ తక్కువగ వెలుఁగుచున్నది. రాజస్థానదేశచరిత్ర మనేక రాజ్యములను వీరయోధులను గుఱించి వ్రాయఁబడినది. కావునఁ బ్రతాపుని చాత్రమును బ్రత్యేకముగను సమగ్రముగను బోషింప నవకాశము లేకపోయియుండుట సత్యము. ఆ కొఱవడిన 'ఆధ్యాత్మికకళ'ను జేర్చి యా రాజగురుమహాసార్వభౌముని పాత్రమునకు వన్నె చేకూర్చి నిర్వచనకావ్యముగ వెలయింప నారంభించితిని.

1932 మార్చి నెలకు మూఁడాశ్వాసములు వ్రాయఁగలిగితిని. ఆరోగ్యము చాలక కడపఁ దాటి కదలఁజాలని దుర్బలస్థితి నుండి గ్రంథ మంతటితోఁ గడమవడిపోవునేమో యని పలుమాఱు వగ నొందితిని. పదునెనిమిది మాసము లంతరాయమున కోర్చి మఱల నారంభించి యొకమాసమున గ్రంథముఁ బూర్తిచేసితిని. నా పరమమనోరథఫల స్వరూప మగు ప్రతాపదేవుని దివ్యచరిత్రము నాద్యంతము రచించి నిర్వహింప ననుగ్రహించి నాకు మనఃపరితృప్తి గలుగఁజేసిన యీశ్వరుని కరుణామయత్వమును గొనియాడితిని.

ఈ గ్రంథమున కావిష్కరణమహోత్సవముఁ దీర్చిన మిత్రులు ప్రశంసాపాత్రులు. ఆవిష్కరణసభ "కావ్యకళానిధి" బిరుదము నొసంగి నన్ను గారవించినందులకై ప్రొద్దుటూరు హైస్కూలులో "కళానిధి"-బహుమానము శాశ్వతముగా నెలకొలిపిన శ్రీ రావు బహదూరు వి. వసంతరావుగారి యకాదార్యమును గణింతును.

1934 జనవరి మాసమున గ్రంథముప్రతులు నాయొద్దఁ జేరెను. నాయొడిగిన కవులకును, బండితులకును, మిత్రులకును, బంపుకొంటిని. వారందఱు సంతోషించి నాయొగ్యతకు మించి నన్నుఁ గొనియాడిరి. వారికృతమును మఱవను. ఒక్కొక్కచోఁ బది-పదునాఱు పుటలవఱకును బ్రాచీన యమూల్యాభిప్రాయములను సంగ్రహపఱచి ముద్రింపించి నందులకై వారు క్షమింతురని నమ్ముదును. నా గ్రంథమునెడ నపారాదరము నెఱపిన బ్రాచిలుకూరు నారాయణరావుపంతులు (M. A. P. H. D.) గారి యుదార-మృదు-హృదయమును నేను ప్రత్యేకవిశ్వాసముతోఁ గొనియాడు చున్నాను. ప్రతాపమహారాణా గారి తివేర్ణ చిత్రపటము ప్రతు లొకసహస్రము నాకుఁ బంపి యుపకరించిన భారతీపత్రికా సంపాదకులు శ్రీ. గన్నవరము సుబ్బరామయ్యగారి సాయము స్మరింతును. మైసూరు-మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములవారు గ్రంథమును వరుసగా “నింటర్మిడియేట్-బి. ఏ.” పరీక్షలకుఁ బాఠ్యముగ నిర్ణయించి నన్నుఁ బ్రోత్సహించిరి.

చతుర్థాశ్వాసమున నొక్కయెడను బంచమాశ్వాసమున నొక్కతావునను గొన్ని పద్యములను జేర్చుటతప్ప నీముద్రణమున నాచేసిన మార్పుకొండును లేదు. ఈ కావ్యమున తేజమేని గుణము గనబడునేని యిది యాంధ్రమహాజనులమన్ననకుఁ బాత్రమై శాశ్వతస్థాయి నలరారుఁ గాతమని పరమేశ్వరుని బ్రార్థించుచు నుపరమిండు చున్నాను.

ప్రొద్దు టూరు.

1—9—35.

}

ఇట్లు,

‘ఆవధాని పంచావన - కవిసింహ - కావ్యకళానిధి,

డి. రాజశేఖరశతావధాని.

౯౯

అ భి ప్రా య ము లు.

The book has duly been presented to His Highness, the "Maharana" Sahib Bahadur and I am desired to Convey to you His Highness's thanks for the same.

Yours faithfully,

TEJ-SIMHA,

Private Secretary.

Udaipur. }
20-8-1934. }

The poet has far excelled his original Todd. The central character, the hero of heroes is Rana Pratap. He is depicted as the truest Rajayogin. With no kingdom, no forts, no army, no shelter, no food, except edible grass, he raises the banner of freedom aloft, holds it high for twenty five years against Akber, the greatest emperor of the day, declining to whisper into the ears of Raja Man Singh one word of submission to the Mogul Padushah. His stern simplicity, his intrepid valour, his resolve to defy fate and worship at the shrine of liberty, his unyielding pride in his Solar descent, his patriotic attachment to the barren wilds of the Aravalli Hills, his chivalrous courtesy even unto the enemy are all so painted in words that the written word appears to transcend the best colouring effect on the canvass. No sense of despair mars the effect of his marvellous courage. The series of his [Pratap's] valourous deeds constitute a reading that is rivalled in Telugu literature only by the deeds of Bhishma and Abhimanyu in Thikkana's Bharata.

The portraiture of the opposite camp is no less elevating. One can easily find modern parallels for Akbar and Man Singh. There does not however appear to be a parallel to "Abdur Rahiman" the chief minister of Akber. He is the noblest of the noble, the flower of Islam, the truest devotee of true Virtue..... The nationalistic outlook of the work is really a pleasure to ponder over.....

The poet's style is classic. It is what moderns in Telugu call "Grandhic." However the flow is so natural, the language is so idiomatic, the illustrations are so familiar, the expression is so homely and pithy that the most modern pedant would have very little quarrel with the poet for the style employed. In two cantos does the poet show his partiality for Sanskritic metre. The rest of the work abounds in the quick mellifluous cadence of the native metre.

Madras. }
19-6-34. }

"THE HINDU."

The production of this beautiful book marks an epoch in the modern Telugu literature. The author takes us back to those glorious days of India when Freedom's battles were fought in the great theatre of the Indo-Gangetic plain. It is highly Miltonic in conception and the reader's attention is sustained throughout by the rich mental imagery contained in verse after verse. There is a superb touch

of epic grandeur about the work and the intense heroism and love of country displayed by "Rana Pratap" are very well depicted; in short the reader is roused to a sense of hero-worship. The tense situation between the Hindu hero on one side and the Great Mogul on the other, is rendered highly melodramatic and the reader cannot go through this portion of the work without a thrill of enthusiasm. The whole work is classical in tone and the historical back-ground is so true and accurate that the author deserves immense congratulations for his great diligence and fidelity to details.

I have very great pleasure to commend this book for introduction in High Schools and Colleges.

Anantapur. }
22-4-1934

Yours sincerely
GULAM DASTAGIR,
D. E. O. Cuddapah-Anantapur Dists.

I have read a portion of your work. As a matter of fact no opinion is needed for your beautiful poetry. As for as I read it is very interesting with beautiful thoughts and charming style.

Rajahmundry. }
19-5-34

CHILAKAMARTI LAKSHMI NARASIMHAM.

The work is certainly on a par with our epic poems. You have kept up your word that your composition will be in "ಕೃಷ್ಣಾಕಾಶಮು."

Cokanada. }
18-11-34

M. VEKATA RAMAIYA
Subordinate Judge.

A book of this kind is opportune at present. "Rana Pratap Singh," is sure to inspire the leaders and the rank and file to act like a phalanx in union, and sacrifice their lives, if necessary, for the cause of the country.

25-9-34 }

P. PARTHASARATHI IYENGAR,
Sub-Judge.

గీ॥ పక్షమగు తీయమామిడి ♦ పండుమాడ్కిఁ బదపదంబున రసముట్టి ♦ పడుచునుండఁ
బదియు నెనిమిది వందలు ♦ పద్యములను గావ్యముగ వ్రాసి కంటి వ ♦ భండకీర్తి !

గీ॥ సరళముగను జల్లఁగను ర ♦ సంబుఁగురిసి తన్నయత్వముఁగూర్చి గ్రం ♦ ధంబునడు
ప్రజ్ఞ సీసామ్మటంటి; నా ♦ పట్టులందుఁ దిక్కనకవిండుఁ దలపించు ♦ దీప్తిఁగంటి !

గీ॥ ఉత్తమోత్తమ వీరుల ♦ కుండవలయు నుత్తమోత్తమ గుణముల ♦ కొజ్జబుతి
నిల్వటద్దంబునై యొప్పు ♦ నీప్రతాపువీరచరితంబు “రెండవ ♦ భారతంబు” !

గీ॥ అన్న! నేటి మహాసభా ♦ ధ్యక్షుండనయి బారుతీరిన విబుధుల ♦ ప్రార్థనమ్ము
పఱలఁ “గావ్యకళానిధి” ♦ బిరుద మొసఁగు భాగ్యమునుగాంచి పరవశ ♦ త్వంబుఁగల

ప్రొద్దుటూరు.

17-12-1933

}

జనమంచి శేషాద్రిశిర్గొ.

(ఆవిష్కరణ మహాసభాధ్యక్షులు.)

ఎచ్చట నేరసము చిలుకవలయునో అచ్చట నారసము గలదియై, నిర్గుప్తవై
“రెండవభారత” మన్నంత యందచందములతో మికవిలే యున్నదని నాకుఁ దోచినది
ఇది సూత్రప్రాయమైన నా ముఖ్యాభిప్రాయము.

కడియం.

}

చెల్లపిళ్ల వె కటశాస్త్రి
(తిరుపతి మొక టీశ్వరులు)

నమస్కారములు. తాము సాదరముగ పంపిన “గాణాప్రతాపసింహ” చరిత్రమున
కృతజ్ఞతతో స్వీకరించినాను. దాని నామూలగ్రముగఁ జదివితీ. చరిత్ర గ్రంథమున
కావ్యముగ వ్రాసి రసవంతముగ నిర్వహించడము కష్టమైనదని. మికభావనవిధాన విష్ణు
టి కద్వితీయమైనదని చెప్పిన అతిశయోక్తి అని తలంపరని నమ్ముచున్నాను. ఇంతటి పెద్ద
కావ్యాల నింతచక్కగ వ్రాయఁగల వా రింక నుండడము శుభావహము. మికవిత్తాధారచే
తనిసినాను. మికు ధన్యవాదములు.

అనంతపురం.

29-4-34

}

చిలుకూరు నారాయణరావు,

(ఎం. ఏ. పి. హెచ్. డి.)

క॥ చదివిన భారతమేకద చదువంగా వలెనటన్న ♦ సామెత వృధయై
పొదలఁ బ్రతాపచరిత్రము చదివినవారలకు నెందు ♦ సత్కవితిలకా!

చ॥ పలుకులఁ దేనె లుట్టిపడు! ♦ భావములందు స్వతంత్రిదీ ప్తి శో
భిలు! వినువారి వీనులకు ♦ విందు లొసంగు కథావిధాన! మి
య్యిలఁ దులలేదు నీకవిత ♦ యెంతయుఁ దిక్కనభారతంబె! యాఁ
దలలఁ గదల్పఁజేయు విబు ♦ ధప్రకరంబున కంచుఁ దెల్పెదన్.

కడప.

23—12—1933.

కావ్యపురాణశీర్ష, వివ్యాన్,
జనమంచి వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ,
ఆంధ్రోపాధ్యాయుడు.

పరశ్శతప్రణామములు:

తమ రచన చాల గొప్పది. ఒకానొక కాలమున నేనును ప్రతాపరాణాచరిత్రమును
కవ్యకావ్యముగ వ్రాయ నుత్సాహపడి యుపక్రమించి యుండినవాడను. సుమారు 300
పద్యములు వ్రాసి నడుమంత్రమున వదలితిని. వ్రాత గ్రంథముగూడ నావద్ద లేక నశించినది.
తమ గ్రంథముఁ జదువ మొదలిడఁగానే నా ప్రయత్నము నిరవశేషముగా నశించుట
యెంతో మేలే యాయె ననిపించినది. ఇంత గొప్పగ్రంథమును ఒకటేధారతో అందదుకులు
తోడుకులు లేక రచించి ముగింపఁగల్గిన తమశక్తి సామర్థ్యముల కాశ్చర్యపడి యభినందించు
చున్నాను. తమది ప్రబంధముల పక్షతతోఁగూడిన పురాణశతయ్య. ఈ శైలిలో నిజ
ముగాఁ దామొక పురాణమునే వ్రాసియుండిన నెట్లుండెడిదోయని యాశపడుచున్నాను.
ఈస్థితిలో నీకావ్యము నింతరసవంతముగాఁ బఠనీయముగాఁ జేయశక్తులు చాలమంది లేర
నుట నిస్సందేహమైన విషయము. ఎక్కువ విన్నవింపలేను. యథావకాశముగా గ్రంథ
మును బూర్తిగాఁ బఠింతును.

ప్రేమూరు.

30—8—34

రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

శా॥ భావాభ్యున్నతి, దానికీదగిన రూ ♦ పన్యాస మద్దానికీ
లావణ్యవిడు సుప్రసాదగుణలీ ♦ లల్ దానికీ సత్కళా
జీవంబౌ రసమాధురీమహిమమున్ ♦ సిద్ధించి నీకావ్య వి
ద్యావై శేద్యము పండెనోయి! కవిసిం ♦ హా! నీకు బ్రహ్మయువౌ.
శా॥ సమ్యగ్వాఙ్మయ పద్ధతీనడదు భా ♦ పాయోషకున్ నీచపుం
గ్రామ్యంపుంబడి దాపరించె! విమల ♦ ప్రాచీకళానూచక

స్వామ్యంబుల్ నశియించె! నిట్టియెడ దు ♦ స్నాహిత్యధూమ్యాకుల
భ్రామ్యజ్ఞాతికి నీప్రతాపకృతి దీ ♦ వ్యజ్ఞోత్తియై ద్యోతిలు!

చ॥ తటచిన భారతంబొకడు ♦ తక్క నిజానకు వీరకావ్య మీ
పట కుదయింపలేదు మన ♦ వాఙ్మయమందొకఁడైన; జాతికి
బరువము మాతృదేశమున ♦ భక్తి మదిన్ బురికొల్పి నేటి కా
తఱుఁగు భవత్ప్రతాపుచరి ♦ తంబునఁ దీతినదోయి! మిత్రమా !

మ॥ పరమాభ్యున్నత భావపర్వత పత ♦ ద్వాగ్గుంభగంభీర ని
ర్ఘరవీచీ రసధారఁ గావ్యసరసిన్ ♦ సుధించి ఛందఃపరం
పరలన్ కాల్పలు జాలువార్చి తెలుగు ♦ మ్మాగాణి జాతీయకా
వ్యరసారామము వెంచితోయి! కవిసిం ♦ హా! కావ్యపంచాననా!

నీ॥ అలచిత్రకారు రం ♦ గులమాటి రాణాప్రతాపసింహస్మృతు ♦ రూపపటము
ననరాదుకాని; నీ ♦ యమృతాక్షరన్యాసమూర్తియు దది వెఱ ♦ బొమ్మమాత్ర!
బ్రహ్మకల్పముదాఁక ♦ వన్నెమాయనియట్లు లాత్మయన్ కొలిమి వీ ♦ రాగ్ని బలిమి
కవనంపుమూసలోఁ ♦ గఱఁగి మేల్సినాన జాతీయతాముద్రీ ♦ సోతపోసి

గీ॥ వీరరాణాప్రతాపరా ♦ డ్విగ్రహమును దెనుఁగుఁగోవెలఁ బ్రాణిపత్రి ♦ తిష్ఠచేసి
నిలిపితివి! చేరి మనసారఁ ♦ గొలుచు నాంధ్రవీరసంతతివాంఛ లీ ♦ డేరుఁగాక.

కాళహస్తి.

4—9—34

కవితాకళానిధి: బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవి.

ఆధునికులగు తెలుఁగు కవులకు దేశభక్తి—దేశాభిమానములు శూన్యములు. వారి
గ్రంథములలో దేశప్రబోధకములగు రచనములు తక్కువ. చరిత్రాత్మకములు కడుంగడుఁ
దక్కువ. చరిత్రాత్మకములై దేశభక్తి నుద్దీపింపఁజేయు పద్యకావ్యములు లేనే లేవు.
వేలసంఖ్యన మించిన తెలుఁగుకవులలో దేశమును దలఁచుకొనువా రరుదు. భావకవుల కీ
గొడవ పట్టనేలేదు.

ఈ సుకవి కవిత్వము రసవంతమైనది. శైలి మధురమైనది. ధార గంగాప్రవాహ
వేగముగలది. పదముల పొందికయు భావగౌరవమును మిక్కిలి మెచ్చఁదగినవి. జాతీయ
ములును లోకోక్తులును తమంత వచ్చి మూఁగి పడినట్లున్నవి. ప్రతిఘట్టమునను బ్రతి పద్య
నను గవికిఁగల దేశభక్తియు, శూరశిఖామణి యగు ప్రతాపసింహమహారాజసింఘుని

యం దీ కవిసింహునకుఁగల భక్తి-గౌరవములు తోలుకాడు చున్నవి. ఎచ్చటఁ జదివినను జదువరుల హృదయములు కరఁగి నీరుగాక మానవు. ఎంతటి దేశద్రోహులైనను దేశ భక్తులుగ మాత్రక మానరు. ఇట్టి విశేషములు వివరముగఁ దెలుపఁబూనిన నిది యొక గ్రంథమంత యగును.

నిడుదవోలు.

మంగిపూడి వెంకటశర్మ.

గీ॥ మొగముమందటి యిచ్చక ♦ మ్ములకు దిగక మనసులో మాట వల్కుటే! మంచిదేని నామతంబున వీరరా ♦ కాప్రతాపచరిత గమగమల్ వైఁ జిమ్ము ♦ జాజిపువ్వు! కప్పరపుఁ బల్కు పొదిగిటఁ ♦ గవిసికొన్న వింతయేడాకులరటి బా ♦ లెంతరాలు! కుదుపు తొరపిళ్ళ సుడియక ♦ కుదురునడల నిండుకొని పాటు నెలఁదోఁగఁనీటికాల్వ! చిదుమఁగారాని రసమొదుఁ ♦ జిందువాట గింజ లలమని కమ్మనా ♦ రింజపండు; తీర్పు మార్పుల నంది పం ♦ దిరులఁబోక యనువుమై నల్లు నవకపు ♦ టడవిమల్ల! చిటునగవుఁదేలు చిటిపాపఁచిన్నిమోము! సిగ్గుఁదెలునాడు ముగుడ కుఁచిత్తరపుఁజూపు! నలఁతవోని కుచేలు ని ♦ ల్లాలిహృదయ! మొడలెఱుంగని వీరు క ♦ ట్టడి కటారు! విరులు నవ్వు వసంత వా ♦ సరములందు: జలకమాడి చల్వలు గట్టి ♦ కలప మలఁది ప్రొద్దుట 'షికారు' వెడలు మాఁరుతమువోలె నందుఁగాత మీకృతి జనఁస్వాగతమ్ము!

విశ్వా కవిసింహ ఆంధ్రానిపంచానన,

ప్రొద్దుటూరు.

17—12—1933

గ డి యా ర ము. వెంకటశేష శాస్త్రి,

తెలుఁగు పండితుఁడు. మునిసిపల్ హైస్కూల్.

గీ॥ కాలకుహరమ్మునక బిట్ట ♦ కతల ముచ్చమునిగి తనుఁగు ప్రతాపసిం ♦ హుని చరిత్ర నీకలము యోగదండమై ♦ సేవచస్సు జీవనద ముత్రమై చిరం ♦ జీవిజేసె. అమృతబీజాక్షరమ్ముల ♦ నామహాత్ముకతకుఁ బ్రాణమ్ము వోసిన ♦ కవివి! రాజ శేఖరా! నీసమాఖ్య సు ♦ స్థిరతఁగాంచె! ధన్యతమమయ్యో నీకవి ♦ తా ప్రవణత! తథుకు నగిషీలులేక ము ♦ స్తాబులేక, చికిలి చిత్రారి జలుగు బ ♦ చెప్పనలులేక, మెఱుఁగు మెఱుఁగులు, గులుకులఁమురుపులేక, కసరతుల పల్లటిల్ లేక, గతి మలఁపక, తాత-ముత్తాతనాటి ఛాండసములేక పాఠ-క్రాంతల నడిమిత్రో ♦ వల ఘటించి వస్తువునకొ పదార్థ సం ♦ పత్తిఁగూర్చి వ్రాయఁబడినది పకృతిపి ♦ బంధ మిద్ది! సానఁదీరిన మెఱుఁగు వ ♦ జ్రాలమాలఁబోలు: సారశ్యమున నీప ♦ చాలచాలు;

సహజభారకుఁ బొసఁగెఁ బ్ర ♦ సాదగుణము: భవ్యసవ్యానురూప దాం ♦ పత్యసరణి.
 నుఱుఁగుఁడరగలఁ బొల్లెత్తి ♦ తొరఁగు గాంగనిర్భరముగెల్వ సతము బుఁడేమ్ము! నీదు
 భావవీచీసమాలోల ♦ వాక్సేవంతి! ప్రస్తుతి కతిక్రమించె ధా ♦ రాప్రసక్తి!
 వీరరస మేకధారగా ♦ వెడలఁగ్రాయు “హల్దిఘాట్” మున్నుగా భీక ♦ రాహవ పృ
 కరణములు విన్నఁ జదివిన ♦ నరునిగుండె: నడికడలి నుప్పెనక సుడి ♦ వడెడు పడవ
 వడువు నొడి-దుడుకులఁబడి ♦ యడలవలయు.
 ఆటు పిల్లలతోఁ బ్రేతా ♦ సావనీకుఁ డడవుల బడ్డ యిడుమలఁ ♦ డడవు నపుడు
 కంటఁ దడివెట్టవలె నెట్టి ♦ కటికయైన: ముదముఁ దెల్పితి నిటు మనః ♦ పూర్వకముగ.

ఏలూరు.

మున్నంగి-లక్ష్మీనరసింహశర్మ.

- సీ॥ ఈకాలమునఁ గవు ♦ లింతయుద్గ్రంథమ్ము పూని రచించుటం ♦ తైన గొప్ప!
 ఇంత గ్రంథములోన ♦ నైచటనైన రసంబు చిప్పిలుచుండుట ♦ గొప్పగొప్ప!
 కన్నీరు పులకలు ♦ గ్రమ్మనై కరుణమ్ము వీరరసము వెల్లి ♦ విరిసె నార!
 జీవకళలోగల్గి ♦ యీవీరచరితమ్ము సరిగ భారతమును ♦ జ్ఞప్తిఁదెచ్చు!
 గీ॥ భవ్యభారతసృష్టి రా ♦ నాప్రతాప! భావపుష్టి పనాచితి ♦ పద్యగతియు
 దివ్యముగఁ దోఁచు గృతి దిద్ది ♦ తీర్చినాఁడు రాజశేఖరకవి! కవి ♦ రాజమాళి
 సీ॥ పంచపాండవులొక్క ♦ పృథువయి రాణాప్రతాపసింహుండు పృ ♦ థ్యక్షమయ్యె!
 ఢిల్లీశ్వరుని గూడి ♦ యల్లరాధేయు వైఖరి మానసింహుండు ♦ గానఁబడియె!
 దక్కుయోధులు రెండు ♦ దిక్కుల గుణకర్మ యోజనల్ భారత ♦ యోధులట్ల!
 యుద్ధముల్ భారత ♦ యుద్ధాబులట్ల: “రెండవ భారతంబ” రా ♦ నాప్రతాప!
 గీ॥ ధర్మమర్మములను వీర ♦ కర్మములను జక్కఁగృతిగూర్చి తిక్కనక ♦ సాటిచెప్ప
 నొప్పననఁగ నాంధ్రావళి ♦ కుపకరించె రాజశేఖరకవి! కవి ♦ రాజమాళి!

ప్రొద్దుటూరు.

17—12—33

కవిరత్న. కసిరెడ్డి వెంకటసుబ్బారెడ్డి.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర పృత్యేకవైలక్షణ్యముగల యొక యద్వితీయకావ్యము.
 భారతము-భాగవతము విడిచిన బలుమాఱు చదువఁదగ్గ గ్రంథములులేక యాంధ్ర
 విద్యాధుల మంగలార్చు చుంటిమి. మీ రా కొఱతఁ దీర్చితిరి.

గ్రంథము మొదటినుండి తుదివరకు 1800 పద్యము లొక్కడే లిరికుగా (Lyric) వ్రాసిన మీ యపూర్వము సతాకికము సగన నావేశము నెట్లు ప్రశంసింపవలెనో యేర్పడకు న్నుది. మన పూర్వకపు లేయైన మానసింపకు నేంత యధమునిగా మార్చియుందురో! అతని యుదాత్తత, యాధ్యత్వము, శౌర్యము కన్నుల గట్టిసెట్లు చిత్రించిన మీరు “Poet is the noblest specimen of his Age” అనిన కార్తైలుగారి వటుకు సత్యము గావించి తిరి. పుష్ల పర్యంతము లోపలనే కుములుచుండి హతాత్తుగ నగ్ని పర్యంతమునుండి పొంగి నిరాఘాటధాటితో బ్రవహించు “లావా”వలెనున్న మీకావ్య మాంధ్రదేశమునఁ బ్రసరించి హృదయముల నుడికింపఁ గలదు.

తెనుఁగున గణింపఁదగిన గ్రంథములఁగూడ “రహి-మహి” జాబితానుండి యన్ని పదము లవిచ్చిన్నముగా స్వీకరింపఁ బడినవి. అట్టి లోప మొక్కఁడునులేక విమర్శకుల యెదురఁ దలయెత్తి చరింప మీ రవకాశము గలిగించితిరి. మూలేతిహాసమునఁ బదునాలుగు పేజీలున్న యితీవృత్తము గ్రహించి మూలాతిక్రమణముచేయక వీరకరుణముల రెంటినే గై కొని జీవరస మొలికించి పాఠకునకుఁ బరమాణువంత వినుగుకూడఁ దోఁపకుండునట్లు రచించిన మీయద్భుతశక్తి కొనియాడఁ దగియున్నది.

ప్రొద్దు టూరు.

17-12-35.

వి. ఉమామహేశ్వరుడు, బి. ఏ.

శీ॥ “తెలిసె! తెలిసె! నిప్పుడు తేట! తెల్లమయ్యె! నేలరాడొ మా యన్నయ్య! యిల్లు గదలి
యేలపాల్గొనఁడో పృజా! హితములైన పనులయె”దని నామనం ♦ బునఁ దపింతు!
నా తపసు పండె! హేతు వీ ♦ నాడు తెలిసె! నే ననుకొను రీతిగ గుడి ♦ లోన దేవుఁ
డున్నటుల మిన్న కింటఁ గూ ♦ ర్చుండలేదు! మేలు మేలు! చిత్రోద్గడు ♦ నేలుచుండె!
దివీరి స్వాతంత్ర్యరక్షణ ♦ దీక్షతోడ దుర్నిరీక్ష తేజమున శ ♦ త్రువు నెదిర్చి
పృబల శత్రు వశ్యురు ఢిల్లీ ♦ పాదుసాయె యెత్తివచ్చిన తొణకక ♦ కత్తి గట్టి
ధైర్యలక్ష్మితోడ కొలంది ♦ దండుతోడ లావు మెఱసి యసంఖ్య బ ♦ లంబుగలుగు
శత్రువీరుల గుండియల్ ♦ జలదరింపఁ జైతకాశ్వము వైరి వ ♦ యములపైన
గౌరిజ మోవఁగ దుముకించి ♦ యురవడించి యెర దిగిచి కత్తి కుత్తుకల్ ♦ నరికి నరికి
నెత్తురు వసంతమాడి లో ♦ కోత్తరముగ హల్దిఘాటాదిగా సమ ♦ రాంగణముల
నిలిచి వీర విహారము ♦ సలిపి మేనఁ దొరగు రక్తముల్ జడివాన ♦ గుఱిసి రాజ
పుత్ర కామము లొగ గాయ ♦ ములుగ మాటఁ జెట్టునడ సాధము ♦ గడ్డి-రొట్టెతిండి

పట్టుపానై శిలాతతి! యట్టై పండి పట్టపుండేవి బిడ్డలు యట్టుగొలువ
 నబ్బురంబుగఁ దాను సిం యంబువలెనె యడ్డులేని యరణ్యరా జ్యము వరిశచి
 యక్క రీజూచు నీవుల కాస పడక యేక్షణమ్మును స్వాతంత్ర్య! దీక్ష విడక
 చాలునని పాదుపాయె వే పారువఱకు “అన్న యక్కరు తోడఁ బో రాడుచుండె!”
 ఎల రాడో మా అన్నయ్య యిల్లు గదలి! ఇందుకేనుమి రాడనియిప్పుడు తెలిసె!
 తప్పని సరిగ రాణాప! తాపసింహుఁ డిచటఁ గవిసింహమై పుట్టె! నిది నిజంబు!
 సిద్ధముగ దొడ్డ యా రాజ శేఖరుండు! ఇప్పుడు డి. రాజశేఖర మే సుమండ్రి!
 కత్తి కలమయ్య! విశ్రాంతి గాంచి శ్రమముఁ బాసి స్వీయచరిత్రము వ్రాసెననుడు!
 భావపుష్టి, పదాచితి, పద్యగతుల నితరు లేగుణముల మెత్తు రేని నేను
 మని శతపథాని పూర్వజ న్మంబులోని చర్య మఱువని జ్ఞాపక శక్తి మెత్తు!

ప్రొద్దు టూరు.

17—12—83

ఇట్ట, మెచ్చుకొను

ఏ. కె. ముని.

చ॥ తెనుఁగున భారతంబు మఱి డిక్కన దాటినమీఁద నీప్రతా
 పుని చరితంబుఁ బోల్ రచన మున్ నినుఁబోలిన సత్కవీంద్రునికొ
 గని విన దాండ్రభూమిసుమి! గ్రంథము రెండవభారతంబై నీ
 పు నపరతిక్క యజ్వవని పూజ్యులు వల్కుట తథ్యమే యగుక.

ఉ॥ ఈయఁఖల పప్రపంచమున నందును లేనివి భారతంబు రా
 మాయణమట్టి కావ్యములు! నందలి వీరులకన్న మిన్నయై
 పాయని దైర్యశౌర్యగుణ వైభవధూర్వహు నొక్కనికొ మహా
 నాయకసార్వభౌము జత నంబున నిచ్చితి వెట్టి ప్రోడవో!

గీ॥ పరమగీతా రహస్యంబు భాతి దీని ముప్పదైదుకోటులు హైంద వులు దినంబు
 భక్తిఁ బారాయణముచేయ భరతఖండ మఖల విశ్వోన్నతైశ్వర్య మందు టగుదె!

సి. సుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

ఎచ్చటఁ జూచినను శైలి కరము మనోహరమై యనర్గళధారా విలసితులై బహు
 శాండ్ర పదయుతులై యలరారు చున్నది. చరిత్రవిషయముల నింత లలితముగా వ్రాయు
 ట కడింది. అయినను గ్రంథకర్తగారు దీనిని మిక్కిలి నైపుణ్యముతో వీరరస ప్రధానముగా
 గచించి యునికి జ్ఞాఘనీయము. “కావ్యకళానిధి” బిరుదమునకుఁ గవిగా రెంతయు నర్హులు.

ఈ గొప్పకావ్య మన్నివిధములఁ బ్రశంసనీయుము. ఆంధ్రభాషాయోష కొక యనుత్తమ భాషణంబై, విలసిల్లు చున్నది. గ్రంథమంతయు నొకేస్థాయిగా రసవంతముగా వ్రాయుట చాలఁగట్టము. కవిగా రతిచమత్కారముగా నిర్వహించి యున్నారు.

“విమళకాగ్రసర”

నాగపూడి-కుప్పస్వామయ్య బి. ఏ.

శీతాపారాయణమునకువలె నడుగడుగునకు ద్విగుణీభూతోత్సాహంబున భారాళ దాక్షిణ్యపాకంబునఁ వెలసిన భవదపారస్వత్ప్రవీరప్రబంధముఁ బఠించి నాయనుభవించిన యానందమునకు మేరయే లేదు. అనర్గళభారాశుద్ధి గలిగి యుపమాసందర్భములఁ గాళిదాసుని దలపించుచు, నుభయభాషాప్రవేశగాంభీర్యముఁ దెల్పుటకోయన సాంస్కృతికంబుల నటనటఁ బఠించుచుఁ దెలుఁగునుడికారంపుఁ దీయందనంబులఁ దిక్కయజ్వ కుద్దియనిపించుచు లోకజ్ఞతం దెల్పు నుడుల ననల్పంబుగఁ గురియించుచు మీకావ్యరచన మపారవ్రతిభావైశద్యమును వెల్లడించినది. ఉత్తమములగు జాతీయములు జానుదెనుఁగు నుడికారములు చక్కనినానుడులు మనోహరాలంకారములు గుంపులు గుంపులై తమంత వచ్చి దూకినట్లు గ్రంథమంతయు రససమాక్తిరమై శ్లాఘనీయమై యున్నది. ఈగ్రంథము భారతమునకుఁ బైచేయి. ఈగ్రంథము వ్రాసి మీరు ధన్యులై యాంధ్రలోకము ధన్యతఁ బడయఁ జెసితిరి. ఈగ్రంథముఁగూర్చి యెంతదూరము ప్రశంసించినను కొఱతయే యగును.

యస్. విశ్వనాథశర్మ, పాస్టి.

లెక్చరర్, నైజాంకాలేజి,

ఉ॥ కాంచితి నీదుపాత్తము న + ఖండపు టోపికతోడ! బూర్తిగా
మంచిది శుద్ధి! కూర్పు కడు + మంచిది! మంచిది శయ్య! పాకము
మంచిది! రీతియు మిగుల + మంచిది నీకృతీయందు! గాన ని
న్మించు కవీశ్వరుల్ ధర జ + నితురు నూటికిఁగోటి కొక్కరై!

5-8-1935.

కాశీ-కృష్ణాచార్యులు,

శతావధాని.

మీకావ్య మిప్పటి కబ్బపుంబులుకులమృకుఁ గులుకుందొడవు. చూచి పరమానందము ననుభవించితిని. జాతికి వార్తకుఁ గని. సహృదయహృదయముల రంజింపఁజేయుచున్నది. మొగల్ చక్రవర్తులఁ దబ్బిబ్బుపఱచినప్రతాపసింహుని చరిత్రమును వర్ణించుటకు మిము వంటి కవిసింహులే సమర్థులు. మీ రచన నవకవుల కాదర్శకమై ముద్దులొలుకు చున్నది.

ఉభయభాషాప్రవీణ జి. జాషువా.

ఆనంద మందిరి. పృథాపుని పాత్రముఁ జక్కగఁ బోషించితిరి. ఆనాయకుని వినయమును ప్రాథమికము నమోఘముగ వర్ణించితిరి. కాలస్థితి ననుసరించి వలయు సోదరప్రీతియుఁ బెద్దలయెడ శౌరవము నద్భుతముగ వివరించితిరి. కులగురువులగువారికెల్ల నీతిఁగఱపఁగలిగిన “భామాసాహి” శిష్యవాత్సల్యము త్యాగము వివరించునెడ నానందబాష్పముల కెంతయు నడ్డులేకపోయె. జోషీబాయి-పుణ్ణీరాజు-అబ్బూరహిమానుల ధీరోదాత్తతయు గుణసంపత్తియు సార్వభౌమునిముంగల జరపు సంభాషణమును క్షత్రియకులమర్యాదలకు వన్నె పెట్టుచున్నవి. అది యిది యననేల! గ్రంథమంతయు రసమున నుట్టుఁజల్లుఁగను న్నది. పిప్పి వెదకినను గానరాదు. కడుదీనదశఁగూడ బిడికెడు మన్నెత్తి మేవాడవీరులు మాతృభూమిని శిరసావహించి ప్రకటించిన దేశమాతృభక్తితత్పరత నిరుపమానముగఁ జిత్రింపఁగలిగితిరి.

గా. రామేశ్వరరావు.

కావ్యములలో ప్రత్యేకలక్షణములతో శోభిల్లునవి అరుదు. ఏకావ్యమును జూచినను ఒక్కఅచ్చులోనుండి తీసినకమ్మి. ఒక పోటోకు నకలు. కావ్యశిల్పమున ప్రత్యేకవైలక్షణ్యమును గలిగినవి శ్రీతిరుపతి వెంకటకవుల గ్రంథములు. తరువాత అట్టి ప్రత్యేక పృథావ్యముతో వచ్చినది ఈ ‘రాణాపృథావసంహారిత్రీ’ యని చెప్పిన సాహసముకాదు.

ఎంత ఛందోయాత్ర చేసినను భాషావాహిని భావవాహినితో సమగతిని పున్నదని నదిగాని కుంటువడలేదు. అలయలేదు. వెనుబడలేదు.

పృథాపునివలెనే యీకవియు వీరవ్రతుఁడేమో యనిపించునట్లు ఎంతకాలమునుండి యో అంతర్నితమైయున్న ప్రతాపవహ్ని ఒక్కమారుగాఁ బైకుబికి వచ్చినదా యన్నట్లు నడిచినది కావ్యముః ప్రతాపుని అతని ప్రతిస్పర్థులనుగూడ సమదృష్టితోఁ గాపాడఁగలిగినది కవి మనీష. పిడికెడు మట్టిని జేకొని మేవాడవీరులు మాతృభూమిని శిరసావహించునట్లు చిత్రించిన యీకవి చాతుర్యము వర్ణనాతీతము.

18-8-34.

“కృష్ణాపత్రిక.”

బహుకాలమున కొక గొప్ప పురాణమును జూడఁ గలిగితిమి. ఈ పురాణము నిజమైన వితిహాసికము. ఈ గ్రంథము భారత-భాగవతాదుల సంతతిది. ఇక ముందుఁ బల్లెపల్లెయందును భారత-భాగవతములవలె దీనిని గూడఁ బౌరాణికులు జనులకుఁ జెప్పి విని పింపవలెను. తిక్కన-పోతనల నామము లెంతకాలము ఆంధ్రులందు స్మృతిపథమునందుండునో యంతకాలము మన కవిశేఖరుని నామమును స్మరింపఁ బడుచుండుఁగాక. ఈ గ్రంథ

ము భారతమున కెందును దీసిపోవనిది. ఆధునికులలో నింతకన్నఁ జెడ్డ గ్రంథములు (పురాణములు) ప్రాసినవారు లేకపోలేదు. కాని వానికన్న నీగ్రంథమే పూజనీయమైనది. మాతృదేశభక్తి. స్వాతంత్ర్యరక్తి, సాహసాదార్య ధైర్యకారోద్యోగత్తి వీనిని బుటబుటయందును బద్యపద్యమందును బ్రకటించి యా యా రసములఁ జక్కఁగాఁ బోషించి యాంధులను సంతతాఖండ మృదుమధుర మధుధారాకవిత్వ రసానుమోదకులగాఁ జేసిన మనకావ్య కళానిధిగారి జన్మము ధన్యమైనది. .... వీరరస మొక్కఁడే యిందు గ్రహింపఁబడినది. అదియే మన కిప్పు డవసరమైనది. అది చచ్చుటచే మనమును జచ్చినట్లే యున్నాము. ఇక ముం దాలంకారికులు “ఏకోరసో వీరవీవ” యని నియమింతురుగాక.

గ్రంథమంతయు నిర్వచనమేయైనను కవిత యొక్కచోటనైనను కంటువడక శ్రుతి కటుపు జబ్బయల్లిక పులిమిపుచ్చుటకై తెచ్చుకొనిన పాదపూరణములు. ఎందును గాన రావు. బెండడి బిలుకులులేక తీర్చి మలిచిన రాళ్ళతోఁ గట్టిన కవితాపుణ్యాలయమిది. మంచి సామెత లిముడ్పఁబడియున్నవి. ప్రతాపుని గుణము లనంతములుగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇట్టి యుత్కృష్టగ్రంథము సర్వాంధ్రలోకముందు శాశ్వతముగ నాదరణీయమై వెలయుఁగా తమని కోరుచున్నాము.

0-1-44 ఫస్ట్.

“గోలకొండ పత్రిక.”

ఈకవిగారు 1900 పద్యములుగల బ్రహ్మాండమైన చరిత్రమును రచించిరి. దేశచరిత్రములలోనుండి యిదివర కెన్నడు నెవ్వరు నింత గ్రంథమును బద్యములుగ రచించి యుండలేదు. రసానుగుణవర్ణనములతోఁ బద్యములు నిర్దుష్టముగఁ జక్కని నడకతో నొప్పుచున్నవి. ఐలువురు తలంచునట్లు వీరిని యతిప్రాసలేమియుఁ గష్టపెట్టలేదు. శంకరకవి చెప్పినట్లందుఁ దాముతామే యుచితస్థితి వచ్చి నిలిచి కష్టపెట్టునని భయపడువారిని నవ్వుచున్నవి. కవిగారి కవితవ్వైలి కిప్పుటి ప్రసిద్ధకవులు హర్షజలరాశిఁ జేలేదరు. సంస్కృతమునుండి యాఢ్యీకరించుటకును ఇతర భాషలలోనుండి తీసి యాంధ్రగ్రంథ మార్గమునకుఁ దెచ్చుటకును జాల భేద మున్నది. రెండవది మిగులఁ గష్టము. కవిగారి నింతవఱకుఁ బ్రస్తుతింతుము.

భావనామ సంఘ

శ్రావణ-భాద్రపదములు.

“ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.”

ఇతర వర్ణనములతో నంతయుఁ బ్రాద్దుపుచ్చక వీరకరుణములతోనే విశేషించి గ్రంథము నింపిన యీ కవిగారికి విద్వత్కవుల మనస్సును హరింపఁ జాలియున్నది. గ్రంథమంతయు మృదుమధురపదభూయిష్ఠము. ధార ధారాళము. ద్రాక్షాపాకము. కృతి నిర్దుష్టము.

పండిత సామరజనరంజకము. పూర్వకపులు భారతభాగవతాది పురాణేతిహాసములలోని చరిత్రములు లిఖించియున్నారు. ఈ కవి యట్లుగాక యధునాతన చరిత్రమును వ్రాసి యున్నాడు. అందును కథానాయకుడు హిందువైనను బ్రతిపరుడు యవన చక్రివర్తి యయిన యక్ష్మరు. ఈపేరుతోచాటితని పక్షమునఁ జేరినవారందఱపేళ్లును నిట్టి తుగుష్క భాషకుఁ జేరినవే. వీరియుద్ధము భారతాది యుద్ధములవలె నస్త్రశస్త్ర ధనుస్సాధముగాక ప్రాకృతసాధన భూయిష్ఠము. ఇట్టిదానిఁ బ్రాచీనకవితాధారలో నడిపించి గ్రంథమునకు వన్నె తెచ్చిన యిక్కవిప్రాధిను కడుంగడు శ్లాఘ్యము. రంగారాయచరిత్రాదుల వంటివి కొన్నియున్నను నవి యతిప్రాధములై కేవల పండితైకవేద్యములేకాని యాంధ్ర భాషావిదుల కందఱకును నులభములుగావు. కనుక దేనజూచినను నీ గ్రంథము మిక్కిలి కొనియాడఁ దగియున్నది. ఇట్టి చరిత్ర రచించి తన యసాధారణ ప్రతిభనేకాక దేశభక్తిని సనాతన ధర్మతత్పరత గ్రాంథిక భాషాభిమానము వెల్లడించిన యీ రాజశేఖరముగారు కడు ధన్యులు.

భావ. మార్గశిరము

“అభినవ సరస్వతి”

ఈ మహాకవి విద్యాశేఖరుడైన సంపన్నగృహస్థువు. అనేక గ్రంథములు రచించిన కవిలోక శిఖామణి. గ్రంథము సర్వోత్తమమైనది. నవరత్నములను ప్రసిద్ధికలను. కాని యిం దన్ని పద్యములు రత్నములే యనవలయు. ప్రతాపసింహుడు ధనబలముమాత్రము లేకున్నను దేశాభిమానబల మపారముగఁ గలవాడగుటచే బోరాడుచు పైనికుల కుత్సా హము గలిగించుచున్న తావులకల పద్యములఁ జదివినచో ముఖాశ్రుబిందు సందోహము ప్రవాహరూపము దాల్చకపోదని మా విశ్వాసము. ఉదాహరితమని యేభాగమును జదివిన సందోహక పద్యమైన పదలఁ దరముగాదు. ఏభాగము చూచిన యతిప్రాసములకై కక్కురితిపడిన జాడ గానరాదు. శైలి గంగాప్రవాహమువలె నున్నది.

ఆపాద బ ౧౧ లు

“ప్రేలింగ”

టాడ్డుదొర గ్రంథము పూర్ణ చరిత్రాత్మకము. ఆ బంగారమున కీకవి సువాసన యబ్బించినాడు. కవీశ్వరుడు ప్రతాపుని ప్రతాపము నుగ్గడించుటలో వైరివీరుల విశేష మును మఱవలేదు. అక్బరు ముఖ్యమంత్రి “యబ్బూరహిమాను” శీల మప్రతిమానము. అతఁడు మహాత్ముడేసరి. యజమానినే ఢిక్కరించి ప్రతాపుని సర్వస్వతంత్రునిఁజేసిన నిరుపమానశాంతచిత్తుఁ డీయబ్బూరహిమాను. భామాసాహి శీలము ప్రతాపసింహుని శీలమున కనయనఁ దగును. కవిత్వము కేవలము భావ ప్రధానమైనదేకాక ఘట్ట-ఘట్టమును గర్జ

రసాయనంబై యనర్గళధారా ప్రవాహ పరిపూర్ణంబై మృదుమధుర పద భూయిష్టమై
 శైలి శ్లేష-ప్రసాద మహిమలఁ జెన్నొందుచు యుద్ధపుఁబట్టుల దిక్కన-సోమయాజిశైలిని
 దలపించుచుఁ గొన్ని యెడలఁ బోతన-కంకంటి పాపరాజప్రధానుల స్మరణకుఁ దెచ్చుచున్నది.
 పస్త్రతాంధ్రకవికుంజరులలో నీ కవి యసమాన విఖ్యాతి వహించి యున్నాఁడు.

శ్రీవణ శు గి లు.

“కామోదకి”

వీరి కృతులు దిగంత విశ్రాంత కీర్తివహించి జయపతాకము నెలకొలిపినవి. కవికుల
 కోటిలో వీరి కగ్రతాంబూల మీయక తప్పదని “థంకా” వాయించినది వీరి “రాణా
 ప్రతాపసింహ” చరిత్ర. ఈ గ్రంథ ప్రాశస్త్యము వివరించి చెప్పడలచిన సీగ్రంథమంత
 గ్రంథము వ్రాసినఁగాని తేటపడదు. ఏ యే సమయమం దే యే పదము ప్రయోగించిన
 రస ముట్టిపడునో యా యా సమయమున నా యా పదమునువాడి జలిలిలి ముద్దుపలుకుల
 తో, ధారాళమైన ధారతో, లలితములైన పదములతో, సరళమైన శైలితో, గ్రంథమంతయు
 నొకే తీటున నడిపించిన వీరి యద్భుతశక్తి సంక్షాఘ్యము. ఆంధ్రులపాలిటి కల్పవృక్ష మిది.
 కవిత్రియము వారు భాషా గురువులై యాంధ్రకవిత్వమునకు మార్గదర్శకులై నట్లు నవీన
 ప్రబంధములకు వీరు మార్గదర్శకు లగుచున్నారు....వేయేల! యీ గ్రంథము వా
 యునపుడు వీరే రాణాప్రతాపసింహులై రో, రాణాప్రతాపసింహుఁడే కవిసింహులగు వీరి
 రూపముఁ దాల్చెనో యనిపించినది. అరుగరాచిన కొలంది పరిమళ మతిశయించు శీగ్రంథపుఁ
 జెక్క-వలె సీగ్రంథము చదివినకొలంది నమృతరస మొలుకు చున్నది. ఈ గ్రంథము మహా
 భారతమువలె నైతిహాసికు లితిహాసమనియుఁ గవి వృషభులు మహాకావ్యమనియు శ్లా
 ఘింపవలెను. అన్ని గ్రంథము లొకయెత్తు. రాణాప్రతాపసింహ చరిత్ర మొక్కయెత్తు.
 ఆంధ్రభాషా రామామణి కిది శిరోభూషణము. ఆంధ్రవాఙ్మయక్షేత్రమున ఫలించిన పారి
 జాతము. ఆంధ్రలోకమున నవతరించిన మహారత్నము. రాజశేఖరు నింట వెలసిన వాగ్దేవి.
 కవి గావించిన యాంధ్రసారస్వతకృషినుండి యుద్భవించిన యమృతకలశము....
 ఓమహాకవి!

గీ! నీదు కావ్యంబునం దెంత * నిగ్గు గలదో! వ్రాయుచో భారతం బంత * గ్రంథ మగును!
 సారమును గాంచఁ గొన్ని వ * ర్షములు పట్టు నన్న! దీని గుణంబెన్న * నలవియగునె!

నూజివీఁడు.

“వై జయంతి”

... ఈ వీరచూడామణి (ప్రతాపసింహుడు) భారతీయులకు నిత్యోపాస్యుడు. ఈతని యుద్ధాత్మచరిత్రము నిరంతరపారాయణయోగ్యము. వస్తు గౌరవమునను గ్రంథవిస్తృతిని యీకాలమున వెలువడుచున్న కావ్యములలో దీనికి మహత్త్వము సమధికమై యొప్పినది.

ఈ కవి వీరసత్త్వ సంపన్నుడు. ఈయన కృతులు వీరరస ప్రతికృతులు. వీరవరుల గాధ లీవీరసత్త్వ ని హృదయమునకు సాక్షాత్కారము నొసఁగి వీరరస ప్రవాహినులగు పృథ్వి కావ్యములై వెలసినవి. ఇట్లు అగ్రలించిన అలవాటునను పెంపుగనిన నేరువునను, చేయి వడిదిరిగిన యీయన నేడు రచించిన యీ రాణాప్రతాపసింహచరిత్రమీయన రచనములకు మేల్బొంది. దీనిని వెలయించి యిపు డీయన కావ్యకళానిధియైనాడు. ఈయఖండ కావ్యమున కవితాసామగ్రి గ్రంథకర్త సామర్థ్యమున కుద్దిగ నున్నది. ఈ గ్రంథమున కవితా సామగ్రికిఁ గొంతయేలేదు. ఉపమాలంకారము లిం దసంఖ్యముగఁ గలవు. వానిలోఁ బెక్కింటి కపూర్వతయు నబ్బినది. గ్రంథమున నవిరళముగనున్న నవ్య కల్పనములు గ్రంథకర్త కల్పనా కౌశలమునకుఁ జక్కని తెలివిడి. కవితాధార ఉత్కృలముగఁ బొంగిన వర్ణనకాలమునందలి మహానదీ ప్రవాహమువలె నిరాఘాటముగ ధరువులు వారుచుండును. అందఁడు దానఁ బూర్వకపుల ధోరణియు పొడకట్టు చుండును.

*

*

*

కవి తనస్వతంత్రశక్తి నన్నింటను గనబఱచినాడు. అది యిందలి విశేషము. ఇట్టి గ్రంథములు కేవల చరిత్రాత్మకములు వీరరస ప్రధానములు నయినవి ఆంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ గ్రాత్రలు. పెనుకటివారి కట్టివానిపయి రుచి పుట్టినదికాదు యే యిద్దఱు-ముగ్గురకోతప్ప. నేటివారిలోఁ గొందఱు కట్టి రచనములు గిట్టినను అఖండత అవునుగాని దయిసోయినది. అఖండముగ నట్టి గ్రంథములఁ బెక్కింటిని రచియించి యాంధ్రమున కర్పించిన యాతఁ డిప్పటి కీరాజశేఖరకవియే కనుపించునది. ఈయన రచనములవలన నాంధ్రసాహిత్యము బలుపుఁ గనినది. దీనికై యీకావ్యకళానిధి నెంత కొనియాడినను దీఱదు.

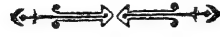
డిశెంబరు 1934.

“భారతి”

కావ్యకళానిధి, కవిసింహ & అనధానిపంచానన,
 దుర్భాక రాజశేఖరశతావధాని.

విషయ సూచిక.

ప్రథమాశ్వాసము.

విషయము.	పుట.
భారత దేశముపై మహమ్మదీయులదాడి.	3
దూలారావు యుద్ధము.	12
గజనీమహమ్మదు దండెత్తి వచ్చుట.	13
ఘోరీమహమ్మదు దండెత్తి వచ్చుట.	6
సంయుక్త స్వయంవిరోధసమము.	8
చిత్తూరు మొదటి ముట్టడి.	11
హమీదుసింహుని పరిపాలనము.	14
కుంభుడు మేవాడదేశము శేలుట.	15
మేవాడదేశముపై బేలరు దండెత్తి వచ్చుట.	17
చిత్తూరు రెండవ ముట్టడి.	19
కర్ణావతీదేవి పంపిన తోరమును హుమయూను గ్రహించుట.	21
హుమయూను రాజ్యభ్రష్టుం డగుట.	25
అక్బరు జననము.	27
హుమయూను మఱల రాజ్యము గ్రహించుట. అక్బరు పట్టాభిషేకము.	28
అక్బరు దిగ్విజయములు.	30
చిత్తూరు మూడవ ముట్టడి.	32
ఉదయసింహుఁ డుదయపురముగట్టి కాపుర ముండుట.	36
ఉదయసింహుఁడు జగమల్లుని రాజుచేయఁ గోరుట.	39
ఉదయసింహుడు దివంగతు డగుట	41
కలంబాకృష్ణసింహుఁడు జగమల్లుఁడు పట్టభద్రుఁడగుట ననుమతింపకపోవుట.	43
కృష్ణసింహుఁడు కోపొద్దీపితుం డగుట.	45
కృష్ణసింహుఁడు సింహాసన మధిష్ఠింపుమని ప్రతాపసింహు నర్థించుట.	46
ప్రతాపసింహుని పట్టాభిషేకమహోత్సవము.	48
ప్రతాపసింహుని సాగరసింహుఁ డాక్షేపించుట.	50
కృష్ణసింహుఁడు సాగరసింహునకు హితము నుపదేశించుట.	51
సాగరసింహుఁడు ప్రతాపసింహుని నిలువరించుట.	55
ప్రతాపసింహుఁడు సాగరసింహుని దేశము వీడిపామ్మని యాజ్ఞాపించుట.	57
ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులఁగూడి 'ఆహేరియా' వేటఁకు బోవుట.	58

ద్వితీయాశ్వాసము.

ప్రతాపసింహుఁడు నూత్తుని రాజధాని కంపుమని కృష్ణసింహు నర్థించుట.	60
కృష్ణసింహుడు బుగాడికానుకలు కొనితెచ్చుట.	61

విషయము.

పుట.

ప్రతాపసింహుఁడు వేటకు వెడలుట.

62

రాజపుత్రునైన నృమధ్యమనకు వరాహము వచ్చుట. ప్రతాపచూక్తులు వాదించుట.

64

కృష్ణసింహుఁడు నూత్తనకు బుద్ధిచెప్పట.

65

నూత్తుఁ డవినయము చూపుట.

66

ప్రతాపసింహుఁడు కృష్ణసింహునకుఁ గోపాపశమనము చేయుట.

67

హరభట్టు నూత్తనకు నీతి గఱపుట.

68

ప్రతాపనూత్తులు హారయత్నించుట. హరభట్టారకుఁ డాత్మార్థము గావించుట.

69

ప్రతాపసింహుఁడు నూత్తుని దేశభ్యిస్తుని గావించుట.

71

ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గర్తవ్య మాలోచించుట.

72

కృష్ణసింహుఁడు తన నిశ్చయము నెఱింగించుకొనుట.

77

భానుసింహుఁడు తన నిశ్చయము దెలుపుట.

78

మనస్సింహ-శ్యామసింహుల యభిప్రాయము.

79

తేజసింహుఁడు తన తెరం గఱింగించుట.

80

రామచంద్రదేవుఁడు తన మనోగళము తెలియఁజేయుట.

82

భీమచాండు తన సాయము వివరించి చెప్పట.

83

ప్రతాపసింహుని నిర్ణయము-విబంధనములు.

85

మేవాడదేశమంతయుఁ బాడువడి యరణ్యముగ మారట.

88

అక్కరు రణస్తంభపురదుర్గము గొనుట.

89

అక్కరు ఘూర్జరదేశము జయించుట.

90

అక్కరు పంగదేశము జయించుట.

91

అక్కరు-మానసింహుల మంత్రాంగము.

92

అక్కరుచక్రవర్తికి మానసింహుఁడు మనస్తాపాపశమనము చేయుట.

95

మానసింహుఁడు ఘూర్జరమునకు వెడలుట.

96

మానసింహుఁడు ప్రతాపసింహుని దర్శించుకొనుట.

97

ప్రతాపసింహునితో మానసింహుఁడు సంధిమాటలు జరుపుట.

99

కృష్ణసింహుఁడు మానసింహు నధిక్షేపించుట.

109

తృతీయాశ్వాసము.

అక్కరు మేవాడపై నైశ్యముల నంపుట.

115

హస్తీఘాటు కనుమవర్ణనము.

116

మానసింహుఁ డనుచరులను హస్తీఘాటుకనుమఁ జొర నియోగించుట.

117

కృష్ణసింహుఁడు కనుమ నాక్రమించుట - యవనులు రాత్రి డండు విడియుట.

118

రాజపుత్రునైన నృమ ను లెదిగివచ్చి హస్తీఘాటుకనుమఁ జేరుట.

121

మార్కండేయము.

123

ప్రతాపసింహుఁడు మార్కొపాననము చేయుట.

124

విషయము.	పుట.
ప్రతాపసింహుఁ డనుచులతోఁజేయు యుద్ధప్రశంస.	125
ప్రతాపసింహునితోఁ గృష్ణసింహుఁడు తన పట్టదల నెఱింగించుకొనుట.	126
తేజసింహుఁడు తన క్షత్రియుక్తు లెఱింగించుకొనుట.	127
భీమచాందు పరాక్రమవాక్యములు.	128
మొగలనైననంబులు యుద్ధమున కాయత్తమగుట - ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడగుట.	129
ప్రతాపసింహుని విషాదము.	131
ప్రతాపసింహుఁడు పై న్యాధిపతుల యుద్ధమునకుఁ బరిశీల్పింపి.	132
రాజపుత్ర సేనాధిపతులు యువనసేనలను దాఁకుట.	134
భేల్వాపతియబ్బూర్ హిమానుతోఁజేయు యుద్ధము.	135
తేజసింహుఁడు యువననైన్యముపైఁబడి ధ్వంసముచేయుట.	137
కృష్ణసింహుఁ డానభృశానుపైఁ గవియుట.	138
ప్రతాపసింహుని తోడరమ్మలు నైన్యములనుదాఁకి చీకాకు గావించుట.	139
శ్యామసింహ-ఘాసింఘానుల యుద్ధము.	141
భానుసింహుఁడు యువనసేనలను దాఁకుట.	142
రామచంద్రదేవుని యుద్ధము.	143
ఖండేరావు యుద్ధము.	144
జేడ్డా-కొపేరియా ప్రభువుల యుద్ధము.	145
భిల్లులు యువనులతోఁజేయు యుద్ధము.	145
మధ్యాహ్నవర్ణనము - మానసింహుఁడు పిరంగులు వేల్చివించుట.	146
చంద్రభట్ట రాజపుత్రులకుఁ బాఠదోకము కలిగించుట.	147
తేజసింహుఁడు విజృంభించి పిరంగులపై నేగుట.	151
తేజసింహునకుఁ గృష్ణసింహుఁడు తోడగుట.	152
యువనసేనాపతు లొక్కమృతి రాజపుత్రసేనలఁ దాఁకుట.	153
ప్రతాపసింహుని ద్విత్వీయ యుద్ధము.	155
యువనులవారణబలముతో రాజపుత్రులకైన యుద్ధము.	157
భీమచాందు యుద్ధము. బుడుతకీచులు పిరంగులు వేల్చుట.	158
ఖండేరావు యుద్ధము.	159
భానుసింహ-పిరంగులు యుద్ధము.	160
రామచంద్రదేవుని ద్విత్వీయ యుద్ధము.	162
శ్యామసింహుల యుద్ధము.	163
ఖండేరావు కణరంగమునఁ గూలుట.	164
చంద్రభట్టారకుఁడు యువనులపైఁ గవియుట.	165
తేజసింహుని మూడవ యుద్ధము.	166
తేజసింహుని నిర్వాణము. ప్రతాపసింహుఁడు విజృంభించి యువననైన్యముఁ దాఁకుట.	170
ప్రతాపసింహుఁడు మానసింహ-గణిములఁ దగులుట.	172

విషయము.

పుట.

ప్రతాపసింహునకు ధీరీనుండివచ్చిన శత్రు.

233

కృష్ణసింహుఁడు డిల్లీ శత్రును గొనియాడుట.

240

పంచమాశ్వాసము.

యవనులు రాజపుత్రుల దుర్గములను గొనుట.

248

నూర్జునుచాల్ దుర్గ యుద్ధము.

244

యవనులు భీమదర్శమును మాట్టడించుట.

245

పాక్షిశ్వరి తన భర్తనుగూర్చి భిల్లు నడుగుట.

247

ఏకలింగేశ్వరాలయ విగ్రహము.

250

ప్రతాపుపసింహుఁడు దేశత్యాగముచేయఁ దలంచుట.

251

ప్రతాపసింహు ననుసరింతునని కృష్ణసింహుఁడు చెప్పుకొనుట.

256

పష్టియా - పర్యాణము - భామాసాహి మేవాడకు వచ్చుట.

261

భామాసాహి ప్రతాపసింహునకు ధర్మోపదేశము చేయుట.

264

భామాసాహి ప్రతాపసింహునకు రాజనీతి నుపదేశించుట.

266

భామాసాహి రాజభ్రత్ర నైనికులను బురికొల్పుట.

268

రాజపుత్రులు భీమచాండు నివాసమునకు వచ్చుట.

270

రాజభ్రత్రనైన్యములవచ్చి ప్రతాపసింహునిఁ జేరుట.

271

ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁ డగుట.

272

పాక్షిశ్వరి - ప్రతాపుని విజయయాత్రకుఁ బంపుట.

273

దేశేరీదుర్గ ద్వితీయయుద్ధము.

276

కుంభకోమియరు దుర్గమును జేకొనవలెనని ప్రతాపసింహుఁ డాలోచించుట.

276

అక్కరుసార్వభౌముని విషాదము.

277

మానసింహుఁ డక్కరునకు మనస్తాపోప శమనము చేయఁబూనుట.

280

అల్లూరిసామెను ప్రతాపసింహుని గుణములఁ గీర్తించుట.

282

మానసింహుఁడు యవనసభను దృఢీకరించి మాటాడుట.

285

పృథ్వీరాజు మానసింహు నధిక్షేపించుట.

287

అక్కరు శాంతివచనములు పలుకుట.

287

అక్కరు నిర్ణయమును మానసింహుఁడు సమ్మతించక పోవుట.

288

అక్కరు మానసింహుని శాంతింపఁ జేయుట.

289

రాజపుత్రులు మఱిలఁ దమదుర్గములను బిచ్చుకొనుట.

290

ప్రతాపసింహుఁడు మాల్యరమును గొల్లగొనుట.

291

స్వాతంత్ర్య దినోత్సవము.

293

ప్రతాపసింహు డంద రనుచరులను సత్కరించుట.

293

భామాసాహి ప్రతాపసింహు నాశీర్వాదించుట.

29

ఉపసంహారము.

296

గ్రంథమునందలి పాత్రములు.

ప్రతాపసింహుడు = మేవాడేశ ప్రభువు. కథానాయకుడు.

ఉదయసింహుడు = ప్రతాపసింహుని తండ్రి.

సూక్తుడు-సాగరుడు-జగమల్లు = ప్రతాపసింహుని యనుజులు.

కృష్ణసింహుడు = సలుంబ్రాధీశ్వరుడు-ప్రధానమంత్రి-సర్వసైన్యాధీశ్వరుడు.

హరభట్టారకుడు = ప్రతాపసింహుని పురోహితుడు-కులగురువు.

చంద్రభట్టారకుడు = ప్రతాపసింహు నాస్థానకవి-వీరుడు. [తుడు.

రామచంద్రదేవుడు. (కుమారుడు ఖండేరావు) గ్వాలియరురాజు = ప్రతాపసింహు నాశ్రీ

ఫేల్దాపతి = చోండవద్వంశజుడు. సామంతనృపుడు.

భానుసింహుడు = సో నెగ్గుమ్మమహీపతి. ప్రతాపసింహునకు మామవరుసవాడు.

తేజసింహుడు-మనస్సింహుడు-శ్యామసింహుడు-దూడాసింగు-

బేడ్లా-కొటేరియానృపులు-పాపురాబు నేరాధీశ్వరులు-దుర్జయుడు- } సామంతనృపులు.
హరిదాసు-ముకుందదాసు- ... ..

అమరసింహుడు = ప్రతాపసింహుని ప్రథమపుత్రుడు.

పాశేశ్వరీదేవి = ప్రతాపసింహు నర్ధాంగలక్ష్మి-పట్టచుహిషి.

భీమచాందు = శబరలోకసార్వభౌముడు. ప్రతాపసింహుని మిత్రుడు. స్వతంత్రుడు.

భిల్లుడు = సేవకుడు.

అక్కరు = మోగలుచక్రవర్తి. ఢిల్లీశ్వరుడు.

సలీము = అక్కరు కుమారుడు-యువరాజు.

మిర్జా అబ్దురహిమాను (ఖాన్ ఖాన్) = అక్కరు ప్రధానామాత్యుడు.

హరివిజయసూరి = జైనుడు-అక్కరు గురువు.

పథ్వీరాజు = అక్కరు నాస్థానకవి-సేనాధిపతి.

ధనసేనుడు = గాయకసార్వభౌముడు.

భగవాన్ దాసు-కున్వార్ మానసింహుడు-తోడరమల్లు-వీరబలుడు-

రాయసింహుడు-రాయశీలుడు-అబ్దుల్లా-పాబాజుఖాన్-ఆసఫ్ ఖాన్- } మోగలు
ఖాసింఖాన్-మహబత్ ఖాన్-ఫరీదుఖాన్-ఫయాజి- } సేనాధిపతులు

అబుల్ ఫజల్-ఫెరిస్తా-బదోసీ-సూరిదాసుఅబ్దు-స్సమాద్ = కవులు, చరిత్రకారులు, చిత్రకారులు.

శా మ్మి ప్ప ద్ద్య న మా.

పూర్వీకము.

నాథుఁబ్బభవాదు తెవ్వని మృకు ♦ శ్రీపాదపా నీనహ
ధ్యానానందరస్థాదేలి కృతకృ ♦ త్వత్పాదం బ్రహ్మిదును ;
ద్రా నీహర సగాత్మజాప్రియుఁడు ని ♦ త్యానందుఁ డాగోగ్యవి
జ్ఞానశ్రీ లిడి చంద్రశేఖరుఁడు వి ♦ శ్వందెల్ల రక్షించుతనె.

1

స॥ అజ్ఞాతనయనుని ♦ యజ్ఞవార్క్తిశ్చైవ కలశపాణ్ణోరాశి ♦ గర్భమందు
వజ్రమాక్తికపంక్తి ♦ పరువని పరువులై తేజిర్లలుడు మణి ♦ దీప్యపమగు
రవిరశ్మి నింత చొ ♦ రంగసీని కదంబ తరురాజననము మ ♦ ధ్యుగబునుడు
బ్రాభాతసూర్యప్ర ♦ భాభానమానమా ఏదితామణీ భద్ర ♦ సూహాదీశు

• గీ॥ ద్రిదిశకోటి కిరీటసం ♦ దీప్త రత్న రాజి నీరాజిత పదాబ్జ ♦ ధైమి జగంబుం
బాలనమొనర్చు మాయమ్మ ♦ బ్రహ్మతీర్థ రమ్యగుణధన్య శ్రీ లోకా ♦ గాజకన్య. 2

సీ॥ పుంజీభవించి యు ♦ పొంగి శైలములు శృంగములై దివిని గ్రా ♦ కంగజునన,
రంగమత్తుంగ త ♦ రంగసంఘములతో నీరధి కలగి ఘూ ♦ క్షిప్తుచున్న,
హోమకుండముల న ♦ హోరాత్రముల సూర్యశిఖల నన్ని తపంబు ♦ నేయుచున్న,
గులశైలములు పెల్ల ♦ గిలల బ్రభంజనుడను జృంభించి భీకరధాటి ♦ పీచుచున్న,

సీ॥ శబ్దగుణరూఢి నవ్యయః ♦ సరణి సభము విష్ణుపదమై తనర్చిన, ♦ వీసడైన
నేజనని శక్తిమాహత్యః ♦ మెఱుంగ; వట్టి భవుని కొమ్మను మాయమ్మః ♦ బ్రహ్మతాను.

సీ॥ ఏమహామహుడు సం ♦ స్మృతపాండితిని గొప్పపర్వతంబని నుత్తుల్ ♦ వడయగలిగె!
 నేఘనుం డాంధ్రముం ♦ దెల్లపండితులచే దిద్దంతియనుచు గీ ♦ క్రింపబడియె!
 నేసద్గణార్థపుం ♦ డెల్లెడ దర్శనముడలుగచు బెనుగ్గి ♦ పంపగలిగె!
 నేకభావినుడు నై ♦ యాకగలుల నిగ్గి ఘనుడు లేడనుచు వి ♦ ఖ్యాతాంశు!

గీ॥ సట్టి కందాళ్లవంశ సు ♦ ఛాంబురాశి చంద్రుడైన దాసాచార్య ♦ సత్తముండు
గురుడు దైవంబు; తత్పాద ♦ సరసిజములు స్వాంతమున నెంచువాడ న ♦ పారభక్తి. 4

మ॥ తననాథుం డొనరించు సత్కృతుల కు ♦ తాహమ్మునక దోడుసే
యను గాంక్షించి సహస్రహస్తముల శి ♦ వ్యశ్రేణిః బోషింపనే
ర్చిన మత్సంగులు మానినీతిలక మా ♦ “శ్రీరంగమాంబా మహా
జననీరత్నము.” గొల్తు నెల్లపుడు సా ♦ డొ దిందిరాదేవిగక. 5

మ॥ తనసౌజన్యము సజ్జనుల్ పొగడ ని ♦ త్యంబుక సదాచార వ
ర్తన మొప్పార, గురుండు దైవమగుచుక ♦ బ్రహ్మోపదేశాది సా
వనకృత్యంబులు నాకొనర్చిన ఘనుక ♦ బ్రహ్మతచారిత్ర మ
జ్జనకుక వెంకటరామయార్య మదిలో ♦ సద్భక్తి భావించెడక. 6

గీ॥ “మాతృదేవోభవ” యటన్న ♦ మహితసూక్తి మఱువరానిది; నిరతము ♦ మజ్జననిని
దొడ్డముతైదువను మన ♦ స్తోయజమునఁ గొలిచెదను సుబ్బమాంబ స ♦ ద్గణకదంబ. 7

మ॥ నను గారామునఁజేర్చి యాంధ్రమున ‘నో ♦ నామాల’ మెట్రిక్కులే
వనుపై నాంగ్లము నేరిపించి తనచా ♦ సర్వస్వ మర్పించి పె
చిన కారుణ్యరసార్ద్రామానసుడు మా ♦ చిన్నయ్య ‘సూజీవరా
యని’ దుర్భాకకులాబ్ధిసోముని మదిక ♦ భ్యానితు నెల్లప్పుడుక. 8

గీ॥ భారతీనాథు నపరావ ♦ తారములనఁ గావ్యజగము సృష్టించి లో ♦ కములు మనుషు
నన్నయాది కపీంద్ర మం ♦ దారతరుల నాంధ్రభాషాగురుల నిత్య ♦ మభినుతితు. 9

గీ॥ ప్రకృతితత్వరహస్య స ♦ ర్వస్వ మెఱిగి నవనవోన్మేషమైన ప్ర ♦ జ్ఞయుఁ దనర్పఁ
గృతులు విరచించి లోకోప ♦ కృతులు పెంచు నార్యకవికోటి నిత్యవి ♦ ద్యాగ్నిగణము.

గీ॥ నూతనోజ్జీవమిచ్చు ప్రా ♦ భాత దక్షిణానిలము సోకఁగా మేడ ♦ వైన “టాడ్డు”
దొర రచించు రాజస్థాన ♦ చరిత మెత్తి యొక్కనాఁడేను జమపుచు ♦ నున్నయపుడు.”

సీ॥ సంస్కృతాఖండ భా ♦ షాకావ్య సాహిత్య సామ్రాజ్య సర్వస్వ ♦ చక్రవర్తి,
యఖిలాంధ్రభాషా మ ♦ హాకావ్యవిరచన వ్యంగ్యవైభవ షట్ట ♦ భద్రక్షీరి,
బహుళవిద్యద్బృంద ♦ పరిషదర్చిత పుష్ప మాలా మనోహర ♦ మహితమూర్తి,
తేజంబు నెఱపు జ్యోతిశ్శాస్త్రవిద్వాంగనా నవ్య రుచిర భా ♦ వానువర్తి,

గీ॥ శత శతవధాన హర్షితా ♦ స్థాన దత్త కనక జయఘంటికా సింహ ♦ కంకణ రవ
ముఖితాశాంతసద్యశః ♦ పూర్తి సుకవి సింహవిరుగుడు వెంకట ♦ శేషశాస్త్రి; 12

- క॥ చనుడెంచి నన్నుగని వందనమని వచియించి నిలువఁ దమ్ముడఁ రార
మృని కాఁగిటఁజేరిచి చెంతను నేఁగూర్చుండుమన నఁ తఁడు కూర్చుండెన్. 13
- గీ॥ స్వాంతమునఁ బొంగి పొరలెడుఁ హర్షభరము వికసితఁ ముఖాల్లములపై నఁ వెల్లివిరియ
మాటలాడితి మలపునుఁ మలపులేని కుశల సంప్రశ్నములఁగూర్చిఁ కొంతతడవు. 14
- చ॥ చిటునగ వాన్యసీమ వికఁ సింపఁగ వెంకటశేషశాస్త్రి “సో
దర! మును నన్నయాది కవిఁ తల్లజు లెల్లపురాణసంతతులఁ
సరస పదార్థ భావ గుణఁ సంభృతమై తగు మంచి శైలిలో
విరచన చేసియుండి రవిఁ విశ్వజగన్నుతమై తనర్చెడన్. 15
- క॥ పిదపఁ బురాణాంతర్గత విదిత వివిధకథలు గొనుచుఁ జెన్నన్నాదీనఁ
పదునెనిమిది వర్ణనములు గదియించి రచించి రఘులఁ కాన్యశ్రీనిధి. 16
- ఉ॥ కాలము కొంత యిప్పగిదిఁ గావ్యయుగంబుగ సాఁగి; దానిలోఁ
బూలవనంబు లయ్యయ్యతఁ పుణ్యసెలయేఱులు నిగ్గుటాణి ము
త్యాలబెడంగు మేల్కొడుగుఁ లచ్చపు వెన్నెల సోగలో యనఁ
జాలిన మేటికావ్యము లఁ సంఖ్యముగా జనియించె ప్రేల్మిడికి. 17
- ఉ॥ ఆవలఁ గొన్ని నాల్గరుగఁ నంతట నంతట సారనగరమా
త్రోవలు తప్పి కాంతి చెడిఁ దుగ్గమ దుగ్గముల్లు భీకగా
శీవిషమున్న వేటికలఁ చుట్టినఁ గానసరాజి మాఁక్కిఁ గా
వ్యావళులున్ వికాసగుణఁ మంతయుఁ గోల్పడఁ బ్రహవోన్ముచు. 18
- క॥ పెక్కామడ కొక్కఁడుగా నక్కడలిని గల్లు దీపుఁ లట్టులు సైతల్
చక్కఁగ లిఖించు వార్గల రికొలంబునను నొక్కఁ రిరువురు పెద్దల్. 19
- మ॥ ప్రతిభాపూజ్యులు వారువ్రాసిన మహాఁ గ్రంథాలు లశ్యంత పు
ణ్యతమంబుల్ గద! వాని నెల్లునిచి యఁ న్యగ్రంథముల్ చూచినన్
మిత్రయో మేరయొ యేమనఁవలయు! స్వాఁ మీ! వద్దు చాలఁ చాలఁ సర
స్వతికిన్ వాతలు పెట్టినట్లలరు ‘బాఁ పం శాంతి’ మిప్పట్టునన్. 20
- చ॥ యతులు వనాళి, బ్రాసములుఁ నాయుధశాలల, లక్షణంబు ల
శ్వేతతి, రసంబు నైద్యకడఁ; బాకము వంటలలోన, నయ్యల
కృతులు పడంతులగదు, మఱిఁ రీతులు రోతల, శయ్య మేడ, ని
ట్లతికిన కావ్యముల్ గనినఁ నయ్య! యెవల్ దహియించినట్లనన్. 21

శా॥ ఈవిన్నాణము లెన్నియేని గలవా యీ యంశముల్ కొంతమే
లై వర్తించు ముసల్లపండువది ముం ధైయున్నదన్ మాడ్కిజె
లై విశ్వం బగలించుచున్నయది యా హా! గ్రాంధికగ్రామ్య భా
షావాదంబు క్షణక్షణంబునకు హె ధ్చుక జొచ్చె నీవేళలో.

22

గీ॥ దేశమంతటఁ బాటు న ధీమతస్థి వంటిదగు వ్యావహారిక ధావ; దాని
నచ్చటచ్చట దేశంబు ధ నలముకొనిన మంచియును జెడ్డయును నాశ్ర యించియుండు.

ఉ॥ ఊరకభాషకేమిటికి ధ నుత్రమ సంస్థితి గల్గు! దాన సం
స్కారబలంబు గల్గి యధి ధ కారము దాల్చిన ప్రాజ్ఞకోటి భా
షారచనంబుఁ బూని కృషి ధ సల్పినఁ గల్గెడి; రిక్తులూనినన్
బారము ముట్టునే! గజము ధ వైఁజవుచోలు ఖరంబు మోయునే!

23

క॥ అంతస్సారములేక యవాంతరభాషలను గల్గు ధ పదజాలములన్
దొంతరగఁ గలుప బాసయుఁ గంతులు గలవాని మేను ధ కైవడిఁ బొలుచున్.

24

క॥ క్రమమునకు బాస లోనయి యిముడమి, బుధకోలులెల్ల ధ 'నెవరికి వారే
యమునాతీరే' యనుగతి భ్రమగొని దెసలకును విఱిగి ధ పారుదు రొకటన్

25

ల॥ సరసశబ్ద మిట్టి ధ సబ్బండు బాసలోఁ దక్కఁబోవ దింకఁ ధ దమవి కొన్ని
తాల్లపాకవారి ధ తప్పులు మఱికొన్ని యనఁగఁ దప్పుఁగుప్ప ధ లై రహించు.

26

ఉ॥ భావకవిత్వ మొక్కడట; ధ భావములేని కవిత్వమింక నాం
భావనిగా దికేయవని ధ నైనను గల్గునె! కల్గెనేని యా
ప్రోవు కవిత్వమంచు బుధ ధ పుంగవు లెంతురె! యేటిమాటలో
భావ మభావమా కవిత ధ ప్రాణములేని శవంబు గాదొకో!

27

ఉ॥ పేరెది యెననేమి మఱి ధ పేరున యోగ్యత వచ్చునే! రసం
బూరెమ నట్టి కైత మది ధ యుత్తమ; మన్య మయోగ్య; మెల్లడన్
సారభపూరముల్ దెసలఁ ధ జల్లెడు తామరపూవుఁ జూచి యే
పేరునఁ బిల్చినన్ గుణము ధ వీసము హెచ్చునో! లేక తగ్గునో!

28

గీ॥ అలగుఁదేనెల మఱపించు ధ పలుకుఁబొందు, పలుకుఁబొందుకుఁ దగినట్టి ధ భావపుష్టి,
భావపుష్టికే దగు రస ధ నై భవంబు, కూర్చు ధన్యుడై పో కవి ధ కుంజరుండు

29

చ॥ పరువడిఁ బద్యకావ్యములు ధ వ్రాయుట మోటదనంబటంట, నా
గరకత కెంతో లోపమట, ధ గద్యమొ గేయమొ సదస్సోత్తర

స్ఫురణను మించునంట, మఱి ♦ పొత్తము పెద్దదిగాఁగ నుండినఁ
బరునంట, చిన్ని పొత్తములు ♦ నాడముఁ గూర్చునటంట, మిటివే.

29

సీ॥ భాషామహాదేవి ♦ వాహ్యశ్రి యొనరించు మానితనందనో ♦ ద్యావచయము!
సాహిత్యలక్ష్మి వి ♦ శ్రాంతి కేర్పఱచిన హాటక వివిధ సౌ ♦ ధాగ్రతతులు!
బహుళవిద్యాధన ♦ ప్రకరంబు నింప దీపించు భాండాగార ♦ సంగయములు!
బాగోగు బోధించి ♦ ప్రజ నుద్ధరించెను విష్ణునసర్వస్వ ♦ వేశ్యవితతి!

గీ॥ పద్యకావ్యసమూహ సౌ ♦ భాగ్యగరిమ మిట్టిదని వివరింపఁగా ♦ నెవ్వఁ డోపు!
లోకకల్యాణ విజయ సు ♦ శ్రీకదివ్య పారిజాత ప్రసూనైక ♦ హరసమితి.

30

గీ॥ ప్రకృతసారస్వతస్థితి ♦ వఱలునిట్లు; మాటనరుస కంటినిగాక ♦ మనకు నేల
దానిఁజర్పింప" ననుచు మం ♦ దస్మితంబుఁ గొలుపు నాతని వదన మేఁ ♦ గలముఠాది,

గీ॥ “పూర్వకాలపుఁ బాండిత్య ♦ పుంబ్రశస్త్ర కావ్యముల యున్నతాదర్శ ♦ గౌరవంగా
కొఱతవడ నిష్టపడనట్టి ♦ గొప్పసుకవి నగుట నితఁగఁ బరితాప ♦ మంద దీప్తు.

32

చ॥ తల కొకబుద్ధి, బుద్ధికిని ♦ దగ్గ తలాపు, తలాపులోహలఁ
వెలునడు భిన్నభిన్నగతిఁ ♦ బెక్కులు యోజన, లింగ నేగతిఁ
బలురంగై కమత్య మది ♦ పట్టు! స్వతంత్రత ముఖ్యమైనమై
నిలిచిన నేటికాలమున ♦ నీహితబోధ మెవఁడు చేగొనుట!

33

చ॥ తెలివిగల్గి బాలుఁ డొక ♦ తీటు పఠించుచు మాతృభాషలో
పలఁ దగుజ్ఞాన మొందెను ప్ర ♦ బాధము లియ్యెడ నాలుగేనియు
వెలునడ వెట్టిపాపమొకొ! ♦ నేర్పెను విద్యయుఁబూజ, నుఁగి
నలువదికన్నదక్కవ గు ♦ గుంబులు వచ్చిన వాఁడు నెగ్గడి.

34

గీ॥ వాల్మీ వాల్మీకి కేమికా ♦ వలయు ననుచుఁ! గైక తైకసి చెల్లెలు ♦ గాదెనుచుఁ!
గర్జుఁ డాకుంభకన్తుని ♦ కడపటికొడుకగుఁగదా! యని యడుగు వి ♦ ద్యాధ్యాయుడ్రు.

35

ఉ॥ క్రూరమృగంబు, వాడియగు ♦ కోఱలు, పెద్దది తోక, యాద్రు
తీరవనాబులఁ దిరుగు, ♦ దీనిని మర్త్యులు పట్టలేరట
చాఱవ “ఘోరము” జదువు ♦ సర్పకుం డొక్కఁడు డాభిషేకుఁ
గూరిచి వ్రాసె; నెట్లులు ♦ కనుంగొననేర్చెద విట్టికోతల!

36

క॥ ఇది యెంతగఁజెప్పిన నున్నది; ప్రకృతమా ననుసరిత; ♦ మస్కన్నమా
దుదయించినట్టి కోరిక నికె తెలిపెద నానికొపు ♦ మీ! శ్రేష్ఠులు.

37

- గీ॥ సప్తసంతానములఁ బ్రశ ♦ స్తమయి ఖలముగాని దొకకృతి యన్న స ♦ త్కవులమాట
కలికి పదియాఱువన్నె బం ♦ గారుమూట రమ్యతరమైన రతనాల ♦ రాచబాట. 38
- సీ॥ జ్ఞానంబునకు మూల ♦ సారమా నాత్మ కావ్యకవిత్వమని “వర్ణు ♦ వర్తు” నుడివె;
సత్యంబునకు సౌఖ్య ♦ సంగంబు చేకూర్చు జాలిన కళ యంచు ♦ “జాన్స” ననియె;
నతుల సంగీతర ♦ సాత్మకంబయిన భావాలాపమనుచు “గా ♦ నైలు” తెలిపె;
బ్రతిభావిలాసంబు ♦ వాక్యదేహంబు దాల్చిన రూపమనుచు ‘షె ♦ ల్లి’ వచించె;
గీ॥ ‘హడ్స’ నాదిగ నెదతో ♦ యొగ్లకవులు పద్యకవితులఁ గల శార ♦ నప్రశస్తి
యట్టిదిట్టి దనంగ రా ♦ దని సహస్ర ముఖముల నుతిప విన మొకో ♦ పూర్వమంచు.
- గీ॥ దేశభక్తియుతుంబు నీ ♦ తిప్పిబోధకము ఘనాదర్శమగు పద్య ♦ కావ్య మొకఁడు
సరసజనములుమెచ్చు ర ♦ సుంబు పొచ్చు స్పృష్టి సేయంగ నిపుడు యో ♦ జించుచుంటి.
- ⊕ క॥ విరచించు నెడలఁ గల్గున పెరయకయును నతిశయోక్తి ♦ పెంపొందకయున్
- జరిగినది జరిగినట్టులు మెలయుటచే దోచరిత ♦ మెప్పు నహించున్. 41
- గీ॥ అదిగా కార్యాచరము త్రిదశులకును బావనమగు ♦ దేశము; దానన్
బాదలెడు నృపులు మహేంద్రుని మదిమెచ్చున పుణ్యవిభన ♦ మాన్యతలందున్.

⊕ Is it to be imagined that a nation so highly civilized as the Hindus, amongst whom, the exact sciences, flourished in perfection, by whom, the fine arts, architecture, scripture, poetry, music, were, not only cultivated but taught and defined, by the nicest and most elaborate rules, were totally unacquainted, with the simple art of recording the events of their history, the characters of their princes and the acts of their reigns. Where such traces of mind exist, we can hardly believe that there was a want of competent recorders of events, which synchronical authorities tell us were worthy of commemoration. The cities of Hastinapoor and Indraprastha, of Anbulwara and Somanath, the triumphal columns of Delhi and Chittoor, the shrines of Aboo and Girnar, the cave temples of Elephanta and Ellora, are so many attestations of the same fact. Nor can we imagine that the age in which these works were erected, was, without an historian. In the heroic history of Prithwi Raj, the last of the Hindu sovereigns of Delhi, written by his bard Chund, we find notices, which authorise the inference that works similar to his own, were then extant, relating to the period between Mahammad and Shahbuddin (A. D. 1000-1193) but these have disappeared

“Annals & Antiquities of Rajasthan.”

§ The splendour of the Rajput states however, at an early period of the history of that country, making every allowance for the exaggeration of the bard, must have been great. Northern India, was rich from the earliest times, that

సీ॥ మేవాడరాజ్య ల ధీమత్త పదాంభోజాత ములను గొల్చిన దత్త ధీమత్తకు
 బాలగోవింద వి ధీమత్తమి శిష్యుడై తవిలి మ్రొక్కిన మేటి ధీమత్తమా!
 స్వస్థరక్షాబంధ ధీమత్తమి బూదీమహారాజు సేవించు ధీమత్తమి
 ధీమత్తమహారాజు ధీమత్తమి గామించు రామసింహుని రాజు ధీమత్తమి
 గీ॥ తీవ్రరుజు పెచ్చుపెరిగి భాధించుచున్న ద్రుతియు మేవాడ విడచినిదొడ్లమగడు!
 భరతఖండభిమాని స ధీమత్తమి భరతఖండ స మహామహిమ ధీమత్తమి
 మ॥ సరసాగ్రేసర చక్రస్రయను నా ధీమత్తమి 'స్వామి' సువాసియు!
 వరకారుణ్య రసార్ధ మానసుడు క ధీమత్తమి ధీమత్తమి
 ధీమత్తమి ధీమత్తమి ధీమత్తమి ధీమత్తమి ధీమత్తమి
 చరియిచెక్ గిరులుక్ బురంబులును రా ధీమత్తమి ధీమత్తమి.

43

portion of it situated on either side the Indus, formed the richest satrapy of Darius. It has abounded in the more striking events which constitute the materials for history. There is not a petty state in Rajasthan that has not had its Thermopylae or scarcely a city that has not produced its Leonidos. But the mantle of ages, has shrouded from view what the magic pen of the historian might have consecrated to endless admiration; Semanath might have rivalled Delphos; the spoils of Hind might have vied with the wealth of the Lybian King; and compared with the array of the Pandus, the army of Xerxes would have dwindled into insignificance. But the Hindus either never had or have unfortunately lost their Herodotus and Xenophon. If the moral effect of History depends on the sympathy it excites, the annals of these states possess commanding interest. The struggle of a brave people for independence, during a series of ages, sacrificing whatever was dear to them for the maintainance of the religion of their forefathers and sturdily defending to death, and in spite of every temptation, their rights and natural liberty, form a picture which it is difficult to contemplate without emotion. Could I impart to the reader but a small portion of the enthusiastic delight with which I have listened to the tales of times that are past amid scenes where these events occurred, I should not despair of triumphing over the apathy which doomed to neglect almost every effort to enlighten my native country on the subject of India.

"Colonel James Tod."

§ There is something magical in absence, it throws a deceitful medium between us and the objects we have quitted, which exaggerates their amiable qualities and curtails the proportions of their vices. I look upon Mewar as the land of my adoption and linked with it, the associations of my early hopes and their actual realisation. I feel inclined to explain with reference to her and her unmanageable children. "Mewar! with all they faults, I love thee still."

౧ ఉ॥ వీరసార్ద్రమా కథలు ♦ వీనులు సోక నమస్కరించి పూ
జారతి వీరుల గొలుచు ♦ సజ్జనుడౌటను రాజపుత్ర ధా
త్రీరమణాళి సత్కథలు ♦ రేయుఁబవల్ గడియించి యంగ్లభా
షా రమణీయకావ్యముగ ♦ శ్రద్ధమెయి రచియించె నాశంకుఁ.

42

❖ సీ॥ సర్వసన్నతము రా ♦ జస్థానదేశంబు మాతృదేశము మించి ♦ మహితభక్తి
గొలిచి తదేశ వా ♦ సుల బాధువులపోల్కిఁ బ్రేమించుటను జేసి ♦ పృథ్విజనులు

I dipped the middle finger of my right hand and made the tilac on his head. I then girt him with the sword and congratulated him in the name of my government, declaring aloud that the British government would never cease to feel a deep interest in all that concerned the welfare of Boondi and the young prince's family.

The mother of the young prince sent me by the hands of the family priest the bracelet of adoption as her brother, which made my young ward, henceforth my bhanji or nephew.

§ His annals of Rajasthan show the result of his administration as restorer of Rajputana. The people were deeply attached to him as Heber continues to observe "His name appears to be held in a degree of affection and respect by all the upper and middling classes of society, highly honourable to him." Speaking of Bhilwara which Tod had almost recreated, he says "It ought to be called Todgunge but there is no need, for, we shall never forget him." The fact is, that the place was called Todgunge but the name was withdrawn at the instance of Tod himself. In the year 1822 after two and twenty years of service, eighteen of them spent among the Rajaputs of Western India and five as Political agent, Colonel Tod's shattered health called upon him imperatively to suspend his toils and quit the climate of India. But the ruling passion forbade him to proceed direct to the port of embarkation. In 1819, he had completed the circuit of Marwar, visiting, its capital, Jodhpur [via] Kumbhalmore thence returning by Mairtra and Ajmir to Udaipur. Next year, he visited Kotah and Boondi the latter of which he revisited in 1821 having received the intelligence of the death of his friend the 'Rao Raja Ram Singh,' who had left Colonel Tod guardian of his infant son, the prince of Haras. He returned to Udaipur in March 1822 and took final leave of the valley in June of that year. He proceeded across the Aravali to Mount Aboo and inspected the wonders of that sacred place—and embarked for England at Bombay in the early part of 1823.

❖ The religious feelings of the Rajput will not permit him to see the axe applied to the noble peepul or unbrageous burr (*licus indica*) without execrating the destroyer. Unhappy the constitution of mind which knowingly wounds religious prejudices of such ancient date. Yet, is it thus with our countrymen in the East, who treat all foreign prejudices with contempt, shoot the bird sacred to

పాశ్చాత్యుడైన నె ధ ష్టికి టాడ్డొర రాజ పుత్రుడే యనుచు స ధ మ్నోదమంది;
 రతండును రాజపు ధ తాప్రనికొఱకుఁ బ్రాణములైన నిచ్చు చుం ధ దమున మెలఁగె;
 గీ॥ సమ్మహాత్ముండు వ్రాయు గ్రం ధ మ్మునందు వీరరసతరంగములతో ధ క్షీరజలధి
 కరణి మాధుర్యములు పెంచు ధ చరితలెన్నో కలవు కలవారియిండ్ల బం ధ గారమట్లు. 43

శా॥ ఆ కష్టద్యయపావనంబగు చరి ధ త్రాంశంబు లందెల్లఁ గ
 న్నాకై దివ్యరసాలవాలమయి స ధ త్య న్యాయ సంపూరితం
 బై కన్నట్టెడి నాప్రతాపు చరితం! ధ బద్దాని నే గోస్తనీ
 పాకంబొప్పుగ నొక్క దొడ్డకృతిగా ధ వ్రాయ్ బ్రయత్నించెడన్.” 44

మ॥ అన “నీమాటలు వేదవాక్యము; లవ ధ శ్యంబిట్లు రాణాప్రతా
 పుని గీర్తింపు; మతండు వీరజనతా ధ పూర్వాభిగ్రహ్యండు; క
 మ్ముని నీకై తకు సమ్మహాప్రభుని ధ ధ ర్మ శ్రీరతుల్ హాటకం
 బునకుఁ సౌరభపూరముల్ గలుపు సాం ధ పుఁ గాంచి వాసిన్ గనున్.” 45

the Indian Mars, slay the calves of the Bal and fell the noble peepul before the eyes of the native without remorse. He is unphilosophic, and unwise who treats such prejudices with contumely, prejudices beyond the reach of reason. He is uncharitable who does not respect them; unpolitic who does not use every means to prevent such offence by ignorance or levity. It is an abuse of our strength and our ungenerous advantage, over their weakness. Let us recollect who are the guardians of these fanes of Bal, his Peepul and sacred bird (peacock) the children of Surya and Chandra and the descendants of the sages of yore; they, who fill the ranks of our army and are attentive though silent observers of all our actions, the most attached, the most faithful and the most obedient of mankind. Let us maintain them in duty obedience and attachment by respecting their prejudices and conciliating their pride. On the fulfilment of this, depends the maintenance of our sovereignty in India. But the last fifteen years have assuredly not increased their devotion. Let the question be put to the unprejudiced whether their welfare has advanced in proportion to the dominion they have conquered for us, or, if it has not been in the inverse ratio of this prosperity. Have not their allowances and comforts decreased?.....

For the good of the ruler and servant, let these be rectified. With the utmost solemnity I aver, I have but the welfare of all at heart in these observations. I loved the service. I loved the native soldier. I have proved what he will do, where devoted, when, in 1817, twenty two fire locks of my guard, attacked defeated and dispersed a camp of fifteen hundred men slaying thrice their numbers. Having quitted the scene for ever, I submit my opinion dispassionately for the welfare of the one and with it, the stability or reverse of the other. “Tod.”

- క॥ అని ప్రోత్సహించుమతి ననియెను వెంకటేశ్వశాస్త్రి; ధ్యేనంతః బ్రతా
పుని చరిత కావ్యరూపముగను వెలయుండుగ వ్రాయఁ ధి గా మొదలిడితిన్. 46
- క॥ ఉత్తమ మితివృత్తము! సముదాత్తము చిత్తురుపురి! ప్ర ధి తాపుండు ధీరో
దాత్తుండు! కైతము మెత్తని! దిత్తఱి మెత్తురని తలఁతు ధి నెల్లబుధేంద్రుల్. 47
- శా॥ నా ధారాళ కవిత్వమందుఁ గల వి ధి న్నాణంబు లట్లుండ, నీ
గాధల్ కర్ణయుగంబుఁ బట్టుకొని యా ధి కర్ణించు లోకంబు; వి
ద్యాధుర్యుల్ విని చిట్టు బుస్సనక యా ధి హ్లాదింతు; విశ్వైక కీ
ర్యధారంబులు రాజపుత్రస్వప శౌ ధి ర్యావార్య హేలాకళల్. 48
- శా॥ ఈపాత్రంబునఁ గొంచెమేనియు గుణం ధి బెందేనిఁ బెంపొద న్లా
ఘాపీతంబది 'జేముటాష్ట'దని లో ధి కంబెంచి హర్షించుఁగా!
కేపట్టెన వికాసమూడి రసము ధి తేఁ దక్కువైయున్న నా
లోపంబంతయు నాదిగాఁ దలఁపఁ గే ధి లుక్ మోడ్చి ప్రార్థించెదన్. 49
- మ॥ వినమే మున్ను ప్రతాపునంతటి మహా ధి వీరుండు లోకంబునకొ
గనుమింపదని పూజ్యలెల్లఁ బలుకం ధి గా; నట్టి రాజాప్రతా
పుని గీర్తించెడుపట్ల నెట్లు కవనం ధి బుక్ సాగఁగాఁ జేతువో
నిను సేమితు విరించిరాణి! సుమహా ధి ణీ! వాణి! న న్నోమవే. 50
- సీ॥ రచించియుంటి వీ ధి రమతీచరిత్రంబుఁ దిరుపతిపెంకటే ధి శ్వరులు మెచ్చు!
గృతియొనర్చితిఁ జండ ధి నృపమాళికథ దేశచరితముల్ శోధించి ధి సరసు లలరఁ!
దగఁగూర్చియుంటిఁ బ ధి ద్ధావతీవిజయంబు వీరంబు హాస్యంబు ధి వెల్లి విరియ!
వ్రాసియుంటి సమగ్ర ధి రామాయణము నాటకములుగా విబుధలో ధి కములుపొగడ!
గీ॥ నిన్ని యొకయెత్తు! మఱి ప్రతాధిపేంద్రుచరిత మొక్కయెత్తు! సుధారసంబాలుకుచుండ
నొక్కచూ పెక్కుడుగఁ జూచి ధి యుద్ధరింపు శైలరాజేంద్రకన్య! సా ధి జన్యధన్య! 51
- మ॥ జననం బందిన దాది యేడునెల ల ధి సృష్టేహాసీముక్ విను
తన కల్యాణ దరస్మితప్రభలు ని ధి త్యంబుక్ బ్రసాదించి దే
పుని సాన్నిధ్యముఁ జేరఁగాఁ జనిన మ ధి త్పుత్రుండు కామేశ్వర
య్యను మత్ప్రాణసమాను నేదలఁతు లో ధి కాష్లాది సద్విగ్రహుక్. 52
- చ॥ కుమరగు వ్రేమ నొక్కలత ధి కూసను గాచితిఁ జైత్రవేశ; న
య్యది హోడిగో హోయల్ గులుకు ధి నర్చిలి మొగ్గను; దానిఁ గాంచి నా

యెద మొలిచెన్ మనోరథము ♦ లెన్నియొ; గాలికి నూడి దేవి శ్రీ
పదముల రాతె మొగ్గ! యది ♦ వంద్యమె, తజ్జని ధన్యమాటచే.

53

ఆ॥ పూర్ణచంద్రమూర్తి ♦ పుత్రుఁ డుద్భవమొంద నమరులైన వలవ ♦ దసరు సరియె!
యిచ్చినట్టి దేవుఁ ♦ డెత్తి కొంపోయిన బాగుల నేల! వగవు ♦ మిగుల నేల! 54

గీ॥ అవగుణంబులు మిగుల మా ♦ యంగఁజేసి సుగుణములను వేయంత లె ♦ చ్చుగనుజేసి
ప్రణయరతులైన నరుల దే ♦ వతలఁజేతు వోవియోగమ! నీవృత్త ♦ ముల్లమాబు. 55

మ॥ జననీ! నీవు దయాసముద్రమువు! యు ♦ ష్కద్భన్తు నేవేళలం
దన నేరీతిని గప్తసౌఖ్యముల యం ♦ మన్ దేల్చుగానుండు వా
పనులన్ నీవయి తీర్చుగా ననుభవి ♦ పన్ నతగుణ గాక! వ
ట్లన నే నెంతటివాడ! నాకెపుడు నీ ♦ యాజ్ఞల్ శిరోధార్యముల్. 56

సీ॥ స్థిరమగు వానిలో ♦ స్థిరతమంబగు చోట! జిరపుణ్యరతులు వ ♦ సిగచు చోట!
నాశమెప్పుడును గ ♦ నంగఁ బోవని చోట! నానందనిలయమై ♦ యలడుచోట!
వ్యాధు లించుకయును ♦ బాధ నేయని చోట! సత్యంబు ఘాయగా ♦ జరుగు చోట!
గైవల్య లక్ష్మికిఁ ♦ గాపురంబగు చోట! జిత్తంబునకు శాంతి ♦ చెడని చోట!

గీ॥ జేమి యమృతరూపమున వ ♦ ర్నించు చోట! నామణిద్వీప రత్న సిం ♦ హాసనమున!
శ్రీభవానీపదంబుఁ జే ♦ రితివి! గాన నేల నీకయి వగవ! గా ♦ మేశ్వరయ్య! 57

గీ॥ జర నమలుచున్న యస్థిపంజరము నాది! యింక సుఖమొందఁ గల యాస ♦ తెందు లేవు;
మధుర దరహాస వదన వ ♦ ద్దంబు నీది మఱచిపోవుద మన్నను ♦ మఱపు రాదు.

సీ॥ కలశపాథోరాశి ♦ గర్భమందు జనించు నలల బంగారు టు ♦ య్యాల లంగు!
నలచతుర్దశలోక ♦ ములను బావనమాచుఁ దసరు మణిద్వీప ♦ తటము లంగు!
గొడుగులు వంచిన ♦ ట్లడరు కదంబ వృక్ష విలాస శీతల ♦ చ్చాయ లంగు!
శ్రీలఁ జెన్నారెడి ♦ చింతామణి భద్ర సింహాసనము పార్వతి ♦ సీమ లంగు!

ఆ॥ బాల కడలి చలువఁ ♦ దేలు తెమ్మెరలందు! నీడు లేని పసిడి ♦ మేడ లంగు!
గౌరి లోకజనని ♦ కామేశ్వరస్వామిఁ ద్రిప్పి కూర్చి నాద ♦ రించు గాక! 59

క॥ ఈమహానీయ గ్రంథముఁ ద్రమోద్భుచు సంకీర్తమ్ము ♦ గా నిచ్చెద నే
ప్రేమఁ బెనుప నోచని నా కామేశ్వరు నెత్తి పెంచు ♦ కామేశ్వరికిన్. 60

(శ్రీ)

కామేశ్వరస్వామి.

రాజావతాపసింహచరిత్ర.

ప్రథమాశ్వాసము.

రాజావతాపసింహచరిత్ర ప్రథమాశ్వాసము

మత్కందుకమట్టు గుండ్రమయి వాఁ డిక్ రెండుపాల్లొక్కపాల్ భూమి నిండియు నూలునర్వదియుఁ గో ట్లు మర్త్య లొప్పారఁగా, వ్యోమంబంటు నగాధిరాజ నివహం ట బుల్ మీఱ, విశ్వంబు శో భామూల్యస్థితి నొప్పు నీశ్వరు ననం ట తైశ్వర్యముల్ చాటుచున్.

ంచన శృంగ భా ట గము కిరీటముగాఁగఁ! గాశ్మీర మాస్య పం ట కజము గాఁగఁ! ధుగంగానమల్ ట చేదోయి గాఁగఁ! నార్యావర్తదేశం బు ట రంబు గాఁగఁ! ధ్యాచలేంద్రంబు ట బెడఁగు మధ్యము గాఁగఁ! శాతమి కనక మే ట ఖలయుఁ గాఁగఁ! లయ సహస్రద్రు ల ట ఙ్గులు గాఁగఁ! సింహశద్విప మంభోరుహ ట పీఠ గాఁగఁ! వణ రత్నాకరము సరః ట ప్రవరమగుచుఁ జెలఁగు భారతదేశ ల ట స్మి సమగ్ర గ్య సౌభాగ్య విగ్రహ ట ప్రాభవమ్ము లిట్టివని వివరింపఁగా ట నెవరి తరము! 2 కానొండక్ బహుళంబు పూరము వనా ట శా శంభుళల్ నింప, స వ్రాసీకంబు సమృద్ధమై యెదిగి భా ట గ్యస్ఫూర్తి హెచ్చింప, ల ప్త నిత్యోత్సవ మందిరంబయి తన ట ర్చెక్ విశ్వ సర్వోన్నత నం బంది సమస్త నైఖగుల రా ట జస్థాన మవ్వేళలో. 3

క్రింది రాజస్థాన ట మెపుడు స్వతంత్రులౌ జనపాలమణుల పా ట లనము నొందు శంబు లిరువది ట దీపిప వెలుగొందు; వానిలో నెల్ల మే ట వాడ దేశ గ్రగణ్యము; దాని ట యధిపతి యగువాని 'రాణా' యని జనులు ట ప్రస్తుతించు; తండు మతాధిప ట త్యమున నెల్లరకు జగద్గుండగుచు వి ట ఖ్యాతిఁ గాంచు; గరములలోనఁ గాళికా ట నగర మట్లు చిరయశము గాంచుఁ జిహ్నరు ట పురవరంబు; చట్టి రాణాయ నందట ట నగ్రపూజ్యుఁ! జెల్ల సురలందుఁ గాళి వి ట శ్వేతు మాక్షి. 4

- § సీ॥ హారావళి పర్వతావళి విరివిగా నిండ్ర నీల శిలలు ♦ నీను చుండ!
సాంబారు లూసీ వి ♦ శాల ప్రదేశముల్ సహజమూ లవణా నా ♦ సుగు చుండ!
గను తెల్లడల మర ♦ కలములు రత్నముల్ సాగిరమును మంచి ♦ స్పృశకములును
జండ్రకాంతశిలలు ♦ స్వర్ణ రౌప్యంబులు నెడితేగకయె యెప్పు ♦ డిచ్చు చుండ!
గీ॥ భాగ్యము హాసంగి యేలిన ♦ వారి యిండ్లు బంగారు గొండలట్లు సేమంగం గల్గి
'రత్నగర్భ' యటన్న సా ♦ ర్థకపదంబు బడసి మేనాడదేగె బు ♦ హాస్విల్లు. 5
శా॥ బరిశోన్మత పుణ్య వైభవ యశో ♦ హారావళి హారావళి
గ్రావోత్తంసము తూర్పున ♦ సరసిజా ♦ రామబునా హాస్విల్లు బ
క్షివామజల రాజధానియగుచు ♦ బిస్తాగ్గురం బాష్పం
మేవాడ్ దేశము వీరభండమగుచు ♦ మిదు భారాస్విల్లు. 6
● సీ॥ సచరాచర ప్రపంచావళి చప్రాణమగు సూర్యభగవానుడ బ్రహ్మ ♦ హరిశ్చంద్ర!
ప్రజగతి ధానుష్క ♦ దీపకుడుని రాముని సుతుడు లక్ష్మణుడు ♦ మూలపురుషుడ!

§ The tin mines of Mewar were once very productive and yielded, it is asserted, no inconsiderable portion of silver, but the caste of miners is extinct, and political reasons, during the Mogul domination led to the concealment of such sources of wealth. Copper of a very fine description is like wise abundant and supplies the currency. Soorma or oxide of antimony is found on the western frontier. The garnet amethystine quartz, rock crystal, the chrysolite and inferior kinds of emerald family are all to be found within Mewar, and though I have seen no specimens decidedly valuable, the Rana has often told me that according to tradition his native hills contained every species of mineral wealth.

Such the pride of these small Kingdoms in days of yore and such their resources, till reduced by constant oppression. But their public works speak what they could do and what they have done; witness the stupendous work of marble and its adjacent causeway, which dams the lake of Raysumund at Kankarowli and which cost upwards of a million. When the spectator views this expanse of water this (Royal sea) on the borders of the plain; the pillar of Victory towering over the plains of Malva, erected on the summit of Chitor by Rana Mokul, their palaces and temples in this ancient abode, the regal residence erected by these Princes when ejected, must fill the observer with astonishment at the resources of the state. 'They are such as to explain the metaphor of my ancient friend Zalim Singh, who knew better than we, the value of the country: 'every pinch of the soil of Mewar contains gold.'

"Annals of Mewar."

● These are styled 'Ranas' and are the elder branch of Sooryavansi or 'Children of the Sun.' The Hindu tribes yield unanimous suffrage to the prince of Mewar as the legitimate heir to the throne of Rana and style him 'Hindua

మ॥ పనితాళీలము నిల్ప శత్రువులఁ ద్రుం ♦ పక్ష నేడు చిహ్నారు ద
 ప్పిన నీలోకము శూన్యమంచు గరముల్ ♦ వేయెత్తి ఘోషించెనో
 యన సూర్యధ్వజకోటు లెల్లడ సహ ♦ సాంశుల్ పిసాళించి న
 ర్తనమాడుకొ మృదులానిలంబు తమమీఁ ♦ దక్షసోక హేలాగతికొ. 11

సీ॥ నవ్వనేర్వకమున్నె ♦ క్రొవ్వన రిపుకోటిఁ బాటాగఁ దోలి న ♦ వ్వంగ నేర్తు!
 కూర్చుండుటకుమున్నె ♦ క్రోధోగ్ర శత్రు వయ్యో దేవమెక్కి కూ ♦ ర్చుండ నేర్తు!
 నడువకమున్నె చు ♦ డ విషక్ష మకుట సంతతులఁ బాదము లుంచి ♦ నడువనేర్తు!
 పరువులెత్తకమున్నె ♦ పరిపఁథితతి నొంచి తఱుముచు వెనువెంటఁ ♦ బడవనేర్తు!

గీ॥ రాడుటకుమున్నె ఘోర ర ♦ కాంగణముల నరికిరంబులతో బంతు ♦ లాడ నేర్తు!
 చాక! చిహ్నార్పురి జనించి ♦ నట్టివారు శైశవము దాటుటకు మున్నె ♦ శోర్యమహిమ!

శా॥ ఇంద్రప్రస్థము గాదు! ద్వారకయుఁ గా! ♦ దే కాశియుకొ గాదు! ని
 స్తంద్ర ప్రాచీన కీర్తి శోభిత మయో ♦ ధ్యా పట్టణంబేని గా!
 దిండ్రోపేంద్రసమానులౌ నృపులు తా ♦ మేలంగఁ జిహ్నూర్ మహా
 సాంద్ర శ్రీలను గుత్తకుకొ గొనిన యా ♦ చందంబు దీపించెడుకొ. 13

సీ॥ హరిత మాసింద్రు సా ♦ దాబ్జాతయుగళికి శిష్యుడై శుశ్రూష ♦ చేయఁగలిగె!
 వ్రాఘ్యశైలంబు తాపసు కూర్మింగని ద్విధారా ఖడ్గమును బొంది ♦ రాణ మెఱసె!
 బ్రనురుల గెల్చి 'భా ♦ రత సూర్యు'డనియు 'విశ్వపతి' యనియుఁ గీర్తి ♦ పడయఁగలిగె!
 'ఖాండవఁ రిస్సహకొ' ♦ 'కాఫరి' స్థానాది మ్లేచ్ఛ సీమల గెల్చి ♦ మెప్పుగాంచె!

గీ॥ వందలకుఁబై నఁ బుత్రులఁ ♦ బడసి సూర్యవంశమును నిల్చి సౌఖ్య ♦ పర్యతమునఁ
 దపము గావించి ముక్తికాం ♦ తను వరించె! 'బప్పురావు' మేవాడ్భూప ♦ వంశకర్త. 14

సీ॥ తమ యువనదుల సు ♦ తతులెల్ల వెడిరేకులు వోలె నెల్లడ ♦ నలము కొనఁగ,
 జహ్నుకన్యా సింధు ♦ సలిల పూగమ్ములు సారతఁ గూర్చు, బం ♦ గారు పండు
 రసఖండమై, పచ్చ ♦ రా బయలుల మాడ్కి లలిత సస్య శ్యామ ♦ లంబు నగుచు,
 విడికెమ చోటైన ♦ వెలిఁబోవ నట్టి యార్యావర్త బహుళ భా ♦ గ్యాంక కథలఁ,

compete with Chittor before she became a widow. ... .. Near the temples are two reservoirs built of large blocks each one hundred and twenty five feet by fifty feet wide and fifty deep, said to have been excavated on the marriage of the "Ruby of Mewar" to Achil Keechie of Gogrown and filled with oil and ghee which were served out to the numerous attendants on that occasion.

గీ॥ జెవులు చిట్లులుపోఁ బారఁ సీక యవన ఖండహా రిస్పహను బాఁ గ్గాడు మొగలు
గజ్జివతులు మిడుతదండుఁ క్రమ్మినట్లు దాడివెడలిరి తండోపఁ తండములుగ. 15

గీ॥ ఎనిమిదవ శతాబ్దారంభఁ మనఁ గలీపు 'వాలిడు' తొలుత ఖాసిముఁ బంపె; నతఁడు
సింధుదేశమ్ము దాటి కాఁ శీపురంబువలకుఁగల సీమలన్నియుఁ బాడు చేసె. 16

మ॥ ఒకబాగ్గాడు నశోద్రచంద్రుఁడు "కలీప్ ఁ ఓమార్" అబుల్ హాసు సే
న కథీశుక్ బానరించి హైందవముపైఁ నక బంపఁగా దూరమేం
చకయే యామడ యచ్చగా నడిచి రాఁ జస్థానముకొజేరి భూ
పకులారణ్యములకొ దహించె నతఁడుకొఁ వై శ్వాసరప్రక్రియకొ. 17

గీ॥ అతని నజమీరు 'తారాగృ' హాధిపతియుఁ దొడఁగిమడిసె దూలారాపు! కొడుకునప్త
వర్షముల లాటుఁ డరిఁగూల్చిఁ నానివెంట నరిగె నభిమన్యుపై చేయియన జగంబు.

సీ॥ లాటసింహుఁడు మహాఁ గ్రాటాపనిధియాయ నజరామరబైన యశముఁగాంచె;
జోహాను లా బాలఁ శూరుని విగ్రహంబులు రచిపించి దేఁ నుని విధానఁ
బ్రతివత్సరము భక్తిఁ వలల జ్యేష్ఠద్వాదశీదినమందుఁ బూజించు చుండు;
రాలాటుఁ డనిచేయుఁ నపు డున్న కాలిగజ్జెల నెల్లజనులు దఁ గ్గించిపోదు;

ఆ॥ రాదినంబునుండి యాదినంబునకుఁ జోహాణకులంబువారఁ లాత్మజులకుఁ
గాలిగజ్జెలనుఁ గట్టదు; లాటునియెడల వారిభక్తి యెక్కి దొక్కొ! 19

సీ॥ భాగ్యసౌభాగ్య సం భావ్యముల్ సింధుఘోర్జరదేశములను వఁ ర్రకముపెంప
'ట్రైగ్రిన్' నదీ కృషీఁ టపవిత్రమైన 'యరాబియా' పాలించుఁ రాజులోక
మణి కలీప్ ఉస్మాను, మణి కలీప్ ఆలి, యెడదు భారాసాను ఁ క్షితిపవకాళి,
యబ్దుల్ మలీకు పైఁ స్వసముద్రములను బొంగించి హైందవమును ముంచి తేల్చి;

గీ॥ రటుపయిని "హూరా" ఆల్ రాశ్చిదను కలీప్ అగాబియా మొదల్ కాశిపర్యంతమేలె;
నవ్వల "సెబాక్త జను" వచ్చె! నతఁడు ప్రళయభ్రరవుని మహమ్మదుఁడెచ్చె! వానికొడుకు.

మ॥ తడవిం జేనియులేక పీరభటసం తానంబు తగ్గొల్చి మె
బడిరా సింధునదిక దరించుచు సహాఁ మృద్గజ్జి గచ్చి విభం
డమవుల్ గాల్చుచు భస్మముకొ నలుపు దాఁ వాగ్ని క్రియకొ బొంగుచుకొ
దుడిచెకొ భారతదేశ పట్టణము లం దుకొగల్గు సర్వస్వముకొ. 21

మ॥ కడుసౌభాగ్యము గల్గు రాష్ట్రముల వం కక నుంత కన్నెత్తి చూ
డఁడు; బంగారము పండు నేలలను జూఁ డు డల్లె పేర్వాసిగాం

చెడు దేవాలయలింగముల్ పెటికి గ ధీ సాధనందోహ మె
కైడు సోపానచయంబుఁ చేసె విహితుల్ ధీర్ధింప వేధంగులన్.

22

మ॥ అనయోత్సాహముతో మహమ్మదు చలం ధీ బారంగ సారాప్రసాదం
దున విచ్చేయుచు సోమనాథపురమం ధీ దుక్ సోమనాథేశ్వరా
దినిలిప ప్రకర ప్రపూజ్యమగు జ్యో ధీ తిర్లింగ సంఘాతమున్
దునియల్ చేయుచు ద్రవ్యరాసులను దొం ధీ తుల్ దొంతులున్ జేకొనెన్.

23

సీ॥ భువనవీరసమూహ ధీ మున మేటి యితడంచు యశ మొండంగనిన మ ధీ హాభుజుండు!
కొండపల్లెను మార్చి ధీ గొప్పసామ్రాజ్యసంస్థగఁ జేయు రాజతం ధీ త్రజ్జు మాళి!
కన్నకొడుకునైనఁ ధీ గడికండలుగఁ జీల్చి ధర్మంబు నిలుపు ను ధీ దారబుద్ధి!
విశ్వకథాశాల ధీ వెలయించి దేశదేశముల విద్యనునించు ధీ జ్ఞానమూర్తి!

గీ॥ కవుల పాలిటి ముంగిటి ధీ కల్పకంబు! విగ్రహారాధనముపైన ధీ వెగటువలన
గజనిమహమ్మాదు దండెత్తె! ధీ గాకయున్న నంతవాడెట్లు జనహింస ధీ కనుమతించు!

గీ॥ ఇటుల పండ్రెండుమాల్లు దం ధీ డెత్తి వచ్చి ధనకనకవస్తువతిఁ గొని ధీ చనుటెకాని
భరతఖండంబు శాశ్వత ధీ వాసముగను జేయఁదలఁపక నిజసీమఁ ధీ జేరుకొనియె.

25

ఉ॥ ఆ కడగండ్లు తీటి భర ధీ తావని కొంతకుఁ గొంత కోల్పోనన్
బాకయమున్నె వేటొక రి ధీ పుండు మహమ్మదు పేరివారంబు ఘో
రీకులుఁ డాత్మవాహినులు ధీ క్రిక్కిరియంగను గోరుచుట్టుపై
రోజటిపోటునాఁ బ్రళయ ధీ రుద్రునికై నడి వచ్చె నుద్ధతిన్.

26

శా॥ ఆకాలమ్మున సార్వభౌముడయి యా ధీ ర్యావర్తమున్ బృథ్వీరా
జేకచ్చత్రముగాఁగ నేలె; నతఁ డ ధీ య్యింద్రాత్మజున్ బోలె ను
శ్రీ కల్యాణపరాక్రమోన్నతుడు; ఘో ధీ రీవంశజున్ దాకి చీ
కాకై పాటఁగఁజేసెఁ దత్ప్రబల సే ధీ నానీకమున్ బల్కున్.

27

గీ॥ చేరి హమ్మిర-గుభీర ధీ సింహస్థపులు 'కాకసన్' పర్వతమునుండి ధీ కాశిదాశ
నూటయెనమండ్రు షీతిపులమాటమాత్రఁ బిలిచికొనివచ్చి పృథ్వీసుఁగొలుతు రెపుడు

మ॥ అతితేజోబలధాముఁ డాసమరసిం ధీ హమ్మిరతలేంద్రుండు పం
దిత నానాజనపాలలోకుండగు పృ ధీ ధీర్ధర్తకున్ సోదరీ

☉ Samarasimha proceeded to Delhi. His arrival at Delhi is hailed with songs of joy as a day of deliverance. Prithwi Raj and his court advanced seven miles to meet him and the description of the king of Delhi and his sister and the chiefs on either.

పతి, వజ్రాయుధకోటి మ్రొంగగల మే ధీవాడదేశ రాహుత్తులు
గృతహస్తుల్ దనుగొల్వ పచ్చె నని కే ధీభూత చేతన్ముడై.

29

గీ॥ భరతఖండంబు నాక్కొమిం ధంగం దలంచి యేడుమాటులు ఘోరి దం ధెత్తివచ్చె;
మఱియును బావయును దారుమారు చేసి యతని వెనుకకు నంపించిరాటుమాన్లు.

సీ॥ 'త్వార్వశ సంజాత ధరణీతలేశ్వరుల్ పూర్వ మింద్రప్రస్థ పురిని సార్వ
భృములై యేలి; ర వాల్విరిలోన ననంగపాలుండు కడపటి నా; డనండు
పుత్రసంతతి లేక పుత్రీకలను నిర్వరను గాంచె; మొదటి దా నిని గనూజి
బీజపాలునకును చిదపటి దాని సోమేశున కజమీరు దేశ పతికి

గీ॥ నిచ్చె; వారికి జయచంద్ర పృథ్వీవిభులు గలిగి; రయ్యనంగుండు కొంత కాలమునకు
వ్యాధి పీడితుండగుచు ని జాత్యజలను మనుమలను బిల్చుకొని చెంత నునిచికొనియె.

గీ॥ ఒక్కనాడు పట్టాభిషే కోల్పనంబు జరుప సామంత స్వపుల నం దలచు జేర్చి
యాయ్యనంగుండు "శ్లి సింహాసనంబు నెక్కు-మ"న నెక్కి కూర్చుండెబృహ్మియపుడు.

సీ॥ 'ఇరువుర మేము చా హితులమైయుందు! మప్పునెల్లెండ్రీకు నాత్మజలము!
పదియు నెన్నిది యెండ్ల ప్రియమందున్న నక వదలి యెనిమిదేడ్ల బాలు బృహ్మి

side who recognize ancient friendship is most animated. Samarsi reads his brother-in-law an indignant lecture on his unprincely inactivity and throughout the book divides attention with him.

In the planning of the campaign and march towards the Caggar, to meet the foe, Samarsi is consulted and his opinions are recorded. The bard represents him as the Ulyses of the host; brave cool and skilful in the fight, prudent wise and eloquent in council, pious and decorous on all occasions; beloved by his own chiefs and revered by the vassals of the chohan. In the line of march no augur or bard could better explain the omens, none in the field could better dress the squadrons for battle, none guide his steed or use his lance with more address. His tent is the principal resort of the leaders after the march or in the intervals of battle, who were delighted by his eloquence or instructed by his knowledge. On the last of three days desperate fighting Samarsi was slain together with his son Calyan and thirteen thousands of his household troops and most renowned chieftains. His beloved Pritha, on hearing the fatal issue, her husband slain, her brother captive, the heroes of Delhi and Chittor 'asleep on the banks of Caggar' in the wave of the steel, joined her lord through the flame.

"Annals of Mewar."

సింహాసనాసీనుఁ ♦ జేయు బధర్మ! మీతని యధికార మే ♦ ననుమతింప!

నాక్షేపణ మొనర్తు” ♦ నని ధిక్కరించి యాజయచంద్రుఁ డేగె నా ♦ సభను వీడి;

గీ॥ యతనితోడ నాబూపర్వ ♦ తాధికారి వ్యాఘ్రరాజేంద్రుఁడును బట్ట ♦ ణాధినాథుఁ
డసమబలుఁడు భోళాభీముఁ ♦ డాక్షణంబ కదలిపోయి రాస్థాన రం ♦ గంబు వదలి. 33

సీ॥ తుహినాద్రి నుండి సే ♦ తువుదాకఁ దవను నఖండ భారతఖండ ♦ మండలంబు
సకల మేకచ్ఛత్ర) ♦ సామ్రాజ్యముగ ధరిత్రీ రాజ్యమేతఁ బృ ♦ థ్వీనృపాలుఁ!

డామహావీరుని ♦ యసమ సంగ్రామ జయంబు సామంత ధ ♦ రాధిపతుల

పౌరుష విక్రమ ♦ ప్రాభవంబులు ధర్మసంస్థాపనాచార్య ♦ చతురతలును

గీ॥ జంద్ర భట్టారక సుకవి ♦ చక్రవర్తి వ్రాయు శతసహస్రాధిక ♦ గ్రంథమందు

రససమృద్ధిని బర్వ ప ♦ ర్వంబునకును జీవకళ లుట్టిపడఁగ రం ♦ జల్లుచుండు! 34

చ॥ అమిత విశాలమై సిరు ల ♦ నంతముగాఁ దగి కాన్యకుబ్జరా

జ్యము మును దక్షిణాపథము ♦ నందును వ్యాపన మొందె; రాజసూ

యము నలధర్మసందనుని ♦ యవ్వల నీజయచంద్రుఁ డొక్కఁ డు

కుమిగిలి చేయనేర్చె నృప ♦ కోటి యొసర్ప సమస్త కార్యముల్. 35

గీ॥ అధ్వరము చేసి యతఁడు ని ♦ జాత్యజాత పరిణయ మొనర్పఁగా స్వయం ♦ వరము చాటి

సకల దిగ్దేశవర్తి రా ♦ జన్యులకును బాపె నైవాహి కాహ్వాన ♦ పత్రిములను. 36

సీ॥ తనకెకా దింక భూ ♦ స్థలి రాజులకు నెల్లఁ బెద్దయా రారాజు ♦ పృథ్వీరాజ

మాళి కాహ్వాన మం ♦ పమి యట్టులుండ, నావిభు విగ్రహము రచిం ♦ పించి, సేన

కుని దుస్తులిడి, తీసి ♦ కొనిపోయి యాస్థానమున మహాద్వారంబు ♦ ముంగల నిడ!

నాస్వయంవరమున ♦ కడుగుదెంచిన సర్వభూమిశ్వరులు ద్వార ♦ సీమ నిలువఁ

గీ॥ బడిన యాతనిఁ జూచి సంభ్రమముభయమునొంది గుసగుసల్ వోవుచుఁ నొదిగియొదిగి

కూరుచుండిరి; మందార ♦ హారముఁ గరమందుఁ గొనివచ్చె సంయుక్త ♦ యచటి కపుడు.

మ॥ విమతు డాజయచంద్రుఁడుక సృపుల వే ♦ ర్వేఱక నిరూపించి వా

రి మహానైభవ ముగ్ధుడింప విని సీ ♦ రేజాస్య కన్నెత్తి చూ

డమి నుద్యోగులఁ జూపె; గాంధయును దాఁ ♦ టకొచ్చె; నాస్థానరం

గమునం దందఱఁ జూపె దండ్రు; సతియుక ♦ గాంక్షింపలే దెవ్వరిక. 38

మ॥ పెనుకోపమున మండి యాతఁడు సుతక ♦ బృథ్వీశు బింబులు త్రో

వను గేల్వట్టియు నీడ్చుకొంచరిగి “నా ♦ బు టితనిక జూడు; మి

మృనజన్ గూడు" మటంచు ద్రోయఁ జెలియున్ ♦ మందారహారంబు వేసి నమస్కారము చేసి నిల్పె నెడరన్; ♦ సిగ్గంతలోఁ బైకొనెన్.

39

మ॥ సుమహారంబు గళంబునన్ బడిన య ♦ చోచ్చి విగ్రహం బట్టె మధ్యమఃనన్ ప్రీలుచుఁ బృథ్విరాజతిలకం ♦ బావిర్భవం బంది యొక్కొమఁ జేతన్ గొని యశ్వ మెక్కి "యిడిగో ♦ కొంపోవుచున్నాఁడ! ధైర్యము మీకుండిన నన్నుఁ దాఁకు"డని చే ♦ రన్ బోయె ఢిల్లీపురిన్.

40

మ॥ 'సమరోద్వీతల ఫల్గునుం డితఁడనన్ ♦ సత్కిర్తి దిద్దేశ భాగములం దల్లిన యామహాప్రభుని దాఁ ♦ కన్ ధైర్యముల్ లేక యెల్ల మహింద్రుల్ తల లట్టె వంచుకొని యిం ♦ క్లన్ జేరి; రాత్రోక ద్రోగుక్కు మహాహిన్ బలె నక్కనూజపతియున్ ♦ గ్రుద్ధాత్ముఁ డయ్యెన్ గడున్.

41

గీ॥ ఎందఱనొ యాశ్రయించి యె♦న్నెన్నొగతులఁ గుట్రలు కుతంత్రములు పన్ని♦కోటియత్తుములను జయచంద్రుఁ డొనరించి♦ఫలముగానఁడరులు బెగఁడొందఁ బృథ్వీచంద్రుఁడవని నేలె

సీ॥ ఇంకొక్కమాటు దం ♦ డెత్తిరా జయచంద్రుఁ డర్థించె ఘోరీమ ♦ హమ్మదు విభు! నావార్త విని యసం ♦ ఖ్యచమూతతుల్ కొల్వ నరుదెంచె సమరసిం ♦ హప్రభుండు! మూఁడు క్రోసుల దూరఁమునకేగి పృథ్వీచంద్రుఁ డడుగులకును మ్రొక్కి♦యతనిఁదెచ్చె! 'గగ్గార్'నదీ తటఁత్తాస్మీమ యవనసైన్యము లుండె! ఢిల్లీసై♦న్యములు చేరె! [పోయి

గీ॥ నాపులును దాను జయచంద్రుఁడాయవనులఁ గదిసె; నుదయ మయ్యదిచూచి ♦ కదలితండ్రి మృదుపాదములకు వం♦దనమొనర్చి యొప్పమొయి మహారాజ్ఞిసం♦యుక్తయపుడు

సీ॥ "భారత స్వాతంత్ర్య ♦ భరము మాపగ వైరు లరుదెంచి! రదినిల్పి ♦ నరుగుదెంచె నాప్రాణవిభుఁ డఖం ♦ డ ప్రాభవుండు! నేనుండ వేరేవొక మీ ♦ కుండఁ దగదు! ధర్మపక్షము మాది! ♦ దయచేయవయ్య! పృథ్వీవిభు నథ్థాంగిఁ ♦ బిలుచుచుంటి! జెడుగులే దీవు వ ♦ చ్చిన! సత్కరించు నాభర్త! నిన్ వైరము ♦ వదలదేని

గీ॥ యేగుము కనూజ; కటులు పోవేని భారతావనిని దాస్యమునఁ దోయి♦నపయశంబులనుభవింతు వాచంద్ర తా♦రార్క"మనుచు మ్రొక్కి సాగిలపడఁ గడుఁగ్రుద్ధుడగుచు

సీ॥ కమనీయ భారత ♦ ఖండ సామ్రాజ్య సౌభాగ్యలక్ష్మి విధానఁ ♦ బరగు మంగళోదారమూర్తి సం ♦ యుక్త సాగిలపడియుండ భూదేవ మం ♦ త్రోక్తిపూత కంధిజలాభిషే ♦ క పవిత్ర మామెమూర్ధము నట్టె వామసా ♦ దమునఁ దన్ని "కదలిపో! నాసము ♦ ఖమున నుండకు"మంచుఁ ద్రొసిన లేచి యా ♦ దొడ్డతల్లి

- గీ॥ “తెలిసినది విన్నవించితి! దీన నీదు హృదయము కఱంగకున్న నే నేమిసేతు”
 నని కదలివచ్చె! నుభయ పై న్యములకును రణంబు ఘోరంబుగా మూడు నాళ్లు జరిగె
- గీ॥ సమరసింహుండు పడియె; పై న్యములు చెడియె; రాజపరమేశ్వరుండు వీరి ప్రభుండు
 పృథ్వీరాజేంద్రుడును ఢిల్లీ రిపుల బారిఁ బడిరి; భారతదేశ చా ర్భాగ్యకలన!
- మ॥ తొలుత సాయము చేసి నట్టి జయచంద్రుడు దుర్గా దాకె ఘోరీయు; దు
 ర్బలుఁడై రాజ్యము వాడు వీడిచ నెఁ; చా ర్భాగ్య వీరులు మెంబడి
 గళయక దాకిరి; దిక్కులే కతఁడు గం గావాహిని దూఱి య
 వ్వలి కేగె; దలఁ ద్రుంచి చంపిరి రిపుల్ వై వస్వతప్రాయులై. 47
- సీ॥ “తత రమాఖండ భా రతఖండ గగనాగ్రరంగ మధ్యాక్షి మా ర్భాండమూర్తి!
 బప్పురాయాస్వయా భరణ ప్త్రింశ స్మృతాలక కుల భూరి వజ్రమకుట!
 యిగితి ననుబాసి; చటవడె నాపృథ్వీ; మఱద లెందరిగెనో యెఱుంగరాదు;
 పదమూడువేల్ దొరల్ కదలఁ గల్యాణుండు పుష్పాస్త్రసముడు నా ముద్దుకొడుకు
- గీ॥ తన స్వయంవరమునకట్లు చనియె దివికి; నిచటఁ బనియేమి మీరింద తేగుపడవ!”
 నని పృథ్వాదేవి వగచి ని న్ననుగమింప సమసితే శత్రుగజసింహ! సమరసింహ! 48
- సీ॥ “ప్రార్థితు వలవ దీ పని” యంచు సంయుక్త కొనకాళ్లఁ బడి వేడు కొనిన వినక
 ఘోరీని బిలిపించి కొంప కగ్గి ఘటించి నృపచంద్రు సమరసిం హేంద్రుఁడ్రుంచి
 పృథ్వీశు నట్టేట నిడి కుంకుమూడ్చి సంయుక్త వైధవ్య సం యుక్త జేసి
 యుద్వి యున్నంతకు నుగ్రాపకీర్తిమై రాజ్యంబు బారతం త్ర్యమున నిడితె!
- గీ॥ కటకటా! కోటియుగములు గడచుఁగాక పృథ్వీవిభువంటి రాజరాజెటులఁ గలుగు!
 సతనికన్నులు దీయించె యవననృపతి! చెనఁటి జయచంద్ర! నిబిడదు స్త్రీ రుంద్ర!
- గీ॥ “చెట్టువై బక్షిశిరమును జెండు” మనినఁ బృథ్వీరాజు మూడుశరంబు లెత్తి పక్షి
 కంఠమును, వెంటనే, ఘోరిగళముఁ ద్రుంచి, యాత్మహృదయంబు భేదించి యరిగెదవికి.
- గీ॥ పృథ్వీనృపమాళి కులము, ఘోరీ కులంబు, సమరసింహు కులము, జయచంద్ర కులము
 నాల్గుకులములు మొదలంట నాశమయ్యె దుష్టుడగు నొక్కదేశవి ద్రోహితన.
- క॥ “కుతుబుద్దీ” సేవకసంతతివాడు! సమర్థుడౌటఁ దగునని ఘోరీ
 పతి భారతసామ్రాజ్యం బతని వశము చేసియుండె నంతకు మునుపే!
- ఉ॥ జంభవిరోధి వైభవ వి శాలత భూప్రజ నేలి శాశ్వత
 జ్ఞంభితకీర్తిచంద్రికలఁ జిమ్ముచు వాడు ‘కుటుబ్దినా’ శిలా

స్తంభము నొక్కదాని జయఁ ♦ సంభృతమై పోలుపొంద నిల్పె; వి
శ్వంభరఁ బొల్పు నయ్యదియు ♦ సప్తవిచిత్రములందు నొక్కఁడై.

మ॥ పరిపాలించిరి వానివెనక ధరణీ ♦ భాగంబుఁ బెక్కుర్ నృపా
లురు; ఖడ్గీకులుఁ డొక్కఁ డాదట జలా ♦ బుద్ధీను డు స్తంత్రీము
ష్కరుఁ డప్లండెడు ఢిల్లీరాజు శిరమున్ ♦ ఖండించి యేతత్పురీ
వరమున్ జేకొని రాజ్యమేలఁ దొడఁగెన్ ♦ బట్టాభిషిక్తుండునై.

53

క॥ అవల నలాయుద్ధీనను యవనుండు పరాక్రమక్ర ♦ మాటోపుడు పా
థివుడయ్యె! మోగలులు దండువిడియసాగిరి కడుంగ ♦ డున్ యత్నమునన్.

54

మ॥ ఉరుశౌర్యంబునఁ బెక్కుమాటులు నలా ♦ యుద్ధీను మోగల్ రిపూ
త్కరమున్ బాఱఁగఁ దోలి హైందవము నే ♦ కచ్చత్రీమై యుండఁగా
జరపన్ గోరుచు రాజ్యతృష్ణమెయి రా ♦ జస్థాన దేశంబుపైఁ
బరతొండెన్ యమదూతలట్టి సుభట ♦ వాగ్రంబు తగ్గొల్పఁగన్.

55

సీ॥ కడుఁ బిన్నవాఁడు ల ♦ క్షుణ్ణసింగు రాజౌట భీమసింగాన ♦ పిన్నతండ్రి
పాలించుచుండె మే ♦ వాడైతే; మతఁడు సేనలతోడ యుద్ధ స ♦ స్పద్ధుడయ్యె;
యవనసేనలు కోట ♦ కవ్వల రాజపుత్ర చమూచయుంబు దు ♦ గ్గమున నుండె;
సంతర్పరంబు మా ♦ సము లాటు ముట్టడి సాఁగె; నయ్యభయ ప ♦ తుంబు లందు
గీ॥ వందలున్ వేలు నై వీర ♦ భటులు మ్రగ్గి; రంతకంఠకు విజయేచ్ఛ ♦ యతిశయించెఁ
బాణములపైని యాస లభివ్వలకుఁ ద్రోసి రణము గావించి రాత్రి గా ♦ రవముఁగోరి.

సీ॥ “వెలఁది బద్మినిజూప ♦ విడుతు ముట్టడి”ననె యవనేంద్రు! “డద్దంబు ♦ నందుఁ జూడఁ
దగు”నని రాజపు ♦ త్రకులు దెల్పిరి; వాడు విచ్చేసి సతిఁ జూచి ♦ వెనకరుగు
నప్పుడు భీమసింగ ♦ గరిగె వీడ్కొల్పుచు; గోట దాటఁగఁ దురు ♦ ఘ్నలు నతనిని
బట్టి “పద్మిని నియ్య ♦ వదలెద”మని; రేడు వంద లాందోళిక ♦ లందు భటులు
గీ॥ గొలువఁ బద్మిని చనె; దురుఁఘ్నలను దాఁకి రాజపుత్రులు పోరి ర♦బ్రంబుగాఁగఁ
బద్మిని-భీమసింహు ల ♦ వ్వలికి వచ్చి చేరిరి సురక్షితులయి చి ♦ త్రురు కోట.

§ Bheemsi had espoused the daughter of Hamir Sank [chohan] of Ceylon, the cause of woes unnumbered to the Sesodias. Her name was Pudmini a title bestowed only on the superlatively fair, and transmitted with renown to posterity by tradition and the song of the bard. Her beauty, accomplishments, exaltation and destruction, with other incidental circumstances, constitute the subject of one of the most popular traditions of Rajwara. The Hindu bard recognizes the fair,

మ॥ స్థిరమా సత్ప్రభుభక్తియుక్తినిజరా ధీ మానసంత్రాణధ
 ర్మరసావేశము పొంగి పైబారల గో ధ రాసింగు బాదూలుసిం
 గు రణాగ్రణంబున వైరిపీరుల తలల్. ధ కోటానగోట్లు వసుం
 ధర రాలక్ విహరించి రయ్యెడఁ గృతాం ధ తప్రాయులై యిరువ్వుర. 58

మ॥ అమితోత్సాహముతోడఁ బోరెసఁగఁగా ధ నానాడు మేవాడ రా
 జ్య మహాసాధమునందు స్తంభముల యో ధ జ్జ బొల్పు లోకైక వి
 క్రమధారేయు లొకండయేని మిగులం ధ గాఢాక సంగ్రామ రం
 గమునక్ వీరవిహారముల్. నెరపి స్వ ధ గ్గంబేగి రొక్కుమ్మడి. 59

క॥ బాదూలుసింగు బాలుడు ద్వాదశవర్షములవాడు ధ తనపూర్వుల మ
 ర్యాదను జెడనీయక ధీరోదాత్తత రణ మొనర్చి ధ యొందె యశంబు. 60

చ॥ పడతులు వేలు తన్గొలువఁ ధ బద్ధిని వహ్నిని జొచ్చె; వైరులు
 గుడులును రాజసాధములు ధ గోపురముల్ బురుజుల్ గృహంబులు
 బుడమిఁ బడంగజేయఁ బుర ధ ముక్ సిరి దప్పె గజంబులు జొరం
 బడి కలఁపక్ గలంతవడు ధ పద్మసరః పవనంబు చాప్పున. 61

మ॥ అనహుల్ వారయు బూంది దేవగిరి ధా ధ రావంతులు మారువా
 రును మండాపుర మాజసల్మియరు గో ధ గోదేశము బెక్కు లొ
 య్యన నొక్కొక్కఁడు గాఢ దురుష్క నరపా ధ లాధీశ్వరు గొల్చి యా
 తని రారాజగ సమృత్తిచేఁ బరతం ధ తత్త్వంబుమై గుంగుచు. 62

in preference to fame and love of conquest as the motive for the attack of Allandin who limited his demand to the possession of Pudmini, though this was after a long and fruitless siege. At length he restricted his desire to a mere sight of the extraordinary beauty and accepted to the proposal of beholding her through the medium of mirrors. Relying on the faith of the Rajputs he entered Chittor slightly guarded and having gratified his wish, returned. The Rajputs, unwilling to be outdone in confidence, accompanied the King to the foot of the fortress amidst many complimentary excuses from his guest at the trouble he thus occasioned. It was for this that Alla risked his own safety; relying on the superior faith of the Hindu. Here he had an ambush. Bhimsi was made a prisoner, hurried away to the camp, and his liberty made dependent on the surrender of Pudmini.

● Badul was but a stripling of twelve but the Rajput expects wonders from this early age. He escaped though wounded, and a dialogue ensues between him and his uncle's wife, who desires him to relate how her lord conducted him-

❉ సీ॥ ప్రక్కనగల భిల్ల ♦ పతులతో సంతత సంగ్రామముల నెట్లొ ♦ జరుపుకొనుచు
 నుద్విని సజయసిం ♦ హుండు కొన్నేండ్లలి యుద్ధోలగంబూని ♦ యొక్కవాడు
 తనయుల గని “భిల్ల ♦ జనపతి మూంజుని వలని భయము నాకు ♦ దొలగదయ్యె;
 నిద్రలో నతడె క ♦ నించు; నాచితచే సగమైతి; వలసివ ♦ నైశ్యము నొని
 గీ॥ వాని బరిమార్చి నాభీతి ♦ బాంధోలు” డనిన “బొడ్డి పేరంటము ♦ లనక యూని
 కరుగుడన నేలు నోరాడ” ననిని వార లాతఁ; జెత నాడెడు హమీ ♦ రరుగుచెంచి,
 మ॥ “ఒకయశ్వం బొకఖడ్గ మొప్పుజని నే ♦ నుద్గండశక్తి మూంజు మ
 స్త్రమముకొ దెచ్చెద” నన్న “సిపలుకు హ ♦ గ్గలిచ్చె నోతనక్రి! పో
 నకుమం” చాడెడు పెద్దశూన్రి గని “దే ♦ వా! మూంజు మ స్త్రబుంబూ
 నిక దెత్తుంజుమి; లేనిచో నిటకు రా ♦ నేరా” నటం చాడుచుకొ.

64

self before she joins him. The stripling replies “He was the reaper of the harvest of battle; I followed his steps as the humble gleaner of his sword. On the gory bed of honor he spread a carpet of the slain, a barbarous prince his pillow. he laid him down and sleeps surrounded by the foe.” Again she said “Tell me Badul! how did my love behave!” “O mother! how further describe his deeds, when he left no foe to dread or admire him.” She smiled farewell to the boy and adding “my lord will chide my delay,” sprung into the flames.

“Annals of Mewar.”

❉ Mewar was now occupied by the garrisons of Delhi and Ajeysi had besides, to contend with the mountain chiefs amongst whom Moonja Balaicha was the most formidable, woh had on a recent occasion, invaded the Shero-Nalla and personally encountered the Rana whom he wounded on the head with the lance. The Rana's sons Sujansi and Ajimsi though fourteen and fifteen, an age at which a Rajput ought to indicate his future character, proved of little aid in the emergency. Hamir was summoned and accepted the feud against Moonja, promising to return successful or not at all. In a few days he was seen entering the pass of Kailwara with Moonja's head at his saddle bow. Modestly placing the trophy at his uncle's feet, he exclaimed “Recognize the head of your foe” Ajeysi kissed his beard and observing that fate had stamp empire on his forehead, impressed it with a teeka of blood from the head of Balaicha. This decided the fate of the sons of Ajeysi, one of whom died at Kailwara and the other Sujansi was sent from the country. He departed for the Dekhan, where his issue was destined to avenge some of the wrongs the parent country had sustained and eventually overturned the monarchy of Hindustan, for, Sujansi was the ancestor of Sivaji, the founder of the Satara throne.

“Annals of Mewar.”

గీ॥ అందఱును జూడ నొకఖడ్గం ♦ మశ్వముఁగొని గాలికన్న హమీరు శీ ♦ ఘ్రముగఁబోయెఁ;
జనె దినములు వారములు మా ♦ సములు గడచె; నతఁడుచను టేరికిని జ్ఞప్తి ♦ యందెలేదు.

సీ॥ కొన్నాళ్ల కవ్వలఁ ♦ గొండలోయను గద వంటి యాయుధమును ♦ బట్టి యొక్క
యాశ్వికుం డరుదేర ♦ నజయసింహుఁడు వాని కొలువువారును జూడ్కి ♦ గొలిపి; రంత
నాహమీరుఁడు బల్లె ♦ మవనిపై నిడి తుండ్రి శీ) సాదముల నమ ♦ స్కృతి యొనర్చి
'గుఱుతింపు నీమూంజ ♦ శిరమన్న' తేడు పుత్రకుని ముద్దాడి యె ♦ త్తుకొని సింహ

గీ॥ పీఠమెక్కించి తిలకంబు ♦ పెట్టి రాజు సలిపి నిజపుత్రయుగము దే ♦ శమును వీడి
యరుగుమనిపంపె; నంతఁ గా ♦ లాంబునాహ భూరి గంభీర రుతిని హ ♦ మీరవిభుఁడు,

సీ॥ "తఱుచుగా వేటల ♦ కరుదెంచునని సాద్రి సీమాటపుల నేను ♦ జేరియుంటిఁ;
బంది దఱుముకొంచుఁ ♦ బరివారములు లేక మూంజుఁడొక్కఁడై వనంబునఁ గనబడె;
నడిగె "నీవెవ్వఁడ" ♦ వని నన్ను; "నీవెవ్వఁడని యంటి; "మూంజుఁడ" ♦ న నెడు నంతఁ
దల నాదు ఖడ్గధా ♦ రల నూడి యిలరాలె; గుంతంబుకొనఁ దలఁ ♦ గుచ్చి యెత్తి

గీ॥ శీఘ్రముగ నీవదంబులు ♦ చేరవచ్చి నాడ"నన నెల్లరపుడు సఁ ♦ తసము నొంది;
రిట్టి లఱువదియును నాలు ♦ గేండ్ల దాఁడఁబాలన మొనర్చె నతఁడు మే ♦ వాడ నీను.

చ॥ అతని కుమారుఁడుకొ, మనుమఁ డొ లఘుఁ, డవ్వల రాజు తాచు శా

శ్వత బహుళాభివృద్ధి కొన ♦ సాగఁగ నేలిరి దేశముకొ; లఘు
క్షితిపతి 'జాపురా' ఖనుల ♦ సీసము వెండియుఁ దామ్రమాది ధా
తుతతులు శ్రవ్వఁజేసి తఱి ♦ తో ధనరాసులఁ జేర్చె మెండుగక.

68

మ॥ జనకుం డాడిన యొక్కమాటకయి త ♦ తానిప్రమాజ్యముకొ దాని ప

జ్ఞను లావణ్య నిధానమై వెలయు హం ♦ సాదేవినికొ వీక్షి త
మ్ముని రారాజు నొనర్చి భీష్ముచరిత ♦ మ్ముకొ దాఁ బ్రదర్శించె జం

తి॥ డవ్యపుం డీలఘురాజు పుత్రుఁడు ప్రచం ♦ డ ప్రాభవోద్బంధుఁడుకొ.

70

క॥ ముకుళుఁడు లఘురాజు కుమారకుఁ; డాతనివెక్క నేలె ♦ రాజ్యము; తత్పు

త్రకుఁడగు విదళిత రిపుహ స్తికుంభుఁడొ కుంభనరప ♦ తి శ్రేష్ఠుండుకొ.

70

❊ Discussing with Chonda his (Laghu's) warlike pilgrimage to Gya, from which he might not return, he sounded him by asking what estates should be settled on Mokul. "The throne of Chittor" was the honest reply; and to set suspicion at rest, he desired that the ceremony of installation, should be performed previous to Lakha's departure. Chonda was the first to pay homage and swear

మ॥ జనముల్ మెచ్చంగ నేబడేడ్లుగను రా ♦ జ్యంబేతె; మేవాడేధరి
 త్రిసి నయ్యెప్పది నాల్గు కోటలను ద్వా ♦ త్రిశ సహసంభ్య యీ
 తనిచే నిర్మిత మయ్యె; నన్నిటం గడు ♦ దాగ్యంబు నై శాల్యము
 గొని యవ్వీరవతంసుపేర నిలుచు ♦ గుంధల్మియర్ దుర్గము.

71

సీ॥ మాళవపతి మహా ♦ మృద్భుల్లి వాగ్ధి తరంగముల్ వలె జతు ♦ రంగ బలము
 గొలువ ఘూర్జరరాజు ♦ గూడి దండెత్తిరా నొకలక్ష యు త్తమా ♦ శ్వేక దళంబు
 పదునాల్గువేలు కా ♦ ల్బలముతో నరుదెంచి యెదిరించి వారి జ ♦ యించి మాళ్వ
 ధరణీశుం దనరథ ♦ స్తంభంబునకుం గట్టుకొనుచు జిహ్వాక్షురం ♦ బునకుం దెచ్చి

గీ॥ కాపుగా నైన్యముల నిచ్చి ♦ కానక లిచ్చి తగిన గౌరవ మిచ్చి స్వా ♦ తాత్ర్య మిచ్చి
 యెడద గరుణకుం జోటిచ్చి ♦ విడిచి పుచ్చె గుంధరాణా సమాను లీ ♦ డ్దీణి గలరె!

మ॥ తన సంపూర్ణ జయంబుం దెల్పుంగ జయ ♦ స్తంభంబుల భక్తి పె
 పును సూచింపంగ గోవెలల్ నిలిపె నా ♦ బూ శృంగ శృంగాటకం

obedience and fidelity to his future sovereign reserving as the recompense of his renunciation, the first place in the councils and stipulating that in all grants to the vassals of the crown, his symbol (the lance) should be superadded to the autograph of the prince. In all grants the lance of Saloombra still preceeds the monogram of the Rana.

"Annals of Me. war"

• The only thing in India to compare with this is the Kutub Minar at Delhi, but though much higher, it is of a very inferior character. This column is one hundred and twenty two feet in height, the breadth of each face at the base is thirty five feet and at the summit, immediately under the cupola, seventeen feet and a half. It stands on an ample terrace, forty two feet square. It has nine distinct stories, with openings at every face of each storey.....While the Sun continues to warm the earth so long may the fame of Khoombo endure. Seven years had elapsed beyond fifteen hundred when Rana Khoombo placed this ringlet on the forehead of chittor. Sparkling like the rays of the rising Sun is the torun, rising like the bridegroom of the land.....What does it resemble which makes chittor look down on Meru with derision. Again what does Chutterkot resemble from whose summit the fountains are overflowing; the circular diadem on whose crest is beautiful to the eye; abounding in temples to the Almighty planted with odoriferous trees to which myriads of bees resort and where soft zephyrs love to play. This impregnable fortress was formed by Maha Indra's own hands.

"Annals of Rajasthan."

- బున; వ్యాఖ్యానమొకండు వ్రాసి యనయం ♦ బుక్ గీత గోవిందముక
జను లాబాలము నేర్వఁజేసెఁ గవితా ♦ సందైక సుధాతయై. 73
- గీ॥ కలముచేఁ గత్తిచే రెండు ♦ గతులఁ గీర్తికాంతఁ గొలిచిన మేటి భూ ♦ కాంతు లంగు
నింత దొడ్డవాఁ డున్నవాఁ ♦ డే యటంచు త్కోటిజనులెన్న మనియె నా ♦ కూభనృపతి.
- సీ॥ సాధ్వీ మీరాబాయి ♦ సౌజన్యధన్య కుంభనసూధనాధీశు ♦ పట్టమహిమి;
జగదేక పావిత్ర్య ♦ సంపద కీలేమ పర్యాయపదము; గో ♦ పాలకృష్ణు
నడ్డుగులు తలచి భ ♦ క్త్యావేళమునఁ బొంగి యమృతగీతములు పె ♦ క్కాలపించె;
దన్యాధునికి సొక్కి ♦ తలలూచి యాత్మల్లి స్మరియింపనట్టి య ♦ న్నరులు లేరు;
- గీ॥ ద్వారకాపురి మొదలుగా ♦ వారణాసి వఱకు దేవాలయముల గో ♦ పాలదేవుఁ
గూర్చి కీరించి యాయమ్మ ♦ కూరుచున్న చోటులను నేటికిని గూడఁ ♦ జూపుచున్ను.
- మ॥ చరితార్థుండగు కుంభు పౌత్రుఁ డవలక్ ♦ సంగ్రామసింహుండు భూ
వరుడయ్యెన్; రణమన్నఁ బండుగువలె ♦ భావించు శౌర్యాధ్యుఁడీ
పురుషశ్రేష్ఠుని కాలమం దరిచయం ♦ బుల్ వచ్చె జాక్నాటిన్
సరసన్ వెల్లెడు క్రూర ముష్కర తురు ♦ మ్మస్తాన మందుండియున్. 76
- శా॥ చెంగిసఖాను కుమార్తె సంతతి జనిం ♦ చెన్ ముందు టైయూరు; స
ర్వాంగీణ స్ఫుటశక్తితో సమరఖం ♦ డాధీశుడై, దానఁ దృ
ప్తిగాంచంగనుబోక భారతమహా ♦ దేశంబునున్ గెల్చె; స
త్సంగుం డీతని రాజ్య మింతని వచిం ♦ చన్ జాల రెవ్వారలున్. 77
- శా॥ “టైమూల్లము” ప్రపౌత్రుపౌత్రుఁ డతిశి ♦ వ్రస్తుత్య సౌజన్య లీ
లామందారము దాదశబ్దముల కా ♦ లంబందె. “బేబి” నృపుం
డై మోగల్గితి నేలఁబూని రిపుగో ♦ త్రాధీశులన్ దాఁకి యు
ద్దామప్రాధిని వారిఁ బోదఱిమి సం ♦ స్థాపించెఁ దద్రాజ్యమున్. 78
- సీ॥ “జాక్నాటిన్” శ్రీ ♦ వృతమంబె కాని జాహ్నువియ్య! లోకైక పూ ♦ జ్యతకు శాపు!
టర్కి ప్రళ సైమం ♦ డల మౌను గాని యార్యావర్త మమృత ర ♦ సాత్మకంబు!
సమరఖండ మతియో ♦ గ్యమ కాని ఢిల్లీపురము స్వర్గమునకు స్వ ♦ గ్యమగు తావు!
తురకలు స్వజనులౌ ♦ దురు కాని భారతరజలు లోకోత్తర ♦ ప్రాభవాంకు!
- గీ॥ లింఠనుండిన విశాంతి ♦ యెసఁగుఁ గాని రామమాంధాత తేలిన ♦ భూమి గెలువ
ఘనతరైశ్వర్యములు గల్గి ♦ గణన గల్గు” ననుచు బేటరు దండెత్తి ♦ యరుగునె 79

శా॥ ఆకాలమ్మున ఢిల్లిపట్టణస్థపుం ♦ డౌ యిబ్రహీంలోడి తా.

నాకర్ణించుచు వీనిరాక దశల ♦ డౌనీకినుల్ డౌస్థలం
బాకంపింపగఁ జేరవచ్చి యని సే ♦ యజ్ఞాచ్చె; బేబర్ విభు
డాకాలాంతకునట్లు శాత్రవులఁ జెం ♦ డాడె మహాదగ్రుడై.

80

మ॥ గడియల్ మూడగు నంతలో రణము త ♦ గ్గసాగె; నా యిబ్రహీం
పడియె; సేనలు భిన్న భాండగతుల ♦ బ్రాపించె; బేబర్ మహీం
ద్రుండు ఢిల్లీపురి నాక్రమించుకొనె; హిందూజేశ సంస్వస్య మ
ప్పుడు దాసోహమటంచుఁ దత్పదయుగం ♦ బుగ్ గొల్చె నిర్విర్యమై.

81

మ॥ అరులగ్ గెల్చుచు సార్వభౌముడయి రా ♦ జ్యంబేలి సంగ్రామభూ
వరు సంగ్రామతలంబునక గెలిచి మే ♦ వాడ్డేశముక జెందగా
నురు మత్తద్విపరాజ వీర్యులగు నా ♦ యోధుల్ తమగ్ గొల్వఁగా
సరిగ్గ బేబరు; సూర్యవంశమణి యు ♦ ధ్ధాయత్తుడయ్యెవడిక.

82

సీ॥ డౌంగరీసుండు బలో ♦ త్తుంగుం డుదయసింగు, రత్నసింహుండు సలుం ♦ బ్రా విభుండు
రణమల్లస్థపుడు మా ♦ ర్వారు నాయకమాళి, మేత్రావిభుండగు ♦ తేత్రసింగు
రూలాన్యపాలుఁ డు ♦ జయసింగు సోనెగుట్టుమహీంద్రుడైన యా ♦ రామదాసుఁ
డల ప్రిమరుండు గో ♦ కులదాసు చంద్రభానుండు మాణిక్యచం ♦ ద్రుండు శిలాదుఁ

గీ॥ డును హుసే నిబ్రహీంపాహితనయుఁ డొకఁడు స్వామి సంగ్రామసింహు వెంబడినిబోరి

“చచ్చుటో గెల్చుటో వేటు ♦ జాడ లే”దటంచు సేనలతో వచ్చి ♦ రని యొనర్ప. 83

సీ॥ రెండువాహినులు కా ♦ ర్తికశుద్ధపంచమి నాబయానాప్రాంత ♦ మంనుఁ గలిసె;
రాజపుత్రులు మృగ ♦ రాజులట్టులు దాక యవనసేనలు వెన్క ♦ కరుగఁజొచ్చె;
బేబ రాగ్నేయాస్త్ర ♦ వితతిఁ బ్రయోగించె; హైందవాశ్వకకోటి ♦ యడ్డ దానిఁ;
బులులమాడ్కిని రాజ ♦ పుత్రవీరులు ముందు దూకి డిల్పఱచిరి ♦ తురకదండు;

గీ॥ తనబలముఁ దూచుఁ; గెలుపుకై ♦ కనులు వాచు; నాప్రతతి సేచు; దిగ్గననట్టె లేచు;
విసివి తలరాచుఁ; జేతులువెలికిఁ జాచు; నకట! బేబ రెవ్వఁడు గాచుననుచుఁ జూచు!

గీ॥ స్వామి పడసీమఁ దెగి నిజ ♦ ప్రాణమైన ధారపోయు పవిత్ర హైం ♦ దవులయందు
నకటకట! శిలాదుండు గాకయన్నము దిను నాతఁడెవఁడు స్వామిద్రోహమాచరించు!

గీ॥ కడపటి దినంబు నిరుయొనల్ ♦ గలిసి నపుడు బలముతో శిలాదుండు బే ♦ బరును గలిసె;
నని తునులనుయ్యె; బెక్కు గాయములు తగిలి యవల సంగ్రామఁ డరిగె; సై ♦ న్యములు విడిగె.

- గ్ మ॥ కడుదీక్షంపుఁ బిరంగిగుండొకఁడు మో ధికాల్ బ్రవేశించె; మం
డడు నుగ్గింపుఁ దుపాకి సోడి కను లూ ధికాజెందె; నమ్మనిపైఁ
బొడమెక్ గాయములెప్పు; దిట్లు రుధిర ధిక్ జమ్మి పుష్పించి యుం
డెడు బంధూక మహిజమున్ దెగడె త్తో ధిక్ ణినేత సంగ్రాముఁడున్. 87
- మ॥ చనఁ జిత్తూరికి గెల్పులేకయని బు ధిక్ సాప్రప్రాంత మందుండె; న
మైనుగాయంబులఁజేసి శక్తిచెడి ని ధిక్ రీర్వంబునై దేహ మ
జ్జననాథేశ్వరుఁ డొక్కవత్సరమునన్ ధిక్ స్వర్గస్థుఁడయ్యెన్ విక
ర్తనుఁ డస్తంగతుడైన కై వడిఁ బ్రజల్ ధిక్ దైన్యంబునన్ గ్రుంగఁగన్. 88
- క॥ అరిరాజాంతకుడై బేబరు సంగర జయము నొంది ధిక్ భారత ధరణి
శ్వరులకును రాజరాజులు పరిపాలింపందొడంగె ధిక్ వసుధా తలమున్. 89
- చ॥ ఒకసమయంబునందు హుమ ధిక్ మూనును వ్యాధియు సోడి యంతకం
తకుఁ జెలరేగె; బేబరును ధిక్ “నన్నొని నాసుతుఁ గావు దేవ” యం
చకుటిలబుద్ధి వేడుకొనె; ధిక్ నట్లులె వ్యాధియు వాని సోడి పు
త్రకుఁడును వ్యాధిఁబాసె; నొక ధిక్ రాతిరి ప్రాణము వాసె బేబరున్. 90
- క॥ ఘనశౌర్యుఁడు సంగ్రాముని వెనుక నెత్తి సుతులు రత్న ధిక్ విక్రమసింహుల్
మనుజేంద్రులై మహితలమును బరిపాలించి రధిక ధిక్ మోదముతోడన్. 91

§ On the 16th March the attack commenced by a furious onset on the centre and right wing of the Tartars and for several hours the conflict was tremendous. Devotion was never more manifest on the side of the Rajput, attested by the long list of noble names amongst the slain as well as the bulletin of their foe, whose artillery made dreadful havoc in the close ranks of the Rajput cavalry, which could not force the entrenchments, nor reach the infantry which defended them. While the battle was still doubtful, the Tuar traitor, who led the van went over to Baber and Sanga was obliged to retreat from the field which in the onset promised a glorious victory; himself severely wounded and the choicest of his chieftains slain. Sanga Rana was of the middle stature but of great muscular strength. He was celebrated for energetic enterprise, of which his capture of Muznffar, King of Malwa, in his own capital is a celebrated instance; and his successful storm of the almost impregnable Rinthum-bhor, though ably defended by the imperial general Ali, gained him great renown. Had he been succeeded by a prince of his foresight and judgment, Baber's descendants might not have maintained the sovereignty of India. A cenotaph long marked the spot where the fire consumed the remains of this celebrated prince. "Annals of Mewar."

మ॥ అసలాస్త్రంబులు వాడినట్ జయము త ♦ భవంబంచ నావిక్రిముగ
దును గొన్నింటిని దెచ్చె; పీఠభటులెం ♦ తో మూర్ఖులై “వీనిఁ జే
కొన మశ్వంబుల నుండియుఁ దిగము నీ ♦ కుఁ గూర్చు నెవ్వారి నై
న నియోగింపుము వీనిఁబూన్ప” నని మం ♦ దపజ్జులై యాడుచుకొ,

92

చ॥ పెడమొగమైన నన్యలను ♦ విక్రిముఁడుకొ నియమించె; సేనలుకొ
జెడ నిరుపాయలై యొకరి ♦ నికొ మఱియొక్కరు మెచ్చకుండ; నీ
దుడుకుఁడనం బెఱింగి 'బహా ♦ దూర'ను ఘూర్చరదేశ భర్తయుకొ
పెడలె మహాచమూతతులు ♦ పెంటఁ జనంగను జిత్తురికొ గొనక.

93

మ॥ తమ భత్రుండొకఁ డిట్లు చిత్తురిపయికొ ♦ దండెత్తునకొ మాట శ్రో
త్రములకొ సోఁకిన రాజపుత్రనృపులుకొ ♦ చౌదవు లందుండి సై
న్యములకొ దోడ్కొని వచ్చి గొండొరుపు లా ♦ తర్భేదముల లేక; డా
దములకొ జిత్తు రనంగ నెంత యభిమా ♦ నం బున్నదో వారికికొ!

94

సీ॥ కాద్రకేసరి కేస ♦ రముల నుయ్యెలలూఁగు సతిబలాభ్యులు దేవ ♦ రాధిపతులు
కులపర్వతముల డీ ♦ కొని పిండిగాఁజేసి యంబుధిఁ గలుపు ఝూ ♦ లావనీంద్రు
లుంకించి తాఁకిన ♦ నుద్యోతలంబు పై కెగిరించు సోనెగు ♦ ఘోషరులును
ఛాలాత్తులొ మెడ ♦ పట్టులు పట్టి గెల్వంగఁ జాలిన హర ♦ వంశ్యమణులు

గీ॥ జగము సర్వసంహారము ♦ సలుపఁ గలుగు ననమ శౌర్యులు చోండావ ♦ దన్వయులును
నడచు సంద్రంబు లనంగ సై ♦ న్యములఁ గొనుచు వచ్చి చేరిరి చిత్తూరు ♦ పట్టణమ్ము.

గీ॥ పదము వెన్ను మఱిల్పని ♦ పలు పరాక్ర మైకధన్యులు గొలువ ను ♦ శేషమల్లు
సుతుఁడు భాగీ శరలివచ్చె; ♦ నితఁడు బాడబాసలముఁ బొలుమింగు మ ♦ హాభుజాండు.

గీ॥ అఖిల జగములలోని శౌ ♦ ర్యులు ముద్దచేసి దుగ్గంబునిండ నుం ♦ చినను గాని
క్రూరులగు పరంగుల పిరంగులకు ముందుఁ దూఁచుకొన రాయి నిలుచుటఁ దగ్గ భంబు.

సీ॥ లాభిభాఁ బిరుద మ ♦ లంకరించెను ప్రోడ గోతులు శ్రీవిద్వించి ♦ కూరి మంగ
వహ్ని రపుల్కొల్పి ♦ పగిలించె; నీతఁడు బహదూరుశాహి సే ♦ నలను దనుపు
పోర్చుగీసు పరంగి; ♦ మునుపు వాఁగొడిగామా మెట నడుచొదె; ♦ మంగు గుఱు
పరగించి యగ్నిప ♦ ద్వితము పొంగినయట్లు పొంగించి బహుమగ్గ ♦ ములనుగూల్చె;

- గీ॥ వైరి దుర్భేదమైన చిఁతూరుకోట దక్షిణపు గోడ పగిలి రంఁ ధ్రంబు పడియె;
 గ్వ నూజిత జగన్నుత పరాక్రఁ మాన్యునం డరాతులను దాడి యర్జునఁ రావు మడిసె.
- గీ॥ ఐదు వందలు హరవంశ్యుఁ లతని తోడఁ బడిరి; మధ్యాహ్న మార్తాండుఁ పగిది మండి
 యరులఁ దాడి దుగ్గరాయఁ ఁ డస్తమించె సఖిల చోండావదన్వయుఁ లనుసరింప. 99
- గీ॥ అవల దేవరభటులు ఝాఁ లాన్వయులును జీవము లొసంగి; రంత భాఁ స్థియు వచ్చి
 ప్రళయకాలాంతకునిబోలుఁ భటులఁ గూడి కదన మొనరించి పండె నాఁ గండిదండ.
- సీ॥ తరువాత రాజమాఁ తయు జవాహిరిభాయి రాణోడునుత. తనుఁ త్రాణ ఖడ్గ
 ములనూని యాస్థలంఁ బునఁ బోరి మడిసె; నవ్వెలఁది క్షీని జరిఁ త్రల సునన్ద
 పరమాక్షరముల వాఁ సిరి పూజ్య లాదినం; బుతలో దగ్గ మాఁ వంత యవల
 విటిగె; లోపలి వీరఁ వరుల సంఖ్యయుఁ దగ్గె; నుదయసింహకుమారుఁ డొకఁడు తప్ప
- గీ॥ రాజవంశ మంతయు రణఁ గ్రమున మ్రగ్గె; నతని సురధానిరాయలఁ కప్పగించి
 వెలికి దాటించి మిగిలినఁ వీరు లొక్క స్థలము చేరిరి కార్య నిఁ శ్చయము కొఱకు .
- సీ॥ గండపుకఁ మంచి చెఁ క్కల నొక్కప్రోవుగాఁ గూర్చి తైలము పోసిఁ కుప్పలుగను
 గర్పారజము పైఁ గప్పి యగ్ని రగిల్చి వెలఁడులు పదమూఁడుఁ వేలమగిది
 జలకంబు లాడి దుఁ వ్వలువలు సొమ్ములు దాలించి పూచినఁ తుంగెడు లటు
 వెడలి పెండ్లికిఁ బోవుఁ విధమున గుంపులై చిఱునవ్వు మోములఁ సిరుల నింప
- గీ॥ బంగరు సలాక లటు పాఁ వకునిఁ జొచ్చి; రీవెలఁడులఁ గణ్ణావతీఁ దేవి నడిపె;
 నామె యుదయసింహకుమారుఁ ననుఁగుఁ దల్లి మల్లయాన్యునరాయనిఁ తోడఁబుట్టు.
- మ॥ తమ కాంతామణులెల్ల వహ్నిఁ బడి మ్రంఁ దకఁ దేవరస్వామి దు
 ర్గమునందుండిన యోధులకఁ గొనుచు సూఁ ర్యద్వారముకఁ దీసి సి
 హముమాడ్కికఁ వెలిదూకి శాత్రవులు చీఁ కాకొంద వర్తించి పై
 న్యములుకఁ దానును నిర్విశేషముగ నంఁ తుబొందె నవ్వేళలో.

⊙ Rao Arjun was this prince, who was blown up at the Chitore boorj. The Boondi bard makes a striking picture of this catastrophe in which the indomitable courage of this prince is finely imagined "Seated on a fragment of the rock disparted by the explosion of the mine, Arjun drew his sword and the world beheld his departure with amazement.

- ❶ చ॥ దురము భయంకరంబగుచు ♦ దుర్గము నిల్వదటంచు దోచు ముం
దర, నవరత్న సంతతులు ♦ దాచిన తోరము, రాక్షసి, ఢిల్లి భూ
పరు కడ కంపె; గప్టములు ♦ వచ్చిన యప్పుడు రాజపత్ను లీ
కరణి నొనర్చి సాయమును ♦ గాంచుట వాడుకయై తనర్చెడుకా. 104
- శా॥ వీరుల్ ముప్పదిరెండు వేలు సమరో ♦ ర్వీక్ వ్రాలి ప్రాపించి ర
వ్వీరస్వర్గము; దుర్గముక్ యవనభూ ♦ భృన్మోళియుక్ జొచ్చి శౌ
ర్యాచూఢిక్ నివసించె; సంతటను “నై ♦ న్యంబుక్ మఱల్పించి చి
హ్నురు వీడు” మటంచు వచ్చెను హుమా ♦ యూక్ పాదుషా యాజ్ఞ యుక్. 105
- సీ॥ పరిసరగ్రామ సు ♦ వాసినలగు వెలందులు వేయిమంది యా ♦ తోరము నొక
కనకపుం బుష్కరం ♦ బున నుంచి పూవు లక్షతలుచు బెట్టి పూ ♦ జల నొనర్చి
నడచుచు వెల్లి యం ♦ దలు ఢిల్లిఁ జేరిరి; హుమయును వంగదే ♦ శమున నుండె;
నటకేగి దర్శించి; ♦ రతడు హర్షించి హస్తమున రక్షాబంధ ♦ నము నొనర్చి
- గీ॥ “సారస దళాక్షులార! యీ ♦ తోర మంది నపుడె కల్లావతీదేవి ♦ కన్న నైతి;
నామె నాచెల్లె; లుదయసిం ♦ గల్లుడయ్యె; వారి సేమమె నాసేమమై రహించు. 106
- గీ॥ భువన వంద్యుండు సంగ్రామ ♦ భూపమణికి ముందు మాతగ్రామి హర్షిన్ ♦ కుందు దీట
నతని దేవేరిని గుమారు ♦ నాదరించి నా మొగల్ వంశమును బావ ♦ నం బొనర్చు. 107

❶ The Rajpoot dame bestows with the Rakshi the title of adopted brother and while its acceptance secures to her all the protection of a Cavalier Servante, scandal itself never suggests another tie to his devotion. He may hazard his life in her cause, and yet never receive a smile in reward, for he cannot even see the fair object, who, as brother of her adoption, has constituted him her defender... The acceptance of the pledge and its return is by the katchli or corset of simple silk or satin or gold brocade and pearls. In shape or application there is nothing similar in Europe and as defending the most delicate part of the structure of the fair it is peculiarly appropriate as an emblem of devotion. A whole province has often accompanied the katchli and the monarch of India was so pleased with this courteous delivery in the customs of Rajasthan on receiving the bracelet of Karnavati which invested him with the title of her brother and uncle and protector to her infant Udai Singh, that he pledged himself to her service “even if the demand were the castle of Rinthumbhor.” Humayun proved himself a true knight and even abandoned his conquests in Bengal.

‘Annals of Mewar.’

గీ॥ అఖిల నృపులకుఁ బాదుషా ♦ యనుటకన్న రాజపుత్ర మహాదేశ ♦ రాజమాత
కన్న యనుటయె కడు గౌర ♦ వాస్పదంబు; పయనమై వత్తు; బహదూరు ♦ పంపి పుత్తు.

మ॥ స్ఫురదిందీవరనేత్రలార! యిడ నా ♦ పుణ్యంబు వర్ణింపఁగాఁ
దరమే! నేటి విపత్తు దీర్చుటకు నిం ♦ ద్రప్రస్థమేయైన భా
గ్య రమాక్రాంతము నాదు రాజ్యమయినన్ ♦ గాదేని నాప్రాణ మ
పురమోత్కృష్టగుణాధ్య పాదముకడన్ ♦ భక్తి సమర్పించెదన్.” 109

మ॥ అని శీఘ్రముగ వచ్చి చూచి “యిటఁ గా ♦ ర్యం బంతయున్ మించిపో
యెను; దుర్గం బరిచేతఁ జిక్కెను; బలం ♦ బెల్లన్ నశించెన్; గృహ
ఖని నన్తోరిన దొడ్డతల్లియగు నా ♦ కర్ణావతీదేవి యే
మని చింతించెనా; మందభాగ్యునకు నే ♦ లా దక్కు దశేననల్.” 110

మ॥ అకటా! సూర్యుడు వంశకర్తయట; క్షీ ♦ రాధిక్ వలెన్ బూజ్యమై
యకలంకంబగు గొప్పవంశమట; ధ ♦ న్యాత్ముడు సంగామసి
హు కుటుంబంబట; సుంత సాయపడఁగా ♦ నొక్కంత తావున్నఁ బా
యక మత్కీర్తి వెలింగియుండుఁగద బ్ర ♦ హ్మజైక సుస్థాయిగన్.” 111

సీ॥ “ఆతల్లిమాటు త ♦ దాత్మజఁ గొలిచి దేహము ధన్య మొనరింతు” ♦ నని తలంచి
‘చిత్తూరుపురి విస ♦ ర్జించి ఘూర్జర మేగు’ మని బహదూరుషా ♦ కాన తిచ్చె;
నామూర్ఖుడు తదాజ్ఞ ♦ నౌదలఁదాల్చక సమర సన్నాహముల్ ♦ జరుపఁ దొడఁగెఁ;
బాదుషా తుదిలేని ♦ బలములతో దుర్గమును నాల్గువైపుల ♦ ముట్టడించె;

గీ॥ నామహాసేనఁ జూచి భ ♦ యంబు లేచి నీరు సోఁతు నుప్పటులఁ గ ♦ నింప కేగె
బలముతో బహదూరు; మా ♦ శ్వమును ఘూర్జరము హుమాయూన్ జయించె, సై ♦ య్య
[ముల నుంచె.

గీ॥ వెదకి విక్రమసింహుని ♦ విభుని జేసి యాహుమాయూను ఢిల్లీకి ♦ నరిగె; విక్ర
మావనీశుని పిదపఁ బ్ర ♦ జాళు లెల్లఁ బృథ్వివిభుని జేసిరి వన ♦ వీరసింహు. 113

సీ॥ జననంబు క్రూర ము ♦ మ్మర తురుష్కులంబు; భావమో రాజ్య సం ♦ పాదనంబు!
ప్రాయమో నకలప్ర ♦ పంచంబు తనదని పోరాడ వలసిన ♦ పూర్ణ వయసు!
నరిది రాజాస్థాన ♦ మాకర్షకము! కాని రాణి యర్థింప సా ♦ భ్రాత్ర మూని
వంగభూమిని దన ♦ పనిమాని యొకవేయి మైళ్లగుడెంచి ధ ♦ ర్మము వరించి

- గీ॥ స్వకులు బహదూరు శిక్షించి ♦ పంచి దేశమందు భయమును డించి సౌ, ♦ ఖ్యంబు నించి
వట్టిచేతుల వెనుకకు ♦ వచ్చె! నెట్టి సరళ హృదయుండో! హుమయూను ♦ చక్రవర్తి!
- సీ॥ వనవీరనృపుడు పా ♦ లన మశాత్రవముసేయ నుదయసింహుఁ గూ ♦ ల్పను దలంచె;
బున్నా యనెడి దాది ♦ ముందెట్లొ సడివట్టి యొకపూలబుట్టలో ♦ నుదయసింహు
నుంచి భటులచేత ♦ నూరివెల్పుల కంపె; దనపుత్రు నుంచె ద ♦ త్థానమందు;
వనవీరు “డుదయసింహుని జూపు”మని వచ్చె; సతి నిజాత్మజుఁ జూపె; నతఁడు పొడిచె;
గీ॥ బుత్తేశోకము దిగమింగి ♦ పున్న వెడలి స్వామి నొడినుంచి దేశదే ♦ శములు తిరిగి
వర్తకుం ‘డసాసా’ కడ ♦ వానిఁ జేర్చి సకలలోకైక విఖ్యాతి ♦ సంతరించె. 115
- క॥ తను నెంత కాచి కుడిపినఁ దనసుతుఁ బరుసుతుని కొఱకు ♦ దారుణ ఖడ్గం
బునఁ జీల్చె గనిన వెలదులఁ వినియుంటిమె! పున్నఁ దప్ప ♦ వేళోకదానిక. 116
- మ॥ వనవీరుండు ప్రజావిరుధ్ధముగ భూ ♦ భాగంబుఁ బాలింపఁ దీ
రని కష్టాంబుధిలో మునుంగుచు జన ♦ వ్రాతంబు సంగ్రామసిం
హునిపుత్రుం డతిదూరగుం డుదయసిం ♦ హుఁ దెచ్చి చిత్తూర్పురం
బున రాణా నొసరించె బూర్వవిభవం ♦ బుక నిల్పఁ గాంక్షించుచుక. 117
- గీ॥ సమరోత్సాహము లేదు; విక్రమకళా ♦ సంపత్తియు లేదు; దు
ర్దమధైర్యోన్నతి లేదు; చిత్తురుమహా ♦ రాజ్యంబుఁ బాలింపఁ బూ

§ Rana Udai Singh ascended the throne in A. D. 1541-1542.

“Woe to the land where a minor rules or a woman bears sway” explains the last of the great bards of Rajasthan; but where both were united as in Mewar, the measure of her griefs was full. Udai Singh had not one quality of a sovereign; and wanting martial virtue, he was destitute of all. Yet he might have slumbered life away in inglorious repose during the reign of Humayun or the contentions of the Pathan usurpation; but unhappily for Rajasthan, a prince was then rearing, who forged fetters for the Hindu race, which enthralled them for ages; and though the corroding hand of time left but their fragments, yet even now though emancipated, they bear the indelible marks of the manacle; not like the galley slaves, physical and exterior; but deep mental scars, never to be effaced. Can a nation which has run its long career of glory be regenerated? Can the soul of the Greek or the Rajpoot be reanimated with the spark divine, which defended the Kangras of Chitore or the pass of Thermopylae? Let history answer the question.

- జ్యమయా సద్గుణమొక్కడేనియు రహిం ♦ చక్ష బోదు; వైయాఘ్రుగ
రభమునక మేకవిధంబునక బోడమె సం ♦ గ్రామేంద్రు గర్భమున్దునక. 118
- మ॥ ఉదయాస్తాచల మధ్యగంబగు జగం ♦ బుట్టుతలూఁగించె బె
ట్టిదుఁడౌ పుత్రుడు; ఘోర సంగర కిరీ ♦ టిప్రాయుడై క్షీరసం
పద నార్జించెను దండ్రి; యెట్లితఁడు మే ♦ వాడ్రాజ్య మందారశా
ఖం దినంజొచ్చిన పుష్పియట్లు వోడమెక ♦ గీర్తిక గళంకించుచుక. 119
- చ॥ వరుసగ ముప్పదేం డ్లితఁడు ♦ పాలనముక బానరించె; నందులో
నిరువదియైదు శాంతముగ ♦ నెట్టాలొ సాఁగె; ననంతరమునక
దరతరముల్ తపింపఁదగు ♦ దారుణ ఘోర వికత్తు దేశముక
బారిగొని గౌరవంబు నుడి ♦ పోవఁగఁతేసె నరుంతుదమ్మగక. 120
- మ॥ అసఘ్న విక్రమసింహు భూరమణు జే ♦ యకగల్గి ఢిల్లీ పురం
బునకేగెక హుసుయాను; వంగమున రా ♦ ణ్ముఖ్యుండు సామంతుడై
చను షేష్ఠాను స్వతంత్రరాజ్యమును సం ♦ స్థాపింప యత్నించినాఁ
డను వార్తల్ విని పాదుషా వెడలె నై ♦ న్యాయత్తుడై వానిపై. 121
- ఉ॥ అంతములేని నై న్యముల ♦ సంబుధి చాచ్చున నిల్పియున్న సా
మంతుని దాకి పోరుట ప్ర ♦ మాదకరంబని సంధి గోరి వృ

But the magnitude of the peril confirmed the fortitude of Pratap, who vowed in the words of the bard to make his mother's milk resplendent: and he amply redeemed his pledge. Single handed, for a quarter of a century did he withstand the combined efforts of the empire; at one time carrying destruction into the plains, at another flying from rock to rock feeding his family from the fruits of his native hills, and rearing the nursling hero Umra amidst savage beasts and scarcely less savage men, a fit heir to the prowess and revenge. The bare idea that the son of Bappa Rawal should bow the head to the mortal man was insupportable; and he spurned every overture; which had submission for its basis or the degradation of uniting his family by marriage with the Tartar, though lord of countless multitudes... The brilliant acts he achieved during that period live in every valley, they are enshrined in the heart of every true Rajput, and many are recorded in the annals of the conquerors. To recount them all, or relate the hardships he sustained, would be to pen what they would pronounce a romance, who had not traversed the country where tradition is yet eloquent with his exploits, or conversed with the descendants of his chiefs who cherish a recollection of the deeds of their forefathers and melt as they recite them, into many tears.

"Annals of Mewar".

త్రాంతము నంపె; 'పే'ర్కులుండు + తానును సమ్మతి చూడె; గ్రుంకె బ్రా
ద్దంతట; రెండుసైన్యములు + నచ్చట నిల్చెను నిద్ర నొందగఁ.

122

చ॥ కొసరి కసాయి మేకలను + గొంతులు గోయు విధాన, మోరియన్
మసగిన యట్లు, మృత్యువది + నాఁక సాచిన భంగి, ఢిల్లీపై
స్యసమితిపైన వ్రాలి తును + మాడంగఁ జొచ్చిరి నిద్రవోపుచు
దు సమయమందె వంగనుభ + టుల్ తమనాథుని యాజ్ఞ పెంపునఁ.

123

మ॥ హుమయూ నంతటఁ బాతె ఢిల్లీ దెస; క + త్యుగ్రుండు షెర్షా ససై
స్యముగా వెంటను దాఁకె; నేమియును జే + యల్లేక యందందు మా
గ్గమునఁ జిక్కిన వారిఁ జేర్చుకొని పా + అన్ జోచ్చె; బాంచాలదే
శము డాయంగనె రెండుసైన్యములకున్ + సంగ్రామ మయ్యెన్ వడిఁ.

124

సీ॥ రణమంచు వినిన మ + రణమంచు బెదరి దిబ్బార్గంబులకుఁ గొంత + మంది నడువ!
సమద శాత్రువ పరా + గము దృష్టిగతమైన మది కలంగియుఁ గొంత + మంది పాఱ!
విమతసైన్యము దర్శ + సము దండధరదర్శనంబని యడలి కొం + దఱు తొలంగ!
మొదటి పిరంగి చ + ప్పుడయినంతనె గుండె లవిసి నీరయి కొంద + అవలి కుఱుక!

గీ॥ నాహుమాయూను త్రోవలో + నడ్డమైన జనులఁ జేరిచి చేసిన + సైన్యమెల్లఁ
జేయి జారిన కడవయై + చిన్నమయ్యె! షేరుఖాన్ ఢిల్లీఁ బట్టాభి + పిత్తుడయ్యె! 125

మ॥ చమువుల్ లేక మహామహిమలయ రా + జ్యం బూడిపోవంగ నా
హుమయూనున్ వెనువెంటనే తగిలి లా + హోర్దాకఁ బోనీక సై
న్యములన్ జేకొని షేరుఖాను తఱిమెన్; + వాడంతటన్ దేశదే
శములన్ గ్రమ్మరె నెచ్చెటేనిఁ దలదా + చ్చవచ్చు నంచాసహో.

126

మ॥ స్తిమితత్వంబు వహింపకేగి యొకచో + 'షేకల్లి'యన్ బారసీ
క మహాయోగిని గాంచి యాతఁ డడుగం + గాఁ దెల్పె నాత్మీయపు
త్రముఁ; దత్సన్నిధినున్న వానిసుత "యు + ద్వాహమ్మ గావించుకొ
దు మహాభాగుని వీని నే"నన, నతం + డున్ వాని కిచ్చెన్ సుతఁ.

127

సీ॥ ఏలుటకు మహామ + హీతలంబది లేదు! కొలువుసేయఁగ భట + కోటి లేదు!
కాంచనాదిక ధన + గ్రామంబులును లేవు! సముదార దివ్య భో + గములు లేవు!
వసియింపఁగా మేటి + భవనంబులును లేవు! తాల్ప నస్థావ + త్రములు లేవు!
వాహ్యోర్తి యొనరింప + వాహనంబులు లేవు! శ్రమదీఱ గంట వి + త్రాంతి లేదు!

గీ॥ కేవలము హుమాయూన్ పడుక్లేశమెంచి మనసు గరగించు సౌజన్యమహిమఁ గాంచి
కోరి యర్థాంగమును బంచు ♦ కొనియె! నెట్టి పాపనాత్మికయో 'హమీ ♦ డా' వధూటి.

మ॥ పనితఁ యోధులఁ గొంచు యోధపుర భూ ♦ పాలున్ సమీపింప, వ
ద్దనె నాతండు; జసల్ మియర్ ప్రభుఁడు పొ ♦ మ్మంచాడె; మర్వాన్ నృపుం
డును బంధింపఁగఁ జూచె; గొన్ని నెల లి ♦ ట్లుకజెల్ల రారాజు చే
రెను దూరమ్మన సింధుదేశపుటెడా ♦ రిక్ దైవముఁ దూఱుచున్.

129

సీ॥ వైశ్వానర జ్వల ♦ జ్వాలాసమూహంబు చిమ్మి సూర్యుడు ప్రకా ♦ శించుచుండ!
నుర్వీతలంబెల్ల ♦ నుట్టుతలూఁగ జృంభించి వాయువు పెల్లు ♦ వీచుచుండఁ!
సుడికట్టి మండుటి ♦ సుక లేచి మిన్నంది వ్రాలి పాంథుల ముంచి ♦ నైచుచుండఁ!
బెక్కుయోజనములు ♦ వెడలి నాల్కపైఁ జేర్చఁ జక్కయు నీరు ♦ చిక్కకుండ!

గీ॥ నరులు దఱుమంగ! ననుచరు ♦ లంత మొంద! స్వస్థ సౌధంబుల వసించి ♦ పరమ సుఖము
మీఱఁదగు నిండుచూలా లె ♦ డారి యందు నాహమీడాలతాంగి యె ♦ ట్లరుగ నేర్చె!

గీ॥ రాచటికమది బరువయ్యె ♦ రాజమాళి; కనుచరత్వంబు బరువయ్యె ♦ ననుచరులకు;
నున్న వారెల్ల బరువైరి ♦ మొటియలకు; నొక హమీడ మాత్రము చలిం ♦ పకయె నిలిచె.

మ॥ హుమాయూ నెక్కిన యొటెయున్ మడిసె న ♦ త్యుగ్రాతపవ్యాప్తి; గూ
రిమి భృత్యుండని యొటె నిమ్మనుచు టా ♦ ర్ద్దీబేగు నర్థించె; గూ
రమతిన్ వాడు తిరస్కరించిచనె; ని ♦ ద్రప్రథరాజ్యంబుఁ బూ
ర్ణముగా నేలినమేటి నీరమున క ♦ న్నన్ బల్చనయ్యెన్ గటా!

132

గీ॥ తురకతేనికె గట్టముల్ ♦ పెఱిగఁ గాని పెక్కు విశ్వయత్నములు స ♦ ల్పినను గాని
కానరాదయ్యె వట్టివె ♦ క్కసము తక్క! నిండుదప్పి నార్పఁగ నొక్క ♦ నీటిచుక్క. 133

గీ॥ చూలుపండిన యాహమీ ♦ డాలతాంగిఁ జిచ్చుటెండ కెడారిలోఁ ♦ దెచ్చుటెల్లఁ
బూఁచుపిందెల క్రొమ్మాని ♦ మొక్క నకట! తీవ్ర దావాగ్నిలో నీడ్చి ♦ తెచ్చుటయ్యె.

సీ॥ శడిలేక యెండి కొ ♦ టడు గట్టి నాల్క నాభినిజేర దిగగుంజ ♦ కొనుచుఁబోవ!
నెంతేని జలియించి ♦ హృదయకోశంబట్టె కుత్తుక కెకతోట్టు ♦ కొనుచురాగ!
మెదడు నీరసమయి ♦ ప్రిదిలి వైతోద్రదేకమునను బ్రలాపసం ♦ ధిని వెలార్చు!
క్షీతితలంబెల్ల మ్రొ ♦ గినఁగాని తీరఁబో దనిపించు మరణవే ♦ దన కలాప!

గీ॥ నున్న కష్టంబు లట్టులే ♦ యుండ యవనభటులు దాహంబునకు నీరు ♦ వడయ లేక
పిచ్చియై త్రియుఁ గేకలు ♦ వేసికొనుచు బాటి రెల్లెడ నిసుకయె ♦ డారి నడుము. 135

కబావి వేకువన ♦ కన్నులపండువు గాఁగ; దాన మో
జలంబు దోలెడు నె ♦ డన్ వడి నెద్దలం దోలుకొంచుఁబో
కొక్కచోఁ 'బయికి ♦ బొక్కెన వచ్చె'నటంచు మాటొలుక
ఁబోమిఁ బెద్ద రణ ♦ భేరిని గొట్టుటవశ్యమై తగెన్.
మన నోరు ♦ లట్టెతెఱచియున్న జనులు బొక్కెన నూయి ♦ కొనను నిలిచి
న్నె దా ♦ నిపయిబడి జలంబుఁ ద్రావఁబోవఁగ దాని ♦ త్రాడుతెగుడు
బొక్కెన ♦ పడె; దానివెంటఁ గొందఱు నూతఁ బడిరి; కొం ♦ దఱు మువ్వోగ్ర
వ్విక నైక ♦ తన్ఫలిబడి ప్రుగ్గి; రికఁగొంద తానూయి ♦ నెక్కి దూకి;
దఱు చేది తో ♦ యంబుఁద్రావి గుండె బరువెక్కి కూలిరి; ♦ కొందఱెట్లు
'ట'కు నాటి సా ♦ యంతనంబు నడచి కన్గొని రచటిరా ♦ గాప్రహర 137
గుండు వారిసందఱు స ♦ న్నానినె సౌఖ్యంబెల
దున్ బదివందలున్ నలువ దా ♦ పై నిక రెండైన యే
ర్పిక జీవవారము 'హమీ ♦ దాభానబీగంబు' పు
డె నుదాత్తలక్షణయుతున్ ♦ దుర్వార శేఖోనిధిన్.
గోత్రజు లక్కుమారకునగున్ ♦ బ్రీతి "మహమ్మద"ల
కృప" నామ ముంచిరి; హుమా ♦ యూన్ పాదుషా చూచి యూ

136

138

the fourth day of their retreat they fell in with another well, which had that the only bucket they had, took a great deal of time in being d therefore a drum was beat to give notice to the cassilas when the red that they might repair by turns to drink. The people were so the water that as soon as the first bucket appeared, ten or twelve of themselves upon it before it quite reached the brim of the well by the rope broke and the bucket was lost and several feel head long en this fatal accident happened the screams and lamentations of all and dreadful. Some lolling out their tongues rolled themselves in a hot sand while others precipitating into the well met with immediate 'Annals of Mewar'.

his Humayun ordered the musk bag to be brought and having broken a plate he called his nobles and divided it among them as the royal honor of his son's birth. This event, adds Jowher, diffused its fragrance ble habitable world. "Colonel G. B. Mangleson C. S. I."

- ముద్దుంగుజ్జుని కీర్తివల్లి దెసలన్ ♦ బుష్పింపఁ గాంక్షించుచున్
ముద్దల్ ముద్దలు పంచె నాపులకు న ♦ మ్రోదమ్మమై గన్తురన్. 139
- చ॥ తనుఁ గడుఁజేరఁదీసి తల ♦ దాచుకొనన్ నెలవిచ్చి వేర్చి నె
క్కినఁగ మెలంగు నయ్యమర ♦ కోటనృపాలునియొద్ద నాత్మమో
హనసతియకా హమీడను ని ♦ జాతృజు నక్కరు నుంచి వెంట న
య్యనుచురులేగుదేరఁగఁ బ్ర ♦ యాణమొనర్చె నతండు వెండియున్. 140
- మ॥ త్వరమై నాతఁడు పారసీకమును గాం ♦ ధారంబు కాబూల్ వసుం
ధరలన్ జేకొనెఁ గాని రాజ్యము స్థిర ♦ త్వం బూనకే సాఁగె; నీ
కరణిన్ దాఁ బదునాలుగేడులు ఘహా ♦ కష్టంబులన్ బొంది వం
దురె; నీలోపలఁ గొన్నిమార్పు లచటన్ ♦ దోతెంచె ఢిల్లీపురన్. 141
- మ॥ అల షేర్షాన్ బలశౌర్యశోభితఁడు రా ♦ జ్యంబెల్లఁ గౌశల్యముల్
వెలయన్ బాలనచేసె; వానిపిదపన్ ♦ బృహ్మశ్రేష్ఠుల్ చాలదు
ర్యలులున్ గ్రూరులు నొట రాజ్యమిది నై ♦ ర్యంబూడె; గొన్నేండ్ల క
వ్వల రాజయ్యె 'సికంద'; రీతఁడు సురా ♦ పానక్రియాలోలుఁడౌ. 142
- మ॥ స్థితి యిట్లుండుటెఱింగి దండుగొని డా ♦ నెన్ దా హుమాయూను; శూ
రతముం డుగ్రపరాక్రమక్రముండు బై ♦ రాంఖాను వచ్చెన్ జమూ
పతి; పంఁజొడవయేటనున్న సుతుఁడ ♦ క్బర్ గూడ నేతెంచె; ను
ద్ధతిమై యుద్ధము సాఁగె ఢిల్లీని సికం ♦ దర్ పా చమూపాశ్రితో. 143
- మ॥ కడులేఁబ్రాయపుఁ జన్నికృష్ణుండగు న ♦ క్బర్ ముందు నిల్చుండి యె
క్కుడు శౌర్యం బుసికొల్పి పూన్పు సుభటుల్ ♦ ఘోరంబుగాఁ దాఁకి ర
య్యడ ఢిల్లీపతి యోడి పాతె; విజయం ♦ బింపారఁ జక్కఁభిషి
క్తుఁడునయ్యెన్ హుమాయూన్ నిజాపులును సు ♦ తోషించి యుప్పొంగఁగన్. 144
- సీ॥ 'షేర్షాడలం'బను ♦ స్నిగ్ధసౌధంబున హుమాయూను గూర్చుండి ♦ యొక్కనాఁడు
పొత్తముల్ చదువున ♦ ప్పడు ప్రార్థనముచేయు కాలంబుఁ దెలుపుచు ♦ గంట మ్రోగె;
వడివడి దిగిరాఁగ ♦ దొడఁగె నాతఁడు; నునుపై యున్న మెట్లపై ♦ నడుగు జాతె;
బైనుండి క్రిందికిఁ ♦ బడుట గాజువిధానఁ దలయెల్ల వేయి వ్ర ♦ క్కులుగఁ బగిలె;
గీ॥ నవలఁ బంజాబునందున్న ♦ యక్క రటకు వచ్చె; బదునై దువందలేఁ ♦ బదియు నాఱు
నగు శరత్తున నతనిఁ గ ♦ ల్యాణపురిని ఢిల్లీ పతిఁజేసి రుద్రోగు ♦ లెల్లఁ గలిసి. 145

మ॥ ప్రవిశేషోగ్ర సమగ్రవిక్రముడు “బై ♦ రాంఖాను” ఖాతైకధ
 ర్భవిదుం! డాహుమయానుకోడలు సలీ ♦ మాదేవిఁ బెండ్లాడి బాం
 ధవుడై యక్కరు బాల్యమూడి తరుణ ♦ త్వం బొందునందాక రా
 జ్యవిధానంబును నిర్వహింపఁదొడఁగెన్ ♦ సంరక్షకుండై తగన్.

సీ॥ కాశ్మీరమందు సి ♦ కందరుశాహి సై న్యము ప్రోవుచేసి ర ♦ ణంబుఁ గోర,
 నచటఁ గాబూలులో ♦ నక్కరు ప్రతినిధి తరుణంబు వీక్షించి ♦ తిరుగఁబడఁగ,
 మాశ్వదేశాధీశ ♦ మణి ఢిల్లీపై బడు తెప్ప డెప్పుడటంచు ♦ నెగురుచుండఁ,
 బులివంటిప్రోడ హే ♦ ముడు క్షణక్షణమును దండెత్తిరాఁ గాలు ♦ ద్రవ్యచుండ,

గీ॥ నల్ల కాబూలుకొఱకేగ ♦ ఢిల్లీ ప్రోవు; ఢిల్లీకై చూడఁ గాబూలు ♦ చెల్లిప్రోవు;
 వెనుక నూయి ముందర గోయి ♦ యనుటయయ్యె శౌర్యధనుడు బై రాంఖాను ♦ సై న్యపతికి
 క॥ తొలుత సికందరుశాహిని గలియుచు బై రాముఖాను ♦ కల్యాణారణ
 స్థలమున నోడింపఁగ నతఁ డలఘుగతి శివాలకన్రు ♦ లందున డాగెన్.

148

సీ॥ లక్ష పదాతి ద ♦ శంబు కరుల్ వేయి తనవెంట నేతేర ♦ దండు వెడలి
 హేముఁ డాగ్రాపురి ♦ కేగి చేకొనె దాని; నవల ఢిల్లీపురం ♦ బాక్రమించె;
 బై రాముఖానుఁ డ ♦ క్బరు ససై న్యముగ సిద్ధంబైరి పానివ ♦ ట్టంబు నొడ్డ;
 నుభయసై న్యములకు ♦ యుద్ధం బెసఁగెఁ; దురుష్కులు శత్రుసేన వ్ర ♦ య్యలుగఁజేసి
 గీ॥ హేము బంధించుకొనుచు బై రాముఁజేర్చి; రతఁడు కారుణ్యమును మాని ♦ యక్కరుఁ గని
 “శత్రుశేష ముపద్రవ ♦ సమితిఁ దెచ్చు! శీఘ్రముగ వీనిను స్త్రాబుఁ ♦ జెందు” మనియె.

శా॥ “నామే ఖ్లూర్చి వచించు నీనుడిఁ దలన్ ♦ దాల్చంగనోఁ గాని, యీ
 హేముం డోడినవాడు; పట్టువడినాఁ; ♦ డీనాఁ డవధ్యుండు; నా
 కై మన్నిపు” మటంచు నక్క రనె; ఖ ♦ ణ్డగబెత్తి ఖండించె బై
 రాముం డత్తటి హేముపస్త మిలపై ♦ రాలన్ భటుల్ భీతిల్.

150

సీ॥ ఖాత్రప్రధాన ని ♦ శాతనర్తనుఁడొక్క నావేశ మది కొంత ♦ యలరుఁ గాని!
 బై రాముఖానుఁ డ ♦ క్బరుఁ బెక్కుగురువుల వేర్వేట నియమించి ♦ వివిధవిద్య
 లభ్యసింపఁగఁజేసె; ♦ నాతని వేయికన్నులఁజూచి వేయిచే ♦ తులను గాచి
 ధరణిరాజ్యం బూర్జి ♦ తము చేసెఁ; గాబూలు చేకొనె; గాంధార ♦ సీమ గలిచె; వ్రచ;
 గీ॥ బాక్రపురం బజమీర్ ప్రదేశములు గొనియె; గ్వాలియరు పట్టుకొనియె; మా ♦ ర్వారునొం
 క్షణము విశ్రాంతిఁగొనక రా ♦ జ్యములు గెలిచె నక్కరున్నతి పరమ ల ♦ క్ష్మముగనుంచి.

మ॥ అరుదెంచె బదు నెన్నిదేడులగు ప్రా ధ్యం; బప్పు డక్కర్ వసుం
 ధరఁ దానేలఁ దలంచె; సేవకతతిఁ ధ్రవ్యంబు నర్పించి సు
 బరమొప్పారఁగ నాత్మరక్షకుని నా ధ్యం మక్కాకుఁ బంపించె ద
 గ్గఱ “నబ్బారహిమాను” దత్తుతుని వే ధ్యం జేర్చి పోషించుచున్. 152

సీ॥ ఆజాను దీర్ఘ బా ధ్యం హర్షయుగళుఁ! డుద్యత్పద్మపత్ర నే ధ్రములవాడు!
 ఘన సార్వభౌమ ల ధ్యం తుల్యమీతుండు! ప్రసన్న మనోహరా ధ్యం స్యంబువాడు!
 బుశోభితారోగ్య ధ్యం వచ్చరీరుండు! నీరదతుల్య గంభీర ధ్యం రవమువాడు!
 శాంతిప్రధాన వ ధ్యం ర్చశ్శోభితుండు! దయాపూర్ణ మృదుహృద ధ్యం బుంబువాడు!
 గీ॥ కష్టము సహింపఁగలదైర్య ధ్యం గరిమవాడు! వితరణ వికాసములవాడు ధ్యం వేయు నేల!
 భరతఖండ మేలిన సార్వ ధ్యం భౌములందు నితవాఁ డింక లేడను ధ్యం నంతవాడు. 152

సీ॥ అంచెల మార్పుచు ధ్యం నశ్వంబులను, స్వారి యిరువదై దామడల్ ధ్యం పఱచియుండె!
 ఘూర్జరమ్మునఁ ద్రోవ ధ్యం గొప్పబెబ్బలి రాఁగ నద్దానిఁ జేతఁ జొ ధ్యం పుడఁచియుండె!
 విడక “ఖండిరా” వ ధ్యం నడి మత్తకరి నెక్కి యైదామడల దూర ధ్యం మరిగియుండె!
 నాడుసింగము పిల్ల ధ్యం లైదు మండుటెడారియందుఁ బైబడఁ బీచ ధ్యం మణఁచియుండె!

గీ॥ నిరువురను దన సందిట ధ్యం నిటికికొనుచుఁ గోటగోడలపై నెక్కి ధ్యం దాఁచియుండె!
 నప్రతీప్రతాప ధ్యం ధ్యం ర్యములు దేహబల మితని సొమ్మనుచు మెచ్చుమెలఁగియుండె!

మ॥ భగవాన్ దాసునిపుత్రి యొక్కరిత న ధ్యం క్కర్ కోరి పెండ్లాడె; నా
 భగవాన్ దాసుని సోదరాత్మజుడు “కు ధ్యం న్వార్” మానసింహుండు వీ
 రగరిష్ఠుండయి ఢిల్లీజేరి పరరా ధ్యం మ్రశ్రేణుల్ గెల్చి కీ
 ర్తిగురుత్వంబు వహించి యక్బరుకడఁ ధ్యం దీపించె సేనానియై. 155

సీ॥ ముప్పాలుప్రజ హైంద ధ్యం పులుగాన వానిసేమము తనకెప్పు సే ధ్యం మమని తలఁచె;
 నని జయించియుఁ బట్టు ధ్యం కొనినవారిని బానిసలఁ జేయుచట్టంబు ధ్యం నిలిపినై యె;
 యాత్రలకేగు భ ధ్యం క్రావళితోఁ బన్నుఁ గొనరాదనుచు దానిఁ ధ్యం గొట్టినై యె;
 జరకాలముగను వే ధ్యం నెడు జుట్టపన్ను న్యాయవిరుద్ధమని దాని ధ్యం నవలద్రోసె;

గీ॥ హైందవంబున యవనరా ధ్యం జ్యంబు నిలుప నెన్నియత్నముల్ వలయుఁ దా ధ్యం నన్నిచేసె;
 మంచుమలనుండి కన్యాకు ధ్యం మారి దాఁక వసుధనెల్ల బాలింప న ధ్యం క్కరు దలంచె.

క॥ కొనె మేల్త్రాగుర్గము; చేకొనె గోగోళకోట; యింక ధ్యం గోవిందవనం
 బను దేశము గెలిచెను; గోటను నాగొపురమునన్ దృ ధ్యం భక్తుగఁ గల్గున్. 157

- క॥ శరణని మాశ్రవపతి దరి కరుడేరంగఁ గూర్చిఁగని స ♦ మాస్రహయాధీ
శ్వరసేనాధీశుగ నాదరమున నాస్థానమున న ♦ తనిఁ జేర్చుకొనెన్. 158
- క॥ తపతీనదిపైఁగల బ్రహ్మపురంబును విజయగృహము ♦ సతిరయమారణ
స్థపకులదీపకుఁ డక్కరు కృపకును లోనగుదుమనుచుఁ ♦ గ్రేభురికె వధిన్. 159
- క॥ రావలపిండి సమీపములో విలయాంతకునకైన ♦ లొంగని గక్కా
రావీరుల కావర ముడివోవఁగఁ బంజాబుదేశ ♦ మును గెల్చుకొనెన్. 160
- క॥ తూరుపుసీమల దృష్టిని సారింప నడేల్కులుండు ♦ చానాక్ దుగ్గ
ద్వారములు దీసి యక్కరు భూరమణుని పాదకమల ♦ ములు పూజించెన్. 161
- క॥ నరసింగపూరు చౌరాఘరు మణి హోసంగబాదా ♦ క్రమమొప్పుగ న
క్కరుబాదుశాహి చరణంబురుహంబులు శరణమనుచుఁ ♦ బొగడుచు నిలిచెన్. 162
- క॥ 'రండో పురుషో త్తమః' యని ఖండిషుస్థపుండు కాళ్లు ♦ గడిగి తనూజన్
మండలరాజ్యంబు నృపా ఖండలునకు నప్పగించెఁ ♦ గడుభక్తి మెయిన్. 163
- గీ॥ చతురనంతబలంబులు ♦ సందడింప సింధు గంగా నదుల మధ్య ♦ సీమలుండుఁ
జైత్రయాత్రాపరంపరల్ ♦ సలిపి దిగ్విజయము సాగించె నక్కరు ♦ చక్రవర్తి. 164
- గీ॥ "భరతఖండై కభాగ్యమై ♦ పరగు రాజ పుత్రరాజ్యమేలని వాని ♦ పొడవు వృథమై"
యని నడిపె సేన;తద్భార ♦ మాగ లేక యరగనాయకు ఫణము లు ♦ ప్రియతమాఁగె.
- గీ॥ నుహిత ధైర్యుండు నోడర ♦ మల్లు మేరు శిఖరమట్టి ఖాసింఖాను ♦ సింహమట్టి
బిరుదు'ఖా'ఖానను'పిడుగుల్♦ప్రేల్ల నలుపు భయదశోర్యులు నిలిచి రక్కరును గొలిచి.
- మ॥ అలఘుప్రాభవకీర్తివిక్రమయుతుం ♦ డౌ మానసింహుండు కొం
డలఁ బిండిబడఁగొట్టు మేటి భగవాన్ ♦ దా సింధునందున్న యో
ధులకున్ వృద్ధపితామహుం; దిరువురున్ ♦ దోపించి రీతండ్రికొ
డ్కులు దర్పించిన నడ్డుపాటు గలదే ♦ త్కోణితలంబుమనన్! 167
- క॥ ఈమెయి నక్కరు నడుపు చమూమానం బింతయనఁగ ♦ బుద్ధివోరడు; బు
స్సామొదలుగఁ బాండోలీ సీమవఱకుఁ బదియుమైట్లు ♦ సేనలు నిండెన్. 168
- సీ॥ జలధులంతటి సర ♦ స్ఫులు పెక్కులుండె; గ్రిందట వనాశానది ♦ నడచుచుండె;
దరంగని బహువిధ ♦ ధనధాన్యతలుండె; బైరు క్రొత్తఁగ నెక్కి ♦ వచ్చుచుండె;
గోటలేడును జుట్టు ♦ కొని దృఢమ్ముగనుండె; సస్తమహాద్వార ♦ సమితియుండె;
గురుతరాయుధపరం ♦ పర చెంతనుండె; యోధతతి చిత్తములందు ♦ ధైర్యముండె;

గీ॥ నక్కరునకెకా దవాని ధ యబ్బకై నఁ దగ్గక రణంబు సాగింపఁ ధగ్గ యన్ని
సాధనము లుండె; లేమి యెచ్చటనుగలుగ దుదయసింహరాణా లేమి యొకఁడుతక్క.

ఉ॥ అంగడినున్నవన్ని శని ధ యల్లునినోర నటన్నమాట వా
సిం గనఁజేసి యాయుదయ ధ సింహుడు యుద్ధమటన్న భీతిచే
గ్రుంగుచు రాజపిప్పలిని ధ గోహిలువంశ్యులయొద్ద డాఁగె; నై
నం గనరాదు లోపము ర ధ ణం బానరించెడు యోధకోటికి.

170

తి॥ సీ॥ తల సలుంబ్రాధీశుఁ ధ డగు సాహిదాసు, శౌర్యాన్వితుండగు దేవ ధ రాధిపతియు,
ఫల్యాప్రభుడు శుద్ధ ధ క్తి 'పుత్ర' నృపుండు, బేడ్లా కొటేరియా ధ పృథ్వివరులు,
నింక మడేరియా ధ నృపతి దూడాసింగు, పావనాత్ముడు ఝా ధ లావిభండు,
ఝాలూరినేత యీ ధ శ్వరదాసు, సోనెగుజ్జేంద్రుడైన కరుణా ధ సాంద్రరాజు,
గీ॥ గ్వాలియగుదేశపతి లోను ధ గా మహిపులు పగిలెడు పిరంగిగుండుకు ధ వక్షమిచ్చు
ధైర్యహేమాద్రులు విశేషఁదశము లలరఁ బోయినిల్చిరి గలుపాచాఁవో యటంచు

క॥ అల్ల యమభటులఁగేరెడు బల్లిదులగు భటులు గొలువ ధ వైరుల మనముల్
తల్లడిలఁగ వచ్చెను జయమల్లుడు రణరంగపార్థ ధ మహితయశుడై.

172

❁ It (Chitor) lacked not however brave defenders. Sahidass at the head of a numerous band of the descendants of Chonda was at his post (the gate of the Sun) there he fell resisting the entrance of the foe, and there his alter stands on the brow of the rock which was moistened with his blood. Rawut Dooda of Madaria led the sons of Sanga. The feudatory chiefs of Baidla and Kotario, descended from the Prithwi Raj of Delhi, the Pramara of Bijoli the Jhala of Sadri inspired their contingents with their brave example; these were all home chieftains. Another son of Deola again combatted for Chitore with the Sonegurra Row of Jhalore. Eswaradass Rahatore, Karamchand Katchwaha with Dooda Sadani and the Tuar prince of Gualior were distinguished among the foreign auxiliaries on this occasion..... But the names which shine brightest in this gloomy page of the annals of Mewar which are still held sacred by the bard and the true Rajput and immortalized by Akbar's own pen, are Jaimall of Bednore and Putta of Kailwa., both of the sixteen superior vassals of Mewar. The first was a Rahtore of the Mairtea house, the bravest of the brave clans of Marwar, the other was head of Jugawats another grand shoot from Chonda. The names of Jaimall and Putta are as household words inseperable in Mewar and will be honored while the Rajput retains a shred of his inheritance or a spark of his ancient recollections.

"Annals of Mewar"

- సీ॥ ఇతఁడు మార్వార్కహీ ♦ ఇతి మాళదేవుని సుతుఁడు; బాల్యమునంద ♦ సూరలోక
చూడామణియన వి ♦ శుద్ధక్షేత్రి గడించె; దండి-కీతనికి భీ ♦ దంబు వచ్చి
చిననాఁడు తనదేశ ♦ మును వీడి వెడలె; నీతని భుజాటోప దు ♦ ధ్వాంతత విని
చిత్తూరిరాణాయఁ ♦ జేయిచ్చి మన్నించి బదనూరు సంస్థాన ♦ పతి నొనర్చె;
- గీ॥ మహితధైర్యంబు వజ్రవ ♦ ర్మంబుగాఁగఁ దనదు రాణోద్బాహవీర ♦ తతులఁ బూన్చి
తగిలి బ్రహ్మాండమైనఁ బిం ♦ డిగనొనర్చు రాద్రీతరఘాటిఁ గాలాగ్ని ♦ రుద్రుఁడితఁడు.
- క॥ కృప నాదరించు చిత్తూర్ నృపచంద్రుని పనులు మేని ♦ నెత్తురు కండల్
విపులముగ ధారపోసి జరుపు స్వామిస్నేహబంధు ♦ రుల్ వీరల్లె. 174
- సీ॥ సమర మనేకమా ♦ సము లయ్యె; నక్కరు పెక్కురువనివాండ్రు ♦ బిలువనంపె;
దుర్గంబుక్రింద గో ♦ తులను ద్రవ్వించి చొప్పించి యగ్నిరజంబు ♦ ప్రేలిపించె;
జిత్తురిసేన కా ♦ చిననూనియలు శిలల్ గుప్పచు వైరులఁ ♦ గూల్చుచుండె;
యవనులు తలలపై ♦ శవకోటిఁగప్పి దుర్గము క్రిందఁద్రోయంగఁ ♦ గడగుచుండి;
- గీ॥ రెవ్వడునుగాని యాగోడ ♦ లెచటఁగాని పగులుటయుఁగాని సేన లోఁ ♦ బడుటగాని
కానరాదయ్యె! నక్కరుఁగడియగడియ కెటులెలులటంచు విసుగు నొంతుటయకాని.
- సీ॥ ఉన్నమందంతయు ♦ నొకమాత్ర పెక్కుతావులఁ బోసి కూరి ని ♦ ప్పను ఘటింప
నొకగని ప్రేతె; ముం ♦ దుండిన మోగలుల్ గూలిరి; గోడయుఁ ♦ గొంత యురఁజె;
దానితోఁ గొందఁ అం ♦ తమునొంది; రీవ లావలివారు ముందుకుఁ ♦ గలయదూఁకి;
రంత బ్రహ్మాండంబు ♦ నగలించు నొకపెద్ద భవనితోడ నొండాక్క ♦ గనియుఁ బ్రేతె;
- గీ॥ దాన యవనహైందవులగా ♦ త్రములు గాలిఁగలిసె శతశ సహస్రశః ♦ ఖండములము,
విజిగె నొకగోడ;యచటఁ జెక్కురుయవనులు హైందవులు చేరిరయ్యె ఘోరాహవంబు..
- క॥ రణరంగమృగేంద్రులు చోహణవిరులతోఁ గోటిరి ♦ యా-బేడ్లారా
బ్బాణు లాసమ్మర్దిరాంగణమునఁ దెగి స్వర్గసీమఁ ♦ గట్టిరి గృహముల్. 177
- క॥ హరవంశ్యుల నడుపుచు నీశ్వరదాసును దేవరాధి ♦ పతియును ఝాతే
శ్వరుఁడును బెండ్లికి నడిచిన కరణిని ననికేగి మడిసి ♦ కనిరి యశంబుల్. 178
- క॥ దురమున దూడాసింగును గరుణాసాంద్రుండు వైరి ♦ గణమస్తములఁ
దఱుగుచు రాసులు పోసిరి పరలోక ద్వారసీమ ♦ వఱ కవ్వేళ.
- క॥ భండన శతఘ్ను లనఁదగు చోండావద్భటులతో వి ♦ శుద్ధ యశస్సాం
ద్రుండైన సాహిదాసుఁడు ఖండితుండై యొరగె భటులు ♦ కళవళ మందఁ. 179

⊙ క॥ చండ నృపాఖండలు కులమండనుఁ డరిదండధరుఁ డ ♦ మాత్యుఁ డితండుక

బండినయెడ నీనాటి కఖండ స్తంభం బొకండు ♦ గననై యుండుక.

180

సీ॥ సాహిదా సేగ నా ♦ స్థానంబు మఱలఁ జొండానత్కులుండె యె ♦ దవలెఁ; గాన
భారమ్ము పుత్తనై ♦ వ్రాల్లెఁ; బ్రాయము పదునాజేండ్లు; తండ్రిలేఁ; ♦ డమ్మపెంచె;
నిందుకు మూన్నాళ్ల ♦ ముందె పెండిలియయ్యెఁ; బసపుగడ్డలతోడ ♦ వచ్చి సేన
కధిపతియాయ నూ ♦ ర్యద్వారమున విజృంభించుచు నాకొత్త ♦ పెండ్లికొడుకు

గీ॥ గొట్టియలమండఁ జొచ్చి గ ♦ గోలువఱచు బెబ్బలివిధానఁ దురకల ♦ పిండు నఱికి;
నామహాబాహు బాహుశౌర్యంబుఁగాంచి యభయపై న్యంబులును దలఁలూఁచినిలిచె

⊙ గీ॥ నవ్వు చప్పీరు జనని చోం ♦ డావదస్వయము యశము పెంచు త్పాత్రవిరావతార
కోడలిని వెంబడిని బిల్చు ♦ కొనుచు వచ్చి నై రిశిరములు రాసులువడఁగ నఱికి.

సీ॥ ముద్దుమోమున నాణి ♦ ముత్రైపుబాసికం! బద్దంపుఁజెక్కిళ్ల ♦ యందు మెఱుంగుఁ
గాటుకచుక్కయుఁ! ♦ గాల్లఁ బారాణియుఁ! బసపువన్నియ పెండ్లి ♦ వస్త్రములును!
సకల కల్యాణ భూ ♦ షణరాజితోఁ! దనుత్రాణంబుఁ దొడిగి హ ♦ స్తమున ఖడ్గ
మరలఁ బ్రాణేశ్వరు ♦ నండ నిల్చుచు సత్య నరకుసేనల నట్లు ♦ నఱికి రిపుల;

⊙ The Rajput premier is the military minister, with the political Government of the fields; the civil minister is never of this caste. At Udaipur he is called Bhanjgurh. His influence, necessarily gives him unbounded authority over the military classes with unlimited power over the inferior officers of the state..... When "Rau" of Udaipur leaves the capital, the Salumbra. -Chief is invested with the government of the city and charge of the palace during his absence. By his hands the sovereign is girt with the sword and from him he receives the mark of inauguration on his accession to the throne. He leads by right the van in battle, and in case of the siege of the capital his post is the Suryapol (the gate of the sun) and the fortress which crowns it in which this family had a handsome palace which is now going fast to decay. "Annals of Mewar"

⊙ When Salumbra fell at the gate of the Sun, the command devolved on Putta of Kailwa. He was only sixteen, his father had fallen in the last shock and his mother had survived but to rear this the sole heir of their house. Like the Spartan mother of old, she commanded him to put on the 'Saffron robe' and to die for Chitore, but surpassing the Grecian dame, she illustrated her precept by example; and lest any soft compunctious visitings for one dearer than herself may dim the lustre of Kailwa she armed the young bride with a lance, with her descended the rock and the defenders of Chitore saw her fall fighting by the side of her Amazonian mother. "Tod's Rajasthan."

- గీ॥ “వెన్నముద్ద పిరంగియై ♦ వెడలివచ్చె! హరిణశాబము బెబ్బలి ♦ యగుచు దూఁకె!
నల్లినీలతఁ బ్రహ్లాద్రు ♦ మగుచుఁ దాఁకె”నన రణమొనర్చె నాపుత్రయనుఁగూఁ బడఁతి.
- గీ॥ పుత్రయు-నవోధ-తల్లియు ♦ ద్వైతీ బోరి దన్యుగళరక్తముల వసం ♦ తమ్ము లాడి
తల్లి చిత్తూరులక్ష్మీపాదముల నొటిగి సమసి రుభయపై న్యములు బాష్పములు విడువ.
- సీ॥ ధన ధాన్య వసన వా ♦ హనము లియ్యంగవచ్చు; గోరిన తిండి చే ♦ కూర్పవచ్చు;
గందంబు మెయినిండు ♦ గా రాయఁగావచ్చు; బెక్కుభూషణములు ♦ పెట్టవచ్చు;
దూదలేని విద్యలు ♦ చదివింపఁగా వచ్చు; విభవంబు లెన్నేని ♦ బెంపవచ్చు;
గ్రింద మన్నని శిర ♦ మందుఁ జేర్పంగవచ్చు; నమరాద్రి తెచ్చి యియ్యంగవచ్చు;
- గీ॥ గాని రణదుర్గ కర్షింపఁ ♦ గన్నకొడుకుఁ గోడలిని బంపి దీవించి ♦ తోడు వచ్చి
శత్రుశవకోటిపై వీర ♦ శయన మందె; బుత్త! నీతల్లి యెంతటి ♦ పుణ్యవతియో! 186
- సీ॥ ట్రాతధర్మైకని ♦ శ్చలుఁడు రాఠోద్వోశజలకెల్ల ఘనయశో ♦ జ్యోతియైన
జయమల్లుఁ డవ్వలి ♦ త్తూమె సూర్యద్వారసీమకు నడచుచుఁ ♦ జిచ్చువోలె
బరసేనఁ దాఁకి కొ ♦ బైరకాయలవిధానఁ దలలు కుప్పలుగాఁగ ♦ నిలను రాల్చి
దక్షాధ్వరధ్వంస ♦ దారుణకృతిఁ బెంచు వీరభద్రుఁడువోలె ♦ వెలుఁగఁజొచ్చె;
- గీ॥ “నకట! నాభాగ్యమున సూర్యుఁడఁ స్రమించి యాగె రణ; మీతనికి గంటవ్యవధియున్న
సేన సర్వసంహారంబు ♦ చేసియుండు” ననుచు నక్కరు వెఱగొందె ♦ నతని కృతికి.
- మ॥ ప్రళయారంభమునాఁడు లోకముల గూ ♦ ల్పవచ్చు నారుద్రునిఁ
దలఁపఁజేయుచు దుర్నివారబలవ ♦ ధ్ధాటీసమారంభమై
యలఘూద్యజ్జయమల్ల మందర మమి ♦ తాసీకినీవారిధిఁ
గలఁపఁజొచ్చెను! బ్రొద్దు క్రుంకి రణ ము ♦ తం బందె నానాటికి. 188
- గీ॥ చ॥ పలుచని పాలవెన్నెలలు ♦ పై నొలయన్ జయమల్లుఁ డాత్మయో
ధులఁగొనుచున్ బరాహ్లామున ♦ దుర్గముగూలినచోట రాలు సం
దులనిడి బాగుసేయుటను ♦ దూరమునన్ గని యక్క రంతలోఁ
గొలిపెను గుండు ‘సంగ్ర’మను ♦ గొప్పతుపాకిని బట్టి పేల్చుచు. 189

§ By the light of the torches Akber recognised the Rajput general and believing him to be within distance, he fired and killed him on the spot. The Rajputs rallied indeed subsequently but it was too late and though they exerted to the utmost they could not regain the lost advantage. When the day dawned Chitore was in the possession of Akber. “G. B. Malleson”

మ॥ విదితాగ్నిప్రభలోపు మండుచుఁ గడున్ ♦ వేగంబ హృత్కోశమం
దది దూఱన్ జయమల్లసూర్యుఁడకటా! ♦ యస్తంగతుండై భయా
న్నదదుఃఖాంధతమంబునన్ విడిచె మే ♦ వాఘాప్రపంచంబు; నె
ల్లదళంబుల్ స్పృహతప్పి బెండువడి నే ♦ లల్వట్టె దైన్యంబునన్. 190

మ॥ అకటా! సింధుకు బ్రహ్మపుత్రకును మ ♦ ధ్యన్ గల్లు నీనర్వధా
త్రీకి రారాజపు! యుద్ధ మాఁపుతటి! రా ♦ త్రీ! గార్యనిర్మగ్ను! జౌ
ర్యకృతి జంపితి వెచ్చరింపకయె వీ ♦ రవ్రాతశార్దూలు; నే
టికి నీగొప్పతనంబు ధర్మమును బా ♦ టింపంగ లేకున్నచో. 191

చ॥ విలయకృతాంతమూర్తు లిటు ♦ పెక్కురు నాథులు గూల ధైర్యముల్
నిలువక యోధు లందఱును ♦ నిల్చిరి జీవములేని బొందులున్
వలె; దరుణజనుల్ పడిరి ♦ వహ్నిని; నెన్నిదివేలు రాజపు
త్రు లపుడు తమ్ములమ్ముఁ గొని ♦ తోడ వసంతములాడి ముందటన్, 192

క॥ సూర్యద్వారము ధైర్యాపార్యములై యపుడు తెఱచి ♦ యవనుల విజయా
వార్యుల నఱకుచుఁ దామును శౌర్యము రాజలగఁ బోరి ♦ సమసిరి వరుసన్. 193

ఉ॥ కూలిరి వేల కింగనలు! ♦ కూలిరి నూన్లకు రాజబంధువుల్!
కూలిరి వీరపుంగవులు ♦ గొబ్బిన ముప్పదివేలమంది! య
వ్వేళను బెక్కు-వంశముల ♦ పెద్దలు గూలిరి! త్వరువంశుడౌ
గ్వాలియరీశుఁ డొక్కరుడె ♦ పాణముతో మనియుండె! నేమనన్! 194

సీ॥ సంవత్సరంబు క ♦ వృముచేసి గెలిచిన చిత్రారిలోఁ బ్రవే ♦ శించి యచటి
సౌధరాజములు పా) ♦ సాదంబులును గుట్ట గొప్పకట్టడములు ♦ కూలదోసి
పెదపెద్దవగు రణ ♦ భేరులు డంకాలు గొని భవానిదేవి ♦ కోవెలఁ గల
స్వర్ణ దీప స్తంభ ♦ సమితియుఁ జిత్రారనగరమ్ము ద్వారబం ♦ ధములు గొనుచుఁ

గీ॥ గుంభవిశ్వంభరాధీశ ♦ జంభవైరి దగు జయ స్తంభ మాదిగా ♦ నచట నున్న
పూర్వరాజ విక్రమచిహ్నా ♦ ముల నఖిలము వీడ కక్బరు బగ్గము ♦ పాడు చేసె. 195

గీ॥ తనకు లొంగక తరిలి మా ♦ రొగ్గిన రిపుల కన్నివిధముల సాయమైరినుచు దుర్గ
వాసులందఱ నఱకి ము ♦ ష్పదియువేలు పంపవంటి సంసారముల్ ♦ పాడుచేసె.

మ॥ తనచుట్టుకొగల రాతిగోడ హిమవం ♦ తంబట్లు మచ్చేదమా
నని శత్రుల్ భయమొందిపాట నొకవే ♦ యబ్బంబులుకొ గ్రీమో
సిన విశ్వోన్నత పట్టణప్రవర మా ♦ చిత్తూర్ కటా! కాంతులె
ల్లను గోల్పోవుదుఁ గాడుగా నిలిచె! గా ♦ లం బొక నెబ్బంగిదో!

197

సీ॥ చిగురైనఁ జిమమ నొ ♦ చెప్పదుచోట ముప్పదివేలపౌరులఁ గూల్చు ♦ జాలితెట్లు!
కలువె భేదులు! నీకుఁ! ♦ గడుపు నిండెన! ప్రాతతోల్పుక్కలే! కాని ♦ దొరకఁగలచె!
దివ్వెకంబముఁ గొంటె! ♦ తీతనే నీదరిద్రత! కటా భూరి సా ♦ మాజ్యపతివె!
కోట గెల్చితిగాక! ♦ కుంభ జయస్తాభ మేల కూల్చితి! లాభ ♦ మేమి నీకు!

గీ॥ గుడుల దివ్వెలార్చెడు పచ్చి ♦ కూశలైనఁ జేకొనరె! యెట్లు చేయాడె ♦ జిత్తురుపురి
ద్వారబంధముల్ గొనఁ! జల్లఁపడెనె కనులు! సరస గుణధామ! యక్షరు! సార్వభౌమ!

సీ॥ చిత్తూరునగర ల ♦ క్షీభాగ్య సౌభాగ్య మానాటితోడనె ♦ యంతమొదె;
నవల మేవాడ రా ♦ జ్యమున కయ్యది రాజధానియై విభవ ము ♦ దంగలేదు;
కోటల నెనరు బా ♦ గుపడఁజేయఁగలేదు; భేరిధ్వనులు విని ♦ పిపలేరు;
పుడమితో డ్లెప్పుడం ♦ దడగిడినదియులే; దొకయింట దీపము ♦ నుండలేదు;

గీ॥ యవనపతి చేసించిన మ ♦ హాపకార మనుదినము చాటు చిప్పటి ♦ కల్లె భయద
మృగములకుఁ గంటకావృత ♦ వృక్షములకు వాసమైయున్న! దెంతటి ♦ పాతకాబా!

గీ॥ మహిత చిత్తూరునగర సా ♦ మ్రాజ్యభవ్య నాటకాభ్యంతరమున నీ ♦ నాటి కకట!
కట్టకడతెర వ్రాల ము ♦ గళముపాడె ననఁగ ధ్వనిలేపుచుండు వి ♦ హంగతతులు!

heads of clans both house and foreign, fell; and seventeen hundred of the immediate kin of the Prince sealed their duty to their country with their lives. The Tuar chief of Gualior appears to have been the only one of note who was reserved for another day of glory. Nine Queens and five Princesses with two infant sons and the families of all the chieftains not at their estates, perished in the flames or in the assault of this ever memorable day. Their divinity had indeed deserted them, for it was on Auditwar (the day of Sun) he shed for the last time a ray of glory on Chitore. The rock of their strength was despoiled; the temples, the palaces dilapidated; and to complete her humiliation and his triumph, Akber bereft her of all the symbols of regality; the nakaras whose reverberations proclaimed for miles around, the entrance and exit of their Princes, the candelabras from the shrine of the Great Mother and in mockery of her misery, her portals, to adorn his projected capital Akberabad. The abode of regality which for a thousand years reared her head above all the cities of Hindusthan is become the refuge of wild beasts which seek cover in her temples.

"Annals of Mewar."

క॥ 'పదునైదువందలును నర్వదియెనిమిది' యనిన సకల ♦ పరిభవముల కా
స్పదమని మేవాడ్ ప్రజ లాపదమును నేటికిని వినఁగఁ ♦ బాల్పడ రకటా! 201

సీ॥ ఆరణంబున నక్క ♦ రజరామరఖ్యాతిఁ గను శౌర్యధను లిద్ద ♦ అనుచు మెచ్చి,
జయమల్లు పుత్తల ♦ సత్కిరికై వారి విగ్రహంబులు రచి ♦ పించి, ఢిల్లీ
లో మహాద్వారంబు ♦ సీమ నిర్వంకల వాని రెండేగుల ♦ పైన నుంచి
హితులును బంధులు ♦ నేతేరఁ జూపి వారల శౌర్యకథనముల్ ♦ దెలుపుచుండు!

శ్రీ॥ గొండలట్లుండు నమ్మేటి ♦ కూజరములు వానిపై నెన్న యవ్వీర ♦ వరులు నేటి
కటకరిగి చూచువారల ♦ స్వాంతసమితి నెంత వెఱపుగూర్తురో! దేవుఁ ♦ డేయెఱుంగు.

—*) ఉదయసింహుఁ డుదయపురముఁగట్టి కాపురముండుట. (*—

చ॥ కదనము నిల్చిపోయెననఁ ♦ గ్రమ్మరి వచ్చి తటాకముక్ ముదా
స్పదముగఁ గట్టి పే 'రుదయ ♦ సాగర' ముం చిడి చెంతనే వసిం
చెదనని కట్టె నిల్లదయ ♦ సింహుండు; పెక్కురు కట్టిచేరి రం;
దుదయపురాభిధానమున ♦ నొప్పెఁ బురంబది వాని పేరునక. 203

క॥ చిత్తూరి రాజ్యమంతయు ముత్తునియలుగాఁగ నుదయ ♦ పురరాజమె స
ర్వోత్తమము చాలునంచని యిత్తటి నయ్యుదయసింహుఁ ♦ డేలఁదొడంగెక; 204

☉ I find nothing remarkable at the entry but two great elephants of stone which are in the two sides of one of the gates. Upon one of them is the statue of Jaimall, that famous raja of Chitore and upon the other Putta his brother. These are two gallant men that together with their mother who was yet braver than they, cut out so much work for Akber; and who in the sieges of towns which they maintained against him gave such extraordinary proofs of their generosity, that at length they would rather be killed in the outfalls with their mother than submit and for this gallantry it is, that even their enemies thought them worthy to have these statues erected to them: These two great elephants together with the two resolute men sitting on them, do at the first entry into this fortress make an impression of, I know not what greatness and awful terror.

Letter written at Delhi 1663.

Such the impression made on a Persian, a century after the event, but far more powerful the charm to the author of these annals, as he pondered on the spot where Jaimal received the fatal shot from Singram, or placed flowers on the cenetaph that marks the fall of the son of Chonda and the mansion of Putta whence issued the Sesodia matron and her daughter. Every foot of ground is hollowed by ancient recollections.

"Annals of Mewar"

క॥ సుతు లిరువదియైదుగురై సతతము బహుపుత్రకులకు ♦ జనకుఁడని సొ
స్తుతికెక్కె; గాని రాజ్యోన్నతికేమియుఁ చేయఁ డితఁ డ ♦ నామకుఁడగుచు. 205

సీ॥ ఉదయసింహుడు పూర్వముకనాడు కొలువుండ నొకకన్తి లోహకానిగుఁడు తెచ్చె;
నది పడనైనదో ♦ యనిచూడ నొకపుల్లఁ గొంచెము చివ్వి యు ♦ మంచెఁ గట్టి;
యచటనుండిన సూక్తుఁ ♦ డై దేండ్ల బాలుండు 'కత్తు లొరులు నలు ♦ కఁగ నొకాని
పుడకలుచివ్వ నే ♦ ర్పడ'వంచుఁ దనకు నొస్తము చీల్చె; దాన గొ ♦ ట్లమునఁ జెప్పి

గీ॥ సల్లు వేడినెత్తురు గాఢి ♦ యచటి రత్న కంబళంబంత గనసి ♦ క్తముగ నయ్యె; .
సందకాశ్చర్యమగుటై; ♦ రక్కుమాగుఁ డచలుఁడై చూపు తొడ్డి యాస్యముననిలిపె.
మ॥ తను నెట్లైనను జంపు నీతఁడని భీ ♦ తస్వాతుఁడై తీడెను "ఏ

నిని గొంపోయి వధిపుర"డొచ్చు భటులకొ ♦ నేమిచే; వాగుట మాహా
వనముకొ జేర్చిరి; త్రోవవచ్చెడు సలుం ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డీక్షించి యా
తనిఁ దోడ్చెచ్చుచు నింటఁ తీర్చుకొని పు ♦ త్రప్రేమఁ జూచె" వడిక. 207

—*) ఉదయసింహుడు జగముల్లుని రాజుచేయఁ గోరుట. (*—

సీ॥ చిత్తూరుదుర్గంబు ♦ చెడిన నాల్లేడ్లకు వసుధేశునకు గొప్ప ♦ వ్యాధి గలిగె;
మఱుదులు సచివసా ♦ మంతభాంధవజనుల్ గనుఁగొనవచ్చి; క" ♦ క్క-దినుమును
నుదయసింహుడు వారి ♦ నొడ్లకుఁ బిలిచి "నే మహాబాహు; నానోట ♦ మాటయున్న
యపుడె నావెక్క మీ ♦ రాచరింపఁగఁదగ్గ వనులు చెల్వినను మే ♦ లనుచుఁ దోచె!

గీ॥ గొడుకు లిర్వదైదుగురు నాకుం గలిగిరి; సూక్తుఁడు ద్వితీయుఁ; డై దేండ్ల ♦ డొచ్చినపుడె
చేరఁగొనిపోయి యొక్కష్ట ♦ సింగు పెంచుఁ బరమవాత్సల్యమున సలుం ♦ బ్రాపుగమున.

గీ॥ చందుగునినిండ్ బోయిత్తు యిం ♦ పొందినట్లు నగవు మొగమునఁగూలుక సూ ♦ తయుఁగొంగగ
తనగళంబున వేడిరి ♦ క్తంబునైన నేలు పాఠింపఁగల కడుం ♦ గ్రూరుఁ డితఁడు. 209

క॥ అదయుం డితఁ డిలువెడలట పదికొట్లని యుగళి; వానిఁ ♦ బార్థివుగారె
యదగునె? దేశము సర్వంబు దహించు నొకింత యశుఁ ♦ మును లేకుండ. 210

ఉ॥ మూడవనాడు సాగరుడు; ♦ మూర్ఖులలోఁ బ్రళమాడు! నిర్వహా
నేడులు వచ్చె; నుండఁ జెపు ♦ డేనియు నొకడ; నాల్క-వేడి; యే
నాడును ద్రవ్య మిచ్చియయి ♦ నొ రణముకొ గొని తెచ్చి పెట్టి; మే
వాడధరిత్రీ నాకొలువి ♦ పాలనచేసిన మీకు నయ్యసే!

చ॥ నరహరి! వీడు నాసుతుల ♦ నాల్గవవాడగు; మింట బెట్టిన్
గురియదు వాన; నేలనిడ ♦ గోల్కొనబోవదు పైరు; పిల్చిన్
దరియడు; చెంతకేగిన య ♦ ణంబున బల్విడు; వట్టి యగ్గియా;
నరహరిగాదు ప్రాణహరి ♦ నా కతం డియ్యిల నేల నన్వఁడే!

212

సీ॥ సకలమేవాణ్మహీ ♦ చక్రభారము దాల్చి పాలింపవలసిన ♦ ప్రథమపుత్రుఁ
డాప్రతాపుం డెప్పు ♦ డతిసాహసికుడు! యుద్ధంబన్న విందని ♦ తలఁచుచుండు!
నోరులతోఁ బలుకడు! ♦ పరులను బిలువడు! నవ్వడు నొవ్వఁ డే ♦ నాడుగాని!
యనుకొన్న పనిని జే ♦ సినదాత విడువడు! నామాటయనిన సుం ♦ తయును బెల్ల
గీ॥ దిల్లనక వాకిలనక రే ♦ యెల్లఁ దిరుగు! మనరిపులు భిల్ల పతులతో ♦ మైత్రిసేయు!
నిది పెదవిదాటు పల్లని ♦ యెపుడో విడిచి! తేమిచేయును! నాభాగ్యమిట్లు లుండె!

చ॥ ఇరువదియైదు పుత్రకుల ♦ నిర్వదినల్వరు మాది యిల్లులుం
డిరి! జగమల్లుఁడొక్కఁ డిది ♦ నీదని నాదని కొంత కాపురం
బెఱిగిన బుద్ధిశాలి; యెపు ♦ డింట నెయుంకి సమ స్తకార్యముల్
జరుపుచునుండు; నందఱను ♦ జక్కఁగఁ బిల్చియు మాటలాడెమఱ్.

214

చ॥ అదియును నాడువారని య ♦ నాదర మూనక యమ్మ యప్పుయం
చెద గరఁగఁ జరించు; నెపు ♦ డేనియు శౌర్యము గిర్యమొచునుఁ
వదరడు; బైటబోడు; భయ ♦ భక్తులు గల్గిన ప్రోడ; సన్మణా
స్పృహడని మీరెఱుంగుదురు ♦ వాని నొకించుకనేపు చూచినఁ.

215

చ॥ కొడుకుల శ్రేయముఁ దలచి ♦ గొప్పగఁ దాద్రులు చెప్పఁగూడ, దా
తఁడె సకలావసీభరమఁ ♦ దాల్పంగ యోగ్యుడు; నాదు మాటలఁ
బెడచెడి బెట్ట కాదరము ♦ పెంచుచు నాను ననంతరమ్ము మీ
రుడుగక సింహాసీతమున ♦ నుంచుచు వానిని రాజుఁ జేయుఁడీ!

216

మ॥ మఱియొక్కం! డధికారమంతయు సలుం ♦ బొనాభుడున్ నాయనం
తరమందుఁవహించి యేర్పఱచు రా ♦ నా నొక్కనిఁ గాన; ని
త్తటి నాతో జయమల్లు రాజుగను సుం ♦ ధాపితునఁ చాతఁడి
దఱలోఁ బెప్పఁడుఁ జేతఁజేయినచో ♦ నాయొత్త శాంతిఁ గనున్.”

217

మ॥ అనుచుఁ బల్కినఁ గృష్ణసిం గుదయసిం ♦ హాధీశ్వరుఁ “సీయను
జ్ఞును బాలించిన మేటిభాగ్యమగు; రా ♦ జసానసింహసనం

బుసఁ జూతున్ జగమల్లు; నేకొట మనం ♦ బున్ జేరఁగానీకు; జే
వుని ధ్యానించుచు శాంతి నొందు"మని సం ♦ బోధించె నయ్యందఱున్.

218

చ॥ త్వరఁపడి కృష్ణసింగు వసు ♦ ధాపతిమాటల కొప్పెనంచు నం
దఱును నత్తుప్రిగాంచి వగ ♦ దారొగ్గని కుందిరి; కాని, కత్తివా
దరకరణిన్ బ్రతాపగుణ ♦ తన్నయుఁ డప్పలిరాజుమ్రొల నె
వ్వ రిదియుఁ గాదు కూడదని ♦ పల్కఁగ నేర్తురు ధైర్యమూనుచున్!

219

మ॥ శిరముల్ వంచుచుఁ బ్రక్కప్రక్కలకు వి ♦ చేసెన్ మహామండలే
శ్వరసంఘాబు; ప్రతాపుమామయగు నా ♦ ఝాలూరిరా వల్లుడ
ద్దిర! రాజసను నాస లూఁడెనని చి ♦ తించెన్; మహారాజ్ఞియున్
గరమున్ శోషి.తె; బంధు లందఱును బా ♦ క్కజొచ్చి రవ్వార్తకున్.

220

మ॥ "అవురా! పుత్రులలోన జ్యేష్ఠుఁడు ప్రతా ♦ పాలంకృతుం డాప్రతా
పు వృథాచేసెనె రాజ్యహీనునిగ నీ ♦ భూమీశుఁ! డాకృష్ణసి
గవలీలన్ దలయెట్టులూఁపె! నెటుచే ♦ యన్వచ్చు! నెద్దీనె న
న్న వెసన్ గొట్టమునందుఁ గట్టుడను చం ♦ దంబయ్యె! నేఁడెంతయున్.

221

మ॥ కమలాప్తాన్వయమా! భవత్కృతమనకా ♦ ఘుంబేమొ! రాముగడు పూ
ర్వము కొన్నేడులు మానియుండవలసెన్ ♦ బట్టాభిషేకంబు; చం
డమహీనాథుఁడు లేకయే చనియె; నీ ♦ నాఁ డీప్రతాపుండు స
ర్వముఁగోల్పోయెను; దుర్బలుల్ జనకు ధా ♦ రా! యెంతకున్ గన్గూన్."

222

—*) ఉదయసింహుఁడు దివంగతుడగుట. (*—

చ॥ అని వగనొంది బంధుజను ♦ లందఱురూతుడవకా విషాదవే
దనలను బొంది కుందిరి; ప ♦ దాపడి యజ్ఞసనాథు జబ్బు పా
చ్చెను; మఱునాటిలో యుదయ ♦ సింహుఁడు తాఁ బరలోకయాత్రకే
గను; సుతులున్ సతీజనము ♦ కేవల దుఃఖపయోధి మున్గగన్.

223

క॥ అవనిపతులు మరణించిన శవముఁ బుగోహితుని యింటఁ ♦ జక్క-విడువ నం
త్యవిధుల నతుండు దీప్తుట యపుఁ బూర్వాచార మచటి ♦ యధిపుల యిండ్లన్.

224

క॥ వరసాధము 'సౌ-చోకి' సగరులోఁ బట్టాభిషేక ♦ కార్యక్రమముల్
జరుగఁగఁ దొడఁగె; ముహూర్తము త్వరఁపడి జగమల్లుడలరఁ ♦ దరియఁగవచ్చెన్.

225

—*) పట్టాభిషేక ప్రియత్నము. (*—

- సీ॥ పన్నీరు పునుగు జ ♦ వాది యత్తరు దెచ్చి యెల్లవీధులయందు ♦ జల్లినారు!
 ప్రితిగృహంగణము కం ♦ బముల రంభాస్తంభనివహంబులను దెచ్చి ♦ నిలిపినారు!
 సౌరభంబాలుకు మం ♦ దారమంజులమాలికలు తోరణంబులు ♦ గట్టినారు!
 'భవనగురుండొందు ♦ బూర్ణవైభవ'మంచు స్వాగతాక్షరములు ♦ వ్రాసినారు!
- గీ॥ దివ్యమగు రంగవల్లులు ♦ దీర్చినారు! పెక్కడలఁ జల్వపందిరుల్ ♦ వేసినారు!
 బీదలకు నన్న మేర్పాటు ♦ పెట్టినారు! సిరులఁజిమ్మంగఁ బురమెల్ల ♦ జేసినారు! 226
- సీ॥ సౌభాగ్యలక్ష్మి కా ♦ స్థాన మొక్కో! యనఁ బలువిధాలంకార ♦ ములను గూర్చి
 నిత్యజయోత్సవ ♦ నిలయమై యలరార నాస్థానమండపం ♦ బలవరించి
 సమచతుష్కోణ వి ♦ శాలవిత్తిపై నవరత్నదివ్యసం ♦ తతులు గలిగి
 కనకమయంబు ను ♦ త్కటకాంతి మంతమా నొక్కసింహాసనం ♦ బావరనునిచి
- గీ॥ దానికవ్వల శోభాప్ర ♦ ధానమైన పీఠపంక్తులు వరుసగాఁ ♦ బెక్కునిలుప
 నింద్రుని సుధర్మయోయన ♦ నెసఁగె! సుప్రభాస్థలంబగు రాణాసభాస్థలంబు. 227
- గీ॥ సమచతుష్కోణవేదికాం ♦ తమునఁ దూర్పు కొనను సింహాసనమునకు ♦ వెనుక నొక్క
 వేయియపరంజికిరణముల్ ♦ వెలుంగ నలరె నతితరానందదంబు సూ ♦ ర్యధ్వజంబు 228
- సీ॥ గ్వాలియర్ పతి మొదల్ ♦ గాఁగలిగిన రాజపరమేశ్వరులు కుడి ♦ ప్రక్కఁ దనరఁ!
 జిహ్వారిరాణాల ♦ సేవించు సామంతజనపతుల్ వామచా ♦ ర్ష్యమున వెలయ!
 నున్నతోద్యోగసం ♦ పన్నులై శూరులౌ రాజబంధులు వెన్క ♦ ప్రక్క వెలుంగఁ!
 గవులు దైవజ్ఞులు ♦ గాయకుల్ చారణుల్ సింహాసనముముందుఁ ♦ జెలంగుచుండ!
- గీ॥ బహుళసంఖ్యాకులగుచు భూప్రజలు వికసి తాస్యములతోడ వచ్చి యందందనిలువ!
 నిత్యకల్యాణమందిర ♦ నియతి నొప్పి యాసభామందిరం బప్పు ♦ డొదగించె! 229

—* { జగమల్లు సింహాసనము నెక్కరాఁగా సలుబ్రా కృష్ణసింహవిభుఁ } *—
 డనుమతింప కపోవుట.

మ॥ అరుదెంచె జగమల్లు నూత్నతరది ♦ వ్యాలంకృతుల్ మేనన
 'చైరువు' గొల్పంగఁ దాల్చి; తత్త్వణమె యా ♦ సింహాసనంబెక్కి భా
 స్వరశోభాకరరాజదండమును హా ♦ స్తంబుడఁ గీలించి "యం
 దటు నన్గొల్పెడు మీకు నెల్లరకు రా ♦ నానైతి నేనిత్రుణి.

మ॥ అని యొత్తో యధికారయుర్తువలె నం ♦ దాసీనుడౌవాని బో
రనఁ జేరకజని బుజ్జగించుచు సలుం ♦ బ్రా కృష్ణసింహుండు తా
ననువా మాటల “సింహపీఠమిది దే ♦ వా! నీదిగా దాప్రతా
పుని; దవ్వీరుఁడు వచ్చు; లేచి యిటు నీ ♦ పుక రమ్మ దూరమ్మగక. 231

క॥ అదియు నృపుఁడు కాఁదగువాఁ డుదయం బభిషేకమై ము ♦ హూర్తము దరియక
గదియఁదగు సింహపీఠం; విది తగునే! ముందెవచ్చి ♦ యిటుఁ గూర్చుండక.” 232

మ॥ అని పల్కఁ జగమ్లుఁ “దేమనెద వా ♦ హా! నాఁడు మాతండ్రి చె
ప్పినయాచొప్పున సమ్మతించియును నీ ♦ వేళక ననుక లేచిపా
మ్మని యెట్లాడెను! ధర్మసూక్ష్మముల నా ♦ వంతైనఁ బాటంప! వె
వ్వని రాజుక బొనరించె దండ్రె యతఁడే ♦ పాలింప నర్హుండగుక. 233

ఉ॥ ముప్పదియేఁడు లేలి చనె ♦ భూమిని! దండ్రెయనుజ్ఞగాక నీ
విప్పుడు చెప్పినక వినెద ♦ నే! యివి యేటికి వెట్టిమాట! లే
నొప్పును! నన్ను వీడి చను ♦ మూఱక! వద్దని గద్దరింప నీ
కప్పుడు గల్గె బాధ్యత! యి ♦ నీ! జగమ్లుఁడు నీకలంతియే!” 234

మ॥ అని కోపమ్మనఁ బల్కు నాతని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడుక చూచి “నీ
జనకుం డక్కట! ధర్మముక విడిచి రా ♦ జ్యంబందు నిన్నుంచుమీ!
యన నాఁడో మఱునాఁడో చచ్చు; నపు డే ♦ లా యామహీనాథు నా
జ్ఞ నిరోధింప నటంచు మంచెదని శీ ♦ ర్నంబూచి దాటించితె. 235

మ॥ అటుగాకుండిన నాప్రతాపుఁ డఖిల ♦ క్షూధేశ్వరుల్ గొల్వఁగాఁ
బటుదర్పంబున సౌర్వభౌముఁడగుచుక ♦ బాలించునక మాట నీ
కెటులక జ్ఞప్తిని లేదు! బంధువులు భూ ♦ మీశుల్ హితుల్ భూజనం
బెటుమాన్పకల! రమ్మహాత్ముని బలం ♦ జేమంచు భావించితో! 236

మ॥ అనిపూర్వంబని తండ్రెయానతికి శీ ♦ ర్నంబొగ్గి కూర్చెండెగా!
కడఁడే లేగిన దేవదైత్యులకు శ ♦ క్యంజానె వారింప! ని
చ్చతురంభోనిధి సంపృతాఖిలమహీ ♦ చక్రంబునుక భస్మసా
త్కృతముకజేయఁడ! కుయ్యొ మొట్టోయనినక ♦ దిక్కుండ దామిఁదటక. 237

నీ॥ జననమాదిగ వేయి ♦ కనులతో నాతని వీరవర్తనముఁ గ ♦ న్నెట్టియుండు!
రవికులోద్భవ రాజ ♦ రాజశిరోమణి కాదగ్గ గుణకోటి ♦ కల దతనికి!

మేవాడఖనిని జ ధి నింబిన మణులలో నింతతేజముగల ధి దేదిలేదు!
చిత్తూరురాజ్యల ధి స్త్రీభాగ్యవశమున నేకలింగేశుడే ధి యిట్లు వాడమే!
గీ॥ నువ్వు రవిచంద్రతారక ధి లుండుదాక నవతరింపబోడ డట్టి మ ధి హామహుండు!
కోటి బ్రహ్మాండములనైన ధి గోట మీటి పట్టభద్రుని జేతు! నా ధి ప్రాణమాన. 238

మ॥ అనిశోత్సాహపరాక్రమస్ఫురణ రా ధి జ్యోతిలే! సంగ్రామసిం
హునివెన్నక బలహీనుఁ డయ్యుదయసిం ధి హుం డెక్కిరాకుండఁ దీ
శ్రనితాంతాప్రతిమప్రతాపుడు ప్రతా ధి పస్వామి సింహాసనం
బునఁ గూర్చుండియెయున్నఁ జిత్తురుపురిక ధి బోగొట్టి యిట్లేడుమే! 239

ఉ॥ ఏమని రాజ్యభారము వ ధి హించెనో, నాటనుగోలె ముప్పులే
సీమకుఁ దెచ్చె; యుద్ధమనఁ ధి జేతుడు గుండెలుగాఁగఁ బాతె నూ
తామడ; కాలమెట్లోచనె; ధి నాతడు మేలనిపింతువీవు; నీ
తో మహిరాజ్య మాకొఱవి ధి తోఁ దలగోకిన యట్టులుండదే! 240

ఉ॥ ఇప్పటి దేశకాలముల ధి నెంచిన నప్రతిమానశౌర్యుడ
యొప్పులకుప్ప సర్వసుగు ధి ణోన్నతుఁ డింకఁ బ్రతాపుడొక్కడే
తప్పక రాజుగా నిలువ ధి దాద్యము గల్గిన బుద్ధిశాలి! ని
న్నిప్పుడు నిల్వినక జెఱతు ధి వేమియుఁ జేతికె జిక్కకుండఁగ.

ఉ॥ కాన మదీయబోధనముఁ ధి నైకొని ప్రక్కకురమ్ము; మార్భ్యముక
మాను"మటన్న లోకమున ధి మంచియుఁ జెడ్డ యెఱుంగనట్టి య
జ్ఞాని యతుడు "నీనుడులు ధి సాఁగవు; పొమ్మిక నన్నువీడి; యె
మైనను సింహాసీతి విడి ధి యవ్వలికేగ నొకింతయేనియు.

మ॥ జనకుం డాజ్ఞయొసంగె; నక్కతన రా ధి జస్థానసింహాసనం.
బునఁ గూర్చుండఁగ నేనె యప్పుడ; ననుక ధి బోనాడుచుక బ్రక్కం
పిన సామాతులు భూజనుల్ కినిసి యి ధి ప్లే నిన్ను శిక్షింతు; రొ
క్కనివీ విందట నేమిచేసెదవో! చ ధి క్కక జాతుగా కియ్యడక. 243

శా॥ ఏమయ్యా! యిటు చూచుచుండెద రిదే ధి మీ చోద్య! మాడంగులెం
తో మేలే! యొకయక్రమంబు తమక ధి న్నుల్ చూడఁగా సాగనీ;
రేమో యీతడు ప్రేలభీతిఁగొనఁగా ధి నేలొ యదల్పుండు; మీ
కేమే బ్రాణభయంబు గల్గినను నే ధి నిందున్కి కాపాడెదక. 244

ఉ॥ ఈనిన సింహమట్లు పయి ♦ కీతడు దూకెడి నమ్మచెల్ల! పృ
థ్వైన యొకండు తానె బల ♦ మంతగఁ జూపిన మీరు పల్కురెం
డేనియుఁ బట్టుపట్టినను ♦ నంతలు పుట్టునో! వ్రేలు వాచి రో
లైనను రోలు వాచినఁ గ ♦ టా! మితియొక్క మతి మేర యుండునే.” 245

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహవిభుఁడు కోపోద్దీప్తితుండగుట. (*—

మ॥ అని పీఠమ్మున వెన్న-నానుకొని సా ♦ ఖ్యాసీరుఁడౌ నాతనిక
గని కృష్ణుండును “మేలు, తాతకును ద ♦ గ్గఁ నేర్పు ధీశాలివౌ
మనుమం డై తివి; వీరలందఱు నినుక ♦ బట్టాభిషిక్తుక బాన
ర్పి ననుక దాకెడువారె! నీకుఁబలె వా ♦ రిక వెట్టియుక సోకెనే! 246

శా॥ రాణాలక బానరించు బాధ్యత సలుం ♦ బ్రావారిడక మాట యీ
క్షీణిక గల్గిన వారెఱుంగఁగల; రి ♦ చ్చో నేఁ బ్రతాపుక మహా
రాణాగా నొనరింతుఁ; గూడదను ధీ ♦ రగ్రామణుల్ గల్గినక
బాణిక బైకెగనెత్తుఁ; డిప్పుడె యెదు ♦ ర్పక వత్తు నత్యుద్ధతిక. 247

మ॥ ఇది నాయుంటికి నాదువాకిలికినై ♦ యేజేయు కార్యంబె! యి
య్యదనక యోగ్యు సమర్థ భూధవుని జే ♦ యక నిత్యకల్యాణముల్
పొదలక రాజ్యము సౌఖ్యముక గనెడి; న ♦ ట్లుక గానిచోఁ జెందు నా
పద; యప్పాపము పెద్దపే ర్లలరుటక ♦ వ్యాపించు మాబొంట్లకుక. 248

మ॥ పనియే మొక్కరితోడ నాకింక! సలుం ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డన్యాయముల్
తనమ్రొలక జరుగంగ నోర్వఁడని పె ♦ డ్దల్ చేయు నాశీస్సుకే
వినయం బూనెద; నిన్నుఁగాని మఱియుక ♦ వేఱెవ్వరిక గాని మ
న్నసలకజేయఁ; బ్రతాపునిక బతిగ సు ♦ స్థాపింతు మేవాడకుక. 249

ఉ॥ మొత్తని మంచిమాట లివి; ♦ మేలని వైశమ లేచి రమ్ము; లే
దిత్తటి లేవనన్న నిను ♦ నెత్తుచు దూరము చేర్చు” నన్న న
య్యత్తముఁ డితయుక గదల ♦ కుండినఁ గృష్ణవిభుండు చేతితో
నెత్తి మృగేంద్రపీఠి విడి ♦ యేగఁగఁజేసెను బట్టి త్రోయుచుక. 250

ఉ॥ త్రోసిన నేమిచేయుటకుఁ ♦ దోపక యాజగమల్లుఁ డీసునుక
రోసము తస్సలంప వడి ♦ రోజుచుఁ గేసరిరాజుచేతిలో

గాసిలి దానిదప్పుకొను ♦ కైవడి గానని గొట్టమాడ్కి నా
లో సభవీడి యశ్రుతత ♦ లోచనుడై చనె బీదమోముతో.

251

మ॥ “అవురా! యెంతటి పూజ్యచిత్తుడు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ! డీవేశలో
సవకాశంబు లభించుమాత్రమున న ♦ న్యాయంబు వారించి ని
క్కువ మేపారఁగ ‘సింహపీఠముపయిఁ ♦ గూర్చుండ యోగ్యుండు భూ
ధవవందు్యుండు ప్రతాపుఁడే’ యనియె ని ♦ ద్దాక్షిణ్యచిత్తుబునఁ.

252

మ॥ టిమ్మతంబుఁ మలయాద్రిమందపవనం ♦ బద్గంబులు స్వచ్ఛభా
వముఁ గోల్పోయినఁ బోవవచ్చును! సలుం ♦ బ్రాకృష్ణ మాలిన్యతే
శమునుఁ సోఁడదటం చెరింగియు నజ ♦ స్రస్వచ్ఛ మాధీరు చి
త్తమునుఁ దప్పదలంచియుంటి! మహరా ♦ ధంబయ్యో! నెంతేనియుఁ.

253

చ॥ పనితలఁజేరి వంటయిలు ♦ వాయని యాజగమ్లు వీడి మా
మనసు హరించినట్టి యభి ♦ మానధురంధరు విక్రమైకవ
ర్తను రవివంశవర్ధనుఁ బ్ర ♦ తాపు ధరాధిపుఁ జేయనుండెడిఁ!
మనియెడుఁగాత మీతఁ డతి ♦ మానుషకీర్తి సహస్రవర్షముల్”

254

—* { సలుంబ్రాకృష్ణసింహవిభుఁడు సింహాసన మధిస్థింపుమని
ప్రతాపసింహుని బ్రార్థించుట. } *—

మ॥ అని సామంతులు భూప్రజాభులు సలుం ♦ బ్రాధీశు వేనోళ్లఁ గీ
ర్తనముల్ సేయ ‘శుభాభిషేకము నొన ♦ ర్పణబోదము’ చందఱఁ
దనవెంటఁగొని కృష్ణసింహుండును నా ♦ స్థానంబునగమండి భూ
పనివాసంబునుజేరి యచ్చటఁ బ్రతా ♦ పస్వామికిఁ మ్రొక్కుచుఁ,

255

సీ॥ కష్టసౌఖ్యము లొక్క ♦ గతిఁజూతు! యుద్ధ ముగాదిపండుగయట్లు ♦ గాంచుచుండు!
సాహసికాగ్రత ♦ సురుండవు! పరులబాధలు చూచి యోర్వ సీ ♦ తరముగాదు!
వీరపూజ్యము నీయు ♦ దారత దేవ! నీతండ్రి మార్భ్యముగాఁగ ♦ దప్పదలచి
జ్యేష్ఠపుత్రుండవౌటఁ ♦ జెందఁగావలయు మేవాడ్డేశసామ్రాజ్య ♦ భరముఁబాపి
గీ॥ మేరువును నెత్తికెత్తు కు ♦ మారుండనుచు నల్లజగమల్లునకొనంగు ♦ మనియె! నప్పు
డుఱక వాడేల యని-తల ♦ యూచియుంటి! సమయమైనట్లు నూచుకొం♦దమనితలచి.

శా॥ ఆరంభంబుననుండి నీపయిన నా ♦ యాశాభరంబెల్ల దై
వారుఁ; నాదగు విన్నపంబుఁగొని రా ♦ జ్యశ్రీని దోస్తస్సంభకే

శీరంగంబున నిల్చి ధర్మమునఁ బా ధింపఁ బ్రయత్నింపు పు
ష్పరామంబులు సౌఖ్యసౌరభములుఁ ధి వ్యాపింప దేశమునఁ.”

257

మ॥ అని వాక్రుచ్చిన నాప్రతాపుడు సలుం ధి బ్రాధీశు వీక్షించి “మ
జ్జనకాభీష్టుంఁ దీర్చకుండినను నా ధి చంద్రార్క ముగ్రాపకీ
ర్తిని నేనొంద నె! ధర్మదూరగుడనై ధి దేవేంద్రభోగంబులఁ
గనుకంటెఁ నిరుపేదనై మనుట యో ధి గవ్యంబుచు భావించెదఁ.

258

ఉ॥ ధారణిరాజ్యముఁ స్థిరమె! ధర్మము దేవునియట్లు సుస్థిరం
బై రహియించు; ధర్మమును ధి నాదట మీఱఁగనోపఁ! దండ్రికిఁ
మారటతగ్గి! వందఱకు ధి మాన్యుడ వీవొనరించు నాజ్ఞలఁ
దూరముసేయనోప! నెలు ధి తోఁపక చిత్తము తత్తరించెడుఁ.

259

చ॥ మృదుహృదయుండు మోజనకుం ధి డెప్పుడు నీదుమహాభుజగబె యా
స్పదముగ రాజ్యమేలెను! భ ధి వత్కృప సుంత తొలంగియున్న ని
య్యదయపురంబునుఁ నిలిచి ధి యుగదను! మేమును నిల్చియుండ! మో
సదయ! భవన్మహోపకృతి ధి సర్వజగన్నుతిపాత్రమై తగుఁ.”

290

చ॥ అని యెటుచేయఁదోఁప కిటా ధి లాడు ప్రతాపుని జూచి “దేవుడే
నిను సృజియించె సర్వధర ధి జీస్థలికిఁ బతిగాఁగ జ్యేష్ఠున
దనునిగ; నీవు రాజగుటె ధి ధర్మము; భూప్రజ యే యుదాత్తవ
ర్తను వరియించునో యతఁడె ధి రాజుగ నిల్పుట యెందుఁ గ్రొత్తయే!”

261

మ॥ అని కృష్ణుండు వచించినాడఁగనె య ధి ధి ధ్వుడున్న సామూతులఁ
బను లొక్కుమ్మడి నైకకణశ్యముగ “రా ధి జ్ఞానసింహాసనం
బునఁ గూర్చుండి ప్రతాపుడే సృపతియై ధి పూర్ణప్రజామోదముఁ
గని పాలించెడుఁగాక నిర్మలయాశః ధి కల్యాణముల్ చేకురఁ.

262

శా॥ మేమై కోరు ప్రతాపునిఁ విడుచుచుఁ ధి మేలగు నీవల్ల సు
క్రముఁ దెచ్చిన శౌరిఁ దెచ్చిన సమా ధి భానంబు మాకుండ దే
మో! మమ్మందఱు నుద్ధరించుననుచుఁ ధి ముందెంతకాలంబుగా
నో మాకున్నవికోరె! లి స్థితని నో ధి హో! వీడఁగా నేగుమే.

263

ఉ॥ ఎప్పు డిందు రాజగునో! యెప్పుడు కన్నులవిందుగాఁగ మా
యప్పును జూతుమో! యనెడి ధి యాసలు కొండలువోలె నుండు! నీ

యొప్పుమి నేమియున్ బలుక ♦ నోడితి: మింతకు నీప్రతాపుడే
తప్పక రాజుగావలయు! ♦ దప్పదు! తప్ప"దటంచు బల్కినన్,

264

చ॥ "కనుఁగొనినాడవే ప్రజల ♦ కాతుక! మిందఱకోర్కె త్రోసివే
యనగునె! సన్నుహూర్తము ర ♦ యంబున డాసె! శుభాభిషేకమున్
బొనరుతు! మాజ్ఞ సేయు"డని ♦ మ్రొక్కి వచించెడు కృష్ణసింహు ప్రా
ర్థనమును ద్రోయఁజాలక ప్ర ♦ తాపుడు సమ్మతిఁజూపె నయ్యెడన్.

265

—*) ప్రతాపసింహుని షట్టాభిషేక మహోత్సవము. (*—

క॥ కొంగులముడి యలరారంగ బంగరుపీటల విభుండు ♦ పాశేశ్వరియున్
జెంగటను నమరసింహుఁ డనంగనిభుడు గూరుచుండి ♦ రతిహర్ష మునన్.

266

మ॥ హరభట్టారకముఖ్యభూసురులు మం ♦ త్రాసీకముల్ పక్కి బం
గరు కుంభంబులనుండు వార్ధిజలమున్ ♦ గంగాపవిత్రాంబు ల
బ్బురమున్ గొల్పుఁ బ్రతాపసింహునకునై ♦ మూర్ధాభిషేకంబు చే
సిరి సఁపూర్ణ విశుద్ధచిత్తముల నా ♦ శీర్వాదముల్ చేయుచున్.

267

సీ॥ సారథసురభిశ ♦ వారిపూరమ్ముల జలకంబుఁ దీఱిచి, ♦ జిలుఁగుబట్టు
వలువలు ధరియించి, ♦ తలను ముతైపుసరుల్ కలకలలాడు పా ♦ గా ధరించి,
విలువవజ్రాల సా ♦ మ్ములు మేననిడి, సుగంధద్రవ్యములను గా ♦ త్రమున నలది,
మందారకుసుమదా ♦ మము వక్షమునఁ దాల్చి, సూర్యదేవునిమ్రొక్కి, ♦ స్తుతులొనర్చి,

గీ॥ యేకలింగేశ్వరుపదంబు ♦ లెడఁ దలంచి, భక్తిమెయి భవానీదేవిఁ ♦ బ్రస్తుతించి,
గురుల హరిచంద్రభట్టార ♦ కులను గొలిచి, యాప్రతాపుఁ డాస్థానమునందుఁజేరె.

క॥ పరిపుల్ల రుచిర సరసిజ పరంపరలు నెఱపి నటు స ♦ భాభవనం బ
పురజనముల నెమ్మోములఁ బరమామోదమున నపుడు ♦ భాసిలుచుండెన్.

269

సీ॥ దైవజ్ఞమణులు త ♦ దేవలగ్నంబుచు సమయంబు చూచి హె ♦ చ్చరిక చేయ!
వేదభూసురులు దే ♦ వీంవాచమచు మాత్ర ముచ్చైస్వినమున వా ♦ కుచ్చిచ్చుచుండఁ!
జారణుల్ పూర్వమ ♦ హీరమణాభిషేక పసంగములు వే ♦ డ్కను బఠింప!
పండులు జయజయ ♦ భావనపూర్వముగఁ బ్రతాపశబ్దమ్ము సంగ ♦ దడిగఁబొగడఁ!

గీ॥ జంద్రభట్టారకుండు ర ♦ సంబుగురియు పెక్కుకల్యాణ వృత్తముల్ ♦ ప్రీతిఁజదువ!
నెంతసంతోషభరమొకో! ♦ యెవరెఱుఁగుదు! రందఱును మేను మఱచుచు ♦ నవశుతైరి.

- క॥ కలనాదం బలరంగ, మంగళహార్యములెల్ల మ్రోగ, ♦ గాయకులును బా
టలు పాడ, నాప్రతాపుడు కొలువున సింహాసనమున ♦ గూర్చుండి నోగి. 271
- గీ॥ ఆమహోన్నతశుభసమ ♦ యమున హర్ష సరభసములైన బహుళ హ ♦ స్తమాలనాడి
యాసభాస్థలి నపుడె పె ♦ ల్లాక్రమించి కురిసె మెఱుంగారు బంగారు ♦ విరులవాస. 272
- గీ॥ బంగురూ బల్కెరమున జ ♦ వాది పురుగు పచ్చికస్తురి మెదిపియు ♦ దెచ్చి యియ్య
నాప్రతాపుని వికసితా ♦ స్తంబునందుఁ దిలకమును సలుంబ్రాభగ్త ♦ దిట్టె నపును.
- మ॥ అమితోత్సాహముతో ఫణిశ్వరుని చా ♦ య్ వెల్లు దుద్దంతభ
క్తము మధ్యంబునఁ గట్టి రత్ననివహా ♦ క్రాంతంబునో రాజదం
డము హస్తంబున కిచ్చి హాటకకిరీ ♦ టంబున్ దెసల్ నిండు తే
జముతోడ౯ మిఱుమిట్లుగొల్పుఁగను సు ♦ స్థాపించె మూర్ధమ్మున౯. 274
- మ॥ “భరియింపకలఁ డీత్రాపుడిక మే ♦ వాడేదేశసామ్రాజ్య; మి
త్తటి రాణానొనరించితి౯; బ్రజలు శ్ర ♦ ధ్ధాభక్తులేపార ని
పురుషశ్రేష్ఠుని గొల్పుఁడీ”యని కరం ♦ బుల్ మోడ్చి ముమ్మాఱులు౯
ధరపైఁబాగి నమస్కృతుల్ సలిపె నా ♦ సందాభినిర్మగ్నుడై. 275
- గీ॥ “గొడుగు పట్టినట్టులు చల్వ ♦ గూర్చనేర్చు! రామరాజ్య మీతని”దని ♦ ప్రచురపఱుపఁ
బట్టిరి సితాతపత్ర; మ ♦ పుట్లఁ గదలఁ జానగరగ్రాహిణుల హేమ ♦ చాపరములు.
- గీ॥ భూధరేంద్రపుత్రికబోలు ♦ పుణ్యసతులు దొడ్లముఠై నువలు హస్త ♦ తోయముల
వరుస బంగారు దీపాల ♦ పల్లరములతో నివాళించి రపుడు భూ ♦ జాని నదట. 277
- గీ॥ రత్నముల నొక్క కనకపా ♦ త్రమునఁబోసి హారతుల నెత్తి యాగన ♦ లవనిఁ బోసి;
రవి వెలిఁగె నాకసమునిండ ♦ నలముకొనిన వివిధ తారకా కోరక ♦ వితతి మాడ్కి..
- ఉ॥ అంతట నొక్క రొక్కరుగ ♦ నాస్థపశేఖను పాద పాకజ
ప్రాంతముఁ జేరఁబోయి విన ♦ యమ్మలరార నమస్కరించి సా
మంతులు భూజనంబులు శ్ర ♦ మమ్మున వస్త్రములు౯ విభూషణుల౯
దొంతరలాడఁ గాన్కరిడి ♦ తోరపు హర్షము లొంది రయ్యెడ౯. 279
- మ॥ హరభట్టారకుఁ జంద్రభట్టకవి వ ♦ స్త్రానంకృతుల్ పెట్టుచు౯
బరితోషింపఁగఁజేసి యల్ల న సలుం ♦ బ్రా స్వామికి౯ మ్రొక్కి. “యా
చరణాబ్జంబులు నాకు సేవ్యములు మా ♦ చండ్రమానాథుని శ్రీ
చరణాబుల్ వలె” నంచుఁ బీఠమున హ ♦ ర్షణ భాష్పసానీన డై, 280

మ॥ “పువులుక బూచి సమస్తభూతలమున ♦ వ్రష్ గొల్పెనక మాడ్కి నూ
త్నవికాసస్ఫరణంబు వెంటగొని చై ♦ త్రంబుక బ్రవేశించె; రా
ణ్ణివహంబుల్ ప్రజ లేగుదేరంగ భవా ♦ సీమాతకుక బ్రీతిగాఁ
గ వరాహంబులవేటలాడ నరుగం ♦ గా నెంచితి గానకుక.”

281

మ॥ అని తేడాడినఁ గృష్ణసింహుడును “దే ♦ వా! చైత్రమాసోదయం
బున నూత్నంబుగఁ బట్టభద్రులయిన ♦ ప్లుక వేటకై కానకుక
జను టాచారము తొల్లనుండియు; భవ ♦ చ్ఛాపంబునక నేడు గూ
లిన సత్వంబులఁ బట్టి భావిఫలముక ♦ లెక్కింతు త్రిణీజనుల్.

282

—*) పట్టభద్రుడయిన ప్రతాపసింహుని సాగరసింహుఁ డాక్షేపించుట. (*—

చ॥ ఇది శుభసూచనం బిపుడె ♦ యేగుద”మంచన నెల్లవారు నొ
ప్పెదమనునంత గోడపయిఁ ♦ బిల్లి విధంబున దూకి సాగరుం
డెదురయినచ్చి “యేటిపని! ♦ యెచ్చటి కేగెదు! రాజ్యలాభముల్
గుదిరెనటంచు సంతసము ♦ గొప్పగఁ గల్గె నె! నీకు నియ్యెడక.

283

మ॥ అరరే! యాజగమల్లుఁ బోదరిమి య ♦ న్యాయంబుమై ధాక్షిణీ
భగముక గొంటివి; మంచి చెడ్డ లవి దోఁ ♦ పకలేదె! యేచట్టపుం
బరిపాటిక వహియించి చేసితివా! ప ♦ హ్వ! నేటి నీసేత యె
వ్వరికిక శక్తి యెసంగు వారె నృపులక ♦ భంగి నిరూపించెడిక.

284

చ॥ ఇది కొఱమాలినట్టి పని! ♦ యింతటి దుర్జయముక గనంగ నా
హృదయము నిల్వలేదు; నిను ♦ నిండులనుండియు సుంత యవ్వలక
గదలంగనీను; నన్నుఁ గడ ♦ గాఁ దొలగించి యభీష్టకార్య మిం
పొదవఁగ దీర్పు; మేను మని ♦ యుండిన సాగపు నీప్రియత్నముల్.”

285

మ॥ అని యాతండు సరోవ దృష్టిని సలుం ♦ బాధీశ్వరుక జూచి “యే
మనఁగావచ్చును నిన్ను! నేడిచట న ♦ న్యాయంబు నీవల్ల నే
జనియించెజమి; యిప్పు డేమనుచు మె ♦ చ్చకజేతొ! లోకం బిసీ
యనదే నిన్నని; స్వామిభక్తియనఁ గ ♦ ట్టా! యిట్టిదై యుండునే!

గీ॥ పాసపూర్వాక్షరమునందు ♦ వలె సమస్త గుణగణంబులు నీయందుఁ ♦ గొఱతలేక
యలరవలెఁగాక! యుజక ని ♦ న్ననుసరించు నతని నననేటి కోసలుం ♦ బ్రాధినాథ!”

—*) సలుగ్రాకృష్ణసింహవిభుడు సాగరసింహునకు హితము నుపదేశించుట. (*—

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపుఁజేరఁజను ♦ నాతనిఁ గన్గొని కృష్ణసింగు “సి
వనుజుడ వమ్మహాప్రభున; ♦ కాయన నిందఱలోన నిప్పు డి
ట్లనుచు నిరోధమున్ సలుప ♦ న్యాయమె! శత్రువులెవ్వ రిట్లు కా
దని యెదిరింపఁ నియ్యదియు ♦ నార్యులు మెచ్చెడి మేటికార్యమే! 288

చ॥ కలకలలాడుచున్న సభఁ ♦ గల్గిన లోకుల మోములెల్ల ము
గలములమాడ్కి నైన వివె ♦ కన్గొను దారుణమైన నీను మా
టలు వినినంత; కోపము వి ♦ డ్డజను నిత్తఱి; శాంత మూనఁగాఁ
గలిగిన మేలు సుమ్మిపుడు; ♦ గడ్డము పట్టి వచితు సాగరా! 289

మ॥ మనమందఁగల క్రౌర్యమున్ విడువు; నా ♦ మాటన్ మది న్నిల్పు; పా
వన గంగాధుర వారిపూరముల వి ♦ ప్రశ్రేణి మూర్ధాభిషే
చనమున్ జేసిన యిమ్మహాత్ముని పదా ♦ బ్జుబుల్ తలన్ సోఁ నొ
క్కనమస్కారము చేయు; మీతఁడు నమ ♦ స్కారార్హుఁ డెవ్వారికిన్. 290

క॥ సరళమతిన్ యోజింపుము; పారవడకుము; వినవె! ‘పితృస ♦ మో జ్యేష్ఠ’ యనన్;
గురుఁ డుదయసింహుతో నిప్పురుషవరుడు సముఁడు నీకుఁ ♦ బూర్వజుఁ డగుటన్. 291

చ॥ కలుగఁగఁజేయఁబోకుసుమి ♦ గందరగోళము; విన్ను నీను మా
ట లితని సగ్గుణాబుఁ బాగ ♦ డ్డదగు; నిందకుఁ బన్నిరావు; చే
తు లితనిపాదముల్ నిలుపఁ ♦ దోరఁపుఁ బాదుకలైన జెల్లు; గ
త్తులుగొని తాఁ దోషమగు; ♦ దోచిన యంతయు నీకుఁ జెప్పితిన్.” 292

చ॥ అని వినయమ్మునున్ నయము ♦ నాదర మొప్పఁగఁ గృష్ణసింగు ప
ల్కిన విని సాగరుడును జ ♦ లింపక “ధర్మ మొకండె నేను గో
రిన; దది పీడి వీను లల ♦ రించెడు నీతు లివేల! తెల్పు మే
మనెదో ప్రతాప! నీ విపుడు ♦ న్యాయము నిల్పెదో! ప్రక్క కేగెదో! 293

చ॥ స్థిరగుణమాన్యుఁ డయ్యుదయ ♦ సింహమహీరమణగ్రగణ్యుఁ డం
దఱును సమంబుగాఁ గనిన ♦ తొడ్రీ; కుమారుల యోగ్యతాపరం
పరల నెఱింగి రాజు జగ ♦ మల్లును జేయఁగ నాన తిచ్చె; న
పురమపవిత్రమానసుని ♦ పల్కును నిల్పుట పుత్రధర్మమా. 294

- గీ॥ ఇరువదైదుగురై న భాగ్యవతులందు జ్యేష్ఠుడవు! ప్రపంచముతో వలెఱుగువాడ!
వనుచితంబని తోచక ధనుజ సొమ్ము నవహరించితి! వింతయ ధన్యతగునె!
- సీ॥ కనుమూసి గుడ్డక ధట్టిన దేమిలేదు; ననుస్తభాప్రజయు సా ధమతనవులు
పరికించునెడ బట్ట ధ పగటివేళను దండ్రు “జగమల్లు రాజాజ ధ సలుపు”డనుచు
గొంతెత్తి యనె; నందు ధ గూడిన వారెల్ల దలలూచి; రిపుడు నీ ధ దండఁజేరి
ప్రియభాషలాడు నీ ధ కృష్ణసింహనాడు చిత్తంబని కరంబు ధ శిరము వంచె;
- గీ॥ నేడుగద రాజరాజుల ధ నిర్ణయించు దొడ్డయధికార మితని చే ధ తులకుఁ జొక్కె!
మీర లిరువు రేకతమున ధ మెదిపి మెదిపి కార్య మిటు త్రిప్పియుంటిరి ధ కట్టకడకు .296
- చ॥ ఇక నొకవేయమాటలఁ బ ధ నేమి! యిదే జగమల్లు రాజాజే
యక జనకాజ్ఞ మిఱుచు దు ధ రాశ ధరేత సంగఃపించు నీ
వకట! మదియవాక్యముల ధ నాదృతి నుంతువె! తల్లిఁ జంపువా
నికిఁ బినతల్లిచేతులు గ ధ నింపఁ జివుళ్ళచు నొ మ్మెఱుగవే! 297
- ఉ॥ ముందొకఁడాడి వెనకను ధ బోయి మఱొక్కఁగతిఁ జరించు నా
చందము లెట్లు నేనెఱుగ; ధ స్వాంతము విప్పివచితుఁ; దండ్రు
జ్ఞం దలఁదాల్చి భారమణ ధ సల్పుము మా జగమల్లు; లేనిచో
నిదలు గల్గు; గట్టములు ధ నీకును బెక్కులు వచ్చు నియ్యెడ.” 298
- చ॥ అని బిరుసెక్కు చూపులను ధ నందఱు జూచెడు తమ్మునిఁ గనుం
గొనుచుఁ బ్రతాపుఁ “జోకొమర! ధ కూడునె శొందర! మంచి చెడ్డలఁ
మనమున నిర్ణయించి జగ ధ మల్లుని యోగ్యత నెంచి పౌరు లె
ల్ల నుడువు మాటలెంచి యిటు ధ లఁ బొనరించితి నుమ్మ సాగరా! 299
- సీ॥ ఎఱుగుదు నే మన ధ మిరువదైదుగురలో జగమల్లునకుఁ దండ్రు ధ మిగులఁగూర్పు!
ఎఱుగు దాతని వసు ధ ధేనుజేయుడటంచు నునతండ్రు నృపులతో ధ ననినెఱుగు!
నెఱుగుదు నెదురాడ ధ కెల్లగు మంచిదం దొకమాతె యాదల ధ లూచుటయును!
నెఱుగుదు జగమల్లుఁ ధ డెట్లైన మేవాణ్ణహోర్వి నేలేదనంచు ధ నూగుటయును!
- గీ॥ నిన్ని యెఱిగియె నాపైన ధ నెసఁగు భార మవలఁజనెనంచు నాబూ శి ధ ఖాగ్రసీమ.
నేకలింగేశు చరణానా ధ భీకయుగము నెడఁదఁగొలుచు నుపాయంబు ధ నెఱిగియుంటి.
- సీ॥ అతిపూజ్యు డుదయసిం ధ హ క్షౌవరోత్తసు కొడుకులలోఁ బెద్ద ధ కొడుకనాట!
మారట తండ్రు స ధ న్మాన్యుడీ కృష్ణ భూజాని యానతి మీఱ ధ రాని దగుట!

సామంత మండలే ♦ శముఖు లేకగ్రీవముగను సింహాసనం ♦ ఋనకుఁ గోరఁ!
బ్రస్తుతస్థితిని నీ ♦ పాలన లేకున్నఁ జెడుదు” మంచని పోగు ♦ లడలు చుండ!

గీ॥ నిన్నికష్టసుఖంబుల ♦ నెంచి యెంచి విముఖమై యున్న మనసును ♦ వెనుకఁ ద్రిప్పి
యన్నరో! పట్టభద్రుండ ♦ నైతిఁ గాని కోరి భారంబు తలను నై ♦ కొనఁగలేదు. 301

చ॥ మన జనకుండు ధాత్రి జగ ♦ మల్లున కీచ్చె నటంచు విన్నయం
తనె “తొలఁగెన్ దలన్ గలుగు ♦ తన్దయు భారము; నే స్వతంత్రుఁడనీ
వనమును నెంచుఁగాని జర ♦ పన్ గల; దేవుఁడు కూర్చిఁ జూచెఁ బో”
మ్మని పది యుల్లి పోవునటా ♦ హస్తముఁ గాంచితి నుమ్ము సోదరా! 302

శా॥ ఈ మేనాడ నివాసమున్ దవలి నే ♦ నిందున్న ఊరీజీవనం
శ్రీ బేమాడ్కిన్ దలపోయునో మది నటం ♦ చే ‘పన్నియా’ చేరి యా
‘భామాసాహి’ పదాంబుజంబులకడన్ ♦ వర్తింపఁ గాంక్షించి యి
ట్లే మున్నుండు పృథ్విరామన్ సలుప నుం ♦ దిన్ గంటకున్ ముందటన్. 303

ఉ॥ అప్పుడు కృష్ణసింహుఁడు ప్ర ♦ జాళి నృపాలియు వెంటరాఁగ నే
ర్పొప్పుగ వచ్చి “యూరకిటు ♦ టుండఁగ నేటికి! లేచి రమ్మ! నీ
విప్రుఁడెతలంబుఁ గొని ♦ దోల వలెన్ జుమి! నీవు తప్ప మా
యప్ప! యెగుల్ మహిమలు ♦ లైనను రాజ్యము నిల్వ దీయెడన్.” 304

చ॥ అని యభిషేకముఁ సలిపి ♦ యన్నాదుకూలముఁ గట్టఁజేయుచున్
గొని యిటు వచ్చె; జారులను ♦ “గూడదు కాదిక సింహాపీఠము

It has been said that the brahmanical religion was foreign to India, but as to the period of importation we have but loose assertion. We can easily give credit to various creeds and tenets of faiths being from time to time incorporated ere the present books were composed; and that previously the sons of royalty alone, possessed the office. Authorities of weight inform us of these grafts for instance, Mr. Colebrook gives a passage in his “Indian classes.” “A chief of the twice-born tribe was brought by Vishnu’s eagle, from ‘Saca Dwipa.’ By Saca-Dwipa, Scythia is understood of which more will be said hereafter. Ferista also translating from ancient authorities says to the same effect, that in the reign of Mahrage, King of Kanooj, a brahmin came from Persia, who introduced magic, idolatry and the worship of the stars, so that there is no want of authority for the introduction of new tenets of faith.
“Annals of Mewar.”

దున వసియింపుమీ" యనినఁ ♦ దోయగఁజాలక విజ్ఞు లాజ్ఞ చే
సిన యటు సింహపీఠిని వ ♦ సింఛితి దేశము సేమ మెంచుచుకొ.

305

మ॥ పరమోత్కృష్టమృదుస్వభావుఁడు సలుం ♦ బ్రాహ్మి! యీధన్యు భా
స్వర కారుణ్య కళా విశేషమున మే ♦ వాల్లక్ష్మి శోభా పరం
పరలక గోల్పడ కున్న దిప్పటికి! రా ♦ ణ్ణందారుఁ డిప్పుణ్యసా
గరునికొ దూఱుచు వ్రేల్లుచూపి యటవం ♦ గాఁ బాడియో! నీకిటకొ.

306

మ॥ ఎఱుంగకయుంచుకొక్కొ! పురు ♦ టింటినిఁ బాయనిదాది తండ్రినికొ
మఱువఁగఁజేసి యీభువన ♦ మాన్యుఁడు నన్నును నిన్నుఁ దమ్ములం
దఱు గొని యంతవారలను ♦ దద్దయుఁ బెద్దలఁ జేసి పెంచె; నొ
క్కరుఁ డెదురైన నేటికిని ♦ గాఁగిటఁ జేరుచుఁ దండ్రి భంగిగకొ.

307

గీ॥ దుర్గమారణ్యములుచేర్చి♦త్రుంపుమనుచుఁ దండ్రిపంపఁడె సూక్తు! నా ♦ తఁకు చిరాయు
వై సలుంబ్రాపురమున పొత్తిభ్యమునమనుట యెవరిబలమూని! యీధన్యు♦కృపను గాక!

క॥ పౌరులసేమంబును ట్లోణీరాజ్యముసేమములును ♦ నీసేమం బా
ధీరుఁడెఱుంగు; నెఱుంగఁగనెర! వతఁడె తల్లి తండ్రి ♦ నీకుకొ నాకుకొ.

309

మ॥ మానముతాత యొకప్పు చండవిభుఁ డా ♦ తృణ్యాగముకొ జేసి త
మ్మునికై రాజ్యము వీడె; దజ్జనకుఁ డ ♦ పూజ్యుకొ సలుంబ్రా? భుకొ
బొనరించెకొ; దదుదారవంశము యశం ♦ బుకొ బొంద జన్మించె ని
య్యనఘండుకొ మనతాతచండమునఁ బూ ♦ జార్హండు ముమ్మాటికొ.

310

చ॥ హిమకరునందుఁ గందుగల! ♦ దీశు గళంబున నల్పెసంగు! బం
కము కమలంబు నంటుకొను! ♦ గాని జగంబులు క్రుంగినకొ గిరీ
ద్రము లవి బెండుదేలినను ♦ ధన్యచరిత్రుఁడు కృష్ణసింగు స్వా
తమునను గందొకించుకయుఁ ♦ దార్హొననెరదు! కోటి చెప్పికొ.

311

గీ॥ నేను నృపుఁడనై యీతని ♦ నెత్తిఁ బెద్ద మాకుట మిడలేదు; మఱి జగ ♦ మల్లుఁ డవని
నాథుఁడయి తీయునది లేదు; ♦ నడుమఁజిక్కి పగులచే నాఱుదూఱును ♦ బడుట తక్క.

చ॥ జనకుఁడు పెద్దకాలము రు ♦ జా పరిపీడితుఁడౌట నెట్టులకొ
మనమున నిర్ణయించెనొ! కు ♦ మారులలోఁ బ్రథముండు తండ్రి పో
యిన పిదపకొ ధరావలయ ♦ మేలుట యెందును లేదె! వై పరీ
త్యనిమితి నేడు పుట్టెనె! క ♦ టా! యిది లోకము పాడియో కదా!

313

చ॥ ఇది జనకోటి కిష్టమని ♦ యెక్కితి నిత్తటి సింహపీఠి; ని
య్యదనను నీకు నొక్క-నికి ♦ స్వాంతము సమ్మతిఁగాంచకున్న నే
వదలుట యెట్లు సాధ్యమగు! ♦ బాలక! నేనిదె క్రికివంచనల్
గొడుకఁగనీక కష్టపడి ♦ తోడిని నేలఁ బ్రయత్న మూనెదన్.”

314

—*) సాగరసింహుఁడు రాణప్రతాపసింహు నిలువరించుట. (*—

చ॥ అనుచుఁ బ్రశాంతరీతిని స ♦ యంబును వత్సలతానిరూఢి నె
క్కినఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడనఁ ♦ గోపము పట్టఁగలేక సాగరు
“డనుజుఁడ వంచు మేల్దలఁచి ♦ యాడిన నీతలకెక్క దయ్యె; రా
జ్యనియతిముందు నీతులు వి ♦ సుబుగఁ దోచెను నీకు నేఁడిటన్.”

315

సీ॥ బహుకాలముగను మే ♦ వాష్టశమేలిన జనకుండు దీర్ఘగు ♦ జాప్రపీఠుఁ
డై యెట్టులో నిర్ణ ♦ యమొనర్చెనట! సతఁ డన్యాయవర్తనం ♦ డంట! యణువు
మొదలుగా బ్రహ్మాడ ♦ మును మ్రింగి త్రేచఁడు నీకృష్ణసింహుఁ డ ♦ స్తోక ధర్మ
నిరతుఁడౌనట! మీర ♦ లిరువురొక్కండయి ధర్మదేవత భార ♦ తంబు నుండి
గీ॥ లేవఁగొట్టంగఁ బుట్టు క ♦ లిస్వరూపులని తెలిసె! బట్టవగలు ప్ర ♦ జాళియెదుట
నింద్రజాలమునొనరించి ♦ యిట్టులుకనుఁ బ్రామఁగలిగితి! కేమన ♦ వచ్చు మిమ్ము.

మ॥ సదయుగ డాజగన్మునిన్ బిలిచి రా ♦ జ్యంబిమ్ము; కాదేని నేఁ
గదనంబందునఁ దాడి లోకసంలరం ♦ గా ద్వంద్వయుద్ధంబు చే
సెద నీతోడ; సుదీయమానసము కిం ♦ చిత్తైన ధర్మంబు మీ
ఱను; పాణంబు లశాశ్వతంబులగు; ధ ♦ ర్మంబే చిరస్థాయియౌ.

317

మ॥ అవనీరాజ్యము నిశ్చయో! వివిధశ ♦ స్త్రాస్త్రంబులన్ దాల్చి యా
హవరంగంబున నెన్నుఁ దాఁకదయో! యీ ♦ యర్థద్వయంబందు నీ
వవలంబింపు మొకఁడు; లేనియెడ శౌ ♦ ర్యస్ఫూర్తి నిట్టిట్టులున్
లవమేనిన్ గదలంగనీ! నిపుడె తె ♦ ల్పన్ బోలు నీభావమున్.”

318

క॥ అని బిడ్డబిగిసి తనమోమునఁ జూపుకొలు నిలిపి యుద్ధ ♦ మును గోరెడు త
మ్మని గనుఁగొనుచుఁ బ్రతాపుం డనె గాంధీర్యప్రధానుఁ ♦ డై జనులు విన్. 319

మ॥ “అడుగెన్ గదలంగనీని శ్రమమే ♦ లా! రాచపుట్టందు నె
వ్వెదుగానీ రణమన్నఁ బండుగనుచున్ ♦ భావించు; నీయందఱున్

- గడుహర్షంబునఁ దెచ్చి నాపయినఁ జ ♦ క్కణ్ణిల్పి రీరాజ్యమున్;
గడఁదోయ్జన; దట్టు తాట రణమే ♦ కర్తవ్యమై కన్నుడున్.” 320
- మ॥ అని యడ్డప్పుడె మధ్యమండున. సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడున్ గట్టియుం
చిన నాగేంద్రసమానఖడ్గమునకై ♦ చేసాచె; నాసాగరున్
గని సామంతులు భూప్రజానివహముల్ ♦ “కట్టా! యితఁడేడవ
చ్చెనా! పిడుకబలె మామనోగభము శు ♦ ప్పీభూతమై పోవఁగన్.” 321
- చ॥ కనికరమన్నమాటను జ ♦ గమ్మైన నీతఁడు పిన్నయట్టులన్
గనఁబడ; దిందుఁజేరియు ర ♦ గంబు రణం బనుచున్ తుణతుణం
బు నుడువు; స్థానమో సమయ ♦ మో గ్రహియింపఁడు; వానికేమి! గె
ల్చిన సకలావసీధరము ♦ చేపడునన్న దురాశ తక్కఁగన్.” 322
- మ॥ అమితప్రాభవమొప్పు నిప్పుడు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డాస్యంబు ను
దమునొందన్ నెలకొల్పు నాశిలకమున్ ♦ మట్టగదే! ద్వంద్వయు
ద్ధము రానేల! ప్రతాపుఁడేటికి సమా ♦ ధానంబు సూచింపఁ! గ
ట్టములన్ దెచ్చు నితఁడు! వల్లనుచు నా ♦ జ్ఞాపింపఁగా రాదొకో!
- మ॥ కులశైలోపమ ధైర్యభూధనశిరః ♦ కోటిర కోటి మనః
జ్వలదారక్తరుచుల్ పదంబులు నహిం ♦ చన్ జూచునున్నట్టి క
న్నులతో దారుణసాగరాగంగమునం ♦ దన్ ఖడ్గముల్ ప్పొంగు
వెలికిన్ మాఁకెడు క్రొత్తగక్తములనున్ ♦ వీక్షింపనానేమొకో!” 324
- మ॥ అని యిట్లుంచు వచింపరాని కడుఁజా ♦ తావేళ దైన్యంబులన్
గని దుఃఖింపఁగఁ గృష్ణసింగు “రణమే ♦ కర్తవ్యమే! వేఱుఁడో
వ నిరూపింపఁగరాదె! యిప్పుడిప్పుడే ♦ పట్టభిషేకంబు శ
భవమై సాగెను; యుద్ధమెట్లయిన ని ♦ ల్పున్ భావ్యమా నియ్యెడన్.” 325
- చ॥ అనఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడు “సె ♦ హత్తు! భవద్వచనంబు మాననీ
యనియతి నొప్పు; నైన నొరుం ♦ డాహవమున్ జూనరంపఁగోరి పి
ల్చినను నిరాకరింపఁగల ♦ లేతమనం బది లేను; కాని మీ
రనినటు లిట్టసాఖ్యసమ ♦ యంబున నెట్లుని చింత కల్గెడున్.” 326
- క॥ దండించుట క్రోధమృగు; దండింపమి దుర్బలతకుం ♦ దావగు; నవనీ
శుండనయి నాపరిస్థితి యొండేటికి! సున్నితముగ ♦ నున్నది తుండీ. 327

మ॥ సరి; యీమంగళవేళయందు రణముఁ ♦ సాగింప కొండాక్కండౌ
కరణిఁ గార్యముఁ దిప్పి యీతనిఁ దొలం ♦ గజజేతుఁ బొమ్మంచు “సా
గర! చిత్తూర్పురరాజ్యమెల్ల మదుద ♦ గ్రస్పార బాహుబల
స్ఫురణఁ రక్షణసేయ నెంచితి శుభం ♦ బుల్ నేడు సంగిల్లగఁ.” 328

మ॥ అనిశప్రేమ వెలుంగ నయ్యదయసిం ♦ హత్తువరుం డీమహా
పనిఁ బాలించి యశంబు గాంచెను; సలుం ♦ బ్రాహ్మణుఁ డానేత పో
యిన వెన్నెఁ దనకుఁ లభింపఁగల ప్పి ♦ త్యేకాధికారంబు పే
ర్చిని నన్నీడకుఁ దోడి శెచ్చుచును ధా ♦ త్రీనాథుఁ డేకఁ నడికె. 329

మ॥ ఎవఁడో యొక్కఁడు రాజుగా నిలిచి యి ♦ ధృష్ట్యస్థలిఁ వాని శ
క్తివిశేషమ్మున నేలు టొప్పు; బ్రజ భ ♦ క్తిఁ వాని యాజ్ఞబలం
బవలంబించుట యొప్పు; లేనియెడఁ జీ ♦ కాక్ష విపత్తోక్తిచే
నవమద్ధంబగు రాజ్య మెవ్వనికి వాఁ ♦ డై యేలఁగాఁ బూనినకె. 330

ఉ॥ ఓరువరాని కార్యమిది; ♦ యూరిక కావర మూని నీతివి
ద్యారమణుండు కృష్ణవిభు ♦ నాడితి నోరికి వచ్చినట్లు; నా
తో రణమాచరింపుమని ♦ త్రుట్లు నాదు మహాధికార ధి
క్కారము చేయుచుంటి; వికఁ ♦ గాదు సహింప భవత్ప్రవర్తనల్. 331

—*) రాణాపతాపసింహుండు సాగరసింహుని దేశమువీడి పొమ్మనుట. (*—

మ॥ నిను వీక్షించుచు మత్ప్రజల్ సుగుణని ♦ ర్నిద్రుల్ భవద్దష్ట న
ర్తనముఁ నేర్చిన నేర్పు; కావున నినుఁ ♦ దండింపఁగా నొప్పు; పే
చను నాదేశమువీడి యిడ్డె పరరా ♦ ప్తిశ్రేణులకజేర; నో
ర్వ నిమేషం; బిట నాలసిగిచినను; శీ ♦ ర్న చేడ్చెదముఁ జేసెదలె. 332

మ॥ ఇది నాయాజ్ఞ! బహిష్కరించితిని ని! ♦ న్నిదేశమం దెచ్చటకె
మెదలక బోక”న సాగరుండు నగి “స్వా ♦ మీ! చాల సంతోషమై
నది! రాజ్యంబుది యెంతలేపనుచు డి ♦ దగబండు భావించితో
విదితంబయ్యె సమస్తభూజనులకుఁ! ♦ బక్త్యేల వాక్రువ్వగఁ.” 333

మ॥ ఇది నాయూ రిది నాదురాష్ట్రమనుచుఁ ♦ హీనుల్ మఱిఁ దుర్బలుల్
మది సూహింతుడు; కాని విక్రమకళా ♦ లంకారులొ వారి క

య్యదయాస్తాచలమధ్యగంబయిన న ♦ రోవ్విత్వలంబుక్ ముదా
స్పదమా కొంగుపసిండివోలెఁ దమదై ♦ భాసిల్లు నెల్లప్పుడుక్.

334

మ॥ పరమపాఞ్ధవ మొప్పు నీదయిన మే ♦ వాడ రాజ్యమందుండఁగా
నెరియుక్ నామది; నీవు శత్రుడగుటక్ ♦ నీవారలుక్ శత్రుతా
దురు; నీకెప్పుడు గర్భశత్రువులు మి ♦ త్రుల్ నాకు; నట్లాట మ
చ్చరణంబుల్ తుణకాలముంచుచుఁ జరిం ♦ చక్ నీదు దేశంబునక్.

335

సీ॥ పనియేమి పరభూమి ♦ పతులసీమలకేగ! మేవాడ నెడ్డెప్పు ♦ మ్రింగుదునని
కనువిచ్చియుండు న ♦ కృష్ణధరామండలాఖండలుం! డాతని ♦ కడకుఁ బోదుఁ;
దవ్వికటప్రవ ♦ ర్తనమున నతనికి విత్రలాభము గల్గు ♦ మేర యొదవె;
నిప్పుడె పయనించి ♦ యేగెద ఢిల్లీపురమునకుఁ గొన్ని ది ♦ నములలోన!

గీ॥ హెచ్చరికగల్గి రాజ్యంబు ♦ నేలుచుండు! మిదియె శాశ్వతమనియుండ! ♦ కేప్పు డెవ్వ
రెచట నేరీతి నిన్ను జ ♦ యించి దాని నపహరింతురొ! తెలియఁబో ♦ దజన్మకై న."

—*) రాజాప్రతాపసింహుఁ డనుచులతో వేటకుఁ బోవుట. (*—

మ॥ అని గాంభీర్యమెలర్పఁగాఁ బలికి య ♦ శ్వాసాధుడై పోయె! నా
తని పీక్షించుచుఁ గొంతసేపటికి యో ♦ ధశ్రేష్టులుక్ బెక్కురుక్
దనవెంటక్ జనుదేర నయ్యెడ నర ♦ ణ్యప్రాంతముక్ జేరఁగాఁ
జనె వేటాడ బ్రతాపసింహుండు జనుల్ ♦ సంతోషముక్ బొందఁగక్.

337

ఉ॥ కొమ్ములులేని యమ్మహిష ♦ కోటులు, తొండములేని భద్రనా
గమ్ములు నాఁగనొప్పు వనిఁ ♦ గల్గిన మత్తమహావరాహ పో
తమ్ముల నాప్రతాపుఁ డతి ♦ దారుణ లీలల నీటియక్ శరీ
రమ్ములు గాడఁగాఁ బొడిచి ♦ రాసులురాసులువోసె నేలపై.

338

మ॥ అరుణాంశుచ్ఛటలీన నేత్రములు, శౌ ♦ ర్యాటోప మేపార, ను
గ్రరసోద్రేకమునక్ బ్రతాపధరణీ ♦ కాంతుండు సత్తాత్రసం
భరితుం డెత్తినయీఁటెదింపక మహా ♦ మాయాకిరాతుండటల్
నిరతోదగ్రవిహారముల్ నెరపి ఖం ♦ డించెక్ వరాహమ్ములక్.

339

మ॥ మొగి సామంతులు వీరయోధనివహం ♦ బుల్ వారి దోశ్యక్తికిఁ
దగు చందంబున నొక్కమైఁ గదిసి కాం ♦ తారమ్ములక్ గల్గు న

మృగసంతానములకై క్షణంబునను భూ + మిగ్ గూల్చి పెక్కింటికి గు
ప్పగఁ దామొక్కడఁజేర్చి రారుధిరముల్ + పాటంగఁ బెన్పాల్వలై.

340

చ॥ అరిది ముదంబు మీఱ మృగ + యారతి సాగఁగఁజేసి నిల్చి స
త్వరముగ లెక్కసేయఁగఁ బ్ర + తావుఁడు గూల్చు వరాహపంక్తి యం
దఱు సమయించు నమ్మృగవి + తానము మీఱుటఁ జూచి హర్షముల్
వఱలఁగ మంచి కాలనుది + వచ్చు నటంచుఁ దలంచి రందఱుక.

341

మ॥ శివుముక్తైదువ ప్రీతి కేకలములకై + జెండాడి చెండాడి యో
ధవితానంబులు సూతనోత్సవసము + ద్యతాన్వంతులై భూమియుక
దివియుక గ్రక్కదలంగ నార్చుచుఁ గడుక + దేజులు దీపింప ను
గ్రవనంబుకవిడి రాజధానిని జొరం + గాబోయి గొక్కుమ్మడిక.

342

సీ॥ చిత్తూర్పురము శత్రు + చేబడి రాజ్యభాగము తద్దపెద్దది + గాకయున్నఁ!
దమదేశసామంత + ధరణీశు లొక్కొక్కరు పోయి యక్ష్మరుఁ + గలియుచున్నఁ!
గడలేని యుద్ధసం + ఘర్షణంబులఁ దమదేశమంతయుఁ బిప్పి + తేలియున్నఁ!
బరిపంథియో నభో + భాగభూభాగముల్ తలక్రిందుచేసెడు + బలియుండైనఁ!

గీ॥ దమమది హరించు ఘనుఁడు దు + స్థాంతతేజఁ డర్కకులవర్ధనుఁడు సుగుణంబురాశి
యాప్రతాపుఁడు రాజోట + హర్ష మొంది మించి మిన్నంది ప్రజ రమి + యించెనపుడు.

గద్యః— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య

నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుష్టాంభోరాశి

రాకాశైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను

గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహ 2 వధాని

పంచానన కాన్యకభాని ధీత్యాదివిరుద విఖ్యాత, సుకవి

రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన

“రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్రం” బ

ను పద్యకావ్యమునం

దుఁ బ్రభుమా

శ్వాస

ము

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కామేశ్వరైవ సము.

రాణావతాపసింహచరిత్ర.

ద్వితీయాశ్వాసము.

మ॥ పరసౌఖ్యంబులకు నిరోధమగు నే ధర్మాటల్ దొలంగించి సు
స్థిరతఁ బెంచు వ్యవస్థలఁ దిటముగాఁ జేమాద్భుతమౌ సత్యధ
ర్మరతుల్ మీఱఁగ రాజ్యమేలుకొనుచుఁ ధర్మావతాపావనీ
శ్వరమందార మొకానొకప్పుడు సలుం భాగ్యవర్త నీక్షించుచుఁ,

1

—* { సూక్తసింహుని రాజధాని కంపుమని ప్రతాపసింహుడు
కృష్ణసింహు నర్పించుట. } *—

మ॥ “మొదలఁ నెత్తురు పంచుకొం చనుజుడై ధర్మబుద్ధి; నాపైన బా
ల్యదశఁ బైనను బ్రక్కనుఁ బడుచుఁ దు ల్యప్రేమతో మైత్రి కా
స్పదమై నర్తిలె; సూక్తుఁ డొక్కత్రుటి నఁ భాయా; డొకవైనఁ ద
ల్లిదరిఁ జేరఁడు; ప్రాణమొక్కఁడు నొడల్ రెండైన యట్లుండెడిఁ.

2

గీ॥ రాము నుపమ నాయెడఁ బల్క- రాదు! గాని తెప్పవాల్చక కనుపెట్టి; శేయుఁ బహు
ననుచుండయి నన్గొల్చునపు డతఁడు నిజంబు మూఁడుమూర్తులకు లక్ష్యుఁడెనున్న

గీ॥ సూర్యవంశప్రదీపుడౌ సుతువిపత్తుఁ బాపి కాపాడితనుచు నీ భవ్యయశము
నలుదెసలఁ బ్రకృ! సూక్తుడనంతకోటి జనవిజయసూక్తుడగుచుఁ దేజమునఁ బెరిగె.

గీ॥ అతఁ డడుగు మోపు సమయభాగ్యమునఁజేసి యెంతకాలమొ సంతానం బొలుంగుకుండి
కడుపు ఫలియించి కొమరులఁ గనియె నీదు దొడ్డయిల్లాలు జగము సగఁ గోపమాద.

చ॥ ఎఱుంగుదురెంతో సౌమ్యముగ నేను వచ్చించిన మౌఢ్యమూని సా
గరుఁడు సభాముఖంబుననె కాటులు పేల్చుట; దానఁ గోపవి
స్ఫురణను దేశముఁ విడచి పొమ్మని పంపితి! గాని కూర్మిసా
దరు నెడఁబాటుచే మది య భాయభలైచనె నేమి తెల్పుదు!

6

గీ॥ సూక్తు నంపుము; చెంతనుం చుకొననెంత; నెచటనున్న నీవాడు గాఁడే యతండు!
నేను మొదలుగ నీరాజ్య మెల్ల యుష్మ దమృతహస్తాభిరక్షితం బగును గాదె!”

7

మ॥ అని యెంతేనిఁ బ్రతాపసింహుఁడును ద † న్నర్థింపఁగాఁ గృష్ణసిం
గను మోముఁవికసింప “దేవ! నిను ని † త్యంబుక్ మహాభక్తి నే.
కొనఁగాఁ గొల్చుటకన్న నొండుపని నా † కుఁ హర్షదంపాన! యె
డును నీయానతి వేదతుల్యమని తా † ల్తు నేను శీర్షమునఁ.

8

శా॥ నామాటొక్కడిదేల; నేను సుతులు † నాబంధులు నాసలుం
బ్రాముఖ్యావనిరాజ్యలక్ష్మీయును స † ర్వస్వంబు నీచేతిదే;
యీమే నియ్యిలలోన నుండువఱ కి † ల్లే సాఁగినఁ జాలు; నా
స్వామిస్నేహముమ్రోలఁ దుచ్చములు స † త్తద్వీపసామ్రాజ్యముల్.

9

గీ॥ వత్సరమున నార్కెల్లు తా † వకసమక్షమందు నేనుందు; నాసమ † యంబునందు
దేవ! నీమృదుపాదరా † జీవయుగము సూక్తు వదనారవింద మే † జూడఁగందు.”

10

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపసింహవసు † ధాధిపసింహు ననుజ్ఞ నొంది శో
భనతర లక్షణాన్వితము † వార్షము నెక్కి నిజాప్తయోధులుఁ
దను గొలువంగ నాత్మసద † సంబును జేరి లతాంగిసమ్మతిఁ
గొని కొనివచ్చె సూక్తు † కుంజరసింహుఁ బ్రతాపుఁజేరఁగఁ.

11

గీ॥ తావియును బూవు కరణి సా † దరు లిరువురు కలిసి రాగరసాతిసం † కలనఁ బెరసి
యేకమతు లేకవాక్కులైః † యెల్లరలర నొండొరులు పాయ కొక్కడై † యుండిరపుడు

—*) వ స ం తో ద య ము. (*—

గీ॥ పల్లవవ్యాప్తి పుష్పవ † ద్వైభవంబు ఫలనవోదయభూతి కొ † మృలకుఁ గూర్చి.
మాధవగృహీతయగు మధు † మాసలక్ష్మి యఖిలజగము పూదోటయట్లలరఁజేసె.

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహుడు లుగాదికానుకలు గొనివచ్చుట. (*—

మ॥ తలపై నఁ మగతాఁచురాయి వెలుఁగొం † దఁ, ధాశధశ్యంబు రం
భిల్లు ఖడ్గంబులు వ్రేల, దొడ్డ నునుతే † జీలెక్కి యోధాళి చె
నల నేతేరఁ, బ్రతాపసింహుఁ గొలువఁ, † నానామహీమండలేం
ద్రులు వేంచేసి రుగాదికానుకలు దొం † తుల్ దొంతరల్ తెచ్చుచుఁ.

14

⊗ As Vasanti or Spring personified, the consort of Hur is worshipped by the Rajput, who opens the season with a grand hunt led by the prince and his Vassal chiefs when they chase slay and eat the boar. Personal danger is disregarded on this day as want of success is ominous that the great Mother will refuse all petitions throughout the year. “Annals of Mewar.”

శా॥ లోకైక స్థిర విక్రమక్రముడు సు ♦ శ్లోకుండు చండేశ వం
 శాకల్పుండు శిశోదియాభిజన దు ♦ ధ్వాంభోధిచంద్రుండు ని
 ర్భీకస్వాంతుడు స్వామిభక్తమణియన్ ♦ పేర్గన్నవాఁ డాసలుం
 బాకృష్ణుం డరుదెంచె స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబు సేవింపఁగన్. 15

గీ॥ ధీరలోకైకమాళి రూఢా ♦ లూరిన్మపతి సోనెగుట్టుకులాంభోధి ♦ సోముడైన
 భానుసింహుండు వేంచేసెఁ ♦ గానుకలుగఁ జారునవరత్నదివ్యభూషలను గొనుచు. 16

గీ॥ ముందుఁ జిత్తూరురణమునభూమి వడఁక మెలఁగు జయమల్లసుతుండు దోర్బలయుతుండు
 తేజసింగు రాఠోద్వంశ ♦ దీపకుండు తరలె బదనూరునుండి ప్ర ♦ తాపుఁ గొలువ. 17

క॥ రూలాలకులేంద్రుండు మహాత్మాలమగు రుమారుదాల్చి ♦ తపనీయవిభూ
 మాలిఁగొని శ్యామసింహుండు హేలాగతి సాద్రుండి ♦ యే తెంచె నడిఁ. 18

ఆ॥ స్వామిభక్తి యుగ్గు ♦ పాలతో మఱఁగిన పావనుండు ధేల ♦ వార స్మపతి
 యరుగుదెంచె నప్ప ♦ డామనస్సింహుండు కందులేని మనసు ♦ కాన్కచేయ. 19

గీ॥ మదన-మాధవులు గాఢ ♦ మైత్రితోడ వెలయు బేడ్లా-కొటేయూ ♦ పృథ్వీనాథు
 లాప్రతాపమహీంద్రు పా ♦ దాంబుజములఁ జేరి సేవింప నెంచి వేం ♦ చేసి రపుడు. 20

మ॥ విమలారణ్యమనోజ్ఞ వస్తువితతుల్ ♦ పెక్కుల్ రహింపన్ స్వతం
 త్రమహీరాజ్యరమాధురంధరుఁ డహా ♦ ర్యస్తైర్యుఁ డావిద్విష

త్సమదవ్యాఘ్రమహాకిరాతుండు కిరా ♦ తస్వామి యాభీమచాం
 దమలన్నేహమెలర్ప వచ్చెను బ్రతా ♦ పాధీశ్వరున్ జూడఁగన్. 21

మ॥ తనసామంతుల గారవించి ముదమం ♦ దన్ జేసి యాబాల్యమి
 త్రుని భిల్లేశ్వరు భీమచాండుఁ గడు సుం ♦ నోమంబు నొందించి మ
 న్ననలన్ దన్ని ప్రతాపుడంతట “నప ♦ ధ్వాదేకిన్ బ్రీతిగా
 పనికిన్ బోవలె వేటలాడ” ననియెన్ ♦ వారంద “రాసా” ననన్. 22

—*) సామంతరాజ సహితుడై ప్రతాపసింహుండు వేటకు వెడలుట. (*—

సీ॥ వైతకంబనెడు నా ♦ జానేయమున మహాదాత్తుండు రాజాప్ర ♦ తాపసింహుఁ!
 డాతనికడ నుత్త ♦ మాశ్వంబుపై ధీరుఁ డినకోటి తేజుఁడా ♦ కృష్ణసింహుఁ!
 డితని చేరువ వాజి ♦ నెక్కి గ్వాలియరు మహామహీనాథుండు ♦ రామచంద్రుఁ!
 డతనిప్రక్కన సము ♦ ద్ధతహయారూఢుడై శూరశిఖామణి ♦ సూక్ష్మసింహుఁ!

గీ॥ డతనిచెతను భానుసిం! ♦ గతనిపొంత డేజసింహుం, డీతని కుడి ♦ దసను శ్వాసు
సింహుం! డతని పిలుండ వునస్సింహుం! డవలం దరతమన్నున్ గి పెడలిగం! దలునుగిలిసి.

మ॥ నుదులన్ దొడ్డవిభూతిరేఖ కటియం ♦ దున్ శాటి కంఠంబునన్
రుదురాకల్గల పేరులున్ ముఖమునం ♦ దున్ బ్రహ్మతేజోగతుల్
పొదలన్ రాజపురోహితాగ్రణి జగ ♦ త్పుజ్యస్వభావుం డవా
ర్యదయుండో హరభట్టునున్ వెడలె ది ♦ వ్యాందోళికారూఢుడై. 24

చ॥ వెలిజిగివల్వలన్ దొడిగి ♦ శ్వేతహయంబులనెక్కి- విచ్చుక
త్తుల తెలికాంతిపురాజముల ♦ తో జను నాశ్వికు లొప్పిరయ్యెడన్
గొలకున గుంపుకట్టి చను ♦ కోహల రాజమరాళముల్ వలె!
బలుచనిగాలిపోతుల శు ♦ భంబుగం దూంజెడు పూలగుంపలుల్! 25

గీ॥ పణవరవము భీరీభాంగ ♦ రణరవంబు తప్పెటల బూరగొమ్ముల ♦ ధ్వాసములును
బూరటిలి గోవసిం బగిల్చి ♦ నీరథులను గలంచుగతి మిన్ను మన్ను నేకముగ మ్రోసె.

గీ॥ వనము వలయాకృతిగఁ జట్టు ♦ కొనుచు నిలిచి యలబలంబుల నొనరించియలబలంబు
భీకరాట్టహాసములతో ♦ విలిచి పిలిచి తట్టి తట్టి మృగాళి నం ♦ తటను లేపె. 27

గీ॥ భయద వార్డుక మేఘగ ♦ ర్భంబు వెడలి వివిధముఖములం బరతెంచు ♦ పిడుగులట్లు
చిమ్మచీకట్లు క్రమ్ము వ ♦ సమ్మునుండి ఘాతుకమృగాళి నానాము ♦ ఖముల వెడలె.

ఉ॥ ఎత్తిన హస్తయుగ్మముల ♦ నీరతుల ముందుకుం దూలంబట్టి య
త్యుత్తమ మంజులాశ్వముల ♦ నూలొని పాణంగ హెచ్చరించి లే
కెత్తు పుహోత్సవస్ఫురణ ♦ నెల్లరు నొండొరుం బిల్చుకొంగు గా
హుత్తులు ముందుకున్ వెడలి ♦ దుగ్రహృగావభులన్ వధింపంగఁ . 29

చ॥ సకల దిశావకాశముల ♦ శాత కృపాణ ముఖోబ్జ్వలాయుధ
ప్రకరముతోడ దూతు భట ♦ వగ్గముం దప్పుకొనంగలేక దా
మొకఁడును రెండు మూడిటల ♦ నుగ్రమృగంబులు గుంపులై గుంకా
నొకభటుమీదికిన్ గవయు ♦ చుండుట చూడంగ పోవుతై తగఁ. 30

మ॥ ఒకపర్యాయమె యొక్క-చోటనె మహా ♦ యోధుం డొక్కఁడు కు
తకృపాణాదులం బర్వజేసి మృగసం ♦ తానమ్ములన్ గూల్చి యీ
తెకొనన్ వాని గుదల్గుదుల్గొనుచు న ♦ క్లేవచ్చు నాదృశ్య మిం
చుకచూడన్ గనులున్నభాగ్యపని తో ♦ చుగదె యెవ్వారికి! 31

—*) వేటచాలించి కూర్చుండిన రాజపుత్రునైన న్యమధ్యమునకు వరాహము వచ్చుట. (*—

మ॥ తమకుంతంబులు దీర్ఘశూలములు వృ ధ్ధంబితయుగాక సా
ర్థములైయొప్పు మృగంబులక దునిమి వీ ధ్ధరశ్రేష్ఠు లక్కాన నా
శ్రమముఖబోలె రచించి వేట నపుడే ధ్ధచాలించి; రంతక వరా
హమొకం డయ్యెడ కేగుడెంచి జనమ ధ్ధ్యంబందు దూఱక వడిక . 32

మ॥ ధనురస్త్రంబులు శబ్ది ఖడ్గములు చే ధ్ధతక దాల్చి యుత్సాహవ
ర్ధములై యెల్లరు చూచుచుండగ నమం ధ్ధదస్సూర్తి నద్దానిఁ గూ
ల్పను సూక్తుండు ప్రతాపుఁ డశ్వములపై ధ్ధలఘించి; రాక్రోడముక
జనియొక గుమ్మరసారెయట్లు భటులక ధ్ధబల్కాటునుక జట్టుచుక . 33

చ॥ ఒక మొగమై వెనంగుచు మ ధ్ధహాన్మతరోషముతోడ భీకరాం
బకములు పర్వఁజేసినను ధ్ధబందియు నక్షత భూరిగాత్రమై
సుకముగఁ బోలుచుండె; నిది ధ్ధచూచి సహింపక వార లిద్దరు రొ
క్కొక రొకమోముగాఁ దిరిగి ధ్ధయగ్రతఁ దాఁకిరి కోడపోతముక . 34

క॥ వెనుక ధనంజయవిక్రమ ఘనుడగు సూక్తుండు ముందు ధ్ధగా ఫాలవిలో
చననదృశుండు ప్రతాపుండు చని మోదిరి సూకరము ని ధ్ధశాతాస్త్రములక . 35

—*) సూక్తసింహుండు ప్రతాపసింహునితో వాదించుట. (*—

క॥ ముడుచుకొని పది పుడమినిబడి నీలై; బ్రతాపసింహ ధ్ధవసుధావరుఁ డ
య్యెడఁ జేరె; దత్త గామ సూక్తుండు దూఱెను “బంది నాది ధ్ధతొలఁగు”మటంచుక .

క॥ “కాదిది నాచేబడె; నీయేదు ముఖము పగిలి కూలె; ధ్ధనిదె కనుఁగొనుమీ!
నామదెస పురోభాగము; నీది వెచుకు; ముందుఁ దగులు ధ్ధనే! నీశరముల్” 37

గీ॥ అని విభుండన సూక్తుఁ “డయా! పది యెపు డెచట నెట్లు తిరిగెనో ధ్ధయెవరెఱుగుదు!
రిందు నీదని వ్రాసితే ధ్ధయేమిగుఱుతు! నాది గాదన దృష్టాంత ధ్ధమేది” యనియె. 38

గీ॥ “పనికిమాలిన పందికై ధ్ధయన్మతమాడె; దిలయుఁ గ్రుంగెనె! యంభోధు ధ్ధలింకిచ నెనె!
వెలగలుగు నస్తువేయెఁ ధ్ధవెనుకఁబడెదె! కోటి యన్మతమ్ములేనిఁ బ ధ్ధల్కుటకుఁగాని.”

క॥ అని నిలుచున్న ప్రతాపునిఁ గని సూక్తుండు “పది నేమి ధ్ధగాఁ దలఁచితివో!
మును దానికైకదా పార్థునితోబో రాడె శంక ధ్ధరుండు ఘోరముగక! 40

గీ॥ తలఁపు లొకడైన లవము భేదమునురాదు; కౌస్తుభంబైన జనుఁ జిల్లిగవ్వమాడ్కి-
 బారువము మాటపట్టింపు ♦ వచ్చినపుడు గడ్డిపోచయె మేరువై ♦ గణుతిఁగాంచు. 41

మ॥ పలుకఁ బూనిన విల్వనుఁ గుఱించి మే ♦ వాడ్రాజ్యముఁ బోలఁగాఁ
 గల భాగ్యం బిలలేదు; సోదరకృత ♦ ఘ్నత్వంబునుఁ మీఱఁగాఁ
 గల పాపంబును లేదు; నీతులను బ ♦ ల్కవచ్చు; నెవ్వారు వా
 రలతప్పల్ గ్రహించుతరే! జనుల మ ♦ ర్యాదల్ కడుఁ జిత్రముల్. 42

సీ॥ విశ్వస్త్రతాఖండ ♦ విక్రమక్రమునిసా మృగనిరాజ్యవిభూతి ♦ యండ్రు బుధులు;
 మనలోన విక్రమ ♦ మహిమఁ బూజ్యుడెవఁ డతఁడె మేవాల్లక్ష్మి ♦ కర్ణభర్త;
 కాని నీవాకడనే ♦ గళమునఁదాళిఁగూర్చిన భర్తగావు; ని ♦ మ్రొంగఁగలుగు
 పోటరు లండక ♦ పోరు; నీనెత్తిన బొడవైన యొకకొమ్ము ♦ పుట్టెనొక్క!

గీ॥ యేను దప్పిన నీరాజ్య ♦ మేలు ఘనుఁడు పుట్టఁడని యెంచినావు! నీ ♦ ముఖమునందె
 ప్రొద్దుపొడుచునె! యిటు లేని ♦ పోని దురభిమాన మూనితి; వికనైన ♦ మానుటాప్స.

క॥ పదికోట్ల మాటలేటికిఁ! గుదురుగ వాదంబు మాని ♦ క్రోడంబు నొసం
 గుదువో! నాతో మార్కొని కదనము చేసెదవో! తెల్పఁ ♦ గావలె” ననినఁ. 43

చ॥ “కలఁగెనొ వ్రజ్జ! లేక చెడు ♦ కాలమె వచ్చెనో! స్నేహమెతయుఁ
 వెలసిన యన్నదమ్ములకు ♦ నిష్పవిత్రాన మనోవిభేదముల్
 గలిగెను జూచుచుండనె; య ♦ కారణవైరము బిట్టిచేకదా!
 పశ్చిమము వచ్చె; మాన్పఁగ ను ♦ పాయము దోపద-దోపిచేతుమో!” 45

క॥ అని పుట్లకొలదిగా విసమును గడుపులఁ బోసినట్లు ♦ పొగులుచు దృష్టుల్
 మొనరించి రెగద టొక మొగమునను సలుంబ్రాధినాగు ♦ ముఖగమలముపై. 46

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహుఁడు సూక్తసింహునకు బుద్ధిచెప్పుట. (*—

ఉ॥ ఆతఁడు లేచి సూక్తు దరి ♦ యన్ జనుఁడెంచి “శిశోదియాకులొ
 ద్భూతులు పూర్వజన్ గనిన ♦ మ్రొక్కఁగనేగురు కాని యెన్నఁడు
 నీతిఁ”లగి ట్టిఁగను ♦ నేరదు; క్రొత్తలు తెచ్చి పెట్టి మా
 చేతములఁ దహించితివి; ♦ చెప్పెడి దేమి క నీప్రసక్తనల్! 47

చ॥ శివశివ! యెట్టిపాపకము ♦ చేసితి; దేవుని దిట్టి కొట్టు దా
 నవులయినఁ మహాన్నత గు ♦ ణంబులఁ బొల్పిన యగ్రజమ్ము పా

దవనజముల్ భజించి నుతిఁ ♦ దన్నుదురే! గురుతుల్య జ్యేష్ఠు ని
ట్లవినయబుద్ధివాచుఁ దెగ ♦ నాడుచు ధర్మముఁ బూడిగల్పెదే!

48

మ॥ అనురాగాంబుధి స్వామికాశ్శబ్దమున్ ♦ బ్రార్థించి మూన్నాళ్లు నీ
వనుతాపమ్మునఁ గ్రాగి పస్తుపడి పా) ♦ యశ్చిత్తమున్ జేయకుం
డిన మేవాడధరితి నెందరిగినన్ ♦ 'నీవిందురా; కూరుచు'
డనువా రుందురె! యెవ్వరోర్చెదరు క ♦ ట్టా! స్వామిధిక్కారమున్.

49

మ॥ వృనవంశంబున నెన్నఁడున్ గలుగ దీ ♦ మర్యాద; యన్నన్న! నే
మనియున్నప్పుడె నాసమక్షమున న ♦ స్మతాస్వామి నిందించు నీ
వనుకంపార్హుడవౌదె! వధ్యుడవు! బా ♦ ల్యంబందు నిన్నెత్తిపెం
చిన దోషంబున నోర్పుకొంటిఁ గడునా ♦ చ్చెన్ జేత మిప్పట్టునన్."

50

—*) సలుంబ్రా) కృష్ణసింహులనెడ సూక్తసింహుల దవినయము జూపుట. (*—

మ॥ అని వాత్సల్యముచుండునెడ యిటు న్యా ♦ యంబాడు నాకృష్ణునిన్
గని సూక్తుండును "బిల్లికి జ్వరమనం ♦ గాఁజెల్లె; నీమాటలన్
విసఁగా నోపను; నీప్రతాపవిభునిన్ ♦ నేమొక్కఁగానోపఁ; బం
ది నెటుల్పడఁగనోప; నోప రణమెం ♦ తేనిన్ విసర్జింపఁగన్.

51

ఉ॥ గుట్టుగ మీరలిరువురును ♦ గూడుచు నాజగమల్లు బాధ్యతల్
మట్టినబెట్టి రాజ్యరమ ♦ లాగుటెఱుంగదె లోక! మందఱన్
గుట్టెడు తేలు ధర్మమిది ♦ గోయని చూపిన యట్టులయ్యె; నీ
కిట్టటులాడె బుద్ధి; కడు ♦ వృద్ధవు; నోరు మెదల్పకుండుమా.

52

మ॥ సిరి పీఠున్ వెదకున్; ఘనుల్ బెదరి యి ♦ స్సీ! మూలలన్ దాఁగఁబో;
రురుశౌర్యోజ్జ్వలు లిందుఁ గల్లు మగలం ♦ దొక్కొక్కమా టొక్క రె
వ్వరినే బూన్చుము చెడివై చెదఁ! బ్రతా ♦ పస్వామి మద్విక్రమం
బెఱుంగున్; బైబడఁ; డీవు సాయమయి ర ♦ మీ! చూతు నాయుద్ధతిన్."

53

మ॥ అని గర్వించెడు సూక్తునిన్ గని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ "డేమంటి! ని
న్ననఁబాపం! బిసుమత యోర్వ గురుధి ♦ కా-రాఘమున్! నిన్నుఁ బెం
చిన వాత్సల్యమునైనఁ జూడక శిర ♦ శ్చేదంబు గావించు ని"
ష్ఠని ఖడ్గంబుఁ గోనన్ బ్రతాపుడుఁ రయం ♦ బారన్ సమీపించుచున్,"

54

—*) ప్రతాపసింహుడు సలుంగబాకృష్ణసింహునకుఁ గోపాపశమనము చేయుట. (*—

మ॥ “గురుతుల్యుండవు! మాకు వంద్యుండవు! నూ ధ క్తుండాడు గర్వోక్తులకు
దరుణాబ్జత దళాతికోమలము స్వాం ధ తం బెంతగా నొచ్చెనో
స్థిరకారుణ్యసముద్ర! వానిబదు ల ధ ర్థింతుకు ఊమాభిక్ష! యే
కొఱలేకుండఁ బ్రసన్నమూర్తివయి నా ధ కుకు దర్శనం బీయవే! 55

గీ॥ గురుని దండన తన్ను మేల్బుటచు ననుచు నెఱుంగ కితఁడాడు నుడుల వండుటఁగఁబోకు!
వాడు నాచేత నిపుడు త్రోవకునువచ్చు సత్ప్ర మప్త్రేన శామ్యతి ధ యనెడు న్నట్లు.”

క॥ అని సూక్తుఁ జూచి “కొమరా! కనుచుండనె యెంతవలకుఁ ధ గడపితి నుడులకు!
నిను నీవెఱిగితి లేదో! యనుచితమని నీకుఁ దోచ ధ దా! యిపుడైనక.

ఉ॥ తండ్రికిఁ బంగనామములు ధ తద్దయుఁ దీర్చెడు పుత్రుండొడై పె
క్కం! డొకమూచిపేర్గొనుట ధ కష్టము; చుష్టుండటంచుఁ బేరు చే
కొం డ్రవివేకు లూఱకయ; ధ కూడిన వీరవరేణ్య లింద తే
మండ్రనియైన నెంచ కిటు ధ లాడుచు నిందలఁ గట్టుకొందువే! 58

మ॥ జనకప్రియు మహాత్ముఁ గృష్ణవిభు ను ధ స్వాంతంబు నొప్పించి న
న్ననురాగార్దుని జ్యేష్ఠ భూరమణ హ ధ స్యంబాడ నుకించి; తిం
కను గన్విచ్చుచు ముచిచెడ్డల నెఱుం ధ గలేక యిట్లున్న నే
మని నీభావము నెంచఁగానగును! గ ధ ట్ట! యిట్లు వ ర్థింతువే! 59

గీ॥ గురు లమృతహస్తములతోడఁ ధ గొట్టినపుడు విసముగా నది తోచుటఁవిలయమునకె;
యెందఱను గొట్టెదీవు! నేఁ ధ డేల యిట్టి తలవిరుసుమాట! లిపుడైన ధ బెలివిఁగనుము.

మ॥ ఉబుకొర్యల్ మననెత్తిపై నడచువా ధ రున్నారు బ్రహ్మాండ ము
క్కఱఁజేయంగల విక్రమపక్రటు: లే ధ లా నీదు గర్వోక్తు లిం
దఱలో! దాడిని దన్నువాని తలపై ధ దన్నంగలాడుండు! నీ
గరువంబుకు సకలంబు దింపంగల నొ ధ క్కుండక నిమేషంబునక.” 61

గీ॥ అనిన “ముంజేతి మణిఁజూడ ధ నద్దమేల! కుడువఁబోయి కూరలరుచి ధ యడుగ నేల!
చేయి చేయిని గలుపు! నీ ధ శీర్ష మెగిరి యవలఁబడకున్న నను సూక్తు ధ డనఁగఁబోకు!

గీ॥ ఇంక నొక్కఁ డిండున్నవా ధ రెవ్వరైన నందఱైనను నన్ను మా ధ ర్కొందురేని
మివుల హర్షించి ప్రళయభై ధ రవునిమాడ్కి సర్వసంహార మొనరింతుఁకూఁములొన.”

—*) హరభట్టారకుఁడు సూక్తసింహునకు నీతిఁ గఱపుట. (*—

మ॥ అని మీసంబునఁ జేయిమోపుచును గ ధి రావ్వేళముఁ జూపు సూ
క్తుని వీక్షించి ప్రతాపసింహుఁడు కడుఁ ధి గ్రుద్ధాత్ముడై “నెత్తికొ
గనులెక్కొకఁజమి నీకు; నిప్పుడె భవ ధి ద్వర్వాంధతఁ డింతు ర”
మృదునంతఁ హరభట్టు వారలను డా ధి యఁ బోయి దీనాస్మృడై, 64

ఉ॥ “నాయనలార! సూర్యకుల ధి నాశకరమ్మగు ఘోరకృత్యముఁ
జేయఁగ నుంటిరే! పగ ధి చే రిపులఁ సమయింపవచ్చుఁగా!
కీయెడ నన్నఁదమ్ము లటు ధి లీసును రోసము నూని పోరు ట
న్యాయమటంచుఁ బూజ్యులన ధి రా! వినరా! రణధర్మపద్ధతుల్. 65

మ॥ ఒకకాడఁ జనియించు రెండుపువుల ధి ట్లోప్పారి మీరెట్లఁ గూ
ర్చికినిఁ బేర్చికిఁ దావులై మెలఁగినఁ ధి మిన్నంది మాబోంట్ల మూ
ఱక హర్షింతుము! కాని యుద్ధము లొన ధి ర్పఁ బూనినఁ మానసం
బకటా! వ్రయ్యలు వ్రయ్యలై చనదె! క ధి ట్టా! చూచి యెట్లోర్తునో! 66

చ॥ అదియును నాశ్రితుండగుట ధి నందఱు మెచ్చఁగ నిచ్చకంబులఁ
వదరె నితండటంచుఁ దలఁ ధి పఁవల; దింకిపురోహితుండ న
భ్యుదయమె మీయెడఁ దలఁచు ధి చుండుట క్రొత్తయుఁగాదు; త్వేమసం
పదఁ బరికింప నాకుఁ గడు ధి భాధ్యత యుండు తెలుంగు లోకముఁ. 67

చ॥ తరములకొద్ది మిమ్ము వను ధి ధాపతులంచని మేము మమ్ములఁ
గురువులటంచు మీరలును ధి గొల్చి పరస్పరభేదలేశముల్
పొరయఁగనీక కాలమును ధి బుచ్చితి; మట్టులుగాన మిమ్ములఁ
దరియు విపత్తు లేశమయి ధి నఁ మఱి మేరువుగాఁ గనంబడుఁ. 68

ఉ॥ మంచియుఁ జెడ్డయుఁ దెలుపు ధి మాన్యులు లేరు; గతియె దండ్రీ; ప్రా
పంచక పద్ధతుల్ తెలియు ధి ప్రియముగా; దిశ రాజ్య మెంతొ భా
రాంచితహా; రిపుల్ బలియు; ధి రాహవ మర్హముగాదు; మిమ్ముఁ బ్రి
యమెడఁ దండులార! విన ధి రే! గురుభాక్యము మీఱరాదనఁ. 69

మ॥ వల దాత్మక్షయకారకంబయిన యీ ధి వ్యాపార; మిందుండియుఁ
దొలఁగఁబోం; డిది సోదరత్వమునకుఁ ధి దూరంబు; నాయానయుఁ

- గల" దంచాడిన నవ్వి సూక్తుడు "నమ ధి స్కారంబు గైకొంచు న
వ్వలకు బొం డిడ; నడ్డువచ్చి కలిగిం ధి వభోకుఁ డాలస్యము." 70
- అపజయమొ లేక జయమొ యిష్టందగోరి చావు బ్రదుకుల నున్నాము! మివచించు
చప్పనగు మాట లూకొట్ట ధి మొప్పుబోవ! మేమిటికిఁ గవ్వపడఁగ! నింకికేల వగవ!
తనదాశక్తికి మీఱు కార్యములకు ధి దారొన్నచో ముప్పు న
చ్చును; మాయుర్వరలోన నొక్కఁడు రణ ధి ఖోణి మృతిగన్న మీ
రును రావచ్చును! నేడ్వవచ్చు! మఱి జా ధి రోహిత్యము జేయవ
చ్చును! లభి గొనవచ్చు! నిట్లు చనవ ధి చ్చు దాటి దూరమ్ముగ." 72
- అనిన సారభట్టు నిలువెల్లను నీరయి యడుగు నవ్వ ధి లవైచి ప్రతా
పుని వంకను దీనముగాఁ దనదృష్టులు వఱపె; నాప్ర ధి తాపూడంత,
"గురుడనక దై నమన కెవ్వరినైనను దెగడు నీని ధి పై నభిమాన
స్ఫురణము మాను; మెఱుంగవె! యరసికులకు బలుకరింప ధి నగు ముప్పునుచు." 74
- మలినమును జలముకై వడి నిల నలమిన పాపసమితి ధి నింకించు రణం
బు; లవశ్యము కరణీయంబులు నృపవంశమునఁ బుట్టు ధి పురుషులకెల్ల." 75
- ఏవేళ కేదివచ్చునో యేవెరవునఁ బరిణమించు ధి నెవరెఱుంగఁగలా!
రీవేళ మమ్ముఁ గూఠించి భావమునను నొవ్వ"కనుదుఁ ధి బలుకుచు పెడతె." 76

—*) సూక్తిసింహ-ప్రతాపసింహులు పోర యోధులు. (*—

- కమలాస్త్రస్వయ మీదినం బపయశః ధి కాలుష్యము! బొంది పు
ల్లముగాఁగఁ జెడనున్న! దీప్రళయము" ధి దప్పింపఁగా నిట్లు మా
ర్గ మొక్కగున్నదె; తెప్పపా టదను మీ ధి రక్షణోయిన" వీరి దే
హములు" జేసికిఁ బక్కు-నే! యకట! ప్ర ధి య్యల్ ప్రచ్యుతై గాలవే." 77
- అని యంగుండిన పొరలందఱును ఈ ధి ఖావేళ నైన్యముల
గని శోషిల్లఁ బ్రతాపసూక్తులు నింకి ధి గ్రస్థార్ ఖడ్గముల
గొని వేగమ్ముగఁ ద్రిప్పు పిండోరుల ను ధి గ్రూనూచము" జేయ ముగ
మన కొక్కున్నది దూకి! రేమనఁగ నుగ ధి డు" మీది కార్యంబులు! 78

—*) హరభట్టరకుఁడాత్మార్పణము గావించుట. (*—

మెఱుపు తటాకున" మెఱయు ధి మెల్లున నాహరభట్టు తత్తణ

స్ఫురిత మనోవికాసమున † భూరి కృపాణము నెత్తి వత్సమున్
బరియలుగాఁగ జీల్చుకొని † వారల మధ్యను నేల వ్రాలుచున్
బారిపారి బాణముల్ విడిచె † ముక్కున నోరను నెత్తు రొల్కుఁగన్.

79

మ॥ తన సేవించు నృపాలనందనులు కృ † ధృత్వంబుమై నొండొరున్
దన సేత్రముల మ్రోల మాన్కొనుచు ను † తంబొందఁ జూడక సహిం
పని పుణ్యాత్ముడు! నాటి కష్టదశఁ దీ † ర్పణబూని యాత్మార్పణం
బు నొనర్చెన్ హరభట్టు త్యాగనిధియై † ముల్లోకముల్ మెచ్చఁగన్.

80

మ॥ వనధిధాన్యగభీరఘోషము రహిం † పక్ బ్రక్కకున్ వచ్చి సూ
క్తుని వీక్షించి ప్రతాపుడున్ “నినుఁ గనుం † గొన్న గడున్ బాపముల్
జనియించున్! గలుగంగరాని యిడుమల్ † సంధిల్ల! క్షీరాబ్ధిబో
లిన సూర్యావ్యయ మొందె నీకళన మా † లిన్యంబు లీనాటికిన్.

81

ఉ॥ ఒత్తడిచేసి కోరకుము † యుద్ధము వద్దని కృష్ణసింహుడున్
నెత్తిన నోరుపెట్టుకొని † నీకు వచించె; వినంగనైతి వ
య్యత్తము బోధ మించుకయు; నూటక ప్రేలితి; నేడు నీతలన్
గ్రొత్తలు పుట్టె; మిట్టిపడి † కొంపకుఁ జేటును దెచ్చి తొలయున్.

82

మ॥ సమరంబున్ బొనరింపనుండఁగ వసి † వృప్రాభవాభ్యుండు పు
ణ్యమయుం డీహరభట్టు తా నుదయసిం † హఃకృతలాభీగు చం
దమునన్ పండుగడు ముందు దూఁకి మనమ † ధ్యంబుచునన్ వ్రాలి జీ
వము లర్పించి త్యజించె దేహముఁ దృణ † ప్రాయంబుగా నెంచుచున్.

83

చ॥ ఇతఁడును వేదరాశి! శత † వృద్ధ! కుమారులధంగి నిన్ను, నన్
సతతము పెంచె; నిట్టి సుగు † నివ్రతుడున్ బలియయ్యె నీకు మా

⊙ As they (Pratap and Sookta) took their ground and agreed to charge together, the purohit (family priest) rushed between the combatants and implored them not to ruin the house. His appeal however being vain, there was but one way being left to prevent the unnatural strife, the priest drew his dagger and plunging it in his breast, fell a lifeless corpse between the combatants. Appalled at the horrid deed “the blood of the priest on their head” they desisted from their infuriated aim. Pratap waving his hand commanded Sookta to quit his dominions who, bowing, retired and carried his resentments to Akbar.

“Annals of Mewar.”

ర తవలనఁ; గనుంగొనుము ♦ కాలువ గట్టుచు నమ్మహాత్ము ర
కృతతులు పాటజొచ్చె! నెటు ♦ కన్గొని యొచ్చెద నిట్టిదృశ్యముఁ.

84

మ॥ పలుకష్టములఁ గూడు నీళ్లు గొన కీ ♦ బ్రహ్మాండ మున్నంతకుఁ
దలక్రిందాచుఁ దపంబు చేసిన గురు ♦ ధ్వంసాఘపుంజంబులుఁ
దలఁగఁ బాటునె! తన్మహానలశిఖిల్ ♦ దర్పించి నిన్నుఁ ననుఁ
గులముఁ దేశముఁ గాల్పువే! యెటుల నా ♦ కుఁ దప్పు! నిస్పాపముల్.

85

చ॥ గురురుధిరంబు దాఁటఁగను ♦ గూడదు; కావున నిష్ట సంగర
స్ఫురణము మానుటఁ బ్రదికి ♦ పోతివి; నీవిదె నారు రాజ్యముఁ
ద్వారగఁ ద్యజించి యిష్టమగు ♦ తావునకుఁ జను; మాలసించినఁ
శిరము నిమేషమాత్ర ధర ♦ ణిఁబడు” నంచు వచింప సూక్తుఁడుఁ,

86

—*) ప్రతాపసింహుఁడు సూక్తసింహుని దేశభ్రష్టని గావించుట. (*—

మ॥ “హరభట్టారకమూర్తి పుణ్యతమఁ; డ ♦ య్యాచార్యుఁ డిట్లాటకుఁ
నెరియుఁ నామది; కాన నేడు రణముఁ ♦ నేఁగోర; భీతిల్లి నే
నరుగఁబూనితినంచు నెంచకుము; నీ ♦ యాధత్యబాహుబల
స్ఫురణఁ వమ్మొనరింపకుండినను నే ♦ సూక్తుడనే కాదుపో!

87

చ॥ ఇరువుర నెవ్వరో యొకరుఁ ♦ డీజగతిఁ విడువంతకుఁ బర
స్పర ముఖదర్శనంబు కొన ♦ సాఁగక యుండెడుఁగాత ఘోరసం
గరములఁదప్ప; బ్రాణమును ♦ గాచి “మలగు” మటంచుఁ బల్కి తా
నరిగెను ఢిల్లితోవకుఁ గు ♦ లాంతకు లందఱు పోవు తావుకుఁ.

88

మ॥ “సమయఁ జేసి కృతాఘపుంజములఁ బ ♦ శ్వాతాపదీప్రాగ్ని, శు
ద్ధమణిఁ వచ్చినఁ జోటులేదనదు వా ♦ త్సల్యంబువారాశి కో
పము జన్మింపని దొడ్డతల్లి మనమే ♦ వాణ్మాత! దాక్షిణ్యహ
స్తము పైఁగప్పు శతాపరాధికయినఁ ♦ సద్భక్తిఁ బ్రార్థించినఁ.”

89

మ॥ అని తా నింటికి వెళ్ళి యయ్యదయసిం ♦ హస్వామికిఁ బోలె న
య్యనఘాచార్యున కంత్యసత్క్రియలు చే ♦ య్కబంచి యాత్మోపశాం
తిని బెంపఁ జపహామదానములు సరి ♦ ధింపఁ మొదల్ పెట్టి య
జ్ఞనాథాగ్రణి యిచ్చెఁ దత్పుత్రునకుఁ ♦ సారాగ్రహారంబులఁ.

90

గీ॥ హరగురుం డనంతత్యాగః మాచరించి నట్టియెడ నొక్క సత్రంబు గట్టబనిచె
శాశ్వతాన్నదానంబును జరుపఁదలంచి దుర్మరణదోష మతనిని దొరయకుండ. 91

క॥ ఆమఱునాడు కిరాత గ్రామణి సామంతనృపులు గ్వాలియరు మహా
భూమిశ్వరుడు ప్రతాపస్వామికడకు వచ్చి రతని సందర్శింపఁ. 92

ము॥ పసఁజెన్నారు చిరత్నరత్నతతి శో భల్ గుల్కు క్రొమ్మేడపై
ససమానంబగు వ్యాఘ్రుచర్మమున న భ్యాసీనుడై రాజయో
గసమాధిస్థితినున్న భూపమణియుక్ గన్నెత్తి వీక్షించి చెం
త సమాసీనులు గండటంచుఁ గనుస న్న జేసి యత్యాదృతిఁ, 93

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గ ర్తవ్యము నాలోచించుట. (*—

సీ॥ “తనదేశలక్ష్మి సుం తతభోగభాగ్యవైభవములఁ దలఁదూఁగ వలయుననుచుఁ
దనప్రజ లీతిభా ధలులేక బహువిధైశ్వర్యంబులు వహింప వలయుననుచుఁ
దనయిల్లు పూర్వాగ తప్రతిష్ఠాభరంబుల వృద్ధిచొందంగ వలయుననుచుఁ
దనపేరు పరుల నిం దల కాస్పృహంబీక స్వచ్ఛమై యెపు డుండ వలయుననుచు!
గీ॥ వసుధపై జన్మమెత్తిన ప్రతిమనుజుఁడు జీవితమునిండ యత్నంబు చేయుటోష్టం!
గాని మనదేశమందభా గ్యమునఁజేసి యదియుఁ దలపోయ దుర్ఘటంబై రహించె.

ము॥ కనుఁ డామధ్యధరాసముద్రముమొదల్ కాబూలుపర్యంత మొ
ప్పిన విస్తారసనుస్తదేశముల వ్యా క్తిగన్న తొరుమ్మభూ
పనికాయంబులు పూర్వ మేడవశతా బ్దబాదిగా భారతా
పని కేతేరదొడంగె నాహవకళా ప్రత్యర్థినుర్వారమై. 95

క॥ ఎఁటేట వారు లక్షలుఁ గోటులుగా నై న్యములను గొనివచ్చు మహా
ధాటికి భారతదేశము బీటలువారిస విధంబు వెఱ పొనఁగూర్చు. 96

సీ॥ ఆఖరాసా నిస్స హా నాప్లనిస్థాన మాబెలూచిస్థాన మాయీరాను
టరీకి యిరాకు బా గ్గాడు మెసపోటోమియా శిరియా సీమ లంగునుండి
వసుధ యీనినయట్లు బహుసంఖ్యగలుగు యావనవీరభటకోటి బయలుదేటి
పలుశతాబ్దములుగాఁ బరతెంచి వైబడి భరతఖండంబు డి ల్పడఁగఁజేసె!

గీ॥ సందనోద్యానమట్టులుం డంగడగిన భూమి పారతంత్ర్యమహాబ్ధి మునిగి, కలవ్ర.
వ్యాధు లీతిబాధలు గల్గి బలముతటిగె! మనభరతఖండపాప మే మని వచింతు!

సీ॥ కోటిసూర్యప్రభాం ♦ కుండు పృథ్వీసార్యభాముఁ డీయవనుల ♦ బోరి మడిసె!
సర్వజ్ఞతుల్యుఁడా ♦ సమరసింహనృపుండు తురకలతోబోరి ♦ తోటఁగెదనువు!
సమవర్తిమూర్తి దు ♦ ర్దమశౌర్యుఁడా హమీ రాయువున్నంత కా ♦ హనుమొనల్పె!
గుంభుండు రాజది ♦ కుంభి తదర్థమై తనజీవితమునెల్ల ♦ ధారపోసె!

గీ॥ నింక సంగ్రామసింహ భూ ♦ మీశ్వరాదు లప్రతీపప్రతాపులు ♦ యవనసేన
నాపి మెండొడ్డి దేహంబు ♦ పాణములునుగోరువెట్టి స్వాతంత్ర్యంబుఁ ♦ గొలిచిరపుడు.

మ॥ ఒకనాఁడా! యొకమాసమా! మఱియుఁడా ♦ నొక్కబ్దమా! వేయియేం
డ్లకుఁ బైనయ్యె మహమ్మదీయసుభటుల్ ♦ లక్షోపలక్షల్ లయాం
తకులై పైబడసాగి; యెంత జనబృం ♦ దంబున్న మేవాడమా
తకునైనక దలమున్నకలై బ్రను కసా ♦ ధన్యంబుఁ దోపించదే!

99

శా॥ ఒడ్డారించుచు నై న్యముల్ గొని యలా ♦ యుద్ధీను చిహ్నారుపై
నొడ్డెక్ మట్టడి; వానిధాటికి జగం ♦ బూటాఁడె; వాఁడెంతఁగాఁ
జెడ్డెల్ చేసెనొ దేవుఁడేయెఱుఁగుః ని ♦ స్సీ! ధర్మమో సత్యమో
యడ్డంబుండునె! నాస్తికాధముల దు ♦ ర్వాపారముల్ మాన్పఁగళ్.

100

మ॥ అరుదెంచెక్ బహదూరుశాహి బహుపై ♦ న్యాసీకముఁగొంచుఁ జి
త్తురుపై నెక్; బ్రళయగ్నిబోలె నతఁ డు ♦ ద్దోతించి దుర్గంబు రూ
పఱ నహ్మస్త్రములక నిగుడ్చుచు స్వరూ ♦ పధ్వంసముఁ జేసె; వీ
రరసాంభోనిధు లెందఁగో మఱిసి రొ ♦ రా! నాటి యుద్ధంబునెక్.

101

గీ॥ ఆ లలాటాక్షుమూర్తులో ♦ యనడగు హరకులజులై దువందలమంది ♦ కొలుచుచుండ
దర్బయుడు మాపితామహి ♦ తోడఁబుట్టు రణము సాగించి యర్జున ♦ రావు మడిసె. 102

సీ॥ నాదు ముత్రైత చం ♦ డనృపాలు సంతతివాఁడు దుగ్ధారావు ♦ పశ్చిమోత్తర
వారావుండై నైరు ♦ లడలిపాటఁగఁ బోరి పడియెఁ బోదావద ♦ న్వయులఁగుంజి!
యాపైనవచ్చి మా ♦ యవ్వ జవాహిరిబాయి గాయాబులు ♦ వేయఁగాఁగ
మహిషాసురేశ్వర ♦ మర్దనివలె రేగి విమతుల నోర్చి పాఠి ♦ ణములు విడిచె!

ఆ॥ బదియుమూఁడు వేలు ♦ పడతులు గొలువఁ గల్గెవతియును నాదు ♦ నాయనమ్మ
రోహితాశ్వశిఖల ♦ జోహారు గావించె! నిట్టి వీరమూర్తు ♦ లెందుఁ గలరు! 103

సీ॥ కడకు మూడవమాటు ♦ గా నక్క రేతెంచె సంతములేని పై ♦ న్వములఁగొనుచు!
వీరులందఱుగూడి ♦ విశ్వపూజ్యులైన చిహ్నారుకోట ర ♦ ష్టింకవచ్చి!

రల వరంగుల పిరం ♦ గులమ్రొల దుర్గంబు గాజువిధాన వ్ర ♦ క్కలయి కూలె
మేవాడ పీరల ♦ క్కీవజ్రమకుటముల్ జయమల్ల ముఖవీర ♦ సమితి మ్రగ్గె!

గీ॥ గనుదెఱచి కాపురని కూయఁ ♦ గాఁ దెలియని శిశువులాదిగ జగదేక ♦ జేతృశౌర్య
పరులవఱ కందఱను బట్టి ♦ నఱకె నక్క! రెటులు చిత్తూరురను తల ♦ యెత్తిబ్రదుకు!

గీ॥ ఆచతుశ్చాల! లాభవ ♦ నాంగణమ్ము! లాజయ స్తంభతతులు! దే ♦ వాలయమ్ము!
లూఁచముట్టుగఁ జెడియె! జి ♦ త్తూరుపురము కాడుగామాటి పాండవ ♦ బీడు దేతె.

సీ॥ తలపైనఁ గొమ్మున్న ♦ ధైర్యమేరువులు ఝాలావనీంద్రుల సేన ♦ లడఁగిపోయె!
నహిరాజు కోటల ♦ వైనఁ బట్టి పెకల్పు చోహణబలములు ♦ చొప్పుదప్పె!
బాతాళ మఱచేతఁ ♦ బగిలించు ప్రమర లేవలన స్రుక్కిరొ సూత ♦ తెలియరాదు!
గగనధాత్రుల నేక ♦ ముగఁజేయఁజాలిన రాతోడ్కులాబు పే ♦ ర్మఱువనయ్యె!

గీ॥ నల చతుర్దశలోకముల్ ♦ గలిసెనేని సమయఁజేయు చోడావతుల్ ♦ సన్నగిలిరి!
నలుగు రెదిరించినను దాడి ♦ నిలువరించు పోడిమికిఁ దప్పి మేవాడ ♦ వాచు దేలె!

ఉ॥ వైరులు మాసమాసమును ♦ బైరులఁ గోసెడు నట్లు వీరులన్
నూఱులు వేలు గోయఁగ, మ ♦ నోజ్జ సువర్ణ శలాకలట్లు లు
గారశిఖాచయంబులను ♦ గాలుచు వేలకు వేలు స్త్రీలు జో
హారులు చేయ, దేశ మక ♦ టా! జనశూన్యము గాక నిల్చునె!

107

సీ॥ తనకు కండలును ర ♦ క్తము క్రుమ్మరించి మేవాణ్ణాత పీరసా ♦ భాగ్యలక్ష్మీ
యొక వేయియేండ్లుగా ♦ నోరై! నోప్పుచునుండె! శాత్రవతతిపోటు ♦ సడలదయ్యె!
దడ్డాతములకు నా ♦ తల్లి శరీరమ్ము కుమ్మెలు పోవుచుఁ ♦ గుట్టు పట్టె!
నువచారశతముల ♦ నొట్లుపెట్టడు! చిక్కి చిద్రుపలై శల్యావ ♦ శిష్టమయ్యె!

గీ॥ నమ్మహామాత గతి తలఁ ♦ వై నయప్ప డొడలు పరవశమై రక్త ♦ ముడుకు లెత్తు!
గడుపు చుమ్మలుచుట్టు! నే ♦ కరణి నామెఁ దేరువని రేయుఁబవలు చి ♦ తించుచును.

మ! తన లోకావన కచ్చహాన్వయము పా ♦ తాళంబునకొంగుగఁ బు
త్రిని ఢిల్లీశునకిచ్చి వియ్యమును బ్రీ ♦ తిగొగూర్చి తత్పుత్రు! నా
తని కల్పించెను మానసింహు, భగవాన్ ♦ దాసుండు తొల్టొల్ట; నే
మని వజ్రావ్రమ ధర్మ పద్ధతి తిరం ♦ బై నిల్చు! లోకమ్మునక.

109

తి సీ॥ తనయంతరాజు లేఁ ♦ డనిపించి విస్తారభూమి మర్వాకేలు ♦ భూపమా?

యుదయసిం గక్పరు ♦ నెనుచేగి తోడైచ్చి తవరాజ్యలక్ష్మి స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
నొసఁగుచు సోదరి ♦ యోధబాయి నొసంగి యేకసహస్రహ ♦ యేశుడయ్యె!
ననుజుని జంద్రసే ♦ నుని నిజాత్మజు శూరసింహు ఢిల్లీని సేవ ♦ చేయఁబనిచె!

గీ॥ బదులుగా నక్ప రొకకొన్ని ♦ పల్లె లియ్య నతని సామంతుడగుచు రా ♦ జ్యంబానర్పు!
ధీరుడెవఁ! డధీరుడెవండు! ♦ పీఠపులె సిగ్గుచెడి తగ్గుకూటి కా ♦ సించినపుడు.

మ॥ బికనీరీశ్వరుఁడుఁ జనల్ మయరు పు ♦ ధీనాథుఁడుఁ వారి క

న్యకలఁ ఢిల్లీకి గాన్కఁగాఁబనిచి సే ♦ నాధీశ సామంతులై
సుకముఁ గోరుచు నక్పరుఁ గొలువఁగాఁ ♦ జొత్తెంచి రిల్లెదఱఁ
యకటా! సోదరభూపతుల్ చెడిరి! హే ♦ యంబైన దాస్యమ్మునఁ.

111

మ॥ వడకించే సచరాచరావనిఁ బ్రణా ♦ పన్నుర్తి జిత్తూరుము

ట్టడియ ప్లష్టనరావు; శూరధనుఁ డి ♦ ప్రశ్రేష్ఠుఁ డమ్మాన్య పు
త్రుఁడు! మాతండ్రికి మేనమామకొడు! కెం ♦ తో కూర్పువాఁడయ్య నఁ
విడి ఢిల్లీశ్వరుఁ జేరె! నీకథలు వి ♦ న్నింపంగ సిగ్గయ్యెడి!

112

మ॥ దురదృష్టంబదియెల్ల నాపయిని గం ♦ తుల్ వెట్టె! గాడేని సా

గరుఁ డప్పద్మహితాన్వయం బపయశః ♦ కాలుష్య మొందంగ న
క్పరు పాదాబ్జముఁగొల్వ నేలచను! హృ ♦ ద్బంధుల్ హితుల్ సోదరుల్
పరునిఁ జేరిరి! మాదభాగ్యమున కె ♦ బ్బంగిఁ వగఁ గాంతునో!

113

❀ Raja Udai Singh of Marwar, surnamed the fat, chief of the Rahtores held but the munsub of one thousand, while a scion of this house Raj Singh of Bikanir had four thousand. The independent prince of Chanderi kerowli Duttea with the tributary feudatories of the larger principalities and members of the Shekavati Federation were enrolled on the other grades from four to seven hundred. In short it became general and what originated in force or persuasion was soon coveted from interested motives and as nearly all the states submitted in time to give queens, to the empire, few were left to stigmatize this dereliction from Hindu principle.

Akbar thus gained a double victory, securing the good opinion as well as the sword of these princes in his aid. A judicious perseverance would have rendered the throne of Timoor immoveable, had not the tolerant principles and beneficence of Akber Jahangir and Shah Jahan been lost sight of by the bigotted and blood thirsty Aurangzeb.

"Annals of Mewar."

మ॥ అకటా! సూక్తుఁ డకారణంబుగ నెక ధి య్యంబెంచి వాదాడి ధి
 ల్లికి వేంచేసెను నిన్ను; శత్రుజనపా ధి ఖి మన్ని తూటాడు సిం
 హాకిశోరంబులు తమ్ము లిట్లగుటకై ధి యస్మన్మంబెట్టి బా
 ధకు లోనయ్యెనా దేవుడే యెఱుంగు! ని ధి డ్రా గాన రేయంతయున్. 114

సీ॥ సువిశాలమర్షిరీ ధి క్షవికాస మకృ రాస్థానతంగప్రభా ధి తతికి బ్రమసి!
 యాశ్రయించినవారి ధి యాసలన్నియుఁ దీర్చు నతని వింతగు వదా ధి న్యతకు నలరి!
 తమపేరు జగమునం ధి తకుఁ బెద్దరారాజు పేరుతో జతగూడు ధి పెంపు నెంచి!
 కనకసాధాగ్రభా ధి గములందుఁ చెరలలో విహరించు తురక బి ధి బ్రీలఁ దలంచి!
 గీ॥ సేతుకీతనగాంతర ధి సీమఁ గలుగు మనుజపతులెల్ల మతిచెడి ధి కనులు తిరిగి
 విడని పేరాస నకృరు ధి విజయరథము కాడి మోసిరి స్వాతంత్ర్య ధి ఘనత మఱచి.

మ॥ కనుసన్నన్ ననుఁగొల్పు భూపతులు మో ధి గల్ జేని గుఱ్ఱాలు గా
 యను వేంచేసి! రనేకదుర్గవితతుల్ ధి హారావలీపర్వతా
 వనిదక్కన్ రిపుచేతఁజెక్కిరి జమువుల్ ధి వమ్మయ్యె! భాండారముల్
 ధనశూన్యంబు! లిక్కెల్లు నిల్పనగు! స్వా ధి తంత్ర్యంబు మేవాడకున్. 116

సీ॥ స్థానమా! విశ్వవి ధి శ్వంభరాదేవికి వజ్రభూషణము-మే ధి వాడసీమ!
 యన్వయమా! జగ ధి దారాధ్యదశేదిశా వ్యాప్త కీర్తియుతంబు ధి భానుకులము!
 పూర్వలూ! లోకైక ధి పూజ్య-లిక్ష్వాకు హరిశ్చంద్ర మాంధాతృ ధి నృపతిమణులు!
 ప్రజలూ! జగజ్జైత్ర ధి పరిపూర్ణవిక్రమ ప్రభవోద్ధాము లా ధి రాజపుత్రు!

గీ॥ లాత్మలో ధైర్యగుణ మణి ధి వంతయైనఁ గలుగువాడైనఁ డుఱక గా ధి జాలు ధరించి
 చల్లఁగా నింటఁగూర్చుండ ధి సాహసించు! దనమ సర్వస్వ మర్పింపఁ ధి దలఁచుఁగాని.

సీ॥ త్మాగోళమును ముంచు ధి గాఢాధతమసంఘఁ గరదివ్వెతో నార్పఁ ధి గడఁగునట్లు!
 లత్యగాధము సాగ ధి రానంతజలముల కేతమ్ము వేయ నూ ధి హించునట్లు!
 వసుధ బొంగుగఁగాల్పు ధి ప్రళయగ్ని హోతృంబుఁ గన్నీటిచే నార్ప ధి నున్నయట్లు!
 క్షయకాలమున రేగు ధి సప్తమాయతథాటి, తేటి రెక్కల నాపఁ ధి దివురునట్లు!

గీ॥ లని యగము నన్నుఁ బరిహాస ధి మాడుఁగాక! యెక్కటిని నిల్చి బలమెల్ల ధి నెదురువైచి
 విధికి మాఁచి స్వాతంత్ర్య ధి విజయలక్ష్మీయధుగులకు నితఁ గల్యాణ-హారతులను.

గీ॥ ఎట్టి బ్రహ్మప్రయత్నంబు ధి నేనించేసి యుదయపురలక్ష్మీకే-గిరిట ధి ముంతఁ దలను!
 గాక వైవోపహతుడైన ధి కడిమిచెడిన రక్తతతిఁ గూర్తు రతనాల ధి రావిరేక. 119

కించుకమైన గజ్జ మెదురై ♦ నన్ మేరువుగాంగఁ జే
జెందు మృదుస్వభావులకు! మీ ♦ యాశీస్సు శ్రీరామర
బగు! ధర్మసూక్ష్మముల నీ ♦ సందిగ్ధకాలమ్మునన్
జెప్పి కృతార్థుఁజేసి కడుఁ బు ♦ ణ్యంబొందఁ బ్రార్థించెదన్.” 120

కికొండ సింహాసనమున శివుఁబోలె శాంతి ♦ సదనంబగు స్వా
భక్త్యావేశంబునను సలుంబ్రామహీశ ♦ పుంగవుఁ డంతన్, 121

సలుంబ్రా కృష్ణసింహవిభుఁడు తన నిశ్చయము నెఱిగించుకొనుట. (*—

న్ వీరరసార్థివిచికలు గా ♦ నీ మాటలున్ గావు; హైం
దెంచును సత్యధర్మములు సు ♦ ష్టాపింప మేవాడభా
ంబునఁ బుట్టువున్ గనిన సా ♦ త్కూర్చిత్వనాథుండవౌ
పర్వతాడవు గావు; నిన్గొలుచు లెం ♦ తో మాకు శ్రేయంబగున్. 122
న్ దేశము నాదు స్వారిపదభ ♦ క్తిస్థైర్యలీలన్; చతు

క్షమితావనీతల మహా ♦ సామ్రాజ్య మర్పింప దా
దగులంగ నొల్లను; భవ ♦ త్పదాబ్జముల్ భక్తిమైఁ
ధరియించి నామనుగడన్ ♦ ధన్యంబు గావించెదన్. 123

టకొటి ధనము ప్రాణంబు రాజ్యరమయు సర్పింతు! ముఖియు నాప్రాణమిత్తుఁ
మస్వాతంత్ర్యర ♦ థంబు మోయఁ గుడిబుజం బప్పుగించుట ♦ గొప్పయగు నె!
రవధాటి నెల్లెడల గో ♦ త్రక్షూర్ధరశ్రేణి ఖం
త్రైశ్శృంగజేయు దోర్బలులు చోం ♦ దావస్మహావీరసిం
దోడ్కొనివచ్చి నిల్పెన! విప ♦ త్కారణ్యముల్ గాల్చి భ
విత్తు సమగ్రవిక్రమకళా ♦ సారంభపారీణతన్. 125

స్థలయంత దార్ధ్యమున మ ♦ ద్బాహు సీపాదముల్
నిక్కము! దేవదానవులు లా ♦ గన్ జూచినన్ సూతయున్

It is a rare thing for a Rajput to betray his Thacoor. Fidelity to the ni Dharma.' is the climax of all virtues. The Rajput is taught from in the song of the bard to regard it as the source of honor here and s hereafter.

“Annals of Mewar.”

- గదలకా! వనిలోన శత్రులను మ్రు + గ్గజేతు! గాదేని నీ
పదపద్మంబుల మ్రోల వ్రాలి విడుతుక + బ్రాణంబు లో యీశ్వరా! 126
- మ॥ తనువుల్ నశ్వరముల్; విశుభ్రయశముక + ధర్మంబు సుస్థాయియై
తనరాచక; వెనుకంజవేయకు; పవి + త్రంబైన దీకార్య; మే
యనుమానంబును లేదు; వేగమె రణ + ప్రారంభముక జేయుమి!
నిను నేవించెద; నీకుముందు రిపుపం + క్రికజించి చెండాడెదక.” 127

—*) భానుసింహుడు ప్రతాపసింహునితోఁ దన నిర్ణయము దెలుపుట. (*—

- గీ॥ అనుచుఁ గేల్తోడ్చి విరమించునతనిమాట నందుకొని భానుసింహుఁ “దో! యధిప! మాకు
స్వామిభక్తియై రక్తరూ + పమునఁ బాటు; నిన్ననుసరింప కేరీతి + నిలువఁగలము. 128
- సీ॥ స్వామి! స్వాతంత్ర్యప) + భామనోజ్ఞంబు నీవదనమ్ము భవనసే + వ్యమ్ముగాదె!
యకలుషస్వామిభ + క్తికిని మాచిన్ని రాష్ట్రమ్ములు పూర్వకా + లమ్మునుండి
సూతికాగృహముల + శోభఁ జెన్నారు! నిందుకుఁ దోడుగా నీమ + నోజ్ఞనామ
సంస్మరణంబు దు + స్సాధ మశ్శేద దుగ్గముగాఁగ మమ్ము ర + క్షణముచేయుఁ!
- గీ॥ గంకమునఁ బ్రాణవాయువుల్ + గలుగుదాఁక మాండునకెకాని వెనుకవై + పునకుఁజూడ!
మరుల కలవాలములు పూల + సరములట్లు కంఠములు కౌఁగిలించిన + కాలమందె.
- చ॥ ముడుసలిచైన మోగలు చ + మూవిసరంబు ముఖంబు, భూస్థలిక
గదియుచుఁ జేల్పు నాగటివ + గక బగిలించుచు, రెండుపాయలై
చెదరఁగఁజేతు; బాణములు + చిచ్చుఱిపిస్థలువోలె వైతు! గ
ల్గకు లవమేనియుక బిటికి + కండ మదీయశరీరమందునక.
- ఉ॥ కూరితురుమ్మసంతతుల + కక మఱి నీకు ఘటిల్లు నామహా
భారతయుద్ధరంగమున + ఫల్గునతుల్యుడవోచు నీవు చె
న్నారఁగ నీపదంబులు హృ + దబ్జితలంబున నిల్చి మత్స్యధా
తీరమణువొకోయన న + రిహితీక గడతేర్చు నాజిలో.
- మ॥ దివియుక భూమియు నొక్కఁడై పడిన నా + దేహంబునక బాగినా
యువు లున్నంతకుఁ గన్నులెత్తి యహితుం + వొక్కండు నికజూడఁగా
నవకాశంబు నొసంగఁబోవ; సముద + గ్యాటోప మేపార న
య్యవనాంభోనిధిఁ ద్రొచ్చివైచెద జగం + బానందముక బొందఁగక.

క॥ వినిపించనేల పెక్కులు! నిను మొక్కి వచించువాడ ♦ నీప్రాణము వె
నకను మాప్రాణంబులు ముందసిన మనస్సింహుడప్పు ♦ డందఱు వినఁగన్. 133

—*) మనస్సింహుడు తన యభిప్రాయము వెల్లడించుట. (*—

క॥ “ఝూలన్మపతులు శౌర్యోత్తాలులు పరిపంథి గహన ♦ దహన జ్వలన
జ్వాలాభుల నెడు కీర్తిని నేలఁగలుప సాహసింతు ♦ నే! నీమోలఁగన్. 134

సీ॥ శూరుతా గ్వాలియర్ ♦ సానెగుట్టేశ్వరుల్ ద్రుపద మాత్స్యక్షితీం ♦ ద్రులునుగాఁగ!
సకలసంగరమర్మ ♦ సర్వజ్ఞమూర్తి యాభీమచాందును యమ ♦ స్వామిగాఁగ!
శ్రీసలుంబాకృష్ణ ♦ సింహుడు దోర్బలోద్దండసాహసుడు భీ ♦ ముండుగాఁగ!
దేజసింహుఁ డమాను ♦ పాజేయ విక్రమగురుకీర్తిఘనుడు ఫ ♦ ల్గునుడుగాఁగ!

గీ॥ శ్యామసిం గేను కవలమై ♦ యుడచుండ! ధర్మరాజవై నిలిచి స్వా ♦ తంత్ర్యరథము
స్వర్ణజయఘంట మ్రోయించి ♦ జయముగాంచి ధర్మసంస్థాపనాచార్య ♦ తను వహింపు.

గీ॥ దస్యశవకోటిపైన మ ♦ ద్భటులు నేను దనువులను వాల్చి, నీవు స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
కలవఱచు రత్నదేవాల ♦ యమ్ముజేరఁ బరచఁగలమయ్య! కనక సోపానపంక్తి. 136

మ॥ ‘పనులెల్లఁ సమకూరె మీవినయసే ♦ వల్ తృప్తి సందించె స్వ
స్వనివాసులుల కేగుఁ’ డుచు భవదా ♦ జ్ఞల్ వచ్చుదాఁక దినం
బును భూశయ్యయు నేకభుక్తము వ్రతం ♦ బుకబూని వహ్నిఁ జూరు
డనినఁ దక్షకుఁ బట్టుడన్న వెరుదీ ♦ యకబోము రాజేశ్వరా!” 137

—*) శ్యామసింహుడు తన నిశ్చయ మెఱిగించుకొనుట. (*—

క॥ అని వచియించిన నుగ్రాశనితుల్యుడు శ్యామసింగు ♦ సాద్రీశ్వరుఁ “డో
యినవంశాభరణ! నాయనుజుని మార్గమునె నేను ♦ ననునంతింతున్. 138

ఉ॥ ప్రాణము తీపుగాదు, కర ♦ వాలభుజుగికిఁ గ్రూరశాత్రవ
ప్రాణసమీరమిచ్చి విజ ♦ యంబు యశంబు గడించి నిత్యక
ల్యాణము లొందుటొక్కఁడు; మ ♦ హాహవరంగములందు వ్రాలి ని
ర్యాణమునొందు టొక్కఁడు ప ♦ రాక్రమపూజ్యము రాజకోటికిన్. 139

సీ॥ విశ్వంబు నగలించు ♦ వేడిపిట్టలనైనఁ బువ్వులవలె శిరం ♦ బున వహింతు!
శేషాహిపతి నైనఁ ♦ జేనెత్తి ముత్యాల హారంబువలెఁ గంత ♦ ముండు దాల్తు!

హిమవత్కుఢరశీర్షః † ‘మేవ రెస్తు’ వై నుండి దూరకడఁ బాలాళః † లోకమునకు!
 నాత్మగర్జాస్ఫూర్తిః † నడవి మార్తోయించు మృగరాజు నశ్వమః † ట్లెక్కనేర్తు!
 గీ॥ గ్రూరతౌరుష్కతతుల సీ † మ్రొలఁ బట్టి కసిమసంగనేర్తు మననేర్తుఁ † గాని నిన్ను
 విడువనేర్తు నె! ప్రాణముల్ † విడిచియైన నగుణకేతనచ్ఛాయలఁ † దిరుగనేర్తు. 140

మ॥ మిడియెండై నను నర్థరాత్రమయినఁ † మిట్టైన గుంతైన నె
 కుండువాండై నను లొచ్చువాడయిన మీ † కుఁ. దోచిన ట్లాజ్జమె.
 ట్టాడు! ముందుఁ మఱి వెన్నచూడకయె పి † ట్లఁబోసె వైరివ్రజం
 బడఁగఁ దాఁకెదఁ! జూడు వేయునుడులే † లా! ముందుఁగార్యంబులఁ. 141

మ॥ కడప్రాణంబులు బొందివీడి చనుదాఁ † కఁ నిన్ను సేవించు; నె
 కుండు దర్పిన్నతి సంగరాంగణములఁ † ఘోరారి సుఘుంబులఁ
 దొడరకబోయెద; వీడ కందఱను గొం † తుల్ గోసి తద్రక్తముల్
 మడవల్ గట్టెద దేశమంతట; యశో † మందారముల్ పెంచెదఁ.” 142

క॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుడు తనచెంతను ధైర్యపర్వ † తమువోలె వసిం
 చిన బదనూనరపతిఁ జూచిన నదనంబెత్తి తేజ † సింహుండంతఁ, 143

—*) తేజసింహుడు తన తెఱం గెఱిగించుకొనట. (*—

మ॥ “అపసీభారము హేచ్చి ధర్మములు వ్య † త్యస్తంబులై పోవఁ బూ
 ర్వవికాసం బలరింప నీశ్వరుడు స † ర్వజ్ఞుండు మీవంటి మా
 నవమూర్ఖన్యూల రూపమొంది యిల జ † న్నంబెత్తు; నీదర్శనా
 దివిశేషంబులు లోకమంతటికి సు † ధించుక మహాశ్రేయముఁ. 144

సీ॥ ఒకయెత్తు నీవు వే † టొకయెత్తుగా దైవకోటి నిల్విన నిన్నె † కోరుకొందు!
 స్వామి! యాసీపద † ద్వయి విశ్వపూజ్యంబు! నడుమ తోవను నీవు † నడచునప్పు
 డడుగు సోకిన ధూళి † యణుమాత్ర మంటిన నఖిలలోకముఁ గాల్పు † హాలహలము
 చేదంతయును దగ్గి † శీతమై తీయనై నిమిషమ్మలో నమృ † తముగ మాఱుఁ!

గీ॥ ద్వత్పదము లెంత కొలిచినఁ † దనివీలేదు! నీయనఘనామ మెంత ధ్యా † నించుచున్న
 విసుగు గనుపింప! దింకను † విడక కొలువ ధ్యానమొనరింపఁగాఁ గోర్కియగునుగాని.

సీ॥ ధర్మసంస్థాపనా † ర్థము ధాత్రి మెలఁగు దేవా! యేకలింగాప † రావతార
 పదినాఱులేళ్లు యా † వననృపుల్ భరతఖండమునకుఁ గూర్పు బ † న్నములు, వాని

వారింపగాఁ బూర్వ ధీరుల త్యాగంబు, ప్రస్తుతకార్య కర్తవ్యములను
నెఱిగించుచో నీదు ధీమదులతిమృదుల భావం బెంతనొచ్చె దై వము యెఱుంగు!

గీ॥ వినుకొలది చిచ్చుదరికొన్న విధమతోచె! నైన్యబల మల్పమనె కాని చాలియున్న
దలను బూవాడ కింట ని నిలిపి నేనే రిపుల సర్వనాశన మాచ రించియుండు.

సీ॥ భువనపావన! నీవు పూనినకృతి జగద్వంద్య! మందఱము దో డ్పడఁగఁగలము!
రణమహతోత్సాహవ ధనమైన నుముహూర్త మెంచి సూర్యధ్వజం బెత్తి నిలుపు!
కలికి బంగరు చిఱు గజ్జెల మ్రోగ మోగలులు యామృతమహిష కంఠ కాంక్ష
ఘంటానినాదంబు గా వినెదరు గాక! ధ్వజము చుట్టుండుము బలిసి కొలిచి

గీ॥ పులులఁ బోలిన చరణదా సులముమేము! కడకు మేవాడ నొకచిన్న కత్తి పట్టు
మగనిసువుగల్గ నది రాలకెగుఁగఁగాక! యమరులు నుతింతుగాక! నీవిమల యశము.

సీ॥ 'పా'భనంబిత్తు రా మ్రమునిత్తు ధనమిత్తు రాణను విడనాడి రమ్మటంచు
ఢిల్లీపురంబును డి దినంబు వచ్చు లేఖల నొక్కకొట్టంబు గప్పవచ్చు!
ద్యౌనైకమూర్తి ధర్మావతారా! నీముఖము నొక్కమాటు దూరముననుండి
కనువిందుగాఁగఁ జూ చినవాఁ డెవఁడైన నీచితరమార్గ మెట్లు సాచ్చు!

గీ॥ బ్రాణమలతోడ నిన్నెడఁ బాయఁగలుగు వాఁడొకఁడులేడు నీదు సేవకులబోవఁ!
జైతఁ జింతామణిని వీడి చిల్లిగవ్వ కెగురుజము చూప నెవ్వని మొగము వాఁడె.

సీ॥ హారావలీ భూధ రావతంసప్రాంత సానుభాగము యజ్ఞ శాలగాఁగఁ!
బాహునాత్మక చంద్ర భట్టారకు కవితృధారలు వేదమం త్రములుగాఁగ!
నల సలుంబ్రాకిరా తాధీశు లసమానవిక్రమక్రములు ఋత్విజులుగాఁగ!
శార్ఙ్గసన్నిభ బల స్థాల్యశోభితము నీపటుమహాధనువు యూ పంబుగాఁగ!

గీ॥ బ్రబల యవనసేనలు పశు పశ్రతిగాఁగ! యాయజుకుడవై దీక్ష నవధరించి
సవనమునుదిర్చి జగము ని ర్యవనముగనుజేసి త్రైలోక్యనుతుల రం జిల్లవయ్య!

శా॥ 'బౌరా! శాత్రవకోటిపాలిటికి బ శ్యేత్సాలమూర్తుల్ గదా
యీరాతోణ్మణులంచు జిత్తురురణం బు దందతెన్న రవి
ద్యౌరంబుదునఁ జేసె శాత్రవకుల ధ్వసంబు మాతండ్రి; యా
వీరాగ్రేసరచక్రవర్తి యడుగుల్ వేయెండ్లు సేవించెదన్.

మ॥ "పదివేల్ వీరుల బాహుశౌర్యయుతుఁడీ బాలుం"డటం చెన్నగాఁ
గదనం బెచ్చట భీమమా నచటం జ క్కవాళి దుర్దంత శ

త్రుదళచ్చేదము చేసి నిన్ను జయయు ♦ క్తుజేయ యత్నింతు! నీ
బదనూర్ సింహము తేజసింహము నుడుల్ ♦ వ్యర్థంబు గాకుండుతల్!

151

శా॥ నింగి ముట్టెడు కోటకొమ్మగుములు ♦ దేవాలయమ్మల్ జయో
త్తుంగ స్తంభము లొప్ప; ప్రీపురుషులెం ♦ దుక్ బుత్రపాత్రా ప్తి నొం
దంగా. మాదృశభూపతుల్ కొలువునన్. ♦ ద్వత్పాదముల్ మోయగా,
సింగారించిన తేరియ ట్లలరు నా ♦ చిత్తూర్పురి గాంతునే!”

152

మ॥ అని వాక్రుచ్చి హృదంతరాశమున వీ ♦ రావేశ ముప్పొంగ, వి
చ్చిన కెందామరలైన కన్నులతుది ♦ జెన్నారు లేమంచుబొ
ట్టన నొక్కశ్రుకణంబు జాఱగను వీ ♦ రాగ్రేసరుడుండె; వె
న్నను గూర్చుండిన గ్వాలియర్ విభుఁ డనం ♦ తత్యాగ సంశోభియె,

153

—*) రామచంద్రదేవుడు తన మనోగతము దెలియజేయుట. (*—

సీ॥ “దరిలేని జల మగా ♦ ధస్థాయి వెలుగొంచ కడలికి నొకతొయ ♦ కణమునట్లు!
బ్రహ్మాండమంత గొ ♦ పుగనున్న పెనునైకతాదికి నొకచిన్న ♦ యణువునట్లు!
శాఖాచయంబు ది ♦ శాకోణములఁబ్రాకు నవనీజమున కొక్క ♦ యాకునట్లు!
భూదేవి మకుటమై ♦ పొడవు నెత్తున్న పర్వతరాజమున నొక్క ♦ రాయియట్లు!

ఆ॥ లేబలాబు లేని ♦ యేకాంగి బహువాహినీశు నీకు సాయ ♦ మేమి చేతు!
హృదయకుసుమ మొక్క ♦ డే నాచు సర్వస్వ! మదియె నీపదముల ♦ నప్పగింతు.

చ॥ అజిత పరాక్రమంబున మ ♦ హాహవసీమలఁ గత్తిమోసి నా
బుజములు కాయగాఁచె! గడు ♦ బూర్వుడ వృద్ధుడ నైతిగాని, నీ
విజయరథంబు మోయ భుజ ♦ వీర్యము పట్టున లోటులేదు! నే
గజవిజచేసి శాత్రువుల ♦ కండలు మెండుగ రాల్చు మేదిని.

155

శా॥ చందారాతి కులాటవీ దహన శ ♦ శ్వతీర్తి! సర్వస్వ మీ
తండ్రికొండె పంపించమందుగల మ ♦ ద్భాగ్యంబు నాహూన! యీ
ఖండేరావు కురంగముల్ దునుము వ్యా ♦ ప్రుస్వామిపోలె బలో
ద్దండుండై తెగటార్చు వైరులఁ గృతాం ♦ తపాయుడై యాజిహ్.

156

సీ॥ కరుణావిహీనుఁ డ ♦ క్షరు సర్వభక్షకుండయి గ్వాలియరుచు గొ ♦ న్నయది మొదలు
నెట్టిసాయములేక ♦ యెందో రెక్కలులేని పక్షివై పడిన యీ ♦ బడుగునన్ను

మేవాడఁజేరిచి ♦ మీతండ్రిగారు సహస్రహస్తములతో ♦ నాదరించి!

రతని యనంతరం ♦ బభిమానమెనయఁ దండివిధాన నోమితి; ♦ నీబుణగు

గీ॥ వేయిజన్మములెత్తి నీ ♦ విమతనృపుల నసమరణభూమిఁ జీల్చి చెం ♦ డాడియైనఁ
దీర్పఁజాలమి సత్య! మీ ♦ దేహ మెఘుడు త్వత్పదసమర్పితంబు భూ ♦ ధవకులేంద్ర!

సీ॥ నిత్యకల్యాణమం ♦ దిరము చిత్తూరుమండలము వివాహమం ♦ డపముగాఁగ!

రంగుగుల్ము సనేక ♦ రాజపుత్రస్యందనమ్ము లై రేనికుం ♦ డలునుగాఁగ!

గృష్ణసింహాది వీ ♦ రేశ్వర దోహతాపస్సూర్తి రత్నదీ ♦ పతతిగాఁగ!

యవనభూధవ కిరీ ♦ టాళి నిర్గతమణుల్ వజ్రరంజిత రంగ ♦ వల్లిగాఁగ!

గీ॥ దన్యుగళరక్తముల వసం ♦ తమ్ములాడి నీదుకరవాల మెచటఁదా ♦ నై దనర్చి
సకలమును దీర్చు నాగప ♦ సానిగాఁగ! విజయలక్ష్మి వరించి నిన్ ♦ బెండ్లియాడు.”

గీ॥ అని యుపరమించె; నంత నాతనిసమీపమున మహాన్నతరూపుఁడై ♦ మూర్తిగొనిన
పీఠరసవాగ్ధియో యనఁ ♦ గూరుచున్న భిల్ల లోకైకనాథుఁ డా ♦ భీమచాండు, 159

—*) భీమచాండు తన సాయమును వివరించి చెప్పుట. (*—

సీ॥ “కాండ్రుకాండ్రని పెద్ద ♦ గా మోతల నిగిడ్చి గబ్బి బెబ్బలిపిండు ♦ బొబ్బరించు!
శైలముల్ పగిలి ప ♦ చ్చుడిగాఁగ భవనిచేసి సింహపోతములు గ ♦ ర్జించుచుండు!
జేయెత్తు లేచి ప ♦ చ్చివిసంబు వెదచల్లి కోడినాగులు బుస ♦ కొట్టుచుండు!
వసుధ యిట్టలులాడ ♦ బనువై పరువులెత్తి యేనుంగుగుములు ఘోరకృతులుసేయు!

గీ॥ బద్మజాతాండమంతలై ♦ భయము గొలుపు గండశిలలఁ గొండలు చుట్టు ♦ నిగిడియుండు!
బ్రహ్మయుతుడైన కైలాస ♦ భర్తకై నఁ జాలునే గుండె! నాడు రా ♦ జ్యుంబుఁ జొరఁగ

సీ॥ భూలోకనాకమా ♦ బోయెపాదంబుండు! జగదనతరువర ♦ చ్ఛాయలుండు!

గొలుపుకూటాబుండు! ♦ గోడగుబ్బెతగముల్ వింజామరమ్ములు ♦ పీచుచుంగు!

బొమిడికగులుల భిల్ల ♦ పుంగవుల్ నడచివ్వె లగుడు! రందలును సీ ♦ యాజ్ఞ నుండ్ర!

నాయాత్మకెంతో యా ♦ నాదమా! నాను సింహాసనంబుండు సీ ♦ వధివసింపు!

గీ॥ మండఁ గూర్చుండి తుణమైన ♦ సవలఁ బోక కొలిచి దేవునకట్లు సే ♦ వలు ఘటించు!
నడుగు మన్నెట కోర్వ! నా ♦ హస్తయుగము జాళువా పట్టుదిండుగా ♦ సంతరించు!

మ॥ సరియంచున్ పలయాచిచూడు మఱి! నా ♦ స్వర్గంబు నందైన ని

ర్జుంబున్ ముప్పుదిమూఁడుకో జ్ఞాపుడు పూ ♦ జల్ చేసి సేవించు న

- పురుహూతుండును జూచియుండని సుఖం ♦ బుల్ భోగముల్ వచ్చి దొం
తరలై చుట్టునుజేరి కొల్చు నిను! మ ♦ ద్వాక్యంబు నాలింపుమా! 162
- మ॥ అకటా! నీయెడ నెయ్యపుకబలిమి నే ♦ నట్లాడితిక గాక యే
టికి నాపార్థన మియ్యకొందు! వెపుడుక ♦ డెందంబునక దేశమా
తకు వాటిల్లు విపత్తుకై వగచి చిం ♦ తక్రగాఁగు నీ వగ్గి మ్రిం
గక స్వాతంత్ర్యము దక్కుదాక నొకచో ♦ గాలూని కూర్చుందువే! 163
- సీ॥ జాతియు జన్మదే ♦ శమును భిన్నములైన! మనపూర్వులకు మైత్రి ♦ దనరకున్న,
నాకన్న వయసు సుంతగఁ దక్కువైన, బాల్యమున నొండొరుజూచి ♦ నది మొదలుగ
నీవైన నవ్యాజ ♦ నియతి నామదినిల్చె! రెండవదేవుడక ♦ రీతిజూతుఁ
గడఁబోదు నీమ జా ♦ గ్రన్థంగళాకృతి కలనైన హృత్ఫల ♦ కముననుండ్!
- గీ॥ నీవు పాల్గొననట్టి యీ ♦ నిఖిలలోక సార్వభౌమత నరకవా ♦ సముగ రోతు:
నండ నీవున్న నంబలి ♦ నైన నమృత మట్లు సేవించి యానంద ♦ మందనేర్తు! 164
- సీ॥ అహితదై తేయ ప ♦ శ్యత్ఫలమూర్తులౌ శౌర్యగుర్జయు లొక్క ♦ జాతివారు
తరతరంబులుగ స్వా ♦ తంత్ర్య లక్ష్మీమహోదయముఁ గోరి విదేశ ♦ ధరణిపతుల
మాఱొడ్డి బాహుశుం ♦ భర్తృతాపము చూపి ధనభాగ్య వస్తువా ♦ హనయుతముగ
సర్వార్పణ మొనర్చి ♦ శాశ్వత ధన్యత్వ మందు తెప్పరికి వం ♦ ద్యంబుగాను!
- గీ॥ హృదయముగల్గి మానవుం డెవఁడు వారియడుగులను గొల్చి, యహితుల ♦ నణచిజన్మ
పావనముసేయఁ దాతని ♦ బ్రకుకదేల! బల మదేల! నిరర్థకై ♦ శ్వర్య మేల! 165
- మ॥ అకటా! ముప్పదికోట్ల మైందవులు మో ♦ యొద్దగ భారంబుఁ గొం
కక నీవొక్కడ నెత్తికోఁ దలఁచి! తిం ♦ కక నిన్ను సేవించి గొం
తుక లర్పించెడువారు పూజ్యులగు భ ♦ క్తుల్! నీపతాకంబు క్రి
దికి రానొల్లనివార లందఱును మా ♦ తృదోహులుక పంచకుల్. 166
- మ॥ పొదలక వెల్పుడు దొడ్లకోలిపులు లే ♦ పుక జూపు నాసింగపుం
గొదమల్ వీరని శాస్త్రపుల్ బెదరు ను ♦ క్కుందుట లున్నార లే
బదివేల్లెంకలు భిల్లవంశజులు నీ ♦ పాదాబ్జముల్ గొల్చి నే
కొదలేకుండఁగ నందఱుకబనిచి నీ ♦ కుక బీతి గావించెదక. 167
- సీ॥ వెదురు పొదలనుండి ♦ ప్రిదిలిన యాణిముత్యములు కుప్పలు కుప్ప ♦ లై రహించు!
ఫణిఫణాగ్రములందుఁ ♦ బండి రాలిన మణుల్ పరుపులు పరుపులై ♦ ఫణిదవిల్లు!

గనుల మొల్చిన యన ♦ ర్హస్వర్హ రాపాదీ లోహముల్ పెనుకొండ ♦ టుగఁ దనమ్ము!
తైలసానువులలో ♦ జంద్రకాంతశిల లీజగమంతటికి నైనఁ ♦ జాలియుండుఁ!

గీ॥ బెరుగుటయె కాని తఱుఁగుట ♦ యెఱుఁగనట్టి రత్నగర్భ సార్థముగ నా ♦ రాజ్యసీమ!
యూచమ్ముగ నాయొద్ద ♦ నున్నసిరులు నాథ! నీమ్రోల సర్వార్ప ♦ ణం బొనర్తు.

మ॥ రవిబింబధ్వజమొప్ప నీ వనికిఁ జే ♦ రన్ నీకు మున్నున్నె యా
రవికన్నన్ మునుదోచు నప్పొడుపుఁదా ♦ రన్ బోలె జృంభించి యా
హవరంగాభిముఁ జొచ్చి శాత్రువ కుల ♦ ధావంతంబుఁ జీల్చున్ బ్రతా
పవిభుండన్న పిరంగి కీఘనుఁ డయః ♦ పసీఫిత గోశంబనన్.

169

సీ॥ పారతంత్ర్య మదల్చి ♦ స్వాతంత్ర్యమును నిల్పు బవరమ్ము వచ్చె! సం ♦ వత్సరాది
పండుగువోలె నీ ♦ భారతప్రజలెల్ల సమభాగమైన యు ♦ త్సహవేళ!
యండఱ మొక మొగం ♦ బై నిల్చి యరుల గెల్చితిమేని స్వాతంత్ర్య ♦ సిద్ధియొదవు!
ననిలోనఁబడినఁ గ ♦ ల్పారంబువఱకు శాశ్వత నాకలోక వా ♦ సంబు గలుగు!

గీ॥ రెంటు నేదిగల్గినఁ గృత ♦ కృత్యు లగుదు! మింతకన్నను జిరపుణ్య ♦ మేది గలదు!
మీనమేమాబులను బొండ్లు ♦ మించకుండ నిపుడె పసిఫానభేరి మో ♦ యింపవయ్య!”

— *) పతావసంహుని నిగ్గ యము—నిబంధనములు. (*—

మ॥ అన గాంధీర్యము పూరుసాకృతిని దృ ♦ శ్యంజౌచు నిందుండెనో
యనఁ గూర్పున్న బ్రతావసంహుడు “హహా ♦ తా! నీ కసాధ్యులు గ
ల్గునె! యీనాటికి రాతవేషమునఁ జె ♦ ల్పొబోటి వెన్నెంటు లే
దనుటేకాని పురాకిరాతుడవు గా ♦ వా! శత్రుపూర్వాహా!

171

గీ॥ త్యాగమూర్తులు వీరధ ♦ రైకనిరతు లింద టుండఁగ జయసిద్ధి ♦ కేమికొఱుత!
యాకసమువ్రాలుఁగాక చే ♦ యప్పళించి యాపఁగలము! విపత్కొటి ♦ నోపఁగలము!

సీ॥ సమరముల్ నిష్కార ♦ ణమరేగి రత్నగర్భయు రక్తగర్భయా ♦ పనికిఁ జాల!
నొకచీమకైన నిం ♦ చుకహాని గలిగినఁ గనలేను; భారతా ♦ వనిని గలుగు
తరు లతా గుల్మ భా ♦ ధర గహ్వరములఁ బ్రేమింతుఁ బ్రాణమును బ్రే ♦ మించునట్లు!
నాదుహృద్బంధు లిం ♦ దఱ మిమ్ముఁగొనిపోయి రణరంగమునను శా ♦ త్రవుల కత్తి.

గీ॥ వాదరల కప్పగింపఁగా ♦ వలయు ననిన మేరువంతటి బాధ జ ♦ నింపు నాకుఁ!
గటకటా! కోరరాని దు ♦ ష్కార్యముల రణబునంతటి ఘోరకృ ♦ త్యంబు గలవె!

రల సామంతులఁ బిల్వె; డగ్గటి నలుం ♦ బ్రాభర్త కేల్గొడ్డినఁ
ఫలమున్ రొట్టియముక్కుఁ జేసిడెఁ బ్రతా ♦ పస్వామి దీపించుచున్.

92

సీ॥ సాష్టాంగ మెఱుగి మ ♦ హాప్రసాదంబని చేదోయి యొగ్గి దో ♦ సిట గగ్గిహించి
తులకించు భక్తిఁ గ ♦ న్నుల నద్దకొని వెన్కు జనుచు యథాస్థాన ♦ మున వసించె;
నటుపైన సూక్తసిం, ♦ గంత భేల్వాపతి, బేడ్లాకొడేరియా ♦ విభలు, పిదప
నా పాపురా-బునే ♦ రాధీశు, లవల దుర్జయసింహుఁడును నల్లై ♦ సంగగిహించి,

తే॥ పరమభగవత్ప్రసాదంబు ♦ భంగిఁ జూచి యాజగద్గురు చంద్రముం ♦ డారగించు
పిదపఁ దామెల్ల భుజియింప ♦ వేచియుండి రధికభక్తి నర్థనిమిలి ♦ తాత్కులగుచు. 93

సీ॥ కడుపునిండుగఁ గూడు ♦ కట్ట జేనెడు గుడ్డ, తలదాచుకొన నుంత ♦ నెలపులేక
గ్గి పరమదరిద్రదే ♦ వతలట్టు లుండు నా పటువీరలోకైక ♦ పట్టభద్రు
లాదికాలమున మ ♦ హైశ్వర్య భోగభాగ్యములతో స్వర్ణసా ♦ ధములలోన
నెంతటి మర్యాద, ♦ యెంతటి విశ్వాస, మెంత మనశ్శుద్ధి, ♦ యెంతభక్తి,

తే॥ యెంత యుత్తమక్రమరూఢి; ♦ యంతకన్న శతగుణము లెక్కుడుగఁ దండ్రి ♦ సరణిఁజూచి
యాప్రతాపునిఁ గొలుచు దృశ్యంబుఁగనఁగఁ గనులు వేయైనఁ దక్కు వే ♦ యనుచుఁదోచు

—*) యవన సైన్యములు మేవాడపై నెత్తివచ్చుట. (*—

ఉ॥ వైభవసాంద్రుడై యవన ♦ వాహిని చుట్టును గొల్వ నొక్కభ
ద్రోభము నెక్కి యామడ లో ♦ కేగతిఁ దీవ్రత వచ్చు కాలరు
దాభిభుని మానసింహుఁ గని ♦ యచ్చట నుండిన వార లున్నయ
ట్లే భుజియింప మాని వడి ♦ నేగిరి మోగలుసేన మీఁదికిన్.

95

ఉ॥ సేనలు రెండునున్ దగిలెన్ ♦ జేతి కటారులు పూలమాలలై
మేనుల వ్రాలుచుండె! బలి ♦ మీ వల చుట్టిన వేటకాండ్ర ర

§ Yet amidst such complicated evils the fortitude of Pratap remained unshaken, and a spy sent by Akbar represented the Rajput and his chiefs seated at a banquet meal, maintaining all the etiquette observed in prosperity the Rana bestowed the Donah to the most deserving and which though only of the wild fruits of country, was received with all the reverence of better days. Such inflexible magnanimity touched the soul of Akbar and exhorted the homage of every chief in Rajasthan.

మ్యానసరేఖ యాయవను ♦ లండును, గ్రంధమృగేంద్రరేఖ రా
నైనికులందుఁ దోచె; రవి ♦ జారంగ నిల్పిరి పోరు మోగలుల్.

96

—*) యవనులు రాజపుత్రుల దుర్గములను గొనుట. (*—

సీ॥ అవ్వల యవనసే ♦ నాధీశ్వరులు మూఁగి ముట్టడించిరి దుర్గ ♦ ములను గొన్ని;
నజమీరుదుర్గంబు ♦ నందె ఖాసింఖాన్; పరీదుఖానుఁ డచల ♦ గృహముఁగొనియె;
దోడరమల్లు తో ♦ డ్రోబట్టె “జేపందా” నింతలోపల “నమాఁయిత” గిరీంద్ర
దుర్గంబుఁ దవలె న ♦ బ్బుల్లా; శిశోదియావీరులు మార్కొని ♦ పోరి; రిట్లు
తే॥ నెల జరిగె పోరు; కోట మోగలుల కయ్యె; నా“మడేరియా” ప్రాంతమ్మునందు “రాతి
కోట” యను దుర్గమును బట్టు ♦ కొని ఫరీదు యవనసేనా సమూహంబునచట నిలిపె.

క॥ అంతట ఖాసింఖాను “వసంతా” దుర్గంబుఁ బట్టి ♦ సైన్యము నిడి యా
చెంతంగల “ఛత్రకోట” నసంతచమూతతులు గొలువ ♦ నరికట్టుకొనెన్.

98

మ॥ యవనుల్ నాలుగువైపుల గదిసి దా ♦ వాగ్నిక్రియ గాల్పఁగా
భువనాతీతపరాక్రమాంకుడు ప్రతా ♦ పుం డట్లు సాయంతనం
బవుదాఁక రిపుకంఠరక్తపుఁ బ్రవా ♦ హం బూడ్చి చల్లార్చి యా
రవి క్రుంకంగఁ గుటుంబ ముండు గుహఁ జే ♦ రన్ బోయె విశ్రాంతికై.

99

—*) దేవేరీ యుద్ధము. (*—

సీ॥ వటువాత లేచి దై ♦ వప్రార్థనముచేసి, వినతిమై నుదితభా ♦ నునకు మ్రొక్కి,
కలయఁ గన్గొనిన మో ♦ గలు దండుతండంబు లెల్ల దిక్కులఁ గొండ ♦ లీనినట్లు
పరిసర గహన గ ♦ ర్భము లాక్రమించి నిద్రింపఁ గాంచి ప్రతాప ♦ దేవుఁ డంత
నాబునేరా-షాపు ♦ రాధీశ్వరుల, సలుంబ్రాభర్త ఫేల్వాన్మ ♦ పా లు సూక్తు
తే॥ దుర్జయుని గొంచు వైరులఁదోడర నరిగె; శ్యామసింహుఁ గుటుంబర ♦ ఝణకు నిలిపి!
యుభయసైన్యంబులకు నయ్యె ♦ యుద్ధ మమిత తీవ్రభంగి “దేవేరీ” ప్రదేశమందు.

సీ॥ కైలనిర్ఘోరమట్లు ♦ సరభసమ్ముగ సలుంబ్రామహీపతి దాఁకె ♦ రాయసింగు;
ప్రజ్వలజ్వాలల ♦ వలె బునేరా-షాపురాధీశ్వరులు ముట్టి ♦ రసపుఖానుఁ;
బ్రబలదంభోళి సం ♦ రంభంబు వెలయ ఫేల్వాపతి తగిలె షా ♦ బాజఖానుఁ;
బ్రకటప్రభంజన ♦ ప్రతిమానుడై యెదిరించె దుర్జయుఁడు ష ♦ రీదుఖాను;

- మ॥ తినఁగాఁ దిండి యొకండె యేటికిఁక! నా ♦ దేహంబునున్ జీవమున్
 “జనెడున్ గాక మనుష్యమాత్రునకు శీ ♦ ర్షం బెప్పుడున్ వంచబో
 వను; జేసెండగు పొట్టకూటికయి దై ♦ వప్రాయమై కీర్తిమో
 సిస స్వాతంత్ర్యము నమ్మివేయఁగల దు ♦ శ్శీలుండు తుంతవృద్ధే! 84
- క॥ ఈగడ్డిరొట్టె తిండికిఁ ద్యాగము స్వాతంత్ర్యయోగ ♦ ధర్మంబును దో
 డై గెలుతు! మరులు కను మేలాగున విరిగెదరొ మన బ ♦ లమ్ములమ్రోలన్. 85
- క॥ ఇది సంతసింపనదనగు నెద వగవకు” మనుచు నినకు ♦ లేశ్వరుఁ డన “మే
 లిది యాచరణీయము సౌఖ్యదమని యాకృష్టసింగు ♦ హర్షము పొంగన్; • 86
- మ॥ “ఫలవృక్షంబులఁ గూల్చి నంతటనె య ♦ భం బంతయున్ వ్రీలుచున్
 దలపై వ్రాలు నటంచుఁ గుండి తమచె ♦ త్తజేరి దోహోహమాన్
 పలుకుల్ పల్కెదమంచు నెంచి రహితుల్! ♦ పంచాంగముల్ చించి చు
 క్కులు లేవంచు వచించు వీఱఁడుల జో ♦ కల్ గావె యీకార్యముల్! 87
- క॥ కాని డియ్యది యొకగతిగా నున్నది భటుల బీడు ♦ గడ్డిని దెండ
 చానతి యిచ్చెద నే”డని యా నూత్నాహారనియతి ♦ నారంభించెన్. 88
- గీ॥ అంత నుండియు నాప్రతా ♦ పావనీశునకుఁ గుటుంబమునకు భటు ♦ లకును “మోలు”
 గడ్డిరొట్టెలె గతియయ్యె; ♦ గాలుచున్న కడుపునకు మండు గంజియన్ ♦ వడుపుగాఁగ!
- మ॥ ఒకనాఁ డాసపుఖాను పై న్యములతో ♦ నుగ్రాటవిన్ జొచ్చి ముం
 దుకు నేతేరఁ బ్రతాపుఁ డాత్మబలమున్ ♦ దోడ్కొంచు నావిద్విష
 త్ప్రకరంబున్ నలుమూలలన్ బెదరి పా ♦ ల్ బోర మర్దించి వె
 న్నకు నేతెంచి నివాసభూమి దరియం ♦ గా నేగె మధ్యాహ్నమున్. 90

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులకు “దోనా” ఘంచి పెట్టెట. (*—

- మ॥ ఒక దర్భాసనమందు రాజమణి కూ ♦ ర్పుండంగ సామంతు లిం
 చుక దూరమ్మున నోసరిల్లి కరముల్ ♦ జోడించుచున్ నిల్చి; రా
 నికటాద్రీంద్రబిలంబునుండి యునురా ♦ జ్జీరత్న మవ్వేళ సే
 వకుతో నంపెను బండ్లు రొట్టెలు ప్రితా ♦ పస్వామి కర్పింపగన్. 91
- మ॥ ఫల మొక్కించుక త్రుంచి చేకొనుచు, నా ♦ పై రొట్టె నొక్కండు ము
 క్కులుగాఁ జేసి యొకింత నోర నిడుచున్, ♦ గన్నన్న నందున్న వా

- గీ॥ అలఘుమేవాడ లక్ష్మీ ము ధి ఖాబ్జమునకుఁ గుంకుమంబట్టి చిత్తూరు ధి గుఱుతుఁబాపి
యిపుడు హారావల్లీసీమ ధి నెల్ల గొనఁగ నక్కరు తలంచినటు తెలి ధి యంగనయ్యె.
- గీ॥ రాజ్యలక్ష్మి సేనాలక్ష్మి ధి రాప్యలక్ష్మి లంచములుచూపి యతఁడు వం ధి చించితీఱు!
నెంత బలవిక్రమములున్న ధి నిపుడు మనకు నాత్మనిగ్రహమును ద్యాగధిమవగరాబు.
- గీ॥ ఏను మొదలుగ సామంతు ధి లెల్ల ప్రజలు రజత సౌవర్ణరత్నపా ధి త్రములు విడిచి.
ప్రకృతియర్పించు పచ్చతా ధి పల్లెరములు చదురుటాకు లందున మెస ధి వుదముగాక.
- గీ॥ తలఁచిన మనోరథప్రాప్తి ధి గలుగుదాఁక వ్రతము నడిపిన దశరథ ధి రాము కరణి
హంసతూలికాతల్పమ్ము ధి లవల విడిచి మృదుల దర్భాసనముల నుం ధి డుదముగాక.
- క॥ పెరుగునుగావుత చికురో త్కరము శిర శ్చుబుక గండ ధి తలముల; భద్రా
కరణము సేయింపకయుండిరుగాత మహర్షి కోటి ధి తో నెన యగుచున్. 178
- క॥ మొరయునుగావుత ముందఱ మొరనెడు దుందుభులు వెనుక ధి మొగమై యనిలో!
నఱనిదురయు నఱకడుపును బొరయఁగఁ బూనుదము వీర ధి పూర్ణస్మృతిమన్. 179
- సీ॥ ఈశ్వరకనభక్తి ధి యెపుడు మానఁగరాదు! మధుమాంససేవన ధి మఱగరాదు!
బంగారు పట్టువ ధి ల్వలు గట్టఁగారాదు! భోగకోరికలవంకఁ ధి బోవరాదు!
కామాది శత్రువ ధి ర్గము లంటరాదు! సత్యంబు శౌచము విడ ధి నాడరాదు!
త్యాగంబుఁ గలనైనఁ ధి దగ్గనీయంగరా! దాత్మనిగ్రహము పో ధి నాడరాదు!
- గీ॥ మాన ముత్తమధనమౌట ధి మఱువరాదు! ధర్మమే దైనమనుబుద్ధి ధి తలఁగరాదు!
నిఖిలజగములు మాఱొడ్డి ధి నిలుచుఁగాక దేశభక్తిని విడనాడి ధి తిరుగరాదు! 180
- సీ॥ స్వాతంత్ర్య ధర్మవాం ధి ఛాశీలురగువారి దారిఁగష్టంబులు ధి చేరియుండు!
నావిపత్తోటితో ధి నడలక వీరులు శాశ్వతయుద్ధాబు ధి సలుపవలయు!
సనుపమశ్యాగస ధి మారాధనములతో ధర్మదేవతఁ గొల్చి ధి తనుపవలయు!
దద్భక్తజన జీవి ధి తమ్ము దుర్లభ తపోమయమై సురక్షితం ధి బయి తనర్పు!
- గీ॥ మహితకష్టానుభూతి ధి ర్మంబు పొలుచు! నపజయంబుల నది తగ్గ ధి కఠిశయింబు!
గాన విజయంబె ముఖ్యంబు ధి గాదు మనకు! ధర్మనిర్వహణాబు క ధి గ్రవ్యమెపుడు!
- సీ॥ ఉదయమే లేచి తే ధి పుడయపురమువీడి కుంభలేమియోకోట ధి కును జనుదము;
పదివేలపల్లెల ధి ప్రజలు స్వస్వనివాసములు వీడి యచటికే ధి పోవవలయు;
బాలములుదున్న నాఁ ధి గలి మోపఁగారాదు; పశువులనెచట మే ధి పంగరాదు;
బాటల నెవ్వరు ధి పయనింపఁగారాదు; క్షాపముల జలంబుఁ ధి గోలరాదు;

గీ॥ వనమృగం బొక్కడై నఁ జంఘంగరాదు; మఱచియో తప్పియో చెట్టునఱుకరాదు;
కేల నొకగడ్డిపోచయు ♦ గిల్ల రాదు; గిరులు విడనాడి బయళ్ళుల ♦ దిరుగరాదు.

శా॥ నీరంధ్ర) ద్రుమ పుంజ రంజితమునై ♦ నిద్రాణ నానామృగ'
స్ఫారంబై భయదాంజనాచల మిటుల్ ♦ వ్యాపించెనాఁ జీకటుల్
బ్రాదై యంబరుదేశమాదిగ సలుం ♦ బ్రాసీమయుదాక బ్ర
హ్మరణ్యం బగుఁగాక దేశము జనం ♦ బం దేశరాకుండఁగఁ. 183

క॥ తనకించుకయును లాభము దనరదనుచు నక్క రెఱిగి ♦ దండెత్తక యుం
డిన నిరుదెగలకు మేలగు! మన ముందము కొన్నినాళ్లు ♦ మానముతోడఁ. 184

క॥ తనవట్టు విడక సంగర మునకుఁ దొరకొనినఁ దడిసి ♦ ముప్పందుము మో
యును! నిక్కము మనకున్న దతనికున్నది! తప్పదపుడు ♦ ధారణి కుంగుఁ. 185

సీ॥ తతహరిశ్చంద్ర మాం ♦ ధాత్రాదులు చరించు వజ్రాలబాట నా ♦ భానుకులము!
నరమాత్రుఁ డొకని కే ♦ శిర సొగ్గి యిత్వాకులకు మసిసోఁక నో ♦ వృక్షానలేను!
భరతఖండంబు కం ♦ పము పట్టి మేవాడ మునిగి క్రిందికి గ్రుంగి ♦ పోవుఁగాక!
యవనులతోడి బాం ♦ ధవ మూన! నిన్నాళ్లు మని తురుష్కలకూడు ♦ తినఁగఁజాలఁ!

గీ॥ గాన బలమెల్లఁ జూపి సంగర మొనర్చి గెలిచి స్వేచ్ఛాభి మానముల్ నిలుపుకొనుటా!
దురమునను వ్రాలి మరణ మొందుటా నిజంబు! కలుగ దెందును మధ్యమాంగ్గంబునాకు.

క॥ ఇది నానిగ్లయ"మన "మంచిది యెల్ల ర కనుసరింపఁ ♦ శిల్లు నటులె చే
యును"మని యందఱు గదలుచు సదనములకు వెల్లి రధిక ♦ సంతోషమునఁ. 187

మ॥ "పరివారంబులతో ధనావభులతో ♦ వస్తుప్రపంచంబుతో

⊗ నరుగఁగావలె నేడె యందఱుజనుల్ ♦ హారావల్గిహ్వరో

⊗ Pratap commanded his subjects on pain of death to retire into the mountains. During the protracted contests the fertile tract watered by the Bunas and the Beris, from the Aravalli chain west, to the eastern table-land was be-cheragh (without a lamp.)

Many tales are related of the unrelenting severity with which Pratap enforced obedience to this stern policy. Frequently with a few horse he issued forth to see that his commands were obeyed. The silence of the desert prevailed in the plains. Grass has usurped the place of waving corn; the high ways were choked with thorny babul and beasts of prey made their abode in the habitations of his subjects. In the midst of this desolation a single goat-herd trusting to elude observation disobeyed his prince's injunction and pastured his flock in the

తూరముల్ చేరంగ; నెవ్వ డాజ్ఞను దిర ♦ స్కారంబు గావించినన్
ధరపై రాలుఁ దదీయశీర్ష” మని మ్రొ ♦ తల్ పెట్టె ధక్కాధ్వనుల్.

గీ॥ అట్టై హారావలీపర్వ ♦ తాంతరమునఁ బరిణయము లొక్కలక్షయు ♦ జరిగె నేని
ర్థి యంత జనబృంద ముండఁబో ♦ దనఁగఁదనరె! నఖిలదేశంబుప్రజయెల్ల ♦ నచటన

—*) మేవాడ్దేశమంతయుఁ బాడువడి యరణ్యముగ మాటుట. (*—

సీ॥ రాజులు నివసించు ♦ ప్రిసాదములు గూలి వనమృగంబులకు ని ♦ వాస మయె
బాలములలోన వి ♦ త్తులు రాలి మొలిచి చెట్లకాశమును దాఁకు ♦ నట్లు పెరి
గొలఁతులలోఁ గూప ♦ ములలో జలము నిల్చి వాడుక లేమిని ♦ బాడువడియె!

నరులు సోఁతమి స్వేచ్ఛఁ ♦ బెరుగుచు నొకటికి వేయిగా మృగములు ♦ వృద్ధి నొ

గీ॥ నలఘు రావీ-వనాశాంత ♦ రావనీతలము లతావృక్షమృగవిహం ♦ గమవృతః

దేవదానవులకు నైనఁ ♦ దేరి చూడరాక చొరరాక మృత్యువ ♦ క్రమముగఁ ద

గీ॥ తరులు రాపాడుమ్రోత, వాతములమ్రోత, మృగవితతిమ్రోత, పలుసెలయేల్ల

ఖగతతులమ్రోత, గలిసి యొంకారనాద మెపుడు నల్లెనలందుఁ బై ♦ కేగయా

మ॥ ఒకమా తా ‘బదనూ’రరణ్యములలో ♦ నుద్దండులై శత్రు పై

గీ॥ నికు లేతేరఁగ నాప్రితాపవిభుఁడు ♦ వీక్షించి యాత్మీయ సై

న్యకదంబంబులతోడ వచ్చి మదశుం ♦ డాలమ్ములన్ జీల్చు సిం

సీ॥ హాశోరంబటు దాకి హొల్చెను జగం ♦ బారా యటం చెన్నఁగన్.

ఉ॥ వేటొకసారి యిట్లై పడి ♦ వేలభటుల్ పహబాజుఖాను చి

త్తూరికి వెళ్ళునుండఁగ మ ♦ హోగ్రవనంబున ముట్టడించె; వా

గీ॥

luxuriant meadows of Ontolia on the banks of the Runas. After a few
he was killed and hung up in terrorum. By such patriotic severity
rendered the garden of Rajasthan of no value to the Conqueror.

సీ॥

“Annals of Mewar.”

§ Without a capital, without resources, his kindred and
dispirited by the reverses of his house, yet sympathising with him in
to ally himself with a muhammadian, Pratap Singh had established
Kumbhalmer in the Aravallis and had endeavoured to organize the
renewed struggle.

G. B. Malleson C. S.

యాతక నిల్పిరందలు; ద † యోదయుడోచుఁ బ్రతాపుఁ డంత సా
హారముసేయకే విడిచె, † సద్గిర! యాతని ధర్మ మెట్టిదో!

193

- సీ॥ గొల్లలు మేకలఁ † గొని మేపుమరటంచు బచ్చికబయలు † తొచ్చి చూచుఁ!
గాపు పొలాన నాఁ † గలి మోపునోయంచు దూరప్రదేశముల్ † తొంగిచూచు!
వేటరుల్ మెకముల † పిండుఁ జంపుదురంచు ఘోరనసంబులు † దూరిచూచుఁ!
దరుల బోయలును వా † గుర లొడ్డుదురటంచుఁ గొండపేటక్కి యగ † దుంగిచూచు!
గీ॥ నాసలుంబొధిపతి వెంట † నంటియుండ దేశమెల్లడఁ దిరిగి శో † ధించుచుండు!
దనదునానతి లవమైనఁ † దప్పెనేని ప్రళయమగుఁగాక! యెవ్వఁడు † బ్రతుకఁగలఁడు!
గీ॥ భోగసన్న్యాసమున వీర † పూర్ణ సీత పట్టి యిటఁ బ్రతాపుఁడు కష్ట † పడుచునుండ!
రాజ్యతృష్ణభరైక పూ † స్థవ్రతంబు దీక్షగొని యక్ష రచట సా † ధించుచుండె.

—*) అశ్వురుసార్యభాముని దిగ్విజయములు. (*—

- సీ॥ అంబరుదేశము † దా రణస్తంభపురము నాస్థనుఁడు పాల † సము నొనర్చె;
సల శమంతకసింహుఁ † డనువీరుఁ డాచగ్గమును వానికడనుండి † కొనుచు “నుదయ
పురికి సామంతుడై † పరిపాలనముసేయ” మని తనపతి శూర † ధనునకిచ్చె;
గోటవాణిటనున్న † గొప్పపల్లె శమంతకుఁడు గొని తా నేలు † కొనుచునుండె;
గీ॥ గొండకన్న దుర్భేద మా † కోటఁగొనఁగ దండువిడిసి యశ్వురు నిల్చె † రౌఢునెలలు;
చెంతనున్న మందంత పో † సినుగాని జయమొదపునన్న యాస లే † శమును లేక.
సీ॥ తురకలు సుధిగో † రిరి; దుర్గపతి యొప్పె; సేవకుఁడును మాన † సింహుఁ డిరి;
రంద శాస్తానము † సందుఁజేరిరి; శూరధనరావు పినతండ్రి † తన దురుగ
మానసింహుని పీత † మాని నిల్పిన భటుఁ గనుఁజెప్పవట్టి కొ † క్కగఁగించి
యశ్వురని గ్రహించి † యతనిచేతులుపట్టి సింహపీఠమున నా † నీనుఁడె;
గీ॥ నశ్వురును శూరధనరావు † నాదరించి కాశికామండల మొసంగి † గొరవించె;
గోటవెలికి రాదలఁపఁ గ † వాటసీమ నతనిఁ దాఁక శమంతకుఁ † డొరయమున.

⊕ But this dereliction of duty was effaced by the rigid virtue of the brave Sawunt Hara who as already stated had conjointly with the Kotario Chohan obtained Rinthumbhor. He put on the saffron robes and with his small but virtuous clan determined inspite of his sovereign's example, that Akbar should only gain pcssession over their life-less bodies. Previous to this useless explosion of fidelity he set up a pillar with a solemn anathema engraved thereon on "what-

మ॥ “పురముల్ పోయిన రాజ్యముల్ చెడిన నెఁడ్డ మాకు రాణాయెను
స్థిరదైవంబగు; నట్టిస్వామిపదభ డక్తి మాని మోగల్గెదే
శ్వరు పాదంబులు గొల్పె శూరధనుడుఁ డభాగ్యంబు నాసించి; యో
హరవంశ్యాగ్రణులార! యీయధము దు డర్వాపరముల్ మెత్తురే.” 198

మ॥ అని తానుఁ దనయైదునూర్లు హరవం డశ్వశ్రేష్ఠతా సద్భటుల్
చని యొక్కుమ్మడి వారల్ దగిలి యా డస్వాతంత్ర్యయుద్ధంబునఁ
దనువుల్ వీడుచు నిత్యనాకసుఖమొ డద బోయి; రాదేశభ
క్తిని లోకంబులు మెచ్చి వారియశముఁ డగీర్తించె వేనోభులఁ. 199

గీ॥ రామచంద్రుడు రీవామ డహమహీంద్రుఁ డలఘు కాలంజరీ దుర్గ డమప్పుగించె!
బాజబహదూరింసంగె మాఢశ్వము! సహస్రవాజిపతులొచ్చుఁగొలిచి రఢ్కరును వారు.

గీ॥ జోధబాయి మార్వార్ధహీ డశునితనూజ కనె జహంగీరు; తక్కిన డకాంతలాగు,
నక్బరు ‘మురాదు’ ‘దనియాలు’ డన నెడు సుతులఁ బుత్రికామణు లొక్కఁ డర్చుగనుబడసె.

—*) అక్బరుసార్వభౌముడు ఘూజ్జరదేశము జయించుట. (* —

మ॥ జనసమ్మర్థము ఘూజ్జరంబు ‘ముజఫర్ డహ’ యన్న దుర్బాగ్గుఁ డా
స్థనుడుఁ బాలనదేయఁగా నచటి క డక్బర్ కొంతసైన్యబుతోఁ
జనె; వాఁడెంతయు భీతుడై యతని ప డజ్జఁజేరె; డిల్లీశుఁ డా
తని సీమఁగొని కొన్నిపల్లె లొసంగెఁ డదృవనాథంబుగఁ. 202

evrr Hara of gentle blood should ascend the castle of Rinthumbhor or who should quit it alive.” Sawunt and his kin made the sacrifice to honor, they gave up their life’s blood to maintain their fidelity to the Rana albeit himself without a capital; and from that day no Hara ever passes Rinthumbhor without averting his head from an object which caused disgrace to the tribe.

“Annals of Mewar.”

The possession of numerous ports and the resulting extensive maritime commerce made Guzarat the richest kingdom in India. Ahmadabad the capital was justly reputed to be one of the finest cities in the world, while the manufacture of salt, cloths, paper and other commodities flourished in many localities. A sovereign consumed as Akbar was by the lust of conquest and the ambition of empire, could not possibly allow, such a delectable land on his frontier to continue in the enjoyment of unfettered independence.

“Akber the great Mogul.”

మ॥ మును బై రాముడు రాజరక్షకుడు! త ధి త్పుత్తు బదాతేంద్ర వా
నిని నమ్మారహిమాను నై న్యపతిగా ధి నేమించి యాఘూర్జరం
బునకు రెండవమాటు సేనల రణం ధి బుజ్జేయంగా నక్ష్మరు
గొనిపోయె సచరాచరావని వడం ధి కు బొంది శోషిల్లగఁ.

203

సీ॥ ఉభయ సేనలకు మ ధి హోధతయుద్ధంబు పడియె నహమ్మదా ధి బాదు పొంత!
నక్ష్మరుపతి ఘూర్జ ధి రాధిపు రణరంగమందుఁ బెల్లుగఁదాడి ధి బందె గొనియె!
సమర మంతమునొందె! ధి జయ మక్ష్మరు వరించె! ఖాండిషు కై రాయుఁ ధి గధియపొడ
కాంతె బ్రోచియు రివా ధి కాంత మాహీకాంత, రాధాపురంబు సూ ధి రతు బలిన్న
గీ॥ పయి బరోడా యహమ్మదా ధి బాదు మతియుఁబాలనపురాది బహుమండలాలియవన
సార్వభౌముని మృనుపదా ధి బ్బములు చేరి యేబదియులక్షలధనంబు ధి నియ్యదొడగె.

—*) అక్ష్మరుసార్వభౌముడు వంగదేశమును జయించుట. (*—

మ॥ వరుసఁ వంగవిహారముల్ కొనఁగ న ధి క్షర్ కోరె; నాసీమలఁ
బరిపాలించె సుఖపదమ్ముగ నులే ధి మాఖానుఁ; డాపరుడు
మరణంబొందినమీదఁ దత్పుత్తుడు స ధి మ్రొట్టయ్యె దావూదు; ము
ష్కరుడై లోకుల బాధపెట్టుచును రా ధి జ్యంబేలె వాఁ డయ్యెడఁ.

205

సీ॥ ధనము లక్షలు కోట్లు ధి దనరె; సర్వదివేల యాశ్వికుల్ మూఁడువే ధి లాఱుచూర్లు
ద్విరదంబు లిర్వది ధి వేల్ పిరంగులును లక్షయును నల్వదివేలు ధి కాలిబాట్లు
పదిసూర్లు యుద్ధనా ధి పలు గల్గి దావుదు చక్రస్థిని లెక్క ధి సలుపబోక
సరిహద్దునందున్న ధి 'జామేనియా' దుర్గమును సేనలను గొంచు ధి ముట్టడించె;
గీ॥ నదియుఁ గోపకారణమయ్యె ధి నక్ష్మరునకు; మానసింహుడు తోడగ ధి మల్లు పీఠ
బుడు ఖాసిముఖానాది ధి ప్రబలవీరు లగడఁ గొలుపుడ వెడలె బ్రహ్మాండమంద్రావ

మ॥ అమర దీప్తిపవతీ తటాంతరమునఁ ధి హాసీపుర ప్రాజ్య దు
ర్గమునుజ్జేకొని పాటలీనగర గు ధి గ్గబుజ్ గొనె! బెక్కుయు
ద్గములజ్జేసి విహారవంగముల నా ధి తర్వాత నోశ్రంబును
గ్రమమొప్పు గ్రహియించె నక్ష్మరు సమి ధి ధ్రాండివి యీతండనఁ.

207

క॥ పరిపూర్ణ విజయమున నక్ష్మరు ఢిల్లీపురముఁ జేరి ధి కడు సంతోష
స్ఫుగ్ధుడన మానసింహుని సరసకుఁ బిలిపించి గోష్ఠి ధి సలిపెడువేశిక,

208

—* { అక్కరుసార్యభౌముడు కున్వాక్ మానసింహపృథువుతో } *—
మంత్రాంగము చేయుట.

మ॥ పదమూడేడులు దాటిదాటకయె లేఁ డ బ్రాయంబునన్ దండ్రీయున్
ద్రదివం బేగెను; నాటనుండియు ధరి డ త్రీ రాజ్యభారంబు నన్
గదినెన్; దేవునికూర్చి సర్వమును జ డ క్కన్ దాల్చి కల్యాణసం
పదలన్ లోపము గల్గకుండ నెపుడున్ వర్ధిల్లఁగాఁ జేసితిన్.

209

సీ॥ తెగినహారమున ము డ త్తీయములువోలె భారతరాజ్యమది పెక్కు డ వ్రీక్కలగుచుఁ
జనచిన్న పాయలై డ చెడె; రాష్ట్ర పతులలో నొండొరులకు మైత్రి డ యొదవదెపుడు;
నిత్యలక్ష్మీ శుభ డ నిలయములై యుండవలయు రాజ్యములు శా డ శ్వేత రణముల
ధనజనవస్త్రవా డ హనశూన్యమై పాడువడి శ్మశానములట్లు డ ప్రభుదొలంగె!

గీ॥ నిట్టి కుచ్చావతారంబు డ లెల్లఁబోయి భరతఖండ మఖండైక డ భాగ్య విభవ
నిలయమైయుండఁ జూడఁగాఁ వలయుననుచుఁ గడుపులోఁ గొండయంతానఁగలిగెనాకు

సీ॥ సింహాసనం బధి డ స్థించినదాది సీభావమే మది వేరు డ పాటియుండె!

నాగ్రా మొవల్లగ డ ననుదినం బొక్కొక్క రాజ్యంబు గెలిచి రా డ స్వమునఁజేర్చి
ప్రాభాత మృదుగంధ డ పహునట్లు భారతమేదినితల మాకరి డ మించి ప్రజల
కామోదసాభాగ్య డ మలవరించుచు రామరాజ్యవిఖ్యాతిఁ గూ డ ర్పంగఁగంటి!

గీ॥ నెదొ మొకరిరువురు రాజ్య డ తృప్తచేత నక్కరును దిగ్దయ మొనర్చు డ నంద్రు! గాని
సత్య మీ వెఱుంగవె! ధాత్రిజను లెఱుంగరె! భవనములనేలు నాదిదేవుండెఱుంగఁడె

సీ॥ సహగమనము భీతి డ సడలించుచుంటి, నన్యాయమా పన్నుల డ నణచియుంటి;
మధుమాంససేవన డ మాన్నితి; భారతవృథులతో వియ్యంబు డ నెరపుచుంటి;
నొకకంట నన్యుత మీ డ కొకకంట సున్నంబు గలిగి వీక్షింప; మో డ గలులు హైంద
వులటన్న భేదంబు డ గలుగదు; మీలోన మత్ప్రీణనము లెంత డ మంది లేరు!

గీ॥ భారతాభ్యుదయముఁ గూర్చి డ పవలు రేయు నేను పడుబాధ లాదేవుఁడే యెఱుంగు!
నీకుఁ డెప్పిర దప్పన్న డ దే! కనులకు ఊణము సేపై న నిద్దుర డ గదియఁ.

212

శా॥ రాజామై మితిలేని సౌఖ్యభరమున్ డ బ్రాపించి యున్నాడటం
చరెచ్చండగుఁగాక; నాకు హృదయం డ బెల్లొక్క చింతాగ్నిచే
క్షీరాభోనిధి క్రూర బాడటమహం డ స్విజ్వాలచేబోలెఁ గం
గాకొంచుడును; నాని బాధలకుఁ గ్రుం డ గోసాగితిన్ బెల్లుగన్.

213

మ॥ అది యెవ్వారల తోడనే నెలుపరా! † దద్దాని నెవ్వారు తీ
 ర్చెదమన్న మఱి తీరబోవ! దెపుడు † జూతించి చింతించి నే
 దుదిదాఁక మది నోర్వసేవలయు; నెం † తో కూర్చు మిత్రుండ! ప
 య్యది నేఁజెప్పిన నీదు మానసము చిం † తాయ త్తమై కుంఁగెడుక.

214

చ॥ ఇరువదియేండ్లుగాఁగ సహి † యించుచునుంటిని; యెన్నిమాల్లో నీ
 వెఱుఁగవుగాని యేకతమ † యిర్వర ముండినయపు నావ్యధా
 భర మిటులుండెనంచు దెలు † పక గమకించితి; నంతలో హృదం
 తరము కలంగి మాటయయి † నక వెలిదాటక నిల్చిపోయితిక.

215

చ॥ ఒకయెడ సింధువాహిని మ † తొక్కటఁ బూజ్యము బ్రహ్మపుత్ర యిం
 కొకయెడ వింధ్యభూమిధర † ము తరమందు హిమాలయంబు వీ
 నికి నమమకలట్టి యవ † నీస్థలి నాపరిపాలనమ్మునక
 వికసన మొంది భూపజయు † నేనును సౌఖ్యము గంటి మెంతయుక.

216

మ॥ అరులెల్లక నశియించి; రక్కరన నా † హా యంతరాజేఁడి యం
 దురు; గర్భంబు ఫలించి పుత్రకలు పు † త్రుల్ గల్గి; రత్యంతభా
 గ్యరమల్ పొల్పెడి; కోటిమంది హితు; లిం † కక బ్రాయమో స్వల్ప; మే
 కొఱత ల్లేపు; మహాన్నతస్థితులె నా † కుక జెల్లె నీనాటికిక.

217

మ॥ అమరాగీశుఁడుగూడ నాసవడు నా † ర్యావర్తదేశంబు స
 ర్వము. నాభత్రము క్రిందికై నడిచె; మే † నాడ రాజ్య మొక్కండుమా
 త్రము స్వాతంత్ర్యరమాభిమానముల మ † త్ప్రజ్యాధికారంబు లే
 శము మన్నింపక గర్వముల్బలిసి శీ † ధ్నంబెత్తి కేఁగించెడుక.

218

చ॥ నను గడుఁబేర్చిమైఁగనుచు. † నాప్రభుతక మదిమెచ్చి కన్యని
 చ్చివ మిమువంటివారి వెలి † చేసి ప్రతాపవృత్తుండు పంజ్జి
 జనములకైన నిగుచుకయు † సైపక తేలికచేసి చూచె; మీ
 ఘనతకు హానివచ్చినను † గల్గవె నాకు విషాదవేదనల్!

219

చ॥ కలుగఁగరాదు లాభ మొక † కానును నాకని దేశమందు లో
 కులఁ బురముల్ త్యజించుచును † గొండలనుండఁగఁ బిల్చి సంపదల్
 వెలసెడి దేశమెల్లఁ బెను † బీడుగఁజేసె; వివేక మున్నదే!
 యెలుకల దాడి కోడి తన † యింటికి నిప్పిడు కూళలుందురే!

220

ఉ॥ అదిమసూర్యవంశభవుఁ డంట; తురుష్కులఁజేరి కొల్వఁగా
రాడంట; నల్వరెవ్వఁగొ ప ఁ రాక్రమవాక్యము లాడినంత మా
మీఁదికిఁ గాలు దువ్వనంట; మేము భయంపడి దూరమున్న మ
ర్యాడంట; కాక రేఁగినను ఁ నంతముచేయు నటంట; వింటివే! 221

మ॥ మఱి నాయొద్దను జేరు భూమిపతులఁ ఁ మర్యాదతోఁ జూడనో!
ధరణీభాగము లియ్యనో! పిలిచి బం ఁ ధవ్యంబు చేకూర్చనో!
చిరమైతిఁ విహరింపనో నృపులు నఁ ఁ నేవించి చే దేమి మే
సిరి! తానింతటి మార్భ్యమేమిటికిఁ దా ఁ లెక్క! జెప్పఁగాఁ జాలుదే! 222

సీ॥ నేఁగోరునది యెల్ల ఁ నిఖిలభారతఖండభాగ మొక్కడనేల ఁ వలయు ననియె!
యెపు డిర్వరు స్వతంత్రు ఁ లిటునుండఁ జోటుండరాదు! లోకము పెద్ద ఁ రాజననుచు
నంగీకరించె న! ఁ న్నాతఁ డంగీకరించిన దాన నినుమంత ఁ చేటు గలదె!
తనకిరీటంబు క్రిం ఁ దను వ్రాలునే! వట్టి పెడసరకట్టె య ఁ నించుకొనుటె

గీ॥ కాని! నేరేఁగినను నాపఁ ఁ గలుగువారలేరి! తానెంత! తనదేశ ఁ మెంత! తనదు
సేనయది యెంత! హృద్బంధు ఁ లైన మిమ్మువంటివారలఁ గని యూరఁకుంటిఁగాక.

సీ॥ నిజము చెప్పుటకేమి! ఁ నీవాతనినిగూర్చి పలుమాఱు గడుఁగార ఁ వంబు నెరపి
పలుకుటఁజేసి నీ ఁ భావమెచ్చటనొచ్చునో యంచు నెట్టులో ఁ యొర్పియుంటి!
“నీవాడ” ననమను! ఁ నేనేల నీకిష్ట మైనట్టు లతని మ ఁ ర్యాద చేయు!
మతఁడు స్వతంత్రుడై ఁ యలరరాదనికాదు! దేశ మొక్కటిగ వ ఁ ధిల్లవలయు

గీ॥ ననుచు నింతగఁ జింతింతు; ఁ నతని మార్భ్య మంతకంతకుఁ బెరిగె; రా ఁ జ్యంబు'పాడు
వడియె; నేమనఁగూడక ఁ యెడరుపడితి హృదయశల్యము పాయు చొప్పెఱుగనైతి.

ఐ॥ చ॥ విను కడమాటగా వినుతుఁ! ఁ బెద్దయుఁగాలముగా శరీరముఁ
ఁనియెడి రాచపుండువలె ఁ దీరని వ్యాధియుఁబోలె నావృత

⊗ It is not necessary to adduce any particular incident as supplying a motive for the attack on the Rana Pratap, who is represented by Abul Fazl as deserving chastisement by reason of his alleged arrogance, presumption, disobedience, deceit and dissimulation. His patriotism was his offence. Akbar had won over most of the Rajput chieftains by his astute policy and could not endure the independent attitude assumed by the Rana, who must be broken if he would not bend like his fellows. The campaign of 1576 was intended to destroy the Rana utterly and to crush finally his pretensions to stand outside the empire. The

పునిదెసనైన చింతఁ దను ♦ వ్రక్ మనసుక్ వ్రణ మయ్యె; సేగఁగి

దినములు దాటు! దీట దిది ♦ దేహముతోడుతఁగాని యీజనిన్.

225

మ॥ అకటా! చల్లఁగ నింట నన్నిలిపి య ♦ యస్తాద్రీయందుండి చూ

డ్కికి పేగ్గా నుదయాద్రీదాతఁగల ది ♦ ద్వేషములన్ గెల్పి లా

భకళల్ నించెడు నీవు నాప్తమణినై ♦ వ్రించినన్ జింతఁబా

యక నేనప్పుడు క్రుంగిపోవలసె! గ ♦ ట్టా! దైవ మెల్బంగిదో!"

226

—*) అక్షరుచక్రస్థికి మానసింహప్రభువు మనస్తాపోపశమనము చేయుట. (*—

మ॥ అని యాస్యంబును వాల్చి చూపు ధరపై ♦ వ్యాపింపఁగాఁజేసి చి

తను సూచింపఁగ మానసింహుడు ప్రచం ♦ డప్రాభవోద్దండుఁ దా

తని వీక్షించుచు "దీని కింతవడిఁ జిం ♦ తన్ బొందఁగా నేటి! కీ

పని నీకోరినయట్లు తీర్చఁగను మ ♦ ద్భారంబు! నీ కేటికిన్!

227

ఉ॥ ఇంతకు నీవు కోరుపని ♦ నెవ్వరికేనియుఁ దప్పవట్టఁ గా

సంతయుఁ జోటు లేదు! జగ ♦ మంతయు సేమమునొందు సౌఖ్యసి

ద్ధాంతమె చూపినావు! తఱి ♦ యైనపు డమృహానీయుఁ జూచి త

త్సాంత మెఱింగి వీలయిన ♦ యట్టులు కార్యము నిర్వహించెదన్.

228

సీ॥ అతఁడు మాకులముల ♦ కధిపతి; యతని శ్రేయముఁ జూడ మాధర్మమండ్రు; కాని

యెప్పటిమాటలో! ♦ యెన్నటిజోలియో! వినుటయే యతని నేఁ ♦ గని యెఱుంగ!

ధ్వజనీపతిశ్వసం ♦ బంధంబు సామంతభావంబు వియ్యంబు ♦ బాంధవంబు

నేండ్లుపూండ్లును దాటు ♦ హితవృత్తి యెల్లప్పు సముఖమున మెలంగు ♦ చనువుకలిమి

గీ॥ పయిని నొకవేయి సంబంధంబంధములును దొడరి పూలసంకెలలు నా♦మెడనుబడునుఁ

గట్టుపడినాడ నీపాద ♦ కపలములకు! నాతనికిఁ గూర్తు నే! నిన్నె ♦ యనుసరింతు.

గీ॥ ఉదయపురిపైన దండెత్తి ♦ కదియఁబోకు! స్వల్పరాజ్యము! సింహాక ♦ పై పలేదు!

మృదుశిరీషపుష్పమ్మా! తు♦మ్మెదయెస్సాల నోర్వదు! ఖగేశ్వరుడు క్రొక్క ♦ నోర్వఁగలడె! }

failure of the effort caused deep disappointment to Akbar. The emperor desired the death of the Rana and the absorption of the territory in the imperial dominions. The Rana while fully prepared to sacrifice his life if necessary was resolved that his blood should never be contaminated by inter-mixture with that of the foreigner and that his country should remain a land of freemen. After much tribulation, he succeeded and Akbar failed.

"Akber the great Mogul."

చ॥ అన “సరి యట్లుచేయు”మని యిచ్చురు “పెక్కురు కార్యదక్షులకు
బనిచితి! రెండుసారులుగ యారలు ఘూర్జరదేశ మేగి యం
దునఁగల రాజ్యకార్యములు యోచినయట్లులు తీర్చి! రైనఁ బా
లనము స్థిరత్వముగ గనిన యీ గగుపింపదు పెక్కులేర్పడుకు.”

231

—*) మానసింహాపభ్రవు ఘూర్జరమునకు వెడలుట. (*—

క॥ అనిన “నదియెంతపని లెమ్మ”ని పలుకుచు మానసింహుఁ యి
తనవెంటఁ గొంతసైన్యముఁ గొనుచుఁ బ్రయాణం బొనర్చె యీ ఘూర్జరమునకు. 232

చ॥ చని యటనున్న కార్యములు యసర్వముఁ దీజిచి యుత్తమవ్యవ
స్థను నెలకొల్పె; రాజ్యరమ యసర్వసుఖంబులు గాంచి వృద్ధినొం
డెను; బలవంతుఁడుఁ బ్రబల యనిర్హర మెంతటి దుర్గమస్థలా
బునయినఁ జేల్చి చొచ్చుకొని యపోవు నటంచను పలుకు నిల్చుచు. 233

మ॥ తనయంబువులఁ జేరఁగామఱియి మ యధ్యక్ష గుంబు మార్గంబునకు
జనుచో నొక్కడ మానసింహుఁడు “కడుక్ యసద్భక్తి నీపాద ద
ర్శనముఁ జేయఁగఁ గోర్కెకల్గె! నిదె యా యజ్ఞ వేగఁ బాలింపవే”
యని మామక్ జయమల్లు బంచెను బ్రతా యిహాశు నశ్రింపఁగ.

234

చ॥ కదిసి ప్రతాపసింహాస్థుఁ యి గార్య మతం దెఱిగించె; సమ్మదా
స్పదుఁడయి భూవిభుం దుదయ యి సాగరసీమచు జాతు’ నన్న వా
ర్తఁజెలిపె నాతఁ; డిచ్చటఁ బ్ర యతాపుడు నచ్చట మానసింహుఁ డ
య్యుదయపురంబుఁ జేర గమ యి నోన్ముఖులై చని చేరి రిద్వరు. 235

గీ॥ అన్నియును బర్ణశాలలే, యంతరమున నన్ని దర్భాసనంబులే, యన్నిచోట్ల
నతినిరాడంబరత్వమే, యందట ముఖముల నమాయకత్వంపుము యద్రత, రహించె.

గీ॥ అచటి యందలు భోగసంస్కారసిమలులు! పరమహంస ముఖ్యుఁడు ప్రతాపప్రభుండు!
పల్ల నున్న గంభీరాస్ర యంతి వోలెఁ బరమగంభీర మందఱ యి భావవృత్తి. 237

గీ॥ అతుల సువిశాల పర్ణశా యి లాంతరమున మృదుల దర్భాసనంబులు యి పది దనర్ప
నొక్కదానిపైనఁ బ్రతాపుఁ యి యి! నతని చెంతనే సలుబ్రాకృష్టసింహుఁడుండె.

—*) మానసింహప్రభువు ప్రతాపసింహుని దర్శించుకొనుట. (*—

౧ సీ॥ వజ్రదీధితులు శు ♦ ద్రవ్యపాలములపైన నాట్యమ్మ సలుపు కుం ♦ డలము లలరఁ
బరమమర్ల భనుహా ♦ భాగ్యలేఖ లెసంగు రమణీయ దీర్ఘ నే ♦ త్రములు దనర!
సౌందర్యదేవతా ♦ సదనమై సంపూర్ణ చంద్రుని గేరు నా ♦ స్వంబు వెలుగ!
క్షీతి నెల్లఁ ద్రుటిని వ ♦ శీ కృతి గావించు భారలక్షణదివ్య ♦ మూర్తి యమర!
గీ॥ మంచి చందురుకావి రు ♦ మాలుపైన రాజ చిహ్నమా మగతా తు♦రాయిగులుక!
మానసింహుండు ప్రబలాభి ♦ మానధనుడు హయముడిగి పర్ణశాలకునరుగుదెంచె.

మ॥ కరముల్ రొడును మోడ్చి భూమిపలు మో ♦ కా బూని కూర్చుండుచున్
శిరమున్ వంచి సమస్కృతుల్ సలిపి ని ♦ ష్టై మానసింహుండు; సా
నరచిహ్నాడు ప్రతాపసింహవిభుఁ డు ♦ త్సాహుబుతో “నెంబరే
శ్వర! గ మ్మిచ్చుటఁ గూరుచుడు” నని సగ ♦ భావించె సగపీతిమై. 240

గీ॥ “రాజపుత్రభూస్థలిఁగల ♦ రాజులందు నాయనా! నిన్నుబోలు రా ♦ బ్బణులు గలరె!
ప్రాభవమునందు యశసుగను ♦ బలమునందు నితవాఁ డింకలేడన ♦ నెసఁగినావు!

చ॥ ఒకత్రిటియేనియున్ వ్యవధి ♦ యుండదు; భారతదేశకార్యముల్
సకలము నీపయిబడి ణో ♦ లంగవు; వేసవియందు మండుటెం
డకుఁ గడుదూర విట్లు పయ ♦ నగ బొనరించితి; వెట్టి దొడ్ల కా
ర్యకరణ మూనియో! శైలుప ♦ నర్హమయైనను విందు” నాపుడెన్. 242

మ॥ “నిజధర్మాచరణం బొనర్పఁ బురమున్ ♦ దేశంబు సర్వస్వమున్
స్వజనంబున్ విడనాడి యెప్పు ప్రబల ♦ స్వాతంత్ర్యమున్ గొల్చి బే

§ Mann singh the nephew and the successor of Bhagavandoss was the most brilliant character of Akbar's court. As the Emperor's Lieutenant he was entrusted with the most arduous duties and added conquests to the empire, from Khotam to the Ocean. Orissia was subjugated by him; Assam humbled and made tributary; and Kabul maintained her allegiance. He held in succession the governments of Bengal and Bihar the Deccan and Kabul. Raja Mann soon proved to Akbar that his policy of strengthening his throne by Rajput alliance was not without hazard; these alliances introducing direct influence in the state which frequently thwarted the views of the sovereign. “An account of the life of Raja Mann would fill a volume. There are ample materials at Jaipur.

రజ మొక్కింత యెఱుంగకుండెడు మహా ♦ రాజు! నీపాదపం

కజముల్ గొల్పుటకన్న నిష్ట మఱి యే ♦ కార్యంబు నాకుండెడిక!

243

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాటవి రాజ్యంబు! కొండగుహలు కొల్వ ♦ కూటములును!
బూచిన పెనువృక్ష ♦ ములు సితచ్ఛత్రముల్ లాగండశిలలు సిం ♦ హాసనములు!
విరులగుచ్ఛములు ♦ వింజామరములు! పంచాస్యవితతి సే ♦ వకగణంబు!
ప్రకృతిసౌందర్యంబు ♦ భాగ్యసౌభాగ్యంబు! జ్ఞానమే మోక్షుల ♦ క్ష్యంబుగాఁగ!

గీ॥ ముప్పుదియునాటు కులముల ♦ భూపమణులు పాదములు గొల్వఁదగు జగత్పావనుండ
వడవిఁ బడరాని యిడుమలు ♦ పడుచునుంటి! ధర్మ నిష్ఠుర వీర వ్ర ♦ తంబుఁ బూని.”

క॥ అని మానసింహభూవరుఁ డనఁగఁ బ్రతాపుఁడును “మత్తు ♦ లాభరణులు పూ
ర్వసృపాలుర ధర్మము సే ననుసరణ మొనర్చుచుంటి ♦ నతిదృఢనిష్ఠఁ.

245

మ॥ స్థిరదీక్షఁగొని ధర్మదేవత నుచా ♦ సింపఁ బ్రయత్నించు నా
నరులఁ గష్టములెల్ల మార్కొను! ననం ♦ తత్యాగ ధైర్యంబు ల
క్కరయా వారికిఁ! జీతక్షుల్ బలియఁ జు ♦ క్కల్ తేజముఁ బెంచు నా
కరణిఁ ధీరులు పెంచుచుండు విప ♦ త్కాలంబునఁ ధైర్యముఁ.

246

సీ॥ దృక్పథంబున భేద ♦ మే కాని దైవదత్తములెకా కష్టసా ♦ ఖ్యములు రెండు!
రెంటిలోఁ గష్ట ము ♦ తక్కువ్వుమం! ద్రది దాను వలగొన్నవారి పా ♦ పములు గడిగి
పక్వతీవిజ్ఞానసం ♦ పదలఁ బెంపొందించి శమదమాదిగుణాళి ♦ సంతరించి
యఖిలజగం బీశ్వ ♦ రాధీనమని తెల్పి యుత్తమజ్ఞానంబు ♦ నొందఁజేయు!

గీ॥ నిరత మాత్మశోధనచేసి ♦ నిశితశిక్ష మెంచి కష్టానుభూతి వ్రా ♦ పించి గాక
మనుజుఁ డొకకోటియోగముల్ మరగియైన నుత్తమోత్తమపురుషత్వఁ మొందఁగలఁడె!

మ॥ అమరోద్యానముఁబోలె నెల్లడ సమ ♦ గ్రానందముఁ బెంచి లో
కముఁ గల్యాణపుమండపంబటు పెంు ♦ గఁజేయు స్వాత్మత్ర్యధ
ర్మమహాదేవత ముగ్ధఁ గిల్బిషసము ♦ ద్రంబందునఁ; రక్తహ
స్తములఁ లేపిన లేచు; లేవ దణుమా ♦ త్రఁ రిక్తహస్తంబులఁ.

248

మ॥ పొడయొడైనను సోఁడఁగా నెఱుంగ కె ♦ ఘ్న శీతలచ్ఛాయలఁ
బడినఁ, దుఃఖము మా పెఱుంగక సుఖ ♦ పాఠ్యభావంబు లే
ర్పడినఁ, నొప్పి రవంతయుఁ దెలియ క ♦ శాంతింబు భోగంబు నొ
ప్పుడినఁ, మానవుఁ డాత్మజీవితపు శో ♦ భాలాభముల్ చెందునే!

249

క॥ నాకష్టంబులఁ గూఢించి వాకొనకుము; కష్టములకు ♦ భయపడ" నన "నాఁ
గాక"నుచు మానసింహుఁడు "నాకొక్కఁడు తోచు! చెల్పి ♦ నక గనలకుడి! 250

—*) ప్రతాపసింహునితో మానసింహప్రభువు సంధిమాటలు జరుపుట. (*—

సీ॥ కాబూలుమొదలు వం ♦ గముదాఁక వ్యాపించు సకలభూతలమేలు ♦ చక్రవర్తి!
యవనహైందవులందు ♦ లవము భేదములేక సమదృష్టిజూచు వి ♦ జ్ఞానశాలి!
యడుగరేకాని త ♦ న్నుడిగిన రాజ్యమైన నొసంగఁగల వదా ♦ న్యప్రభుండు!
తనచూపుపాటు ది ♦ క్కుననెం దపజయంబు వినరాని రణరంగ ♦ విజయమూర్తి!

గీ॥ కాలిబండ్లైబడెదు ల ♦ క్షులును బదియు నైదులక్ష లాశ్వికదళం ♦ బైదువేలు
హస్తితతి గల్లు యశ్వలో ♦ కైకభర్త! యక్బరునృపాలుతుల్యు లీ ♦ యవనిఁ గలరె!

సీ॥ భూదేవి పూలమే ♦ ల్గుసుఁగూనెనోయన వఱలు నున్యానముల్ ♦ పెరుగఁజేసె!
ఛత్రముల్వలె వంగి ♦ చలువ నిచ్చెడు చెట్ల రాజమార్గముల నే ♦ రాటు చేసె!
ద్వాదశవర్షముల్ ♦ వర్షంబు లేకున్న దఱుఁగని చెఱువులఁ ♦ ద్రవ్వఁజేసె!
మహియెల్ల నీశ్వర ♦ మయమంచుఁజాటఁ గోవెలులు దీపములట్లు ♦ వెలయఁజేసె!

గీ॥ సకలభాషాకవీంద్రుల ♦ సత్కరించి కృతులు వ్రాయించి బహుబహూ ♦ కృతులుచేసె!
బదియు నాఱునూఱులు సైన్యోపతులుగొలువ మీతె మధ్యమలోకమందాడుడగుచు.

సీ॥ ఘోచకమెల్ల నే ♦ కచ్చత్రమైయుండ నాసించి దిగ్విజ ♦ యము లొనర్చు!
దనచే బరాభూతిఁ ♦ గనిన రాజులనెల్ల సమగౌరవమున ♦ సత్కరించు!
దనయేలుబడిని నాఁ ♦ దలదాల్చు మనిపించి వారిదేశము ల ♦ వ్వారికిచ్చు!
నికఁగొంత రాజ్యంబు ♦ నిచ్చు! నాస్థానమం దరసి సేనాధిప ♦ త్వంబు నిచ్చు!

● Students well versed in European History seldom, if, ever, realise the fact that the empire of Akber during the last quarter of the sixteenth century; undoubtedly was the most powerful in the world and that its sovereign was immeasurably the richest monarch on the face of the earth. Proof will be given later, that when he died in 1605 he left behind him in hard cash not less than fifty millions of pounds sterling equivalent in purchasing power to at least two hundred millions at the present time and probably to much more. Even in 1576 the amount of his hoarded riches must have been stupendous and none but the bravest of the brave could have dared to match the chivalry of poverty-stricken Mewar, against the glittering hosts of rich Hindustan.

"Akber the great Mogul"

- గీ॥ నెయ్యమునకుఁ దోడుగఁ దన ♦ వియ్యమిచ్చు! నడుగ లేదనజాలఁ! దే ♦ మైన నిచ్చు! గల్బకము మేరుగిరి కామ ♦ గవియుఁజేరి యతనియాకృతి నిల జన్మ ♦ మందె నిజము.
- ❀ మ॥ అలబృందావనమేగి యందలి మునీం ♦ ద్రాసీకముఁ గొల్చి గో కులసాలాస్వయవార్ధి చంద్రుడగు నా ♦ గోవిందు భావించి కో వెలలఁ నాలుగు గట్టినాడు! యవనో ♦ ర్వినాథు లీభారతి యులదై వంబుల మ్రొక్కి దేవళము లో ♦ హా! కట్టి సేపించిరే! 54
- సీ॥ ప్రజ బానిసలుచేయఁ ♦ బడు చట్టమును నిల్పె! జట్టుపన్నును దుద ♦ ముట్టఁజేసె! బరమేశుఁగొలువ నం ♦ దక్షును సమానార్థులని యాత్రికులపన్ను ♦ నణఁచివైచె! బ్రతిదినోదయము త ♦ ల్పమునుండి లేచినయంతఁ బరబ్రహ్మ ♦ మాత్రుఁ దలఁచు! నాత్మీయార్థులకన్న ♦ నాదిదేవునికన్నఁ బూతంబులంచు గో ♦ పులకు మ్రొక్కు!
- గీ॥ నార్జు విధి సూర్యభగవానుఁసర్వసేయు! దెల్లగడ్డయు మాంసంబుఁదినఁగరోయు! నింకఁ బెక్కేల నీకాల ♦ మీగుణమ్ము లుత్తమబ్రాహ్మణులకైన ♦ నున్నె చెపుము.
- గీ॥ స్వామి యాతండు! సద్గురుస్వామివీపు! నిహ మతఁ డొసంగు! బరసౌఖ్యఃపూర్వంసంగె! దిరువురును రెండుకనులు నా ♦ కేకేరీఁ గొలుతు నిరువుర పాదముల్తల ధరించి.

❀ The most notable examples of the eclectic style of Akber's age, with a predominance of Hindu elements, outside Agra and Fatepur Sikri are to be found at Brindaban in the Madhura District, the reputed residence of the Demigod Krishna. Local tradition affirms that in 1573, the year of the conquest of Guazarat, Akber was induced to pay a visit to the gosains or holy men of Brindaban and was taken blindfold into the sacred enclosure of the Nidhbbhan (Grove of the nine treasures) where a vision was revealed to him so marvellous that he was constrained to admit that he had been permitted to stand upon holy ground. The Rajahs who bore him company expressed a desire to commemorate the visit and do honour to Krishna by the erection of four temples which were constructed in due course.

"Akber the great Mogul."

§ He (Akber) performed private devotions four times a day, at sun rise, noon, sunset and midnight spending a considerable time over them. In his latter days these devotions consisted largely of acts of reverence to the sun, fire and light.....Akbar's action in abstaining almost wholly from eating meat and in issuing strongest prohibitions resembling those of Asoka restricting to the narrowest possible limits, the destruction of animal life, certainly was taken in obedience to the doctrine of his Jain teachers.

"Akber the great Mogul "

- మ॥ భవదత్సు త్తమధర్మదీక్ష త్రిజగ ధ్వంద్వంబయా! దేశకా
లవిధుల్ చూచియు సుంతమార్పుకొనినన్ ధిగయ్యెడిన్; రాజనీ
తివికాసం బఖిలాస్థసిద్ధులను సం ధించున్; వృథాకష్టన
ప్రవీచారంబులు పెంచుపట్ట నను స్థానంబు మార్పొదగున్. 256
- సీ॥ నీవీరధర్మంబు నెవమున లోక మెంతగ బాధనొందుచు న్నుదియొ చూడు!
ప్రజలు నిల్వంగ నీడ పడయక తినఁగూడు కట్ట బట్టయులేక గాసిపడిరి!
పాడుపడ ధరితి! బలియురౌ మగలు కంకాశమ్ములోయనఁ గానఁబడిరి!
భాగ్యదేవతలట్టి పడతులు దుర్భరదారిద్ర్యదేవత ల్లా రహించి!
- గీ॥ రమదినం బేకభుక్తంబు నవనిశయ్యఁగొని ప్రపంచోన్నతుండనై మనఁగఁదగిన
నీపు సన్న్యాసివేమాన నిలువ గుండె దిటవు చెడియె! గొండంత సం కటముగలిగె!
- ఉ॥ నీరవివంశజౌరవము నిల్పుట పూర్వమునుండివచ్చు నా
చారము మాకు; వాదనము సల్పి పచించెద; నట్టివానితో
వైరము మేలుగా; దెప్పుడు బాలును నీరునుతోల నొక్కడై
మీరు మెలంగినన్ జగము మేలు గనున్; సుఖమగ్గలంబగున్. 258
- మ॥ గురువైరాగ్యకళాసముద్రుండవు నీ కున్ బూర్ణసాభాగ్యభా
గ్యరమాసేవధి యక్ష్పశీత్యరునకున్ కల్లోల గంభీర సు
స్థిర పాథోధులఁగూర్చు చిన్ని జలసం ధిజోల నే సాధినిన్
వజ్రలక్ష్మణేంద! శంభుమాధవుల తే వన్ మైతి వ్రనింపగే. 259
- క॥ సిరులఁ దులఁదూగ వలసిన ధరణిని యుద్ధములులేపి దారుణపథలన్
బరిపించి రక్తబలులను నెఱపఁ దలఁపఁ బోకుమనుచు నిష్కర్ణితున్. 260
- క॥ ఆన మోముమందహాసము చినుకఁ బ్రతాపుండును మాన సింహు పదనము
గని నీవచించు హితములకును నామది నెంతయేనిఁ గుతుకొబయ్యెన్. 261
- సీ॥ సచరాచరప్రపంచము పుట్టుకొది యాశ్చర్యస్వేచ్ఛ ప్రభుమనా ధ్యత సదనకు!
నొకమానవుండు వే యొకనికి లోబడి పునుటయు ద్రవస మ్మోముగాదు!
ధన రాజ్య విభవ నా ధనము లాసగఁజూపువారు వానికి నాస పడడువారు
సమముగాఁ గలుషభా జను! త్రైహికాముష్మికసుఖముల్ వారికిఁ గలుగఁజూపు!
- గీ॥ స్వేచ్ఛ మదినెంచి స్వజనంబు నెల్లసిరులు ప్రాణమును సర్వమును బాయువారియెడల
దైవమే లేకయున్న నీ ధరణియందు సత్యమేలేదు! పైన నీ శ్వరుండ లేడు. 262

- సీ॥ రాజసితీయును ధ + ర్మో బీద్యయిని సీతి తఱుచుగా లాభప) + దముగఁ దోఁచుఁ!
 గాని కామోషభో + గముల కైశ్వర్య సంపాదనకే యది + పనికివచ్చు!
 ధర్మం బఖిలలోక + తత్సంబులకు నెల్లఁ దల్లియుఁ దండ్రీయుఁ + దైవమగును!
 సీతియో గౌరవ + స్వాతంత్ర్యముల కడ్డుపడనంతవఱకె సు + భావనీయ!
- గీ॥ మాతృగౌరవముని దా + పై నయపుడు మానధనులకుఁ ద్యాగసం + పదయుఁ జారు
 మమును సాహసమును గాక శరణయోగ్యమగు పథం బొక్కఁడుండదీయవనియంచు.
- సీ॥ పలువురు నీవంటి + వారు ఢిల్లీశ్వరుం డగణితగుణశాలి + యనఁగ విను;
 నతఁడు ఘనుండుకాఁ + డనను నేఁగూడ; నక్బరుదేసఁ గడుగౌర + వం బెసంగు;
 నతఁ డమానుషసద్గుణధ్యం డనను; గాని యవసభాపతుల యోగ్యతముఁడుగుఁ;
 గొన్నిమంచిగుణంబు + లున్నవి నిజము; శాత్రువుఁడైన గుణమన్న + దాపరాదు;
- గీ॥ పరులవృత్తి విమర్శించి + పారబృత్తి లేని పోని దుశ్యంకలు + లేననెత్తి
 నలుపులు గణించి లేని నీం + దలుఘటించు టభిమతముగాదు నాకు బాల్వంబునుండి
- సీ॥ జగమునందీప్లున్న + సప్రమాట్టులందెల్ల నక్బరు పెద్దవాఁ + డగుట నిజము!
 నీవనినట్లు సే + నావారములు లక్షలుం గోటు లతనికుం + డంగవచ్చు!
 బట్టిన దంతయు + బంగారు గావచ్చు! గోపాలదేవునిఁ + గొలువవచ్చు!
 సర్వేశ్వరుని కటా + క్షమున శ్రీమంతుఁడై జనియించె! నతఁడు సుం + శయములేను
- సీ॥ కాని నరుఁడౌల నిష్పాక్షి + కముగఁజూడ నుండనే యుండు లోపమ్ములొకఁడు రెండు!
 మనకును దురుష్టులకును ధర్మములు వేఱు! మనది వేదంబు! వారిదై + చనుభౌరాను
- మ॥ తనచే నిర్జితులైన భూపతులు క్రో + ధంబుల్ విసర్జించి యె
 ప్పును బ్రేమంబునఁ దన్నుఁ జట్టుకొని కొ + ల్వుక జేయఁ గాంక్షించి యె

సీ॥ ❀ He never gave anybody the chance to understand rightly his inmost sentiments or to know what faith or religion he held by; but in whatever way he could best serve his own interests, he used to feed one party or the other with the hope of gaining him to itself, humouring each side with fair words and protesting that he had no other object with his doubts than to seek and find out by their answers the simple truth till then hidden from him! And in all business this was the characteristic manner of king Akbar a man apparently free from mystery and quite as honest and candid as could be imagined but in reality so close and self-contained with twists of words and deeds so divergent one from the other and most times so contradictory that even by such seeking one could not find the clue to his thoughts.

"Bartoli."

దును దేశంబు మతంబు వేఱయిన బం ♦ ధుత్వంబుఁ గల్పించు నా
పనికిఁడిగె; నిగూఢ మాతని మనో ♦ వ్యాపార లీలాగతుల్.

266

గీ॥ అల్లుడై బావయై మామ ♦ యైన తన్ను వెలితి గననీక శ్రీమహా ♦ విష్ణునట్లు
భారతీయులు గొలుతురకా ♦ భావ మెఱిగి యక్క రిటుచేసె; హేతు వాన్యంబు గలడె!

గీ॥ సీ॥ తనకెదురుండరా ♦ దను దీక్ష కకట! దుర్గావతితోడి సం ♦ గరము సాక్షి!
చాందేలు వంశాబ్ధి ♦ కిందిరాసతి! మహాబా గన్న పుణ్యసం ♦ పన్నుమూర్తి!
యామహాజనని రా ♦ జ్యము సంపదలతోడ వేదనాదముతోడ ♦ విద్యతోడ
వ్యాపారములతోడ ♦ వస్తువృజముతోడ నానందసదనమై ♦ యతిశయిల్లె!

గీ॥ రాజ్యతృష్ణాభరై కకా ♦ రణముగాక తోడరి చంపంగ నేటి కా ♦ దొడ్లతల్లి!
జగము కటకటపడె; స్వదే ♦ శప్రభువులమైన మాకెల్లెఁ దలవంపు ♦ లై దనరెన్.

సీ॥ అక్షిల ప్రజా హృద ♦ యక్షేత్రముల సత్య ధర్మబీజములుంచు ♦ ధన్యచరిత!
యానాజబహదూ ర్మ ♦ యానాపతుల గెల్చి పరిభ్రాతీ యెఱుంగని ♦ బలిమికత్తె!
పల్లెలపైఁ బులి ♦ పడనన్నఁ జని చంపుదాఁ నుపవసించు ♦ ధర్మమూర్తి!
వివిధ వర్ణాశ్రమ ♦ విధులు తా చా తప్పుకయె ప్రతిష్ఠించిన ♦ శౌరవాధ్య!

గీ॥ యట్టి తాత్రతపస్విని ♦ నరులుదాఁకఁ బ్రాణముల నియ్యలేక భా ♦ రతమహీశు
లంగనలకన్న దుర్బలు ♦ లైరటంచు దేశదేశముల్ తిట్టు దు ♦ స్థితులు వచ్చు. 269

సీ॥ సిరి పుట్టినిల్లు ఘూ ♦ ర్గరదేశమును దవానల మొకోయన తూమ ♦ మలముకొనియె;
మ్రుంగ మెనుకులేక ♦ మేదిసీప్రజ తినరానిజంతు శరీ ♦ రములు దినియు
నాకలి చల్లార ♦ కట్టై కుప్పలు కుప్పలై నూలె; దక్కవా ♦ రా శనముల
గాకులు గ్రద్దల ♦ కరణి బైబడి పీకి తినఁజొచ్చి; రక్తరు ♦ దిగివిజయము

§ That country was then governed by a gallant lady Rani Durgavati who, fifteen years previously had become regent for her minor son. She proved herself worthy of her noble ancestry and governed her adopted country with courage and capacity doing great things by dint of her far seeing abilities. It was her custom that when she heard that a tiger had made his appearance, she did not drink water until she had shot him. She carried out many useful public works in different parts of the kingdom and deservedly won the hearts of her people. Her name is still remembered and revered. Akbar's attack on a princess of a character so noble was mere aggression wholly unprovoked and devoid of all justification other than the lust of conquest and plunder.

"Akbar the great Mogul "

❶ గీ॥ చల్లగా సాగ వంగడే ♦ శముననుండే! గాని త్రుటియైన జిలించు ♦ కరణి లేదు!
జగము సర్వంబు గెలిచిన ♦ సౌఖ్యమేమి! ప్రజ కెడరులేక పాలింపవలయుగాజె!

గ్రీ మ॥ పదిపండ్లొందు వసంతముల్ గడచిపో ♦ వకలేదే సన్నాసులక
గదనంబు బురికొల్పి యందు నొకప ♦ క్షుంబూని తా నందఱక
దుదముట్టించి ధనేశ్వరంబునను గ ♦ న్నుల్ చల్లగాఁ జూచుచు
మదిమోదింపఁడె; దొడ్డవారి కుచితం ♦ బా! యిట్టి హింసారతుల్!.

271

మ॥ ఘనదుర్గంబులు వాహినీతలు భా ♦ గ్యశ్రేణులక బట్టి యె
ఘను దేశోన్నతి నెన్నరాదు; గుణసం ♦ పూర్ణత్వము నిగ్రహం
బును ధర్మాచరణంబు సత్యము యశం ♦ బుక ద్యాగము గల్గు న
య్యనఘస్వాతులసంఖ్యఁ బట్టి యెపుడా ♦ యాన్నత్య మేపారెడుక.

272

క॥ తనతల్లియుఁ దనదేశము తనకా స్వర్గమునకన్నఁ ♦ దతె లక్ష్మీవ
ర్ధనములు పూజ్యతమంబులు నను నిది సత్యమును సహజ ♦ మై పొలుపొందుక.

273

సీ॥ అచలవృత్తివహింతు ♦ నాధర్మమూని! లోకము పుట్టుకాది యీ ♦ క్షణముదాఁగ
మాభానువంశంబు ♦ మానవమాతృన కెవనికె దలయొగ్గి ♦ యెఱుంగచెప్పు!
డస్వతంత్రము మేరు ♦ వైన లక్ష్మముచేయ! స్వేచ్ఛ జీవంప నూ ♦ హితుగాని!
యక్కబు తనరాజ్య ♦ మంత యిచ్చెదనన్న నదియేల! క్రీగంట ♦ నైనఁజూడ!

❷ The ruling passion of Akbar was ambition. His whole reign was dedicated to conquest. His aggressions made without the slightest regard to moral calculations were not determined in any instance by desire to better the condition of the people attached. In reality, a more aggressive king never existed. His attacks on Gondwana, Kashmir, Sind were aimed avowedly at destroying the independence of every state on his borders and of securing the material gains of conquest. We may be tolerably certain that the people of Gondwana were happier under Rani Durgavati than they were under Asaf Khan.

“Akbar the great Mogul.”

§ It is disappointing to find that a man like Akbar could encourage such sanguinary spirit and even wantonly sacrifice the lives of his own soldiers who had no interest in the quarrel. In his youth he certainly had no qualms of conscience about bloodshed. The story does not stand alone as a proof that the ferocity of his Turk and Mogul ancestors was an essential element in the character of Akbar, kept under control as a rule, but occasionally given free play.

“Akbar the great Mogul.”

గీ॥ వల్కలముఁ గట్టి స్వాతంత్ర్యవైభవమున నిట్లు సన్నాహిసినై యున్న ♦ నిదియె చాలు!
నాకు భోగభాగ్యముల కెం ♦ తయునుదూర! మాస విడిచిన వానికా యాసమున్న!

సీ॥ అఖలభోగములున్న ♦ నాత్మత్వప్రియులేక దారిద్ర్యజలధి నా ♦ తడు మునుంగు!
నేసంపదయులేక ♦ యే స్వతంత్రతనుండి యీశ్వరుకృప గడి ♦ యింపనేర్తు!
గౌరవమునకు భం ♦ గముదెచ్చు నక్కరుతో సంధి నాకు సం ♦ తోష మిడదు!
మేమిర్వురము దూర ♦ మై మనుటయె శ్రేయ! మిది వై వసంకల్ప! ♦ మింతమాత్ర!

గీ॥ భారతావనికెట్టి లో ♦ పమును రాదు! కాలచక్రము తిరిగెనా ♦ కలిమి తిరుగుచి
దిరుగదా యుండనిమ్ము! సా ♦ ధింపరాని పనికి వగచేల! యాయాస ♦ పడంగ నేల!

శా॥ ఆకాపట్యము! లాదరస్కితము! యి ♦ గూదార్య! మావియ్య! మా
మోకాల్ మ్రొక్కుము! నాచమావిభవ! మా ♦ ముప్రొద్దు సేవిచుటల్!
నాకెత్తుక దలనప్పి పట్టణముల ♦ న్నక; మీకు నట్లుండునో!
నా కే కొండలునోలే నొఖ్యమిడు శాం ♦ తస్థానముల్ లేవు నో!

276

శా॥ ఈసర్వసహాయెల్ల లోండుకపో ♦ యెన్ నాకటం చెప్పుడున్
గాసికబొందఁ; బొగ డ్డపై మదినిడన్; ♦ గమ్మంబు లెక్కింపఁ; బే
రాసన్ ద్రవ్యముఁగోర; నిట్టి తృణశ ♦ య్యల్ పగ్గశాలల్ సుధ
ర్మాసింహాసన నై జయంతెముల మే ♦ రన్ జూచి యుప్పొంగుడన్."

277

గీ॥ అనుచుఁ దనమాట మోయనీ ♦ యమినిజేసి మో మొకిత విచగ్ధశఁ ♦ తిండుమాట
నెట్లొ సవరించుకొని ప్రతా ♦ పేద్రుఁజూచి మానసిహుండు కాన్యగుండుమఱునట్టిక,

సీ॥ "క్రాంతగా నేలప్పు ♦ కొనంగ నేమిటికి! నీయెఱుంగని ధగ్గుంబు ♦ తెగులేవు!
మేవాడరాజ్యల ♦ క్షీణేవిదన బొక్క కనునైచియుండు ను ♦ క్షరువృషాలు!
డప్పుడు శేఁగునో! ♦ యేలన వచ్చునో! యెప్పుడేయునో! కమవ్వ ♦ రెఱుంగులను!
పట్టువట్టెనయేని ♦ వానిచలంబును గురుష మింతని ♦ పురుక వలెను!

గీ॥ లేడిపయి దూకు సింగంబు ♦ జాడవచ్చు! నెంత విక్రమోన్నతియున్న ♦ నేమిథలము!
వాని పొరుషధాటి కో ♦ ర్వంగలేక శాభ పడదవు; బలనద్వి ♦ గోష్ఠ మేల!

279

చ॥ పెరవృపుల్లె లోఁబడెడు ♦ వేళలఁ గొన్ని నిబంధనంబు లు
కృరు విధియించుచుండుట జ ♦ గంబెఱుంగుగద! యెవ్వ నిన్ను నా
తెఱుంగునఁ బొమ్మనన్గల నె! ♦ దేవునియిట్లు మఱుకన్గోలె! నే
నెఱుంగనె! యెల్లకార్యమాల ♦ నే సమకూర్చెద నీకుఁ దృప్తిగన్.

280

- సీ॥ నీకన్నియల బాదు ♦ పాకిచ్చుటయులేక! జట్టుప న్నేనాడు ♦ గట్టకుండ!
 బనిమీడ సింధువా ♦ హిని దాటుటయులేక! యాస్థానమున కెప్పు ♦ డరుగకుండ!
 జాతియు మతము లే ♦ శము వీడుటయులేక! సేనాధిపత్యంబు ♦ చెందకుండ!
 మోఁకాలిపై వ్రాలి ♦ మొక్కి నిల్చుటలేక గుఱ్ఱంబులను దెచ్చు ♦ కొనకయుండ!
- గీ॥ వత్సరారంభపు నవరా ♦ త్రుత్సవముల సంతలకు రాణివాసమ్ము ♦ చనుటలేక!
 కడుపులోఁ జల్ల యిటునటు ♦ గదలకుండ! సమత దైవార మీకు నే ♦ సంధిగూర్తు.
- సీ॥ నీ కగోరవమైన ♦ నాకైనయల్లె! నీదివ్యచిత్తము సుఖ ♦ స్థితిని నుంచు!
 మీపర్ణశాలలో ♦ నేకాంతముగనుండు! మిచటికి నొరుతెవ్వ ♦ రెఱుంగకుండ
 మెలమెల్లఁ జీకటుల్ ♦ మొలుచువేళకుఁ దెత్తు! నక్కరుచెవిని ర ♦ హస్యముగను
 “సరియె పొమ్మ”ను! మొక్క ♦ తుణమున నాతని నేను గొంపోయి థి ♦ ల్లీని జేర్తు!
- గీ॥ నుదయపురినేలుకొనుము! చిత్తూరుపురము బాగుపఱుపంగఁ బట్టు దో♦వ్యంబుఁదెత్తు!
 గొడువ యనిపించినను మాశ్వ ♦ ఘూర్జరములు తీసికొన నాజ్ఞ నెత్తివై♦మోసిఁజెల్తు.
- సీ॥ ముప్పదిమూడు రా ♦ ణ్యఖ్యవంశములు పాదములు గొల్పెడు గురు ♦ స్థానమీపు!
 నీపాదపాంసుల ♦ నిరత మాదలఁ దాల్చు నేను నీయున్నతి ♦ సంగ్రహేతు!
 సంధి సంగరములే ♦ శరణమై కనుపించు; సంధి దో♦సినను ని ♦ శ్చయము రణము!
 పుస్త్రుతస్థితుల న ♦ క్షరువీడి నినుజేరి దుర మొనర్చుట నాకు ♦ దుర్లభ మగు!
- గీ॥ నతఁడు విడఁ డీప్ర లోబడ ♦ వంతమేది! మకర గజరాజముల పోరు ♦ మాడ్కి సాగుఁ!
 బుష్పవనమట్టి భారత ♦ భూమియెల్ల నగ్గి పెట్టితిరంచు దు ♦ ర్యశము గలుగు. 283
- ఉ॥ భూరమణేంద్రు లందఱును ♦ బోయిన మార్గమె యోగ్య! మింతకుఁ
 వేఱగు తో♦వలేను; పృథి ♦ విగల సర్వము వెంటఁగొంచు నీ
 యే టిటు పాఱజొచ్చె నెదు ♦ రీద నెవండు సమర్థుఁడో; వృథా
 పౌరుషమున్నదంచు బడ ♦ బాజ్వలనంబును బాఱమింగెదే” 284
- క॥ అన ముసిముసి నగవులు మోమునకుం జెంగావిరంగు ♦ మొనయింపఁ బ్రతా
 పనృపతి యంబర్పతి యాననముదెసను గాంచి “ముగిసె ♦ నా! నీమాటల్. 285
- సీ॥ కోమటి యొకచిల్కఁ ♦ గొని కొన్నియేడ్లకుఁ బంజరంబును గొంచు ♦ పనికిఁ పోయె!
 నడవిచిలుక “చుట్ట ♦ మా! బందెగొనిరె! స్వాతంత్ర్యమ్ము చెడె! నెట్లా ♦ తప్పుకొనుచు
 నేగుడె”మ్మనె! స్వేచ్ఛ ♦ యెఱుంగని తొలిచిల్క “గాలిలో నెట్టులు ♦ తేలుచుంటి!
 క్రిందఁ బడవె! యేమి ♦ తిందువీ యడవి! నెవ్వరు సాకెదరు! శత్రు ♦ భయములేదె!

- గీ॥ పంజరమునఁ జోటిత్తు! నా ధన్యుండు! కోమటియఁ దియ్యమామిడి ధన్యుఁడెట్లు!
 బిల్లి కరువడు! చామును ధీక దిచట; భయములేక కాలముఁ గడ్డు వచ్చు"ననియె.
- సీ॥ ఆది సెల్యూకసుం ధరుదెంచినపుడు సర్వబలంబు లుండె భా రతధరిత్ర!
 కాచంద్రగుప్తుఁ డా హవమందుఁ దాడి వానిని మూఁడుచెఱువుల నిట్లుదాపె!
 నాపిమ్మట నరబ్బు లరుదెంచి! రప్పుడు దార్శ్వతేజము కొంత తగ్గి పోయె!
 నవలఁ బఠానులు యవనులు వచ్చి! రయ్యెడ దేశవీర్య మె క్కుడుగఁజెడియె:
- గీ॥ నిపుడు భారతలక్ష్మీ తా నెట్లు లుండె! గోల్లకొలఁదిగ జనులెల్ల గూడులేళ్ల
 పరమదాద్ర్యజలధి ము నిరి; కనుఁగొను మినుపసంకెలల్ మనకాళ్ల కెక్కియుండె!
- సీ॥ పదివేల పల్లెలు పాడుగాఁ బడియుండె; రాష్ట్ర మంతయు మహా రణ్య మయ్యె;
 నొకకాని ధనమేని నొకచిట్టి ధాన్యమే గరగతమా నట్టి వెరవు లేదు;
 పడమటికొండల బ్రహ్మమానులమాడ్కి బీదలమగుచు జీ వితముఁ దీర్తు;
 మిట్టిదేశముపై న నీపట్టదలయేల! మము గెల్చి యేమి లా భము వచ్చిపు!
- గీ॥ పరుల కావంత కీడాన ర్పంగలేని హరిణశాబము హింపించు నతఁడు రెండు
 కొమ్ములును జర్మమును గాక కోల్ల కట్టె పడగలెత్తెడు భాగ్యంబుఁబడయఁగలఁడె.
- సీ॥ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీ వి శాల సేవలకు జీవితమును నేదీసి పెట్టినాడ;
 బ్రహ్మాండమంత వి పత్తు వచ్చిన నోర్తు; నించుకయేని జం తించఁజూను;
 మఱి నెందుఁగాని ని రాక్షాస్ముసకు ముందు విధ్వంసనము ముఖ్యవిధిగనుండుఁ;
 బరతంత్రగతి నొందు వైభవంబునకన్న స్వాతంత్ర్యమున వచ్చు చావు మేలు;
- గీ॥ మాశిశోద్రయా వంశ సుభవులు బ్రదికి స్వేచ్ఛమై నుండవలె; లేని యెడలఁ జచ్చి
 స్వర్గముననైన నుండఁగా వలయు; గాని మధ్య వేఱొండు మార్గంబు మాకులేదు.
- సీ॥ ఆ ర రక్షణము చే యఁగబూని మేని కండలు చెడియిచ్చు వి జ్ఞాననిధులు!
 సత్యంబుకొఱకు యో పాపుత్రకుల నమ్మి మాలనిఁ గొలిచిన మానధనులు!
 పితరులకై పూని ఖీతియెల్ల మేలొంద స్వర్గంగఁ దెచ్చు దీ ట్లానిరతులు!
 జనకాజ్ఞకై పెక్కు సంవత్సరము లరణ్యములఁ గష్టములొందు విమలయశులు!
- గీ॥ భానుకులమునెకాక స ర్వప్రపంచమును యశశ్చంద్రికలఁ బూత పూయఁగలిగి!
 రట్టి పూర్వుల దొడ్డపే రగ్గి గలుప నోర్తునే! ప్రాణములు వీడ నేర్తుఁగాక. 290
- సీ॥ మానసింహా! యభి మానసింహుడవుగా కగునని యిట్లాడఁ దగునె నీకు!
 నుర్వి యెప్పుడు పుట్టె నో యపై మాభానువంశంబు ప్రభవించి వాసిఁగాంచె!

నెన్నియుగంబులో! ♦ యెన్నియుద్ధంబులో! యిందాకఁ దలవంప ♦ కెత్తి నిలిచె!
మావంశస్మృతతుల ♦ మహిమ నూహించి నే బరవశత్వమున మై ♦ మఱచుచుండు!

❁ సట్టి విశ్వోన్నతంబైన ♦ యన్వయమున కకట! యేసీచుండైన దుఃకర్యశముఁగూర్చు
బూనినను బ్రాణములతోడఁ బోవఁగలఁడె! వ్రక్కలై శీర్ష మది నేలఁ వ్రాలుఁగాక.

సీ! అప్రతిహతముగా ♦ నక్బరొక్కఁడె యేల షీతిని దేవుఁడు సృష్టి ♦ సేయలేదు;
వితత ప్రజాకోటి ♦ యతనిచేఁ దునుమాడఁబడుటకై పుట్టింపఁ ♦ బడఁగలేదు;
సకుఘాపాల క ♦ న్యక లాఘునుని భోగపరత కుద్దేశింపఁ ♦ బడఁగలేదు;
ధరణీసులెల్ల నా ♦ తనిజేరి కొలిచి పాదము లొత్తఁ బుట్టువం ♦ దంగలేదు;

గీ! తనఁమొకనిరాజ్యతృష్ణకై ♦ ధరణిఁగలుగు ప్రజయు స్వాతంత్ర్యమును బాసిఁపారతంత్ర్య
మున మునుఁగుటెల్లఁ బాడిగా ♦ దనుచు నక్బరైత యెఱిగిన జగమున ♦ కంత మేలు.

మ॥ “అకటా! కష్టము! నాకుఁ దోడుపడుమీ!” ♦ యం చొక్కనిక వేఁడు పా
తక మే నేరను; మీఁదుమిక్కిలి భవ ♦ తాహాయ్యమున్ నాదు కు
త్తుకయున్ బోయెడు నప్పుడైన నడుగన్; ♦ దొట్టొల్లఁ నారుఘ్న ని
టికి నిన్నిల్లటపల్లుగా విడిచి, పా ♦ డిక్ దప్పి వర్తితునే!

293

సీ! తెఱవ లఖండ పా ♦ తివ్రీత్యబలమున జ్వలదగ్నిశిఖల తే ♦ వను రహింతు!
పురుషులు వీరధ ♦ ర్మరసావతారులై వితత ఘోర శరఃఖిన్లు ♦ పిండములఁగు
లొక్కొక్క రొకదుర్గ ♦ మోయన నుండురు; వైరుల దృష్టి మే ♦ వాడసేను
చిన్నదై కానుపి ♦ చినను చుట్టేదమా; దేశ నై సర్గిక ♦ స్థితులఁబట్టి

❁ From the most remote periods we can trace nothing ignoble nor any vestige of vassal origin. Reduced in power and circumscribed in territory, compelled to yield much of their splendour, and many of the dignities of birth they have not abandoned an iota of pride and high bearing arising from a knowledge of their illustrious and regal descent. On this principle, the various revolutions in the Rana's family never encroached and the mighty Jahangir himself the Emperor of the Moguls, became like, Caesar, the commentator on the history of the tribe of Sesodia. The potentate of the twenty two satraphies of Hind, dwells with proud complacency on this Rajput King, having made terms with him. He praises heaven that what his immortal ancestor Baber, the founder of the Mogul dynasty failed to do, the project in which Humayun had also failed and in which the illustrious Akber his father had but partial success, was reserved for him. It is pleasing to peruse in the commentaries of these conquerors Baber and Jahangir their sentiments with regard to these princes. “Annals of Mewar.”

కురయు గెలిచిన ♦ నంతె కాని! యంగుళంబైన ముందున ♦ కరుగు టరిది!
 'బ్రహ్మల్ యుద్ధముల్ ♦ జరిపియైన నక్క రఖలంబుఁ గొనుట సాధ్యంబె కాదు.
 గారాజ్యము దూరముంచి తనస ♦ న్నాహంబు లెచ్చోటనై
 'గించిన నాకు నేమనుచు మా ♦ సంబూనఁగావచ్చు; నా
 'నాదెసఁ జిన్నివ్రేలోకండు ని ♦ క్కంబెట్టినన్ మాటలన్
 'మున్నది! దేశమున్ బ్రళయమొం ♦ దక్షజేతు నిక్కంబుగన్. 295

♦ ఖడ్గము హృదయాబ్జముఁ జొచ్చునుగాక యచటి ♦ స్వాతంత్ర్యపు బీ
 జగపుట మాత్ర మసాధ్యము; నెఱవేఱదు జగంబు ♦ తల క్రిందైనన్. 296

♦ డూపిరి మేఘ నున్నవఱకున్ ♦ బోరాడి యీత్రోవనే
 ; గాదని యాకసం బారలుచున్ ♦ నాశ్త్రకిక్ మీఱున
 ఢిల్లీ పురిఁగిరి యక్కసు సభా ♦ భూమిన్ బ్రవేశించి కే
 'కు బొమ్మక; నంతదాడను విన్ ♦ బో నేరి సందేశమున్." 267

గంభీరముద్రయా ♦ స్వమునఁ దొలకరింపఁగానుండె నంతలోఁగొప్పస్థినిహం
 'న విచారుక పోలి ♦ యంగఁజేయ మానసింహుని వదనప ♦ ద్దమును గాంచి.

-*) సూర్యుఁడో కృష్ణసింహుండు మానసింహు నధిక్షేపించుట. (*—

♦ జల భుజా ♦ శౌర్యవంతుడవు! ధైర్యబలంబు సాహసం ♦ బలరు ప్రోడ!
 శమ్ము దా ♦ స్యాంధికారమ్మునఁ బడి నుగ్ధతుల ముద్రి ♦ చెడెడువేళ
 చ్చి లేపక ♦ మొగలురాజులఁ జేరి నేవించుచుంటై ♦ సిగ్గుపడక
 ననుచు నచ్చి ♦ ధర్మదేవతవంటి యిమ్మహాప్రభు సము ♦ ఖమ్మునందుఁ
 'ను సోయంగ నిట్లు ♦ పెనఁగుచుంటి సార! యిన్నాళ్లు బ్రదికి నీ ♦ సీరసోర్తు
 పఁగనయ్యెగా ♦ యనుచుఁ జింత హెచ్చె! నేమగును! సీభాగ్య ♦ మిట్టలుండె.
 'గధనముల ♦ సమంతుండుగువంట; పీఠటిలో సూధి ♦ చేతువంట;
 'చివి నేమొ ♦ యాడఁగావలెనంట; యెవరిని బ్రదికింప ♦ నిన్నిపాట్లు!
 'టువిద్రేలు ♦ బూటకం బీమహావిభుఁ డ'ప్పుననియె భౌ ♦ పించినావ!
 'యెఱుంగని ♦ మహాసియులకు రహస్యములతో నెప్పుడైన ♦ నవసరంబె!

కర్ణంబు లొకవేయుఁగలిగి జగము నిండియుండెను దేవుండునిజ యెఱుంగఁడ!
 ద్వైకమూర్తి ప్ర ♦ తాపుండేడ! జగముల్లుయు రోయు నీ ♦ సగధియేడ! 300

౧౧ గీ॥ యవనుల పదంబుఁ గొలిచి వియ్యంబు వలచి కుశమహారాజు కులక్షేత్రిఁ గంటఁగలిపి
చెడుపవచ్చితె మమ్ముఁ దాఁజెడ్డ కోతి వనము నంతయుఁ జెఱుచునన్ భంగిదోప.

క॥ ఉరగమును వృశ్చికమును గరళక్రూరములు; పాము ♦ కన్నను మేలం
దురు తేలు; నిన్నుఁగన నక్కరు మేలనవచ్చు స్వకుల ♦ వర్ధనుఁడౌటన్. 302

శా॥ పావిత్ర్యంబున కాటపట్టు! పరిశు ♦ శ్రంబైన సత్కిర్తిక
దా! వాసత్యము నూతకోల! యగు నీ ♦ ధర్మాత్ముతో నూఱులున్
వేవే లక్ష్మరులైన దూఁగుదురాకో! ♦ నీ కేటి కీ వెట్టి! కా
శీవిశ్వేశ్వరుఁ డొక్కఁడే సవతుగాఁ ♦ జెప్పంగఁబోలున్ జమీ! 302

మ॥ లవమున్ నీదగుబోధ మొప్పుడన నే ♦ లా! యేకలింగేశ్వరు డి
య్యవనీచక్ర సమగ్ర రాజ్యమును నీ ♦ కర్పింతు నన్మూర్ఖి య
య్యవనాధీశ్వరు మైత్రిచేయుమనఁగా ♦ నొసఁచనన్ బోడ; మా
నవుడీ ధైర్యసురాద్రి పట్టదల మా ♦ న్నన్ నేర్చునే యెవ్వఁడున్. 304

మ॥ సకలస్థావర జంగమాత్మక మహీ ♦ చక్రింబునన్ సత్యధ
ర్మకళలో నించు ప్రతాపసింహవిభుఁ డీ ♦ రాజన్ని కాలుఁచు పా
దుకలున్ మోయఁగ యోగ్యతల్ మనకు నెం ♦ దున్ గల్గునే! యట్టివా
నికి ధర్మంబులు నేర్పఁజాలుదు మొకో! ♦ నీవున్ మఱిన్ నేనున్. 305

చ॥ కరఁగిన లక్కపైన నదు ♦ కక్కుల ముద్రికవోలె మాకునం
దఱకు మనోంబుజంబులఁ బ్ర ♦ తాపుడు తాండవమాడు; సీతఁ
క్కరుడని యెంచెనేమొకో మొ ♦ గల్పతి; యిర్వదిరెండువేల యు
ద్ధరబలులుందు మించుకయుఁ ♦ దొట్రిలఁబోని శతఘ్నులున్ బలెన్. 306

మ॥ కరముద్రేకముతోఁ దరంగతతు లా ♦ కాశంబునున్ సోఁక సా
గరమధ్యంబున శీర్ష మెత్తి లవమున్ ♦ గంపింపఁగాఁబోని దు
ర్బర భీతిప్రద గండశైలమువలె ♦ రాజాప్రతాపేంద్రుఁ డ
క్కరు నేనాంబుధి చుట్టినట్లు నిలువం ♦ గానేర్చు శౌర్యోగ్రుడై. 307

§ From Kush descend the Cutchwaha princes of Nirwar and Amber, and their numerous clans. Amber, though the first in power is but a scion of Nirwar transplanted about one thousand years back, whose chief, the representative of the celebrated Prince Nala, enjoys but a sorry district of all his ancient possessions.

"The Rajput tribes."

మ॥ ధరణీగల్గిన రాజులందఱ బలా ♦ ధర్మప్రభాచేఖ న
 కృరు నుసాఘుడటందు; వీశ్వరకటా ♦ క్షురున్న నాసాఘియొ
 డ్కరుఁ డవానినిఁ బట్టి గావుగొను; భూ ♦ కంపంబు దుర్వారభూ
 ధరముఁ తెప్పయు మూయులోపలనె పా ♦ తాళంబునన్ దింపదే! 308

మ॥ ఘనుఁ డయ్యకృరు మాట యేమిటికి; న ♦ కృర్ వానిసేనల్ స్వదే
 శస్థపాలుర్ మఱి భారతక్షితియు వి ♦ శ్వంబెల్ల బైనెత్తివ
 చ్చినఁ దానొక్కఁడటంచుఁ గొంచమయినన్ ♦ జింతింప! దువ్వెత్తుగాఁ
 గొని జృంభించి రసాతలంబునకుఁ ను ♦ గ్గొనూకగాఁ దొక్కెడున్. 309

మ॥ కనులన్ మూసియు నూటకుండినను మే ♦ లల్లున్! బ్రతాపప్రభం
 జనుడున్ గేగిన సర్వవస్తుతతులున్ ♦ వైలంబులున్ భారతా
 వనియున్ సప్తసముద్రముల్ చెడిరి స ♦ ర్వం బేకమై చూర్ణమై
 చను; నీయకృరు నెచ్చటన్ వెదకెదో ♦ సందేహ! మామీఁదటన్. 310

మ॥ రవి యస్తాద్గిని మొప్పుగా! కఖిల పా ♦ రావారముల్ కుంిగుగా!
 కవనీచక్రము వీల్చిలుగాక! చెడుగా ♦ కాకాశ! మయ్యగ్రభై
 రభ్రుడై విశ్వముఁ గాల్పుగాని! లవమున్ ♦ రాణాప్రతాపుండు గౌ
 రవమున్ గోల్పడి మర్త్యమాత్మనినకు శీ ♦ ర్నంబొగ్గఁ డెప్పున్! 311

గీ॥ పెద్ద పిన్న మర్యాదల ♦ విధము లెఱుఁగు టభ్యుదయము గోరెడు వానికత్యవసర!
 మట్టై తొందరపడకు”మ ♦ టంచుఁ దెలిపి యాప్రతాపాధినాథు నాస్యంబుఁ జూచి,
 సీ॥ “వసుమతీదేవి కీ ♦ శ్వరుఁడిచ్చు మణిభూషణగుచుఁ బుష్పము లుండు ♦ సంతదాఁక!
 క్షణమైన విడన జ ♦ గల్పానిఁబడును జగత్ప్రాణమగుచు నుండు ♦ సంతదాఁక!
 సమర్థసన్నతము స ♦ త్యంబు చిరస్థాయియై లోకమున నుండు ♦ సంతదాఁక!
 స్వాతంత్ర్యధర్మ శ ♦ బ్దము ధీరహృదయాభిమందు మోయుచునుండు ♦ సంతదాఁక!

గీ॥ నోప్రభూ! నీమహాగ్ధు గు ♦ ణజ్జ్వలతయు భావపరిశుభ్రతయు సత్య ♦ వైభవంబు
 ధర్మసంత్రాణకీర్తి యీ ♦ ధరణి నిండి యూరవి సుధాకరం బొచు ♦ నలరుగాక.” 313

గీ॥ అని పలుకునంత నొక్కసే ♦ నాధినాథుఁ డరుగుదెంచి “జగద్గురూ! ♦ యూరగింప
 వేళ యయ్యె” నటంచని ♦ విన్నవించి నిలువ నందఱు లేచి లో ♦ పలికిఁ జనిరి. 314

మ॥ అటఁ జట్టుగల తావులందుఁ బదివే ♦ లాకుల్ దగ్గ వేయగా
 భటులెల్ల వడిఁ జేరి; రొక్కొకయెడన్ ♦ బ్రత్యేకమర్యాదఁ గొ

న్నింటిని వేయుచు గూడుగూరలును బా ధీయంబు వడ్డించి; ర
తటఁ గూర్చుండిరి మానసింహుఁడును జెం ధి తత్ వానినై న్యప్రభుల్.

315

సీ॥ అచటికప్పు ప్రతాపు ధి నాత్మజుఁ డమరసింహుఁడు వచ్చి మానసి ధి హునిగనుఁగొని
“ప్రాద్ధయ్యె; భోజనం ధి బునకుఁ గూర్చుండుఁడు పరిషేచనం బొనర్చుగఁదొడఁగుఁ”
డన నంబరేశ్వరుం ధి డమరసింహునిఁ జూచి లోకగురుం డింక ధి రాక పోయె”
ననుఁడు, వా రారోగ్య ధి మనువుగాలేమి న్నబనిచిరి మీకు న ధి పర్యసేయ”

గీ॥ ననిన మానసింహుఁడు ముఖమెత్తెయై న్ని “యతిధి నై యున్న నాకు మీ ధి యయ్యగాను
స్వయముగా వచ్చి పంక్తిభోజనముపెట్టి ప్రియము దొలుకాడఁగా గారఁదించుటొప్పు.

మ॥ తనమర్యాదకు నాయశంబునకు నిం ధి దల్దెచ్చె! దా వచ్చి చెం
తను గూర్చుండకయున్న నొక్కమెనుకై ధి న్న దాఁక; నాపిమ్మట
బను లేలాగున సాగునో తెలియఁగా ధి వచ్చు జమీ! పోయి యా
యన రప్పింపుము! తప్పదో యమరసిం ధి హా!” యంచు నాన్రుచ్చినన్;

317

సీ॥ అంతలోనఁ బ్రతాపుఁ ధి డక్కడి కేతెంచి “యయ్య! నీవెఱుంగని ధి యదియుఁ గలదె!
యవనులతోడ బాం ధి ధవమాను వారల సరసఁ గూర్చుండి భో ధి జనముసేయ
నని నియమమ్మునా ధి కగుట నీచెంత భుజింపలేమిని దద్ద ధి చింత గెయద వ!
నేనేమి చేయును! ధి నీధర్మ మిట్లుండె; నియమంబు విడనాడ ధి నేర నేను;

గీ॥ పంక్తిభోజన మది తప్ప ధి వలయురీతిఁ గోటిమర్యాదలను గూర్తు! ధి గొడువఁగలుగ!
దయ్య! భటులును నీవు విం ధి దారగించి చల్లఁగాఁ బొందు లేవు మీ ధి ఢిల్లిపురికి.”

మ॥ అనుచు బక్కినఁ దొడ ద్రొక్కిన భుజా ధి గాఢీశు మర్యాద బో
రన శృంగంబులు భంగమై చనిన గో ధి రాజంబు చందగబున
గినుకన్ దాల్చుచు మానసింహుఁ “డరలే ధి నీయున్నతిన్ బొపుసే
యనె తెరువ్కనరేంద్రబాంధవము చే ధి యన్గలై నాబొంట్లకున్.

319

ఉ॥ నేఁడును నక్కరీశ్వరుని ధి నేను భరంపడి నిల్చుకున్న న
వ్వాఁడు పరచండవారినిధి ధి భంగములో యన సేన లంపి మే
వాడ రసాతలంబునకుఁ ధి బంపుచు నిన్నును బట్టి తున్నిహ
టాడకపోయియుండ! డివు ధి డైనను గండము తప్పిపోయెనె!

320

మ॥ తలతో నీపదపద్మముల్ గొలువఁ జెం ధి తత్ జేరు నన్ను మహా
బలదర్పిధతుఁ బంక్తిబాహ్యుడనుచున్ ధి వాకుచ్చె! ది ట్లైనచో

ఎవఁ నేర్చునోకో భుజద్వయిపయిఁ ♦ నీశిర్షముఁ! గన్నులఁ

కెక్కెఁజూమి! నీదు గర్వమును డిం ♦ దఁజేతు నేకత్రుటిఁ.

321

యె నేటి కిర్వరను బాధించియున్న స్వామిభృత్యధర్మము! లాహావములుపెంచి
ఎవ నీడ లేకుండ గు ♦ ట్టలఁజరింపఁ జేయలేకున్న నను మానసింహుఁడనకు.”

కోపమునఁ బల్కు ♦ నాప్రతాపమహింఁద్రుఁ “ఓ నిష్ఠురోక్తుల ♦ నేమి లాభ!

న్నమాఁగఁడిన ♦ నులుకు నొందెనవేల! యిట నీకుఁ బరిభవ ♦ మేమిగలిగె!

యి నినుచిల్చి ♦ యిటుచేసియున్న లోపంబెల్ల నానెత్తి ♦ పయిన నుండు!

వచ్చితివి! సం ♦ భావించి దర్శనం బిచ్చితి! భేదమిం ♦ తేని లేక

మఁదగిన మర్యాదలు ♦ చేసియుంటి! బూర్వనియమానుసారము. ♦ భోజనమును

చితిని; వేలుగతిని భా ♦ వించి కినుకఁజెంది యేమేమొ పలుకఁజొ ♦ చ్చితివి నీవు.

ఏ గోపంబు నొందను! ♦ గాని మానసింహు రణమందు సంధించి ♦ చేయిచేయి

పి బలము తూచుకొనంగఁగలిగెనేని యదియ పదివేలటంచు సమ్మదముఁగాఁను”

మందస్మితరోములఁ నెఱవఁగా ♦ నయ్యంబరీశుండు “నీ

వియున్నంతకు నాదునామము జపిం ♦ పఁజేసి రే నిద్రయుఁ

మం దన్నము బుద్ధికిఁ లవము శాం ♦ తిఁ గల్గఁగానీక నే

మకష్టంబులు పెంచి డీల్పఱచి నిఁ ♦ వెన్నంటి వేఁటాడెదఁ.”

325

ని శేషాద్వివిధాన రోజుచు నెవం ♦ ధ్నువేశుడై యున్నదే

ని ప్రీత్యర్థముగాఁగ నైదుమెదుకుల్ ♦ బోసేసి చేగడ్డి మ్రో

ని నిల్పుండిన యాత్మనై నికుల నె ♦ ల్లఁ శీఘ్రమే లేచి రం

ని తా నానతి యిచ్చి వచ్చి జవనా ♦ శ్వారూఢుఁడయ్యెఁ వడిఁ.

326

రమోల్లాస పృథంబులగు సలుం ♦ బ్రాహ్మి “యోయంబరీ

ర! నీమాట యటుండని; నగరిలో ♦ వర్తించు నీబావ న

రు నీపెంటనె శేవకఁ! మఱచిపో ♦ వఁరా”దటంచుడ సం

ని నొక్కొక్కటి జప్పలల్ చొఱచి రు ♦ తానొమ్ము దైవారంగఁ.

327

నిడివడి వెన్నచూచి యంబరువిభంగు “భవ్రనికడ నున్న బసవన్నవలెఁ బ్రతాపుఁ

చిలివి తలయూచు మఱగిన ♦ పలుకుబండ! నిన్ను లక్ష్యపెట్టుదునె! నేనెన్నఁడై న.

నిగొందువులే నీగతి” యనుచు నెలుంగెత్తి పలికి ♦ యాత్మీయదళం

చు గొంచు నెల్లిదెనకై చిన మడి గొర్రెయ్యను నీను ♦ సందడిగొనఁగఁ.

329

మ॥ అవసరేవులఁ బిల్వబంధుచును బు ధాహమ్మ చేయించి మ్రో
 ల వెలుంగొందు నదీజలంబుల సచే ధి లన్నానముల్ చేసి పూ
 జ్యవిధానమ్మునఁ బంచగవ్యమును బా) ధి యశ్చిత్తముఁబొంది మ
 క్కువమై నందఱు పోయి చేరుకొని రా ధి 'కుంభలేమియర్' దుగ్ధముఁ.

330

గద్యః— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష ఏతా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
 నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
 రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను
 గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహౌవధాని
 పంచానన కావ్యకళాని ధీత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి
 రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
 “రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్ర” బ
 ను పద్యకావ్యమునం
 దుఁ ద్వితీయా
 శ్వాస
 ము
 సంపూర్ణము.

శ్రీ

కామేశ్వరైశము.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

తృతీయాశ్వాసము.

—*—

మ॥ జలపూరం బడుగంటి కూపములు కా ♦ సారంబులు విలిసి సు
 దులఁ బాతాళము లోతు చూప; ధరయు ♦ దుర్వార ఘోరాగ్నిమం
 డలమై మండుచుఁ బేలగింజవలెఁ బె ♦ ట్లఁ జంతుజాలంబు శో
 పిల గ్రీష్మబది నిష్ఫలఁ జెఱిగి నా ♦ నెఁ సర్వముఁ గాల్పుచున్.

1

—*) అక్కరు సార్వభౌముడు మేవాడవైఁదన సైన్యముల నంపుట. (*—

॥ సీ॥ స్థిరవై రియముడనఁ ♦ జెల్లు తోడరమల్లు! రణమర్మము లెఱుంగు ♦ రాయసింగు! ధీ
 చందారి విపినాన ♦ లుండు వీరబలుండు! పృథ్వీకీర్తిదేలు ♦ రాయశీలు!
 దుల్లాసమతియు న ♦ బ్బుల్లాచమూపతి! పౌరుషంబూను హా ♦ బాజుభాను!
 డభిమానసంధానుఁ ♦ డబ్బూరురహిమాను! డసమశౌర్యనిధానుఁ ♦ డసపుభాను!
 గీ॥ మఱియు భాసిముఖాఁముఖుల్ ♦ మహితశౌర్యరేఖ ముల్లోకములఁ జప్ప ♦ రింకఁగలుగు
 యవననరపాలమాని పై ♦ న్యాధినాథు లేకముఖమునఁ గదలి దం ♦ డైతిరపుడు.

మ॥ అనిసంత్రాసకగోగ్ర సత్వయుతమై ♦ హారావళి పర్వతాం

తరమందుఁ జలలేగుచున్ జగమునం ♦ తఁ గాల్పు స్వీయాగ్రహి

॥ Todar Mal was born in Oudh and after serving in subordinate offices received his first important commission by being entrusted with the Revenue assessment of Guzarat. He proved himself to be good and valiant soldier when serving in Bengal with old Muniam Khan and in 1577—1578 received his reward by being appointed as Vizier.

"Akbar the great Mogul "

§ Raja Rai Singh led a gallant band of his Rahtores in all the wars of Akbar, the emperor obtained for Prince Selim, Rai Singh's daughter for wife. The unfortunate Purvez was the fruit of the marriage.

" Annals of Rajasthan. "

దర శౌర్యప్రబలాగ్ని నార్పగ మహా ధారాధరస్ఫుర్తి సా
గరసూక్తద్వితయంబు లేచెను దు ధమ్మశ్రేణి మేల్మేలనన్.

3

సీ॥ యవరాజమణి సలీ యొకమడించిన కొమ్ముటంబాచియేన్లువై సధివసించె!

సతివిక్రమోద్భాసి యగు మానసింహుండు యవనదేశమహోన్న తాశ్వమేక్కె!
సతనితో నిర్వది యైదువే లాశ్వికుల్ గదలి! దుర్వర గడ గడ వడంక!
నక్బరు సర్వసే నాధిపత్యముభార మంబరేశ్వరు శిర మందు మోపె!

గీ॥ జునిధితరంగములజోలు సైన్యములును దత్తదధినాయకులుగూడి తరలిపోవ
ఢిల్లీపురి జనశూన్యమా తేవ దనరె! నరిగి యంద 'అంబరు'దాటి రతిరయమున. 4

గీ॥ మండలగృహంబను పురంబు దండఁ గనుమ కరిగి హారావళి పర్వ తాంతరమున
లోయల్బడి పయనంబు చేయసాగి రతిభయంకర విపిన మ ధన్యంబు జొచ్చి. 5

—*) హస్తీఘాట కనుమ వర్ణనము. (*—

సీ॥ హారావళిపర్వ తాంత ముత్తరము 'కుంభలేమియర్,' దక్షిణ పార్శ్వమందు
రుక్మనాథమ్ము, తూ రుపు సతుల్లా, పశ్చిమము మేరుపురము, లీ మధ్యసీమఁ
బొడ వెనుబడిమైల్లు వెడలు పెన్బడిమైల్లు గలుగు హస్తీఘాటు కనుమతావు
పాపాణములతోఁ బ్ర పాత సంతతులతో లతలతో నిబిడ గు ల్మములతోడఁ

గీ॥ బొడలతో గండశిలలతో ననులతోడఁ గంటకమ్ములతోడ వృ త్తములతోడఁ
సీగకై నను జొరంగ సం దీయనట్టి భీకరారణ్య శైల దు ర్భేద తలము. 6

☉ Raja Mann who had succeeded to the throne of Amber was the most celebrated of his race and from him may be dated the rise of his country. This prince exemplified the wisdom of the policy which Baber adopted to strengthen his conquest, that of connecting his family by ties of marriage with the Hindu. It has been already related that Humayun espoused a daughter of Bhagawandoss, consequently Raja Mann was brother-in-law to Akbar. His courage and talents well seconded this natural advantage and he became the most conspicuous of all the generals of the empire. To him, Akbar was indebted to half his triumphs. The Cutchwaha bard found a delightful theme in recounting his exploits from the snow-clad Caucasus to the shores of the golden Chersonese. Let the eye embrace these extremes of his conquests, Cabul and the Parapomisan of Alexander and Araccan on the Indian Ocean; the former reunited; the latter subjugated to the empire by a Rajput prince and a Rajput army.

"Annals of Mewar."

- సీ॥ కుండలీంద్రుడు చుట్టు ♦ కొని పంజెనోయన పలగొనియున్న ప ♦ ర్వతపుబంత్రి!
 నిలువుగా నటిన ♦ బ్బలు పాకెగారాక చక్కగా నిలుచు పా ♦ పాణసమితి!
 ప్రకృతి నై సగ్గిక ♦ భంగి బ్రోవుగనిడ్డ కొండపేటలమీది ♦ కోటగములు!
 మలిచి కొలిచియుంచు ♦ మాదిరియై యేటవాలగు పర్వత ♦ పార్వములును!
- గీ॥ శకటములు రెండు సుఖపుగా ♦ జనుటకైన నను వొసంగనట్టి యొకచిన్న ♦ కనుమగలిగి
 యల సురాసురులకుఁ జొర ♦ నలవిగాని కఠినతలము 'హస్తీఘాటు' ♦ కనుమ సీమ!
- ఉ॥ ముందుగ మ్రోగు దుందుభుల ♦ మోతలు నిల్పుచు సైన్యకోటి సం
 దండును నిల్వజేయుచు ర ♦ యంబునఁ దా నొకచోటఁ జేరి య
 య్యందఱ వాహినీపతుల ♦ నచ్చటఁ జేరిచి మంతనంబు చె
 ల్పందగ మానసింహవిభుఁ ♦ దాదర మేదుర చిత్ర మేర్పడఁ,
- *) మానసింహుఁ డనుచరులను హస్తీఘాటుకనుమఁ జొర నియోగించుట. (*—
- సీ॥ “ఇక దుర్గమము మార్గః ♦ మీ మీదటి ప్రయాణ మతికష్టతరము; భ♦మాస్పదంబు;
 గంటకుఁ దక్కువ ♦ గాఁ బ్రాప్త నిలిచె; ‘గుంభల్ మియ’ రిటకు ని ♦ ర్వదియుమైల్లు
 గలదు! హస్తీఘాటు ♦ కనుమ కట్టెదురఁ గన్నడి మృత్యుముఖమట్లు ♦ భయముఁగొలిపె!
 మెలమెల్లఁ జీకటుల్ ♦ మొలుచువేళకునైనఁ గనుమ నట్టులొదాటి ♦ చనెదమేని
- గీ॥ యర్ధరాత్రము కుంభల్ మియరునుజేరఁగలము! జయమొందఁగల! మటు♦గాకరిపులు
 మనకుముందుగఁ గనుమ దూరిననుఁ బిదప నంగుళంబైన ముందున♦కరుగు టిరిది.

§ Pratap trusted to his native hills and the valour of twenty two thousand Rajputs to with-stand the son of Akber. The range to which Pratap restricted was the mountainous region around, though chiefly to the west of the new capital. From north to south Kumbhalmir to Ricumnath about eighty miles in length and in breadth from Merpur west to Satolla east about the same. The whole of this space is mountain and forest, valley and stream. The approaches to the capital from every point to the north, west and south are so narrow as to merit the term of defile; on each side lofty perpendicular rocks with scarcely breadth for two carriages abreast, across which are those ramparts of nature termed (col) in the mountain scenery of Europe which occasionally open into spaces sufficiently capacious to encamp a large force. Such was the plain of Huldighat, at the base of a neck of mountain which shut up the valley and rendered it almost inaccessible

“Annals of Mewar.”

❧ Kumbhalmere (Kumbalgarh) is situated on a mountain near the western border of Mewar about 40 miles to the north of Udaipur City.

“Akber the great Moghul.”

- సీ॥ ఈగిరులెల్లరా ♦ జాగారికి సమీప; మెపు డెందు దూకునో ♦ యెఱుంగరాదు;
 మనగాలి సుంత సోఁ ♦ కినను సింహంబులవంటి శిశోదియా ♦ భటులు గొలువ
 సీనినపులి యట్టు ♦ తెగిరి పైవాళిలు; నాతని నోర్వ నుదుట నే ♦ త్రమ్ము గలుగు
 నా గజాసురవైరి ♦ కైన దుర్భర; మెంత యప్రమత్తుల మైన ♦ నంత మేలు;
- గీ॥ కాన వాద్యంబు లెల్లను ♦ గట్టిపెట్టి పెదవి గదలింపకయె మాన ♦ విధి వహించి
 వడివడిగఁ దూటి కనుమవెం ♦ బడిని సాగి యవలఁ జేరంగవలయు నే ♦ ర్పతిశయిల్ల."

మ॥ అనుచు నల్వరు నల్వరై నిలువ పై ♦ న్యం బంతయుఁ దీర్చి యీ
 పని సంద్రంబున కేత మెత్తు టనుచు ♦ భావించియు మానసిం
 హాస్పదాలుండు ప్రతాపునిఁ గెలుచు న ♦ త్యాశా బలా కృష్ణుడై
 చనుడం చాజ్ఞ నొసంగె ముందునకుఁ ద ♦ త్రైన్యాధిపుల్ భీతిల్.

—*) సలుంబా' కృష్ణసింహుండు హతాత్తుగాఁ గనుమ నాక్రమించుట. (*—

- సీ॥ కడ గానరాని దీ ♦ ర్థ శరీరమున మహోరగము నికుంజగ ♦ ర్భంబు వెడలి
 వంకరగా సాగి ♦ పైకిఁ బ్రాకెడురీతి యవన సేనా దండ ♦ మల్ల నల్లఁ
 గదలి హస్తీఘాటు ♦ కనుమ డాయుచు నందు మొదటినల్వరు కాలు ♦ మోపునంతఁ
 బిడుగులచప్పు డె ♦ ల్లడ రేగ మూడువే లాశ్వీకో త్రములు త ♦ న్ననుసరింపఁ
- గీ॥ దటములెకతట్టుకొని మహా ♦ ధ్ధతిని దూకు పరమ గంభీర గంగాప్రవాహ ధాటి
 నాకనుమఁదూటి యాద్యంతఁమలమి నిలిచె సింహమటు సలుంబ్రాకృష్ణసింహవిభుండు.

చ॥ అనుపమ వాయువేగమున ♦ నద్రి ప్రతిధ్వను లీన నుద్ధతిఁ
 గనుమమొగంబు చొచ్చుకొని ♦ కట్టెదురన్ లయకాలరుద్రుడో
 యనఁ బయిదూకు కృష్ణవిభు ♦ నామొగలుల్ గని భీతిఁ గ్రుంగుచున్
 వెనుకకు మ్రొగ్గి రగ్గరుండు ♦ నిన్ గని తగ్గు నహివ్రజం బనన్.

—*) యవనసైన్యంబులు రాత్రికి దండువిడియుట. (*—

మ॥ సమయం బెంతయుఁ బ్రాతికూల్యము వహిం ♦ చన్ గట్టునన్ జిక్కి తా
 లిమివో రోజెడు నాదిశేషువలె ని ♦ ల్పెన్ మానసింహుండు వై
 రము సాధించెదనంచు; నంతఁ జతుర ♦ శ్రవ్యహమున్ బన్ని ప
 శ్చిమదిబ్బస్త్ర ముఖంబుతోడ వసియిం ♦ చన్ బాదుషా సైన్యముల్.

హాస్తి భూమి కనుమ

[నాలుగు గజముల వెడలపు]

2500 పీచంగులు	అసపేక్షాను 25000 అశ్వకులు	హోదరమల్లు మావ్వుడు-సాగరుడు 50000 అశ్వకులు	ఖాసిఖాను 25000 అశ్వకులు	2500 పీచంగులు
హాస్తిభూమి 50000 కాల్వరు	హాస్తిభూమి 50000 కాల్వరు	<p>భవన భూమి</p> <p>25000 భూములు</p> <p>రాణివాసము</p> <p>జహంగీరు</p> <p>కున్వార్ మానసింహుడు</p> <p>శత్రులు</p> <p>వేళ్ళు</p> <p>అంబులూ</p> <p>అంబులూ</p>		<p>హాస్తిభూమి, జయమల్లుడు 50000 తుపాకి పోజులు</p> <p>అంబులూ 50000 కాల్వరు</p>
2500 వారణ బలము	అంబులూ రహిమాను 50000 కాల్వరు	హాస్తిభూమి 50000 కాల్వరు	హాస్తిభూమి 50000 కాల్వరు	2500 వారణ బలము

హా

౧॥ మ॥ బలుసింగంపుఁ గడనికేతనము శోఁ భల్ నలైసల్ నిండు క్రొం
జలుఁగుఁబట్టు జిరా గుడారమున ని ఁ ల్పే దా జహంగీరు; ముం
గలిప్రక్క నును పంచవన్నియ పతా ఁ కం బొప్పు క్రొమ్మించు చ
ల్వల డేరాకడ మానసింహుఁడు వసిం ఁ ప్పబోయె నారాత్రికి.

క॥ ఇరువుర గుడారముల నలుతెఱఁగుల యువరాజు నింటి ఁ తెరవలు గణికల్
మఱి కవులు గాయకులు విడిసిరి తత్తద్దత్త రుచిర ఁ శిబిరములందు.

క॥ నలుదెసల నీగుడారంబులచుట్టును మానసింహ ఁ భూవరు నంబర్
బల మిరువదియైదగువే లలరారె నరాతివిక్ర ఁ మాపహలీల.

మ॥ అలనైన్యంబులచుట్టు నీధులను జే ఁ యబంచి పానీయశా
లలు గోశాలలు నాటి దాన్యధనశా ఁ లల్ చేచ్చి సవ్వైద్యశా
లలు నెక్కిల్పియుఁ బెక్కులంగడులు ని ఁ ల్వజేయుచు మద్యశా
లలు స్థాపింపఁగ గొప్పపట్టణము లీ ఁ లక్ గ్రాలెఁ జో టంతయు.

క॥ ఈనీధుల వెలివరుసను యావనపాదాతిదళము ఁ లాశ్వీకులును దం
తానళసమితి పిరంగుల ప్రోవులు నందంద భీతి ఁ పొడమఁగ నిలిచె.

స॥ మొనసి హల్దీఘాటు ఁ కనుమకు నెమర యావనచమూ పశ్చిమ ఁ పార్శ్వమెల్ల
ముగురుసేనాధీశ ఁ ముఖ్యు లయ్యెడఁ బంచుకొని వారివారి యి ఁ క్కువల నుండిఁ
రవ్వాలిలో మధ్య ఁ మందున నేఁబడివేల యాశ్వీకులు సే ఁ విందుచుండఁ
బరిభూతి యెట్టిదో ఁ యెఱుంగని విక్రమమహితుండు తోడర ఁ మల్లు నిలిచె;

గీ॥ ఘనుఁ డసప్ ఖాను ఖాసిముఁఖాను ప్రబల బాహుబలు రొక్కరొక్క రిఁ ర్వదియునై
వేల యాశ్వీకుల్ గొలువ న ఁ వీరవద్య నుభయపార్శ్వదళంబుల ఁ నుండి రపుఁ

మ॥ అదయాక్రామ దరాతివీరభట శౌ ఁ ర్యాగ్ని చ్చటా వాల్మికాం
బుద మద్బూర్ రహిమాను వీరబలుఁ డా ఁ పూర్ణప్రభారాసు లేఁ
బడివేల్ కాల్వరతో నొకొక్కరుడు ప్రా ఁ గ్భాగంబునన్ నిల్చి రా
త్నదళంబుల్ జయనాదముల్ సలుప ను ఁ త్సాహంబు దీపింపఁగ.

§ The great banner of Mewar exhibits a golden Sun on a crimson field those of the chiefs bear a dagger. Amber displays the Panch-Ranga or five-colour flag.

మ॥ చలదంభోధి గంభీర ధీర గుణు లా ♦ మాబాజ్ఞానా రాయసిం
హులును దక్షిణమందు; నుత్తరము శౌ ♦ ర్యోదగ్రులై క్రోలుబె
బ్బులులక బోలిన రాయశీలుడును న ♦ బ్బుల్లాయుఁ దారుషకసే
నల నొక్కొక్కరుఁ డర్థలక్ష గొనుచుక ♦ దాముండి రా యా యెడక.

22

సీ॥ రాత్రికాలమ్ము శా ♦ త్రవవాహినీ సమూహమున కతిసమీప ♦ మగుటజేసి
పడమటిదెసయందు ♦ వాయవ్య నిర్మలికోణములఁ బిరంగితం ♦ డములు నిలిపి
హూరుపు తదలతా ♦ దుర్గమారణ్యంబు గానఁ దద్భాగ ర ♦ తుణము మదిని
వలచి యీశాన నై ♦ శ్యానర కోణంబులందు వారణసమూ ♦ హంబు నిలిపి
గీ॥ పనులు పదివేలకనులతో ♦ భద్రపటచి మానసింహుఁడు శిబిరంబు ♦ లోని కరిగె;
గాయకుల గేయములు గఱి ♦ కాచయముల యాటలును సాగఁగాఁ జేసెనాసలీము.

—*) రాజపుత్రసైన్యము లెదిగివచ్చి హస్తీభూటు కనుమచేరుట. (*—

సీ॥ కల్ప నిష్ఠాత సు ♦ కాశ రాఠోద్వంశ దీపకుల నడవెఁ ♦ దేజసింహుఁ!
డతులవిక్రములఁ బో ♦ హణనీరులను గొంచుఁ బరతెగిచె బలియుండు ♦ భానుసింగు!
ధేలవారా సుభ ♦ టాఠుల నడిపించె సింహశౌర్యుఁడు మన ♦ స్సింహవిభుఁడు!
పులిపిల్లలని శాత్ర ♦ పులు భీనీనాండు ఝాలాన్వవాయులఁ దెచ్చె ♦ శ్యామసింగు!
గీ॥ హరకులోద్భవులును దేవ ♦ రాన్వయులును బ్రమరభటులు సహావనీ ♦ పర్వతంబు
ముక్కముక్కలై పడఁ దెడ ♦ బొబ్బ లిడుచు వెడలి రఘు ధిర్వదిరెండువేలదొరలు.
గీ॥ సకలయవనుల కాల మా ♦ సన్నమైనఁ బూని సంయమనికెఁ గొని ♦ పోవ వచ్చు
యముఁ డతనిభటుల వీరనియగులు వెలస భిల్లి భటులతో ముగియఁడెభీమచాగు.
సీ॥ సర్వ సర్వసహా ♦ స్వాతంత్ర్యధర్మ మంత్రోపదేశ గుహత్త ♦ మోత్తముండు!
నియతేశ్వర ధ్యాన ♦ నియతి బ్రహ్మైక్య సంధానంబు వెలపు నా ♦ సందవాళి!
కారణమాత్ర సు ♦ సార ఘటియు సంతకుండు నుత్తమరాజు ♦ యోగిమాపు!
సచరాచర ప్రపంచమునెల్లఁ దనుఁబోలె సమబుద్ధిఁ జూచు వి ♦ జ్ఞానశాలి!

⊙ It is worthy the attention of those who influence the destinies of states in more favoured climes to estimate the intensity of feeling which could arm this prince (Prajap) to oppose the resources of a small principality against the then most powerful empire of the world; whose armies were more numerous and far more efficient than any ever led by the Persians against the liberties of Greece. Had Mewar possessed her Thucydides or her Xenophon, neither the wars of Pelepo-

గీ॥ ధర్మ సంస్థాపనార్థము ♦ దృఢమునొందు దేవతాదివ్యతేజంబు ♦ దీర్ఘమూర్తి!
యాప్రతాపుడు “చైతక” హయమునెక్కి తరలె నమరులు మెచ్చి యాదలలనూచు

సీ॥ రాజపుత్ర భటోత్క ♦ రంబు దొంతరలుగాఁ గనుమకు రెండుప్రతిక్కలనుజేరె;
బ్రబల శిశోదియా ♦ వంశ్యవీరులతోడ దానికి నడుమఁ బ్ర ♦ తాపుఁడుండె;
నతని దక్షిణచార్వ ♦ మందుఁ జోండావద్వరేణ్యులతో నిల్పె ♦ గృప్తసింహుఁ;
డవ్వలఁ దేజసి ♦ గాతని చెంత ఖేల్వాపతి నిల్చిరి ♦ భటుల తోడ;

గీ॥ నాప్రతాపుని వలపట ♦ శ్యామసింగు భానుసింహుండు గ్వాలియర్ ♦ పతియు ధేల
వార భూపతి బేడ్లా-కా ♦ టేరియా నృపాలకులు నిల్చి రహిత దు ♦ ర్వార లీల. 27

ప॥ తఱకు న్నిద్దపు జాళువా కలికి పూఁ ♦ తల్ గుల్కుచు వేయి వె
ల్లులు నల్లిక్కులఁ బిక్కిటిల్లఁ బలుని ♦ గ్గల్ దేలు బాగారు గ
జ్జెలు వారాహతి మ్రోత లెత్తఁగఁ జలిం ♦ చెన్ వైరిపై నృంబు గుం
డెలు వ్రీలంగ రవిధ్వజోత్తమము హా ♦ స్థీఘాలు సీమోపరిక. 28

సీ॥ పరిసర భూభృచ్చి ♦ ఖర కోటిపై న! నుగ్రములైన ప్రకృతిదు ♦ గ్గములపైనఁ!
గడునెత్తుగానున్న ♦ గండశిలలపైన! మధ్య నుండెడు నితం ♦ బములపైన!
నేటవాలగు కొండ ♦ పేలులపైన! జెంగటనున్న గొప్పవృ ♦ త్తములపైన!
గ్రింద మీఁదనుగల్గు ♦ సందుగొందులలోన! గుమురులై తగు నికుం ♦ జములలోన!

గీ॥ నెందుఁ గనుఁగొనినను నేల ♦ యీనినట్లు భీమచాందు తోడైచ్చిన ♦ భిల్లభటులు
సింహనాదంబుతోఁ బోయి ♦ చేరుకొనిరి పర భయంకర శర ధను ♦ మ్పాణు లగుచు.

సీ॥ హైందవాంగనల నా ♦ ట్యము సాగె రుచిరమై రాయశీలుని గుడా ♦ రమ్మలందు;
నమ్మత మూరెడు గాన ♦ మలరారె నబ్దురురహిమాను పటకుటీ ♦ రములయందు;

nessus nor the retreat of the “Ten thousand” would have yielded more diversified incidents for the historic muse, than the deeds of this brilliant reign, amid the many vicissitudes of Mewar. Undaunted heroism, inflexible fortitude, that which keeps honour bright perseverance, with fidelity such as no nation can boast, were the materials opposed to a soaring ambition, commanding talents, unlimited means and the fervour of religious zeal; all however insufficient, to contend with one unconquerable mind. There is not a pass in the Alpine Aravali that is not sanctified by some deed of Pratap. Some brilliant victory or oftener more glorious defeat. Haldighat is the Thermoplae of Mewar, and the field of Davier her Marathon.

మొగలు నపుంసకా † పూర్వ సృత్యపుగోల చెలంగె నాసప్తాను † శిబిరములను;
ద్రాక్షారసంపుల బా † త్రలు సల్పె నర్తన ల్లాబాజుఖాను వే † లములయందు;
గీ॥ నవల మిగిలిన యవనసే † నాధికతుల విడుదులను బ్రాద్దుపోకకై † వెలసె మద్య
పానమును ధూమపానమ్ము † పచ్చి నల్లమందు విందులు నందుపై † సందడులును. 30

మ॥ యవనాశ్వంబులు హైందవాశ్వము లసం † ఖ్యాకంబు లొండొంటి జూ
చి విరోధమ్మునఁ గాలు దువ్వి రజసి † సీమంతిని కర్ణరం
ధ్ర విదారంబుగ హేమలక్ సలిపెఁ గాం † తారంబు భేధిల్ల; ని
క్కువలక్ నిల్పుచుఁ గొండకోళ్ల గుములుక్ † గూనెక్ విశేషార్భటిక్. 31

మ॥ సగవుక్ వెన్నెల మోముచందురునితో † నాశెంపుఁ బావాలతో
సాగసుక్ జందురుకావి నిద్దపు జరా † చొక్కాయతోఁ గాంతులక్
బగటిక్ గూర్పు కృపాణితో నటఁ బ్రతా † పస్వామి శైలంబుదం
డ గుడారంబులలోఁ జమూపతులఁ జూ † డ్దబోయె శీఘ్రమ్ముగక్. 32

సీ॥ తల్లి పుత్రకుల నా † దరమునఁ జూచున ట్లనురాగ పూర్ణుడై † యధిపుఁ డరయ
వీరులందఱు భక్తి † వివశులై “మాదేవుఁ డిట మమ్ముఁబ్రోవ ని † ప్లేగుదెంచె!
మందహాసజ్యోత్స్న † లందమై వర్షించు నీమోము చూచిన † ప్లేల్లలోక
సామ్రాజ్య మిడిన హా † స్తము సోఁకనిత్తుమే! యీతని పదసేవ † యింద్రభోగ”

గీ॥ మనుచుఁ గన్నులఁ గని హృదఁయములఁ దలఁచి భూవిభుని సన్గణంబులు † పొగడుచున్న
యంత నుదయ ధరాధరఁమందు మొలిచె వెలుంగు గములకుఁ బలునిక్క † వేఁగుఁజుక్క

మ॥ “కలనాదంబు లొనర్చెఁ బక్షితతి; చు † క్కుల్ వీడె వజ్రంపుశో
భలు; పాఞ్చిదిశఁ గాంతిపూర మలమెక్; † బ్రాభౌత మందానిల
మ్ములు వీతెంచె” నటంచు మంజులరవ † మ్ముల్ మీఱఁ జారుష్కయో
ధులకుక్ బాడిని మేలుకొల్పు లపు డం † తో రక్తివై తాళికుల్. 34

—*) సూ ర్యో ద య ము. (*—

మ॥ “కులముక్ బ్రోచెడు ధర్మమూర్తులకు నె † స్టల్ కల్లరా డీ తురు
మ్ములబారిక బడకుండఁ బ్రోచెడ” నటం † చుక్ వేయి బంగారుచే
తులు పైఁగప్పును నాదరించె ననఁ బ్రా † దుర్భావముక్ బొంది తొ
ట్టిలుతెక్ సూర్యుడు దోచెఁ దూర్పుమలయం † దుక్ రాజపుత్రాళిక్. 35

—*) ప్రతాపసింహుడు సూర్యోపాసనము చేయుట. (*—

శా|| “ఏరుల్ పోయిన రాజ్యముల్ చెడిన ను ♦ ర్విజ్ఞ దేశదేశప్రభా
వారం బెడిన నూత్నజీవ మిడు శో ♦ భారాశివై విశ్వము
దాద్రాఘండవై నభోగతి ననం ♦ త బ్రహ్మకల్పంబుగా
మీఱగల్గిన బ్రహ్మమూర్తివి! నినున్ ♦ బేర్కొందు ఛాయాధిపా!

36

సీ|| నగరమందలి ప్రథా ♦ నద్వార మెల్లప్పు సూర్య మహాద్వార ♦ శోభఁ గాంచు!
మాహర్ష్యమున రాజమణులు కొల్వొందు భాగము సూర్యభవన విభ్రాంతిఁ గాంచు!
జనులకు నృపులు ద ♦ ర్భనమిచ్చు వైమేడ సూర్య శిఖర మంచు ♦ స్తుతి వహించు!
సింహాసనము వెన్నఁ ♦ జికిలి బంగరు మేటి సూర్యబింబము మూర్తి ♦ సాబగు నొంగు!

గీ|| క్వజములు సితాతపత్రముల్ ♦ తనరు నీదు పేరనే; నిన్ను మించిన ♦ వేల్పు లేడు;
తలఁపులను గదలికలను ♦ బలుకులందు నీ వెపుడు గోచరించుచు ♦ డెదవు మాకు.

మ|| ఇననం బుడిసవాడ నీకులమునన్! ♦ స్వాతంత్ర్య ధర్మంబు ని
ల్చును గాంక్షించితి; నేడు వైరుల నద ♦ ల్బున్ గూల్చి యత్నింతు; నీ
మునిమన్నుండ మదీయ గౌరవయశం ♦ బుల్ నిల్వ దీనిపుష్పా
యని ప్రాశ్నించె బ్రతాపుఁ డర్యముని భ ♦ క్త్యావేశ ముప్పొంగఁగన్.

38

ఉ|| ఆపయి నేకలింగవిభు ♦ నవ్వలఁ బర్యతసార్యభామ పు
త్రీ పదపద్మ యుగ్మము మ ♦ దిన్ గడుభక్తి భజించి ధర్మశి.
రాజువైన పూర్వనృప ♦ సత్తములన్ దలఁచెన్ బ్రతాపుఁ డె
తో పరిపక్షమా హృదయ ♦ నోయరుహంబున భక్తిఁ జెంచుచున్.

39

సీ|| పదపడి దుందుభి ♦ భావనంబు చెలరేగె; రాజపుత్రులు తను ♦ తాఁగములను
భరియించి నీర్లకుం ♦ తములు ఖడ్గములు హస్తములఁ దాలించి శిర ♦ స్తాఁగములను
వహించి యున్నతా ♦ శ్వము లెక్కి భండనోచిత మండనములు రంజిల్లుచుండ
సమర సన్నులై ♦ తమతమ సేనాధిపతులవైఁ గన్నుంచి ♦ పజ్జ నిలువఁ

గీ|| గృష్ణసింహాది బహువాహి ♦ నీశ్వరులును వీరరస పూరుషాకృతుల్ ♦ వెడలి వచ్చి
యాప్రతాపుని యడుగులఁ ముందు వ్రాలి యుద్ధ మొనరింపఁగా నెలఁవొసఁగు మనెరి.

—*) పృతాపసింహుఁ డనుచరులకు యుద్ధముచేయ నెల వొసంగుట. (*—

మ॥ తటఁగఁ బోవని దేశభక్తిమెయి స్వా ♦ తంత్ర్యంబు భావించి యీ
ధగ మున్నె న్వరు పూనియుండని మహా ♦ ధర్మవ్రతం బూని భో
గ రమావైభవముల్ త్యజించితిరి! ని ♦ మ్మామ క్రియా యోగు! లిం
దట మిమ్ముగ్ గనుఁగొన్న నాహృదయ మా ♦ నందాల్చి నోలాడడికె.

41

శా॥ నా మేవాడఁ గలట్టి వీరరస స ♦ న్నాహంబు సర్వస్వ మీ
భూమిధ్రంబున నేడు చేరినది పూ ♦ పుల్ పూచు చందాస! 'మీ
రా మేమా' యని ముందు దూఁకవలె నీ ♦ రక్తేష్ట! లీనాఁటిసం
గ్రామంబట్టి మహావకాశ మిఁక గ ♦ ల్గెబోవ దెన్నేండ్లకుఁ.

42

సీ॥ అక్కరు సకలబో ♦ కాతిశాయిబలుండు: లక్షలుఁగోట్లు కా ♦ ల్బంట్లు, లక్ష
లాక్షికుల్ గలధీరు! ♦ డభిలజగం బొక్కనిమిషమే విండిపిం ♦ డిగను జేయఁ
గల పిరుంగులు వేలు ♦ గలవాఁడు! నడకొండ లట్టి వారణబలం ♦ బలరువాఁడు!
వేయేటి కీసర్వ ♦ విశ్వంబు ప్రతికూలముగ మనవైఁ దిప్పి ♦ పూన్పినాడు!

గీ॥ మనము నిరుపేదలము! విక్ర ♦ మం బొకండ మనకుఁ గల సర్వసమరసామగ్రి; కాన
జంకకయు వెల్లిఁగనక యు ♦ త్సాహ మంది పోరు సలుపుద మపక్షిఁపారయకుండ.

సీ॥ రాజ్య తంత్రములు కా ♦ ర్యస్వతంత్రత వైభవంబులు చతురంగ ♦ బలము లొకట!
ధర్మంబు దైవత ♦ త్పరతయు స్వాతంత్ర్యవాంఛ యాత్మబలోప ♦ పన్తి యొకటఁ!
దమతమ శౌర్యవీ ♦ ర్యములతో మొనకట్టి యొడొంటి డీకొన్న ♦ యుద్ధ విదియు!
నేపక్ష మిచట జ ♦ యించునో యని ప్రపంచమువారి కన్ను లి ♦ చ్చుటికిఁ దిరిగె!

గీ॥ నాత్మపంచన లేక యాహవము నడిపి జయముఁ దైకొన్న స్వాతంత్ర్యసౌఖ్యపంబుల్
బసుబలము నిల్వలే దాత్మబలముమ్రొల ననెడి సిద్ధాంతమును నిల్పుయశముగలుగు.

సీ॥ కల్లోల భయద సా ♦ గరమధ్యమున నిల్చు గండ్లోపలము మాడ్కిఁ ♦ గప్తవేళఁ
గంపమొందని భట ♦ గ్రాహుని వీగుఁ! దాతనికన్న మేటి యీ ♦ ధరణిఁగలుగఁ!
దాతని వైభవం ♦ బాత్మగౌరవ డీక్ష! ప్రఖ్యాతి యతని సంగ ♦ పాదసంబు!
తలఁగని కప్తవే ♦ లల న్నదేశీయుల దృష్టు లాతనిదెసఁ ♦ దిరుగుచుండు!

గీ॥ దేశ భక్తాగ్రగణ్యుడౌ ♦ ధీరు బ్రదుకు వేయున్నోడ్ల స క్షణమైన ♦ వెలితి యున్నె!
కాలగర్భంబునందుఁ రాఁ ♦ గలయుగముల నతనికీర్తి దివ్యజ్యోతి ♦ యె వెలుంగు. 45

శా! నా యీసై వ్యములందు నొక్కభటుడై ♦ నన్ భీరుడై యున్న ని
 డ్డై యుద్ధాంగణమున్ దృఢించి యెటకే ♦ సేగంగ లగ్నా; జగీ
 మాయత్తుల్ భయమే యెటుంగని యుద ♦ గ్రాటోపులే సేడు నా
 కా యా పార్శ్వములందు నిల్చి జయమున్ ♦ హర్షంబు నీయన్దగున్. 46

క! సమయమున భీతిగొని శౌర్యముఁ గోల్పడి లోకపూజ్య ♦ మగు మీసంతా
 నము దాస్యశృంఖలా బద్ధము చేయకుడనుచు మిమ్ముఁ ♦ దగ నర్థింతున్. 47

సీ! నాల్గు దిక్కులఁ జట్టు ♦ నభము సోకెడు మహోద్దండ శైలము లొప్పుకొండలోయ
 మొకల నెవ్వరు చూతు ♦ రని తలంపకుడు! జగచ్చక్షుడైన యా ♦ కర్మసాక్షి
 పై నుండిచూచు లో ♦ పలి తలంపులు! విపక్షచ్ఛేదమొనరించి ♦ సమయవారి
 నభినందనముచేసి ♦ యశము నిల్పిరటంచుఁ గడుపువైఁ జేరిచి ♦ గారవించు!

గీ! దాతలకుఁ దాతయైన యా ♦ ధన్యతముని బొజ్జపై కెక్కి మాహేంద్ర ♦ పురముపోవు
 లో లిమహాద్వారమున దేవదూతలెల్ల మ్రొక్కఁగలభాగ్యమొందు ట♦ద్భుతముగాదె!

సీ! శత్రులు నాల్గుల ♦ క్షులకుఁ బైబడియుండ్రు! ద్వావింశతిసహస్ర ♦ దళము మనది!
 యొక్కఁ డిర్వదిమంది ♦ యోధుల నోర్చిన జయమున కింక సం ♦ శయము గలదె!
 యాపాటి సాహసం ♦ బలరనివాడు మీయందఱలో నొక్కఁ ♦ డైనఁ గలదె!
 కవచఖడ్గములుండఁ ♦ గా రాజపుత్రుఁ డిర్వదిమందిఁ గూల్చు దు ♦ ర్ఘటమె యెందు!

గీ! మైదువేల పిరంగులు ♦ సంతసంఖ్య ద్వీరదతతియున్న భయమేమి! ♦ వేడి వేడి
 పిడుగు లురలెడు మనచూపులదర గజము లజములు పిరంగులవి బొంగులగుచుఁబడవె

సీ! మనచరసాహాయ్య ♦ మున రాముఁగొక్కడే యసురబలంబుఁ జ ♦ క్కాడలేదె!
 గోగ్రహణమునాడు ♦ కురువీరకోటుల శల్లునుం డొకఁడె డీ ♦ ల్పఱుపలేదె!
 మూంజని భిల్లచ ♦ మూసమూహము నెల్ల హమ్మీరుఁడొకఁడె తు ♦ న్నాడలేదె!
 నామముజ్ఞాత చం ♦ డన్మసాటుఁ డొక్కఁడె చిత్తూరిసేన ని ♦ ర్జింపలేదె!

గీ! చూత్మతేజోబలాఘ్య లి ♦ య్యఖిలజగము లెత్తివచ్చినఁ ద్రుటిని జ ♦ యింపనేర్తు!
 రంజితకాగ్రమనముల ♦ సహితభటుల నూచముట్టుగఁ దాకంగ ♦ నొప్పునిపుడు.”

—*) పోతాపసింహునితోఁ గృష్ణసింహుడు తన పట్టుదల నెఱిగించుట. (*—

గీ! అనిచ రాజానుగని సలుం ♦ బ్రాధినేత “యిచటి భటుల భీరుం డొకం ♦ డేని లేడు!
 కట్టికడపటి భటుడైనఁ ♦ గట్టితెచ్చి మృత్యుదేవతఁ జెఱసాల ♦ నిడఁగఁ గలడు. 51

సీ॥ ఒక్కొక్కడును సమ ధ స్తార్థీతలమునిండ నిరుపమామోదంబు ధ నెఱపునట్టి
పూవు లసంఖ్యముల్ ధ పూచె రాజస్థాన నందన దేవమం ధ దార తరువు!
తడ వొకింతయులేని ధ తోరుష్క-వాహినీ జైత్రయాత్రా ప్రభం ధ జనముధాటిఁ
గూఁకటివేళ్లతోఁ ధ గూడఁ గంపించె జె! ధ్తూ పూవు లన్నియు ధ నవని రాలె!
గీ॥ నీవనెడు దొడ్లపూనైన ధ నిలుచుఁ బాలుచు విశ్వవిశ్వంభరామోద ధ విజయలక్ష్మి
నలుదెసల నించునంచని ధ తలఁచుచుండ నక్బరనెడి జంఝూనిలం ధ బలమె నేడు! 52

శా॥ పోనీ రాజ్యము; భోగభాగ్యవిశతుల్ ధ పోనీ; సతీపుత్రులు
భోనీ; పాణిము పోవనీ; మఱియు నీ ధ భూచక్రమే పిండియై
పోనీ; చండనృపాలు పావనకులం ధ బుల్ దాస్యము మోయఁగాఁ
భోనియన్ ద్రిదివాధిపత్యవిభవం ధ బుల్ దక్కున స్తుండినన్.” 54

క॥ అనుచు సలుంబ్రాకృష్ణుం డనినంతనె తేజసింహుఁ ధ డమలస్మిత శో
భన వదనం బెత్తి ప్రతాపుని గని సైన్యంబులెల్ల ధ మోదంబుఁ గనన్, 55

— *) తేజసింహుడు తన శక్తి యుక్తు లెఱిగించుకొనుట. (*—

సీ॥ “శతశతాబ్దములు క ధ ప్తముచేసి కట్టిరి వంశపావనులు మే ధ వాడరాజ్య
సౌవర్ణ సౌధరా ధ జము; దుర్బలులమైన నిమిషంబులో నది ధ నేల వ్రాలుఁ;
బరతంత్రీగతి సార్వ ధ భాములై బ్రహ్మాండ మున్నంతకు బ్రదికి ధ యుగిడుకంట
దారిద్ర్యయుక్త స్వ ధ తంత్రజీవన మొక్కగంటయుఁ గడకొక్క ధ శూణము చాలు;
గీ॥ దేశధర్మరక్షాదీక్ష ధ ధీరవృత్తి మితాదముగాక! రిపులఁ జగ ధ పెదముగాక!
భీతి మృత్యుమహావృక్ష ధ బీజ మగుటఁ బిరికిచేతి బల్లెం బది ధ బెండుగాఁచె! 56

సీ॥ తనపాటు తోవ దు ధ ర్గమగండశిలలై నఁ దునియలుతునియలై ధ తోరగునట్లు
లతితరోన్నత పర్వ ధ తాగ్గింబునుండి యప్రతిహతధాటితో ధ వచ్చి దూఁకు
నచలసరిత్ప్రవా ధ హము ముందునకెకాని వెనుకను మఱిని ధ విధముతోఁచు
జృంభించి లేఁగి యే ధ కైకధాటిఁ దుగుష్కవీరుల నిపుడ యు ధ వ్యేత్తుగొంగు!
గీ॥ మొక్కఁ డిరువంద్రనేటికి! ధ నొక్కవేయి మందినై నను దొడరి చని ధ పగగనెత్తు!
మేము విహరించు చోటల్ల ధ మృత్యుదేవతా విహారస్థలంబయి ధ తనరుఁగాక. 57

మ॥ యవనుల్ నాలుగు లక్ష లుందురని యే ధ లా చూడ! మద్యాహుసం
భవ శౌర్యోగ్ర విహారమాదుతము శుం ధ భద్రాటికొ వైరి యో

ధవితానంబులు వృక్షసంతతుల ప. త్రోశ్రీనిలుబోలె ని

య్యవనిఁ డుల్లఁగఁజూతు! నీమదికి నా. ఘోడంబు చేతుఁ బ్రభు! 58

క॥ శ్రమమేల; యగాధసముద్రముఁబోలిన యీ యపార. తోరుష్కపుష్పి
హమునందు వామభాగార్థము లేదని యింతనుండి. తలఁపుము దేవా! 59

క॥ అన భీమచాందు “భి! నీజనకుని మఱిపింపఁగలవు. తోర్యోటోపం
బున” నని ప్రతాపసింహునిఁ గనుఁగొని లయకాలమేఘు. గర్జారభటిఁ, 60

—*) భీమచాందు యుద్ధమునుగూర్చి యుత్సాహవాక్యము లాడుట. (*—

సీ॥ మనువులు పదునాల్గు. మంది పుట్టకమున్నె! భరతోన్వి నార్యు లే. ర్పడకమున్నె!
రామాయణంబు భా. రతము వ్రాయకమున్నె! వేదముల్ భాగముల్ విడకమున్నె!
రాజాధిరాజు లే. ర్పడుటకుమున్నె! నాగరకత భువిని బ్రా. కకయ మున్నె!
యీ యేరు లీ కొండ. లీ గండశిలలు నీ వనములు మాభిల్లి. వంశజులవి!

గీ॥ యీతురుష్కలెకాదు మ. హేశుఁడైన సరుగుఁడెచిని. బ్రాణము. స్నాతలోన
శిరములను ఖండఖండముల్. చేతుఁగాని మిగులనిచ్చిన నివిమొక్క. మీస మొక్క!

సీ॥ గొలుసులనున్న బె. బ్బులిపిల్లలనఁగ యావనవీరమృగముల. పైన వ్రాలి
కడికొండలోలుచు యో. గం బెప్పు డెప్పుడం చదె భిల్లభలులు ము. ప్పదియుపేలు
కొండకోటలపైన. నుండి గుప్పనదూఁక నుత్సాహభరమున. నున్నవారు!
రణమం దరుల డీప్తు. ఆచి గెల్పుటో లేక చచ్చుటో మూడన. జాడ గలుగ!

గీ॥ దింక మేవాడపైన దం. డెత్తు టనిన మృత్యుముఖము. జొచ్చుటెయంచు. నడఁదప్రిలి
యక్కరును భీతిగొనఁగ నా. హవముసేతు నీపదములాస. ప్రాణంబు. తీపుగాదు. 62

మ॥ మదమాతంగ సమూహమట్లు బలసం. పన్నాన్య లొక్కొక్క. యే
బడికై లంబుల నెత్తి సంద్రమునఁ ద్రో. వణజాలు వా రల్ల ము
ప్పదివేల్ భిల్లుల నింటికి. మఱిలిపో. వణగోరఁ డొక్కండు! నే
దుడిప్రాణంబులు మేన నుండువఱకు. దోడుండు నీముందటకా. 63

గీ॥ అనిన నాభానుసింహాదు. లందఱొక మొగమున “నేడు హట్టిఘోషు. కనుమనిండ
వైరిరక్తప్రవాహముల్. పాటఁజేతు” మనిన నంద టోదల లూపు. నంతలోన, 64

మ॥ “అరిసంఘంబులఁ గూర్చి గెల్పుఁగొన నా. యత్తంబు గం” డంచు నం
దఱకుఁ డెల్పుచు యావనాయస బృహ. న్నాశాస్త్ర శుభదృశం

తరమందుండియుఁ బ్రేరె గుండాకడు ది ♦ గంతిశ్రవోయుగ్మగ
హ్వరవిచ్చేది కఠోర దుస్సహ మహా ♦ ధ్వానంబు సంధించుచున్.

65

—*) మోగలు నై న్యంబులు యుద్ధమున కాయత్త మగుట. (*—

శా॥ బాదుల్ బాదులు తీర్చి యావనభట ♦ వ్రాతంబు లశ్వంబులం
దారోహించుచు నిల్పెఁ గట్టెదుర! బా ♦ హావిక్రమప్రాభవో
దారుల్ తోడరమల్లముఖులు తను ♦ త్రాణాదులన్ దాల్చి యా
మేరుక్షాధరశృంగముల్వలెఁ గడున్ ♦ బెంపారి రత్నగ్రులై!

66

శా॥ ధీరశ్రీ లయకాల మృత్యుముఖ స ♦ ద్రీచీన ఘోరంబులై
నోరుల్విచ్చు శతఘ్నులన్ నిలిపి యం ♦ దున్ శ్వేతసూచీముఖుల్
క్రూరాత్ముల్ భృతిపాలితుల్ జగము సం ♦ ఖోభింపఁగా నిల్చి రా
శూరుల్ పంచసహస్రముల్ బుడుతకీ ♦ చుల్ నిప్పులన్ గుప్పుచున్.

67

మ॥ సమస్తస్త్వంబులు నగ్నిచూర్ణయుతముల్ ♦ షష్ట్యంగుళక్రూరవా
శములున్ భీకరతిర్యగూర్ధ్వబిలమూ ♦ లమ్ముల్ తుపాకుల్ విశా
లముతా టొమ్ముల కాన్చి పచ్చితురకల్ ♦ బహాబలాటోపదు
ర్దములై నిల్చిరి దీర్ఘకాయులు రణా ♦ రంభకియాలోలులై.

68

సీ॥ ధవళ ధూసర హరి ♦ ద్ర శ్యామ లోహిత పింగవర్ణ తనుత్ర ♦ వితతిఁ దొడిగి
కరవాల పరశు ము ♦ ధ్వర భిండివాలాది సమరోచి తాయుధ ♦ సమితిఁ దాల్చి
మూఁడులక్షలభటుల్ ♦ మూఁగిరి; మృగ మిశ్ర భద్ర మంద్రవిభేద ♦ వారణములు
నాకర్ష దీర్ఘ ము ♦ ఖాభీల కఠిన శాతాంకుశహస్తతా ♦ హస్తపకులు

గీ॥ నిలువ వివిధబలంబుల ♦ యలబలంబు యుగసమయఘ్నాన్యమాన ప ♦ యోధిరవము
ననుకరింపంగ యవనసై ♦ న్యప్రపంచ మొక్క-మొగి విజృంభించె మహోగ్రగతుల.

—♦) పృతాపసింహుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడగుట. (♦—

గీ॥ శుభద గోధూమసమ్మిత ♦ స్థూలలోహ వర్మమను దాల్చి యాప్రతా ♦ పప్రభుండు
తనరె భారతభూమి న్నా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మీ వీరయోధావతారయై ♦ వెలిగె ననగ. 70

సీ॥ నలువదియంగుళం ♦ బుల దీర్ఘపదన మంతకును మూఁడంత తా ♦ న్నత్య మలరి
మాయూరకంతస ♦ మగ్రీవమును హ్రస్వకుక్షియు నత్యల్ప ♦ ఖురపుటమును

మేఘనిస్వనము న ♦ మేయసారము కాంతకాంతిమంతమ్ము ను ♦ గంధరుచీర
మాకాశనీలవ ♦ ర్ణామోఘమును సర్వతోభద్ర పద్మ భ్ర ♦ మాభిరామ

గీ॥ ముత్తనోత్తమ లక్షణ ♦ యుతము పూర్ణహర్షము సువర్ణరత్నభూ ♦ పాంచితంబు
నైన నైతకాదానేయ ♦ మధిపుఁ డెక్కె నఖిల సామంత మండలి ♦ యభినుతంప. 71

హా॥ హారావ శ్యచలప్రపంచము నితం ♦ బాపత్యకోపత్యకాం
తారామాశ్మగుహాధునీయుతముగా ♦ నాకంపమొందక మహా
దారసాధిపుఁ డాప్రతాపుని మహా ♦ న్యద్దక్షిణావర్తశం
ఖారావంబులు భూనభింతరము వ్ర ♦ య్యల్ గాఁగ మోసెన్ వడిన్. 72

సీ॥ తపనియవజ్జిసూ ♦ త్రిములు నాల్గంచులెక్కిన శంఖమూదెను ♦ కృష్ణన్మపతి!
శాపర్ణచిత్రపు ♦ మ్మమనోజ్ఞ శంఖంబు మ్రోయించె గ్వాలియర్ ♦ భూమివిభుడు!
మెఱుంగారు మగతాల ♦ మిసిమిగజ్జెలసరుల్ దెమరు శంఖంబొత్తె ♦ దేజసింహుఁ!
దాణిము త్రియముల ♦ హారముల్ తుదివేళిలు శంఖంబుఁ బూరించె ♦ శ్యామసింహుఁ!

గీ॥ డుత్తమావర్త మర్ధహ ♦ స్తాన్నతంబు పశ్చిమాంభోధిభవము సా ♦ వర్ణవృంత
మగు మహాశంఖ మొత్తె న ♦ రావతిశాయి వీరలోకైకమాళి యా ♦ భీమచాందు. 73

సీ॥ అచలోపమాన దే ♦ హాభీల యావన ద్విపసమూహము భూరి ♦ బృంహితములు!
జగజ్జేవిక్రమో ♦ జ్వల రాజపుత్రవీరకదంబ సింహగ ♦ ఙ్గా విరావ!
మహితసైంధవదర్శ ♦ నాతిరోషిత తురుష్కతురంగబహుళహే ♦ పాస్వనంబు!
లనిలధాటీచలి ♦ తాసంఖ్య సూర్యకేతన జాత పటపటా ♦ త్యా-రరవము!

గీ॥ తురకల పిరంగిగుముల యు ♦ ద్ధురరవంబు! భిల్లసుభటకోదండ మా ♦ ర్విధ్వనులును!
రౌద్రసైన్యంబులను లేఁగు ♦ డిండిమరవ! మట్టె మిన్ను మ న్నేకమా ♦ న్గల్లు మ్రోసె.

—*) { రణమున కుపక్రమింపుమని చంద్రభట్టారకుఁడు } (*—
ప్రతాపసింహుని హెచ్చరించుట.

ఉ॥ “వైరులు సర్వసన్నహన ♦ భారముఁ దీర్చి రణంబుసేయ ను
న్నారలు; వారలక బలిగొ ♦ నక మనవారలుగూడఁ బూనియు
న్నార; లుపక్రమింపుము ర ♦ ణంబు త్షణంబున” నంచుఁ జంద్రభ
ట్టారకుఁ డాప్రతాపు నిక ♦ టమ్మునకుఁ జని తెల్పు నాతఁడుక,

—*) పృతాపసింహుని విషాదము. (*—

మ॥ శిరమున్ వంచి నమస్కరించి “సుకవి ♦ శ్రేష్ఠా! సుఖావాప్తి సం
బరమున్ గవ్వమున్గ విషాదమును బెం ♦ పక్షాని యస్మన్న హా
స్థిరచిత్తంబు నిమేషమాత్రము చలిం ♦ చక్ష ముందుఁ గన్పట్టు నా
పరిపంథి ధ్వజసి సమూహమును స ♦ ర్వం బిట్లు వీక్షించుటన్.”

76

స్రీ సీ॥ స్వచ్ఛజాంబూనద ♦ చంద్రహాసధ్వజపృథలు నల్లిక్కులఁ ♦ బన్వచుండ
యావనసేనా ము ♦ ఖాగ్రభాగమున లక్షలులక్ష లాశ్విక ♦ సమితి తనడు
కనుసన్నల మెలంగఁ ♦ దనరు తోడరమల్లు మాయయోధ్యాపుర ♦ మండలభవుఁ
డితని పితామహు ♦ లెపుడు మాపూర్వుల కాంతరంగికులయి ♦ యలరునారు;
గీ॥ కాల మించుక పృథివీలఁగతిని దాల్చి నక్బరునృపాలు పదము సే♦వ్యమనిసోయి
యసమమేధాబలమున పై ♦ న్యపతియగుచు నిదిగొ నునవూఁది కిప్పుడు దం♦డె త్తివచ్చె.

మ॥ అనియందైనను దేవతార్చనము సే ♦ యక్షాబాక సిరైన ము
ట్టని యాచారవరుండు! సజ్జనుండు! తో ♦ డర్మమ్ము! సద్వంశవ
ర్ధనుఁ డీయు త్తమభారతీయుండు స్వధ ♦ ర్మచ్ఛేదమున్ జేయుచున్
మనపై వచ్చె స్వదేశమిప్పు పరతం ♦ త్ర త్వంబుమైఁ బుంగింగగన్.”

78

సీ॥ అవైపు కాంచన ♦ వ్యాసుకేతన మూని కడుబొడచైన పా ♦ గా ధరించి
నువిశాలపాదాతి ♦ నివహంబు నడపు నా రాయసింగు లిశసీన్ ♦ రాజమాళి!
మాపూర్వులకును సా ♦ మంతుండై కల్యాణసింహుఁ డితనితాడిగి ♦ సేవ చేసె!
నప్పనెల్లెండ్రొ బెం ♦ డ్లాడి యీతం డక్క రన్నదమ్ములవావి ♦ యలగుచుండు!

గీ॥ రొక మహారాజ్యమేలుచు ♦ నుండవలయు నితడు నాల్గువేల్పు యముల♦శ్వేద్రుడయి
తురకలనుగొల్చి మనతోడ ♦ దొడరవచ్చె! నింక స్వామిభృత్యన్యాయ♦మగునంగలదు

§ The chief adviser of Akber in matters of revenue, finance and currency was the Raja Todar Mall, of whom I have spoken in the last chapter. He was a man of great ability and of tried integrity. Though attached to the court of a Muhammadan sovereign, he was an earnest Hindu and performed faithfully all the ceremonies of his religion. On one occasion when accompanying Akber to the Punjab, in the hurry of department he forgot his idols. As he transacted no business before his daily worship, he remained for several days without food or drink and was at last with difficulty consoled by the Emperor.

“G. B. Malleson C. S. I.”

సీ॥ ఆయు త్తరదిగంత ధ మందుఁ దుపాకిపాజులనెల్ల సంగ్రామ ధ సుముఖులుగను
 ॥ జేయుచుండెడి రాయ ధ శీలుఁ డంబరునృపుండగు భగవాన్దాసు ధ నంకితుండు!
 వానిపజ్జఁ దురుష్క ధ పాదాతిదళము మందారమహీజకే ధ తనముక్తిందఁ
 బూన్పుచునున్న జాం ధ బూనదకవచుండు జయమల్లుఁ డంబరే ధ శ్వరుని మఱుది!
 గీ॥ యోధపురరాజమాళియా ధ నుదయసింహు ప్రయతనూజను జేకొన్న ధ పెండ్లికొడుకు!
 మావసింహుని దనకూర్చి ధ మేనయల్లు మొన్న నేగద దర్శన ధ మునకుఁ దెచ్చె. 80

మ॥ కడఁజూడఁబడనట్టి దుర్దమ తురు ధ ష్కపాజ్యపై న్యాధినా
 భుండయై సంగరచక్రముఁ గరములం ధ దుఁద్రిప్ప నామానసిం
 హుఁ డెవం! డన్నియుఁ జక్కనుండినను న ధ త్యుల్లాసియై యెప్పు నా
 యడుగుల్ గొల్చెడు నాశ్రితుండెకద! యా ధ రా! కాల మెబ్బంగిదో! 81

సీ॥ అంద తొక్కవిధంబు ధ ముందున్నది ముసల్ల పండుగ యన్నట్టి ధ భంగిదోఁచ
 నిదిగా తోడరమల్లు ధ నిరుదెస సింహమ్ముఁ జేరి కొల్చెడు వ్యాఘ్ర ధ శిశువులట్లు
 సూక్తసాగరులు నా ధ సోదరు లిరువురు గనుపింతు! రకట! ర ధ క్రుబుఁ బంచ
 కొని యేకగర్భంబు ధ నను బుట్టితిమి! ఛాయయట్లు నన్నెప్పుడు ధ ననుసరింతు!

గీ॥ నాకు వారికి భేదమిం ధ తయును గలదె! కదలినంతనె వారలే ధ యెదురుపడుదు!
 రిది యవనసేనతోఁజేయు ధ కదనమో! స్వజనముతోఁజేయు కదనమో! ధ శంక గలిగె.

చ॥ బవరము లోకపావనము; ధ భారతలు మిత్రులు తండ్రిలైన నా
 హవమునఁదాడ బోరుట నృ ధ వాళికి ధర్మమటందు; రట్టి ధ
 ద్మువెఱుంగ లేకకాదు; మొగ ధ ముల్ గని సోదర బంధు మిత్ర కం
 కవిదళనం బొనర్చుట క ధ టా! కడుఁగూరమటుంచు దోఁచెడుకా.” 83

సీ॥ అనఁ గవి “లేవాత్మ ధ కయ్యసస్థాభేదనాశముల్ దేహంబు ధ నకునుబోలె!
 నాత్మ నిత్యంబు! దే ధ హం బనిత్యము! వీరుండగువానిని స్వధ ధ రాచరణము

॥ Raisi accompanied his proper liege lord the great Raja Mann of Amber against the heroic Rana Pratap of Mewar. Jaimall had been a great favourite with Akbar, for, of all the Rajapootana nobles, he had been the first to pay his respects to him and had ever rendered his true and loyal service. He had married a daughter of Raja Udai Singh of Jodhpur a princess possessing great strength of will.

తల్లిదండ్రులకన్నఁ ♦ దనకన్న విత్తులకన్నఁ జాట్టంబుల ♦ కన్న మిగుల
నుత్తమంబగు! క్షత్రి ♦ యుం డెప్పు డుత్తమోత్తమకర్మనిరుద్ధః ♦ తనరవలయు!

గీ॥ సమధికాత్మైకతత్త్వవి ♦ జ్ఞానమయుడ! వోటు గెలుపుల సమబుద్ధి ♦ నూహసేతు!
నీకు ధర్మంబులను నేర్ప ♦ నేనెవండ" ననిన దిటపూని నృపతి సై ♦ న్యములఁజూచి;

—*) ప్రతాపసింహుడు సై న్యాధిపతుల యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పుట. (*—

సీ॥ “హారావళీపర్వ ♦ తాగ్గిగణ్యము విశ్వపావనమైన మే ♦ వాడసీమ
యా కోన లీలోయ ♦ లీ నదు లీ వను లీ భానుమండలం ♦ బిన్ని మనవి!
పూర్వ లెన్నియొ యుద్ధ ♦ ములుచేసి వానిగ్రస్తములతో నీభూమిఁ ♦ దడిపినారు!
ప్రాణ మున్నంత కీ ♦ యవని విదేశీయు లాక్రమింపంగ నీ ♦ యంగరాదు!

గీ॥ కట్టకడయాపి రున్నంత ♦ కట్టై తనదు పట్టి బిగబట్టి పరులకుఁ ♦ బట్టియాని
జననికరణి హస్తీభూటు ♦ కనుమ నాని పూని కాపాడుడో రాజ ♦ పుత్రులార! 85

సీ॥ ఇంతవిస్తారమం ♦ చెఱుంగరానిది కాలపాథోధి! యలలు సం ♦ వత్సరమ్ము!
లా కాలగర్భంబు ♦ సం దెండఱు నృపాలు! రెన్నెన్ని దేశంబు! ♦ లెన్ని రణము!
లెన్నెన్ని జాతులో! ♦ యెండఱు గెలిచిరో! యెండఱు మడిసిరో! ♦ యెఱుంగఁగలమె!
యెండఱలో నొక్కఁ ♦ డైన నేడున్నాడె! యశమె చిరస్థాయి ♦ యయ్యెగాక!

గీ॥ మూటలనుగట్టి యాయువు ♦ బుట్టకెత్తి శాశ్వతబ్రహ్మకల్ప మీ ♦ జగతినుండు
మో! యరులదాకి గెలుపొ యోటోగ్రహింత! మందఱేకమనసుగై ♦ యనికీజనుడు

ఉ॥ ఆవడగండ్లవానవలె ♦ సంతట విశ్వములోని నుష్టవా
తావరణంబు శుద్ధమగు ♦ నట్లొనరించెడు యుద్ధముల్ జగ
త్పావనముల్; విపక్షబల ♦ భంజనులై గుంపొందివచ్చినన్
బూవులసోనవానలను ♦ భూజనముల్ గుణియింతు మీషయిన్.

87

సీ॥ వనిని బూవులు రాలి ♦ పడును! వసంతుఁ డాదటవచ్చి మఱల న ♦ న్నిటినిదెచ్చు!
జెడ నెండఁబొటిన ♦ చెట్టలు క్రొక్కాఱుచినుకుల మఱల లే ♦ జివురు దాల్చు!
గొందఱో మనలోన ♦ నందఱో మడిసిన మనలావు చేకొండ్రు ♦ మనతనయులు!
నాయంతకేమొ యం ♦ తమునొందుదు నటన్న భయమింతయైన గ ♦ న్నడఁగఁబోదు!

గీ॥ సాహసంబునఁ బోరి వి ♦ శ్వప్రపంచమునఁ బ్రజాహృదయముఁ జూఱఁ ♦ గొనెదమేని
మాట లేటికి! మనకింక ♦ మరణ మేది! క్షేతిఁ జరంజీవులనుయి ని ♦ ల్చెదముగాక.”

చ॥ అను విభువిక్రమోక్తులను ♦ నంతట నంతట నిల్చి తేజసిం
గును మఱిగృష్టసింహుడును ♦ గొండాకవైపున భానుసింగు యో
ధ నికర కర్ణ పేయముగఁ ♦ దద్రస మింత తొలంగకుండఁగా
వినిచిరి యక్షరాక్షరము! ♦ వీరరసుబున నూఁగె సైన్యముల్.

89

సీ॥ గగనభాగంబెల్లఁ ♦ బగిలించి షర తెంచు పిడుగుతుండముల స ♦ వృడులఁబోలి!
ప్రళయకాలాభీల ♦ వనదముల్ రాపాడ జనియించు మేఘుగ ♦ ర్జనము మించి!
రంగ దుత్తుంగ త ♦ రంగపంక్తులుఁదేగు వనరాశి ఘోర ని ♦ స్వనముఁ గేరి!
సచరౌచరప్రపం ♦ చము తూలిపడ వీచు ప్రకటప్రభంజను ♦ ధ్వనిని మీఁచి!

గీ॥ దిగ్గజంబులు చెవు డెత్తి ♦ తెలిపి దప్పు నట్టె హారానభీశైల ♦ మంత నిండి
యంబరేశ్వరు శిబిరంబు ♦ నటుత మ్రోగె సుగరారంభ దుందుభి ♦ స్వనభరంబు 90

—*) రాజపుత్ర సేనాధిపతులు యవనసేనలను దాఁకుట. (*—

సీ॥ అద్రి నెల్లెడ 'హర! ♦ హర! మహాదేవ!' యకా సమరనాదం బాక ♦ సంబు నిండ
శ్రీసలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహుఁ డాసఖాను మూఁడువేల్ భటులతో ♦ మొదటఁదాఁకె!
బదనూరుభర్త పా ♦ బాజ్ ఖాను రాయసింహుల కడ్డుపడె నంత ♦ బలముతోడ!
నాశ్వికత్రిసహస్ర ♦ మమర ఫేల్వాపతి యబ్బూరురహిమాను ♦ నని నెదిర్చె!

గీ॥ నప్రతీపప్రతాపాంకుఁ ♦ డాప్రతాపుఁ డతులకాలాగ్ని సమమూర్తు ♦ లగు శిశోడి
యాన్వయులు మూఁడువేలతో ♦ యవనసైన్య మధ్యముననున్న తోడరఁమల్లుఁదాఁకె!

సీ॥ రెండువేలాశ్వికు ♦ లండఁగొల్పిండ ఖాసింఖానుతో శ్యామ ♦ సింహన్యపతి!
యంతటి బలముతో ♦ నద్రిధైర్యుఁడు రాయశీలునితో భాను ♦ సింహభర్త!
పూని యబ్బల్లా చ ♦ మూపతితో రామచంద్ర మనస్సింహ ♦ శౌర్యఘనులు!
విక్రమ ప్రకటు లా ♦ వీరబలునితోడ బేల్లా-కొటేరియా ♦ పృథ్వీనాథు!

గీ॥ లాహవారంభ మొనరింపఁనలఘుబలుల నాత్మసుభటులఁ గొనుచు బ్రహ్మాండమద్రావ
వీరగీర్జారవమెలర్చ ♦ భీమచాందు భీకరాస్త్రంబులు నిగుడ్చి ♦ తాఁకె రిపుల. 92

మ॥ వనధుల్ రెండును దాఁకి ఘర్ణి లెడు తే ♦ వక గొండతోఁ గొండ డీ
కొనున ట్లంబుడమాలికల్ దొడరి సఁ ♦ క్షింభించుచుదాన యా
వనసైన్యంబులు రాజపుత్రచముపుల్ ♦ వైరంబు వీర్యంబు నె
క్కున నొండొండు కలంగఁదాఁకె సమర ♦ క్రోధప్రవృద్ధంబులై.

93

హాల్ పూట కనుమ.

ఫోటోపతి	రాజ్ పేరు	సలుబా	మహారాజా	శ్యామ	...	...	...	...	భీమ
3000	తేజసిహుడు	కృష్ణసిహుడు	ప్రతాప	సింహుడు	భానుసిహుడు	రామచంద్రుడు	బేజా-కొటేరి	...	చాంను
ఆర్జీకులు	3000 ఆర్జీకులు	3000 ఆర్జీకులు	3000 ఆర్జీకులు	2000 ఆర్జీకులు	2000 ఆర్జీకులు	2000 ఆర్జీకులు	4000 ఆర్జీకులు	...	30000
									భిల్లులు

ప్రతి యోగికి రూ. 1000

అమ్మ	నా బౌజుభాగ్ -	అన్నభాను	లోడరమల్లు	భాసింభాను	రాయశీలుడు	అల్లభాగ్	...
గృహిమాను	రాయ	25000 ఆర్జీకులు	హూకుడు -	25000	50000	50000 కాల్పురు	...
50000	సింహుడు		సాగరుడు.	ఆర్జీకులు	తుపాకీ పాజు		...
కాల్పురు	100,000 కాల్పురు		50000 ఆర్జీకులు				...

10

కున్యార్
మోగసిహుడు
సనీము అంబరు
బలము 25000
ఆర్జీకులు.

...

మ॥ బెడఁగుంగత్తుల మేల్తల్ల తల్లల దోష్ట ధీధిఁ దటిత్తుంజముల్
పాడమెఁ; వీరసావతారులగుచుఁ ♦ మోగల్ భటగ్రామణుల్
కడుకొర్యమ్మున రాజపుత్రకులపై ♦ లంఘించి దోర్దర్పమే
ర్పడ నొక్కుమ్మడిఁ దాకి యార్చిరి రణ ♦ ప్రారంభ సంరంభులై.

94

—*) ఖేల్వాపతి—యబ్బారహిమానుతోజేయు యుద్ధము. (*—

ఉ॥ తారకదైత్యనాథు ననిఁ ♦ దాగొని యెంచు కుమారుభంగి ఘ
ల్వైరమణుడు బాహుబల ♦ వైభవుఁ డా లయకాలభైరవా
కారుల యోధులఁ గొనుచు ♦ గాఢరయంబున నేగి తాఁకె న
బ్బారహిమాను మోగలులు ♦ తోడనె వెనక్కుం దూలి యార్వఁగఁ.

95

ఉ॥ ఆతఁడు తైలముల్ పగుల ♦ నార్చుచు నేబదివేలు వీరసా
దాతుల హెచ్చరించుచు గ ♦ దా కరవాల పరశ్వధాయుధ
ప్రాలేములఁ ధరించి గిరి ♦ వర్ణము భేదిల దాతు నాబలా
రాతివిధానఁ దాఁకె నతి ♦ శౌద్రభరమ్మున రాజపుత్రులఁ.

96

మ॥ ఇరువైయేడుల ప్రాయముఁ జెలువముఁ ♦ హెచ్చింప వారిరువ్వుఁ
స్మరుఁడు శంబరు నట్లు సాత్యకియు-న ♦ శ్వేత్రామయుఁ బోలె నొం
దొరు వెన్నీక హయాధిరూఢులగుచుఁ ♦ యుద్ధంబు సాగింప న
య్యిరువాగుఁ భటులెల్ల నిల్చిరి దిదృ ♦ త్తైకాగ్రచేతసుఁగఁ.

97

సీ॥ ఉభయకూలంబుల ♦ నుప్పొంగి యుల్లోలకల్లోలమాలికల్ ♦ గడలుకొనఁగ
నతితరఘాటితో ♦ నదుగు నఖండగంగాప్రవాహభరంబు ♦ కరణి దూతు
రాజపుత్రచమూభ ♦ రంబుడాకకు మొగల్ శాండముల్ పులిసోటి ♦ కండలయ్యె;
నెంత ఖండించిన ♦ సుతయుఁ జెడక సముద్రతరంగముల్ ♦ పోలెఁ బొంగి

గీ॥ పొరలి పైకెత్తివచ్చు న ♦ మొగలుపక్ష వాహినీభూరిపరిమాణ ♦ భార ముప్పు
డతులిత పరాక్రమోపేతు ♦ లైన రాజపుత్రసైనికులకుఁ దల ♦ మున్నలయ్యె. 98

మ॥ కుదుకొనుఁ పహబాజాఖానుడు తుపా ♦ కుల్ ప్రేలిపింపంగ నే
బదివేల్ గుండులు లేచి ధూమము నభో ♦ భాగంబుఁ గప్పుంగఁ ను
మ్మెదలుకొబోలె దటాలునఁ వెడలి క్ర ♦ మ్మెక్ రాజపుత్రాస్యప
ద్మవళంబునునఁ జేతఁ దట్టి యవి క్రి ♦ డఁ గొట్టి రవ్వీరుబుఁ!

99

—*) తేజసింహుడు యవనపై న్యముపై బడి ధ్వంసముచేయుట. (*—

మ॥ పెడబొబ్బల్ నికటాదిశృంగములఁ ద † బ్బిబ్బె పడకజేయ. బ
ల్విడిఁ దారుష్కపదాతివర్గము విజృం † భించె; మహావీరయో
ధుఁడు రాతోణ్మణి తేజసింగు భటుల † దోడ్కొంచు నైరివ్రజం
బడఁగఁ దాఁకెను శంఖమూచుచును బ్ర † హ్మాండంబు భేదిల్లఁగఁ. 100

సీ॥ ఒకమాటు ముందున † కుటికి సందొనరించి యవనయోధుల శిరం † బవియ మోదు!
నొకమాటు దాపటి † కుగ్రుండై దూఁకి యందిన వారి నెల్లను † ద్రెళ్లఁ జేయు!
నొకమాటు వలపటి † కురవడి లంఘించి యందఱు దున్ని తూఁ † టాడి నైచు!
నొకమాటు పిఱిది కిం † చుకతగ్గి తనచుట్టు వెనుక నుండెడివారిఁ † బిలుకుమార్పు!

గీ॥ దీఁగమెలుపట్టు లశ్వంబుఁ † ద్రిప్పికొనుచు మృత్యుదేవత చందాన † మెలఁగె! నపుడు
యవనపాదాతిదళములఁచెప్రలమోసె యమ మహిష కంఠ ఘంటా మహాస్వనంబు.

చ॥ అడరి మహాగ్నికీలలను † సంతటఁ జమ్ము తుపాకిగుండులుల్
గడుపునఁజొచ్చి చుట్టుతిరు † గఁ బలువేదన నొందు మర్త్యుకై
నడి నల తేజసింగు భట † వర్గము దానును గర్భముల్జొరల్
బడఁగఁ దురుష్కునై న్యములు † బగ్గముపాడుగఁ గూలె నేలకుఁ. 102

ఉ॥ ఆషహాబాఘాను సుభ † టాళులఁ గొందఱు గొంచు విద్విష
ద్భీషణబాహుగర్వమానఁ † దేజని ముందుకుఁ బూన్చె; సంతలో
గోషకపాయిలాక్షుఁడు గు † రుస్థిరశౌర్యుఁడు రాయసింహుఁ డా
శేషఫణిన్ద్రుమాడ్కిఁ గవి † నెల్ రథసమ్మునఁ దేజసింహుపై. 103

శా॥ ఆవీరుల్ హయాముల్ గదల్చుకొని శౌ † ర్మాయత్తులై మీఁదికిఁ
రా వీక్షించి గజంబులల్ గనిన హ † ర్యక్షప్రభుగ్గో యనం
గా విచ్చేసెను సింహనాదము వెలుం † గఁ దేజసింహేంద్రుఁ డా
ప్రాప్తటాళ పయోద గర్భగత గ † ధ్వాన్ముర్తిఁ గ్రేణించుచుఁ. 104

సీ॥ కల్పాంతకాల మే † ఘము గర్భముననుండి పెడలు సాదామనీ † వితఁడి మించి
శతమండలాగ్రి దీ † ధితులు దిక్కులఁబర్వఁ ద్రెప్పకొంచును బోయి † తేజసింగు
వార లిరువ్విమధ్య † వ్రాలి పో రొనరింప జ్యోతిర్లతలు చుట్టు † చుట్టినట్లు
కనులు కానఁగరాక † వెనుకకుఁ దిరిగి భీకరహయంబులు త్రిప్పి † ముల్లలదాడి!

గీ॥ రంభ రాజోద్ములుండు క ధీమంతుడు శూలమునుబోలు కుంతంబుఁగేలఁ గాల్చి
“తెగితి పొకెందుఁ బోదురో ధీరులార!” యనుచు సింహనాదమునఁ బైఁకరుగుదెంచె.

మ॥ ఉదయద్భాను సహస్ర బింబగత ర ధీమంతుఁ గాంతిచ్ఛటల్
వదనం బీనెడు తేజసింగు నెదిరిం ధీమంతుఁ ధైర్యముల్ లేక పైఁ
గదియుండంచు భటాళికిఁ దెలిపి చ ధీమంతుఁ బాటి రాయుర్వ; ర
య్యదనఁ గాల్చెను దేజసింహదహనుం ధీమంతుఁ సైన్యాటవిక. 106

గీ॥ అసలు దక్షాధ్వర ధ్వంస ధీమంతుఁ నుగ్రశివుఁబోలె దేజసిం ధీమంతుఁ పొదివి
ప్రచ్ఛి-పదజలాద, వి ధీమంతుఁ న్య మాక్షణం బకాండప్రళయమున మునిఁగె. 107

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహుడు — ఆసపక్షానుతోఁ దలపడుట. (*—

కా॥ ఆసంరంభ విజృంభణంబు నఖిలం ధీమంతుఁ కోపోగ్రుండ్డై
యాసపక్షానుడు పంచవిశతి సహ ధీమంతుఁ బ్రాసాదానిక బూన్చుచుకొ
దానె ముందుకు; మూడువేలు భటు లం ధీమంతుఁ గొల్వఁగా నాసలుం
బ్రాసంహం బెదిరించె నాతని భుజా ధీమంతుఁ సంరంభమై. 108

సీ॥ ఏదిమిదంతలు బలం ధీమంతుఁ జొండావతుల్ విక్రమా ధీమంతుఁ
జిచ్చఱపిడుగులై ధీమంతుఁ చెలరేగి యావనాశ్వికులపై వ్రాలి ని ధీమంతుఁ జొచ్చి;
రాతుకుష్మంబు విజ ధీమంతుఁ సంఖ్యాబలమున నొక్కడుగఁ గ ధీమంతుఁ దాకి;
సుభయపై న్యంబు లొం ధీమంతుఁ సోకినఁ దోచె నుదధిద్వయము పొంగిఁబయిరిసెట్లు;

గీ॥ పోయకాలాంతకోగ్ర జ ధీమంతుఁ కరాళ దీర్ఘకుంతంబురుచులు న ధీమంతుఁ బైసలఁ బరవ
నాసలుంబ్రాధినాథుండు ధీమంతుఁ యవనవీర సుభటవక్షములను గ్రుమ్మె ధీమంతుఁ జొచ్చె నపుడు.

క॥ కడు నున్నతాశ్వమును గుడి యెడమలకుకొని ధీమంతుఁ గొనుచు ధీమంతుఁ
స్వంతుఁ కిపులగాత్రములు పచ్చడియైపడ నటకె శౌర్య ధీమంతుఁ సాహసవృత్తిక. 110

చ॥ అదిగని యోర్వలేక జ్వలి ధీమంతుఁ తాగ్రహం దాసపుఖాను కృష్ణునికొ
గదిసిన నాతఁ డశ్వమును ధీమంతుఁ గ్రక్కున వెనక్కుండిసి యొక్కవె
ట్టిదరఁగఁ దాకి సాశ్వంతుఁ ధీమంతుఁ నాసపుఖానుని గొంచుబోయె బె
ల్లెదిగి తుణుంబు నెత్తుకొని ధీమంతుఁ నా సుడిగాలి కైవడికొ. 111

ఉ॥ సాహసవంతులుకొ సమర ధీమంతుఁ శౌర్యనిధానులు రాజపుత్రు లు
తాహాభరణముతోడ రిపు ధీమంతుఁ పై న్యములకొ జొరఁబారి చీల్చు ద

ద్వాహిని పట్టుదప్పి నలు ♦ వంకలకుఁ జెడఁబాఱె! నట్టి కో
లాహల మాకసంబు పగు ♦ లఁ గవిసెన్ నలుదిక్కులందున్.

112

—*) ప్రతాపసింహుడు — తోడరమల్లు సైన్యముఁ దాఁకి చీకాకుఁగావించుట. (*—

మ॥ తనసూర్యధ్వజ మొక్కచేత నొకచే ♦ తఁ శేషనాగేందుఁబో
లిన దుర్వారకరాశిక్షణము రుచుల్ ♦ నింపన్ జగజ్జాలమున్
దునుమాడన్ జనుదెంచు నాప్రిశయ రు ♦ ద్రుండ్లోయనంగాఁ బ్రతా
పస్థబో త్రంసుఁడు కొండ డిగ్గి యహిత ♦ వాఁతంబు డానెన్ వడిన్.

113

ఉ॥ ఎత్తుననుండి వచ్చు కడు ♦ నెత్తగు నశ్వము! దానిపైన లో
కోత్తర శౌర్య సాహస స ♦ మున్నతమూర్తి ప్రతాపదేవుఁ! డా
య త్రమువెంట నొత్తుకొని ♦ యుగ్రబలాఘ్యులు సూర్యవంశ్యరా
హుత్తులు! మొత్తమై గదలి ♦ రుర్విసమస్తము కంప మెత్తఁగన్.

114

క॥ ఆరాజపుత్రసుభటుల యారభటులు యవనసైని ♦ కాశుల, పృథుగ
ర్జారావంబులు నిబిడంబై రోదసినిండి బొంగి ♦ యవలికిఁ బర్యెన్.

115

మ॥ త్వర లంఘించుచు వచ్చి సింహములు మా ♦ తంగోత్తమాంగుబులన్
ఖర నిష్ఠాత నభాగ్రిసంతతుల వ్ర ♦ క్కల్ చేయుచందాన భా
స్వరశౌర్యాఘ్యులు రాజపుత్రులు తురు ♦ ష్క శేణిపై వ్రాలి నె
త్తురున్ గండలు కాల్యలై ధరణియం ♦ దున్ బార్చి రొక్కుమ్మడిన్.

116

ఉ॥ శృంగము భంగమైన వృష ♦ భేమగ్నిచందము దోఁపఁ దోఁకఁ ద్రొ
క్కంగనె పైకిఁదూఁకు భుజ ♦ గప్రిభమాడ్కి సరోషసాహసా
భంగురమై తురుష్కభట ♦ వర్గము లేగుచు రాజపుత్ర సే
నాంగము వెన్కకున్బడ మ ♦ హాబలధాటిని దాఁకె నయ్యెడన్.

117

ఉ॥ కత్తులు తాఁకు చప్పు! మెయిఁ ♦ గప్పిన జోడులు చిట్లు చప్పు! రా
హుత్తులు వ్రాలు చప్పుడు! హా ♦ యోత్తమముల్ ధరఁగూలు చప్పుదుల్!
దుత్తలఁబోలె నెత్తురులు ♦ దూఁకెడు చప్పుడు! గాయ మొంది యె
ల్లెత్తినవారి చప్పుడులు! ♦ నెల్లెడ లేగె రణాంగణంబునన్.

118

ఉ॥ ఒక్కొక్కరాజపుత్రకుల ♦ యోధుని బెక్కురు చుట్టు ముట్టి యు
క్కెక్కిన మోగలుల్-గవిసి ♦ యెల్లెడ నొంపఁగసాగి రార! వా

లోక్క-కర్కు బ్రతాపస్వపు ♦ నుజ్జ్వలమూర్తులనంగ వైరులన్
సుక్కుంగఁజేసి! రెంతటి య ♦ శోనిధులొక్కొ! శిశోదియాకులుల్.

119

మ॥ పాదిమై తాఁకెడు రాజపుత్రుల బలం ♦ బుల్ పుష్కలావర్తనీ
రదముల్ గాఁగఁ, బ్రతాపభూవరుడు ప ♦ ర్జన్యుండుగాఁగన్, బ్రభా
స్పదవర్మబులు చంచలాతతిగ, శుం ♦ భత్తద్గ తీవ్రాశనుల్
గుదులై రాల్పఁ దురుష్క నై న్యములు ను ♦ గ్గున్ నూచమై సోలినన్;

120

మ॥ విరియన్ బారెడు వాహినీనికరమున్ ♦ వీక్షింపఁగాలేక తో
డరమ్ ల్లందఱ హెచ్చరించుచు బ్రచం ♦ డస్ఫూర్తిమై దాఁకె; సా
గరుండు నూక్తుడు కోపఘూర్ణిత కటా ♦ క్షశ్రీలు రంజిల్లఁ గే
సరియుగ్మంబువలెన్ బ్రతాపుపయి ను ♦ త్సహంబుతోఁ దూఁకఁగన్.

121

సీ॥ త్రిజగద్విరోధుతా ♦ త్రిపురాసురులతోడఁ దొరయు కైలాసమం ♦ దిరుఁ డనంగ!
విలయకాలమున జృం ♦ భించు త్రేతాగ్నుల ముంచెడు వరుణచే ♦ వుం డనంగ!
మాల్యవ న్నాలి సు ♦ మాలిముఖ్యులఁ బట్టి వేధించు శ్రీమహా ♦ విష్ణుఁ డనంగ!
ఖరమాషణాది ర ♦ క్షత్రేష్ఠులన్ గోపమునఁ దాఁకు శ్రీరామ ♦ మూర్తియనంగ!

గీ॥ నసమ విక్రమ రణ సాహా ♦ సాంకమూర్తి యాప్రతాపుఁడు సర్వసం ♦ హారలీల
సాఁగి సూక్త తోడరమల్ల ♦ సాగరులను మించి కలగించి యొంచి డయ్యించెనుపుడు.

మ॥ బరువై యొప్పెడు దీర్ఘఖడ్గము ప్రితా ♦ పస్వామి పై కెత్తి తో
డరమల్లున్ బడమోది కంకటము గా ♦ డన్ జీల్చి సూక్తున్ ధరన్
బారలన్ దప్పఁగఁదోసి సాగరు శిరం ♦ బున్ జూచి వేయంగ, ము
వ్వెరు నవ్వీరునిమోల నిల్వక పరీ ♦ భూతాత్ములై పాఠినన్,

123

మ॥ ఉరగవాతము సంహరింపఁగ మహా ♦ గోత్రాస్సహమున్ బెంచు నా
గుటామంతుడు వానిచుట్టములవీ ♦ కన్ రాజరాజేశ్వరుం
డరుగుఁడెంచె బ్రతాపుఁడున్ భటయుతుం ♦ డై! యావనశ్రేణి దు
ర్భర తన్హార కఠోరధాటికిఁ జలిం ♦ పన్ సాగె నాద్యంతమున్.

124

మ॥ కడుశాంతంబు నగాధమై పోలుచు నా ♦ గంభీరవారాశిలో
నుడుతున్ నీళ్ల ప్రివాహ మొక్కమొగమై ♦ యుప్పొంగుచున్ బాటు కై

⊙ It emerges from the gulf as the famous Gulf Stream and is joined by the Equatorial current. At first the Gulf-Stream is a rapid current of dark

చడి రాణాయ శిశోదీయాభటులు గ ధి ర్భులు బ్రవేషించి యు
య్యెడఁ దారుష్కచమూసమాహము బలం ధి బికించి రత్నగ్రులై.

125

ఉ॥ మందరశైల మంబునిధి ధి మధ్యము చచ్చి కలంచునట్లు చు
ట్టుం దళమొందు మోగలు భ ధి టుల్ పడులు శతముల్ సహస్రముల్
మృందం బ్రతాపసింహుడు బ ధి లస్థిగు లాతని యోధవీరు లం
దందం బరాకృమస్ఫురణ ధి మచ్చుపడన్ విహరించి రయ్యెడన్.

126

—*) శ్యామసింహ — ఖాసిఖానుల యుద్ధము. (*—

మ॥ ఇరువైయైదగు వేల యాశ్వికబలం ధి బిర్వంకలన్ గొల్పు ను
స్థిర దుర్వార పరాక్రమక్రముడు ఖ ధి సిఖానుపై శత్రుసం
హారహోద్యోగండు శ్యామసింహవిధుం ద ధి సాగోసుండున్ పీఠక్
సరియోనాగం బరాకృమించి నడిచెన్ ధి ధూలాన్వయుల్ గొల్పు

127

మ॥ క్రతుకాలమ్మన యాయజ్ఞాకుడు హవి ధి ద్రావికాబులన్ వహ్ని నా
హుతులన్ జేసెడునట్లు శత్రుభటులన్ ధి యుద్ధంబునన్ దాడి శి
ర్షతతిన్ దుంచుచు శ్యామసింహుడు గుహ ధి సంఘాతముల్ వక్రమై
క్షితిపై రాలగ సింహనాదము నొన ధి ర్చే పీఠశౌర్యరభిణి.

128

ఉ॥ దండధరోపమాన భయ ధి దస్థిర మేచక దీక్ష దేహు లు
ద్దండ కృపాణపాణులయి ధి దర్ప మెలర్ప మహమ్మదీయు లా
భండననీమ వైరిభటు ధి భంజనమున్ బొనరిప, గాలిచే
బండులు భూమిపైఁ బొరలు ధి భంగి శిరగంబు దుల్లం బెల్లుగన్.

129

శా॥ బాహశౌర్యులు శ్యామసింహుడును ఖ ధి వహ్నిండు శౌర్యగులై
బాహ-బహి కచా-కచిన్ బల మెల ధి ద్భుజ బోరం దష్టర్భున
త్సాహశీరతులొచు రెండుమొసలన్ ధి వైవాదు రాహుత్తు లె
తో హర్షంబున మాన మూని రణమం ధి దున్ నిల్చి రవ్వేళన్.

130

blue warm water. The average is three miles an hour or five miles in the coldest and warmest seasons. This is about equal to the speed of the Ganges or Irrawady. The current speeds out and becomes the North Atlantic Drift, flowing right across the Atlantic and keeping warm the shores of the British Isles and north western Europe generally.

ఉ॥ అత్రటి విక్రమించి భయం దాహవశౌర్యుడు శ్యామసింహభూ
భృత్రిలకుండు శీర్షకము ధేదిల మోదుచు ఖాను ఖడ్గము
ద్వృత్తి వియత్రలంబునకుఁ ద్రేవ్వఁగఁగొట్టి హయంబుఁ గూల్చి నో
రెత్తక వాడు మానము వ హించుచుఁ బాణు నేల దూచుచున్.

131

—*) భానుసింహుడు — యవనసేనల నులుమాడుట. (*—

మ॥ దెసలెల్ల దన కేతనప్రభలు సం దీప్తంబులై వెల్ల సా
హాసశౌర్యాంకుడు భానుసింహవిభుఁ డ య్యాదిత్యుడుఁ బోలె వె
క్కసమా తేజముతోడఁ బొంగుచు విప డ్మవ్రాతమున్ జీల్చి వీ
రసమాహంబును మోహరించుకొను సం రంభంబు వీక్షించుచున్;

132

చ॥ యవనులవైభవశౌర్యులను నాజయమల్లుడు రాయశీలుఁ డా
హవమున పెన జూపు రయ మారఁ దుపాకులు గాల్చి రంగడున్;
బవనము వీక్షిం దుమ్మెదలు పద్మములన్ విడివచ్చునట్లు గుం
డ్లు వెడలి రాజపుత్రభట లోకముపై బడియెన్ మహాగ్రమ్మె.

133

చ॥ పిడుగులు గుంపులై పడెడు వీచను నిప్పులు హలునట్లు వై
బడెడు తుపాకిగుండ్ల జడి వానలపెల్లన కోర్వఁజాలమిన్
దడబడి రాజపుత్రభట ఁండము ముందును వెన్క దోప క
య్యెడ స్పృహలేక నిల్వబడె నెచ్చటి గుం పచటన్ స్థిరంబుగన్.

134

మ॥ “అకటా! శత్రులు వేయఁ బెల్లెగయు న య్యాగ్నేయ మాహేంద్ర నా
గ కఠోరాస్త్రచయంబుఁ జూపులనె వ్ర క్కల్ సేయువారయ్య హ
జకులాగ్ర్యులు స్వల్ప మియ్యనలవ ర్షంబున్ భరింపంగఁజా
లక ముం దేగక వైరిఁగూల్చి కిలు ని ల్వన్ బాడియే! యియ్యెడన్.”

135

చ॥ అనుచును భానుసింహవిభుఁ డాడి హయంబుఁ గదల్చి వెంటరం
డని కదలన్ భటాభినిబి డాతప మారవివెంట నేగు న
ట్లుపమథాటి లేచి యన లాస్త్రపరంపర కొచ్చి శత్రుసే
న నెదుగఁ బాణె; నంతట ర ఁంబు చెలంగె భయానకస్థితిన్.

136

చ॥ కడువడి రాజపుత్రులు ము ఖాముఖఁ జెంతకువచ్చి దూకి పై
బడఁగ మహమ్మదీయులు తు పాకులు గాల్పఁగ వీలులేక యా

బడెలను ద్రిప్పి మోదిరి; కృ + పాణ భయంకర తీర్ణ భార లె
లైడ నిగుడంగ వారి నల + యించి కలంచిరి రాజపుత్రకుల్.

137

చ॥ తరణి నభంబునన్ దిరుగు + దారి మెలంగుచు భానుసింహుడ
త్రటి జయమల్లు శీర్షకము + ధాత్రిని వ్రాలంగ మోది ముగగుకున్
బరచుచు రాయశీలు ఘన + పక్షము నుద్ధతి వేయ నాతఁడున్
సరగునఁబాతె ఖడ్గము భు + జంబున సోకుచు నెత్తు గొప్ప గన్.

138

మ॥ ఖురసంఘట్టన రేఁగు ధూళి సమర + త్తోడిన్ గివిన్ జేరఁగా
హరిశౌర్యాఘ్యలు రాజపుత్రకులు కో + పాటోప మేపారఁ గ
త్తరవాలోగ్ర భుజంగకోటికిఁ దురు + మ్మప్రాణవాతాబు ల
త్రటి భక్షింపఁగఁబెట్టి యార్చిరి వియ + ధ్ధాత్రుల్ పక్షగపింపఁగన్.

139

—*) బామచంద్రదేవుని యుద్ధము. (* —

మ॥ సమరోత్సాహ విజృంభమాణ పటు గ + గ్ధాస్పాద్రి తోఁ గొండనుం
డి మనస్సింహుఁడు రామచంద్రపతి ఖ + డేరాపు నోస్సారులై
బామవిండుల్ ముడిదేలఁగా వెడలి య + బుల్లా చమూశ్రేణి స
ర్వము చీకాకుపడంగఁ దాడి సమయిం + పన్ జొచ్చి రాచెగటన్.

140

శా॥ తోఁకన్ ద్రొక్కు భుజంగరాజునలె న + బుల్లా భోరాసాభటా
సీకంబు బురికొల్పి గ్వాలియరుతో + డీనాయకున్ దాఁక; ము
క్కాఁకల్ దీటిన యానృపోత్రముఁడు ఖ + డ్గం బెత్తి సింహంబటుల్
కేకల్ వేయుచు వానిమస్తముఁ బగి + ల్పెన్ మోగలుల్ బెగ్గిల్.

141

శా॥ పెల్లై రక్తము చూడి మూర్ఛిల, భటుల్ + వీక్షించి శీఘ్రుఁబె య
బుల్లాభానుని మోసికొం చవలిక్ + బోవన్ మనస్సింహుఁడ
త్యుల్లాసంబున బొంగుచున్ రిపులపై + నుద్వృత్తి లంఘించుచున్
ద్రుశ్యజేసె దురుష్కవీరభటసం + దోహంబు నిర్వంకలన్.

142

మ॥ ఒకమూల్రానువిభుడు చుర్వముఁ డలా + యుద్దీనుడన్ పీరుఁ డో
ర్వక యుద్ధాంగణమందు నలెసలకున్ + బొటన్ బ్రయత్నించు నై
స్యకదంబంబుల హెచ్చరించుచు దద + ధృత్యత్వమున్ బూని యా
జి ధైర్యం బిగురొత్తజేసి మరలిం + చెన్ బూన్చి యవ్వేళలో.

143

—*) ఖండేరావు యుద్ధము. (*—

సీ॥ పదునాటువర్షముల్ ♦ పాయని పూచలే బ్రాయంబు సోకుమా ♦ ర్యము వెలార్పఁ!
దరుణారుణాబ్జు ♦ త్ర వికాలమగు తేట కనుగవ పరమభా ♦ గ్యంబుఁ దెలుపఁ!
దనమూర్తి సొబగు మ ♦ దన వసంత జయంత సౌందర్యములకు సి ♦ గ్గందఁ జేయ!
నిజ తనుత్రాణ కాం ♦ తిచ్చట లఖలభాగములందు దుర్నిరీ ♦ తుతను బెంప!

గీ॥ నసమ వజ్రాభరణశోభి ♦ మై తనర్పు దొడ్డకాంభోజహయము ముం ♦ దునకుఁ ద్రిప్పి
రాష్ట్రచంద్రు ఖండేరావు ♦ రణముఖమునఁ దాఁకె విక్రాంతి వజ్రల మూఁల్కానుచోరల.

మ॥ పులిపిల్లల్ చెలఁచేగి పైబడునటుల్ ♦ మూర్తా భోరాసాను యో
ధులు కాక్షేయక కుంత ముద్గర గదా ♦ దుల్ దాల్చి శిర్యంబు వా
టిల నొక్కుమ్మడి వచ్చి పైబడిరి; ఖం ♦ డేయఁడుక దుర్భర
జ్వలనుండోయన యుద్ధసీమఁ జరియిం ♦ పక సాగె వీర్యాస్యందై . 145

మ॥ నికటారామఫలాళిఁ బాలకుఁడు ఖం ♦ డింపక మొదల్ పెట్టి నా
రకమై పాచకసార్వభౌముఁడును గూ ♦ రల్ గోయు సప్తమఁ బూ
నికమై వీరవిహారముల్ నెఱపి ఖం ♦ డేరావు తోరుష్కయో
ధకదంబంబుల మస్తముల్ దునిమె దు ♦ గ్ధాంతక్రియాభీలుండై . 146

మ॥ వరుసక భీమ-ఘటోత్కచా-ర్జును లద ♦ ల్పక భీతిమోహము న
క్కురుపైన్యంబుల భంగిఁ బాటిరి తురు ♦ ష్కల్ రామచంద్రుండు ను
స్థిరశౌర్యుండు తదీయపుత్రుఁడు మన ♦ స్సింహుండు దుగ్ధాంతవి
రరసావేశముతో నరాతిభటశీ ♦ ర్షుంబుల్ విదారంపఁగన్ . 147

—*) బేడ్లా - కొటేరియా పరిభ్రమల యుద్ధము. (*—

గీ॥ ప్రణయబద్ధులు చోహణ ♦ వలశ్యమణులు వీరమూర్తులు బేడ్లా-కొ ♦ టేరియా పు
పతులు నాల్గువేలాశ్విక ♦ బలము గొలువ యవనులను దాకి రపుడు భయంకరముగ.

ఉ॥ గండశిలాప్రపంచము న ♦ గంబుననుండియు దొర్లినట్లు లు
ద్దండమహోన్నతాశ్వికవి ♦ తానము నాలుగువేలసౌఖ్య పై
నుండియు పూడరా నిలువ ♦ నోపక యావనసేన లన్నియున్
బండిన పైరునాఁ దలలు ♦ వాల్చుచు మ్రొక్కి రణాంగణంబునన్ . 149

మ॥ కవలున్ గౌరవసేనలన్ బొదివి ప్ర ♦ క్కల్ చేయుచుదాన నా
నవనై న్యంబుఁ గలంచు దంతిముఖ-సే ♦ నానుల్ వలెన్ వచ్చి శా
ర్యవికాసంబునఁ జోహణప్రభుకుమా ♦ రద్వంద్వ మవ్వేళ శా
త్రవనై న్యంబుల కంతలుంతన మొన ♦ ర్పసాగె వేధంగులన్.

150

—*) భిల్లులు - యవనులతోఁజేయు యుద్ధము. (*—

మ॥ కడు నెత్తుండెడు కోటకొమ్మగుములన్ ♦ గండ్లోపలశ్రేణిపై
వడిఁ గూర్పుండిన భిల్లులన్ ధనువులన్ ♦ బాణాళి సంధించి సగ
దడిగా నార్పుచు వేయఁగాఁదొడరి; శే ♦ తద్బాణసందోహముల్
జడివానల్వలెఁ బెల్లు ముంచెను దురు ♦ మ్మ ప్రాజ్య నై న్యంబులన్.

151

చ॥ అచలనితంబభాగముల ♦ యందు రహించెడి గొప్పగుండులన్
బ్రచురబలుల్ కిరాతభట ♦ వర్యులు నూలులు వేలు పట్టి పూ
నిచి కదలించి, దొల్లెడు ధ్వ ♦ నిఁ గిరు లన్నియు న్నీల శత్రుహ
స్తివయము నిల్చుచోటికిని ♦ జెచ్చెరఁ ద్రోసిరి గుంపుగుంపుగన్.

152

ఉ॥ ఆపయినుండి దుర్దమ మ ♦ హాబలధాటిని దాటివచ్చు గం
డ్లోపలకోటి మార్గమున ♦ నున్న పదార్థములెల్ల నట్లుగ
జై పడ వ్రాలి మోగలు గ ♦ జావళిఁ జొచ్చి పదుల్ శతంబులన్
రూపణ దొల్లసాఁగె యవ ♦ నుల్ ప్రళయంబున ముగ్ధి కులంగన్.

153

మ॥ హనుమద్వానరభ ర్త శైలముల బా ♦ హాత్తమై శెచ్చి వై
చిన రామాయణయుద్ధమందు నసుర ♦ శ్రేణుల్వలెన్ వ్రాలి యు
వనదంతావళికోటియున్ శిలలు పై ♦ వ్రాలన్ ధరన్ వ్రాలి యు
క్కనిమేషంబున మ్రగ్గె నట్టలవలెన్ ♦ గాత్రంబులన్ నుగ్గుగాన్.

154

చ॥ వెలుచుచుఁ గాలిమూఁకలును ♦ బిక్కబలంబునఁ బాణ; నాశ్వకుల్
పరచిరి నోరులన్ దెలిచి ♦ ప్రక్కలకున్ గిరి నెక్కలేక; యు
ద్ధరతఁ దుపాకిపాజులును ♦ దోడన కాల్చిరి; కాని గుండు లా
గిరిపయినున్న భిల్లతతి ♦ క్రేవకుఁ బోక పడెన్ ధరిత్రిపై.

155

శా॥ ఆమాయాశబరస్వరూప మనఘం ♦ బై యింద్రకీలాచలో
ద్దామప్రస్థములన్ జరించు గజదై ♦ త్యధ్వని చందంబునన్

భీమాటోపుడు భీమచాందు ధరణి ♦ భృచ్చంగమంమండి యు

గ్రామోఘప్రదరాళిఁ గూల్చెను విప ♦ ధూరణ్య సత్వంబులఁ.

156

గీ॥ అలరి యలరించు నొక్కమాఁతాప్రతాపుఁ! బరుల నొకమాటు కనుసన్న ♦ బ్రమియఁజేయు!

విడక యుభయనై న్యముమధ్య ♦ విజయలక్ష్మి యబ్జనాశపుడూఁగుట ♦ య్యాలనూఁగె!

—*) మ థ్యా వ్నా వ ర్జ న ము. (*—

తా॥ మెండై యెడలు నిండ; నల్లెసలఁ గ్ర ♦ మ్మెక్ నిప్పులఁ గుప్పు చు

ద్దండోగ్రీష్మసమీరముల్; నిఖిల స ♦ త్వంబుల్ గడుఁ డసెన్; బ్ర

హ్మాండంబుడుఁ బొగల్ సెగల్ తుటుములై ♦ వ్యాపించె; మధ్యాహ్నమా

రాండుం దుజ్జ్వలకాండుడై గగన మ ♦ ధ్యంబందు వెల్లొందఁగఁ.

158

ఉ॥ ఆతప నాతపోద్ధతికి ♦ నాయసవర్మములెల్లఁ గ్రాఁగి సు

జాతకృతానుకీలలు భృ ♦ శమ్ముగఁ జమ్ముటఁజేసి యోధసం

ఘాతము దేహముల్ బడలి ♦ కల్ గని సేనలు రెండువైపులం

దాతటి సుంత కన్మోగించి ♦ నట్టులు కూర్చె నిమేషకాలముఁ.

159

సీ॥ తలలపై బొమ్మిడికం ♦ బుల యిన్నరేకుల నలమి దహించు నూ ♦ ర్యాతెపాగ్ని!

నలుదెసల మిడుంగు ♦ రులు చిమ్మి రక్తదీప్తాక్షులఁ గోపభ ♦ యంకరాగ్ని!

ప్రాభాతసంగర ♦ వ్యాయామమున కేఁగి జగము మ్రొంగఁగఁగోరు ♦ జాడరాగ్ని:

భువనసంతతినెల్లఁ ♦ బొడిపొడిగావించు బహుబృహన్నాశాస్త్ర ♦ భైరవాగ్ని!

గీ॥ యన్నిటిని మించి లోకభ ♦ యంకరమయి యతిశయిల్లు బాహుప్రతాపాగ్ని! వెలుంగ

భటులు పంచాగ్ని యోగ భావనల మెదిగి మఱలఁ దలఁపడి రనికి నిర్జ్వలలు పొగడ.

—*) మానసింహుడు షరంగుల నుసికొల్పి పిరంగులు ప్రేలిపించుట. (*—

చ॥ “ఇరువదిరెండువేల భటు ♦ లెల్లెడ నాలుగులక్ష లున్న మ

మృగవటచేయఁ జొచ్చి రక ♦ టా! గతియే”మని కుండి దక్షిణో

త్తరముల మానసింహుడు శ ♦ తఘ్నుల సంతతధార నిప్పులఁ

గురిసి విపక్షనై న్యములఁ ♦ గూల్చుంగ నాజ్ఞ యిడెఁ భటాళికిఁ.

161

సీ॥ మొగలాయి సేనా స ♦ ముద్రాంతరమునుండి పొడతెంచు బడబాగ్ని! మూర్తులనఁగ!

రాజా ప్రభంజన ♦ రాజి మోగల్ శాఖ నిలువ కూడెడు తాళ ♦ ఫలము లనఁగ!

రణదుగ్ధ వీరశౌ ♦ ద్రమునఁ జేతికొలంది గుప్పు నిప్పులగొప్ప ♦ కుప్పు లనఁగఁ:
దురకదండను తోటఁ ♦ దొడిమ యూడుచు దొర్లు పరిపక్వకూష్మాండఁఫలము లనఁగ!
గీ॥ సమయమాంత్రికమాళి భూతములఁ దనుప నడుపు రక్తాన్న నిబిడ పిం ♦ డంబులనఁగ!
నల పరంగులు పెనుపిరం ♦ గులను బేల్చి రాలె దెసలఁ దప్తాయస ♦ గోళతతులు. 162

మ॥ అవి లోకంబులఁ గాల్పఁగాఁ దొడరు బ్ర ♦ హ్మస్త్రానా నిప్పులఁ
దివిక్ జమ్ముచు వ్రాలి యోధులను భే ♦ దింపంగ రాణాచమూ
నివహం బుట్టుట లూఁగి యెత్తువడి భ్రాం ♦ తికజెంది వెల్వెల్ల బో
యి వితాకొందిన లేతమోముల విధం ♦ బేమోచు వాక్రవ్వఁగఁ. 163

మ॥ గుములై నిల్చి గుభా ల్గుభా లని పిరం ♦ గుల్ మోగిగుట్టకాని స
ర్వము నిశ్శబ్దతఁ దాల్చె; యోధతతి చా ♦ వక్ జూడఁగాలేక డం
దమునఁ గుందుచు చాంగుభ ధ్విక మహా ♦ దంతావళం బెక్కి యు
క్తమ గంధీర మనోజ్ఞ నిశ్చల గళ ♦ భావంబు శోభిల్లఁగఁ, 164

—*) చంద్రభట్టారకుండు రాజపుత్రసేనలకు రణోద్యోగముఁ గలిగించుట. (*—

ఉ॥ “ఓయసమాన సాహస స ♦ మున్నత శౌర్య సమగ్రమూర్తులా
రా! యడలంగఁబోకుండు పి ♦ రంగుల గుండ్ర! కఖండయుద్ధవి
ద్యాయుతులై న మీకుఁ గర ♦ మందు ధరింపఁగఁ బూలచెంట్లు గా
వే యవి! యొక్కమై దగులుఁ ♦ డీ! పొడియెపడ సర్వలోకముల్. 165

సీ॥ మొన్నగాఁ జిత్తురి ♦ మూడవ ముట్టడి! పదియనాతేండ్ర లేఁ ♦ బ్రాయమందె
కరకంకణములు మం ♦ గళవస్త్రములతోడఁ బెండ్లిపీటలనుండి ♦ వెడలి వచ్చి
పుక్త సూర్యద్వార ♦ మున శాలివులఁ గూల్చె! భార్య పండ్రెండేండ్రఁపడుచు రిపులఁ
గుప్పగూరగఁ ద్రుంచె! ♦ గోమలి త్యాగవిక్రమములు సకలలో ♦ కములు మెచ్చె!
గీ॥ నా యరుంధతీదర్శన ♦ మపుడె స్వర్గమునకు నచ్చరల్ కనుసన్న ♦ లను బొనర్చ
వలచు శౌర్యకథనులు మీఁకొలమువార! లతుల మతులార! ఖేల్వా భటాఘలార!

⊙ In the sacred bardai of the Rajput, we have the bard of our Saxon ancestry; those reciters of warlike poetry of whom Tactus says “With their barbarous strains they influence their minds in the day of battle with a chorus of military virtue.”

“ Annals of Mewar. ”

- సీ॥ శాతమగోత్రంబు! ధాధిపురము రాజధాని! యాచార్యుండు ధైర్యగురుడు!
 వంశంబుకర్త వి ధామిత్రు! డాస్యగ్రమర్థముల్ మునుపు స్తం ధన మొనర్చె!
 బమనాల్లలోకముల్ ధైకి వచ్చిన సుంత కీడఁబుంగనిది రా ధోడు కులము!
 బిగఁబట్టి తెచ్చి నిల్పిన దురుష్కులు మీముఖముఁ జూడ వెఱతురఁ ధ్యాతిగలిగె!
- గీ॥ నఖిలభారతవీర మ ధాభవనము గోపురమున నెత్తిన పూర్ణ కుంభతుల్యఁ
 దగుచు మీతండ్రి జయమల్లుయశముఁగాంచె! ద్విజ్ఞదేభేంద్రసింహ! యో! తేజసింహ!
- సీ॥ సామ్రాజ్య మఖిలంబు ధ సవతితమ్మున కిచ్చె సంతతత్యాగి యా ధ చండనృపతి
 యా బయానాసీమ ధ నరుల తలల్ వేలు రాలఁగా విహరించె ధ రత్నసింహు!
 చిహ్నముకోట ధు ధ స్పినచోట నిలిచి దుర్గారావు ప్రళయరా ధ ద్రమునఁ బోరె!
 నెనిమిదేడుల క్రింద ధ నీరేడులోకముల్ జయపెట్ట వర్తించె ధ సాహిదాసు!
- ఆ॥ సకల పూజ్యమైన ధ చండేశు వంశంబు స్వామిభక్తి యుగ్మ ధ పాలఁ బెఱిగె!
 నాకులంబు వీరు ధ లంను నాయకమణి కృష్ణసింహవిభుడు ధ కృష్ణనిభుడు. 168
- సీ॥ జగదేశమర్షి ధ క్షప్రకాశు లటన్నఁ జూపు నూర్లకొలది ధ సూర్యకులము!
 నిత్యసత్ప్రసత ధ నిష్ఠాపరు లటన్నఁ జూపు వేలకొలది ధ సూర్యకులము!
 కంఠ లొలిచియిచ్చు ధ ఘనవదాన్యు లటన్నఁ జూపుఁ లక్షకొలది ధ సూర్యకులము!
 లోకంబులెల్ల గె ధ ల్పు ధనుర్ధరు లటన్నఁ జూపుఁ గోట్లకొలది ధ సూర్యకులము!
- గీ॥ క్షోణి వెలయు నసంఖ్యాకకులములందు సురలకును సాయమొనరించె! సూర్యకులము!
 సూర్యకులము దూరం బుంచి ధ చూచునెడల నఖిలభవనంబు లంధకా! రావృతములు.
- సీ॥ ఇక్ష్వాకు వెలులోక ధ హితుడు! కాకుత్స్థత్రిశంకులు మఱి హరి ధ శ్చంద్రుఁ డెట్టి
 వాసు! మాధాత ప్రా ధ భవ మెంత! నాభాగుఁ డంబరీషభగీర ధ ధాది నృపులు
 నామాన్యులే! యిక ధ సగర-దిలీప-రఘుక్షీతీశులక్ష్మీరై ధ గోలువఁ గలమె!
 బ్రహ్మాండమంతయుఁ ధ ద్రాసున నిడిన నిదుల నొక్కఁడొక్కఁడే ధ తూఁగఁగలడు!
- గీ॥ భువనసామ్రాజ్యలక్ష్మీ కా ధ పురముచేయు వజ్రహర్యారాజంబు మీ ధ భానుకులము!
 తేజత సమస్మృతులు చేసి ధ సకలజగము నీపదముఁ గొల్చుటరుదె ప్ర ధ తాపదేవ!
- సీ॥ కాళిన్ధిప్రాజా ధ గణము నేటికిఁగూడ బప్పురాయల ఖిక్త ధ పటిమఁ బొగడ!
 నాభోనాసాదేశ ధ మందు భోమనసింహు నాణెంబు లింకను ధ నడచుచుండ!
 సమరసింహేంద్ర వి ధ క్రమగాధలెల్లప్పు ఘోరిజనులు కొడు ధ కులకుఁ దెలుపఁ!
 గుంభరాజా కార్య ధ జృంభణం బేవేళ దేశదేశములు గీ ధ ర్తించుచుండ!

గీ॥ భారతీయుల యొకభులఁ ♦ బ్రాణముండ మఱువనేర్చు రె రవివంశ ♦ చుహీయ ముపుమ! ధర్మసంస్థాపనార్థ మే ♦ తత్కులమున దేవుడై పుట్టితి శ్రీరావ ♦ జేవ! పిప్రు. 171

సీ॥ భరతఖండక్షమా ♦ భరము నిజోద్బంధ బాహుదండబున ♦ వఱలఁజేసి జగమెల్ల జయపెట్టి ♦ శకము నిల్వినమేటి విక్రమాదిత్య పు ♦ ధీవిభుండు! సతత మింద్రప్రస్థ ♦ సామ్రాజ్యమున సార్వభౌమపరంపరఁ ♦ బాదుకొలిపి బహుకాల మేలి శా ♦ శ్వేతకీర్తి గనిన యచంగపాలాది రా ♦ ట్టుంగపులును!

. ఆ॥ సకలసుగుణగణవి ♦ శాలు లేవంశసాగరము గనిన దొడ్ల ♦ కౌస్తుభమ్ము!

❊ లట్టి మేటివంశ ♦ మహకీర్తి బడకుండఁ బోరరయ్య! తావగు ♦ ఏరులార! 172

సీ॥ పావకాన్వయ సంభ ♦ వక్షత్రయులకెల్ల నాధారయప్పి చో ♦ హణకులూబు! మున్నేడవ శతాబ్ద ♦ మునఁ దురుష్కులను ఖండించె లక్షలుగ మా ♦ నిక్యరాయఁ! డితని యన్నకుమారుఁ ♦ డేడేండ్ల లాటుండు దన్యుకోటిని ద్రుంచి ♦ తాను మడిసె! సకలవీరప్రపం ♦ చము మాళివెలయు దివ్యజ్యోతి యితఁడను ♦ ఖ్యాతఁగాంచె!

గీ॥ సతనితండ్రి దూలారావు ♦ యవనవీర వాహినీ వార్ధి కుంభసం ♦ భవమహర్షి!

గీ॥ మిమ్ముఁ గనినంత జగము కంఠించుచుండు! బాహుబలులార! చోహణప్రభువులార!

❊ If it had to boast only of Vikramaditya, the paramount lord of India, whose era established fifty six years before the Christ, still serves as the grand beacon of Hindu chronology, this alone would entitle the Tuar to the highest rank. But it has other claims to respect. Delhi the ancient Indra-prastha, founded by Udisthira and which tradition says, lay waste for eight centuries, was rebuilt and peopled by Anangpal Tuar (A D 792) who was followed by a dynasty of twenty princes which concluded with the name of the founder, Anangpal [1164] when contrary to the Salic Law of the Rajputs he abdicated [having no issue] in favour of his grand child the Chohan Prithwi Raj.

"Annals of Mewar."

§ Chohan: This is the most valiant of the Agniculas and it may be asserted, not of them (only, but of the whole Rajput race. Actions may be recorded of the greater part of each of the Chateeskula which would yield to none in the ample and varied pages of history. Its branches have maintained all the vigour of the original stem and Haras the Keechees, the Deoras, the Sonagurrahs and others of the twenty four, have their names immortalized in the song of the bard.....There were several princes whose actions emblazon the history of the Chohan. Of these was Manikya Rao who first opposed the progress of the Muhammadan arms. Even the history of the conquerors record that the most

- సీ॥ ఆ యనంగు ననుంగు ధూడుబిడ్డకొడు! కింద్రప్రస్థపురము పు ధూమలహరి! సోమేశు కులవార్ధి ధుభిమరీచి! రుక్మా గర్భ శుక్తి ము ధూమలహరి! సమరసింహుని స్నేహ ధూమదప్రతిమ! పృథామహాదేవి సా ధర్యధనము! కల్యాణ మేనటి కపు ముద్దుమామ! సంయుక్తా మనోజ్ఞ భా ధూమలహరి! సమద జయచంద్ర జలద జంఘామరుత్తు! ఘోరి గజ సింహ! విలేనిబోల్! వీరు తేరి! యీచతుర్భుజరాజేంద్ర! నెన్నదరమె! పృథ్వీరాజై చతుర్భుజం ధూమలహరి.
- శా॥ సారాష్ట్రంబుననుండి వచ్చుచు దురు ధూమలహరి జక్కాడుచో మూలమును దొల్తనుండి బలసం ధూమలహరి కొల్లు దొల్త సారం బెల్ల జగంబును బాగడ! మీ ధూమలహరివంశ మాధార స్తంభము భారతాభ్యుదయ సా ధూమలహరి నిర్మలగర్.
- శా॥ ధూమలహరి చిన్నకుట్టలయిన ధూమలహరి హర్యక్షశాబంబు! ధూమలహరి ప్రకరంబు గూల్పు కులము ధూమలహరి వెలుంగర్ రిపు చ్చేదంబు బోనరించి వారితలల ధూమలహరి చెం దాడుడి! యేదీ చూతము మీభుజాబల మహా ధూమలహరి కళా దీధితుల్!
- ఉ॥ తొమ్మిదిసూర్యులెండ్లు ధృతి ధూమలహరి నెలకొల్పు మతాభిమానభావమును మాతృభక్తి ఫల ధూమలహరి వైరి నోర్పు సూర్యమున దక్కువైన; నలు ధూమలహరి నిష్ఠుర దీక్ష బూని శౌర్య మ్మూలంబు చూపి రిపు ధూమలహరి నొంపర! క్షీణి నింపర!
- మ॥ అని విప్రోత్తము ధూమలహరినముతో నందందును నిల్చియుండిన ధూమలహరి వంశగౌరవము వ ధూమలహరి శ్రీమహాప్రీతిగా విని ధూమలహరి సైన్యమంతయు విజృంభింప సమద్రంబు పొంగినచందమున భూరి వీర రస సం కీర్తన ప్రభావముగర్.
- ఉ॥ అంతట మానసింహవిభు ధూమలహరి బరంగులు వెలిపిరంగుల త్యంతజపంబు కాద్రమును ధూమలహరి ద్రిప్పుచు జెతున్న మం

175

176

177

178

obstinate opposition which the arms of Muhammad of Ghazni encountered, was from the prince of Ajmir who forced him to retreat, foiled and disgraced from this celebrated stronghold in his destructive route to Sourashtra.

దెంతయుఁ దొంటికన్న నిపు డిబ్బడి ముబ్బడిగాఁగఁ బ్రేల్పఁ గ
ల్పంత మహాశనివ్రతతి యట్లవి యాత్మబలంబుఁ గూల్పఁగన్,

179

గీ॥ హరుని నయనాన్నిఁ బొడమి దిగంతరములఁ గ్రమ్ము చందాన్నికణములకరణి యచన
సైనిక ముఖజ్ఞ నిర్గత యచచరీక పటలములు పైస వ్రాతఁ దు పాకి గుండ్లు. 180

—*) రాతోడేజసింహుడు విజృంభించి పిరంగుల పైకేగుట. (*—

సీ॥ ఆజానుదీర్ఘ బా ధాగర్హయగళంబు సమధికోదాత్త ల యక్షణముఁ దెలుప!
నతనుసింహాసనం బైన సత్తము మహారాజనృ ప్త్యభ ధృత వెలార్ప!
నరుణరేఖామనో హర దీర్ఘనేత్రముల్ సతత లక్ష్మీనివా సతను బెంప!
దర్శనీయంబైన తనమూర్తి నవకోటి మన్మథసౌందర్య మహిమ నింప!

గీ॥ నమృతరస మొల్కు మొలకనవ్వలరు మోము శతశరచ్చంగ్ర సౌభాగ్యసరణి గేరఁ
దన భటుల వీడి హయము ముం దునకుఁ ద్రిప్పె ధీరలోక్తకమాళి యాతేజసింగు.

సీ॥ రణదుర్గ పరమ శౌ ర్యప్రాభవము మెచ్చి వైజ్ఞ శతపత్ర పటల మనఁగ
గుహలు మాస్మోయంగ బహుశతఘ్నిక లవిచ్చిన్నధారల నన్నిఁ జెఱఁగుచుండ
వేదమంత్రముల దీ వించుచు భూదేవతతి చల్లు మంగళా యుతల నడుమఁ
గరములు ముకుళించి శిర మొకించుక వాల్చి పెండ్లి కొడుకు మ్రొక్కవెల్లి నల్లు

గీ॥ గుడియఁ గేడెంబుఁ జేతులఁ గుదిలపఱచి చిత్రధార నశ్వముఁ బూన్చి శిరము వంచి
పరమసాహసుడగుచు బ ర్వతము డిగుచు దేజసింగు పిరంగుల దెసకు దూకె.

మ॥ “నిమిషంబున్ నిను వీడి యుండఁగలమే నీతోడిదే మాకు లో
క”మటంచున్ దమజన్మమాది దృఢదీ డా భక్తులన్ గొల్పు ను
త్తమరాతోడ్కులవీరు లందఱును మొ త్తంబై నిజాధీశు పా
ధములన్ గొల్పఁగ మెటఁ దూకి రరిసం తానమ్ము చింతింపఁగన్.

183

శా॥ ఆలోకోన్నత శౌర్యసాహస సమ గ్రాశ్చర్య దృశ్యంబుఁ దా
మాలోకించుచు రెండుపక్షముల వా “రా రా! సురల్ గూడ నీ
లీలల్ నేర్పురై నీసమాను లిలలో లే” రంచుఁ దద్విక్రమ
శ్రీలన్ బాదిరి తేజసింహునకు “జే! జే!” యంచు గీర్తించుచున్.

184

—*) రాతోడ్ తేజసింహునకు సలుంగ్రాకృష్ణసింహుడు తోడగుట. (*—

శా॥ దూరంబునుననుండి యీకృతులు సుం తోషమ్ముతోజూచి “గూ

- రా! రాజోణ్మణి! నీబలోద్ధతి ప్రపం + చాతీత! మద్దానికీ
బారం బున్నదె" యంచ మెచ్చుచు సలుం + బ్రాహ్మిమి చోండావతుల్
బానై కొల్వ శతఘ్ని కాతతిపయిక్ + లంఘించె సింహాకృతిక్. 185
- మ! తనచే గాలుని దండమంతటి గదా + దండంబు సంధించి భీ
ముచించదంబున గొప్పకన్నుగవ ని + ప్పల్రాల దుద్దాంతవృ
త్తిని రోషించుచుఁ దేజసింహుడును నా + దిక్ దీర్చి పుణ్యాహవా
చనముకజేసె శతఘ్ని కాత్రయము పి + చ్చల్గూఁ బడక్ మోదుచుక్. 186
- మ! ఖరఖిష్టంబునఁ బోర్పుగీసుభటులక్ + ఖండించుచుక్ ఘోరము
స్థరఘాతంబుల నాశతఘ్నులను వ్ర + క్కల్చేయుచుక్ లోకసం
హారోద్యోగపరాయణుడయిన ఛా + లాత్సుక్రియక్ ధీర సు
స్థిరకాద్రోద్ధతిఁ దేజసింహుడు చరిం + చెక్ శాత్రువుల్ బెగ్గిల్. 187
- మ! సుః శాత్రుస్థిరవీరవిక్రమయుతుల్ + చోండావతుల్ వారిప్ర
క్కన రాజోడులు బాహుశక్తి యలరం + గా నా"పహారా"యె డా
దిని నిష్కల్పిం దిను గోడిపుంజులటు లు + ద్వృత్తిక్ శతఘ్నిచయం
బును వ్రయ్యల్పడ మోదనాగిరి గదా + భూరిప్రఘాతంబులక్. 188
- చ! కెరలుచు వ్రాలుచుక్ బుడుత + కీచులఁ గూల్చుచు నాశతఘ్నులక్
చెరచెరలాడి వ్రక్కలుగఁ + జేయుచు దక్షిణ మాదిచేసి యు
త్తరమున కేగు లోకభయ + దప్రతనిష్ఠుఁడు తేజసింహభూ
వరమణి యుత్తరాయన ది + వాకరుబోలె వెలింగె నత్రజిక్. 189
- సీ! ఖగరాజు కినిసి ప + న్నగరాజుశీర్షముల్ చిదుగ్ధై వాగ్గిలాగఁ + జెడిచట్లు!
వానకారునఁ గృషీ + వలుడు గుద్దలి పట్టి పుట్టలన్నియుఁ దెగఁ + గొట్టినట్లు!
కడురోషమున లోహ + కారుండు మండెడు మాసలన్నియు డుల్ల + నేసినట్లు!

⊙ Among exotic birds there can be hardly one better known by report than the strange majestic and fleet footed creature that scorneth the horse and his rider or one that from the earliest times to the present has been oftener more or less fully described. And an adult male (bird ostrich) will stand nearly 8 feet in height and weigh 300 lb. The great mercantile value of ostrich feathers has led to the formation of the numerous "Ostrich-Farms." In favourable localities and with judicious management these establishments are understood to yield very considerable profit.

"Encyclopaedia Britannica."

గీ॥ గ్రీష్మవాతము బిట్టు ♦ శరీర యారాధన జపాపుష్పములు రాల్చి ♦ వైచిత్త్యము
గీ॥ దండధర గదాదండ పు ♦ చండ దీప్త దండమున శతశ్రీ సము ♦ దాయ పృథులు
వక్త్రములు వ్రక్కవ్రక్కలై ♦ పడంగ మోడె దేజసింహుడు త్వాత్రసంధిపుండగుచు
మ॥ వడిమై నిష్పలయేలు దాటి భువన ♦ వ్రాతాబుపై నెత్తి వ
చెడు వైవస్వతుడో యనంగ “బరనూర్” ♦ సింహాంబు” రాశిదులై
లెడఁ జుట్టు దనుఁగొల్వఁగా యవన వా ♦ హిన్దగ్రమున్ దాకి యె
క్కుడు విక్రాంతి భటాళి మస్తముల ను ♦ గర్వ నూతనగా దంగిరినఁ ;

191

—*) యవనసేనాపతు లొక్కొక్కడి రాజపుత్ర సేనలను దాచుట. (*)

ఉ॥ ఆరటమూది సైన్యవిభుఁ ♦ దాసపుభానుఁడు, యువకులు న
బ్బూరహిమానుని సమర ♦ ముష్కరు నావహాబాబాభానుని
జేరఁగిబిల్చి సైన్యములు ♦ చేరిచి నుల్లరు గూడి శౌర్యను
ర్వారులు రాజపుత్రుల ♦ పై గొడరన్ నియమంబుచేయుచున్,

192

మ॥ తనకంభాణహయంబుఁ ద్రిప్పి సముదా ♦ వ్రచి ధి నాశేజసిం
గు నెదిర్చెన్; మహాబాబాభాను దవిలెన్ ♦ గ్రోధోన్మతున్ గృష్ణుని
హుని; భేల్వాపతి దూరమును సకలం ♦ బూహింని యత్యంతభా
టిని జేరజని రాయసింహవిభుఁ బ ♦ ప్లేన్ సైనిహికేయుండనన్.

193

మ॥ బదనూర్ సింహము సింహవిక్రమమానన్ ♦ బైవచ్చి ఖడ్గస్యతుల్
చదలన్ బర్వంగ నొక్కొక్కె దగిలె నా ♦ సహాను; నాడత బై
ట్టిదమా కోపముతోడఁ గుంతమును నా ♦ తాన్ దీప్తవక్షాబుపై;
నది తుంటల్ పడఁ దేజసింహవిభు ఘో ♦ రాశిప్రయోగంబునన్.

194

మ॥ త్వరమై సాయుధుడొందు వాడు బదనూర్ ♦ భర్త సమీపించు; నా
విరుధన్ వీరసాధునిచివలెన్ ♦ పీనాచ నాభానుపై;
మెలుపుల్ వోలె గృహముల్ దిరిగె; గ్ర ♦ మ్మెన్ వాజిపై వాజి; యా
పరివేషచుట్లు సూర్యదండ్రులవలెన్ ♦ భాసిల్లి రక్షితులున్.

195

మ॥ కరవాలమ్ములు నాగుపాములవలెన్ ♦ గంధింబులన్ జాత్యు; ని
ర్వర ప్రేటుల్ మఱి పోటు లిన్నియనుచున్ ♦ రూపింప నుండు; భా
స్వరఖడ్గంబునఁ దేజసింహస్వపుఁ డా ♦ సహాను మోదంగఁ, ద
తుంగం బీర్జిన, జెట్టుతోడఁ బడు ము ♦ ర్వుంగ డట్లు వాడుట బడన్.

196

- ఉ॥ అరణ్యవీరుఁ డిట్లయిన ధి నవ్వల గాఁటుచుఁ దేజసింహుఁ డ
బ్ధూరహిమానుపైఁ గవినెఁ; ధోడనె వాఁడును దాఁకె, వారిధి
వారిధి దాఁచు నట్టులు; ర ధి ణంబు క్షణంబున ఘోర మయ్యె; బా
కారి బలాసురుల్ పెనఁగు ధి నట్టులు పోరఁగసాఁగి రిర్వురుఁ. 197
- ఉ॥ భూరిభుజాప్రభావగుణ ధి ముక్ బ్రకటించుచుఁ దేజసింహుఁ డ
ద్భూరహిమాను ఖడ్గరణ ధి ధూర్వహశక్తి వెలుంగ, నుగ్రులై
యాకణవేది వెల్లెడు మ ధి హాదహనోగ్రసమగ్రమూర్తులై
పోతొనరించి రిర్వురును ధి బూర్ణ పరాక్రమ రేఖ యొప్పుఁగఁ. 198
- శా॥ ఔరా! నీదగు సాహసంబని మనం ధి బుద్ధెంచుచు విద్విష
ద్వీరారణ్య దవానలుండు బదనూర్ ధి పృథ్వీశ్వరుం డశ్వముఁ
ప్రేరేపించుచు ముందు చూఁకి తనవై ధి రిక్ గుట్టమందుండి దు
ర్వాలేభంబు మృణాళముఁ గొనిన తే ధి వక్ గొంచుఁబోయెక్ వడిక్. 199
- ఉ॥ నైఁధప్రచో యనంగ బల ధి సాహసుఁ డాషహబాజుఖాను ద
ర్వాంధుఁడు త్రోవకడ్డునడ ధి నాతనిఁ బైకొనెఁ గృష్ణసింహుఁ డా
కంఠిని బొచ్చు కుంజరము ధి కైవడిఁ దదృలధాటి వాఁడు వ్రా
తా ధరనైన దోమయుఁ బ ధి లెక్ గనుమూసిన యంతలోపలఁ. 200
- మ॥ పరమోదారుఁడు రాయసింహవిభు ఖే ధి ల్వాభర్త యా కౌరవే
శ్వరునిఁ దాఁకెడు సాత్యకిఁ బలెఁ గడుఁ ధి సంరంభ మేపార సు
గరరంగంబునఁ దాఁకి యాతని భుజా ధి గర్వమ్ము వమ్మె చనఁ
గరవాలమ్మున వేయ నాతఁ డుఱికెఁ ధి గాయంబు గాయంబుగాఁ. 201
- శా॥ ప్రావృట్కూల పయోధర ప్రతతి తే ధి వక్ లేఁగి రాఁగోడు చోం
దావద్వీరు లరాతిసైన్యపటలాం ధి తర్భాగముఁ జేరి వీ
రావేశమ్మున వైరివీరతతి నం ధి దందక్ విదారించుచుఁ
ప్రోవుల్ ప్రోవులు పోసి రెల్లెడ సమి ధి దూభిమిక్ శిరశ్శ్రేణులఁ. 202
- ఉ॥ చందపరాక్రమంబు భుజ ధి శౌర్యము శోభిలఁ దేజసింహుఁడుఁ
ఖాండవముఁ దహించెడు ధి నంజయుఁ బోలె నరాతియోధులఁ
మెండుగ శీర్షముల్ తఱిగి ధి నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చినుత నా
భండనీయ మోగలులు ధి పచ్చముపాడుగఁ గూలి రెల్లెడఁ. 203

మ॥ పరశేనఁ బదనూరుభర్తయు సలుం ♦ బ్రాసేతయుఁ జొచ్చి యి
ర్వరు ఖడ్గంబుల కప్పు తీరనిపనిఁ ♦ బుట్టిచి! రవ్వారి పీ
రరసోదేకమునందుఁ జిక్కి యమదం ♦ స్త్రామధ్యముఁ జొచ్చు నా
కరణిఁ వైరులు నూర్లు వేలుగను ద్రుం ♦ గఁ సాఁగి రవ్వేళలో.

204

ఉ॥ ఓడలు గుంపుగూడుచు మ ♦ హోదధియందలి నీఁగి మొత్తముఁ
దోడనె చించుచుఁ జనము ♦ తోఁ జనున ట్లరిసేనఁ జొచ్చి చ
క్కాడుచు వార లిరువురును ♦ నాశ్వీకవర్గము గొల్వ సంగర
క్రీడల వ్రేగు చూపి విహా ♦ రించిరి శాత్రవ మధ్యసీమలఁ.

205

—*) పృతాపసింహుని ద్వితీయ యుద్ధము. (*—

మ॥ ద్విసహస్రంబు శిశోదియాభటులు సే ♦ వింపఁ బ్రతాపప్రభు
డసమాన స్థిర వీర విక్రమ కళా ♦ వ్యాపార మేపార శ
త్రుసమూహంబుల మీఁదికిఁ వెడలి గొం ♦ తుల్ గోసి కోరాడి యు
గ్ర సహస్రాంశుడు వోలఁ దేజము వెలుం ♦ గఁ నిల్చె దుర్వారుడై.

206

మ॥ కడుదట్టంబయి యొప్పు చెట్టడవి చీ ♦ కాకై ధరఁ వ్రాల సం
దడిమి దంతిపరంపరల్ గవియు చం ♦ దంబార, రాణాప్రతా
పుండు తద్యోధులు నైరిసైన్యము ముఖం ♦ బుఁ జీల్చి దోర్లర్ప మే
ర్పడఁ దన్మధ్యమునందు దూఁకి రహితుల్ ♦ పాఱంగ నల్లిక్కులు.

207

శా॥ తోడన్ మల్లును యుద్ధనైపుణకళా ♦ దోస్ససహృదా యోధులుఁ
దోడై కొల్వ. శిశోదియాప్రభువఁదే ♦ బ్యుఁ వీకమై దాఁకి పో
రాడకజూచె; బ్రతాపసింహవిభుఁ డు ♦ ద్యభూటిఁ దచ్చిగ మూ
టాడక ఖడ్గము నెత్తి మోది యరిను ♦ ధ్యంబందు దూఁచక వడిక.

208

ఉ॥ రోసముకొంది చుట్టును దు ♦ రుక్కులు కొందఱు కొల్వ, లోకసం
త్రాస విశేషశౌర్యబల ♦ దర్పండు సాగరుఁ డగ్గిసోదరుఁ
డాసె; బ్రతాపుఁ డాతని తు ♦ ణబునఁ గ్రిందికిఁ దెచ్చె; నిట్టి భ
స్మాసురు లట్టి యుగ్గినిట ♦ లాతల చంగట నిల్వ నేర్తురే!

209

శా॥ దూరంబందుఁ దురుష్క-యోధులను సూ ♦ క్తుగ డొక్కేడఁ జేర్చి "మీ
రీ రాణా నెదిరించి కూల్చుచు"డన వా ♦ రెల్లఁ బ్రతాపేంద్రుమై

బారై దూకిరి; తొండఱ్ఱ దునిమి కో ♦ పసూర్రిమై సూగుని
జేరక్ బోయి తదీయశీర్ష కముఁ జి ♦ చెక్ రాజమాత్రాండుఁడె.

210

చ! జలరుసాబాంధవుం డదయ ♦ శైలము నెక్కినఁ దత్ప్రకాశముల్
నలుదెసలక్ వడిక్ గవియు ♦ లాగు ప్రతాపుఁ డరాత్రినై న్యసీ
మల మెలఁగ్ దదీయభట ♦ మండలి చుట్టును జుట్టుకొందు మో
గలుభట శీర్షకోటి కడి ♦ కండులుగా నిలరాల్చె నయ్యెడ.

211

సీ॥ అతిపావనంబు హా ♦ రావశీశైలరాజమున హాస్తిఘాటా ♦ సననశాలా!
యతులప్రతాప బా ♦ హావీర్యభర యశోధనుఁడు తోడగమ్లు ♦ దక్షహూని!
యాతని యాజమా ♦ న్యమునఁ జేరి మెలగు రాజపుత్రకులు ని ♦ స్తగుల గణము!
వేలకువేలు సే ♦ విందు యావనభటాల్ పేర్లెడు పొడుగు గ ♦ డ్దాల బుష్పాలు!
గీ॥ శూరవరులు శిశోదియా ♦ వీరభటాలు ప్రవహగణములుగా! బ్రతా ♦ ప ప్రభుడు
ప్రళయ భైరవ విగ్రహ ♦ ప్రాభవమున! నరిచమూతపిఁ జొచ్చి గ ♦ క్కాడ నవుడు.

మ! కఱకుందీర్ఘ రాజపుత్రకుల డా ♦ కన్ పై పఁగాలేక నా
కొఱప్రాణంబులతోడ నెల్లడఁ దురు ♦ ప్కుల్ పాఱఁగాఁజొచ్చి! నా
హరిశ్చంద్రుండు ప్రతాపుఁడెక్ యవనసే ♦ నాంతలుఁ బోపించి శి
ఖరవంబుక్ బానరించె భూధరగుహా ♦ గర్భాబు బూఁడఁడెగ్.

213

మ! ప్రళయాంభోధర గర్జనంబునలెఁ ద ♦ ధ్వానంబు విజేత న
వ్వల నిల్వొబడు మానసిహవిభు నం ♦ బక్ యోధుఁడె, జేరిన
పులి గాడ్చించిన దద్దఱిల్లి హరిణా ♦ బుల్ పాటుచుదాన, ది
క్కులకుఁ బాఱఁగఁ జొచ్చి; రెతభయ మొ ♦ క్కో! యాప్రతాపుడెగ్.

214

గీ॥ అంతలోఁ బక్కినున్నట్టి ♦ యవనసేనఁ జొడుజెండాడి శీక్తవృష్ట ♦ సింహవిభుడు
శంఖనాదంబు విని చాల ♦ సూభ్రమమున స్వామి యొక్క మొఱుపట్టువచ్చిమాకి.

మ! “అకటా! యొంటిగ నిట్లు రాదగునె! దే ♦ వా! శత్రుమధ్య బహ
యకరస్థానము! వైరినై న్యము లసగ ♦ ఖ్యాకంబుగా నున్న నో
టికి రాజెల్లదు! నామ పార్థసముఁ బా ♦ టింపుండటా! పొగింప
క్కకుఁ గల్గెబును బట్టి యశ్వముఁ దొలం ♦ గఁ దీర్చెఁ గార్యక్షణ్ణె.

216

చ! పువు వికసించినట్లు మొగ ♦ మున్ జటున వ్వలరింపఁగాఁ బ్రా
పవిభుడు “తండి! వీరున క ♦ పాయము లేని స్థాబులున్న! యా

హవ మిది; వెన్నజూడఁ దగ" ♦ దంచన సంతటఁ దేజసింహుఁ డా
యవనులసేనఁ జించుకొని ♦ యక్కడకుఁ జనుదెంచె సూటిగఁ.

217

చ॥ ఒకయెడఁ గృష్ణసింహుఁడు మ ♦ తొక్కయెడఁ బదనూరుభర్త వై
తకము ఖలీనముఁ గొని ప్ర ♦ తాపునిఁ జేర్చిరి తొగిసివోట; దా
ని కవల రెండునై న్యములు ♦ నింగియు నేలయు రాయునట్టి పో
లిక, సతికొద్రఘాటిఁ దవి ♦ లెఁ రణశౌర్య విజృంభణంబునఁ.

218

—*) యవనుల వారణబలముతో రాజపుత్రులకైన యుద్ధము. (* —

సీ॥ స్థావరత్వము మాని ♦ జంగమత్వముఁ దాల్చు సంజనాచల సమూ ♦ హము లనంగ!
మొగలాయి వాహినీ ♦ వ్యోమసీమఁ జరించు నీలకాదంబినీ ♦ నివహ మనఁగ!
దళముగా మొలిచి వి ♦ చ్చులవిడిఁ బెఱుగు నుత్తాల తమాల సం ♦ తాన మనఁగ!
మొగలు నదీజలం ♦ బులు తగ్గ వెలిదోచు విపులగంఢోపల ♦ విరతియనఁగ!

గీ॥ యవననై న్యోత్తర దిశా ము ♦ భాగ్రసీమ నిలిచి ఘోకారముల నింగి ♦ నేలఁ గలిపి
కరిఘటాకోటి కాఱుచీ ♦ కటుల దాటి యరితతులఁ దాఁక వెడలె! భయానకముగ.

సీ॥ కడుఁబడనై యున్న ♦ గన్నెరాకమ్ములఁ దలలలో మెదడు బ్ర ♦ ద్దలుగఁగోసి!
బలమైన కత్తినా ♦ తి లకోరులు నిగుడ్చి దీర్ఘదంతంబులఁ ♦ ద్రెళ్ళవేసి!
నిశితధారల నొప్పు ♦ నెలవంకకోలల శోత్రోవృంతములు రా ♦ సులుగఁబోసి!
వాఁడిమి గల పాఱ ♦ వాఁతయలుంగులఁ దుండముల్ మిగులఁ దు ♦ త్తుమురుచేసి!

గీ॥ పలురకంబుల నంపడె ♦ బృటువాన గురిసి కుంభస్థలంబులు ♦ గూలఁదోసి!
శరములను 'జత్తజల్లు'గాఁ ♦ బరపి భీమచాందు భటులు గూల్చిరి దంతిసంతతులను.

త॥ బలవంతులైన భిల్లుల యలుగులు మెయి నిండ నాటి ♦ యావనగజముల్
వెలిఁగె నొడలెల్ల ముండులు పులకెత్తిన యేనుపగది ♦ మూఁక లనంగఁ.

221

ఉ॥ బిట్టుగ మావటీగ్రు గజ ♦ బృందములఁ నిశితాంకుశంబులఁ
నెట్టుచుఁ బూన్చి రదిగి; కవి ♦ నెమ్మది నెక్కఁగసాఁగె ఘోకృతుల్
పెట్టుచు; మోగలుల్ కరుల ♦ వీపుననుగడి తుపాకిగుండ్లతోఁ
గొట్టిరి; వాని డాకలకుఁ ♦ గొందఱు భిల్లులు కూలి రయ్యెడఁ.

222

ఉ॥ దట్టముగాఁగ మూఁగి బల ♦ దర్పులు భిల్లులు పాసముల్ గదా
పట్టిన భిండివాల కర ♦ వాలతతుల్ గొని తుండముల్ తెగఁ

గొట్టినుఁ గుండకోళ్ళరము † కొండలు గూలినయట్లు బిట్టు గీ
పెట్టుచు నేలపై నొడుగెఁ † బెంటలు పెంటలు గాఁగ నత్తటికె.

223

—*) భీమచాందు యుద్ధము. (*—

సీ నామబాహువు నంటి † వఱలు చాపము, మహారాజరాజ దీప్తహా † రంబుగాఁగఁ!
గడల్ప ముచ్చిరి † క్షద్యుతుల్ వెదచల్లు శూలంబు ముమ్మెన † వాలుగాఁగ!
హస్తాగ్రమున దక్షి † జావరశంఖ మ య్యంబుజాసను కపా † లంబుగాఁగ!
గడిచుయైనను దన్ను † విడక కొల్పెడు భిల్లతతులెల్ల బ్రమభసం † తతులుగాఁగ!
గీ నప్పు డ్దూర్జనబీ తెచ్చు † హస్తైవైత్య భిల్లపశుపతి గదనెత్తి † పిప్పిసేయ
గాయపడి చెందిపుగొండ † కరణి నదియుఁ గాల్గు వైకెత్తి పిల్లేరు † గంతునైచె.

ఉ భండనభీముఁ డాశబర † సంశ్యశిఖామణి భీమచాందు దో
క్షండ గదాభీఘాతముల † దంతిసమూహము కుంభగోళముల్
మొందుగఁ జిల్పివైచుచు వె † లింగెను గండశిలావ్రజంబులక
బిండిగఁ గొట్టుచుండు నొక † పెద్ద యయోమయ యంత్రమోయనక. 225

గీ బరువయిన గదను దాలించి యరవరలై పడఁగమోద, † నాడ్విరదము లే
కరదములై యాపిమ్మట నరదములై కూలె నంగ † లార్పంగ యననుల్. 226

ప. విలుఁదేవుండు పవిత్రయోగముల ను † ర్వీధింబులకబోలె ని
న్దుబడెక దింపుచు వేయిచుక యవనసే † నాలక్ష్మి సింగారపు
బరీభారముఁ గోసివైచెనొ యనం † గా! దంతిసంతానముక
శబరస్వామి హరించె దోర్బలకళా † సంరంభ మేపారఁగక. 227

—*) బుడుతకీచులు పిరుగులను బ్రేల్పుట. (*—

సీ మాచన నైన్య ము † స్థాభి ద్రచ్చినఁ బుట్టు కాలకూటానల † బ్వాలనఁగఁ!
చురకడండను చిల్పి † దొర ఫణంబులఁ దోచు మాణిక్యపటలసం † పదలనంగ!
పనినానిలమున మో † గలు సరస్సుననుండి రాలెడు శతపత్ర † రాజయనంగ!
బహుశ శతస్థైర్య † వాళవల్లుల జాటు గుమురైన పగడాల † గుత్తులనఁగ!

గీ బరగి తాళ బింబ కపిత్థ † ఫలసమాన నీల భయద తప్తాయస † గోళతతులు
బహుబృహన్నాశికాస్త్రముల్ † పఱఁగఁజేసి బుడుతకీచులు నడిపి ర † బృరముదోఁప.

- సీ॥ మొగలాయి పై న్య జీ ♦ మూతగర్భమునుండి వెలిజాలు పిడుగుల ♦ పిండనుగ!
యావనసుభట బా ♦ హాప్రతాపమహాగ్నికడ లేచు నంగార ♦ కణములనుగ!
రణదుర్గ యుద్ధిమి నే ♦ త్రిముల రాద్రీము గ్రీకడ బొడమిన గొప్ప నిఃష్పకలనుగ!
మృత్యుదేవత కోప ♦ మెత్తి తూడుపుపట్ట దోతెంచు కొరవుల ♦ తుంటలనుగ!
గీ॥ నల్లా నేరెడుపండ్లంత ♦ లగుచు యవన భటతతులనుండి వెడలు తు ♦ పాకిగుండ్లు
రాలె నీలోత్పలచ్చాయ ♦ రాజపుత్ర పై నికులకుఁ గడ్డాపతం ♦ సుబులగుచు. 229
- క॥ వడివడి నవి తొడరుచుఁ పై బడినకొ దడబడియు డీలు ♦ పడి యిడిగిలక
బడి యెత్తువడి బడల్ పడి బుడివడి కడఁబెడియె రాజ ♦ పుత్రుల సేనల్. 230
- క॥ పనుగురు పదునేనుగు రిర్వదిగురు నలువదిగురు నలు ♦ వదిగురు మఱి జొం
బదిగురు నూర్గురు సుభటులు తుదముట్టిరి వేడిగుండ్ల ♦ తోరపు జడికికొ. 231

—*) ఖండేరావు యుద్ధము. (*—

- శా॥ చండాగ్నేయ కరాళగోళములు వ ♦ స్థగబట్లు సీ శేర, బ)
హ్లాదంబంతయుఁ బిడిసేయఁగల ధై ♦ ర్యాహర్యులొక, సుంతయుకొ
గుండెల్ నిల్వక కుంగు కన్దదళ, న ♦ యుద్ధోపభావాభ్యంతై
ఖండేరావు నిజాప్రయోధు లలరం ♦ గా నశ్వముకొ దిప్పదుకొ, 232
- క॥ పుష్పసమయావసరమునఁ బుష్పంధయసేన గొలువఁ ♦ బుష్పరథముపై
బుష్పాస్త్రములఁ జిమ్మెడు పుష్పశరనిమాడ్కి నపుడు ♦ ముందుకుఁ గదిలెకొ. 233
- చ॥ వెనుక నె రాజపుత్రకుల ♦ వృద్ధపితౌహహుఁడైన భానుసిం
గు నడిచె; శ్యామసింహుఁడను ♦ గొండవిధంబున వారివెంబడికొ
జనియెను; రామచంద్రనృప ♦ సత్తముఁ డట్టులె చేరె; ధేలవా
రసృపతి వచ్చి దూకెను; జొ ♦ రగబడి రయ్యెడఁ జోహణప్రభుల్. 234
- ఉ॥ అందఱు ప్రక్కప్రక్కలకు ♦ నా రణరంగమునకొ శతఘ్నికొ
బృందము లున్నచోటు విడి ♦ యేగి తుపాకులవారిఁ జేరి యి
దిందిరరాజిమాడ్కిఁ బర ♦ తెంచి కలఁచెడి గుండ్ల కొర్పి వా
రిం దెగవేయసాగి! రర ♦ రే! యల పీఠుల శౌర్య మెట్టికో! 235
- మ॥ మురువొ కస్తురి వానలొ గురియ నా ♦ పుల్ చుట్టునుండకొ వధూ
వరు లూరేగెడు సట్టి మాడ్కిని బ్రతా ♦ పస్వామి సామంతభూ

వరసైన్యంబు తుపాకిగుండ్లను సహిం ♦ పక్షగల్గి యానాటి సం
గర వైవాహిక మండపంబున వెలుం ♦ గో జొచ్చెఁ గేళిగతిఁ.

236

మ॥ “యమునంశంబులఁ బుట్టియుండవలె! లే ♦ దా యిట్టి బాహుప్రతా
పము ధైర్యంబు మనుష్యమాత్రుల కెల ♦ ర్పక సాధ్యమే!” యంచు ఖా
సిముఖానాది సమస్తయోధులును యో ♦ జింపక మొదల్పెట్టి సై
న్యము లన్నింటిని జేర్చి రొక్కడ ఏవ ♦ టానీకముక దాఁగగఁ.

237

మ॥ నల్గొక హైందవపై న్యథాటికినిఁ బ్రా ♦ హ్లాంబందుఁ దారుమగ్నసే
నలు; నాహైందవసేన డస్సి నపరా ♦ హ్లాంబందుఁ దారుమగ్నసే
నల నాశాగ్నుల; కట్టిచో నుభయపై ♦ న్యంబుల్ రణోన్మాద మ
గ్రలమై యొహారు మీఱఁ బోరు సలుపం ♦ గాఁ బూను టాశ్చర్యమే!

238

సీ శూరాగ్రయాయి ఖం ♦ డేరావు యవనుల నఱఁటి మొక్కలనట్లు ♦ నఱికివైచె;
భానుసింహునిధాటిఁ ♦ బరసేన శిశిరంబునం దాకు రాలెడు ♦ నట్లు రాలె;
సింహశౌర్యుడు శ్యామ ♦ సింహభూభృన్మణి చెట్టుకొక్కఁడు పాఱఁ ♦ జేసె రిపుల;
నరరాజసమప్తి - యగు మనస్సింహుండు విమతసైన్యము పీన్లు ♦ పెంటచేసె;

గీ॥ మహితయశులు మదన- ♦ మాధవ తుల్యులు ధైర్యరతులు సమర ♦ శౌర్యఘనులు
వెలగపండ్లవోలె ♦ బేడ్లా-కొటేరియా నృపులు రాల్చి రపుడు ♦ రిపుల తలలు. 239

సీ॥ పోత్యేక భయదార ♦ వములు శోభిలు రాజపుత్రాశ్వ హేమా స ♦ మూహరుతము!
లహితుల గుండియ ♦ లవియ రేఁగేడు యోధసముదాయ సింహగ ♦ ర్హాస్వనంబు!
పరిపుష్ట తొరుక్క ♦ భటకపాలములు కత్తులు తాడి పగులు ను ♦ ధ్ధరరవంబు!
రాజపుత్రుల చమూ ♦ రాజ హస్తాంభోజ భాస్వన్నహాశంఖ ♦ నిస్వనములు!

గీ॥ భటసమూహాట్టహాస శుం ♦ భన్నినాద మఖిలదిశలను బగిలించి ♦ యడలు గూర్చ
నతిభయము నొంది మానసింహప్రభుండు ‘పద పదం’ డని తనమూల ♦ బలము నడిపె.

—*) భానుసింహ - వీరబలుల యుద్ధము. (*—

ఉ॥ వాహిఁచేనిపైఁ బడెడు ♦ వర్షము నట్టులు మానసింహుండుక
నోడయి వచ్చినంత యవ ♦ నుల్ భృతితోఁ జెలరేగి మూపులుక
మూడయి పొంగ, వీరరస ♦ పూర్ణుండు వీరబలుండు యోధులక
గూడి యెదిర్చె నయ్యహిత ♦ కుంజరసింహము భానుసింహముక.

241

మ॥ కరవాలంబులు కన్నుగోనలు స్ఫులిం ♦ గశేణి నల్లిక్కులన్
బరహన్ భీషణచంద్రహాసరుచు ల ♦ భ్రంబంటి వన్తిప ని
ర్వురు గంధర్వములన్ విచిత్రగతులన్ ♦ బోనిచ్చుచున్ దాణి సు
గరమున్ జేసిరి బాహుశౌర్యము సమ ♦ గ్రప్రాధి దీపింపఁగన్. 242

మ॥ తన గజ్జారవధాటికిన్ దెసలు బ్ర ♦ ద్దల్ బ్రద్దలై పోవ, నూ
తన సందంభ విజృంభణంబున నమి ♦ త్రత్రేణి భీతిల్లఁగా
వెనుకన్ జూడక భానుసింహుఁడు రణో ♦ ర్విన్ శాత్రువు దాణి, యా
తని యశ్వంబు గళంబునున్ దఱిగె ను ♦ ద్వృష్టధారాహతిన్. 243

ఉ॥ వీరబలుండు వ్రాలి రణ ♦ వీధి మఱిండు హయగులు నెక్కి- 'రా
రో! రణవీరులార!' యని ♦ యోధులఁ బిల్వ నరాతివీర స
హరపరాయణుల్ సుభటు ♦ లట్టులై దూకిరి; భానుసింహధా
త్రీరమణుండు వారి నెది ♦ రించె నొకండె పరాక్రమమ్మునన్. 244

క॥ కమలసరోవరమున ద్విరదము విహరించిన పిథానఁ ♦ దనివి సనక వి
క్రమరాశి భానుసింహుఁడు సమయించె దురుష్క-భక్తుల ♦ సమరతలమునన్. 245

చ॥ అదిగని మానసింహవిభుఁ ♦ డంబరు వీరుల 'భానుసింహుపైఁ
గదిసి రణంబుసేయుఁ' డని ♦ కట్టడసేయఁగ నట్టహాసముల్
పొదలఁగ వారు పైఁబడిరి; ♦ భూరిభుజాబలరేఖ యొప్పఁగాఁ
గదనము చేయఁసాగె లయ ♦ కాలయముండన నాతఁ డుగ్రుఁడై. 246

ఉ॥ క్రూరశురుష్క-వీరుఁ డొక ♦ రుం డతనిన్ దరిఁజేరఁ బోయి దు
ర్వారకృపాణ మెత్తి తల ♦ వ్రక్కలుగాఁ బడ మోద, రక్తముల్
వాఱఁగ భానుసింహుఁడును ♦ వ్రాలె ధరితిఁ; దదీయవాజి య
వీరునిపై న నిల్చె నరి ♦ వీరులు పైఁబడకుండఁ గాచుచున్. 247

ఉ॥ అంతట శ్యామసింహుఁడు ర ♦ యమ్మున నచ్చటి కేగుటెంచి జం
భాంతకు నోటువుచ్చి విమ ♦ లామృతభాండముఁ గొన్న యాగరు
త్సంతుఁడు పోలె, వీరబలు ♦ దర్ప ముడంచుచు, భానుసింహు సే
నాంతరమందునుండి కొని ♦ యవ్వలి కేఁగె సురక్షితమ్ముగన్. 248

చ॥ "పడెఁ బడె భానుసింహుఁ!" డను ♦ వార్త దవానలమో యనంగ నె
ల్లడలను నాక్రమింప విని ♦ యూనిన బెబ్బులిమాడ్కి, రామచం

ద్రుఁడు, జయమల్లునైన్యముల † తో నొనరించు రణంబు వీడుచున్
వడివడి వచ్చె వీరబలు † పై గిరిపైబడు వజ్రమో యనన్.

249

—*) రామచంద్రదేవుని ద్వితీయ యుద్ధము. (*—

ఉ॥ తైటభద్రైత్యుపై నడచు † కంజదళాయతనేత్రుడో యనన్
సూటిన్ రామచంద్రనృప † సోముఁడు మోగలువీరయోధులన్
దాటుచు వచ్చి, వీరబలుఁ † దాకి తదీయభటాళిఁ జేతులన్
దీట్ల యడంగఁ గంతములు † ద్రెంచి యనేకులఁ గూల్చె నత్తటిన్.

250

ళ॥ గుల్లల్ గుల్లలు గాఁగఁ గొందఱును, ను † గ్గున్ నూకఁగాఁ గొందఱన్
ద్రెన్లు జేయుచు, రామచంద్రుఁడును ద్వా † ర్వీరుల్ విజృంభించు ను
ద్యస్తీలల్ గని మానసింహవిభుఁడున్ † దౌదవ్వలందున్న య
బుల్లఱానునిఁ బిల్చి వారిపయికిన్ † బూన్చెన్ మహాగ్రాజికిన్.

251

ళా॥ ధీరోదాత్తుఁడు రామచంద్రుఁడును సం † దీప్తానలజ్వాలయై
తొనుష్కాటవి భస్మసాత్కృతముగా † దర్పించి చెండాడి, యా
క్రేరామపౌభుఁ డత్రుధార నసుర † శ్రేణీశిరశ్చేఁబులన్
నూఱుల్ నూఱులు రాల్చునట్లు రణము † ముగిరాల్చె మస్తంబులన్.

252

చ॥ అలయక రామచంద్రపతి † యావనసేనల గీటడంచి, చే
తులకసిహావఁ బోరి బల † ధుర్యుని వీరబలేంద్రుఁ దాకి, మం
ట్ర లుమియు ఖడ్గరాజము బె † డంగుగఁ ద్రిప్పుచు, దచ్చిరంబు న్ర
క్కలుగను మోదె! వాఁడు పడఁ † గన్ భటులున్ గొని పోయి రవ్వలన్.

253

మ॥ పొగవోలెన్ దగఁ బాటి యానృపతి య † బుల్లఱచమూనాయకున్
దోలెన్; వాఁడు పరాక్రమించి, నడగొం † డన్ బోలె వచ్చెన్; మహా
రగమున్ దాన్యుఁడువోలె బట్టి యిలపై † రాల్పంగఁ, దత్తేనయున్
మొగవిచ్చెన్ గను విచ్చి యంబరువిభుం † డున్ గాంచి శోకింపగన్.

254

ళా॥ గాసిన్ జెంచుచు రామచంద్రుఁడు తురు † ప్కశ్రేణి ఖండించుచో
ఖండిఖాను పదాటుమందిభటు లం † గశ్రేణి రక్షింప యు
ద్ధానస్తం డయి యాతనిన్ దొడరి యు † ద్యద్ధాటిమై ఖడ్గమున్
చేరెన్; భూపతి దాని రాల్చె నవనిన్ † నిస్త్రీంశధారాహతిన్.

255

⊙ డి॥ ఆపదునేడుమంది యొక్కఁ డై పయినం బడి; రంత దోర్బలా
టోపముమై నెదిర్చునుఁ గ డుం గడు డస్సియు రామచంద్రభా
త్రీపతియుఁ దురుష్కభటు డెబ్బ గళంబున సోకి క్రిందుమీ
దై పడి కూలెఁ; గల్పకమ డ హావనిజాతము కూలు చాడ్చునఁ.

256

—*) శ్యామసింహాదుల యుద్ధము. (*—

శా॥ ఝాలావీరుల శ్యామసింహుడు తురు డ మ్మత్రేణిపైఁ బూన్చి దా
నాలంబుఁ బానరించి రక్తతతు లే డై పార్చెఁ; దద్ధాటికిఁ
రాలె మ స్తము లెల్లడఁ; లయసమీ డ రమ్మల్ విజృంభింపఁగాఁ
దాళీపక్వఫలంబులుఁ ధరణి మీఁ డఁ రాలు చందంబునఁ.

257

మ॥ పరుపాకారులు, యామ్యకింకరుల తే డ వఁ వెల్లు, నానోహణుల్
సరసఁ గొల్వఁ గోటెరియావిభుడు, బే డ ధ్లాభర్తయుఁ, యావనో
త్కరముల్ భీతిలి నాల్గువైపులఁ జనం డ గా, సంగరక్షోణి శౌ
ర్యరసోన్మాదముతోడఁ బోరిరి మృగేం డ ద్రారావముఁ తేయుచుఁ.

258

శా॥ ఆటోపమ్మన రామచంద్రసుతుఁ డ డ వ్యాఘ్రంబునోలె నిరా
ఘటప్రక్రియ వైరిసై న్యమృగసం డ ఘాతంబుపై వ్రాలెఁ; ద
ద్ధాటికిఁ పై పగలేక తుత్తుమురుగాఁ డ దంబోపతండంబుగా
రోటఁ బెట్టి సడించుమాడ్కి యసనేం డ ద్రుల్ స్రుక్కి- రవ్వేళలో.

259

చ॥ జలధితరంగమాలికల డ చాడ్చున యావనసేన పై బడెఁ;
జలమున రామచంద్రస్పృహ డ సత్తముసూనుడు శేషనాగ మ
య్యెలుకలపిండుపై బడెడు డ నేపున వ్రాలుచుఁ బోగునుఁ దును
ఘుల తల లేరివైచె, సుమ డ గుచ్చము ల్లున గిల్లున వడికె.

260

⊙ The exiled prince of Gwalior Rainsah, his son Khandi Rao' with three hundred and fifty of his brave Tuar clan, (paid the debt of gratitude with their lives. Since their expulsion by Baber, they had found sanctuary in Mewar whose princes diminished their feeble revenues to maintain inviolable the rights of hospitality. 800 Rupees or £ 100 daily, is the sum recorded for the support of this prince.

"Annals of Mewar."

మ॥ అతడుగ రెండవభైరవుం డనంగ బా ♦ హాటోపసాహంక్రియా
రతి నుప్పొగుచు వీరవిక్రమవిహా ♦ రమ్మల్ పొనర్ప దురు
ష్కతతుల్ మ్రగ్గెను; మృత్యుదేవతయు నా ♦ ల్కాజాచెనో నా రణ
క్షితియెల్ల భటశూన్యమాచుఁ గనుపిం ♦ చెన్ వాని నద్దిక్కులన్. 261

కా॥ “అండఁ జేరంగ నీడు! తుత్తుమురుసే ♦ యన్ జొచ్చె మమ్మెల్ల! నీ
ఖండేరావు యముండా! రుద్రుడో! మమున్ ♦ గాపాడి రక్షింపగా
రూ” డుచున్ యవనుల్ చమూపతుల మొ ♦ ఱ్జుల్ వెట్టి ప్రార్థింప, ను
గ్రుండై యాజయమల్లు దూఁకె! “భయమున్ ♦ గోల్పోవు” డం చార్పుచున్. 262

కా॥ చుడాటోప మెలర్ప నయ్యెడ భోరా ♦ సాక్షివీరులున్ వచ్చి యా
ఖండేరాయనిఁ దాడి; రాతడు భుజా ♦ గర్వంబుమై మార్కొనెన్;
బెండై శౌర్యము, కొంద తేగిరి రణో ♦ ర్వివీడుచున్; గొంద అ
ద్దండస్ఫూర్తి నెదిర్చి, రప్పరశు కుం ♦ తశ్రేణులన్ గ్రుమ్ముచున్. 263

చ॥ తడయక రామచంద్రవసు ♦ ధాపతిసూనుఁ డవక్రవిక్రమా
భ్యుఁ డయి రణంబు సేయ, నొక ♦ యోధుడు ఖడ్గము నెత్తి వేయఁగాఁ
గుడిభుజ మట్టె వ్రీలి బెడఁ ♦ గుం గరవాలము ధాత్రి డుల్లినన్
బొడువుఁ డటంచు వైరు లుర ♦ మున్ బడఁ గ్రుమ్మిరి కుంతసంతతిన్. 264

—౧౧) ఖండేరావు రణరంగమునఁ గూలుట. (౧౧—

సీ॥ గగనహర్ష్యాగ్రభా ♦ గమున నిల్పుట మాని, యిలఁ జేరు చంద్రమః ♦ కళ యనంగఁ!
గ్రాంచభేదనము గా ♦ విచి విశ్రాంతిఁ గూర్చుండెడు పాణ్డాతు ♦ రుం డనంగఁ!
గ్రతువైరి ఫాలనే ♦ శ్రజ్వలలకు సొమ్మసిల్లి కూలెడు మన ♦ సిజుఁ డనంగఁ!
గల్పాంతపవనసం ♦ ఘ్నణంబున కోర్వ కిల వ్రాలు హేమాద్రి ♦ శృంగ మనంగఁ!

గీ॥ నభ్రముననుండి తనదు పు ♦ ణ్యంబుఁ దప్పి సూటి తెగిపడ్డ చక్కనిచుక్క యనంగఁ!
దనువుఁ దాల్చిన భువనసౌం ♦ దర్య ధనము బవరమందు ఖండేరాయఁడవనిఁ గూలె.

మ॥ వనరాశి జొరఁ బాటు వాహినులలుల్ ♦ బారై మనస్సింహుఁ డా
తనితోమ్మండ్రు సహోదరుల్ యవనమ ♦ ధ్యంబందు బోరాడఁ జొ
చ్చిన ఝాలాసుభటుండుల్ భటశిర ♦ శ్చేదంబు సేయన్, విప
క్షునికాయంబులు దిగ్భీమున్ దవిలి వె ♦ న్నన్ జూడఁగా సాగినన్, 266

ఉ॥ గ్వలియరీశులుక దెగిరి; † వ్రాలెను నేలను భానుసింహుల; డి
వేళ జయంబు తప్ప; దొక † పెట్టన వైరుల దాడి కూల్పుటల్
మేలని మానసింగు నియ † మించె; దురుష్కులు దిక్కులెల్ల గ
గ్గొలుపడంగ నార్చి రిపు † కోటుల దాడి రవార్యశౌర్యులై . 267

సీ॥ భయద యావనవీర † భటు లారభటులతోఁ బ్రళయకాలపయోద † పటలిమాడ్కిఁ
జెలఁచి నాల్గుది † కులఁ గ్రమ్మ, దావాగ్ని యలమిన మృగములు † కలఁగినట్టు,
లగ్నివర్షించు గ్రీ † ష్టాతపోద్ధతికిఁ బుష్పవనంబు తలవాల్చి † వాడినట్లు,
వారాశి యుప్పొంగి † మేరమీఁతఁగ, నదీ తోయపూరం బెక † దొట్టినట్లు

గీ॥ రాజపుత్రులు పటుపరా † క్రమసమగ్ర మూర్తులై పోరుచున్నను † మొగలువీర .
భటులసంఖ్య హెచ్చాట నో † ర్వంగలేక బరువుపడిరి కొండలు పైన † వ్రాలి నట్లు.

—*) చంద్రభట్టారకుడు యవనులపైఁ గవియుట. (*—

మ॥ అరు లాశ్రీయబలంబు నొంపఁ, గవిలో † కైకాగ్రగణ్యుండు స
ద్గురుడుక విప్రుడు చాందుభట్టు కర ము † గుండై రణోన్మాద వి
స్ఫురితుండై గజరాజవాహముఁ, గలం † బుక గైతముక వీడుచుక,
గరవాలంబు ధరించి దూఁకెఁ బ్రతిప † యుచ్చేదముక జేయఁగక. 269

చ॥ అనిలజవంబునక విటుగు † సభ్రము లట్టులు, శ్వేనధాటికిక
మెనుకకుఁ బోవు నవ్విహగ † బృందము నట్టులు, వేటకాని ద
ర్శనమున నోడి పర్విడెడు † సత్వము లట్టులు, చాందుభట్టు ఘో
ర నిబిడఘాటి బెడువడి † మ్రగ్గిరి మోగలు యుద్ధవీరులుక. 270

సీ॥ కడదాఁకఁగనిన భ † గ్న ప్రాసనివహంబు! ఖండితాలంకార † మండనంబు!
నసమన్వితోరు ప † దార్థసంఘాతంబు! స్థలిత వ్యవస్థాక † గణయుతంబు!
దుష్క్రియాకృత శబ్ద † దోషభూయిష్ఠంబు! నపరాసహిష్టు వా. † క్యాన్వితంబు!
నధిక విసృధియు! † నపగత నియతియు! నగణమాన గురు ల † ఘృంతరంబు!

గీ॥ నపగత రసావశాశంబు! † నత్యనన్వయక్రమముగాఁగ, యవనసై † న్యంబునెల్ల
సరసకవిలోకపతియయ్యుఁ † జంద్రభట్టు కుకవికావ్యంబుబోలె నె † కొనఁగఁ జేసె.

మ॥ “పిడుగుంబాటున సైన్యగర్భమున నా † వేశించె నీతాడు; చం
పుడు పోసికుఁ” డటంచు నొండొరులు గుం † పుల్ గుంపులై వ్రేలు మో

పెండు సందీయక చుట్టు మూఁగిరి మొగల్ ♦ వీరుల్ తదధ్యక్షు! ల
య్యెడ దేవాసురయుద్ధమట్లు సమరం ♦ బేపారె నత్యుగ్రమై.

272

సీ॥ చంద్రహాసం బెత్తి ♦ జయమల్లు కేడెంబు శీర్షకంబును జించి ♦ చెండి నైవ!
రాయశీలుఁడు సుప ♦ ర్ణప్రాభవుం డౌచుఁ గలవాలఫణిని వ్ర ♦ క్క-లుగఁ జేయ!
సింహశౌర్యుండు ఖా ♦ సింఖాను మున్ను పరతెంచి యున్నతా ♦ శ్వంబు నటుకఁ!
బులివంటిప్రోడ య ♦ బ్జుల్లాచమూపతి నెత్తిపై ఖడ్గంబు ♦ నెత్తివేయ!
గీ॥ రాజపుత్రశతాధిక ♦ గ్రంథకర్త చంద్రభట్టారకుండు యశ ♦ సాంద్రమున్ది
తలొపగిలి యశ్వముననుండి ♦ తెలివి తప్పి ముందునకు సోలి ధరవ్రాల్చి మూర్ఛమునిగె.

చ॥ ఎవని పదాంబుజాతము ల ♦ హీన నృపాలవరేణ్యసేవ్య మా
కవి ధర వ్రాల్చినా మెఱుపు ♦ గ్రక్క-స వీచినయట్లు ధేలవా
రవిభుండు వచ్చి దూఁకి కరి ♦ రాజు మృణాళముఁబోలె నెత్తి యా
హవతలమందునుండి వడి ♦ నవ్వలఁ జేరిచె నశ్రమంబుగన్.

274

మ॥ 'కవి నిర్యాణమునొందె; మమ్ము నెదురం ♦ గా లేఁ డొరుండంచు న
య్యవనుల్ పొంగుచుఁ గేక లార్పులును జే ♦ యన్, దన్మహానాదముల్
దివి మ్రోయంగఁ బ్రతాపభూవిభుండు త ♦ తేనాధిపుల్ నెమ్మనం
బవియన్ శోకము నొంది కుందిరి దురం ♦ తాయాసభారమ్మునన్.

275

—*) రాజోడ్ తేజసింహుని మూడవ యుద్ధము. (*—

సీ॥ సాగరాంతర నివా ♦ సము మాని ధరణికిఁ బరతెంచు బాడబ ♦ వహ్ని యనగ!
నాప్రతాపేశ్వరుం ♦ డను గజాసురవైరి ఫాలనేత్రానల ♦ జ్వాల యనగ!
సచరాచరప్రపం ♦ చముఁ గూల్చు బరతెంచు ప్రళయకాలపరేత ♦ గా జనంగ!
యవనసేనారణ్య ♦ మలమి భస్మము చేయఁ దవలెడు నిర్ధామ ♦ దహనుఁ డనగ!
గీ॥ ధరకు దిగి వచ్చు చండమా ♦ ర్తాండుఁ డనగ! వైరిగిరికోటిపై వ్రాలువప్రమనగ!
భూతలంబు నిర్భవనంబు ♦ చేతు ననుచుఁ దేజసింగు హయంబును ♦ ద్రిప్పి కదలె.

మ॥ తనరాజోడులు రెండువేల్ భటులు చెు ♦ తన్ గొల్వఁగా సింహగ
ర్జనమున్ జేసి యజాండకర్పరము పి ♦ చ్చల్ గాఁ బడన్ దూఁకఁ, ద
ద్భవనియున్ మృత్యువు నట్టహాసమటు శ్రో ♦ త్రద్వంద్వమున్ జీల్చి 'ని
డెను నూతెండ్ల'ని వ్రలె మోగలుల గూ ♦ డెల్ తేజసింహున్ గనన్.

277

ఉ॥ మారట రుదుగ్జై యతఁ డ ♦ మందపరాక్రమ రేఖ యొప్పుఁ గొ
క్కారుమెటుంగువోలెఁ దుర ♦ గంబు రణాంగణముందుఁ ద్రిప్పి ను
ర్వారజవంబునన్ దలల ♦ పై నడిపించి తురుమ్మలోక సం
హార మొనర్పఁగాఁ దొడఁగె ♦ నచ్చటి యందట కన్నిరూపులై .

278

మ॥ కృతసర్వాహవసాధనాధ్యము రణో ♦ రివ్ దేజసింహాగ్నిప
ర్వత ముప్పొంగుచుఁ దన్మహానలము ప ♦ ర్వత్ దప్పుకో లేని దు
ష్టితిఁ దొరుమ్మ చమూమహావనము భ ♦ స్మీభూతమై చుట్టునున్
క్షీతిపై రాలెను గుప్ప తెప్పలుగ ని ♦ జ్వవస్థితి గూలుచున్.

279

మ॥ యవనోర్విరుహాకోటిఁ ద్రుంచి ధరపై ♦ వ్యాపింపఁగాఁ జేసి యా
హవసుక్షేత్రము సర్వమున్ జదను సే ♦ యన్ గల్గి దుర్వారపైం
ధవసంఘట్టనతోడ మెత్తఁగను దు ♦ న్నన్ గల్గి రాకోడు పుం
గవుఁడున్ శత్రుల రక్తధార మడవల్ ♦ గట్టై బ్రతాపోన్నతిన్.

280

గీ॥ లహితులందఱు తనదు సా ♦ హసము మెచ్చ విసుగ కంతంతకును విజృంభించి పొంగి
యాకుగుమి దూసి పోసిన ♦ యట్లు నఱకి వైరిసంహార మొనరించె ♦ వాలుమగఁడు.

మ॥ ఖరసంఘట్టన తాళమానముల ని ♦ గ్గుజూప రాతోడ్బట్టుల్
తురగవ్రాతముఁ బూన్చి యాపశయరు ♦ దుల్ వోలెఁ దీండ్రించి యు
ద్ధరతొరుమ్మచమూసమూహములపైఁ ♦ దొక్కించి స్రుక్కింప, న
య్యరులున్ వ్రాలిరి పీఠమెటలుగ హా ♦ హాకారముల్ చేయుచున్.

282

మ॥ తెగియున్నట్టి మనోజ్ఞ హారమున ము ♦ త్రెంబుల్ వలెన్ దిక్కులన్
మొగలుల్ చాటిరి; మానసింహుఁడు “జయం ♦ బుల్ చేతికిఁ జిక్కుచోఁ
దెగఁబాటన్ దగునయ్య! ధైర్యరమ సం ♦ ధిల్లన్ రిపుశ్రేణిఁ గూ
ల్పఁగఁ బొం” డంచని మందలింప నట ని ♦ ల్వన్ లేక వా రందఱున్,

283

సీ॥ “ప్రళయరుద్రులు గాని ♦ బదనూల్ భటులుగారు! తెలియవే రాకోడు ♦ శేజసింగు!
మృత్యుదేవతకై నఁ ♦ గృప గల్గుఁగాక! చంపినదాఁ నీతండు ♦ విడువఁబోడు!
నితనితో మార్కొని ♦ యేన్దుతొండంబంత బుసవచ్చె! నొడఘల ♦ నుసురు లేదు!
గొలుసులఁ గట్టి తో ♦ డొనిపోయినను మోము తేజసింహునిదిక్కుఁ♦త్రిప్పఁబోము!

గీ॥ నిలక తూగాడె గాల్లు! నీకొలుపు చాలు! బ్రాణ ముండిన లాభముల్ ♦ పడయవచ్చు!
“రాము రాలేము మేము పోగంగఁ జాల”మనిన, మానసింహుఁడు దిగులంది నిలిచె.

శా! అసవేఖానుడు కొంతసేన గొని డా ధి యక్ వచ్చె నచ్చోటి; క
 ప్లానక్తి గని మానసింహవిభుడుక్ ధి బ్రాణంబు బ్రాపించి పె
 ల్లాసల్ బాసలు పెంచి కష్టపడ, నా ధి యా సైన్యముల్ దైన్యముల్
 వాసెక్; డాసిరి తేజసింహు నెదిరి ధి షక్ బూని వా తందఱుక్. 285

మ! చిటున వ్యాస మలంకరింప; రిపులక్ ధి జేయెత్తి “వేంచేయుడం
 దఱు వీరుల్! మిము దాడి పోరుటకు డెం ధి దం బుత్సవం బందె; ను
 స్థిరులై పాటక నిల్వె” డంచు బదనూల్ ధి సింహంబు పూరించె ని
 స్థుంబులు విపక్షకోటిపయి రా ధి తోడుల్ వడిక్ దూఱగక్. 286

చ! ఒకయెడ రెండులక్షలగు ధి యోధులు గుండెలులేక నిల్వ; నిం
 కొకయెడ రెండువేల భటు ధి లుర్వి వడంకగ వారి దాఱగక్;
 నొకనికి నూలుమంది భటు ధి లోడెడి యా రణరంగనైభవం
 బొకయొకండ్ల జూడవలె! ధి నూటక వర్ణన చేయు తెల్లగుక్. 287

చ! ఉదధి తరంగంబులు మ ధి హోన్నతధాటిని శైలపార్శ్వము
 దుఁ దగిలి పాయలై విడిగి ధి తోడనె వెన్కకు బాటి శాంతమై
 పాదలుగతి దురుష్కచము ధి పుల్ రభసమ్మున దేజసింహుపై
 గడి తదీయధాటిని ధి గ్రమ్మితి వెన్కకు మ్రొగ్గ నయ్యెడక్. 288

మ! పురకై తేంద్రుల నొంచు దుమ్మినివలెక్ ధి బోనిక యాలోకభీ
 కుఁ డయ్యగ్రనృసింహమూర్తి యరులక్ ధి ఖండించి దోర్దర్ప వి
 స్ఫురుణ్ వెల్లి, రణాంగణం బఖిలముక్ ధి శూన్యంబుగాఁ దోచె; “గు
 మ్మరి కేడుక్; గునె కొక్కనా” డనెడు సా ధి మ్యం బొప్ప రూపించుచుక్. 289

మ అలఘువ్యేమ ధునీప్రవాహభరమ ధి త్లత్యార్భటిక్ దూఱు నా
 జలపాతం బటు దేజసింహుఁ డతిభీ ధి ప్మప్రాభవుం డాచు ముం
 గలిక్ దూఱ; వదీయధాటి నిలువం ధి గా లేక సర్వంబు మో
 గలుసైన్యంబు దిశాముఖంబుల గలం ధి గక్ బాటె దైన్యంబునక్. 290

ష! “ఈ యపమృత్యువుక్ దొడరి ధి యీశ్వరుఁ డైన మనంగలేడు! మా
 యాయవు గట్టి డాట నొడ ధి లం దసువుల్ గనఁ గంటి! మింటిక్
 బోయియు నాలుబిడ్డల గ ధి నుంగొనువారము! వైరి గెల్వ నే
 దో మొకదారి చూచుకొను! ధి మూటక చంపకు కూటిపేదలక్.” 291

మ॥ అనగా, సంబరుభ ర్త యాటుగుర పై ♦ న్యాధీశులక జేర్చి యే
మని తా నాశలు చూపెనో; భటులు లో ♦ డై కొల్వ వారు రణో
ర్విని దూరమ్మన బొంచి పొంచి యనువో ♦ వేళక వడిక దేజసిం
హునిచుట్టు వలయాకృతిక గవిసి ర ♦ త్యుగ్ర ప్రతాపాధ్యులై. 292

చ॥ అది గని తేజసింగు ధను ♦ రాకృతి వార్వముఁ ద్రిప్పి, ఖడ్గముల్
చిదియఁ, నురంగమంబులు న ♦ లికబడ, యోధులు డుల్లి కూల. 'స
ర్వదమనుఁ' డంచు నెల్లరును ♦ బల్కంగ; వైరుల నొక్క డైన దె
బ్బ దిననివాడు లేఁ డన న ♦ వార్యబలంబునఁ జేసె యుద్ధముక. 293

సీ॥ "ఇదె చెంతఁజేరితి ♦ నిపు డైన నెదిరింపుఁ" డని కొందఱను దాకి ♦ యసువు లూడ్చి!
"పరువు లెత్తెదరేల! ♦ మరణంబు దప్పునే" యనుచుఁ గొందఱ తలలవియ మోది!
"యేది మీవిక్రమం ♦ బిట్టిదేనా" యంచుఁ గొందఱ డాసి ను ♦ గ్గుగను జేసి!
"యొదిగియుండెద రేల ♦ కదిసి రా రం" డని కొందఱ నసిధార. ప్రమద నేసి!

గీ॥ "మీరు కంపించు టట్లుండఁమీసాయములు వడకెఁ గనుఁ" డంచుఁ గొందఱఁబట్టికూల్చి
మెలఁగె రణమునఁ దేజసిం ♦ గెలుకపిడు నలముకొని పిల్లి చెరలాట ♦ మాకు నట్లు.

సీ॥ ఆననేంసువు దర ♦ హాసచంద్రికలీనఁ జని రాయశీలు వ ♦ తుమ్ముఁ గ్రుమ్మె;
నొయ్యారమునఁ బోయి ♦ యోరచూపునఁ జూచి జయమట్లు నశ్వంబు ♦ సంహరించె;
నిలిచి నట్టులె నిల్చి ♦ చెలరేగి ముందేగి వీరబలేంద్రు ను ♦ ర్విబుడ మోదె;
నొర ఖడ్గ ముంచి య ♦ త్యుల్లాసమునఁ జేయి సాచి ఖాసింఖానుఁ ♦ జక్కడంచె;

గీ॥ గరయుగంబున ఖడ్గయు ♦ గంబుఁ దాల్చి, చనుచు నఱికె నట్లుల్లా భు ♦ జద్వయంబు
మీస మొత్తి యాసపఁఖాను ♦ మేను చించె! దేజసింగు ప్రతాప సంధివుఁ డగుచు.

మ॥ కడురక్తిక జయలక్ష్మియుక వధువు, మో ♦ గల్వీరు లాదేవి సం
దడిమైఁ గొల్పెడు చుట్టపక్కములు, యు ♦ ధంబుక వివాహంబుగా,
బెడగుకత్తుల పూలమాలలు శుభా ♦ క్తిక గూర్చుచుక దేజసిం
హుండు దేగాటల నాడు పెండ్లికొడు క ♦ ట్లొప్పాతె నవ్వేళలో. 296

గీ॥ దేవ తిర్మ జ్ఞానుష్యులఁ ♦ దేజసింహు నట్టి వీరుండు లేఁ డని ♦ యందఱనఁగ
సమర మొనరించె; శాత్రువుల సమసి! రపుడు శిశిరమున నాకు రాలెడుఁచెలువుదోచె.

ఉ॥ పోడిమిమీఱ నార్వరు చ ♦ మూపతులుక భటు లెంతకాల ము
ల్లాడినఁ దేజసింహుఁ డిసు ♦ మంత కలంగుటగాని వాజి తూ

గాడుటగాని, కత్తి కర ♦ మందుఁ జలింపుట గాని లేద; క్రొ
వ్వాడిమితోఁ దురుష్కభట ♦ భంజనమున్ బొనరించె నుగ్రుడై.

298

మ॥ కదనక్షోణిని మానసింహుఁ డట వె ♦ న్కన్ వెన్ననే పొంచి సా
గి దరిన్ జేరుచు జోడుగుండుల తుచా ♦ కిన్ బ్రేల్పఁగా వర్మమున్
జదుగన్, వెన్న నగల్చి పక్షమున డూ ♦ సెన్ గుండు; లాదెబ్బతోఁ
జదియన్ మోడెను తేజసిం గలని దో ♦ స్సంభంబు బెండ్లై చెడన్.

299

—*) రాతోడ్ తేజసింహుని నిర్యాణము. (*—

సీ॥ గిరిభేదనము చేయు ♦ తటి నొక్కచో శ్రాంతిఁ బడయు డైవతచక్ర ♦ పత్తి యనఁగ!
గగనహర్మ్యాగ్రభా ♦ గ విహారమును మాని ధరఁజేరు చండమా ♦ గ్రాండుఁ డనఁగ!
దివి నేగువేళఁ గ్రిం ♦ దికి విమానము జాటి పడిన భేచరసార్వ ♦ భాముఁ డనఁగ!
భువనముల్ గంపిల్ల ♦ మ్రోగి యాగిన ప్రతాపాబ్జాక్షు పాంచబ ♦ న్యం బనఁగ!

గీ॥ సంతదాతను మొగలుసే ♦ నాబ్ధి యింకఁ బరమవీర్యంబున జ్వలించు ♦ బాడబాగ్ని!
దేజసిం గశ్వముననుడి ♦ తెల్లి పడియె 'నోజగన్గరు! త్రిజగన్గు ♦ రూ!' యటంచు.

తా॥ ఆరాతోడ్భువనప్రతాపతపనుం ♦ డ స్తగతుం డై చనన్
భేరీనాదము బొబ్బ లార్పులును శో ♦ భిల్లెన్ మొగల్సేసె; శో
కారావంబుల రాజపుత్రకుల సై ♦ న్యం బాతయున్ స్రుక్కి ని
స్సారంబై స్పృహ తప్పె జీవకళ లే ♦ శంబైనఁ గన్పింపమిన్.

301

—*) ప్రతాపసింహుడు విజృంభించి యవససైన్యముఁ బొచ్చుట. (*—

సీ॥ హారావలీపర్వ ♦ తాంతరమందుండి వచ్చు కేసరిసార్వ ♦ భాముఁ డనఁగ!
యావసభువనసం ♦ హారంబు గావింప నెత్తి పైఁబడు పెను ♦ మిత్తి యనఁగ!
జగము లన్నిటిని ధ్వం ♦ సం బొనర్పఁగ రెచ్చి పరతెంచు లయకాల ♦ భర్గుఁ డనఁగ!
గల్పాంతమున జగ ♦ ద్గణము దుమ్ముగఁజమ్ము సప్తప్రభంజనో ♦ చ్చలన మనఁగ!

గీ॥ దేజసింహుని మృతికి నా ♦ ర్చిని వహించి “యవససైన్యాంబునిధి మదీయాస్త్రబాడ
బానలవ్యాప్తి నింకింతు” ♦ నని ప్రతాపవిభుఁ డరాతులపై విజృం ♦ భించె నపుడు.

సీ॥ ముక్కు తోడరమల్లు ♦ భూరిసైన్యం; బసఘ్ఖాను ఖాసింఖాను ♦ కన్నుగవయుఁ;
గంత మబ్బుల్లాముఁ; ♦ గడుపున జయమల్ల రాయశీలుల ♦ భట వ్రాతములును;

బాదంబులను వీర ♦ బల-రాయసింహుల సైన్యంబు; రెండుప ♦ క్షంబులందు
 సాబాజుఖాచమూ ♦ సమితి యబ్బూరహిమానుసేనాపరం ♦ పరలు బెరసి;
 గీ! యంబరీశుడు పుచ్చంబు ♦ నందు నిలిచి; గారుడవ్యూహ మొనరింప ♦ గాఁ బ్రతాప
 విభుడు సామంతులందఱు ♦ విడక కొలువ, దస్యకోటి దండవ్యూహః ధాటిఁ దగిలె.

మ॥ ఉరగాధీశు సహస్రజిహ్విక లటం ♦ చూహింప దోర్దర్పదు
 ర్భరులై యొప్పు శిశోదియాసుభటు లా ♦ రాణాపిఱుందఁ భయం
 కర నిస్త్రింశకతోరధార నిగుడం ♦ గా, గండభేరుండముల్
 హరిణవ్రాతము నట్లు చెండిరి విప ♦ త్సానీక మత్యుద్ధతిఁ.

304

శా॥ లోకమ్ముల్ పొడిగాఁగఁ దాండవకళల్ ♦ చొల్కొడ నర్తించు నా
 శ్రీకంఠు బురుషించు శాద్రరసమూ ♦ ర్రిప్రాభవం బొప్పు బ
 ట్టాకర్తి గొని యాప్రతాపుఁ డరికం ♦ తంబుల్ విదారించుచుఁ
 జీకాకై పడఁ జేసె; మోగలుచమూ ♦ శ్రేణిఁ సమీకస్థలిఁ.

305

మ॥ క్రమమై వాస్తము లట్టై తేచుటయు, ఖ ♦ డ్గవ్రాతముల్ కాంతిపూ
 రములఁ బెల్లుగఁ గ్రమ్ముటల్, భటుల మా ♦ ర్థమ్ముల్ వడిఁ వ్రీలి ర
 క్రములఁ బై కెఁజిమ్ముటల్, యవనయో ♦ ధ వ్రాతముల్ గూలి ప్రా
 ణము గోల్పోవుట తప్ప వేఱెదియుఁ గా ♦ నకరాదు నల్వంకలఁ.

306

మ॥ తమవ్యూహంబు చొరకబడఁ యవనయో ♦ ధశ్రేష్ఠు లిర్వంకలఁ
 గుములై వైబడఁగాఁ, బిప్పీలికములు ♦ గుం పొచుఁ బై కెక్క న
 శ్రీమమై పాటు భుజంగరాట్సదృశమా ♦ రాణాచమూదండ మా
 ర! మహావేగముతోఁ దురుష్కభటగ ♦ ర్భు బంను దూరె వడిఁ.

307

మ॥ శతధా ఖండము లొచు రాలె సమర ♦ హ్నుచుధ్వమంచుఁ, విశీ
 ర్ణ తనుత్రాణచయంబులుఁ, దళిత కుం ♦ తశ్రేణు, లాపై విలుం
 తిత కంఠంబులు; భగ్న ఖడ్గములు; కుం ♦ తీభూత భేరుల్; నిపా
 తిత కేతువ్రజముల్; విఖండిత గదా ♦ దీవ్యస్మహాదండముల్.

308

చ॥ తడయక వైరిశీర్షములు ♦ తాళఫలంబులువోలె డుల్లంగఁ
 బొడువంగ నమ్మహాపురుష ♦ మూర్తికె చెల్లును; శాత్రవాశ్వముల్
 వడిఁ దనుఁ గాంచి భీతిగొని ♦ పాటంగ వగ్గితధార నెత్తి వ
 చెడు పని చైతకంబునకె ♦ చెల్లు ననంగ మెలుగి రిర్వురుఁ.

309

ఉ॥ అనంతిమాన సాహసమ + హాబలవిక్రముఁ డైన రాజపు

త్యప్రభుఁ డాప్రతాపుడును + దన్యుసమూహములఁ వధించి; బ్ర

హ్మప్రళయంబు చేసి; సమ + రాంగణముఁ విడి యంబరీశు నై

న్యప్రతతుల్ గలంగుచు భ + యావలచి త్రతఁ బాతె దిక్కులఁ.

310

—*) ప్రతాపసింహుఁడు మానసింహ - సలీములఁ దగులుట. (*—

తి॥ పూచి పట్టిన నడగొండ + పోల్కిఁ దనరి; పట్టు బంగారు జలుగుటంబారి నెసఁగి

“శంచమంగళ” గజరాజు + వజ్రాలె; నందు మానసింహ-సలీములు + గానఁ బడిరి,

ని॥ ఖెటలి తీవ్రక్రూధాశోణ + ద్యస్యగంబుఁ బటపి; యశ్వముఁ గోల్తలఁ బైఁ గవించి;

యగ్రసింహంబు వేదండ + యగమునట్లు బల్లె మెత్తి ప్రతాపుఁ డ + వ్యారిఁ భోదిపె.

సి॥ కాదోరసాహుధి + శ్రవణముల్ దిక్కించి వీపున నున్న ప + తాపుతోడ

నునికి; ముందరికాళు + లున్నతంబుగ నెత్తి; యవరాజమానసిం + హుల గజంబు

దంతద్వయంబుపైఁ + దగ మోపి భయదహేషలఁ జేసి దర్పించి + చైతకంబు

నిలిచె; నాపంచమం + గళము తద్ధాటికి ఖెటచి తొండముఁ దల + విసరుకొనుచు

ని॥ వెనుక కొక్తమృడిగఁ బాతెఁబృథివియద్రువఁ; గజగమనధాటి గండంబుఁగడచి పోయి

మానసింహ-సలీములు + మనఁ గలిగిరి; మావటులు మాత్ర మిరువురు + మడిసి రపుడు

సి॥ కను లున్న భాగ్య మీ + తని యమానుషశౌర్యకేళిఁ గంటి మటంచు + రెండుపక్ష

ముల భిఁ లని మాని + నిలిచి; రజ్జూరహిమాను నిల్వెల్ల వి + స్మయము గదురఁ

తి॥ In vain he (Pratap) strained every nerve to encounter Raja Mann. but though denied the luxury of revenge, on his Rajput foe, he made good a passage to where Selim commanded. His guards fell before Pratap, and but for the steel plates which defended his howdah, the lance of the Rajput would have deprived Akbar, of his heir. His steed the gallant Chytuc, nobly seconded his lord and is represented in all the historical drawings of this battle, with one foot raised upon the elephant of the Mogul, while his rider has his lance propelled against his foe. The conductor destitute of the means of defence was slain. When the infuriated animal, now without control, carried off Selim. On this spot the carnage was immense, the Moguls eager to defend Selim, the hordes of Mewar to second their Prince who had already received seven wounds. Marked by the Royal umbrella, which he would not lay aside and which collected the might of the enemy against him, Pratap was thrice rescued from amidst the foe.

“Annals of Mewar.”

- “బదునాల్లు భువనముల్ ♦ వెదకిన రాజపుత్రకులట్టి విక్రమ ♦ రాసు లుండ!
రిట్టి పూజ్యుల బట్టి ♦ హింసించు మామొగల్ జాతులు పరమదు ♦ జ్ఞాతులగుతే!
గీ॥ దనువునను జీవ ముండెడు ♦ దాక, వారి చరణసేవ చేయుదుఁ గాని! ♦ మఱచి తప్పి
యైన, నినుమంత యపకార ♦ మాచరింప” నని ప్రతిన చేసి తనఖడ్గ ♦ మవని వైచె.
మ॥ తనచే నున్న రవిధ్వజంబుఁ గని “యీ ♦ తండ్రి ప్రతాపేశ్వరుం”
డని మోగల్ భటకోటి చుట్టుకొని ఖ ♦ డ్గానీకకుంలాది సా
ధనముల్ వైచిరి; కాని యాతఁ డణుమా ♦ త్రా వెన్కకుఁబోక, తే
తనముఁ వీడక, పోరుచుండె నరిసం ♦ తానంబు ఖండించుచుఁ.
- 315
- సీ॥ అరి వీడు, వీడెప్పుఁ ♦ డనరాక సంకులరణ మయ్యె; రాణా న ♦ రాతికోటి
మట్టడించెను; రాజ ♦ పుత్రపీరులు క్షీణబలులౌట మేవాడ ♦ భానుని గతి
సందిగ్ధముగఁదోచె; ♦ మందేహగణముతో రణమున రక్తధా ♦ రలను దోఁగు
తపనునిమాడ్కిఁ బ్ర ♦ తాపపృథండు గాయములతో రక్తసి ♦ క్తాంగుఁ డయ్యె!
- గీ॥ విరియఁ బూచిన కింశుక ♦ తరువువోలె వెలుఁగుచుండియుఁ గడు విజృంభ ♦ భించి వైరి
భలుల శిరములు చిదుగ్గిపలై ♦ వసుధ రాల, నతఁడు రణ మొనరించె భ ♦ యంకరముగ.
సీ॥ వెనుకు ముందులు చూచుకొనక, యూపిరి పుచ్చుకొనక, యాలోచించుకొనక, వీరు
వా రనుకొనక, క ♦ న్నడువారలను బట్టి చంపు నా సంకుల ♦ సమరమందు,
* నాసపుఖానుతో ♦ నాబదోనియు “మనప్రక్క, వైరులప్రక్క, ♦ రాజపుత్రు
లుండురుగా; వీరియందు శాత్రవు లంచు హితు లంచు మీ రెట్లు ♦ లెఱుఁగుచుందు”
గీ॥ రన, నసపఖాను “కన్యాసి ♦ కొనుచుఁ జీల్చి వేయుదుము; రాజపుత్రులు ♦ విమతులైన
విహితులైన యావనమతఁడ్యేషు లగుట నం దెవరు నీల్గినను మేలె” ♦ యనుచుఁ దెలిపె.
సీ॥ తమరాజరాజు ర ♦ క్తము గన్నడ శిశోదియావీరులును సలుం ♦ బ్రాధిపతియు,
శ్యామసింహాదులు ♦ సంవర్త సమవర్తిమూర్తులై యరిగళం ♦ బులను జీల్చి;
రపుడు మనస్సింహుఁ ♦ డాప్రతాపేంద్రుని యడుగులు మ్రొక్కి నూ ♦ ర్యధ్వజంబు
పెట్టికొండొకదూర ♦ మరిగె; నెచ్చట తవిధ్వజ మున్న నచటఁ బ్ర ♦ తాపుడుండు

At one stage in the fierce struggle Badouni asked Asaf-Khan how he could distinguish between the friendly and the enemy Rajaputs and was assured in reply that he could not do wrong if he shot, as sportsmen say “into the brown” because, as the commander cynically observed ‘On whichever side they may be killed it ,will be a gain to Islam.’

“ Akbar the Great Mogul ”

గీ! ననుచుఁ బెక్కురుయవను లుఁదరిగి; రంత, దురము భర మయ్యె; భటులతోఁ దొమ్మిదిగురు
గ్గి సోదరులతో మనస్సింహుఁ డాదినంబు స్వర్గమున కేగి చెల్లించె డస్వామిభక్తి! 318

మ! అవని వ్రాలగ ధేలవారనర పా డ లాధీశుఁ, డుద్యుత్ప్రీతా
పవిత్రాసంబునఁ బెల్లురేగుచుఁ ప్రితా డ పస్వామి రోపించి శా
శ్రవవిచ్ఛేదము చేయఁ జొచ్చెను సలుం డ బ్రాభర్తతో డాచు నా
హవరంగంబున వైరి వీరభటశీ డ ధ్వాళి విదారింపంగఁ. 319

తి గీ! బల్లెమది మూఁడుచోట్లఁ, దుఁపాకియొక్కచోటఁ, జంద్రహాసము మూఁడుచోటులందు
దాడి రక్తము లురలఁ బ్ర డ తాపదేవుఁ డొప్పె నంగారవల్లరి డ యో. యనంగ!

డ! తూములనుండి ధార లయి డ తోయము దూఁకెడు నట్లు; భీషదం
బై మెయినుండి తొమ్మిదియు డ నట్వది. గాయములందు నెత్తురుల్
భీమముగాఁగ దూఁక, రిపు డ వీరహయాలి భయంబు నొంది డి
క్కిమలఁ బాఱఁ, జైతకము డ సింహమామాడ్కిఁ జెలంగె నయ్యనిఁ. 321

మ! “విన! నేఁ డీమొగలాయివీరుల తలల్ డ భేదించు; నిదుండి రా!”
నని జృంభించుచు వైరిఁ గూల్చెడు ప్రతా డ పాధీశు నశించి ప్రా
థనముల్ సేసియు విన్నవించియు సలుం డ బ్రా భిల్లలోకేంద్రు లా
తనిఁ దోడ్చెచ్చిరి శత్రువీరభట మ డ ధ్యంబంబుఁ దప్పించుచుఁ. 322

మ! తనవంశంబునఁ బుట్టి స్వచ్ఛమగు స్వా డ తంత్ర్యంబుఁ గాంక్షించి యా
వనసై న్యంబును జించి చెండుచుఁ బ్రతా డ పప్రాభవుండఁ ప్రతా
పునకుఁ గల్లంగనున్న క్షేతము లవం డ బుఁ జూడఁగా నోడి క్రుం
కె ననంగా రవి పశ్చిమాంబుధి మునిం డ గె రక్తకాంతిచ్చుటఁ. 323

§ Manah seized upon the insignia of Mewar and rearing the golden Sun over his own head, made good his way to an intricate position drawing after him the brunt of the battle, while his prince was forced from the field. With all his brave vassals, the noble Jhala fell and in remembrance of the deed his descendants have, since the day of Huldighat, borne the regal ensigns of Mewar and enjoyed the right hand of her princes.

“Annals of Mewar.”

⊙ Three from the spear, one shot, and three by the sword.

“Annals of Mewar.”

సీ॥ ఆనాఁడు రణరంగ ధ మందుఁ గూడిన ప్రతాపపృథ్వీసుభటు లి ధ ర్వశియైరెండు
ర్వ వేలలో నెన్నిది. ధ వేల్పొంది బ్రదికి; రాతని బంధు లైదువం ధ దలు మడిసిరి;
త్వారువీరులు మూఁడు ధ వందలేబదిమంది పడి; రొక్కొకకులాబు ధ వందలుగను
భటులఁ గోల్పుడియె; యా ధ వనపక్షమందుఁ దొంబదివేలు వ్రాలి రఃకృదనమందు;
గీ॥ మూఁడులక్షల కెక్కుడై ధ మొగలుభటులు మనినవారెల్ల గాయముల్ ధ దినినవారె
శత్రులందాఁక నోపక ధ సైన్యమెల్ల నిలిచె బెగడంది నింగిఁ జూఁడుకులు నిగుడ్చి,

—*) కృష్ణసింహుఁడు యుద్ధమునుండి వెడలిపోవుని ప్రతాపసింహు నడ్దించుట. (*—

మ॥ పరమోదారుఁ బ్రతాపుఁ గన్గొని సలుం ధ బ్రాభర్త “యెల్లప్పు డి
తరునై నీముఖచంద్రునిఁ దవిలి లో ధ కాష్లాదముక బెంచు నా
దరహాసాంకుర మెందు దాఁగె! నిటు చిం ధ తక్ గుండ నేలా! సురే
శ్వరుఁడుఁ గాలము దప్ప నొక్కకరణేఁ వర్తించుటల్ వింతయే! 325

సీ॥ “ఎకలింగేశ్వరుఁ ధ డిచ్చిన దానితో నేవేళఁ దృప్తి ప ధ హించు టొప్పు;
సాధనసంపత్తి ధ చాలమి విజయ మొందఁగలేక పోయియుం ధ డంగవచ్చు;
బరిభూతి యనినంతఁ ధ బ్రళయమంచుఁ దలంప; మపజయంబున సత్యమతిశయిల్లు;
నీపూట కిది చాలు; ధ రేపు మరల వచ్చి భువనముల్ కీర్తింపఁ ధ బో రొనర్త;

గీ॥ మంతకాల మజేయ మై ధ యెసఁగి ధర్మ మహిమ స్వాతంత్ర్యదీక్షయు ధ మనల విడువ
వంతకాలము శాత్రవు లంగుళంబు మేర యైనను గదలింప ధ లేరు మనల. 326

చ॥ ఇదియుఁ బ్రదోషకాల; మిపు ధ డెట్లును యుద్ధము నిల్చె; నిందుఁ జే
యఁ దగిన దేది కన్పడదు; ధ హాయిగఁ గొండను దాటి పొమ్ము; నేఁ
దుదిమొద లేచమూతతులఁ ధ దోడ్కొని నీపదముల్ భజింపఁగా
నుదయమె వత్తు; నొండుగతి ధ నుల్లమునక దలపోయ కేఁగుమీ!” 327

మ॥ అనఁ “దండీ! నను నమ్మి కొల్వఁగల నే ధ నాధీశ్వరుల్ వాల్చి కూ
లిన నీచీకటిఁ ద్రోసి నే నెటుల హ ధ వ్రీఘాటు వీడంగ నే

§ But the desperate valour on the part of Rana Pratap was unavailing against such a force with numerous field artillery and dromedary corps mounting wivels and out of twenty two thousand Rajputs assembled that day for the defence of Huldighat, only eight thousand quitted the field alive.

“ Annals of Mewar ”

సీ॥ అన్నపు; స్వామివి; యాచార్యుడవు; ప్రాణమెత్తుగాఁ చూచి న ధన్యు నిన్నుఁ
దెగనాడి, యకట! భ్రాతృద్రోహమును గురుద్రోహంబు నొడిగట్టి, తురకలందుఁ
గలిసి, మేవాడపైఁ గత్తిగట్టుటను మాతృద్రోహ మొనరించి తిట్లు పడితి!
నేఱు వాఁడే బాష్ప వారి నీయడుగులు తడుప నాచిత్తము తలము నొందె!

గీ॥ సఖిభువనవంద్యంబు నీయడుగుదోయి దలఁతుడు నాదు పాడుచేతుల స్ఫులింగంబు;
బెరిగెఁ గొండలు కొండలై దురితరాశి; యెట్లు కృపఁ దేల్చువో! నన్నుఁ నింకమీఁద.

సీ॥ మరణదండన మాన్చి కరుణించి యమృతసారము పోసి తనదుప్రాణమున కన్న
నెక్కుడుగాఁ జూచి యిర్వదేడులదాఁకఁ గ్రింద మన్నని బాజ్జి యందుఁ జేర్చి
జనకుడై పెంచె శాశ్వతయశోనిధి సలుంబ్రారాజ్యలక్ష్మిగా రాపుభర్తః
యకటకటా! నోర ననరాని విధమునఁ గాఱు లాడితిఁ గండ కావరమున;

గీ॥ సఖినవ కిసాల కోమలం బై తనర్పు నామహారాజు మది యెంత యడలె నొక్కొ!
యాపితృద్రోహ మొక్కడే యెట్టిరుగ్గుతులకు నైనను గొంపొవఁ గలదు నన్ను.

క॥ ఈతటి నీపంచమహాభూతమ్ములు సాక్షి; వైరము నశించెను నా
చేతమ్మున; నన్ను గృహస్వీతుడవై యేలు" మనినఁ బృథ్వీశ్వరుడు, 339

సీ॥ “నిర్వృత్తుకంబుగా నీవు వాదాడి నన్నెడఁబాసి చని పెక్కు లేడు లయ్యె!
బోరాని చోటికిఁ బోతివి! కొలువంగఁగూడని విమతులఁ గొలుచుచుంటి!
పుదయంబునుండి నన్నెదిరి తఱిమి పోరు నడిపితి సాయంత నంబువఱకు!
మూఁడుమాఱులు నన్ను ముట్టి యంతంబునొందింప గట్టిగఁబ్రయమి త్నించుచుంటి!

గీ॥ పని ముగిసి గంటకాలేద! యపుడె యేడ్లపాడవున నెసంగు వైరంబు పాలిసెననుచు
నిచ్చకపుమాటలాడుచు నిటులువచ్చి! తెఱుల నిను నమ్మనగును! నా కెఱుకపడదు

క॥ దుర మొనరించుటకే యిపు డరుదెంచియున్న యష్ట దగ్రజుడెపు డె
వ్వరు కోరిన వెనుదీడని యెఱుంగు" మని వచింప సూక్తుఁ “డిటు లేమిటికే! 341

సీ॥ సకలసామంతరా జసమూహములు సభాస్థానంబునందు నిర్లక్ష్యగణంబు
తెఱుగునఁ గొలువంగ దేవేంద్రసమవై భవంబున నీవు మే వాడరాజ్య
సింహాసనం బధి ప్పించి యేలుటఁగాంచి యెడఁద నోరిమిలేక యీర్ష్య వాడమే!
గాని యెన్నెన్నియో గతుల యత్నించి బయల్పడనీక లో నణచికొంటి!

గీ॥ వేటచాలించి కూర్చున్న వేళ వెట్టులో హఠాత్తుగ నదియు బై కుబికిరాఁగఁ
బుద్ధినెపమున నితోడ వాడుమెంచి యుంటి! నాచిత్తవృత్తి యట్లుండె నాడు.

- సీ॥ సందెజామున నిన్ను ♦ శత్రునైన నములు హస్తీభూతుకనుమఁ గా ♦ ల్నిలుకఁబోవ
నెటనుండివచ్చెనో ♦ యేటుదూఁకినయట్లు మాతండ్రి యాసలుం ♦ బ్రామహింనుఁ
డిరులు క్రమైడువేళ ♦ కిరువదిరెండువే ల్దొరలు గొల్వంగ నీ ♦ వరుగుదెంచి
సూర్యధ్వజము నిల్వఁ ♦ జూచితి! నపుడ నామదిలోన నొకగొప్ప ♦ మార్పుగలిగెఁ!
- గీ॥ బక్షివలె నీపదములొద్ద ♦ వ్రాలియుందుఁ గాని రిపుల యుప్పునుదిన్న ♦ కారణమున
రాత్రి నిలిచి పొగ్గటనుండి ♦ రణము నడిపి వాణ్ముణ మావిధమున దీర్చంగఁగంటి
- గీ॥ అని ముగిసినంత సకలసే ♦ నాధిపతుల మంబరీశ్వరు శివీరంబు ♦ నందు నుంటి!
మంత నీవు దేవా! చైత ♦ కాశ్వ మెక్కి యరుగు టందఱమును గంటిమడ్రోదెనను.
- సీ॥ అంబరీశుఁడు 'పోయె ♦ నడుగొ! ప్రతాపుఁ డాతనితలఁ దెచ్చు నీ ♦ రునకు మాశ్వ
ధర యిత్తు'ననియె; మూ ♦ ల్తా భౌరాసాదొరల్ గదలి; రేకాకి నిఁ ♦ గాంచి కరిగి
మొగలులదెసఁ గిన్న ♦ పొడవి యాయరువురఁ దఱిమి గీటడఁచి నీ ♦ దరిఁ దరిసితి;
మూఁడేడ్లకఱవున ♦ మునిగి నేటికిఁ గంటిఁ దనివినో భ్రాతృవ ♦ త్నలుని నిన్ను;
- గీ॥ నకట! యీర్వాగ్రహగ్రస్త ♦ మైన హృదయపాపమెల్లఁ బశ్చాత్తాపవహ్ని సమసఁ
ద్యత్కృపామృతవృష్టి నా ♦ పైన గురిసి ననుఁ గృతార్థుని జేయు మ ♦ నాథనాథ!
- గీ॥ అకట! నావంటిపాపాత్ము ♦ నకుఁ బవిత్రమైన మేవాడఁ జోటుండదని యెఱుఁగుదుఁ!
గాని నీదువిశ్వవిశాల ♦ మైన హృదయనీమఁ దాపుడుననియె వ ♦ చ్చితి త్నమింపు.
- క॥ మదిఁ గోపము వాయదయే నదె కుంతము నీదుహస్త ♦ మం! దిదిగో నా
హృదయము! సూటిగఁ బొడుపుము! పదనీమను వ్రాలి విడుతుఁ ♦ బ్రాణానిలముల్!"
- క॥ అని జడివట్టినవడుపునఁ గనులను బాష్పములు దొరఁగ ♦ గద్గదకంఠం
బునఁ గేలు మొగిచి నిలిచినఁ గనుఁగొని వాత్సల్యరాగ ♦ కళ లుట్టిపడన్, 348
- సీ॥ బొను! నావెన్న-మూఁ ♦ డశ్వముల్ తఱుముచు నరుగుదెంచుట మున్నెయరసియుంటి!
నటఁ గొంతసేకటి ♦ కగపడె రెండుమాత్రము! మఱియును గొంత ♦ తడవునకును
మిగిలె నొక్కం! డంతఁ ♦ దగిలె నీ యే అడ్లమై! దీని దాఁటెడు ♦ నంత నీవు
పిలిచితి! శాత్రవ ♦ పీరులయశ్వంబు లవిగొ! శాతులులేక ♦ యడవివట్టె!
- గీ॥ మంచిమనసున నీవరు ♦ దెంచియుంట కింతకన్నఁ దార్కాణ మిం ♦ కేమి వలయు!
రణవరాజయదుఃఖని ♦ ర్మగ్నుడనగు నాకు సోదరలాభ మీ ♦ నాఁడు గలిగె. 349
- గీ॥ ఇట్లు లనుతాపపడి యుప ♦ కృతి యొనర్చి సరసఁ జేరితివని విన్న ♦ తుణమె నిన్ను
శిరమునను జేర్చుకొనుఁ గృష్ణసింహవిభుఁడు! పరమ కోమల మమ్మహాప్రభువుమనసు

గీ॥ మబ్బుతెర జాట సుప్రభా ♦ మహితుడైన చంద్రునివిధానఁ గిల్పిషఁజూశనమున
ద్విగుణిత కళావిభాసివై ♦ తేజరిల్లుచుండు నీ వేరికైన మా ♦ న్యుడవు కొమర! 351

మ॥ నను నీవితగ వేడుకోవలెనె! య ♦ న్నా! ర"మృటంచు బ్రతా
పన్మహాత్తంసుడు సూక్తుఁ గాఁగిటను ని ♦ ల్బు, వాడు హర్షించె; నం
తన నిల్వంగనులేక చైతకము క్రిం ♦ దన్ వాల్లె; వీక్షించి గ్ర
క్కున జీనిన్ సడలించి తేడు సరస్వ ♦ గూర్చుండె జంతారతిన్. 352

—*) చైతకాశ్వము వీరస్వర్గమున కేగుట. (*—

మ॥ అతిదీనంబుగ స్వామిమోముఁ గని యా ♦ యత్యుత్తమాశ్వంబు బా
వృతతుల్ వీడుచు మందమందముగ హే ♦ షాధ్యానమున్ జేసి, యం
చితమా భక్తిఁ దదీయపాదములపై ♦ శీర్షంబుఁ బొందించి స్వ
స్థతఁ గన్మానె; మతెట్ట మేల్కొనని ని ♦ ద్రానిష్ఠలో మున్లుదున్. 353

చ॥ 'అకటకటా! జగత్ప్రళయ ♦ మైన, నొకంగుళమైనఁ దప్పుదా
రికిఁ జన కాయరాతిహయ ♦ బృందము భీతిలి పాటఁ దాకి యా
ర! కుడిభుజంబ పోచు సమ ♦ రంబుల నన్ను భరించుచుంటి; వై
తకమ! ఋణానుబంధములు ♦ తప్పెనె! నీకును నాకు నేటికిన్. 354

సీ॥ నాయెడ నీకు నెం ♦ తటి భక్తి! యెంత విశ్వాస! మెంతటి మహా ♦ త్సాహభరము!
కొడుకునకన్న నె ♦ క్కుడు ప్రీతిఁ బండ్రెండు వత్సరంబులుగ నా ♦ పంచ గాచి!
తకటకటా! శిర ♦ మందుఁ దురాయితోఁ బెండ్లికొడుకునట్లు ♦ వెడలివచ్చి
కనుపిం దొనర్తువు; ♦ కదనరంగముల నీసరిలే దనఁగఁ గీర్తి ♦ నెరపినావు;

గీ॥ బంధులను నాపులను వీడి ♦ వచ్చునన్న విడువఁజాలక యిందాక ♦ వెంట వచ్చి
తోయి! మధురాతిమధురమై ♦ యొప్పు నీవు వీరహేష నాలించెడు ♦ పెంపు చెడనె!"

—*) సూక్తసింహుఁ డన్న కశ్వమునిచ్చి యవనుల శిబిరమున కేగుట. (*—

సీ॥ అని కుండఁ గని సూక్తుఁ ♦ "డ్రభంబు తలపైన నొఱుంగ సుంత కలంగియెఱుంగవీవు;
చైతకంబు మృతికి ♦ శతపత్రజైత్ర నేత్రముల బాష్పములు ము ♦ త్యంబులట్లు
క్రమ్మ నేఁ గని యోర్వఁ ♦ గాఁ జాల; నిదిగో నా "యంకారు;" నీసేవలవధరించు;
దీనిని గొని భద్ర) ♦ మా నెడ కేగు; మంబరుభర్త మో మొక్క ♦ మాఱు చూచి

గీ॥ త్వరితముగ వచ్చి నీపదద్వయముఁ గొలుతు,” ననుచు, నశ్వము నిచ్చి జోహారొనర్చి
యటుతనున్న భోరాసాను ♦ హయము నెక్కి యరిగి కనె మొగల్ సర్వశేనాధినాథు.

గీ॥ “అప్రతాపుని శిర మేది! ♦ యకట. కానరారె! మూర్తాభోరాసాను ♦ వీరవరులు!
నీహయం బేది! సూక్త! సందేహమయ్యె! జెప్పు సత్యం” బనిన, మానసింహుఁగాంచి,

సీ॥ “అల్ల హస్తీఘాటు ♦ నందు సూర్యధ్వజం బెత్తినప్పుడె చిత్త ♦ వృత్తి మాతే;
నాల్గులక్షలు మిమ్ము ♦ నావార లిరువదిరెండువేల్ దొర తెది ♦ రింపఁ గంటి;
నవజయంబున ఖన్ను ♦ డై యన్న యని వీడి యొంటిఁ బోఁ దలను దెమ్మంటి వీవు!
పొగిలి నాహృదయంబు♦మూర్తాభోరాసాను భటులఁ గూలిచి వాడు♦వాజి విచ్చి

గీ॥ పంపి నినుఁ జూచి పో నిట్లు ♦ వచ్చినాడ! నమ్మినను నమ్ము; లేక చి ♦ త్తమ్ము వచ్చు
నట్లు దండిపు! వెఱవ! నాప్రాణమాన”యనిన, మానసింహుఁడు కోపమొది నిలిచి,

శా॥ “మేమై నీవిపు డాప్రతాపు తలఁ దె ♦ మ్మి పొమ్మనక లేకు; తా
నై ముందుఁ బడిపోయి మాహితుల సం ♦ హారంబు గావించి రా
గా మే లెంచి పోలంగఁ బంపె; నను నిం ♦ గల్ చేయుచుక వచ్చె; నీ
సవ్యమిద్రోహినిఁ బట్టుకొండు; చెఱ నుం ♦ పకబోలుఁ, బో నీకు లే!” 359

—*) సూక్తసింహుని దండింపవలదని యబ్ధూరహిమాను వాదించుట. (*—

గీ॥ అనుచు గల్గింప నచటి నై ♦ న్యాధిపతులు వానిఁ జుట్టి; రబ్ధూరహి ♦ మానుఁ “డిశఁడు
ధైర్యమున వచ్చి యున్న సత్యంబు చెప్పె; నే మనఁగఁ బోతుఁ” డని యంబరీశుఁ జూచి

మ॥ “ఇతఁడుక సేనును రెండువత్సరము ల ♦ యొక్క మైత్రిఁ బాటించి; పు
ణ్యతముం డగుచు వచ్చితు నిక్కముగ; ద్రో ♦ హం బుండెనేనిక బ్రతా
పు తలకఁ దెమ్మనినట్లె నీదగు శిరం ♦ బుక జెండియే యున్న మా
స్థితి యెట్లుండెడి! నినుకేసియును యో ♦ జిం పంగ సంగుడునే! 361

ఆ॥ భ్రౌత, కొలముసామి, ♦ పౌరుషవంతుండు, రాజరాజు, రణప ♦ రాజితుఁ డయి
చను ప్రతాపుఁగూర్చి♦సాయంబు చేయు టబ్బురమె!” యని సలీముమోముఁ గాంచి,

ఉ॥ “ఈరణమం దిటుల్ మనల ♦ నిందఱ నొంచి కలంచి తోలగా
నేరిచె! నాప్రతాపవిభు ♦ నేటి యమానుష వీర విక్రమో
దార విహారముల్ గనినఁ ♦ దప్పుక లోకము లన్నియుక నమ
స్కారము చేయు నన్న, నను ♦ జన్మండు మెచ్చి చనంగ వింతయే! 363

ఉ॥ ఏనును రాజపుత్రుల జ ధియించి యశంబుఁ గడింప వచ్చితో;
గాని, తదీయపౌరుష వి ధి కాసము దైవత దైత్యకోటులు
గానము చేసి రిప్పుడు: జ ధి గన్నతశౌర్యఁ బ్రతాపు మానవు
డౌ ననరాదు! దేవుఁ డను ధి టర్హమటం చని తోచు నామది.

364

సీ॥ హారావలీపర్వ ధి తాగ్రంబునం దొక్క నవరత్నదివ్య మం ధి డపము గట్టి!
యపరఁజితో నామ ధి హాభాగు విగ్రహం బమరించి తన్మధ్య ధి మందు నిలిపి!
విశ్వశోభన మైన ధి వేళలో నాధీరు పరమపావన వామ ధి పాదమాగు
సకలజగజ్జేత్ర ధి సంజ్ఞా మనోహర స్వర్ణతులాకోటి ధి సంతరించి!

గీ॥ భక్తిమెయి విశ్వవీరప్ర ధి పంచ మెపుడు నర్చ చేయంగవలయు శూరాగ్రాయాయి!
యమృహారాజుఁ బోలు ధి ధి ర్మానుయాయి! సురలయందైన వెదకిన ధి దొరుకుటరిది.

సీ॥ జగముసంభవ మైన ధి డ్దగమునుండియు నేటిదాక స్వాతంత్ర్య మిం ధి తటి మనోగ్ర
దీక్షతోఁ గొలిచిన ధి ధీరుండు గనుపింపఁ; డిప్పుడు మనియున్న ధి యెల్లవార
లడుగులకు మడుగు ధి లిడి కొల్లు; రాఁగల యుగములలోఁ బుట్టు ధి పొనువారు
స్వాతంత్ర్యధర్మదీ ధి డ్దాగుమాత్రముఁ డంచు నాచంద్రతారార్క ధి మభినుటింతు;
గీ॥ రమ్మహాత్ముని సోదరుఁ ధి డైన సూక్తుఁ డితకాల మిచ్చట నిల్చు ధి టెంతో భాగ్య;
మితనిఁ బ్రతాపుఁడేరఁ బోనిండు నేడు; మన్ననముచేసి, కడుఁ బెద్దమనసు చేసి."

మ॥ అని భాషింప, సలీము, సూక్తుఁడని "య ధి య్యా! నీవు మాయుష్షును
దిని మీయన్నకె సేవ చేసితి; నినుక ధి శిక్షింపఁగా నొప్పు; నై
నను సత్యంబు వచించుటకె బ్రదికి, తం ధి డక నిల్వ కెందేని బా"
మ్మని శాసించె, "సెబాసు మంచిది సలా" ధి మా చేఁగె నాసూక్తుఁడు.

367

—*) బదోని డిల్లీకివెల్లి పాదపాకు యుద్ధఫలము దెలుపుట. (*—

సీ॥ అప్పు డంబరుభర్త ధి యాజ్ఞ బదోనియు నానాటియుద్ధంబు ధి నందుఁ జంద్ర
భట్టారకుని భద్ర ధి వారణంబును గొంచు శీఘ్రప్రయాణముల్ ధి చేసి, ఢిల్లీ
కరిగి, యక్బరువిభు ధి నడుగుడమ్ముల వ్రాలి, పూసగుచ్చినవిధం ధి బునను సమర
వార్త లన్నియుఁ దెల్పి ధి వారణరాజంబు నర్పించి నిలిచిన ధి యక్బరుపతి.

గీ॥ ముద్దుమోమునఁ జిటునవ్వు ధి మొలకలెత్త నాణిముత్యపు హారంబు ధి నటుత వైచి.
చంద్రహాసంబు యావనా ధి శ్వంబుఁ బారి తోషికము లిచ్చి యశని సంతోషపటచె.

ఉ॥ అంతటఁ గొన్నినా ఘ్నదుగ ♦ నంబరుభర్త; సమస్తవాహినీ
కాంతులు నై న్యముల్ గొలువఁ ♦ గాఁ బయనించుచు ఢిల్లీ చేరి భూ
కాంతుని పాదపంకజయు ♦ గంబు సమీపమునందు వ్రాలి, నే
కాంతమునక విభుం డతని ♦ కార్యము మెచ్చక మందలించుచున్,

369

—*) అక్కరుసార్యభాముఁడు మానసింహునితో నిష్ఠురోక్తులాడుట. (*—

మ॥ “నిను మేవాడకుఁ బంపునట్లు మది నుం ♦ డెన్ గొండల ట్లాప్రతా
పుని నిర్జింతు పటన్న యాసలు; సమి ♦ ద్భూమిన్ నినున్ వైరి మా
ర్కొనెనో లేదొకా! సర్వమున్ విడిచి నా ♦ కున్ జెప్పఁగా వచ్చి; తే
మని చింతింతును! మందభాగ్యునకు నే ♦ లా పట్టు! సద్యోగముల్.

370

చ॥ అకటకటా! ప్రతాపు నెటు ♦ లైనను ద్రుంపు మటంచు నేను జె
ప్పకొనిన యంతసే పయినఁ ♦ బోవలదే! యొకపూటలోనె వె
న్న కరుగుదెతురే! యకట! ♦ కట్టిడినై నిను సమ్మించుదుకై
వెకలిని జేసి; తేమనుచు ♦ వేయు విధంబుల నిన్ను దూఱుదున్!

371

సీ॥ ఎంత కాలమ్ముగా ♦ నీయుద్ధ సంరంభ! మెంతటి సన్నాహ! ♦ మెంత సేన!
యెన్ని శస్త్రాస్త్రంబు! ♦ లెన్ని సంభారమ్ము! లెందఱు సేవకు! ♦ లెంత వ్యయము!
నాస్థితి యకట! కొం ♦ డను ద్రవ్వె యెలుకను బట్టిన చందానఁ ♦ బరిణమించె;
గడకు హాల్గీఘాటు ♦ కనుమలో నట! యొక్కపగలఁట! ఘోరాహా ♦ వంబు గలిగె
గీ॥ నట!తుదకు నాకె జయ మయ్యెనట! యివేటి మాటలో! నేను విన నోప! ♦ మానసింహ!
నావెతలు మాన్ని ననుఁ దేర్చినీ వెవండ! వగు నదియుఁ గాక మాన” దటంచు విసిగె.

సీ॥ అప్పు డంబరునేత ♦ యక్బరీశుని గాంచి “దేవ! నీ విల్లు చిం ♦ తింపఁ దగునె!
నాజీవితంబును ♦ నాయభిమానంబు నీయధీనముచేసి ♦ నిలిచినాడ;
శక్తివంచనలేక ♦ ఊణ మేమఱుగఁ బోక యాప్రతాపాధీశు ♦ నని నెమర్తు;
యముడనై యతనిప్రా ♦ ణానిలముల నూడ్చి పీల్చి పిప్పియొనర్చి ♦ వెతలఁజెనుతుఁ;
గీ॥ బలుకు లొకవేయు నేటికి! ♦ భరతఖండ మందు శాశ్వతస్థాయిగా ♦ యవనలోక
రాజ్యసంస్థాపనాచార్య ♦ రాజరాజ బిరుదములు నీకుఁ గూర్చి శో ♦ భిల్లఁజేతు.”

మ॥ అన, నక్బర్ విభుఁ డానుగాకని కరం ♦ బానందమున్ బొంది “యొ
క్కనిమేషంబును నూరకుండకయె సుం ♦ గ్రామంబు సాగింపు పా”

మ్మని శాసించిన, మానసింహుడును సే ♦ నాథీశ సైన్యంబులఁ
గొని రాణాపయి కేఁగు నుత్సుకతతోఁ ♦ గొల్పిండ్ల నీర్వాళివై.

374

గద్య:- ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకపంశదుద్ధాంభోరాశి
రాకాక్షైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహవధాని
పంచానన్యకావ్యకళానిధీత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి
రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
“రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్ర” బ

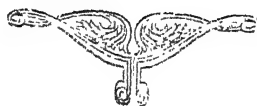
ను పద్యకావ్యమునం

దుఁ దృతీయా

శ్వాస

ము

సంపూర్ణము.

(శ్రీ)

కామేశ్వరైవ సము.

రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర.

చతుర్థాశ్వాసము.

మ॥ స్థిరశౌర్యుడు ప్రతాపసింహపతి హా ♦ వ్రీఘాటు యుద్ధంబురా
తిరి సూక్ష్మ విడనాడు నా పిదప న ♦ ద్రిశేష్ఠముక్ దాటుచుక్
మఱునాఁ డయ్యదయాప్రి సూర్యుఁ డుదయిం ♦ పక్ బోవు నవ్వేళకుక్
దరియక్ బోయెను శైలమార్గములగుం ♦ డక్ “శైలవారా”ధరక్. 1

సీ॥ జాము ప్రాదైక్కెడు ♦ సమయంబునకు సలుంబ్రాభర్త యెదిగి భూ ♦ పతి పదాబ్జ
ముల వ్రాలి “దేవ! వీ ♦ రలు ప్రమరలు; వీరు చోండావతుల్; వీరు ♦ చోహణభటు;
లీతఁడు శ్వామసిం; ♦ గితఁడు ఖేల్వాపతి; బేడ్లా-కొటేరియా ♦ విభులు వీరు;
తమతమ పై న్యశే ♦ షములు గొల్వంగ సీశ్రీపాదసేవఁ గాం ♦ టింది వచ్చి;

గీ॥ రాదరింపవె!” యనిన, పై ♦ న్యపతులెల్ల మ్రొక్కి నిలిచిరి; భిల్లులు ♦ ముందుఁగొలువ
వందన మొనర్చె భీమచాం; ♦ దందఱఁ గని కూరుచుండంగ నియమించిఁ ట్కోటివిభుఁడు,

—*) వీరస్వర్గమునకేగిన యనుచరులఁగూర్చి ప్రతాపసింహుఁడు విచారపడుట. (* —

చ॥ “మనమును నాలుగేండ్లుగ స ♦ మస్తవిధంబుల నాని పూని చే
సిన బహుళశ్రమంబు ఫల ♦ సిద్ధి వహింపక నేడు నిష్ప్రయో
జనముగ నయ్యె! సాటి నృప ♦ సత్తములక్ దలయెత్తి యెట్లు చూ
డ నగు! విధాతచ్చెన్న మక ♦ టా వికటించెనె! యిట్లు నాదెసక్. 3

సీ॥ భూదేవతాళి క ♦ పురపుహారతు లిచ్చి మంత్రపుష్పము పెట్టు ♦ మహితదేవ
పూజాగృహం బట్లు ♦ పొదలె నాసేనతో నిన్న హాస్తిఘాటు ♦ నికటసీమ!
గంట లిర్వడినాల్గు ♦ కడచిపోకయ మున్నె పెండ్లికొడుకులట్లు ♦ వెలయు శూరు
లెందఱు కన్నుల ♦ కందక చాటైరి! పదునాల్గువేలు స ♦ దృఢులు గూలి!

గీ॥ “రక్క-టా! కడుపున హాల † హాలము పోయు వడుపునం దేహముంతయును కుడుకులైతై!
నమృతభాండము పలువ్రక్కలగుచు విరిసె! బెండ్లి చవికె గుభాలున విటుగఁబడియె.

మ॥ “అదయుల్ శత్రులు గావలియిన్ గొనిన, రా † జ్యంబూడి చిత్తూరులోఁ
బదముల్ మోపినదాడి, దండ్రవలె మే † వాడ్ రాజ్యలక్ష్మీపదం
బుఁ దలన్ నిల్పుచు, రామచంద్రనృపుఁ డె † ప్లు భక్తి సేవించె; నా
సదయస్వాంతు ఋణంబుఁ దీర్పఁగలనే † జన్మాంతరం బందునున్! 5

శా॥ “అటుక బైఁ బదియేండ్ల ప్రాయమును బూ † జ్యస్వాంతమున్ మన్మథా
కారం బొప్పెడు లేతకుఱ్ఱుడు తురు † ప్పు శ్రేణులన్ దాడి, కం
గారై పాటఁగఁజేసి శాశ్వతయశః † కాయంబునన్ నిల్చె; ఖం
డేరావు బురుడించు పోలరులఁ గం † తే! యే యుగంబందునున్. 6

సీ॥ “తొరుమ్మ- విపుల ప † దాతివర్గము దూసి యాశాంతముల కేఁగు † నట్లు దోలె!
యావన బహుళ బృ † నాన్నాళికాస్త్రముల్ వేలకువేల్ పిండి † పిండి లేపె!
రెండువేల్ భటులతో † రెండులక్షలు తురుష్కుల లీలఁ దాడి గ † గ్గోలుపటచె!
నైదువందలు వీరు † లదిమి చుట్టిన వ్రేలు తననైఁ బడకయుండ † నని యొకరై!

తే॥ జగము పుట్టినదాది నీ † క్షణముదాక బదియు నేడేండ్లప్రాయంపు † బాలుఁ డింత
శౌర్యముం జూప లేదని † జనము వొగడఁ దివిరె! నకట! సామాన్యుడే † జేజసింగు!

సీ॥ “తనదేహ ధన జీవి † తము లిచ్చి మాతృదేశముఁ గొల్పు భక్తివి † జ్ఞానమయుడు!
పదునాల్గొకముల్ † గదిరినఁ దనపట్టు వీడని పరమగం † భీరమూర్తి!
మృత్యుదేవత నైన † మిత్రునియట్లు ప్రేమించెడు వీర ల † క్షీప్రభుండు!
మత్పదం బేకాగ్ర † మనమునఁ గొలుచు పూర్ణస్వామిభక్తిప † రాయణుండు!

తే॥ “భారతమునకె కాక వి † శ్వమున కెల్ల యశముఁ జేకూర్చి జాలు మహాబలాధ్యుఁ!
ఊర! రాతోడ్కులంబు ధ † న్యతమ మయ్యె! దేజసింహావతారసం † యోజనమునరి

తే॥ తండ్రవలె నేలె; మనసు మె † త్తనిది! వీర సమరరంగాభ్రసీమఁ బ్ర † చండభానుఁ!
డకట! భానుసింహుండు గూలె!” † ననుచు వగచు నాప్రతాపునిఁ గని సలుం † బ్రాధిపతియు

చ॥ “అనిఁ బడు భానుసింహవసు † ధాధిపు సాద్రస్యపాలుఁ డవ్వె చెం
తనుగల శైలగహ్వరము † దాపునఁ జేర్చి సపర్యచేసె; నా
తనికి భయంబు లే”దనఁ బ్ర † తాపుండు “కీడున మేలు గల్గె! దే
వుని కృప”. నంచు నాత్మఁ దల † పోయుచు మ్రొక్కె నిమిలితాక్షుండై. 10

—*) ప్రతాపసింహుడు సేనాధిపతుల సత్కరించుట. (*—

సీ॥ అల సలుంబ్రాధీశు, † నవ్వల సాద్రీశుఁ, బదపడి భేల్వాన్తు † పాలుఁ, బిదప
బేండ్లా-కొటేరియా † పృథ్వినాయకులఁ బేర్చిని జూచి “మీరును † మీరు మీరు
సంవర్త-సమవర్తి † సదృశులై నిన్న హల్లీఘాటుకనుమ న † మోఘధాటిఁ
బరసేనఁ దాడి యు † గ్రరణంబు సాగించి కొఱలేక రిపులను † గూల్చినారు;

తే॥ స్వామిభక్తిపరాయణుల్ † సరళమతులు మీయెడఁ గృతజ్ఞుడ” నటంచు † సాయము విను
తించి వేఱేర్వర సరసకుఁ † దీసి వారి వారికినిఁ గొన్ని ఫలములు † పంచి విభుడు; 11

సీ॥ “యువరాజ మానసిం † హులయేన్దు చైతకాశ్వము ధాటి కోర్వక † పాటు పిదప,
వేలు లక్షలు మొగల్ † వీరులు నను ముట్టఁ ద్వర వచ్చి నారవిధ్వజముఁ గొనుచుఁ,
దురకఘాతలఁ జాల † దూరంబుఁ జేర్చి నాపైని యొత్తడి శర్దఁ † బాయఁజేసి,
తోమ్మండ్రుగురు తన † తోఁబుట్టువులఁ గూడి స్వామిభక్తిని జూపి † స్వర్గ మేగె;

తే॥ నామనస్సింహునకును మే † లేమిసేతు! నతని యనుజండు జ్ఞాతి యీశ్వరమసింహుఁ
⊕ బృథనసీమల నాకుడి † పంకఁ బోరునట్టి యధికార మిచ్చి యి † ప్లాదరింతు. 12

సీ॥ ఇళమీఁద యుద్ధంబు † లెసఁగుచో సాద్రీశుపాలురే దినమణి † ధ్వజము పట్టి
నన్నుఁ బాయకయె వెం † టన యుండెదరుగాక! యాస్థానమును జేర † సరుగునపుడు
ధృ తస్సంధుభులు రాజ † ధాని నాహర్మ్యసింహద్వారమును జేరు † సంతదాఁక

ప్రమోయుచుండెడుఁగాక! † యీయన్వయమున నిప్పటినుండి సాద్రీశు † పాలమాఘ
తే॥ లందఱును దమ నామధే † యములముందు రాజపదలాంఛనమ్ము గౌరవపదమ్ము
దాల్చు గావుత పంశజల్ తరతరముగ” ననిన, ‘బళి’ యనె నైకకంఠ్యముగఁ గొలుపు.

క॥ “దేవా! నీసేవను ఝాలాపంశము ధన్య మై చె † లంగె” ననుచు శ్వ
మావని పతి మ్రొక్కెను; సంభావనమెయిఁ బతియు భిల్ల † పతిఁ గన్గొనుచుకా, 14

⊕ A splendid act of self devotion of the Jhala chief, when Rana Pratap was oppressed with the whole weight of Akber's power, obtained with the gratitude of this prince, the highest honours he could confer—his daughter in marriage and a seat on his right hand,

“Annals of Mewar.”

§ The descendants of Manah yet hold Sadri and all the privileges obtained on this occasion. Their Kettle drums beat to the gate of the palace, a privilege allowed to none besides and they are addressed by the title of Raja.

“Annals of Mewar.”

మ॥ “తరమే! నిన్ను నుతింప; నీభుజమ యా ధారంబు నా కుగ్రసం
గరరంగంబుల; దేన నెట్టులు బహూ ధారంబుఁ గావించుఁ! బ్రే
మరసం బోడఁగఁ గాఁగిలింతు” నని సం ధావించె; నట్లే వడి
మొరసెన్ భేరులు, సూక్తుఁడు నిజబలు ధుల్ గొల్పఁ గానంబడెన్. 15

—*) సూక్తసింహుఁడు పృతాపసింహుని జేరవచ్చుట. (*—

ఉ॥ “నిన్న నితండు చేసిన ప ధిన్ దని వొందక వైర మూని, నే
డన్నను దాడ వచ్చె! దును మాడరె వీని” నటంచు బల్కి యం
దున్న సమస్తపీరులు మ హోద్ధతి లేవఁ, బ్రతాపుఁ డంతఁ జే
సన్నను వారి నిల్పి “యొక సంగతి మీ కెఱిగింతు; సైపుఁడీ! 16

సీ॥ అందఱు గూర్చుండు; ధని నిల్చుపై నిన్న గిరివెంట నే వచ్చు టెఱిగి, యంబ
రీశుండు ననుఁ గూల్చి ధిరువుర వీరులఁ బంపె; వారు పిఱుంద వచ్చి రంత!
సూక్తుఁడు వారిఁ గూల్చుచు నన్నుఁ గని మ్రొక్కె; నితని నేఁ గనికరించితిని; బిదపఁ
జైతకం బిల వ్రాలి సమసె; నిజాశ్వము నా కిచ్చి తఱలి, యీ నాఁడు వచ్చె;
తే॥ గలిగె నాకు హస్తీఘాటు ధదనమందు నిన్న సోదరలాభ!” మ టన్న హర్ష
మలర నందఱ నెమ్మోము ధడరె నపుడు: నవవికసితారవింద సం తతుల కరణి.

సీ॥ సూక్తుఁ డశ్వము డిగ్గి సూటిగఁ జని సలుంబ్రాధీశునకు మ్రొక్కి యన్న కెఱిగి
“జేవ! నీయొద్ద రా తిరి యనుమతిఁ గొని చని మానసింహు ధ ర్శనము చేసి,
యవనసేనాధినాయకులఁ గూల్చుట, నిన్నుఁ గొలుచుటాదిగఁ, గార్యములను దెలిపి
నన్ను సేవించు నైశ్వము వెంటఁ గొనుచు మార్గమున వచ్చుచు “భిల్లురా” పురంబుఁ
తే॥ గాంచి యవనుల నొంచి దు ర్గము గ్రహించి దాని గురుదక్షిణగ నీపదద్వయమున
నప్పగింపంగ వచ్చితి; నాదరించి చేకొను” మటన్న నవ్వి యా శీర్షదించి, 18

ఉ॥ ఎత్తి కవుంగిటన్ బొదివి యిట్లు కుమారక! నాకు నీమహా
దాతగుణంబు మిక్కిలి ము ధం బాడగూర్చె; భవత్పరాక్రమో
పాత్రము భిల్లురావగర వర్యముఁ జేకొని నాకు మాఱుగా
నితఱి సేలు” మంచు వచి యించి ప్రతాపుఁడు మిత్రకోటితో, 19

—*) పృతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గర్తవ్యము నాలోచించుట. (*—

సీ॥ “మనము హస్తీఘాటు ధదనమలోఁ జూపిన త్యాగ-శౌర్యములు శ్లాఘ్యముల! కాని,

గుటికి బెత్తెడుగఁ ద ♦ క్కువ యాట జయలక్ష్మి యందనిమాని పం ♦ పై తనరౌ!
మన కపజయము గ ♦ ల్లిన దంచుఁ గుందకుఁ! డపజయంబున దీక్ష ♦ యతిశయించు!
నెంత త్యాగం బున్న ♦ నంతగా దేవుని వాత్సల్యమునకు స ♦ త్పాత్రమగద!

తే॥ యింక రాఁగలవేళల ♦ నేమి సేత! మరివిజయకాంక్ష విడువక ♦ యని యొనర్చ
మనుచు మదిఁదోచె నాకు; మీఁయంద తెట్టు లానతిచ్చెద”రన, సలుంఁబ్రాధిపతియు,

ఉ॥ “శ్రీలు తొఱంగి గేహమునఁ ♦ జీఁకటిమూలల గోల్లు మీఁటి వై
ద్యాలయమును రోగులక్రి ♦ యన్ శయనించెను మందమర్త్య కం
కాళము లెట్లు లోకహిత ♦ కార్యముఁ దీర్చెడు! విక్రమాశల
జ్వాలలు నిన్నుబోలు పటు ♦ శౌర్యులు దీన్తురుగాక రాణ్ణాణీ!

21

సీ॥ ఆనాటి కొకమాట ♦ యీనాటి కొకమాట పలుక నేర్చునె సలుంఁ బ్రావిభుండు!
నామాట యేమి! యం ♦ దటభావ మెఱుఁగుడుఁ; బ్రాణంబు మేన నున్నంతవఱకు
స్వాతంత్ర్య సమర దీ ♦ త్నావృత్తి సాఁగించి మీ దివ్యచరణస ♦ మీపసేమ
నాత్మార్పణ మొనర్చి ♦ యజరామరఖ్యాతిఁ జెంద సేమిపఁ గాం ♦ క్షింతు మెపుడు!

తే॥ తుణము తడవుసేయకయె ర♦క్త మెగఁజల్లి రణ మొనర్చుచు శత్రుమాఁరణ మొనర్తు;
మెత్తిన ధ్వజంబు దింప కాఁయి త్తపడఁగ వలయు”నన భీమచాండు భూఁవరుని గాంచి,

సీ॥ “జనదుర్నిరీక్ష తే ♦ జశ్శాలి! భారతఖండ ప్రచండ మా ♦ ర్తాడమూర్తి!
నీ వుండుచోటనే ♦ నిఖిలధర్మము లుండు; సత్య ముండును; నిత్య ♦ జయము నుండు;
నాసూర్యభగవాను ♦ నట్టివాఁడవు; దినదినమును నిన్నుఁ జూ ♦ చిననె చాలుఁ;
బావిత్ర్య గాంభీర్య ♦ భావముల్ క్రొత్తందనంబును దఱుంగ వే ♦ నాఁడు గాని;

తే॥ పూర్ణ సాత్వికానందరూ ♦ పుండ్రు! రాజ పుత్రసంస్థాన మేటికి ♦ భూభువనము
లన్నిటి జయింపఁ గలుగు మ ♦ హాభుజుండ; వసఘ! నీమైత్రి పరమభా ♦ గ్యంబుగాదె!

క॥ “మాజీవితములు నీపద పూజకు విడిచితిమి; కొదవ ♦ పాడమ” దనఁగ, భే
ల్వాజని “సందియం బేలా! జయవెట్టంగ లోక ♦ మని సేయఁ దగుఁ.

24

సీ॥ రేఁగెడు సమరభే ♦ రీభాంకృతుల్ విప్రవితతి నాందీవాద ♦ వేదరవము!
గళముల వ్రాలు వై ♦ రుల తీక్ష్ణకరవాలధారలు కల్యాణ ♦ హారచయము!
పొగ రేఁగి క్రాఁగి గు ♦ ప్పనఁ బ్రేలు లోహనాశాగ్నులు మంగళ ♦ హారతులును!
దన్యుల గళ గళ ♦ ద్రక్తపూరములు దేహమున సోకిన వసం ♦ తముల రంగు!

తే॥ పైరిహధ్యస్థలంబు వి ♦ వాహవేది! మొగలుభటవిదారణములు ♦ భూతబలులు!

- గా విజృంభించి సమరరం ధ గమునఁ బోరి పెండ్లియాడుదు మిఁక వీరవిజయలక్ష్మి.” 22
- తే॥ అనిన, బేడ్లా-కొఁపేరియా ధ మనుజవిభులు; “మాతృదేశ విముక్తికై ధ మాయఖలము, నిమిశము జాగుసేయ కఁర్పించుకొనఁగ సిద్ధముగ నుండు”మనఁ, గృష్ణఃసంహవిభుఁడు, సీ॥ “విన్నవించెద నొండు ధ నిన్న హస్తీఘాటుకనుమలో నసమసం ధ గరము నడపి, వ్రాలిన వారు శా ధ శ్వేతయశస్సాంధ్రు లొదరు; కాని వారి కం ధ దఱకుఁ దోడు వైతకాశ్యము చిర ధ స్మరణీయమై యొప్పు; నది వ్రాలిన ప్రదేశ ధ మందుఁ బెద్ద యరుగును నద్దాని ధ యంచునఁ గూపసత్రములు ప్రతిష్ఠించి ధ దానిపేరు
- తే॥ నిలుప నెల వీయఁ దగు” నన్నఁనృపతి “యకటఃదానిఋణమును దీర్చ నాతరమె!మీరు కోరినటులు చేయుంపుడు ధ కొఱత వలవ” దని పలికి యందఱును గలఁయంగఁజూచి,
- ఉ॥ “పట్టిన పట్టు పట్టినదె; ధ ప్రాణము దేహమునందు నుండ, నే పట్టున మానఁగాదు; మన ధ పై కరుదెంచు తురుష్కసేన లీ గుట్టలు చొచ్చు తెల్ల యము ధ కోటలు చొచ్చుటె యంచు గుండియల్ కొట్టుకొనఁ మెలంగవలె ధ లోకులు కన్నులు విచ్చి చూడఁగఁ.” 28.
- సీ॥ యవనసంగ్రామ మ ధ హానాటకప్రదర్శనమున నిన్నటి ధ దినమునందు జరగు హస్తీఘాటు ధ సమవోత్సవంబు ప్రస్తావంబు చందమై ధ సాగియుండె; బ్రథమాంక మింకఁ బ్రా ధ రంభంబు గానుండు; నడుమ వ్యవధి తద్ద ధ యడరఁ బోవ; దెన్ని యంకంబు! లె ధ స్నేండ్లాడవలయునో! యెట్టులు ముగియునో! ధ యెఱుంగరాదు!
- తే॥ మంగళాచరణముమొదల్ ధ మంగళంబు వఱకు నుత్తరోత్తర రస ధ ప్రాగ్ధి వెలయఁ, దేకువ వహించి వర్తించి ధ తృప్తిపఱుప వలయు నీవిశ్వసభ్యప్ర ధ పంచకమును. 29
- తే॥ చెలఁగె నొకభంగి మనపరి ధ స్థితులు నేటివఱకు; “ముం దున్నది ముసల్లఁపండు”వనెడు కరణి వచ్చుకాలము కష్ట ధ గర్భిత మగు; నేకలింగేశ్వరుండె తో ధ డింక మనకు.” 30
- సీ॥ అనినఁ “గొండలు పిండి ధ యైపడ వర్తితు మింక సందేహింప ధ నేల! దురము నిలుపక సాగింప ధ వలె” నంచుఁ బలికి రందఱు; ‘మంచి’ దనుచుఁ బ్ర ధ తాపవిభుఁడు హర్షాశ్రుకలితనే ధ త్రాంచలుఁ డయ్యె; వా రరిగిరి భూధర ధ ప్రాంతములకు; వానకా రరుదెంచి ధ భయదనీలాంభోధరము లాకసమ్మునఁ ధ గ్రమ్మిసాగె;
- తే॥ వాన జడిపట్టి కురిసె; యా ధ వనబలములు గిరులఁ డిరుగఁ జాలక వెనఁకరిగె; నంత యైబిడొజున కబ్బె వి ధ శ్రాంతి కొంత; పెరిమ హేమాతముం బ్రస ధ వించె బ్రకృతి.
- గీ॥ కాలుమొగిలులతో వాన ధ కారు దాటె; గెఱలి చలి పకృతికి గిలి ధ గింత లిడియె;

గానఁ గోనల షహబాజు ♦ భాను గడచి పాజు హారావళిసీమ ♦ పట్టుఁ జేర్చె. 32
 సీ॥ అలసలుఁబ్రాసీమ ♦ యందుండి పిడుగుల గేరు వీరులఁ దెచ్చె ♦ గృష్ణసింగు;
 ఝాలూరిసేనల ♦ తో లేచి వచ్చె దుర్వారవిక్రముఁ డైన ♦ భానుసింగు;
 సాద్రియందుండి రూఢా ♦ లాన్వవాయులసేన లన్ని దోడ్కొనివచ్చె ♦ శ్యామసింహు;
 డా బునేరా—పాపు ♦ రాధీశులు శిశోదియావీరభటులతో ♦ నరుగుదెంచి;
 ధీ॥ తే॥ రింక బేండ్లా-కొఁపేరియాన్మృపులువచ్చి; రవల సూర్యమహాలునుండి♦యచటఁజేరె
 దుర్జయుఁడు; దుర్నివార బం ♦ ధురబలుండు భిల్ల సేనలతో డాసె ♦ భీమచాండు. 33

—*) రెండవ సంవత్సరము యుద్ధము. (*—

చ॥ తనపయి వచ్చు వైరులఁ బ్ర ♦ తాపమహీంద్రుఁడు మాఖశుద్ధపం
 చమి నెదిరించె, శైలముల ♦ దండ, విశాల సమున్నతపర్వదే
 శముల; దురంబు ఘోరముగ ♦ సాగె; గురుఘ్నము రాజపుత్రులు
 సమసిరి పేనవేలుగను ♦ నాటి మహాసమరాంగణంబునన్. 35

చ॥ యవనులసేన సంఖ్యలకు ♦ నగ్గలమై జలరాశి వీచి పం
 క్తివలెను బొంగి వైబడ ను ♦ దీర్ఘపరాక్రము లయ్యు నాప్రతా
 పవిభుని రాజపుత్రభటు ♦ వర్యులు తజ్జ్వలనాస్త్రధాటి కో
 ర్వ వలనులేక డీల్పడి ప ♦ రాజయమొందఁగ సాగి రయ్యెడన్. 35

క॥ మఱుసటి సంవత్సర మకృషు మేవాడ్సీమఁ జొచ్చి ♦ స్వయముగ వసుధా
 పరిపాలనాదికములు స్థిరముగ నేర్పాటుచేసి ♦ చేరె బురికిన్. 36

క॥ అల బహిరంగసహికంబుల యవనుల నోర్వఁ గష్ట ♦ ముగఁ దోఁపఁగ సే
 నలఁగొని ప్రతాపవిభుఁ డిమ్ములఁ గుంభలేమియరు దుర్గ ♦ మును జొరఁదలఁచెన్. 37

సీ॥ క్రీమముగాఁ గైలవా ♦ రాసీమ దాటుచు, నెత్తైన కొండల ♦ నెక్కి పోయి,
 దట్టంబుగా నాగ ♦ దాళి మొల్పుటఁ గ్లిష్టమగు శైలమార్గంబు ♦ లందు నడచి,

§ We have also amongst the nobility of Mewar, two, who hold independent title of Prince or Rajah, one of whom is by far too powerful for a subject. These are the Rajas of Benera and shapoor, both of the blood royal.

⊙ Akbar himself entered Mewar, arranged the mode of administration, then proceeded to Malwa.

తొలుత బహిర్ద్వార ♦ ములు రెండు గడచుచు జని హనుమద్ద్వార ♦ మునఁ గమించు
చును, విజయద్వార ♦ మునను శోణద్వారమునను రామద్వార ♦ మునను జొచ్చి
తే॥ సేన లన్నియుఁ గోటలోఁ ♦ జేరికొనియె; నాప్రతాపప్రభుత్వంసుఁ ♦ డంబుదముల
నొరయుచు మహాన్నతమయి సుందరమునైన మేఘభవనంబులో విశ్రాంతిఁజేసెను.

—*) కుంభలోమియరు యుద్ధము. (*—

ఉ॥ పుట్టలు వీలి చీమల గు ♦ ముల్ వెలికి బరతెంచు కైవడికి
దట్టములై వడికి మిడుత ♦ దండు గుముల్గొని దూతునట్లు పెం
గుట్టలలోఁ దురుష్కభటు ♦ కోటి చొరంబడి నాల్గుదిక్కులకి
ముట్టడివేసి దుర్గమును ♦ ముంచెను పెద్ద పిరంగి వేటులకె.

39

సీ॥ విక్రమంబున కాది ♦ పీఠమైన ప్రతాపుఁ డడరి నాల్కలు సాచు ♦ నగ్నిశిఖల
వంటి రాజస్థాన ♦ భటులఁ బ్రేరేప, నా మడమ దిగ్విజయ మేటి ♦ కడిమికాండ్రు
గోడలు బురుజులు ♦ గోపురంబుల నెక్కి వీడ కొక్కట శిలా ♦ వృష్టి గురియ,
భిల్లవీరులు లోక ♦ భీకరంబుగ ధనుష్వంతార మొనరించి ♦ శాత శర ప

తే॥ రంపరలఁ జత్తజల్లుగా ♦ నింపుచుండ యముఁడు నాల్క సాచినయట్లు ♦ యవనసేన
దిన దినము గంట గంటకుఁ ♦ దేకువ నెడి బలము తఱిగి యంతంతకుఁ ♦ బలుచనయ్యె.

తే॥ పశ్చిమమార్తాండువలెఁ బ్రతాపప్రభుండువహ్నిఁ గురియింప మొగలాను ♦ భటులుకోట
వైపు చూడలే రైరి; పా ♦ భాజులను రాతిగుడియలోఁ బెద్ద ♦ బీతు దవితె. 41

సీ॥ గురులుగుదుల్ బాణ ♦ కోటు లాయుధములు కుంభవృష్టిగఁ బెట్లు ♦ కురియుకతన
యవనవీరులు తల ♦ లపిసి సంధులు వీలి గాత్రముల్ రక్తసి ♦ క్రంబుగాఁగ
రణరంగలక్ష్మియు ♦ రక్తాభిషేకంబు చేసిన చందమై ♦ చెదరె సేన;
క్షణములు బలిసి యు ♦ గంబులై నిలిచె; పాభాజుల నేమొన ♦ ర్పాగఁ దోచ

తే॥ కడలు నొంది యాబూపర్వ ♦ తాధికారి నాపుని బ్రతాపఘోరు దేవ ♦ రాధిపతిని
ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతులతోడ నరిగి, తన్నుద్ధరింపుమం ♦ చాశ్రయించె. 42

ఉ॥ క్రచ్చుటఁ గోటఁ జొచ్చి నడు ♦ రాతిరి యన్నరూపదానవుం
డచ్చుపుఁ జీకటికి 'నవగు' ♦ ణాఖ్య రహించెడు కూపమందునకె
బెచ్చు విసంబు పోసి కలి ♦ పెన్ నెన రించుకయైన లేక; హ
వచ్చుని యింటఁ జిచ్చునిడు ♦ పాపుల కేపని చేయఁ గానిదా!

43

తే॥ కోటలో నది యొక్క-డే ♦ కూపముగుట, నంద తానీరమును గ్రోలి; ♦ రం దనేకు
లనువులను వీడి; రిదిచూచి ♦ యాప్రతాపసరపతిని భానుసింహుండు ♦ దరియ నేగి,

సీ॥ “జలముల విసమును ♦ గలిపి దేవరపతి తడిగుడ్డ గొంతుకల్ ♦ తఱిగినాడు;
నెలుగు మొగలుసే ♦ నలు పోరినను నేడు గలిగిన నష్టంబు ♦ గలుగలేదు;
నిటఁ దడవున్న ని ♦ స్త్రోతుకంబుగ సంఘమృతి గల్గుటయు ధ్రువం; ♦ బీవు కృష్ణ
సింహాదులను గూడి ♦ శీఘ్రంబె దుర్గంబు దాటిపోవుట మేలు; ♦ తనువులందుఁ

తే॥ బ్రాణములు గల్గుదాఁక మధ్యట్టులు నేను కోట మొగలాయిబలము చేకొనకయుండ
నని యొనర్తుము; మాటుమాటాడకేగు; మద్దకొనువాడఁ గనుల నీయడుగుదోయి.”

క॥ అని విసయంబునఁ బ్రార్థించిన నందఱు నట్లె యొత్తి ♦ చెప్పుకొనఁ బ్రతా
పస్యపతి సమయ మెఱుంగుచు మనమును నొడఁబఱచె నొక్క- ♦ మాదిరిగాఁగక.

—*) పతాపసింహుండు చేపందా దుర్గమును జేరుకొనుట. (*—

క॥ క్రందుగ మేవాణ్ణిర్వృతి దిశందగు చప్పన్నసీమ ♦ శబరులదేశం

ర్మి బం దరిగి పతాపుడు “చేపందా”దుర్గంబుఁ జేరె ♦ బలములతోడక. 47

సీ॥ “మునుపటివలె దుర్గ ♦ ముననుండి పోరాడఁబూనిన విషజలం ♦ బులను ద్రావి
పూటకేనును నైవ్య ♦ ములును మ్రగ్గుట ధ్రువం; బిహపరంబులు రెంటికిడియు దూర;
మెట్టులై నఁ దప్పను ♦ మృతి; యట్లుగాన దుర్గబహిర్గతుడనై య ♦ రాలిసేనఁ
జిచ్చట పిడుగట్లు ♦ చీలిచి చెండాడి చిందరవందర ♦ చేయనె తగు”

తే॥ ననుచుఁ దలపోసి తనదునై ♦ న్యమ్ముఁగొనుచు ముందుఁగల హనుమద్ద్వారమునుదెఱచుచు
హరుని ఫాలనేత్రజ్వల ♦ ననుకరించి భానుసింహుండు వైరుల ♦ పైన వ్రాలె. 48

Pratap took post in Kumbhalmer which was invested by Koka Shabaz Khan. He here made a gallant and protracted resistance and did not retire till insects rendered the water of the “Nongun” well, their soul resource, impure. To the treachery of the Deora chief of Aboo, who was now with Akbar, this deed is imputed.

“Annals of Mewar”

§ ‘Chaond’ is a town in the heart of the mountainous tract on the south west of Mewar called Chuppan, containing about three hundred and fifty towns and villages peopled chiefly by the aboriginal bhills.

“Annals of Mewar.”

—*) చంద్రభట్టారకుడు భానుసింహునకుఁ దోడుపడుట. (*—

తే॥ అనిలుఁ డనలంబునకును దో॥ డైనయట్లు సిద్ధహస్తులు విక్రమ॥ శుద్ధులైన
సద్భటులఁగొంతుఁ గవిరాజు॥ చంద్రభట్టు భానుసింహునకును సాయ॥పడియె నపుడు.

ఉ॥ మండెడు వహ్నికుండముల॥ మాడ్కి విలోకన విస్ఫులింగముల్
నిండ, హయవ్రజంబుఁ గద॥ లించుచు భూరిఖురాగ్రఘట్టనా
ఖండ ధరాపరాగముల॥ క్రందున గాఢతమంబుఁ గూర్చి యు
ద్దండత రాజపుత్రభట॥ తండము దా॥కె నరాతికొండమున్.

50

తే॥ వీరకేసరులను బోలు॥ భిల్లభటుల కర కలిత కార్ముక కదంబ॥ కములనుండి
పక్షితతి మాడ్కి శితబాణ॥ పటలి లేచి తురకమూ॥డల శిరముల॥ నఱికివై చె.

51

ఉ॥ అంతఁ దురుష్కసేనల మ॥ హాహవ శౌర్య విలాసరేఖ సా
యంతన మొందుచుండ, నలి॥ నాపుడు పశ్చిమవార్ధి డాసి సా
యంతనమున్ బొనర్చెను! ర॥ యమ్మున నాసపుఖాను సేనతో॥
జెంతఁ గనంబడన్ యవన॥ సేనలు పొంగె సముద్రమున్ బలెన్.

52

చ॥ యమ్ముని కరాళజిహ్వకీర్తి॥ యన్ జెలరేగుచు భానుసింహుండున్
సమర మొనర్చుచున్ మొగలు॥ పైనయముఖంబును వ్రచ్చి చొచ్చి గ
ర్భమునను దూటి వైరుల శి॥ రంబులు రాసులు పోసి పోసి ప్రా
ణమును ద్యజించె నబ్జురము॥ నన్ రిపులున్ దను మెచ్చి యార్వగన్.

53

మ॥ కవిరా జాదినరాజువోలె గర ము॥ గ్రస్పారతేజంబుతో
నివమున్ మాపెడునట్లు వైరిగణమున్॥ హింసించి మందేహదై
త్యవితానంబులబోనబోలె రిపుసం॥ తానమ్మున్ జిక్కి, గా
యవడెన్; నిర్గత రక్తధారలు తిరం॥ బైపాతెఁ బెనాల్వలై.

54

సీ॥ బ్రహ్మవంశంబు పా॥ పనమై పొదల బృహస్పత్యంశమునఁ బుట్టు॥ బ్రహ్మవేత్త,
పికరాజువోలె గొం॥ తుకయెత్తి మధురగీతికలు పాడిన మేటి॥ సుకవిరాజు,
క్రమత హస్తీఘాలు॥ రణమునం దరికోటి దోమలట్టులు॥ దోలు భీమసేనుఁ,
డజరామరఖ్యాతి॥ నవనిపై నిలుపంగఁగలుగు శతాధిత॥ గ్రంథకర్త,

ఆ॥ వీరరసము వెల్లి॥ విరియఁ గుంభల్మియల్ రణము నడపు విలయ॥ రాద్రమూర్తి,

ఊ॥ చంద్రభట్టు చొచ్చె॥ సవితృమండలి, నమావాస్యగాఁగ నాత్మ॥ పక్షమునకు.

⊙ On this occasion also fell the chief bard of Mewar, who inspired by his deeds as well as by his song, the spirit of resistance to the 'ruthless King' and

మ॥ వనధిక్ జేరు మహానదీజలము స ♦ ర్వం బందునన్ లీనమై
 చను చందంబున రాజపుత్రులు తురు ♦ ష్కశ్రేణులన్ జీల్పుచున్
 జని నిశ్చేషముగాఁగఁ గూలి; రటుపై ♦ పాభాజుఖాన్ సేనలన్
 గొని మోగల్ధ్వజ మెత్తి చేరికొనియెన్ ♦ గుంభల్మియర్దుర్గమున్. 56

—*) మానసింహుడు ధర్మేతి-గోకుండా దుర్గములఁ జేకొనుట. (*—

శా॥ నిండెన్ గొండలలోన మోగలుభటా ♦ నీకంబు లందంద; ను
 న్దండప్రాభవశౌర్యధైర్య రతుఁ డా ♦ “ధర్మేతి” దుర్గంబు “గో
 కుండా” దుర్గము మానసింహుడును జే ♦ కొంచున్ మొగల్ సేన లం
 దుండెన్ జేయుచు ఢిల్లీకి జనియె న ♦ త్యుత్సాహ మేపారఁగన్. 57

తే॥ ప్రళయకాలాగ్ని శిఖమాడ్కిఁ ♦ బ్రజ్వలిల్లి శత్రుసైన్యాటవులఁ గాల్చుఁ ♦ జాలు యోధ
 శేఖరుడు మహబత్తును ♦ సేనతోడ నుదయపుర మాక్రమించి యు ♦ దుండసాగె.

ఉ॥ “స్థానఁడో విష్ణుఁడో మఱి ప్ర ♦ తాపుని మానసమాత్ర సంగర
 ఖోడిని గెల్వ నిట్లు కొతు ♦ కుం బడ నేటికి! నేడు నామ న
 ఖీణబలంబు లోకములు ♦ కీర్తనసేయఁగ వానిఁ దాకి స
 ప్రాణునిగాఁగఁ బట్టుకొని ♦ వచ్చెద” నంచుఁ బ్రతిజ్ఞ చేయుచున్, 59

—*) ఫరీదుఖాను ప్రతాపసింహునితోఁజేయు యుద్ధము. (*—

సీ॥ ఆఫరీద్ ఖాను పై ♦ న్యముల నద్రులనిండ నెక్కించె; నందుపై ♦ నొక్కనాడు
 రాణాయు వెడలి డు ♦ గ్గబహిఃప్రదేశంబులను జరించుచుండె ♦ ననుచుఁ దెలిసి
 చనువుల నాల్గుభా ♦ గములుగా విడదీసి యనుమాన మున్నచో ♦ ట్లాక్రమించి
 వేఁగువామైన రా ♦ ణగారు చిక్కును రిది తప్ప దని నమ్మి ♦ నిమరవోయె;
 తే॥ నర్థరాత్రమ్మౌన మహాగ్ని ♦ యద్రుఁ దోఁచె; నది ఫరీదు దవానలం ♦ బని తలంచె;
 రాజపుత్రసేనలు గొల్వ ♦ రాజగురుడు ముందువైపునఁ దాకె న ♦ మొగలుసేన.

whose laudatory couplets on the deeds of his lords are still in every month. But the spirit of poesy died not with him for, princes and nobles, Hindu and Toork vied with each other in exalting the Patriot Pratap, in strains replete with those sentiments which elevate the mind of the martial Rajput who is inflamed into action by this national excitement.

అ॥ అంటరాని మంట ♦ యాసలుంబ్రాస్వామి యుక్కుతునియ లట్టి ♦ యోధులఁ గొని
యవను లున్న లోయ ♦ యవ్వలి దెస నెల్ల ముట్టడించి త్రోవ ♦ మూసి వైచె. 61

ఉ॥ కాకులువోలె వైరులు వి ♦ కావికలై యటవంగఁ జాట్టి ద
రీక్షరభీకరంబులగు ♦ పెద్దకటారుల నెత్తి స్వాంతమం
దేకడ జంకులేక వధి ♦ యించి ప్రతాపుడు కృష్ణసింహుఁ డు
గ్రాకృతిఁ దోఁపఁజేసిరి ర ♦ రావని మోదుగు పూచి నట్లుగఁ. 62

తే॥ పదియనైదువేల్ భటులు మెం ♦ బడిని గొలువ రాయసిం గుదయపురిఁ జేరంగ నెంచి
బొబ్బి లార్పులు గర్జనం ♦ బులు దనర్ప వ్యాఘ్రులై లంబు డాయంగ ♦ వచ్చె నపుడు.

ఉ॥ వచ్చుట తా నెఱింగి శర ♦ వర్షము గుప్పచు భిల్లసేన కా
ర్పిచ్చునుబోలి గుట్టలను ♦ జెట్టుల పుట్టలనుండి గుంపులై
వచ్చి హతాత్తుగాఁ బొదివి ♦ పాయలు పాయలుగాఁగఁ గ్రొచ్చఁగా
విచ్చి వితాకుఁ గాకువడి ♦ బెగ్గిలి పాతఁ దురుష్క సైన్యముల్. 64

అ॥ బ్రహ్మపుత్రనుండి ♦ పంజాబుదాకఁ గన్యాకుమారియును హి ♦ మాద్రి నడుమ
గ్గి మెఱసఁ బరమశాంతి; ♦ మేవాడ యొక్కండె కదవలక్ష్మి కయ్యెఁ ♦ గాపురమ్ము. 65
క॥ మెల్లగ 'మండలగృహ' మబ్బుల్లాఖాన్ మాత్యమర్గ ♦ మును నా "షేరో
నెల్లా"ధరఁ గలదానిని బల్లిదుఁడగు మానసింగు ♦ పట్టిరి వరుసఁ. 66

తే॥ శ్రావణమురాకఁ గొంత వి॥ శ్రాంతిఁగొనుచు మాన్గిశీర్ష మ్ముతోడఁగ్ర॥ మృతఁదురుష్ట
విసరములు లేగ, నినుమంత॥ వినుగుపడిక రణము సాగించుచుండె నా॥ రాజగురుడు

సీ॥ ఏఁశేట నెలనెలఁ ♦ గృశియించె దేహంబు! నవసిహాసాగె సే ♦ నాబలంబు!
దుర్గంబులెల్ల శ ♦ త్రుగతంబు గాఁజొచ్చె! ద్రవ్యసంపత్తి త ♦ ద్దయును దఱిగె!
భారమ్ముగాఁ గుటుం ♦ బము వృద్ధి యగుచుండె! ననుదినం బాపద ♦ లతిశయిల్లె!
నానాట నెదిరిసే ♦ నలపెంపు లావయ్యె! దలఁదాచుకొనుచోటు ♦ తక్కువయ్యె!

§ The ruler of Mewar was being hunted by the imperial troops, but in no other part of India was the sound of arms heard.

"The Emperor Akbar."

⊙ Unaccustomed to such warfare the mercenary moguls became disgusted in combating a foe seldom tangible; while the monsoon swelled the mountain streams filling the reservoirs with mineral poisons and the air with pestilential exhalations. The periodical rains accordingly always brought some respite to Pratap.

"Annals of Mewar."

తే॥ జెట్టులను బుట్టలను బ్రాపు ♦ చేసికొనుచుఁ గడుపు నించుచుఁ బూటలు ♦ గడుపవలసె!
గడియగడియ కరులో వచ్చు ♦ కతన నిజ నివాసముల బెక్కుమాల్లు మా ♦ ర్పంగ వలసె.

—*) అక్కరు సైన్యము నంపి కైలవారాసీమలోని ఫలవృక్షములఁ గొట్టించుట. (*—

సీ॥ “పురములు మార్చి కా ♦ పురముల నెత్తించి పదివేలవల్లెలు ♦ పాడువెట్టె!
యవరేఖ యంతైన ♦ నవని దున్నుటయులే! దొకగింజయునుభాన్య ♦ మొదవఁబోకు!
కైలవారాచుహా ♦ గహనంబు ఫలముల దినమున కొకఁడుగాఁ ♦ దినుచుఁ బ్రవకు!
నెన్ని యత్నంబుల ♦ నే నొనర్చినను లోఁబడఁ! దంతకంతకుఁ ♦ బటిమఁబెంచు!

గీ॥ గావునను మీరు కైలవా ♦ రావివనము చేరి ఫలవృక్షములనెల్లఁ ♦ జెడివైచి
యాప్రతాపేంద్రు వెదకి వెఱ్ఱంటి వేట లాడుఁ”డని పాదుశాహి పై ♦ న్యముల నంపె.

క॥ పొడవును వెడలుపు వెక్కామడలగు నాకైలవార ♦ మహియందుఁ జొరం
బడి యవనులు ఫలతరువులు పుడమిఁబడఁ గొట్టి రొకఁడు ♦ పొలివోకుండఁ. 70

క॥ కొందఱ భటులచు వృషభములం దన వెంబడినిగొని ఫ ♦ లంబులకై తో
పుం దరిసి శ్యామసింహుం డందుఁ బడిన చెల్లు చూచి ♦ యాపులఁ గనుచుఁ; 71

క॥ “మన తిండి చెఱచి యవనులు చనుచుండిరి; వారిఁ గదిసి ♦ సమముతము రం”
డనిరేడి యహితసైన్యంబును దెంపరియగుచు వెన్ను ♦ ముట్టఁగఁ దాఁకె. 72

క॥ అనుచరులఁ బద పదండ్లని తనముంగలఁ దఱిమి తురక ♦ దళవాయి వడిఁ
దనపిక్కబలముఁ జూపఁగ వెనుదిరుగుచు శ్యామసింహ ♦ విభుఁ డరుదెంచె. 73

క॥ స్థితిగతులెల్ల సలుంబ్రాపతి కెఱిఁగింపఁగ నతండు ♦ స్వామిని గని “దే
వ! తురుష్కులు ఫలవిటపిప్రతతి నఱికి రనచు నేడు ♦ వార్తలు వచ్చె. 74

చ॥ దినమున కొక్కపండు మఱి ♦ తీయని తీర్థము నొక్కచేరెడుఁ
గొని మునిరాజవృత్తిమెయి ♦ గొబ్బునఁ గాలము పుచ్చుచున్న నీ
కును రమణులు నీలలన ♦ కున్ మదనోపమ మాజులాంగులౌ
తనయుల కక్కటా! చెనఁటి ♦ దైవము తిండికిఁ గర్వుచేసెనే! 75

గీ॥ పౌరుషంబున్న సంగ్రామ ♦ వీరరంగముల మనలఁదాడి దర్పించి ♦ గెలువవచ్చుఁ!
గట్ట! పూచి కాచిన చెల్లు ♦ గొట్టుటయును గౌరవమే! వట్టి కటిక మొ ♦ క్కలముగాక!

సీ॥ అడుగులకును మ్రొక్కి ♦ యర్థించి కొనివచ్చి యమృతాభిషేచనం ♦ బాచరించి
బంగారు జిలుంగు దు ♦ వ్వలువలు గట్టించి నవరత్నమయ భూష ♦ ణములు దొడిగి

- కర్పూరమీళిత సు ♦ గంధచర్మ లలది పరిమళపత్రపు ♦ మృము లొసంగి
నవపాయసాహార ♦ నైవేద్య మిచ్చి భక్తిమెయి నాత్మప్రద ♦ క్షీణము చేసి
- గీ॥ కొలువదగు దేవుడవు నాకుఁ; ♦ గొంతకాల మారఁబండిన పండు లా ♦ హారమిడుట
కై వగలఁ బొక్కుచుంటి; నేఁ ♦ డవియులేని యధికదుర్దశ వచ్చె; నే ♦ మని తపింతు!”
- క॥ అని కడుజాలిమెయి వచించిన సచివప్రవరుఁ జూచి ♦ చిటునగవు ముఖం
బున మొనయఁగఁ “దండ్రీ! యెంతని సీప్రేమంబు మహిమ ♦ నగ్గింపఁగనా! 78
- గీ॥ కంచె చుట్టును నెలకొల్పి ♦ కాపు వెట్టి జలము పాటించి పండించి ♦ ఫలము లెల్ల
బండ్లపై దోలి మన కిచ్చు ♦ భంగియైన శుభమెకద! యేదిపగ తురు ♦ ఘ్నలకుమనకు
- క॥ తలయెత్తుటాది విమతుల సిలుఁగుల నిడు మీకు వగవఁ ♦ జెల్లు నే! మనము
వలగొని రాల్ఱువ్విన వారలు పువ్వులు రువ్వఁబోదు ♦ రా! యెందైనఁ. 80
- సీ॥ కైలవారామహా ♦ గహనంబు సువిశాల! మడ్డొకింతయులేని ♦ యారబయలు!
ప్రకృతి యచ్చటఁ బెద్ద ♦ పండ్లతోపును బెంచె! రాకసోకలకు మా ♦ గ్రములుగలవు!
చనుదెంచి యెవరు గో ♦ సిన వద్దనవుచెట్టు! లఖల జనాకర్ష ♦ మచటి ఫలము:
లండఱ కందెడు ♦ నా తోటపై జీవితమ్ములు మోపి యా ♦ ధారపడుట
- గీ॥ మనదితప్పగు! రిపులనే ♦ మనుటకుండు! బగను సాధించి మనల లోఁ ♦ బఱచుకొనఁగ
నింతకన్న వీలగుమార్గఁ మేదిగలదు! మనమె యాహారమును మార్పుఁకొనుటయొప్పు!
- సీ॥ ఇందు నం దనకుండ ♦ నెందైనఁ గలదిగఁ! జిక్కింతలేక చేఁ ♦ జక్కు నదిగ!
నెండకు వానకు ♦ నింత వాడనిదిగఁ! గాల భేదములేక ♦ క్రాలు నదిగఁ!
బాదుషాగాదు దే ♦ వతలెల్ల వచ్చి వాసరవార మాస వ ♦ త్సరములేల
శ్రాంతి నొందక పెక్కు ♦ బ్రహ్మకల్పములు కష్టించిన నిసుమంత ♦ చెడనియదిగఁ!
- గీ॥ బారలును గుడ్డలులు వట్టి ♦ పని నడిపిన చూడు జాములలోపల ♦ మొదటికన్నఁ
దఱిమి విమతుల వీపులఁ ♦ బెరుగునదిగ వెలయు నాహారమును గను ♦ పెట్టువాడ!
- సీ॥ పెక్కామడలదాక ♦ వెడలుపు పొడవునై హారావళీశైల ♦ మలరుచుండు!
సూదిమోపఁగ నందు ♦ సుంతలేకిచ్చోటఁ బెరుగు “మో” లనియెడి ♦ బీడుగడ్డి;
దీని రుచి యొకింత ♦ తీయనైయుండు! బ్రొద్దుటపెల్లి మనభటుల్ ♦ దోకితెత్తు!
రవిరుబ్బి రొట్టెల ♦ ననువుమైఁ బోయించి ముందుకాలము పొట్ట ♦ పోసికొంద!
- గీ॥ మకట! యిదికష్టమని మది ♦ నడలఁరాదు! కొంచె మలవాటుపడిన రు ♦ చించితీఱు!
నాకలి నడంప నే తిండి ♦ యైనఁ జాలు! గార్యగౌరవమున రుచి ♦ గననిదేది! 83

తే॥ దండధరుడట్లు దాకె బ్రతాపవిభుడు ముందుఁ గలుగు నబ్దుల్లాచఁచుచున్నాను;
భిల్లగణ మెల్లఁ గొలువ నా ధీమచాందు కడు విజృంభించి ఖాసిముఖానుఁదాకె.

క॥ పుడమి యద్రువ యమరాజుల వడువునఁ జెలరేఁగు నాత్మ ధటు లందఱు వె
బడి రాఁగ మృత్యువటు సూక్తుఁడు మహాబత్తానుఁ దగులు ధ కొనె ఘోరముగఁ. 102

ఉ॥ ఆకలిగొన్న సింహనిచ ధ యంబువిధాన మహాశిశోదియా
సికిని బిట్టురేఁగి రణ ధ నిష్ఠుర వీర తురుష్కు కోటులఁ
దాకి ప్రతాపసింహుని మ ధ నం బలరారఁగ సుంత సందువో
నీక శిరసిబులఁ నఱకి ధ యేఱులు పార్చిరి వేశిరక్తముఁ. 103

ఉ॥ అంతటిలోఁ దురుష్కుభటు ధ లాసపుఖానుని గూడి లోకదు
ద్దాంశపరాక్రమంబున న ధ రాతులఁ దాఱుచు షాపురావసి
కాంతునిసేన వెన్నకరు ధ గఁ విదళించి యజాండకర్పరం
బంతయు ముక్కలై పడఁగ ధ నార్చిరి వీరరణోత్సవంబునఁ. 104

ఉ॥ ఆధ్వని నాలకించి సుభ ధ టాళులఁ గొంచుఁ బ్రతాపసింగు సూ
ర్యధ్వజఃమెత్తి ముందఱిమి ధ యాసపుఖానుని దాకి, తత్తురు
ష్కుధ్వజనిఁ జొరంబడుచు ధ సర్వము నాశనముఁ బొనర్చి, ద
క్షాధ్వరహర్తయైన నిట ధ లాక్షుఁడు వోలె వెలింగె నయ్యెడఁ. 105

ఉ॥ ముందుఁగలట్టి వైరిబల ధ ముల్ దనుఁ గాంచి తపించుచుండ, మ
ధ్యందినచండభానుని క్రి ధ యఁ జెలరేఁగుచుఁ గృష్ణసింహుఁడం
దంద విహారముల్ సలిపి, ధ యందఱు ముందఱి విచ్చి పాఱుచుఁ
సం దొనరింపః శౌర్యరథ ధ సమ్మునఁ బోరె భయానకమ్ముగఁ. 106

తే॥ రాయసింహు సేనావిస ధ రమును దాకి చేను గోసిన చందానఁ ధ జెండివైచు
కృష్ణసింహేంద్రు నుగ్రమూ ధ ర్రిని గనంగ వీరులకునైనఁ గుండె కం ధ పించిపోవు.

గీ॥ ప్రళయకాల దవానల ధ జ్వాలయయి ఘోరముఖా దుర్జయుని మించి ధ రేఁగి దాఱి
రాజపుత్రసైన్యంబువైఁ ధ గ్రమ్ముకొనుచు రక్త కీలాలనిధిఁ జేసె ధ రణతలాబు. 108

మ॥ తనదర్శోద్ధతి కోర్వలేక మహాబ ధ త్థా సైన్యముల్ దిక్కులఁ
గని యువ్వెత్తుగఁ బాఱుచుండఁగ, ఘరి ధ ధ్ధా కాలురుద్రుండొకో
యన వెన్నెంట నె వచ్చె; సూక్తుఁడు ప్రతా ధ పాధీశు పేరెత్తి యు
గ్రస్థసింహకృతిఁ జెంచి తాకెను పరీ ధ ధ్ధా మాళి నుగైపడఁ. 109

శా॥ ఆనూర్యాస్వయకాననేశ్వర మహా ♦ వ్యాఘ్రంబు దుర్వారబా
హాసంరంభవిజృంభణంబుఁ గని ధై ♦ ర్యం బూడుచుఁ భీతి హె
చ్చె సైరింపఁగలేక యయ్యవనసై ♦ న్యం బంతయుఁ విచ్చుచుఁ
దూసెఁ దత్పతియా ఫరీదు కలలం ♦ దుఁ మర్వ లేకుండఁగె.

110

సీ॥ లక్షలు సేనాబ ♦ లంబున్న, నంతటి యాశ్వికదళ మున్న, హస్తీచయము
లెన్నికకును మీటి ♦ యున్నను, లఘుబృహన్నాశాస్త్రములు వేన ♦ వేల కున్న
పై న్యాధిపులు పోడ ♦ శతతంబుపై నున్న, రాసులురాసులు ♦ ద్రవ్య మున్న,
వలసిన యన్ని సం ♦ బారమ్మ లున్నను, సమర మేడ్లకొలంది ♦ సాగుచున్నె;

తే॥ దలను బూ వాడకుండఁ బ్రతాపుఁడుండె ననుచుఁ బాదుషా వగవ, ధై ♦ ర్యంబు చెప్పి
యవనిఁ దలక్రిందుగాఁజేతుఁననుచు వచ్చి కడకు నిట్టైతి ననుచు సం ♦ కటమునొంది,

ఉ॥ ఖాసిముఖానుఁ దుగ్రభుజ ♦ గప్రభు మాడ్కిని మండి లోకసం
తాసకర ప్రతాపుని బి ♦ తాపుని దాఁకఁ దలంప, భిల్ల సే
నాసముదాయ మడ్లుకడి ♦ నఁ రణ ముగ్రముగాఁగ సాఁగె; నా
గాసురహర్తృబోలె శబ ♦ రాధిపుఁ డయ్యరులఁ బూర్ణగోనె.

112

తే॥ తురకదొరల పై న్యంబులుఁతురగములును పదులు నూఱులుగా గుమల్ ♦ గుమలుగాఁగ
బలి యగుచు నుండె భిల్ల భూ ♦ పతిభుజంబు నెక్కిన ర్తించు పెనుపుట్టెడుక్కుగదకు.

చ॥ స్థిరతర రాజపుత్రభట ♦ తీక్షణభుజాబలధాటి కాగలే
కఱచి మహమ్మదీయ భటు ♦ లాదఱు మారుతధాటి నిల్వితే
కొరుగుచు వాఁలు పైరుగతి ♦ నోజ తొలంగి కలంగువేళ, ని
ష్ఠరబలశాలి వీరబలుఁ ♦ దుఁ బరతెంచె భటాళి గొల్వఁగె.

114

సీ॥ వడదాడి సోలెడు ♦ వారిపై సమృతవర్షము జాఱు రీతిఁ గ ♦ ర్కశ తురుష్క
చముపు లన్నియు రణో ♦ త్సాహంబుతో సముద్రములట్లు పొంగి యా ♦ రాజపుత్ర
సేనలపైఁ గవి ♦ సెను; బ్రతాపునిదెస యోధులు పోరాడి ♦ రుగ్గిభంగి;
సపుడు చూపిన శౌర్య ♦ మప్పటి సాహసం బమరలోకశ్లాఘ్య ♦ మై తనరౌఁ!

తే॥ దురకమూఁకలు ముందుముం ♦ దునకుఁ బొంగి యొత్తుకొనివచ్చు నొత్తడి ♦ కోపలేక
యాప్రతాపుని వీరపై ♦ న్యంబులెల్ల వెనుకకును మ్రొగ్గతిలునేమి ♦ యనుచుఁదోచె

క॥ కాలాహిక్కురులు నిజరూపాలావీరులును బంచ ♦ శతసంఖ్యగఁ ద

న్నోవీ భజింపఁగ శ్యామనృపాలుండు ప్రతాపుఁ జేరి ♦ వైరులఁ దాఁకె.

116

తే॥ శంఖరవములు సింహగ ధారవంబు లతిశయిల రాజపుత్రపై ధన్యంబు లెల్ల
నుచికి యుంకించి యురళించి యూదితాఁక విరిగిపడి వైరిబలము ని ధన్యఁగఁలంగె.

తే॥ సూర్యభగవానుఁ డపరాభిజౌచ్చె; యవన గణము పులి నాకి విడిచిన ధన్యంబుగను
గడ్డి కఱచెను; భిల్లులు ధన్యంబుకొనిరి కడల మునిముని చీకటూల్ ధన్యంబు కరణి.

శా॥ నూటూల్ మించిన రాజపుత్రకుల దం ధన్య వేలకుఁమించి యు
గ్రాహణి యవనుల్ పయ్యబడఁ బ్రతాప పాధీశుఁ డయ్యందఱ
బాఱదోలుచుఁ బుష్పవర్షము సురల్ ధన్యంబు వర్షించె; 'దే
వేరీయధ మపూర్వ' మన్న నుడి ప ధన్య లోకవిభ్రాంతమై.

119

—*) ప్రతాపసింహుడు యుద్ధరంగమునుండి శైలగుహ కరుదెంచుట. (* —

సీ॥ "ఈనాడు మొగలులఁ ధన్యంబు కడలేరు! మిచ్చట మీరుండ ధన్య! యతఁడ
శ్యామసింహుడుగూడఁ ధన్యంబుచె! దల్లి పాతశ్వరీదేవియు ధన్యంబు
పిల్లలతో శైల ధన్యంబున నున్న; దావంతయుఁ బలుకుదో ధన్యంబు లేక!
యీనాటి పోరాట ధన్యంబు ముగియనో! యెప్పుడు రా నదననో! యెఱుంగ నేర!

తే॥ మనుచరులతోడ మీరేగుల! ధన్యంబు గొన్న సింహుడును భీమవంశమునఁ బుష్పకొనఁగ
భిల్లు నొకనిఁ ప్రతాపుడు! వెంటఁ గొనుచు శీఘ్రముగ శైలగుహయందుఁ జేరుకొనియె.

తే॥ కడుపు మలమలమాడు నాఁ కటికి వెక్కి వెక్కియొప్పి నిద్రించిరి ధన్యంబు లెల్ల;
విభుడు-పాతశ్వరీదేవి- భిల్లు భటులు గంగ మ్రొగక యా గేయ ధన్యంబువలనె 121

సీ॥ లలితసాదామనీ ధన్యంబు లతికలు చుట్టు మూగిన ముగ్ధ గోప కా ధన్యంబుగాఁగ,
రణరణ చ్చారుగ ధన్యంబునాదము మనోజ్ఞ మైన వేణునా ధన్యంబుగాఁగ
నంచుల మఱయు సంత ధన్యంబురాగపటలమ్మ రమణీయ పీతాంబ ధన్యంబుగాఁగ,
స్త్రుత్య స్త్రయూర వి స్త్రుత కలాపము శిరస్సందానితాపతు ధన్యంబుగాఁగ,

తే॥ సతి విశాలమౌ సంతరి ధన్యంబుగఁగ ముచ్చెలువ మమరు బృందావన ధన్యంబుగాఁగ,
బూని విహరించె విశ్వర ధన్యంబుగాఁగ బ్రాప్త ధన్యంబు బాల గోపాలమ్మా! 122

ఉ॥ ఆమలకాభమై చినుకు ధన్యంబు లంతకు సేకధారలై
పాములు ప్రేలఁ దీయు గతిఁ ధన్యంబు, నేనుగూడొండ మంతలై,
భూమి జల్గర్జవం బయిన ధన్యంబు పోలిక నిడుచు, గుండపోత గ
ర్జాముఖరంబులై కురియ ధన్యంబు నభం బవియంగ మేఘముల్!

123

సీ॥ కనులుమూసివఁ జేల్పు ♦ కొని లోనరుగు ధగధగలీను నిబిడ సా ♦ దాసురులును,
నొక్కొక్కఁడు జగంబు ♦ వ్రక్కలు వ్రక్కలై చనఁ జేయు మేఘగ ♦ గ్భారవములు,
కొండ లొండొంటిపైఁ ♦ గూలి బ్రహ్మాండంబు నగలించు ప్రళయ జం ♦ ఝానిలములు,
క్షణమున విశ్వలో ♦ కపాణి తలఁ గూల్చుగతి జాణు భయద ని ♦ ధ్వాతములును,
తే॥ సంత కంతకు జృంభించి ♦ యావరించి ప్రళయములు కోటి యొకనాఁడ ♦ గలిగినట్లు
పశ్చితి కాయువు నిండిన ♦ పగిని, నూపి రాడనీక గాలియు వాన ♦ యలముకొనియె.

తే॥ కోటి కొక్కడైన నిలువక ♦ గుదులుగుదులుతరు-మృగ-విహంగములు గూత ♦ ధాత్రి! విశ్వ
గర్భనిర్భేదకమగు నా ♦ కాళరాత్రిఁ దలఁచు మాత్రన నిలువెల్లి ♦ జలదరించు. 125
శే॥ ఏలు లీతబంటిగ మ్రోత ♦ లెత్తి పాణి కలిసి యుహ్నిగి యొకదొట్టి ♦ కొలఁది మీఱి
కొండలును-లోయలును-వనుల్- ♦ గుహలు నిండి నిఖిల మేకార్ణవముగ ఘూ ♦ ణ్ణిలైనపుడు
మ॥ అక్కా! గాలియు వాన గూడి నిబిడం ♦ బై రేఁగఁగా రాలిచ

ల్వకుఁ గ్రొన్నెత్తురు ముద్ద గట్టుకొని పి ♦ ల్లల్ ముదుగడ్డల్ వలె
నికటోర్వి శయనించి కప్పుకొనఁగా ♦ నీ! జేనెడుగుడ్డ, క్రిం
దినికీ లేకయ నాటిరాత్రి శివరా ♦ త్రిబోలె నెట్లీడ్చిరో!

127

—*) ప్రభాతము (*—

అ॥ వేఁగుఁజుక్క లేదు! ♦ వెల్లఁబాటను తూర్పు! కొండకోళ్లగుములు ♦ గూయ వెచట!
రవి జనింపఁ; డెట్లా ♦ ప్రాభాత మయ్యె! వర్షంబు బల మొకింత ♦ సన్నగిల్లె. 128

క॥ తడియాటని గడ్డిని శబరుఁడు గొనిరా, రాని రుబ్బి, ♦ రొట్టెలు చేసెన్;
గడనుండి బిడ్డలదట కిడి, పదపడి నొక్కరొట్టె ♦ నిడఁ బతి యెదురెన్. 129

సీ॥ పద్మాసనమున దై ♦ పధ్యాననియతి సేత్రయుగంబు మూసెఁబ్ర ♦ తాపదేవుఁ;
డంత నొక్కబిడాల ♦ మా గుహకడ నాడుకొనెడు బిడ్డయొడలు ♦ గోళ్ల గీరి
చేలిరొట్టెను నాచి ♦ శీఘ్రుఁబె యొక్కశాఖని నెక్కి చన! బిడ్డ ♦ కెవ్వసనుచు
నటచి భూమిని వ్రాలె! ♦ నాధ్వని కడలి పాటేశ్వరి చని బిడ్డ ♦ నెత్తికొనియె!

గీ॥ దనయయ్యేఁజువఁడెవులు చీఁదటలువోవఁ గనుదెఱచి ఊమ్ముఁగ్రమ్ముర ♦ క్తంబుఁగనుట
వజ్రపంజరకల్ప మ ♦ ప్పార్థి వేంద్రు వీరహృదయము చెదరి ద్ర ♦ వించి పాటె! 130

సీ॥ “పదియుఁబండెండు సం ♦ వత్సరంబులు సంఘటించు పోరులకుఁ జిం ♦ తించలేదు;
జగము మ్రొంగు నసాధ్య ♦ శత్రు వక్తరు రేఁగి పగవట్టెనని సుంత ♦ వగపులేదు;

- కోటలు సేనలు ♦ కోశంబు దేశంబు బలము తగ్గెనటంచు ♦ భయములేదు;
 కడు దీర్ఘకాలంబు ♦ గడచినఁగూడ జయము గల్గదని విచా ♦ రమునులేదు;
 తే॥ ఆపదల కోర్పుటకె వీరు ♦ డవతరించు నని విపత్తోటి నెదిరి డై ♦ ర్యమున నడతుఁ;
 గాని యీనోరులేని ర ♦ క్తంబుసొత్తు లనుభవించు కష్టము చూడ ♦ నలవిగాదు. 131
- తే॥ దాసదాసీసహస్రముల్ ♦ తమ్ముఁ గొలువఁ బమరభాగ్యోదధిని దేల ♦ వలయువారు
 కూడు లేకుండ మలమల ♦ మాడుచుండ్రు! తుద కొకండే నదృష్టవంతుండుగాఁడె! 132
- తే॥ అంతిపురి లేదు; తూఁగుటు ♦ య్యాలలేదు; కొండలను గుట్టలను జీఁకు ♦ గుహలయందు
 గాలి వాన యెండలఁజిక్కి ♦ కరకురాలఁ బఱచుకొనలేక పడియుండ ♦ వలసె నకట! 133
- ఆ॥ నాయనంతరమున ♦ సియఖండక్షోణి నంత యేలవలయు ♦ “నమరసింహుఁ”
 డిట్టు లిడుమ పడెడు. ♦ నిది యెట్టికాలమో! క్రోలుపులియుఁ బిల్లి ♦ కూనయయ్యె! 134
- సీ॥ మూర్తీభవించు మ ♦ తూర్వ పుణ్యఫలంబు, మాచుక హృదయ సా ♦ మ్రాజ్యలక్ష్మీ,
 సావిత్ర్య మందిరో ♦ పరి పూర్ణకలశంబు, తనువు ధరించు సౌం ♦ దర్యధనము,
 శాశ్వత శాంతి మ ♦ హైశ్వర్యదేవత, ప్రకట సౌభాగ్య ప ♦ ర్యాయపదము,
 కష్టాపనుద మహా ♦ కల్పభాత్రీజంబు, నిరుపమ సరవల్లి ♦ నీ మితల్లి,
 తే॥ ప్రియతమంబైన మత్రేయ ♦ విగ్రహంబు, స్థూప మకుట రత్న రోచిః ప ♦ రీత చరణ,
 యైన సాతేశ్వరీదేవి ♦ యకట! యిట్లు పరమ దాఁద్ర్యమున ముగ్ధ ♦ వలసె నేడు. 135
- క॥ దిన మంతటి కొకఫలమును గొని తీరని యుద్ధములఁ ద ♦ గుఱొని కండల్
 దునిసి యెముకపట్టెను మే;నినుమైన ని టెంతకాల ♦ మిఁక నిలిచెనునో! 136
- ఆ॥ వానకాలమందు ♦ వణకుచుఁ దలదాఁచు గూటిపేదకైన ♦ గుడిసెయుండుఁ;
 జక్రవర్తినయ్య ♦ సంతాన మిటు శైల గుహల నిలిచి గోడు ♦ గుడువ వలసె. 137

⊗ It is universally admitted that there is no better criterion of the refinement of a nation than the condition of the fair sex therein ..... Like the ancient German or Scandinavian the Rajput consults her in every transaction; from her ordinary actions he draws the omen of success and he appends to her name, the epithet of Devi or 'godlike' ..... Of one thing we are certain, seclusion of females can only originate in a moderately advanced stage of civilization.....Of all the nations of the world who have habituated the female to a restricted intercourse with society, whether Grecian, Roman, Egyptian or Chinese, the Rajput has given least cause to provoke the sentiment of pity; for if deference and respect be proofs of civilization, Rajaputana must be considered as redundant in evidence of

అ॥ ఉరమునందు రక్తః ♦ మురలంగఁ దిలకింప మనసు చెడియె నాకు; ♦ మఱలఁ దిండి
యొడవు తెపుడొ! నైరు ♦ లెనురామ రింత! కీ కడుపుఁగోత యెట్లు పడఁగ నేర్తు!” 138

చ॥ అని వగ నొంది భారముఁ ♦ డాకును గంటము దీసి వ్రాసి చెం
తను గల భిల్లుచేత నిడి ♦ దానిని ‘బాహుళహ’ కొసంగుమ
చనిపి యొకింత కన్నొగిచి ♦ ధ్యానసమాధి మునిగె! రాజ్య మొ
య్యనఁ జనుదెంచి యాత్మవిభు, ♦ నాతని చెగటి రొట్టె, గాంచుచు, 139

• గీ॥ “రాజయోగసమాధి నే ♦ త్రములు మొగిచి కడలివలె నీమహారాజు ♦ కదల కుండె;
భావగంభీరమైన త ♦ ద్వదనమందు నలఁతి యలఁతి చింతారేఖ ♦ లలమియుండె.” 140

చ॥ అని తలపోసి నాథు వద ♦ నాంబురుహంబునఁ జూడ్కి నిల్చి య
య్యనుపమవీరపత్ని విభు ♦ నండ నె నిల్పె; బ్రతాపదేవుఁడు
గనుఁగవ విచ్చె; విచ్చిన మొ ♦ గమ్మున దేవయు డగ్గరించుచు
వినయము నాదరమ్ము గను ♦ పింప నకపితవృత్తి యేర్పడఁ, 141

—*) పాశుశ్రవీదేవి ప్రతాపసింహుని విచారమునకుఁ గారణ ముడుగుట (*—

గీ॥ “రత్న సింహాసనం బెక్కి ♦ రాజ్యమెల్లఁ గన్నుసన్నులఁ బొలింపు ♦ కాలమందు,
నడవిఁ బొలింపునేడు, నె ♦ న్నఁడునుగననిచింత మోమోమునను బ్రవేశించెనేల! 142

సీ॥ ప్రాణేశ! నీయుద ♦ రము నంటు నాకలి, నీక్షణంబుల నాశ్ర ♦ యించు నిద్ర,
మోమునందుఁ బ్రసాద ♦ మును గాంతినిరతి, చిత్తములోని దుర్దమ ♦ ధైర్యగరిమ,
మెట్టి దుష్టకార్య ♦ మిపుడు మీయెడనుండి దొంగిలించి యొకింత ♦ తొలఁగఁజేసె!
దృష్టిమార్పక యొకే ♦ దిక్కుగాఁ జూడ్కులు ష్టితిపై నిగుడ్చి వీ ♦ ష్టింపనేల!

గీ॥ మీమది నొకింతయును జిత ♦ మేకొనంగ నెఱుంగ నెన్నఁడు; మిమ్ము నేనెఱుంగుటాది
నిదియె నొలుసారి; నగవున ♦ కేమి హేతు! వెఱుంగఁజెప్పుముమానసం ♦ బెరియసాఁగె. 143

సీ॥ పదియాఱుకళల వి ♦ శ్వమునిండి వెలుగు కళానిధి సహజ క ♦ శంకమూర్తి;
నిలువెల్ల విచ్చి వ ♦ న్నెల నీను వెల్లదామరకుఁ దుమ్మెదపోటు ♦ మానని పని;

it. Where females are honored there the deities are pleased, but where dishonored there all religious rites become useless. “Strike not, even with a blossom, a wife guilty of a hundred faults” says another sage, a sentiment so delicate that Reginald Born, the prince of Troubadours, never uttered any more refined.

Customs of Mewar.

తళతళమెఱయు ని ధ్వపుటద్దము పరాగధూసరమగుట పోఁ దోయరామి;
యమలవాఃపూర కా ధరాంగ గంగానది వానకారు కళంకు ధ వదలకుండు;

క॥ నివి ప్రకృతికి లోనైనవి; యింతవఱకు నాయెఱిగినంతదాక రా ధానాప్రతాప
సింహదేవుడు ప్రకృతివి ధ జేత; యిట్టి ఘనుని మోమున నీవిన్న ధ దన మిదేల! 144

గీ॥ నైరు తెడిరింప వెన్నిచ్చి ధ పాట వెపుడు; పాటు నైరులఁ దఱిమి చం ధ పంగబోవు;
కలిమిలేముల మనసు మా ధ ర్వులనుబొంద; విటుల యోజింపఁ గారణధ మేమినాథ! 145

ఉ॥ 'అపదలందు ధైర్యగుణ' ధ మన్న నుదాహరణమ్ము నీవ; నీ
ప్రాపున నిల్చె ధీరజన ధ పట్టము; హేతు వెఱుంగలేక సం
తాపమం నొందు నామనసు; ధ నాథ! వచింపఁగ నర్హమైనచో
దాఁపక యానతిమ్మని ప ధ దంబుల వ్రాలుచు విన్నవిచెడఁ." 146

గీ॥ అనెడపల్కులు చెవిపోతు ధ సంతమాత్ర విభుని హృదయారవిందము ధ విచ్చె; మోము
విచ్చె; విచ్చిన కెండమ్మి ధ వెడలివచ్చు మధురమధుధారయన జాతధ మంజుఃఫణితి. 147

మ॥ "జననంబందిన నాటనుండియు రహ ధ స్యగ బొందు నేనెన్నఁడై
నను బొందించి యెఱుంగ నింతవఱకుఁ; ధ నాయగ్ధదేహంబవై
చను నీతోడ వచింపరాని దొక యం ధ శం బుండునే! యింతకుఁ
మునుపే తెల్పకపోతినే యని మనం ధ బుక జింతచే గాఁగెడిఁ. 148

సీ॥ ప్రాకారవలయిత ధ ప్రాసాదములయందు, శశికాంతమయ చతు ధ శ్యాలలందు,
ననుపమంబైన శు ధ ద్ధాంతసీమలయందు, మిగులనెత్తగు గాలి ధ మేడలందుఁ,
బరమ సుఖప్రద ధ ప్రమదావనములందు, బన్నీటి కాల్యల ధ పట్టలందు,
సారాంబుపూర కా ధ సారతీరములందు, మోదంబు గొలుపు పూ ధ బోదలయందు,

గీ॥ దాసదాసీసహస్రముల్ ధ దళముకొనుచుఁ గన్నుసన్న మెలఁగ నెండ ధ కన్నెఱుంగక
యలరఁదగు మహారాజుభా ధ ర్యవుగనుండి యిడుమ పడుచుంటి నాసుర ధ దృష్టవశేత.

ఉ॥ వీరరసావతారమని ధ పేరు వహించు నృపాలపూజ్యుడౌ
శూరుని ధర్మపత్ని యొక ధ చోఁ దలఁదాఁపఁగఁ జోటులేక మా
ద్వారికవోలె బిల్లి లుద ధ రమ్మున వ్రేలఁగఁ జెట్ల గట్లఁ దా
ర్కాగగుచుండ నేకతిన ధ మర్త్యుడు చూచి సహింపనేర్చునో!

మ॥ అకటా! నాకసుగండు లీయడవి బో ధ యల్ మోయ నిదందు వే
ళకు నన్నంబును నీగులేక కనువా ధ ట్టుక సుగతచో టింత వీ

రికయున్ లేక తపించుచుండ, నిక యే ధీ లొంది మే లొంద నూ
అక నేనీ యుబులాట మందవలె! ఏ రత్నంబు మే లిట్టిదే!

151

సీ॥ ఎండ్లుగాఁ బిల్లలు ధీవు తపింప వీక్షించి ధైర్యమున స హించుచుంటి!
దినమంత మలమల ధీతిండిలేక తపించు బిడ్డనోరును గొట్టి ధీల్లి గీర
ఱొమ్ముపైఁ గ్రమ్ము ర ధీక్రమ్ము వీక్షించి కెవ్వనివేయు కేకను ధీవినుటఁజేసి
సముదారవజ్రపం ధీజరసన్నిభంబు నాస్వాంతంబు ఊణము దు ధీర్బలత నొంది

గీ॥ ‘యాఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ధీయవసరమని తోఁచె; నేడవనెల రాఁగఁదురముచేయ
సిద్ధముగ నుండు’ నని చిన్న ధీచీటివ్రాసి భిల్లుచే బాదుమాకుఁ బం పించివాడ. 152

ఉ॥ వ్రాసితిఁగాని కమ్మ; నది ధీవాసినదాది నరుంతుదవ్యధా
యాసితమై మనంబు వెను ధీకాడుచు నున్నది; నూర్యవంశ మ
భ్యాసములేని క్రొత్తయల ధీవాటున కాస్తద మయ్యె నేడు; నా
వాసి తొలంగె; నేమిటికి ధీవ్రాసితి నంచు మదిఁ దపించెదన్.”

153

—*) పాటేశ్వరీదేవి ప్రతాపసింహునకు రణోత్సాహముఁ గలిగించుట (*—

చ॥ అనుచు బ్రతాపసింహుడన ధీనావనితామణి సుంత విస్మితా
ననయయి భర్త మోముఁ గని ధీ“నాథ! ప్రమాదమటన్న మాటయే
జెనకదు మిమ్ము; గార్యముచు ధీజేసెడుచో ఫలసిద్ధి చక్కఁగా
మనమునఁ జర్పసేయ కొక ధీమార్గముఁ ద్రొక్కని ధీరవర్తనుల్!

154

మ॥ వ్యవధిఁ జెందఁగఁ గోరి తాఱు నెల; లీ ధీపై యుద్ధమున్ సిద్ధమే
యవుచో లాభ మదేమి! యీగడుపుచే; ధీనాయుస్సు హెచ్చించిన
ట్లవు; నేడి పదనైన నీదు కరవా ధీలానాటి కిట్లుండునే
యవనవ్రాత శిరో విదారణ పటు ధీవ్యాపార పారీణతన్.

155

సీ॥ ఊకాలమైన వి ధీశ్రాంతి నొందఁగఁబోక, తనియ నూపిరి పుచ్చు ధీకొనఁగఁబోక,
సంతతభ్యాసని ధీష్ఠ యెలర్పఁ గార్యసాధకుఁడు రేబవలును ధీదత్పరుఁడయి
తనరంగవలయు; స్వా ధీతంత్ర్యమహత్తమకార్యనిర్వహణంబుఁ ధీగాంక్షచేసి
సర్వార్పణ మొనర్చి ధీజంకక పనిచేయు భువనైక వీరపుం ధీగవుడ వీవు;

గీ॥ పౌరుషోద్యోగజలద్రవ ధీభంజనమగు శ్రాంతి నేటు కోరి! తాఱుమా ధీసములుకూరు
చున్నయట్టి నిర్వాప్తిపారుఁడెన్ని జన్మములు గడిచెనేని పనిచేయఁగలఁడె మఱల! 156

- సీ॥ గతిచెడి యఖిలభా ♦ తలలక్ష్మి యవనుల పాలయి కడగండ్లు ♦ పడుచునుండ,
గన్న సంతానంబు ♦ కన్న మిన్నంగ నెంచు ప్రజ దాపులేక చే ♦ డ్పడుచునుండ,
గల్యాణనిలయదు ♦ ర్గము లెన్నియో కూలిపడి బీడుపడి కాడు ♦ పడుచునుండ,
హైందవాచార మా ♦ ర్యస్త్రీల పావిత్ర్య మడుగంటి మంటిపా ♦ లగుచునుండ,
గీ॥ భారతీయస్వతంత్రత ♦ పట్టుదప్పి వీరి నానాటి కుఱ్ఱాత ♦ లూగుచుండ,
దనకుటుంబముపై నాస ♦ నని దొలంగ నోపునే! వీరరాజాప్ర ♦ తాపమూర్తి! 157
- సీ॥ భువన ముద్భవమొందు ♦ మొదలుగా నెవ్వ రూహించి కల్పించి సా ♦ గించి యెఱుంగ
నట్టి స్వాతంత్ర్యమ ♦ హయోగదీక్ష నారంభించితివి మహా ♦ గ్రహవృత్తి;
నీయనంతత్యాగ ♦ నియతియును నఖండదేశభక్తి రతి ను ♦ తించ జగము;
లా యజాండకటాహా ♦ మావరించిన జ్యోత్స్నవలె నీయశంబు వి ♦ శ్వమున నిండె;
గీ॥ ధరణి నాచంద్రతారకా ♦ స్థాయిగాగ నీమ పావననామంబు ♦ నెగడునల్లు
మెలంగనేర్చితి; లోపముల్ ♦ గలుగంగలవె! ధన్యులగు వారిలో ధన్య ♦ తముడనివు.
గీ॥ సావడిర్చిన కొలది న ♦ జంపుముక్క, తఱచిన కొలది మంచి గం ♦ దంపుఁజెక్క,
యిడుమ లగదిన కొలది లో ♦ కైకవీరుఁడును, బ్రకాశించునన నెఱుగ ♦ గనిది నీకు!
- సీ॥ కోటలన్నియు శత్రు ♦ కోటి చేకొనెనంచు, సేనాబలంబు గృ ♦ శించె ననుచు,
జయ మింతపఱకు ద ♦ ర్భస మీయలేదంచు, నాపదల్ నెడబాటి ♦ యయ్యెననుచు,
జన నేడ్లుపూండ్లును ♦ దినం దిండి లేదంచు, బసిగూన లగఁచాల్లె ♦ బడుమ రనుచు,
మది గుండవలవ! దీ ♦ మాఱు వైరులు రాగఁ గనచఖడ్గము లూని ♦ కాసెగట్టి
- గీ॥ యద్వితీయబలుని నిన్ను ♦ నీద్వితీయ నైన నేను రణక్షీణి ♦ ననుసరించి
శత్రుసంహార మొనరింతు; ♦ శంకలేల! యిరువురము నిల్వ జగమెల్ల ♦ నెదురంగలదె!
- సీ॥ అరులచే, నున్న పై ♦ న్యాధిపుల్ మడిసిన సామంతనృపులెల్ల ♦ సమసిచనిన,
భటుఁడొకండును లేక ♦ బలమెల్లఁ దొలగిన, నాపదల్ వేనవే ♦ లలముకొనిన,
నేను బిడ్డలుఁగూడ ♦ నిశితఖడ్గము లూని రణము సేయుదు మీరు ♦ ప్రక్క నిలిచి;
కొండలోఁ జివర యం ♦ గుళమైన రణములే కక్కరు సుఖముగా ♦ నందరాదు;
- గీ॥ మనకుటుంబములో జని ♦ చిన కడపటి నినువు గళమునఁ గొనయాపి ♦ లసఁగియుండ
దైవముడ వీ విడిన స్వా ♦ తంత్ర్యసమర మజ హారాదు లెదిర్చిన ♦ నాఁగరాదు.
- మ॥ కొఱ యొక్కింతయు లేకు లోకమువ నా ♦ కుక్క; బ్రహ్మకల్పంబుగా
ధర జీవించెడు వారు లే రెపుడు; మం ♦ దస్మేరముల్ మీముఖాం

బురుహంబుదునఁ దాండవించుచు ముదం ♦ బుక్ బెంచుఁగాకంచు నీ
శ్వరుఁ బ్రార్థించెద” నన్నఁ బత్నికీఁ బ్రతా ♦ పస్వామి హర్షంబునఁ;

162

సీ॥ “అనిచేసి మరలి వ ♦ చ్చినవేళ మొదలంట శ్రమఁ దీర్చు మధుర వి ♦ శ్రాంతిసీమ!
తలఁగిపోవని యాప ♦ దలు ముట్టినపుడు ధైర్యం బీయఁగల యంట ♦ రాని కోట!
కష్టాంధతమసంబు ♦ గప్పి తోఁపనియప్పు త్రోవఁ జక్కఁగఁజూపు ♦ దొడ్డజోతి!
పదికి వేయిగ వైరి ♦ భటులు పైఁబడినప్పు డసమానబల మిచ్చు ♦ నమృతఘటిక!

గీ॥ యన్నివేళల సౌఖ్యంబు ♦ లలవరింప నందనోద్యాన మనుచు డెం ♦ దముననెఱు
సీమధుర ధీర గంభీర ♦ నిబిడఘటితిఁ దలఁచి పాశేశ్వరీ! వని ♦ తామతల్లి!

మ॥ వరసౌశీల్యము నాభిజాత్యమును సౌ ♦ భాగ్యంబు శ్రీయుక్ మనో
వార శాంతి స్థిరధీరతల్ దనదు ని ♦ న్నృథాంగిగా నిచ్చి యు
ర్వర నాకిప్పు డనన్య దుర్లభ మహా ♦ భాగ్యంబు సంధించె నీ
శ్వరుఁడగుచు మది నెంచి పాయని కృత ♦ జ్ఞత్వంబునఁ మ్రొక్కుదుఁ.

164

సీ॥ నేనెఱుంగకయున్న ♦ నిరతంబు ననుఁ గాచి నాకోప ముపశమ ♦ నంబుచేసి
మధురస్వభావసం ♦ పదచే నుడుకుఁదీర్చి యలఘుశాంతతఁగూర్చి ♦ కలతదేర్చి
యూరించి లాలించి ♦ యుపచరించి కఱాచి యలరించి మించి ధై ♦ ర్యంబు నించి
మది హరించెడు గుణ ♦ మాధుర్యమున రూపమాధుర్యమును బెంచి ♦ మమత నుంచి

గీ॥ యాడఁ బాయక నీవుండు १ నతదాత వనిత! కోటానఁగోటు లా ♦ పదలు వచ్చి
తలఁబడిన సగళంబు ప్ర ♦ తాపవిభుఁడు దారి తప్పనె! స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మనిరతి.”

గీ॥ అనుచు వచింపఁగా “భాగ్యమామెనాకుఁ; బ్రాణనాథ! ప్రసాదంబునారగింపు”
మనెడి పాశేశ్వరీదేవి ♦ పార్థనమున జనవరేణ్యుఁడు లేచి భో ♦ జనముఁ జేసె. 164

—*) రాజపుత్ర పై న్యములు యవనుల నోడించి ప్రతాపసింహునిఁ జేరవచ్చుట. (*—

క॥ ఆలోన సమీపంబున పైలగుహఁ భూరి కుహర ♦ సంతతులెల్లఁ
ప్రీలఁగ భిల్లశ్వరు నాభీలమహాశంఖరవము ♦ వీతెంచె వడిఁ.

147

శా॥ ఆకల్యాణ మహారవంబు మధురం ♦ బై వీచి శ్రోత్రేంద్రియ
వ్యాకోచత్వము సంఘటింపఁగఁ బ్రతా ♦ పస్వామి లేచెఁ; సలుగ
బ్రాకృష్ణాదులు వచ్చి స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబుపై వ్రాలుచుఁ
సాకల్యంబుగ నాటి సంగర విశే ♦ పంబుల్ నివేదించినఁ,

క॥ విని యానందించెను యావనసేనలు దినదినంబు ♦ వైబడ సమరం
బొనరించుచు గెల్పుచు వెన్నును బడుచును గొన్నినాళ్లు ♦ గడిపెన్ విభుడున్. 169

—*) భిల్లుడు ఢిల్లీపురమున కరుగుట. (*—

క॥ వనముల లభించు ఫలములు తినుచును నాల్గొమడలుగ ♦ దినము ప్రయాణం
బొనరించుచు భిల్లుడు కనుగొనె ఢిల్లీ పురము కనక ♦ గోపురవరమున్. 170

సీ॥ అంజనాచలముల ♦ ననుకరించెడు దంతిసముదాయము రహించు ♦ శాల లొకట!
నుచ్చైశ్రవము మేలు ♦ మెచ్చని యవనాశ్వసంఘంబు లలరారు ♦ శాల లొకట!
స్ఫటికంపుబొమ్మల ♦ భంగి వెలుంగు పరంగు లుండెడు మంది ♦ రంబు లొకట!
నిబిడబాహుతోప ♦ నిరతులై దీపించు యవనుల్ వసించు గే ♦ హంబు లొకట!

గీ॥ గోపురంబున రెండు ది ♦ క్కులను భువనవిలయమును గూర్చిగాఁ జాలిభీతిగొలుపు
పెను పిరంగుల తండముల్ ♦ గనుపడంగఁ జూపులకు వింతఁ గొలుపు డి ♦ ఢిల్లీపురంబు.

గీ॥ హైందవులు గొల్పు శివకేశ ♦ వాలయములు భూరి యావనప్రార్థనా ♦ గారవితతు
లాపుర సరోవరమునఁ బె ♦ ల్లలమి వెలయుఁ గలయ విరిసిన పూడతి ♦ కముల కరణి.

ఆ॥ సందులందు నడచి ♦ గొందుల విడిచి వీధులను రాజమార్గ ♦ ములను గడచి
వీరి వారి నడిగి ♦ భిల్ల వారైహారి పురము మధ్యభాగ ♦ మునకుఁ బోయి, 173

క॥ లక్షలు కోట్లు ధనంబిడి లక్షలు పనివాండ్రు వరశి ♦ లాతతిఁ బెక్కిం
డ్లక్షయముగఁ గట్టిన హర్యక్షద్వారాంగణంబు ♦ నాతఁడు డాసెన్. 174

క॥ ద్వారము రక్షించు ప్రతీహారులు కరవాలధరు లు ♦ దారబలాఢ్యుల్
'రారా'దని వారించుచు దూరమునకుఁ దోయ నతఁడు ♦ తొలఁగుచు నిలిచెన్. 175

సీ॥ అలఘులక్షణభూష ♦ ణాచితమగు పట్టపంబారియెన్లుపై ♦ నధివసించి,
చామరగ్రాహిణి ♦ సముదయంబు మనోజ్ఞకరములఁ గనకచా ♦ మరము లిడఁగ,
నాణిముత్యైపు సరు ♦ లలరు విశాల సితాతపత్రంబు చా ♦ యల మునింగి,
బహుళసేనాధీశ ♦ పటలంబు యవనాశ్వముల నెక్కి చుట్టును ♦ మూఁగి కొలువఁ,

గీ॥ జెలులు కనకపుష్పములు లా ♦ జలను జల్ల, భువనమోహనదరహాసముర్తియలర్,
నిలిచి మ్రొక్కు పౌరులదెసఁ ♦ గలయఁజూచు చక్వరీశ్వరుఁ డాత్రోవనరుగుదెంచె.

గీ॥ అణగి ముమ్మాటులు సలాము ♦ లలవరించి ద్వారపాలకతతి బరా ♦ బరు లొనర్ప,
భిల్లుడును సార్వభౌముని ♦ ద్విరదముదెసఁ దరలి జాబున్న తనదు హస్త్రాబు సాచె.

మ॥ 'ఎదుర౯ జేరకు ప్రక్కకుఁ దొలఁగు'మం ♦ చెల్లెత్తి దావారికుల్
వదర౯ భిల్లుడు నిల్చె బొమ్మవలె; న ♦ కృత్ నేత "యేకార్య ము
న్నది! నీ వెవ్వడ!" వన్న భిల్లుడును "రా ♦ కాగారు నీకిమ్మటం
చిదె యీ కమ్మను బంపి" రన్న విభుఁ డ ♦ య్యేన్దుఁ దిగ౯ బాటుమ౯, 178

క॥ "వా రేకొండలలో సంచార మొనర్చెదరు! వారి ♦ సంతానము దే
వేరియు సేమముతో నున్నారే! యెఱుంగంగఁ బల్కు ♦ నాతో" ననిన౯, 179

సీ॥ "అందఱు సేమమే" ♦ యని కమ్మ నందిచ్చె; నకృగుపాదుపా ♦ యాదరమున
సంజలి వట్టుచు ♦ నద్దానిఁ జేకొని సుభ్రమబున నంతఁ ♦ జదువఁదొడఁగె;
నక్షియుగము విచ్చె; ♦ నాస్యంబు వికసించె; జిత్తమందు ముదంబు ♦ చిందులాడె;
వ్యాకోచ పంకేడు ♦ హస్యంబి మధుధారలన మోదబాష్పంబు ♦ లలితయిల్లె;
గీ॥ జేష్ఠుల దింత తొందరఁచెలఁగఁజొచ్చె; నొడల నొకమిత రకమైనఁ హాయిలు పుట్టె;
సంత సంగ రేకునఁ గమ్మ ♦ సంతరించి చనియె భిల్లుఁ దొడ్కొని లోనిఁ సాధమునకు.

గీ॥ ఐదువేల్ రాణివాసంపు ♦ టబ్బముఖులు వారి వారి నెచ్చెలులతో ♦ వచ్చి చేరి
లలిత దరహాస మధుర వి ♦ లాస మలర భిల్లమూర్తిని గని సంత ♦ సిల్లిరపుడు.

—*) అకృగు చక్రవర్తి ఢిల్లీపురంబు నలంకరింపఁ జేయుట. (*—

సీ॥ పురిని నూలులు వేలు ♦ మొగలుకెక్కెములు వింతగు రంగులనుగుల్కి-♦యెగురసాగెఁ
బ్రతిగృహంగణము స్తంభములందుఁ దమణరంభాస్తంభనివహంబుఁ ప్రభలు గొలిపె!

§ The imperial harem constituted a town in itself. No less than five thousand women dwelt within the walls and each of them had a separate apartment. The maintenance and control of such a multitude of women necessitated a carefully devised system of internal administration and the organisation of adequate arrangements for discipline. The inmates were divided into sections each under a female commandant and due provision was made for the supply from the ranks of clerks to keep the accounts. A strict method of check was applied to the expenditure, which was on a large scale. The inside of the enclosure was protected by armed female guards.

"Akber the great Mogul."

Over-joyed at this indication of submission, the Emperor commanded public rejoicings.

"Annals of Mewar."

నల బహిర్ద్వారసీ ♦ మలను బచ్చని మామిడాకు తోరణము ల ♦ ల్లాడఁదొడఁగె;
రత్నసంతతిఁ గూర్చి ♦ రచియించు ముత్యాల రంగవల్లికలు హా ♦ రంగు నెఱపెఁ;
గీ॥ జలువపందిరుల్ పానీయ ♦ శాల లెన్ని యెడలనో నెలకొల్పుఁగాఁ ♦ బడి తనరై;
విరులు పునుగు జవాది య♦ త్రువుచేతఁ బురము సిరి నించి సారథి♦బులను విసరె.

మ॥ అరుగ్ జొచ్చిరి వీధి వీధి జవనా ♦ శ్వారూఢు లుద్యోగు లెం
దఱొ “యాస్థానమునందుఁ గొల్వమరు మ ♦ ధ్యాహ్నంబుపై నక్కరీ
శ్వరుఁడ౯; గాన నమాత్యులుఁ నృపతులుఁ ♦ పై న్యాధిపుల్ పారులం
దఱు నాస్థానముఁ జేర రం” డనుచు వా ♦ ర్త దెల్ప సోత్సాహులై. 173

సీ॥ ఈశ్వరేశ్వరుఁగూర్చి ♦ యెల్ల మసీదులందును భక్తి వెలయఁ బా ♦ ర్థనలు జరిగె;
వైదిక మంత్రీపు ♦ ష్పములు మంగళహారతులు సాగె నెల్లదే ♦ వళములందుఁ;
గూటిపేదలు మొదల్ ♦ కోటిశ్వగులదాఁడఁ బురజనుల్ మృప్తాన్న ♦ ములు భుజించి
నూతనవస్త్రసం ♦ దోహముల్ దాలించి పలువిధాలంకార ♦ ములు ధరించి;

గీ॥ రాజులినిగొన్న బీదల ♦ కండఱుకును బంచభక్త్యభోజ్యంబులు ♦ పంచబడియె;
నీడులేని సౌఖ్యాబ్ధి నో ♦ లాడి, నాఁడు ఢిల్లిపురి స్వర్గపురి మేలు ♦ డిందుపఱిచె.

—*) అక్బరుసార్వభౌముని సభాభవనము. (*—

గీ॥ శకటములపైన యావనా ♦ శ్వములపైనఁ బల్లకీలపై నేర్చుటా ♦ బారిపైనఁ
జెల్లుబడి కల్లు వొడ్డవా ♦ రెల్ల వచ్చి కొలువుసింగంపు వాఁకిట ♦ నిలిచి రపుడు. 185

గీ॥ విలువసస్తులు ధరియించు ♦ వేత్రధరులు వంగి వంగి సలాములు ♦ ప్రచురపఱచి
తత్తదర్హస్థలమ్ము లం ♦ దఱకుఁ జూపి సమతఁ గూర్చుండఁజేసిరి ♦ క్రమత నెఱపి.

గీ॥ హేమ రుచిర మహాద్వార ♦ సీమచుండి యాసభాప్రాజ్యవజ్రసిం ♦ హాసనంబు
చూపఱకుఁ దోచు నొకచిన్న♦చుక్కమాడ్కి ననిన, భవనవై శాల్య మే♦మనఁగవచ్చు

సీ॥ పలుచిత్తరువులు బే ♦ బరునాటి యుద్ధవిశేషముల్ గోడలఁ ♦ జెలఁగుచుండఁ,
బలురకంబుల యద్ద ♦ ముల గవాక్షములలో రవిరశ్మి వింత హా ♦ రంగు నెఱప,
మెఱుఁగారు లోహని ♦ ర్మితకుండమందార మాల లందందును ♦ వేలుచుండ,
నొక్క-క్కఁడును వేయి ♦ దిక్కులఁ బ్రతిఫలించెడు కాచదీపంబు ♦ లడరుచుండ,

గీ॥ నేల యొక్కింతయేని గ ♦ న్నింపకుండ మహితకాశ్మీర రత్నకం ♦ బళము లమర,

- శ్రీ నందుపై రెండువేలు ది ♦ వ్యాసనములు దనరఁ దనరారె నక్కరా ♦ స్థానవాటి. 188
- గీ॥ దాని చివర విశాలవి ♦ తర్ది యమరెఁ; గ్రింద మొకమాలు పైన జ ♦ రీపని గల
పట్టుగుడ్డ వెలుంగొందెఁ; ♦ పైననుండి వివిధముక్తగుళుచ్ఛముల్ ♦ వ్రేలుచుండె. 189
- సీ॥ ఆవిత్తెక్కు మ ♦ ధ్యమున వెల్లెను మనోహరనూత్నకనకసిం ♦ హాసనంబు;
నద్దాని చివరల ♦ నప్పదిక్కులయందుఁ దనరారె హాటక ♦ స్తోభవితతి;
వైడూర్యమాణిక్య ♦ వజ్రసంస్థగితమై కాంతు లీనెను స్తోభ ♦ గర్భసమితి;
యా స్తోభములపై న ♦ నపరంజిపైకప్పు రేకులు రేకులై ♦ ప్రియముఁ గూర్చె;
గీ॥ నెత్తయిన చుట్టుగోడల ♦ హేమ మత్స్య సింహ గజ పక్షి శిరముల ♦ చ్చేరువు నించెఁ;
బరమభాగ్యాంకమగు నాన ♦ భాభవనము తగె మఱువు సుధర్మాస్థాన ♦ తలముఁగేరి.
- గీ॥ మాత్రులుద్యోగులాస్త్రసా ♦ మంత్రమణులు పదియు నాఱునూఱులుపైన్యఁపతులు గాయ
కులును బండుగుల్ నిండిరి; ♦ కిలువు దనరెఁ దరగబారులఁ దూఁగు సా ♦ గరము కరణి.
- క॥ కనకపు సింహాసనమునకును గుడిదెస నగ్రపీఠి ♦ గొమరొందెను శో
భన దైభవపరుఁడు 'సలీ' మనఘుఁడు యువరాజు భార ♦ తాపని కల్లె. 192
- సీ॥ బైరాముఖా చమూ ♦ పతి పూర్వజన్మ తపోమహీజాతంబు ♦ పూర్ణఫలము!
యవనసంగతభార ♦ తాఖండబహుళ సామ్రాజ్యమేలెడు మహా ♦ మంత్రహిమాళి!
విశ్వోన్నతైశ్వర్య ♦ విభవసాంద్రుండైన యకృరీశ్వరుని వి ♦ య్యాలసురభి!
పరిషియ్ భాష బే ♦ బరున్మపేదుఁ చరిత్ర మనువదించినయట్టి ♦ యగ్రసుకవి!
- ఆ॥ కులముగాదు దొడ్డ ♦ గుణమె ముఖ్యంబుఁడు జాటు సజ్జనుండు! ♦ సరళహృదయుఁ!
- ❀ డాన్ వర్తనాంకుఁ ♦ డబ్బూరురహిమానుఁ డధివసించియుండె ♦ నవలి పీఠి. 193

శ్రీ He classified his officers in thirty three grades ranging from mansab dars of 10 to 10000. Late in the reign such officers numbered about 1600 in all and formed an official nobility.

"Akber, the Great Mogul."

❀ One of the ablest warriors and most generous of men in the service of Akbar was Mirza Abdurrahim, son of his old Atalik or preceptor Bairam Khan. For many years he exercised the office of Khan-khanan literally 'lord of lords' tantamount to commander-in-chief. But he was as learned as he was able in the field. He translated the memoirs of Baber, well described by Abul-fazal 'a code of practical wisdom' written in Turkish into the Persian language then prevalent at the court of Akbar, to whom he presented the copy,

"G. B. Malleson C. S. I.

- సీ॥ ధరణీతలంబెల్ల ♦ దాన మిచ్చినను వేలుంచి తాళని రాజ ♦ యోగిహాళి,
 వసుధాంతమునకైన ♦ వాహనం బెక్క-క శ్రమచేసి నడచు ని ♦ స్థాపరుండు,
 జైనధర్మగ్రంథ ♦ సార మాస్వాదించి ఖ్యాతి వహించు జ ♦ గద్గరుండు,
 బండి బడినవారి ♦ బత్తుల విడిపించి పశుహింస మాన్పు కృ ♦ పానిరతుండు,
- గీ॥ యాత్రీకులపన్ను గోవధ ♦ మణచివై వ సార్వభౌము బోధించు వి ♦ జ్ఞానరాశి,
 గ్గి “హరివిజయసూరి” భువనవి ♦ ద్యాగురుండు వేదిపై నొక్క-యపరంజి ♦ పీట నుండె.
- మ॥ పగిలించెఁ రిపుకోటి గుండియల; న ♦ కృష్ణ పాదుషా కిచ్చె ముం
 దుగ నాత్మీయతనూజ; నై న్యపతులం ♦ దుక్ జూడఁగా నింతవాఁ
 డగుపింపడనఁ బొల్పు నంబరువిభుం ♦ డౌ వృద్ధహర్షక్ష మా
 “భగవాన్ దాసు” వసించె జెంతఁగల భా ♦ స్వత్స్వస్థ సీతమ్ముగ్ధ.
- సీ॥ “కచ్చహా”న్వయము లో ♦ కప్రసిద్ధ మొనర్ప నవతార నుందు మ ♦ హాభుజుండు!
 రక్తాబ్ధినుండి బ ♦ ర్మానాఠఁ డనకన్తి కెదురు లేక జయించు ♦ పృథుబలాశ్రయ!
 డప్రతిహతముగా ♦ నర్థశతాబ్ద మంబరుదేశ మేలు నృ ♦ పాలచంద్రుఁ!
 డాఖ్య కక్పరె కాని ♦ యఖిలంబున కితండె యనఁగ వర్తించు స ♦ ర్వాధికారి!
- గీ॥ జగము పుట్టుటాదిగ నింత ♦ శౌర్యరేఖ యింతటి మహోన్నతౌద్ధత్య ♦ మింత మాట
 బలిమి గల నై న్యకతి యెందు ♦ గలుగఁడ నెడు మానసిం గధస్థి నెఁ బ్ర ♦ ధాపిసె

195

The Khan Khanan [Abdurrahim] to whose daughter Danial was married, also did his best to restrain his son-in-law.

“Akbar the great Mogul”

§ Harivijaya Suri, the first named, the most distinguished of the three, and credited by Jain authors with the honor of having converted Akbar, is placed by Abulfazl along with twenty others, including Sheik Mubarak, in the first of the five classes of the learned, among the select few who understand the mysteries of both worlds. Heravijaya Suri refused all the costly gifts pressed upon his acceptance and in accordance with the rules of his order, started on his long walk to Fathpur-Sikri. He persuaded the Emperor to release prisoners and caged birds and to prohibit the killing of animals on certain days. The Suri, who was granted the title of Jagad-guru or world-teacher returned to Guzrat.

“Akbar the great Mogul.”

⊗ A desire to be rid of the Great Raja Mann of Amber, to whom he was so much indebted, made the Emperor descend to act the part of the assassin. He prepared a majoom or confection a part of which contained poison; but caught in

- సీ॥ మతసహనంబు శా ♦ శ్వేతధర్మముని యధీశ్వరునకు నేర్పు పా ♦ వనగుణుండు,
చతుర చతుస్సహ ♦ సహయాధిపతియౌచు నక్కరుఁ గొలిచిన ♦ యలఘుబలుండు,
తనమాట విభుండు వే ♦ దంబుచు మన్నించి తలఁదాల్చు మెలఁగిన ♦ ధన్యమూర్తి,
తనమ కాలంబునం ♦ దలి చరిత్రలు పెక్కు వ్రాసిన యుత్తమ ♦ గ్రంథకర్త,
గీ॥ యకలుషోదారవర్తనం ♦ డగు ఘనుండు, దినము పదివీసియల తిండి ♦ తినెను దొడ్డ
తిండికాఁ 'డబుల్ ఫజ'లను ♦ పండితమణి యలరె ముందట నొక్క స్వ♦ర్ణాసనమున.
సీ॥ లాహిరీపురస్థపా ♦ లకవంశ ముద్ధరింప జని చిన్తా పా ♦ వనగుణుండు,
హైందవాచారమ ♦ ర్యాద లామూలాగ్ర మెఱిగి యనుష్ఠించు ♦ గురుకునీసి,
ఘోరాహవంబున ♦ ఘూర్జరేశ్వరు గుండె లవియంగడాఁకిన ♦ యలఘుశౌర్యఁ
డక్కరిశ్వరుని పై ♦ న్యాధీశులందు నగ్రస్థాన మొందు వీ ♦ రప్రభుండు,
గీ॥ తన గొలుసు క్రింద భారతా ♦ వనిని గొలిచి సిన్తులు విధించు నేర్పొల్లు ♦ చేయుటందుఁ
గ్గి గలియుగమున వీని సముండు ♦ గలుగఁడనఁగ వెలయు 'తోడరమ' ల్లాక్క ♦ పీఠినుండె.
తి సీ॥ ధనసేనుడనెడు మం ♦ దస్మితమూర్తి ముం దొక్క పీఠముపైనఁ ♦ నుండె; నితడు
రీవామహీంద్రు కూ ♦ రిమి గాయకుఁడు; రాగ మాలాపనముచేయ ♦ యామునజల

his own snare, he presented the innoxious portion to the Rajput and ate that drugged with death himself. We have a sufficient clue to the motives which influenced Akbar to a deed so unworthy of him and which were more fully developed in the reign of his successor; namely a design on the part of Raja Mann to alter the succession and that Khoosru his nephew should succeed instead of Selim. With such a motive, the aged Emperor might have admitted with less scruple the advice which prompted an act he dared not openly undertake without exposing the throne in his latter days to the danger of civil contention, as Raja Mann was too powerful to be openly assaulted.

"Tod's Rajasthan."

Abulfazl: his private life when judged by a muslim standard was considered to be blameless. He had a prodigious appetite rivalling that of Sultan Mahamud Bagarha of Guzarat and is reputed to have consumed daily thirty pounds of food.

"Akber the Great Mogul."

§ He was born in Oudh at a village named Laharpoor, and after serving in subordinate office he was appointed Diwan. He is specially remembered for his share in the assesment of the land revenue, which he undertook in that capacity. On the whole, he was, perhaps, the ablest officer in Akbar's service.

§ All authorities and traditions are agreed that the best performer of Akber's Court was Miyan Tansen, whom Akber, in the seventh year of the

ముల మున్నె; రెండుగం ♦ టలపైన బాగ లేచి బుగ్గలు పుట్టె; విప్రుండు మడిసె”
నని యక్క రన, వల ♦ లడరించి జాలరుల్ పట్టితెచ్చిరి; కార్య ♦ భంగమునకుఁ

గీ॥ గనలి హిందోళ-మేఘురా ♦ గములు రెండు గానమునకు నిపిద్ధమాఁ ♦ గాకయనుచు
శాప మిచ్చిన గాయక ♦ సార్వభౌముఁ! డితని కీతఁడె సాటి యీ ♦ క్షితితలమున. 199

సీ॥ పరమశిరోదియా ♦ న్వయ ముద్ధరించు పృథ్వీనాయకుల కూర్చి ♦ పెండ్లి కొడుకు,
త్రిసహస్రగంధర్వ ♦ విసరాధిపతియయ్య వాహినీపతులందుఁ ♦ బ్రథమగణ్యుఁ,
డకలంకవర్తన ♦ నక్కరుసభయెల్ల దలఁదాల్చు దివ్యమం ♦ దారమాల,
కవిరాజుబిరుదసం ♦ కలితుడై యనుపమగ్రంథముల్ వ్రాసిన ♦ కవివరుండు,

గీ॥ ధరణి క్రుంగిన నభయెల్ల ♦ విఠిగిపడిన, నడ రొకించుక లేక స ♦ త్యంబు పలుకు
ర్వ పృథ్వీరాజాఖ్యురారోడు ♦ వీరమూర్తి యలరె ముందున్న యొకయున్న ♦ తానసమున.

సీ॥ కాలంజరీసమ ♦ గ్రక్మృతలంబెల్లఁ బాలించుచుండు వా ♦ వనగుణుడు,
ప్రభువతంసుఁడు భగ ♦ వాదాసు సేవించి నొరవం బండు వి ♦ ఖ్యాతకీర్తి,
యక్కరు హృదయర ♦ హస్యంబు లెఱుంగంగ నేచ్చ వర్తలు చిర ♦ స్నేహితుండు,
కవి గాయకుఁడు కథా ♦ కథకుడై వక్తయై సభ నలరించు వ్ర ♦ జ్ఞరతుండు,

గీ॥ తనదు ప్రతిభానిరూఢి కీ ♦ ధరణిజనుల వదనములు కాపురంబుండు ♦ సదనములుగఁ
జతుర సరసోక్తు లాడు సం ♦ స్తుతమనీషి, “వీరబలుఁ” డుండె నొక దొడ్డ ♦ వీరమంగు.

reign, had required the Raja of Riwa to surrender. Abul-Fazl declared that a singer like him has not been in India for the last thousand years. He was a close friend of Sur-das and like many of his contemporaries received much of his musical education at Gualior. His talents included the composition of verse.

“Akbar the Great Mogul.”

§ Prithwi was one of the most gallant chieftains of the age and like the Troubadour princes of the west could grace a cause with the soul-inspiring effusions of the muse as well as aid it with his sword: nay in an assembly of the bards of Rajasthan the palm of merit was unanimously awarded to the Rahtore Cavalier.

“Annals of Rajasthan.”

⊗ Raja Birbal was a brahmin, a poet and a skilful musician. He was noted for his liberality and bonhomie. His short verses and jokes are still in the mouths of the people of Hindusthan.

“G. B. Malleson, C. S. I.”

- గీ॥ అలఘు లీలావతీ గణి ♦ తానువాదకుఁడు, నలచరిత్ర వ్రాసిన ♦ గొప్పసుకవి,
 గ్రీ యా 'ఫరూజి'ముందున్న హేమాసనంబు నందుఁ గూర్చుండె నవిరళానందమూర్తి.
 ఆ॥ పారసీకభాష ♦ భారతరామాయణములు వ్రాసె; నిజమ ♦ తమున దురభి
 ౭ మానశాలి యా బ ♦ దోసికవీశ్వరుం డవలి స్వర్ణపీఠి ♦ నాక్రమించె.
 గ్రీ సీ॥ బికసీదురాజ్యపా ♦ లకుఁడై చతుస్సహస్రహయాధి పతియైన ♦ 'రాయసింగు!'
 మాశ్వదేశాధీశ ♦ మణి గాయకవిభుండు సౌజన్యరాశి 'బా ♦ జబహదూరు!'.
 పలుదేశచరితముల్ ♦ వ్రాసి దిగంత యశస్సామ్రుదగు 'పెరి ♦ స్టా'మనీషి!
 ౭ యల తులసీదాసు ♦ తుల యీతఁడగునను వాసి గాంచిన "సూరిదాస" సుకవి!

Birbal was at first in the service of Raja Bhagavan Das. He enjoyed the rank and pay of a commander of a 2000.....He then recieved the title of Raja-Birbal. He actually enjoyed the jagir of Kalanjar in Bundel-Khand later in his life.

"Akbar the great Mogul"

§ His abundant leisure Faizi devoted to poetry. It is said that he composed a hundred and one books.

"G. B. Malleson. C. S. I."

The poem rehearsing his adventures under the title of Nal and Damayanti was translated into Persian at Akbar's command by Faizi, brother of Abul fazl and has since been made known to the admirers of Sanskrit literature by Professor Bopp of Berlin.

"Rajasthan Volume II."

The influence of the two brothers Faizi and Abul-fazl dominated as long as they lived.

౭ Badouni was a remarkable man. Under instructions from Akbar he translated the Ramayana from its original Sanskrit into Persian as well as part of Mahabharata. Badouni to his intense disgust was compelled to labour on the infidal Mahabharata & Ramayana. He could find only faint comfort in the thought that he was a blameless victim of destiny ;—

Faizi made the version of the treatise on arithmetic.

"Akbar the great Mogul."

§ Rae singh and the Emperor had married sisters, princesses of Jessulmir. This connexion obtained for him on his introduction to court by Raja Mann of Amber, the dignity of a leader of four thousand horse, the title of Raja and the government of Hissar.

"Annals of Bikanir"

౭ Yet that Hindu (Tulsidas) was the greatest man of his age in India

నా మహాదివ్యహా ♦ ద్వాంశంబుఁ దెలుప మి మ్మగదట రమ్మంటి ♦ నాదరమున;
నాజీవితమున ని ♦ తటి యమూల్యసువార్త నితవటకుఁ దెల్పి ♦ యే నెఱుంగ;

గీ॥ నందఱును నాలకించి యా ♦ నందమొందుఁడనుచు నంగరేకునను దాటాకుఁ దీసి
“యిందలి పవిత్రవార్తల ♦ నిపుడె చదువు” మనుచు లేఖఁ బృథ్వీరాజునందఁ జేసె.

మ॥ వినయం బేర్పడ జాబు దోసిటను బృ ♦ ధ్వీరాజు చేకొంచు దా
నిని వీక్షించుచు రాతిబామ్మకరణి ♦ నిల్చుండె; నక్కర్విభుం
డనురాగోత్సుకచిత్తుడై “సుకవిరా ♦ జా! యేటి కట్లుంటివో!
వినిపింపదగుఁ గాదె! లేఖ” యనఁ బృ ♦ ధ్వీరాజు మో మెత్తుచున్, 212

సీ॥ “ఆస్థానవాటియం ♦ దడుగిడినది మొద లారోగ్య మొకరీతి ♦ ననువుపడదు;
కన్నులు పచ్చనై ♦ కానరా! వీ తాళపత్ర మించుక కానఁ ♦ బడునె; కాని
యక్షరం బొక్కడైన ♦ నగపడ; దిట్టి దుష్టితి నివేదింపంగ ♦ సిగ్గు దోచె”
నన “శ్రమ మేటికి! ♦ ననువుగాఁ గూర్చుండి కొంతకుఁ గొంత వి ♦ శ్రాంతి నొందుఁ

గీ॥ డని వచించి యక్క ♦ ‘రబ్బూరురహిమాను’ వదనసీమ దృష్టి ♦ పఱపి “మీరు
జాబు నందఱు వినఁజదువు”డనఁగ దాని నతఁడు గొనుచు నిలువ ♦ యవనపతియు:

క॥ “మీరును జదువఁగఁ దొరకొన! రూఱక యేమిటికి నిలిచి ♦ యుండెద! రిపుడే
ప్రారంభింపు” డన, నబ్బూరహిమానుండు వినయ ♦ భూషణుడగుచున్, 215

సీ॥ “పదినాల్గుగా జ్వర ♦ బాధచే నారోగ్య మనువుగా నుండలే; ♦ దైనఁ నీదు
నాజ్ఞ యనుల్లంఘ్య ♦ మగుట నెట్లులొ కష్టపడి సభాస్థలికి నే ♦ వచ్చినాడఁ;
గొంచెముకాలంబు ♦ గూడ నిల్వఁగనాకు శక్తి లేకున్నది; ♦ సత్య మిపుడు
దేవరకడ నివే ♦ దించితి” నని విన్నవించ నక్కరు నేత ♦ వెత వహించి

గీ॥ యేలముందె తెల్పుకపోతి ♦ రీవిధంబు! నుఱక సభకు రప్పింపక ♦ యుండి యుందు!
నైన నిపుడేమి! చతురంత ♦ యానమెక్కి యింటి కరుగుండు! శ్రమమందఁ నేలయిచట!

ఆ॥ త్వరగ వెడలుండనఁ బ్ర ♦ థానమంత్రియు “నిప్పు డింటి కరుగఁజాల! ♦ నిందె కొంత
నేపు విశ్రేణింపఁ ♦ దాపంబు శిగ్గు! విచారపడకుఁ” డనుచుఁ ♦ గూరుచుండె. 216

క॥ అనఘుం డక్కరు తనకరమున లేఖను గొనుచు ముఖము ♦ పుల్లంబురుహం
బును గేర మధురకంత స్వనమున ‘వినుఁ’ డనుచు సభను ♦ జదువఁగఁ దొడఁగెన్.

“అక్కరు నృపాలకా!

స్వస్తి! ♦ యవధరింపు!

మెడతెఱపిలేని యుద్ధంబు ♦ లెసఁగె; రుజకుఁ
దనువు పాల్పడె! విశ్రాంతి ♦ గొనఁ దలంతు;
నొడఁబడుదువేని యార్పెలల్ ♦ గడువు చాలు;
వైరి వయ్య నుదారభా ♦ వమ్ము గలవు;
న న్నెఱుంగుదు! వెఱుగుదు ♦ నైతికమ్ము!
హితము యోజించి, నీమతం ♦ బెట్లొ తెలుపు!
తప్పక మెలంగు నట్లు... ..

ప్ర ♦ రా ప సి ం గు. ”

- సీ॥ అనుచు విశ్వములోని ♦ యవనీశ్వరులయందు సగ్రగణ్యస్థాన ♦ మాక్రమించు
నా పవిత్రశిశోది ♦ యాస్వయాంభోరాశి రాకాసుధాకర ♦ ప్రచురమూర్తి,
ధన్యుండు రాజాప్ర ♦ రాపసింహస్వపేంద్రుఁ డాఱుమాసంబులు ♦ వ్యవధిఁగోరె;
నతని ప్రస్తుతపరి ♦ స్థితులెల్ల విషమమై పరిణమించినయట్టి ♦ సరణి తోఁచె;
గీ॥ సచిరకాలమునకు ♦ నామహాభాగుండు సంధి కరుగుదెంచు ♦ జూడ తోఁచు;
సంబరీశు మేటి ♦ యసమప్రయత్న మీ యానుకూల్యములకు ♦ నాస్పదంబు. 219
- సీ॥ అకలుషానందదా ♦ యకమైన కల్యాణవార్తను మీకుఁ దె ♦ ల్పంగఁగోరి
యందఱ నీదిన ♦ మాస్థానమునకును జేర్చితి”ననుచు వ ♦ చించు నంత
“సంధియుఁ దప్పక జరగుఁబూ”మ్మని కొంద, “అతఁడు లోఁబడు సత్య”మరుచుఁగొంద
“తా ‘జల్యాద్దీను’ ♦ హరిహరాదులుగూడ నాపంగనేర్తురే!” ♦ యనుచుఁ గొంద
- గీ॥ “తాప్రతాపుని దశసహ ♦ స్రాశ్వసతిగఁ జేయు”డని కొందఁ తెత్తుగాఁ ♦ జేతులెత్తి!
యాసభాభవములోన ♦ నన్నికడల లోకులును మిన్నుముట్టంగఁ ♦ కేక లిడిరి. 220
- గీ॥ అంత నక్కసునృపమాళి ♦ “యవును! వారు మైత్రి పాటెంతరుని తోఁచె ♦ మా”కటంచుఁ
- ⊗ బృథ్వీరాజుఁ జూచుచు “నేటి ♦ కిట్లు నిల్చు! రేల కూర్చుండ!” రని పల్కుఁబృథ్వీరాజు,

⊗ He adored the very name of Pratap and the intelligence filled him with grief. With all the warmth and frankness of his nature, he told the king it was a forgery of some foe to the fame of the Rajput Prince. “I know him well” said he “for your crown he would not submit to your terms. He requested and obtained permission from the king to transmit by his courier a letter to Pratap, ostensibly to ascertain the fact of his submission, but really with a view to prevent it.

“Annals of Mewar.”

—* అకృతసారస్వభామునితో లేఖప్రతాపసింహునిదిగాదని పృథ్వీరాజు నివేదించుట. *

గీ॥ “సేనకుండ నేను; నాస్వామి ♦ వీవు; నాకుఁ దెలిసినంత నీకడ నివే ♦ దించుటయును
ధర్మవగు! విన్నవించు; బ్ర ♦ తాపసింహ కర లిఖిత లేఖ యిది కాదు! ♦ కాదు! కాదు!

గీ॥ అనుల కైలాసశైల శృం ♦ గమునకన్న రమ్యతరమైన యామహా ♦ రాజు కీర్తి
నై పఁ జాలని యాగర్భ ♦ శత్రుఁ డెవఁడా యిట్లు కల్పించి లిఖించె ♦ నిది నిజంబు!

సీ॥ పాణిప్రతిష్ఠ స ♦ దృక్తితో నొనరించి, యమృతాభిషేకంబు ♦ నలవరించి,
కోటి కొక్కఁడు తెచ్చు ♦ కుసుమంబు లర్పించి, సాంబోధి వాసనల్ ♦ సంతరించి,
పూర్ణనైవేద్యంబు ♦ ముందుంచి యర్పించి, కప్తపు టారతుల్ ♦ కాన్క లొసఁగి,
మంత్రపుష్పము పెట్టి, ♦ మమత నాత్మప్రదక్షిణనమస్కారస ♦ త్రియలు దీర్చి,

గీ॥ భక్తుఁ డెట్లులు నాత్మనై ♦ వతముఁ గొలుచు నట్లుస్వాతంత్ర్యమును గొల్చు ♦ నాప్రతాపు!
డతని గళమునఁ గొనయాపి ♦ రాడుచున్న నీకు లోఁబడు ననుమాట ♦ నీళ్లమూట.

సీ॥ బ్రహ్మవిద్యామహా ♦ త్వరహస్య మెఱిగిన యుత్తమోత్తమ రాజ ♦ యోగిమాళి,
హరిహరబ్రహ్మదు ♦ లడ్లువచ్చిన సుంత వెనుదీని భువనైక ♦ వీరమూర్తి,
పదనాల్గులోకముల్ ♦ ప్రతిఘటించినఁ బట్టుదల మానని భగీర ♦ థ ప్రభుడు,
తపిలి మార్కొన్న మే ♦ రువునైనఁ బాదుతోఁ బెకలించు దుర్దమ ♦ పృథుబలుండు,

గీ॥ చంద్రసూర్యులు గతిదప్పి ♦ చనిన నాత్మనై భవముఁ గోలుపోని యా ♦ భానుకులుండు
శ్రీచోటఁగితానుగా నీడు ♦ చెలిమి కోర నిలయుఁ గుంగెనె! యంభోధు ♦ లింకిచనెనె!

గీ॥ ఢిల్లీతో మొగల్ సామ్రాజ్యమెల్లఁగొనుచు స్వయముగా నీవుపోయి త ♦ చ్చరణయుగళ
మును భజించెద నంచు మ్రొ ♦ క్కిననుగాని తగులఁ డాతండు వామపా ♦ దమున నేని.

సీ॥ తొరుక్కన్యపమహా ♦ స్థానవాటికలోన నిందలు దొరలు సేఁ ♦ డిట్లు చేరి
తనకమ్మఁ బరికించి ♦ తగునంచు నీపట్టపగ లిట్లభిప్రాయ ♦ పడిరటంచుఁ
దెలిసెనేని ప్రతాప ♦ దేవుని కోమల దివ్యచిత్తం బెన్ని ♦ దిశల నొగిలి
బాలినొందసన్ తెల్పఁ ♦ జాల; నక్కరటన్న నతనికిఁ గొంత మ ♦ ర్యాద యుండె;

గీ॥ నక్కట పఁంగితజ్ఞాన ♦ మణువుగూడ లేదె! విపరీతవర్తనుల్ ♦ వీరలంచు.
నమ్మహాత్ముండు శలపోయి; ♦ నతనిమదిని నున్న మర్యాదయును గూడ ♦ నూడిపోవు.”

3॥ అని వచింప నతని ♦ యంబుదగంధీర భాషణములు విని స ♦ భాజనంబు
లబ్బురంబు నొంది; ♦ రక్కరు నవమంద హాస రోచియగుచు ♦ నతనిఁ జూచి, 228

—*) అక్కరుసార్వభౌముడు పృథ్వీరాజునకు బదులు చెప్పుట. (*—

- సీ॥ “ఆమహామహుడు పు ధి య్యస్వరూపుడటంచు, భువనైక వీరపుం ధి గవుడటంచు,
సర్కవంశస్మృపాల ధి కావతంసంబంచు, ననుపమ శుద్ధవ ధి ర్తనుడటంచు,
గొలదిమీఱిన పట్టు ధి దల గలవాడంచు, నసమానధైర్య హే ధి మాద్రియనుచు
నాశలేని యమాను ధి పానదపరుడంచు, బ్రతిలేని యీశ్వర ధి భక్తుడనుచు,
గీ॥ గ్రమ్మకొను బహుళాపదా ధి గ్లవములందుఁ గడిమి తగ్గని నెఱయీత ధి కాడటంచు,
నే నొక్కడ నేల! యీదేశమిల్ల భువన మెఱిఁగి యెఱిఁగి వేనోభులనెపుడు మెచ్చు.
గీ॥ సర్వమంగళోదారప్ర ధి శస్త్రమూర్తి శ్రీప్రతాపు స్వాతంత్ర్యల ధి క్షీస్వరూప!
తల్లి పాతేశ్వరీదేవి ధి ధైర్యమహిమ శిశువు లాటలలోఁ బ్రశం ధి సింధుమండ్రు. 230
గీ॥ ఆమహీంద్రుపై నెంత మ ధి ర్భాదగలదొ పల్లకీ నెక్కినచ్చి న ధి భాస్థలమున
వేదిపై హేమపీఠిపై ధి వెలసియున్న వననివాసి గూ యీభిల్ల ధి వరుడు సాక్షి! 231
క॥ వీరకుటుంబం బగును మహారాణాగారి దనుచు ధి నొడల యూహక
నేరనివాఁ డిలపై మన నేరని వాడందు; నిజము ధి నిజ మిది యోగం. 211
క॥ ఉన్నదిదె తాటియా; కిం దున్నది నృపగురుని వ్రాత; ధి యున్నది తుది వ్రా;
లున్నాడు భటుడు; పనియే మున్నది లేదనఁగ, లేని ధి దున్న దనంగ! 212
గీ॥ త న్నినిపె మహారాణాప్ర ధి తాపసింగు జాబు నాకియ్య ననుచు నో ధి సంగ దీని
బొంకనఁగ నెట్టిదో దాని ధి పు ట్టెఱుంగని మంచి మనసున్న యీభిల్ల ధి మధురమున్.
క॥ “ఇందు నసత్యం బుండదు! సందేహము వాయదేని ధి శబరభటుని మీ
రిందఱలో నడుగుం” డన సందియ్యక పృథ్వీరాజు ధి “శ్రమ మేమిటికికే! 235
క॥ ఈలేఖికిందఁ దవలిన వ్రాలునకును సత్యమైన ధి వ్రాలున కెంతో
పోలిక గల దంతియ; యీవ్రాలును నృపగురుని దనుచుఁబలుకఁగఁజాల. 215
క॥ వివరం బిది; యీభిల్లుని నెవఁడేనియుఁ బాపియుండు! ధి నీకాలమునం
దివి క్రొత్తలె! ధన మున్నను భువనంబులు మార్చనచ్చు ధి బో! నిమిషమునక. 237
గీ॥ అంత యేటికి! దేవర ధి యనుమతింపఁ బరమవిశ్వాసియైన నే వకునిఁ బాపి
యరయువాడ నిందలిసత్య; ధి మంతదాతఁ గమ్మ నమ్మకయుండుడు ధి గాక మీరు.”

—*) మానసింహుడు ప్రతాపసింహునిగూర్చి తేలికగా మాటాడుట. (*—

- క॥ అని బలము నిగుడవచ్చియించిన వదనంబైతి మాన ధి సింహుండు “ప్రతా

- పశ్యంతియెడ నాకును దీరని వైరంబుంట యంద ♦ ఆకు విడితుబే! 239
- క॥ అతఁ డతిలోకబలోన్నతుఁ డతులితవిక్రమనిధానుఁ ♦ డలఘుత్వాగా
న్వీతుఁడనుట సూర్యదేవుఁ డతితరతేజస్వరూపుఁ ♦ డనుటయ కాదే! 240
- క॥ ఇనచంద్రులు గతిదప్పినఁ దనస్వాతంత్ర్యంబు విడక ♦ ధైర్యంబున డీ
కొని కోటివిపత్తులు గోటను మీఱెడు ధీరుడని దృ ♦ ఢమ్ముగ నెంతున్. 241
- గీ॥ ధైర్యశౌర్యాదిగుణసము ♦ దాయమునకుఁ దగ్గనిది పెంకెతన మాప్ర ♦ తాపునందుఁ!
గానిచో నందఱులు సా ♦ ఖ్యమున మనక యూపిరాడని రణముల ♦ నేపుచెడునె! 242
- సీ॥ “అఖిలదేశాధీశుఁ ♦ డగు మహమ్మజ్జలాలుద్దీను సాహాయ్య ♦ మొదవియుండ,
నుదయపర్వతమునం ♦ దుండి యస్తాద్రిమేరకుఁ గల్గు సకల గో ♦ త్రాభరంబు
నెదిరి లేకుండ జ ♦ యించిన నావంటి పటుపరాక్రమశాలి ♦ పృతిఘటింప,
మానవమాతృలే ♦ రైన నిరతికన్న నిమిషంబు తలయెత్తి ♦ నిలువఁజాల;
- గీ॥ రీడకే పాదుసాగారి ♦ తోడి పోరు తలమునుకతామఁ బడియెఁ బి ♦ తాపువీఁద;
నాతఁ డాతకాలమొ యొక ♦ నని యొనర్చు బూనఁ; డీయూస మఱి కలలోని బాస.
- సీ॥ మేవాడరాజ్యల ♦ క్షి యనాభయయ్యె! దుగ్గమదుర్గనివహముల్ ♦ గాలిఁ గలిసె!
భాండారములు పటా ♦ పంచలై చెడిపోయెఁ సేనాబలం బెల్ల ♦ శిథిలమయ్యె!
సామాతన్యపు లన్య ♦ సీమల కేగిరి! బంధుసంతానంబు ♦ పలుచనయ్యె!
దలు దాచుకొన నింత ♦ నెలవును గఱనయ్యె! గట్టుగుడ్డలు పేలి ♦ కలుగఁ జరిగె!
- గీ॥ గడుపు మలమలమాడె! బిం ♦ కంబు లూడె! బలము నుడిసె! స్వాతంత్ర్యపి ♦ పాస లెడనె!
నిట్టి నిరుపేద యని సేయ ♦ నెంచునేని యతని సంరంభ మెల్ల స ♦ న్నాస్తిసిపెట్టి.
- చ॥ అడిగెను నేటి కీవ్యవధి ♦ ప్రాణము వోవక; నాటుమాసముల్
గడునపు చూడుఁ; డీగడుపు ♦ కాలము దాటకమున్నె పాదుసా
యడుగుల వ్రాలి తా నవిన ♦ యం బొనరించిన జాడఁదెల్పి మ్రొ
క్కెడి; నివి లోకమందుఁ బరి ♦ కించిన చర్యలె; నేడు కొత్తలే!” 245
- క॥ అను మానసింహు మాటలు వినినంత నొకింత వంత ♦ పెరుగఁగ స్వాంతం
బునఁ బృథ్వీరా జడఁపంగనులేక సభాజనంబుఁ ♦ గలయగఁ గనుచున్, 246

—*) పృథ్వీరాజు మానసింహుని మాటలను ఖండించుట. (* —

శా॥ “ఏమో! నాకటువంటి భావము రవం ♦ తేనిన్ మదిన్ లేదు! ఏ

శ్వామేయప్రకట ప్రతాపుడు ప్రతా + పాధీసుఁ డాబూగిరి
 న్వామిఁ గా కొరు మొక్కఁ డప్పు! శతల + తుల్ వీరయోధుల్ సమి
 ద్భూమిఁ ముట్టినఁ గెంజిపుల్లటు శిరం + బుల్ గిల్లివైచుఁ జమి:

247

సీ॥ గోచిపాతయులేని + కుంభసంభవుఁడు సముద్రముల్ ద్రావె నా + పోశనముగ;
 బడుగయ్య మఱి వసి + వ్వుఁడు గాధిసుతుసేన బ్రహ్మదండమున లోపలికిఁగొనియె;
 బ్రహ్మఁడు డైదేండ్ల + ప్రాయంపువాడయ్య విశ్వంబు నెల్ల స్తం + భింపఁజేసె;
 నంగముల్ లేనివాఁ + డయ్య బంచశరుడు పూవుటమ్మన లోక + ములు జయించె;

గీ॥ నాత్యైబలము ప్రథానమై + యలరుఁగాని యుపకరణములఁ బనియేమియు త్తములకు!
 లేమి యున్న, సాయంబేమి + లేకయున్న, నాప్రతాపుఁ డభ్యాశ్చ + సత్వప్రభుడు.

గీ॥ అకట! యతఁ డేడ! నీ వేడ! + యక్క చేడ! యమరగిరి కణువునకున్న + యంతరంబు!
 జగము తలక్రిందయినఁగాని + జరుగఁబోవ దాప్రతాపుఁడు లొంగుట” + యని వచించె.

గీ॥ పులికితశరీరులొచ్చు నాఁ + దలల నూపు దొరల తలల రుమాలులు + వలె నపుడు;
 కమ్మతెమ్మెర గ్రమ్మ వృ + త్తుములతుదల గునిసియూడెడు క్రొవ్విరిఁగుత్తు లట్లు. 250

సీ॥ “మానసింహస్వపాల! + మనము సృష్టీరాజు విన్నపంబును ద్రోసి + వేయఁబోల;
 దిట నుండు వారిలో + నితఁ డొక్కఁడే మహారాణాప్రతాపు గా + రాపుఁజుట్ట;
 మితఁ డప్పు డప్పు డా + యినకులస్వామి దర్శన మొనరించిన + చనువుకలిమి
 నామహామహు భావ + మన్నియంశంబులయెడ నెక్కుడగురీతి + నెఱిగియుండు;

గీ॥ నింత కింతఁడు తొందరమాని + యెల్ల కార్య గతుల దీర్ఘ మాలోచింపఁ + గాఁదగు ననె;
 మనకు మారిత్ర మిప్పటికి మింఁచినది గలదె! విదియఁ దోఁపని చంఘండు + తదియఁదోఁచు!

గీ॥ ఎదిరి వాదమ్మునకుఁదగు + నెన్నివసతు లన్నియు నొసంగి సత్యము + సరయుఁటాచిత!
 మాత్ర మేమిటి కిపు” డని + యవననృపతి దృష్టిమార్చి పృథ్వీరాజు + దెసనుగాంచి,

ఉ॥ “నీవు వచించుమాట గణ + నీయమః యట్టులె నీకు నిష్ఠమా
 కైవడి నమ్మ నేర్చిన యె + కానొక సేవకుఁ బుష్పి, యాజగ
 త్పావనవర్తనండగు ప్ర + తాపుని భావ మెఱింగి, మాకు నా
 యావివరంబులఁ దెలుపు + మందలి సత్యము రూప మేర్పడె.”

253

గీ॥ ‘అంతడాఁక మేవాడవై + నరుగరాదు మొగలు పై న్యంబు’ లని నేను + ముదలసేతుఁ;
 బనులు చాలింతమిపు” డని + పలికి లేచి సభ ముగియఁజేసె; నంతదంఁదుభులు మ్రోసె.

—*) పృథ్వీరాజు భిల్లుని దోడ్కొని తన యింటి కరుగుట (*—

- సీ॥ కుండంబునుండి ది ♦ కులనిండ నగ్నికణాబులు చెదరు చం ♦ దంబు దోచ,
పై న్యాధినాథు లా ♦ స్థానరంగము వీడి యాత్మమందిరముల ♦ కరిగి రపుడు;
రాజమార్గమున న ♦ గ్రస్థానమున నిజగృహము జేరఁగఁబోయె ♦ బృథ్వీరాజు;
ద్వారసీమ కతని ♦ భార్య జోషీబాయి స్వర్ణ కుంభంబున ♦ జలము దెచ్చి
- ఆ॥ పాదయుగము గడిగి ♦ పైచెటంగునఁ దడి యార్చె; లోని కిరువు ♦ రరిగి రపుడు;
పావనానురాగ ♦ బద్ధ శోభన రాజహంస దంపతులను ♦ ననుకరించి. 255
- గీ॥ “అఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ యవసరమని పాదుషాకడ కీభిల్లి ♦ బటుని బంపె
నాప్రతాపదేవుం” డని ♦ యతనిఁజూపె బృథ్వీరాజు; జోషీబాయి ♦ వెతఁ గలంగె. 255
- సీ॥ “ఏనుచు నీకిచ్చె ♦ నీకమ్మ! రాణాప్రతాపేశ్వరుం” డుచు ♦ ధవుడు నుడువ,
“వ్రాయునప్పుడు కమ్మ ♦ వ్రాయుపైఁ దద్భావ మెట్టులుండె!” నటంచుఁగినితియడుగు;
“నామహామహాముఖం ♦ బుత నొచ్చినయట్లు కనుపించెనే!” యంచుఁగిగాతుడనఁగఁ;
“బాతేశ్వరీమాత ♦ ప్రభుడు లేఖ లిఖించు కతయెఱుంగునె!” యంచు ♦ సతివ పలుకు;
- గీ॥ “భక్తమణి సలుంబ్రాస్వామి! పాయకెప్పుడు విభునిగొల్చునె” యనిభగ్త ♦ పృచ్ఛసేయఁ,
“గసరు మొగ్గలు మాతల్లి ♦ కాన్పులడవి కాకలకుసుక్కిరో” యంచు ♦ గాతయడుగు.
- ఉ॥ “చెప్పుము చిత్త మిచ్చి యిదె ♦ శ్రీనృపలోకజగద్గురుండు మా
యపు ప్రతాపదేవుని ము ♦ ఖాంబురుహంబునఁ జగద్రబింబమా
దొప్పెడి వెన్నె లట్లలరు ♦ నుత్తమమా దరహాసలేఖ తా
నెప్పటియట్లు పాయక ర ♦ హించుచు నుండునె! భిల్లశేఖరా!” 258
- క॥ అని మఱియు మఱియు నయ్యంగనయును బతి సమైత్తియడుగఁ ♦ గా భిల్లుండున్
దనమది కుడుగుపఱచి కల్గిన సంగతు లెల్లవారి ♦ కిం వినిపించెన్. 259
- సీ॥ “తొలిదినంబునఁ బోక ♦ టులు క్రమ్మువఱ కాజి విడకరేఁగె” నటన్న ♦ వెత వహించు;
“దినరాత్రములు రెండు ♦ తిండిలేక కుటుంబ మలసిపోయె” నటన్నఁ ♦ గళవలించు;
“గాలియు వాన జ ♦ గర్భశయముఁజేస నుబితె” నన్నను మది ♦ నుమ్మలించు;
“బిల్లి రొట్టెను నాచి ♦ బిడ్డతోమ్మును జీల్చిపోయె” నంచు వచింపఁ ♦ బొక్కిపోవు;
- గీ॥ “రాజగురుసార్వభౌము వ ♦ బ్రాపుగుండె కఱకునెడి మెత్తవడి వ్రాసెఁ ♦ గమ్మ” యనిన
వేడినిట్టూర్పు నుచ్చి యా ♦ బృథ్వీరాజు లేమ కన్నీటి మున్నీటి ♦ లో మునింగె. 260

సీ॥ “తపనీయ ఘటిత సుం ♦ దరమందిరములున్నఁ, బలురకంబుల నుప ♦ వనములున్నఁ,
మదనోపమానుడై ♦ మన్నించు మగఁడున్న, దాసీజనంబు వం ♦ దలుగనున్నఁ,
బెన్నిధులనుమీఱు ♦ విత్తసంపదయున్నఁ గరమరుదైన భో ♦ గంబులున్న,
వలువలు నగలు రా ♦ సులు రాసులుగనున్నఁ, దమమాట వేదమై ♦ తనరుచున్న

గీ॥ మాటవిసఁ గష్ట మిప్పటి ♦ మానవతులు; తినఁగఁ గట్టఁగలేక కా ♦ ననము వెంట
నాథు దేవునివలె గొల్చె; ♦ నాదుపెద్ద తల్లి బోలిన సాధ్వీమ ♦ తల్లి గలదె! 261

గీ॥ జగములోని వీరులును రా ♦ జన్యవరులు గొలువ విశ్వోన్నతుండునై ♦ యలరవలయు
తండ్రి పడుపాట్ల కకట! యుం ♦ తంబెలేదె!” యని కలంగి జోషీ బాయి ♦ యడలువడియె.

గీ॥ తనకుల సుధాంబురాశి పూ ♦ తమ్ముసేయ నవతరించిన పద్మాల ♦ యావతార
యలఘుసాధ్య జోషీ బాయి ♦ యడలు చూడరాదనుచు సూర్యుఁ డపరవా! రాశి డాసె.

సీ॥ పలురంగులీను పు ♦ వ్వలచే నలరి మందిరము వెన్క నొక్కయా ♦ రామ మలరు;
నారామమున వట్టి ♦ వేరులతోఁ గప్పబడి యొక్క చలువ చ ♦ పురము దనరు;
నద్దాని నడుమఁ గ ♦ మ్రాసనములు కొన్ని వాని నడుమ నొక్క ♦ బల్ల యూడె;
మొకమాలు వలువ సాంపులుగుల్కఁ బైన; వ్రాతకుఁ దగ్గ యన్ని సాధనములుండె;

గీ॥ నంతఁ బృథ్వీరా జొక విశా ♦ లాసనమున బల్ల ముందుఁ గూర్చుండి ని ♦ ల్వెల్ల దీర్ఘ
యోజనల ముగ్ధి కొంతసే ♦ పుండి పిదపఁ గరమునను గాగితంబును ♦ గలముఁ గొనియె.

—*) ప్రథానమంత్రి యబ్దురహిమాను పథ్వీరాజును దర్శింప వచ్చుట. (* —

గీ॥ అంత సేవకుఁ డరుదెంచి ♦ “యగ్రమంత్రిగారు విచ్చేసి”రన వెల్లి ♦ గారవించి
ప్రక్కవాకిటఁ జలువచ ♦ పురమునందుఁ జేర్చి తానును జెంత నా ♦ సీనుడయ్యె.

క॥ “పదినాల్గు నారోగ్యము కుమరుగలే దనుచు మీరు ♦ కొలువునఁ దెలుపక
మది జుతవడితి; నెటు లున్నది! యి”ష్టని పృథ్వీరా జ ♦ నంగ సచివ్రుడుకొ, 266

సీ॥ “అచటి విశేషంబు ♦ లన్ని మీ కెఱిగింపవలెననియే యిట్లు ♦ వచ్చినాడ;
భానుకులస్వామి ♦ వాసిన యాలేఖ నవలోకనముచేయు ♦ నంతమాత్ర,
నామహామహుడు లో ♦ కై కాగ్రపీఠంబు డిగ్గి యక్బరుకుఁ జే ♦ యొగ్గునట్టి
దుష్టితి యేర్పడె; ♦ ద్రోవ యిచ్చుక లేదె యని నాకు మనసులో ♦ మనసు లేదు;

గీ॥ కమ్మఁ జదువఁగ మది జాలి! క్రమ్మకొనుచు “బదిదినంబులు బాధించె! జ్వర”మటంచుఁ
బలికి తప్పకొంటిని: గాని ♦ బాధ గలుగ; దెప్పు టల్ల నాకారోగ్య! మెసఁగియుండు.

- శ్లో॥ పుట్టినప్పటినుండి ♦ బాంకన్న నెట్టిదో దానిరూప మొకింత ♦ యే నెఱుంగ;
నామహారాజు వ్రా ♦ యగలేక వ్రాయు నా కష్టగర్భితలేఖ ♦ గాంచి నపుడు
నాసత్య మెట్లు చా ♦ డై సమసిన మానె, నన్మతంబు పలికి నే ♦ నాచరించు
దోహంబు లేదని ♦ తోచి, యెట్టులొ కష్టమున 'జ్వరం'బని నేను ♦ బాంకినాడ;
- శ్లో॥ నన్మతదోషంబునైన ధై ♦ ర్యమున నోర్తు; నామహాభాగు మదిని దై ♦ న్యమున కోర్వ
తే" నటంచు నబ్జూరహి ♦ మానుఁ డనఁగఁ, బ్రీతి యుట్టిపడంగ, నా ♦ పృథ్వీరాజు,
- శ్లో॥ "అనందమయ్యె మీ ♦ యారోగ్యవార్తకు; నాకమ్మ సభను నే ♦ నంది చూడఁ,
బదములక్రింద భూ ♦ భాగ మట్టులె క్రుంగి పాతాళమున కేగు ♦ పదిగిఁ దోచె;
నీరాధిపీర ని ♦ త్యారాధ్యదేవతా క్షత్రతేజోమయ ♦ స్వస్థమూర్తి
యవనిని బారలునే ♦ యని, పెడ్లిపందిరి కుప్పఁగూరఁగ ధాత్రి ♦ గూలునె యని,
- శ్లో॥ దేవ! నాపరితాపంబు ♦ దేవుఁ డెఱుంగుఁ; గమ్మఁ బరికింప డగ్గుత్తి ♦ కయు జనించి
యింత మాట రాదయ్యె; నే ♦ నేమి నేయరాని, నట నిల్చిపోతి, తా ♦ ప్రతిమ భాతి.
- శ్లో॥ అమ్మహానీయు గౌరవము ♦ సంతయొ యింతయొ తగ్గజేయు నా
కమ్మ నొకింతయు జదువఁ ♦ గా మన సింతుక లేక "నాదు నే
త్రమ్ముల పచ్చనయ్యె; లిఖ ♦ తమ్మఁ గనుంగొన లే" నటంచు
త్యమ్ముకఁ డడ్డు వెట్టి యెటా ♦ తప్పుకొనంగను గంటిఁ గొల్వనన్" 270
- శ్లో॥ అన, 'లేసగ వొకయందము ననువుపటప నెమ్మొగమున ♦ కబ్జూరహిమా
నును "జిట్టచివరఁ జక్కని పని చేసితి రందఱును నె ♦ బాసని మెచ్చన్. 271
- శ్లో॥ 'ఈకడఁ గమ్మ బాం' కనుచు ♦ నేర్పడ దెల్పి నిజాప్తభృత్య లో
కైకగురూత్తమున్ దరియ ♦ సంపగ నక్కరునేన సమ్మతిన్
గైకొనివచ్చి గొప్పయవ ♦ కాశముఁగూర్చితి రిప్పు; విస్మయె
కాకరమైన నీదు సమ ♦ యస్ఫురణంబు నుతింప నొప్పెడన్.
- శ్లో॥ అవిరళత్యాగంబు ♦ నకలంకవర్తన స్వాతంత్ర్యరక్తి దే ♦ శమునభక్తి
సౌజన్యయుక్తి నా ♦ జనపాలకులమాళి సకలభారతయోగి ♦ చకృవర్తి;
క సపు రొట్టెలు స్ఫటి ♦ కంపునీరముఁ గొంచుఁ గామధేనువుభంగిఁ ♦ గాగ్రిలు; నతని
నాదర్శముని యో ♦ గ్యతఁ బెంప వారు వీ రన కందఱకును బా ♦ ధ్యత యెసంగు;
హృదయమున వీరరసమున్న ♦ నెవ్వఁడైన దేవపూజాగృహమున నాధీరు విగ్ర
హము నిలిపి మూడువేళల ♦ నర్చసేయు టర్హమను సూక్తియందు లే ♦ దతిశయోక్తి.

- గీ॥ ఆశిశోదియా వంశ దు ధ్వాభిచందు చరణములు పూజ సేయ వి ధ్వాప్తి వ్రాసి
తీసినివచ్చినాడ నే; ధీని జదివి వలయు మాపులు గావింప ధ వలయు" ననిన,
- గీ॥ "అయ్య! నీకమ్మ కన్నుల ధ నద్వకొనుచు జదివి హర్షింపగల యదృ ధ్వాంబె చాలు;
గమ్మతావుల వీచు నీ ధ కవనమునకు మెఱుంగులను గూర్చజాలు నేర్పరులు గలరె!"
- గీ॥ అనుచు బృథ్వీరాజు విశేష ధ హర్ష మలర సచివు విజ్ఞప్తి పత్రంబు ధ చక్క విప్పి
విడివిడిగ ము త్రియములట్లు ధ వెలయుచున్న కమ్మయందలి ప్రత్యక్ష ధ రమ్మ చదివె.
- నీ॥ తూచియుంచిన మాడ్కి ధ దోచు శబ్దంబుల హాయికి మదిలోన ధ నలరి యలరి,
సరస స్వభావపే ధ శల మనోభావంబు లచ్చొత్తినట్లుండ ధ మెచ్చి మెచ్చి,
యాత్యావభోధర ధ హస్తాంశములు నిండి యుబుకుటఁ గని తల ధ యూచి యూచి
ప్రసరించి నిలువెల్ల ధ రసముట్టిపడునట్టి ఘట్టంబులను జూచి ధ కరఁగి కరఁగి,
- గీ॥ భారతీయగౌరవము కా ధ పాడుమనుచు భక్తి వెదచల్లుచో మోద ధ బాష్పతతులు
వెల్లువలుగట్టి దూఁక, నా ధ పృథ్వీరాజు హర్ష జలరాశిఁ దేలి నీ ధ గై స్రవించె. 277
- ఉ॥ "ఎంత మహానుభావులరొ! ధ యెంత తపం బొనరించినారొ! దు
ద్ధాంతపరాక్రమాంకుఁడు ప్ర ధ తాపమహింద్రు పదాబ్జయుగ్మమం
దెంతటి భక్తి భావము వ ధ హింతురొ! వేయును నేల! లేఖ యా
ద్యంతము సదృశస్ఫురణ ధ మంది సుధా గురియించుచుండెడిఁ. 278
- ఉ॥ ఈరచనావిశేషమును ధ నిందలి త్యాగము వీరపూజయు
గూరుచునట్టి మోదమున ధ కు గలిగించెడు దేశభక్తికి
బారము లేదు; నిక్కముగ ధ భారతదేశచరిత్రమం దలం
కారవిశేషమూచు దిజ ధ గంబులు మెచ్చి నుతింప నొప్పెడిఁ. 279
- గీ॥ ఒక్కవ్రాలున్న నిది దేవయోగ్యమగుచు వెలయు"నని పృథ్వీరాజునఁబెగ్గడయును
"ననఘ! యాలోపమును దీర్చునట్టి భార మిపుడు మీపై న నుండు; వ్రాలిడఁగవలయు"
- మ॥ అని పల్క విని పృథ్వీరాజు "సచివేం ధ ద్రా! నీమనోవీధి సం
జననంజౌ మృదుభావసంపదలు ను ధ తాహమ్మునక జేర్చి కూ
ర్చిన యాయు త్రమలేఖకు జివర మీ ధ శ్రీనామధేయంబు నుం
చినచో శీర్షముపై గిరిట మిడు నా ధ చెల్వంబు దీపించెడు. 281
- క॥ అమలమయి, లోకవిఖ్యాతము నౌచు, గురుత్వమందు ధ త్వన్నామసువ
ర్ణమయూక్షరముల లేఖాంతమునక శోభిల్లజేయు ధ ధన్యప్రవరా! 282

చ॥ అని వచియించునంత వద † నాంబురుహంబున వింతభావముల్
మునుకొని తోష, నా సచివ † ముఖ్యుడు మోమును వాల్చి “లోకపా
వనసుచరిత్రుడైన యల † భానుకులేందు కటాక్షవీక్షణం
బున కిసుమంత పాత్రమగు † పోడిమి గల్గునె నన్ను బొంట్లకుఁ!

283

సీ॥ ఇనకులేశ్వరుడు నే † నెవ్వడె ననుమాట గూడ నెఱుంగని † కొత్త వాడె;
నాన్వ మతవిరుద్ధ † మైన మహమ్మదీయకులంబునను జన్మ † మందినాడె;
భారతదేశంబు † వాడెఁ గాను; బ్రతాపభూరమణునకును † దూరగుండె;
బరమశత్రుండంచు † వారు భావించు నక్కరుపాదుశాహికిఁ † బ్రథమమంత్ర;

గీ॥ నామహాత్ముని దొడరిన † యాపదలకు నంతయో యింతయో హేతు † వైనవాడె;
గాన నీకమ్మ నాసంత † కమ్ము మోపఁ గాదు; నాకట్టి భాగ్యయో † గంబు లేదు. 284

ఉ॥ ఆరవివంశ్యమాళి జగ † మంతకుఁ బూజ్యుడు నాకు; నన్నుబోల్
క్రూరతుగుష్కవ్రాలుఁ గని † కోపము నొందునో యేమొ; శాంతి వి
స్తారము తన్ననం బెరియు † బాడె బ్రవర్తిలజాలఁ నెన్నడున్;
క్షీరఘటంబునన్ విషముఁ † జిల్కెడు కిల్చిషచిత్తు లుందురే!

మ॥ తలఁతున్ నే నొకరీతి సుస్థిరముగాఁ † దద్దర్శన స్పర్శనం
బులు పోకున్నను నీభవంబున జగ † త్పూజ్యుఁబులౌ తత్పదం
బుల ధ్యానింపుచు, దివ్యనామము జపం † బున్ జేయుచున్, గాలమున్
దొలంగన్ ద్రోయుదునేని ధన్యుడనటం † దున్; లేపునో లోపముల్.

286

క॥ రాజకులోద్భవుడవు కవిరాజవు, మఱి బంధుతావి † రాజితుడవు, రా
రాజహితుడవు, వేఱగు యోజన లేమిటికి! వ్రాల † నుంపుము వేగన్.”

287

క॥ అనఁ బృథ్వీరాజు తనమనమున నాతని భక్తిభావ † మున కాశ్వర్యం
బును బొంది “సచివశేఖర! నినుఁ గొని యాడంగ నెవరు † నేర్పరు! ధరణిన్,

288

సీ॥ సిఙ్గోన్నతంబైన † నీర పూజాస్త్రకి, తనివోని యసమాన † దైవభక్తి,
సముదారభవ్యపే † శలహృదయంబును, బరిశుభ్రమగు నార్జు † వర్తనంబు,
సర్వసమత్వ వి † శ్వల దివ్యభావాబు, స్తుతిసేయఁదగినట్టి † మతసహనము,
సకలదిగంత వి † శ్రాంత భూరియశంబు, స్వాంతంబు నిండ † యారసంబు,

గీ॥ నలకు ఘనుడవు: యవనుడ † వైన నేమి! యుత్తమోత్తమభారతీ † యుడవు; నీవు
వ్రాఁయు నీకమ్మ నావ్రతా † పక్షిలీంద్రుఁ డాదరించుఁ దప్పక”యన, † యవనమంత్ర,

గీ॥ “కులముఁ దలఁపక గుణ గణం ♦ బులు గ్రహించు జ్ఞానఖని, నిత్యసాత్త్వికచక్రవర్తి!
యతనిమదిఁ దావుగలదె కో ♦ పాంకురమున; కకట! యెఱుంగక యాడితి ♦ నంతెగాక.

సీ॥ అతికష్టమగు పరి ♦ స్థితులందు భక్తిరసోద్బద్ధమైన యీ ♦ యుక్తలేఖ
నామహామహుని ది ♦ వ్యాభిధానంబె యాద్యంతంబు వర్ణితం ♦ బగుట, నిదియు
భారతఖండంబు ♦ భావిచరిత్రలో నతులితాగ్రస్థాన ♦ మాక్రమించు;
నట్టి యుక్తమలేఖ ♦ యందు నావ్రాలుంట యసమాన పరమ భా ♦ గ్యమ్ము నిజము;

గీ॥ భక్తిమెయి నిందు వ్రాసిన ♦ పద్యమాల భువనగురునకు విరజాజి ♦ పూల మాల
యగుచు, హృదయమెక్కి కృతార్థమయ్యెనేని మనల మించు ధన్యులులేరు ♦ ట్లేతలమున.

క॥ సామాన్యాహారం బది స్వామి యెదుర నుంపఁబడి ప్ర ♦ సాద మగు నటుల్,
పామరుడ యవనుడను నా నామ మతనిఁ జేరి పావ ♦ నం బగుఁ గాతల్. 292

గీ॥ ఆత్మధర్మంబు నెంచి కా ♦ ర్యంబు నెంచి, యన్నిటిని మించు నాపర ♦ మాప్తమిత్రు
లైన మీయాజ్ఞ నెంచి నా♦స్వాంత మిపుడు వ్రాలిడుటె యుక్తమంచు ని♦ర్ణయమొనర్చె.”

గీ॥ అనుచు, వ్రాలుంచె; బృథ్విరా ♦ జల్లె చేసి, దాని నదికించి, “రాణాప” ♦ తాపసింహ
దేవునకుఁ, గైలవారాప” ♦ దేశ” మనుచుఁ బైన లిఖించి, యాభిల్ల ♦ భటునకచ్చె.

—*) భిల్లుడు డిల్లీపురము వీడివచ్చుట. (*—

ఆ॥ పలురకముల తిండి ♦ బండాలముల తోడఁ, గంబళమునఁ గట్టు ♦ కమ్మ తోడఁ,
బైనఁ గురియుచుండు ♦ పలు దీవనల తోడఁ, దరలె భిల్లుఁ డురు ము ♦ దంబుతోడ.

ఆ॥ “అల్ల వాడె భిల్లుడంట; యక్బరుశాహి యోలగమునఁ గూరు ♦ చుండె నంట;
నాప్రతాపు దూత ♦ యట యితం”డని, మేడ లెక్కి నిక్కిచూచి ♦ రింతులెల్ల.

క॥ శ్రావణమాసము ముదిరెను! మేవాడేశమున నభము ♦ మేఘాకీర్ణం
బై వాన లలముకొనె! హారావళి విడి ఢిల్లఁజేర ♦ నరిగిరి యవనుల్. 297

శా॥ అంతరాగమెల్ల భిల్ల పతి డా ♦ యన్వచ్చి “హారావళీ
ప్రాంతారణ్యము వీడి రయ్యరులు! సం ♦ గ్రామంబునున్వచ్చె! వి
శ్రాంతిఁజెందఁగ నాడు గూడెమునకుఁ ♦ ర”మ్మంచుఁ గొంపోయెడు
ర్ధాంతప్రాభవు నాప్రతాపుని సభా ♦ ర్యాపుత్ర సైన్యంబుగఁ. 298

గీ॥ రచ్చపట్టునఁ బెనురచ్చ ♦ మ్రానికింద శబరపతి కృష్ణసింగు పా ♦ ర్యముల నుండ
దుర్జయుడు లోనుగాఁగల్గు ♦ దొరలు చుట్టుఁ గొలువఁగఁ బ్రతాపుఁ డొక నాఁడు ♦ కొ
లుపుచేసె.

గీ॥ ఆమడయు నొక్క-యడుగుగానరుగుదెంచి మోము ముసిముసినగవులమురువు గులుక
భిల్లుఁ డధిపులకును బ్రణామిల్లి భక్తి దనరఁ గమ్మఁ బ్రతాపుపామి దముల నుంచి,
సీ॥ “ఎకివూడ! పాదుపామి కిచ్చితి గమ్మ! యాతని యకుసం బింత యనఁగఁజెల్ల!
దూరు సింగారిం చె! నొడఁగూర్చె నొకపెద్దసభ! కమ్మ నందిచ్చి చదువు మనియె!
బృథ్విరా జదిచూచి వెనుక కిచ్చెను! బెద్దమంత్రి గొని చదువ మానె! దురక
తేడె తానె చదివె! బృథ్విరాజు “ప్రతాపనృపుఁ డిల్లువా! యెఱుఁ! డిడి యెవరిదొ”
గీ॥ యని పలికె! నక్క “రొకబంటునంపి నిజము నరయు”మనె! బృథ్విరాజునునగ్రమంత్రి
యిరువు రేకాంతముగఁ గూడి యిల్లు జాబు వ్రాసి శ్రీపాదములు చేరఁబడిచినారు.”

అ॥ అనుచు మ్రొక్కి నిలిచె! నందఱు మానముద్రా విముద్రితాస్మ్యలై వెలింగి!
రాపితాపుఁడంత నా సలుంబ్రాస్వామిఁ గాంచె! గృష్ణసింగు కమ్మ దీసి, 302

—*) పౌతాపసింహునకు డిల్లీనుండి వచ్చినలేఖ. (*—

సీ॥ మేవాడ రాజ్య లక్ష్మీ భారథౌరేయ పరిణాహి దక్షిణ బాహుదండ!
కమలబంధన వంశ కలశపారావార సంపూర్ణ రాకాతు మారకరణ!

⊕ The hopes of the Hindu rest on the Hindu; yet the Rana forsakes him. But for Pratap, all would be placed on the same level by Akbar, for, our chiefs have lost their valour and our females their honour. Akbar is the broker in the market of our race; all has he purchased but the son of Oodah; he is beyond his price. What Rajput would part with honor for nine days (Norcha); yet how many have bartered it away? Will Chittor come to this market, when all have disposed of the chief article of the Khetri? Though Putto has squandered away wealth, yet this treasure has he preserved. Despair has driven many to this market to witness their dishonour; from such infamy the descendant of Hamir alone has been preserved. The world asks, whence the concealed aid of Pratap? None but the soul of manliness and his sword; with it well has he maintained the Khetri's pride. This broker in the market of men will one day be over-reached: he cannot live for ever; then will our race come to pratap, for the seed of the Rajput to sow in our desolate lands. To him all look for its preservation, that its purity may again become resplendent.

“Annals of Mewar.”

It is no affectation to say that the spirit evaporates in the lameness of the translation. The author could feel the force, though he failed to imitate the strength of the original.

“Colonel James Tod.”

- బప్పురాయాస్వయా ♦ భరణ! దుర్మదవైరి తామిస చండమా ♦ రాండమూ! స్వాతంత్ర్యపూజ్యరా ♦ జ్యరమా స్వయంవరాస్థాన సింహాసన ♦ సార్వభౌమ!
- గీ॥ భవ్య భారతదేశ సం ♦ భావనీయ సన్నత స్థాప నాచార్య ♦ సకల విరుద! స్థిరతరకరాక్రమక్రమా ♦ జేయ విమత భూప గజరాజ సింహ! పృ ♦ తాపసింహ!
- గీ॥ శ్రీలఁ దనరారు విశ్వదే ♦ వాలయమున నలఘు మేవాడ గర్భాల ♦ యంబులోన వెలయు నధేందుకోటిరు ♦ విగ్రహంబ వనఘ: నీపాదములకు జో ♦ హరు లివిగొ!
- గీ॥ గజము చర్మంబుఁ జచ్చుట ♦ కన్నుఁ బూప చందురునిరేక కైలాస ♦ మందు విడిచి భరతఖండంబు నుద్ధరిం ♦ పఁగ జనించు ధూజ్జటివి నీవు; రాజమా ♦ తుగ్రడవు గావు.
- గీ॥ సత్యభితుండవై నిత్య ♦ సత్యమూర్తి వగుచు ననవరతాల్మోప ♦ హరముల నొసంగి స్వాతంత్ర్యమును గొల్పు ♦ జ్ఞానరాశి! వీవు దైవస్వరూపము ♦ వే! నిజంబు. 306
- గీ॥ జగము గొనియాడు స్వాతంత్ర్య ♦ సాధమునకు వజ్రోసోపానపంక్తులు ♦ పఱచు చున్న నీ యశోవై భవముల వ ♦ స్థింతు నిర్జరాంగనలు స్వర్ణచురువీణ ♦ లాలపించి. 307
- ఉ॥ తావక ధర్మయుక్తియు ను ♦ దార యశంబును దేశభక్తి హారావళి యొడుగాక భర ♦ తావని యొక్కఁడుగాక యొక నీ స్థావర జంగ మాత్మకము ♦ సర్వజగంబును వేయినోళ్ళ సం భావనసేయుటల్ చెవుల ♦ పండువుగా వినుచుందు మెప్పుడుకా. 308
- గీ॥ పుష్పరాశినిఁ బడు వహ్ని ♦ పోల్కిఁ, బాలఁ బడిన విసమట్లు, కంటిలోఁ ♦ బడిన ముట్లు, నటు హతాత్మగ నీకమ్మయట్టైవచ్చి స్వాంతములు వ్రచ్చె; గొండుత ♦ వగవు దెచ్చె.
- ము॥ ఘనసౌభాగ్యము లూడి భారతమహా ♦ ఖండంబు దాస్యాధికారనిమగ్నంబయి యుండ, 'లోకముల దా ♦ ర్భాగ్యంబులు దీతె నే' డని హర్షింపఁ బ్రతాపభానుఁ డుదయం ♦ బై యుండె; మామహ్మత్తు బున లేమబ్బులు సోకి చాటుపడునే ♦ మో యంచు నొచ్చె మనుల్. 310
- నీ॥ "సప్తపారావార ♦ సంవృతాఖిలమహీవలయ మేల" నటంచు ♦ వగవ వెపుమ! "ధనధాన్యవసనవా ♦ హనకోటి బాత్తుగా లే" దంచు మదిలోనఁ ♦ క్లేశపడవు! పార్వతీసతిఁబోలు ♦ పాశేశ్వరీదేవి పడు కష్టములకునై ♦ యడలఁబోవు! బాలచంద్రకళల ♦ వంటి బిడ్డలు తినఁ గూడులేదని మతఁ ♦ గుండ వెప్పు!
- గీ॥ డనఘ! వాతాంబుపర్ణాశి ♦ వయ్యు నిఖిల భువనములు గెల్వఁదగు వీర ♦ మూర్తివీవు! కటకటా! నీవు పుషిన ♦ కమ్మలోని జాలియగు పల్కు-విని గుండె ♦ వీరె మాకు. 311

క॥ “తొలఁగెను విభవము; రాజ్యము తొలఁగెను; సిరి తొలఁగె; హితులు దొలఁగి” రటంచున్
గలఁగకుమీ! దేవునిదయ నెలకొన్నను విశ్వమెల్ల ♦ నీయదె సుమ్మి. 312

గీ॥ తెగని కష్టంబు లలము నీ ♦ దేశమందు వెలికి యుబికి నీస త్వమే ♦ వెలుఁగుఁగొంత!
కనులు గట్టు మబ్బులు గ్రమ్ము ♦ కాశరాత్రిఁ దళుకు తళుకని మెఱయు సాదామనివలె.

గీ॥ క్షుత్రధర్మంబు క్రుంగి నా ♦ శనము నొందె; బీరువోయె వర్ణాశ్రమా ♦ చారవిధులు;
భారతత్రాణమున కాది ♦ పద్మనాభుఁ డిపుడు నీరూపమున జన్మ ♦ మెత్తినాఁడు.

గీ॥ భరతఖండంబులోని భూ ♦ పాలగణము లసమబాహుసమగ్రి వీ ♦ ర్యమును, సతులు
మానమును, గోలుపోయి; రీమాట మేము దేవ! నీమోల నటు వివేదింతు మిపుడు!

గీ॥ తనదు నేల్మడిసంత హైం ♦ దవమహత్త్య మ్మృక రంశయుఁ గొను దొడ్ల ♦ యడితికాఁడు!
మమ్ముఁ గొనె; గాని సంగ్రాము మనుమనిఁ గొను పెద్ద నాణెముల్ వెలితిగా విన్నవోయె!

⊙ మ॥ ననరాత్మ్యత్వనవేశ పేడుకలలో ♦ నక రాజపుత్రాన్వయుం
డెవఁడై నక దనయాత్మగౌరవ భరం ♦ బింతేని రక్షించుకొం

⊙ The allusion of the princely poet in the phrase ‘bartering their honour on the Noroza’ requires some explanation. The Noroza or ‘New years Day’ when the Sun enters Aries, is one of great festivity among the Muhammadan princes of the East. But of that alluded to by Prithwi-Raj we can form an adequate idea from the historian Abul-Fazl.

It is not New year’s Day but a festival especially instituted by Akbar and to which he gave the epithet Khoosroz ‘day of pleasure’ held on the ninth day (Noroza) following the chief festival of each month. The court assembled and was attended by all ranks. The Queen also had her court, when the wives of the nobles and of the Rajput vassal princes were congregated. But the Khoosroz was chiefly marked by a fair held within the precincts ‘of the court, attended only by females. “The merchants’ wives exposed the manufactures of every clime, and the ladies of the court were the purchasers. “His majesty is also there in disguise, by which means he learns the value of merchandise, and hears what is said of the state of the empire and the character of the officers of government.” The ingenuous Abul-Fazl thus softens down the unhallowed purpose of this day; but posterity cannot admit that the Great Akbar was to obtain these results amidst the Pushto-jargon of the dames of Islam, or the mixed Bhaka of the fair of Rajasthan. These ‘ninth day fares’ are the markets in which Rajput honor was bartered and to which the brave Prithwi-Raj makes allusion.

చవమానంబును బొందకుండెడిని! క ధ్వా! చిత్తురుఁ డాతఁడే! ధ

రృవికాసంబును బాపి యంగడుల న ధ్మృ దెత్తువే! నేటికి.

317

చ|| లలిత కళా విలాస శబ ధ్ లంబగు చిత్రముఁ గాంచి యొక్కఁ డం

దలి యసమాన నైపుణి కె ధ్ దా గఱఁగు; మఱియొక్కఁ డందు 'రం

గులు నునుఁగుంచ గుడ్డయును ధ్ గూలియు ని'తని నిగ్గ యొచ్చెడు

వెల; యెవఁ డిం దభిజ్ఞు డన ధ్ భిజ్ఞు డెనఁడా జగం బెఱింగెడు.

318

గీ|| ఈపు విశ్వప్రపంచము ధ్ దీశ్వరుని యనంత లీలాగతులు గొని ధ్ యాడె దెపుడు;

విలువ గట్టుచు రాజ్యంబుఁగొలుచు నక్క; రెవరిగొప్పతనం బెంతోయెఱుఁగుజగము

It is scarcely to be credited that a statesman like Akbar should have hazarded his popularity or his power, by the introduction of a custom alike appertaining to the Celtic races of Europe as to these the Goths of Asia and that he should seek to degrade those whom the chances of war has made his vassals, by conduct so nefarious and repugnant to the keenly cherished feelings of the Rajput, yet there is not a shadow of doubt that many of the noblest of the race were dishoured on the 'Noroza,' and the chivalrous Prithwi-Raj was only preserved from being of the number by the high courage and virtue of his wife, a princess of Mewar and daughter of the founder of the Suktawuts. On one of these celebrations of the Khoosroz the monarch of the Moguls was struck with the beauty of the daughter of Mewar, and he singled her out from amidst the united fair of Hind as the object of his passion. It is not improbable that an ungenerous feeling united with that already impure, to despoil the Sesodias of their honor, through a princess of their house under the protection of the sovereign. On returning from the fair, she found herself entangled amidst the labyrinth of apartments by which egress was purposely ordained, when Akbar stood before her, but instead of acquiescence, she drew a poniard from her corset and held it to his breast, dictating, and making him repeat, the oath of renunciation of the infamy to all her race. The anecdote is accompanied in the original with many dramatic circumstances. The guardian Goddess of Mewar the terrific 'Mata' appears on her tiger in the subterranean passage of this palace of Pollution, to strengthen her mind by a solemn denunciation and her hand with a weapon to protect her honor. Rai-Singh the elder brother of the princely bard, had not been so fortunate, his wife wanted either courage or virtue to withstand the regal temptor and she returned to their dwelling in the desert despoiled of her chastity, but loaded with jewels; or as Prithwi Raj expresses it "She returned to her abode tramping to the tinkling sound of the ornaments of gold and gems on her person, but "where, my brother!" is the moustache on thy lip!"

"Annals of Mewar."

- సీ॥ భౌతికధనము స ♦ ర్వముఁ గోలుపోయిన, రవివంశజనన గా ♦ రస ధనంబు,
 నభిమానధనము, లో ♦ కాతీత విక్రమ ధనమును స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మధనము.
 కడు సమృద్ధంబుగాఁ ♦ గలవాఁడవనుచు నీ దివ్యయశం బెల్ల ♦ దిశల మ్రోసె;
 నిట్టి దుర్దమశక్తి ♦ యెటనుండి వచ్చె నీకని జగం బెల్లప్పు ♦ డడుగుచుండు;
 గీ॥ నసి యొకఁడె దోడు నీడ నీ ♦ కద్వితీయ ధైర్యసారంబె నీచాలి ♦ దైవమనుచు
 హర్ష బాష్పంబు లురల మా ♦ యట్టివార లాడుకొను మాట లగునొ ని ♦ రథకములు!
- గీ॥ స్త్రీలఁ బురుషుల రాజ్యంబు♦దేశమెల్ల విలుచు నీ యక్బరను గొప్ప♦విలువకాడు;
 బ్రహ్మకల్పంబుగా భాత్రి ♦ బ్రదుకఁ; డంద ఊపుడు పునరుద్ధరింప ని ♦ న్నాశ్రయింతు.
- గీ॥ కులము గుణమును చూడ కీ ♦ ట్లోణిజనుల కలుషము లడుచి నిత్యని ♦ ర్మలతఁ బెంచు
 బాహ్నివియుఁ బోలె యవనసం ♦ సర్గదోష మడచి పునరుద్ధరింప యోగ్యుడవు నీవు!
- సీ॥ కానియు మొదలు ల ♦ క్షులఁ గోట్లు రాసులు రాసులై పెరిగిన ♦ ద్రవ్యములును,
 బూరిగుడిసె మొదల్ ♦ గా రమ్య నవరత్న భర్త నిర్మిత మహా ♦ భవనములును,
 బంటు మొదలు సర్వ ♦ సార్థివర్గముల్ పదము గొల్చెడు సార్వ ♦ భౌమపదవి,
 బడుగుగుఱ్ఱము మొదల్ ♦ ప్రబలాజిసాధన సన్నద్ధ చతురంగ ♦ సైన్యములును,
- గీ॥ గాలవాహినిలోఁ బడి ♦ కడలిఁ గలియుఁ; బేదవడి బెండుదేలియుఁ ♦ బంపు సెడని
 కర్మవీరుని స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మరతుని యశ మొకఁడె శాశ్వతజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు.
- ఆ॥ సూదిబెజ్జమందు ♦ శుండాలములదండు చొచ్చి వెలికిఁబాట ♦ వచ్చు నేమో!
 భాగ్యభోగరతుఁడు ♦ పరమేశ్వరుని కూర్చి నొంద లేడు; సాఖ్య ♦ మంద లేడు.
- గీ॥ మొగిలు మేసెడుకొండ కాపురము! శిలలు సింహపీఠముల్! పులులు నెచ్చెలులపిండు!
 లారఁబండిన పండు లా ♦ హార! మిట్టు లేది యెటు లున్నను గొఱంత ♦ యేది నీకు!
- సీ॥ “శ్రీమించు నీదు ద ♦ ట్టణబాహుదండమే దిక్కంక భారత ♦ దేశమునకు;
 సమృత మొలుకు నీక ♦ ట్టమే యింక నీహైందవులకు జీవ ♦ సౌషధమ్ము;
 బెడ రెఱుంగని నీదు ♦ హృదయమే భారతస్వాతంత్ర్యలక్ష్మి కా ♦ స్థానవాటి;
 తావకనామమే ♦ దాస్యాంధకారమ్ముఁ బోదట్టు దివ్యభా ♦ నూదయంబు;
- గీ॥ నీస్వరూపంబె పరదేవ ♦ తాస్వరూప” మనుచు జగమెల్ల నినుఁ గొని ♦ యాడి కొలుచు!
 నీవె విశ్రాంతిఁ గోరుచుఁ ♦ జే విడిచిన నున్నదే! త్రోవ, భారతా ♦ భ్యుదయమునకు!
- సీ॥ తలచూపరాక వా ♦ నలు ముంచుకొనినట్లు యావనప్రళయంబు ♦ లాక్రమింపఁ
 స్త్రీల పాతివ్రత్య ♦ దీక్ష పూరుషుల ఔత్ర మడంగె శశిసూర్య ♦ భామ మట్టు;

లేకార్ణవంబైన ♦ యీ విపత్సమయముం దీ విశ్వమున కెల్ల ♦ నీ వొకడవె
ప్రళయంబు సోకక ♦ వటపత్రశాయయకా పురుషోత్తమునిరీతి ♦ స్థిరత నిలిచి!

గీ॥ తిపుడు ససిచెడ్డ సకలధా ♦ త్రిశహృదయ వాటి స్వాతంత్ర్య బీజముల్ ♦ నాటెద వని
యనఘ! మాకుండె బ్రహ్మాండ ♦ మాతయూస! కట్ట! యొనరితె నట్టికి ♦ పుట్టిమునుక!

గీ॥ బరువుపడ కిన్నియేండ్లు కా ♦ పాడినాడ వనఘ! స్వాతంత్ర్య కనక గ ♦ రాభిలయమునఁ
బ్రజ్జ్వరిల్లు నఖండ దీ ♦ పమ్మ; నిపుడు కొండ యెక్కింతునే! కను ♦ గూర్కి దేవ! 328

గీ॥ పొడమి తోడనె యడఁగు బు ♦ దృఢమువోలె నరుని జీవితము తుణభం ♦ గురము నుమ్ము;
శ్రమ కడలి దేశ మంధకూ ♦ పమునఁ ద్రోయు పాప మొడిగట్టుకొనకు ప్రతాపదేవ!

ఉ॥ చాలని కాలమై చరణ ♦ సన్నిధి జేరి వచింపలేని మా
జాలిని దేవుడే యెఱుఁగుఁ; ♦ జక్కఁగ విప్పి వచింపలేము; నీ
కాలను ముల్లు క్రుచ్చినను ♦ గంటను గ్రుచ్చిన యట్లు నొప్పితోఁ
దూలి యొనర్చు విన్నపముఁ ♦ దోయకు! పాయకు వీరమార్గముకా! 330

సీ॥ కడలెల్ల నిండఁ జు ♦ క్కలు రాలఁగాలేదు; కులశైల శిఖరముల్ ♦ కూలలేదు;
గ్రహకోటి సంచార ♦ గతులు మాఱఁగాలేదు; గగనంబు వ్రయ్యలై ♦ పగులలేదు;
భూదేవి పాతాళ ♦ మునకుఁ గ్రుంగఁగనులే; దేడు సముద్రంబు ♦ లింకలేదు;
పవమానశక్తి స్థం ♦ భన మొందఁగాలేదు; నహ్నితేజము చల్లఁ ♦ బడఁగాలేదు;

గీ॥ విరిసి బ్రహ్మాండభాండంబు ♦ వీలలేదు; భువన మేకార్ణవంబు ♦ ముచుఁగలేదు;
ధైర్యహేమాద్రి రాణాపత్రితాపదేవుఁ డాటమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ గోరె నేల! 331

గీ॥ నీయశోగానమునఁ జిక్కి ♦ నిఖిలజగము చొక్కె; నానంద ముందిరి ♦ సురలుగూడ;
సత్ప్రియత్నంబు! తుణము విశ్రాంతి వలదు! తండి! మోయింపు విడక స్వాతంత్ర్యభేరి!

గీ॥ ఉదయగిరిపైన రవి కూరు ♦ చుండునట్టు లల్ల హారావళి పర్వ ♦ తాగిసీనుఁ
గొలుపు దీతెడు నీమూర్తిఁ ♦ గొలుచు జగము; నీకు స్వాతంత్ర్యరాజ్యాభిషేకమగుత.

గీ॥ సంగర తరంగ సంక్షుభి ♦ తాంగమగుచు నలముకొనియున్న బహువిధ ♦ దభియందుఁ
జెక్కు చెదరక చిక్కక ♦ సేమమునను నడచెడును గాక యుష్మదా ♦ నందనీక.

సీ॥ నీకటాక్షవిలాస ♦ నియతి యీక్షితికిఁ గల్యాణ తోరణరాజి ♦ యగునుగాక!
ముందు రాఁగల కాల ♦ మందు 'స్వాతంత్ర్యదైవత' ముచు నీవేరు ♦ వఱలుఁగాక!
మూడువేళల జగం ♦ బున వీరులందు నీ కగ్రీపూజాస్థాన ♦ మలరుఁగాక!
భారతీయులు హృద ♦ బ్ధములందు నీమూర్తిఁ జేర్చి యెల్లపుడు పూ ♦ జింతుగాక!

గీ॥ మాత పాశేశ్వరి చిరసు ♦ మంగలియయి యచలరాజాత్మజవిధాన ♦ నలరుగాక!
 యతులితారోగ్య భోగ భా ♦ గ్యములతోడ నర్కకులదీప! నీకు బ్రహ్మయు వగుత!
 గీ॥ భవ దుదాత్తవృత్తము త్యాగవై భవంబు మామదిని గొల్పు భక్తి, యామాడ్కియవన
 శృపు ఋణముఁ గూడ మఱపించినిన్నుఁ గొలువఁ బురికొలిపె; సాహసమని తప్పరయ
 కయ్య!

ఆ॥ నీపదాబ్జయుగము ♦ నిరతంబుఁ గొలుచుచు భక్తిగల విధేయ ♦ వర్తనమున
 నలరు వార; మిట్టు ♦ 'లబ్ధూరురహిమాను-పుష్పిరాజు'లనఁ జ ♦ రింతు మెపుడు." 337

క॥ అని చదివి సలుంబ్రాపతి మనమునఁ నుదయించు భక్తి ♦ మాహాత్మ్యమునా,
 గనుఁదోయి నొత్తుకొని లేఖను విభు పాదములు సోఁకఁ ♦ గా నిడి మొక్కె. 338

క॥ అచ్చటి యందఱ మనములు విచ్చి ముఖాబ్జముల నిండ ♦ వింతగు మోదం
 బచ్చువడి హర్ష బాష్పము లెచ్చంగఁ బ్రతాపదేవుఁ ♦ డెల్లరఁ గనుచు. 339

మ॥ "నెల దాటంగను జొచ్చె నక్కరునకు ♦ నేలేఖ నంపించి; యీ
 నెలగా నక్కట! సూర్యవంశముదెసఁ ♦ నేరంబుఁ గావించి ని
 దలపాఠైతి నటంచుఁ బల్కెను జి ♦ తఁ గుందితిఁ; గాని యీ
 కలఁతల్ సర్వము దీర్చి హర్షభరము ♦ గల్గించె నీ లేఖయ్య. 340

గీ॥ శత్రుపురమున యావనా ♦ స్థానసీను నింత నిచ్చాక్షికమనన్ము ♦ లింత సుగుణ
 భరితు లుండుట యిప్పుడే యెఱిగి, యింత వఱ కెఱుంగ నై తినే! యంచు ♦ వగచుచుంటి

మ॥ తన సత్కిర్తికి భంగమౌ గతిని స్వా ♦ తంత్ర్యంబుఁ బోనాడి శ్రాం
 తినిఁ గాంక్షించె బ్రతాపుఁడంచు వగ సం ♦ ఛిల్లంగ నాపుష్పిరా
 జును నట్లూరహిమానుఁ డీయగువు రి ♦ చొచ్చి జ్ఞానదీపంబు పెం
 పునఁ నజ్ఞానతనూంబుఁ బాపుచు యశం ♦ బుఁ బెంచి రెంతేనియ్య. 342

మ॥ స్మరణీయంబగు వారి సాయము; కృత ♦ జ్ఞత్వంబుఁ బాటించి త
 చ్చరితంబుల్ స్మరియింపకున్న ఋణ మీ ♦ జన్మంబునక దీఱ; దా
 హరిభట్టారకు పేరువెన్నఁ గడు పు ♦ ణ్యస్వాంతులౌ వీరి యి
 ద్విర నామంబులె యుత్తమోత్తమ పదం ♦ బుఁ బొంది వాసిక గను. 343

॥ మఱవఁ దగదు; వీరు చిరస్మరణీయు" లటంచుఁ బలుక ♦ సంతోషము పొం
 పిరిపోవ సలుంబ్రాధీశ్వరుఁడును మది భక్తిభావ ♦ వై భవ మలరక, 344

—*) సలుంబా కృష్ణసింహుడు డిల్లీ లేఖను గొనియాడుట. (*—

క॥ పరు నుద్యోగులు, మనతో దుర మొనరింపంగ వలయు ♦ దొర లయ్యును, న
కృరు వీడి మిమ్ము గొలిచిరి గురుతుల్యు లటంచు నెంచు ♦ కొందుము మాకు.

క॥ ద్యుతిమంతమయి జగద్వందితమయి యాదివ్యలేఖ ♦ దేవార్పణపా
వితమగు కర్పూరపు హరితివోలె బవిత్రమై వి ♦ రాజిలుచుండె. 346

క॥ హృద్యములై, యనుభవసం పాద్యములై, సరళ సరస ♦ పాక కళా సం
వేద్యములై, లేఖను గల పద్యములు పదార్థకౌర ♦ వంబునఁ దనరు. 347

క॥ మావంటి సేవకులు సంభావించి పఠించి దినము ♦ పారాయణము
గావింపఁ దగినవై కడుఁ బావనమై వెలుంగు నిచటి ♦ పద్యచయంబుల్. 348

చ॥ పదిలముగాఁగ నీచు పద ♦ పంకిజభక్తి మనంబులోపల
మెదలెడి వారిలోన నను ♦ మించిన భక్తుడు లేడటంచు నా
మొదలిటినుండియుఁ గరువ ♦ ముల్ మది నుండెను; నిప్పు “ఘోరతో
గదర మహానుభావు”లను ♦ కై వడి నా కెఱుంగంగ నయ్యెడి. 349

క॥ విజ్ఞాపన మిద్దానిని నాజ్ఞాపత్రముగ నెన్న ♦ దాదులు గొని మా
యజ్ఞాన ముడిపెదము బ్రహ్మజ్ఞమణి! దీని నొసఁగి ♦ మమ్మేలఁగదే! 350

క॥ అనుచుండ భిల్లపతి యాతని గాంచుచు “భక్తియోగ ♦ ధర్మరహస్యం
బును మిమ్ముఁబోలె నెఱిగిన మనుజుడు లే”డనచు రాజ ♦ మణిఁ గన్గొనుచు, 351

సీ॥ బాధ్యతగల గొప్ప ♦ పదవి తెరువక సామాజ్య లక్ష్మిత మహా ♦ మాత్యయుద్ర!
యదియొకఁడేగాక ♦ యశ్వరీశ్వరుతోడి వియ్యంబు నెయ్యంబు ♦ బేర్చిపెంపుఁ
ద్యుతిముగాఁ జూచుచు ♦ గుణము కోరుచు నిన్నుఁడనఁజేసి గర్భశా ♦ త్రవుని గొలిచి
యేవిపత్తులనైన ♦ నెదిరింప సమకట్టె నబ్బూరురహిమానుఁ ♦ డనఘ గుణుడు!

గీ॥ కమ్మజమవఁగాఁ జమవఁగాఁ ♦ గడ కతండు పరమభక్తి ని న్నేకల ♦ న్య ప్రకార
శిష్యుడై కొల్చి మమ్ము గె ♦ ధైవనితోఁచె”ననిన నందఱదెసఁ గలియంగఁజూచి,

ఉ॥ “కమ్మ నడెట్లా వ్రాసితిని; ♦ గమ్మను బంపిన దాదిగా నన
ర్హుమ్మగు శ్రాంతి యేల వల ♦ దం చనిపించి తపించుచుంటి; నీ
కమ్మయు నాకుఁ దోడుపడె! ♦ గష్టమొ సౌఖ్యమొ నెత్తి బడ్డ భా
రమ్ము దొలంగఁ ద్రోయఁగను ♦ రాదు; రణంబె శరణ్య మెప్పుడు. 353

- ⊙ గీ॥ కన్ను వినినంత మద్భుతా ♦ సకంధమందుఁ దోచెఁ బదివేల వీరుల ♦ దోర్బలమున్;
రణ మొనర్పంగఁ గోర్కులు ♦ గ్రముగ రేగె! వీరవిహరణ మొనరింపఁవెడలవలయు
- సీ॥ లోకముల్ తలక్రిందు ♦ లుగఁ జేసి భారతస్వాతంత్ర్యమును నిల్పు ♦ జాలుదురని
యందఱు కొండంత ♦ యాసతో మనవైపు చూపులు వఱపిన ♦ చొప్పు దోచె;
నేహేతువుననైన ♦ నిపుడు స్వధర్మ నిర్వహణంబునందు దు ♦ ర్బలుల మైన
మేవాడకేగాక ♦ యీ విశ్వమందలి సృజకెల్లఁ దప్పిన ♦ వారమగుదు!
- గీ॥ ముస్లిరపు జీవితములవై ♦ నాస మాని భారతత్రాణ దీక్షాని ♦ బద్ధలమయి
దేవదానవకోటి నె ♦ దిర్ఘయైనఁ గార్యసాఫల్య మొందఁగాఁ ♦ గడఁగ వలయు.
- చ॥ పొడమి యధర్మముల్ పొదలి ♦ పొంగుచు దాస్యము వీరధర్మమున్
ముడివడె! మాతృదేశము వి ♦ ముక్తికి నాదు శరీరమాదునన్
గడఁపటి రక్తబిందువును ♦ గాని మిగుల్చుకొనంగఁబోక నే
దడిపెదనేని యీధరణి ♦ ధన్యుడ నయ్యెద నీభవంబునన్.
- 355
- మ॥ దివమందైనను రేయియైనఁ ద్రుటి శ్రాం ♦ తిక్ బొందఁ గాంక్షింప; నా
హనరంగంబె నివాసమందిరము చే ♦ యన్ బోయెడన్; బ్రాణవా
యువు లీదేహమునందు నుండువఱకె ♦ ట్లన్ పూని స్వాతంత్ర్యలే
శవికాసంబును బోవసినని ప్రతి ♦ జ్ఞన్ జేతు మీముందరన్”
- 356
- గీ॥ అని విభుండనె! భిల్లేశుఁ ♦ “డల్లె యగుత! మీవు చెప్పినంత యొనర్చు ♦ శే నిజంబు!
పిలిచి పిలిచియైన రణంబుఁసలుపవలయు! వలచి వలచి యాపదల నో♦ర్వంగవలయు!
- గీ॥ అఖిలభిల్లరాజ్యము మాత్రి ♦ కప్పగించి పులులఁబోల్ వేనవేలు లెంకలను గొనుచు
సనునిమేవంబు నచ్చి నీ ♦ యండ నుందు; నామహాభుజ మున్న నీ ♦ కేమికొఱత!
- క॥ గళమునఁ బ్రాణము బొండఁగఁ దలపూ వాడంగనీక ♦ త్వత్పాదాబ్జం
బులు తల నిడి ముగ్ధోకంబులు దాకిన సుంత ముల్లు ♦ మోవఁగనియన్”
- 359
- క॥ అనియెల్లెత్తి వెచించెను! విని యందఱు హర్ష మనుభ ♦ వింప, సలుంగ్రా
వనిపతి “దేవా! విక్రీస్తు మన నీసామ్యమును జగము ♦ లభినందించెన్.
- 360

⊙ This effusion of the Rahtore was equal to ten thousand men; it nerved the drooping mind of Pratap and roused him into action, for it was an incentive to find every eye of his race fixed upon him.

“Annals of Mewar.”

- క॥ సీవెంట మాతృదేశము సేవించి విపక్షకోటిఁ ♦ జెండాడఁగ మా
జీవితము లుపకరించిన నీ విశ్వమునందుఁ గొదవ ♦ యేదీ మాకు! 361
- క॥ తారాగృహమాది, సలుంబొరాజ్యాంతంబుదాఁక ♦ బ్రజలును శ్రీమ
న్నారాయణమూర్తివిగాఁ జేరి భజించెదరు నీను ♦ శ్రీపాదములక! 362
- గీ॥ ఆగ్రహానల దీప్తము ♦ ఖోగ్రమైన రణమహాదుర్గ నట్లెక ♦ ర్ణద్యయంబుఁ
బట్టి యాడింపఁగలరు నీ ♦ పాదభక్తులనఁ బ్రతాపప్రభూత్వంనుఁ ♦ డాస్యమెత్తి, 363
- మ॥ “అపితోగ్రంబుగ యుద్ధముల్ జరుగు; నా ♦ వంశైన విశ్రాంతి నొం
దముః” మీకున్న యమూల్యవస్తువుల వెం ♦ టగొంచు నీనాడె సూ
ర్యమహల్ దుర్గముఁ జేరఁబోవలె” నటం ♦ చాజ్ఞప్తి బాలించు; శ్రీ
ఘ్రమె సేనాపతు లెల్లఁజేరి దరియం ♦ గా నేఁగి రాదుర్గముక. 364
- ఉ॥ “మీరలు నాకు పండ్యలరు; ♦ మీకృతముక మఱవక; రణంబె నేఁ
గోరుదు శ్రాంతి నిచుకయుఁ ♦ గోర” నటంచని పృథ్వీరాజు-న
బూరహిమానుఁగూర్చి తలఁ ♦ పుక బ్రకటించె బ్రతాపసింహుఁ; డ
వ్వారును నక్కరీశునకు ♦ వార్తలు చెల్పిరి సత్య మేర్పడక. 365

గద్య:—ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణాకటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణసారీణ, “దుర్భాక” వంశ దుగ్ధాంభోరాశి
రాకా కైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్ర పవిత్ర, సుజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచానన-కావ్యకళాని ధీత్యాది భిరుదాకర, సుకవి
రాజశేఖర, “రాజశేఖరకవి” ప్రణీతంబయిన
“రాణాప్రతాపసింహచరిత్రం” బ
ను పద్య కావ్యమునం
దుఁ జతుర్థా
శ్వాస
ము.

(శ్రీ)

కామేశ్వర్యై నమః.

రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర.

పంచమాశ్వాసము.

—*—

—*) వసంతము. (*—

- సీ॥ నునుపారు మెఱుంగు దీ ధిస గుఱ్ఱలేమావి చిగురాకు బాకులు ధికిలి చేసి,
 ననలాని వగరుటె ధిల్లనఁ గికారిండు కోయిల హుమాయీల నా ధియితము చేసి,
 నిలువెల్ల విచ్చి తా ధివులు చిమ్ము దాసానిపూలతో నెఱ్ఱజెం ధిడాల నెత్తి,
 యరవిచ్చు తేకుదా ధిమర తుపాకులఁ దేటిగమి యుక్కుగుండ్ల న ధిగాదు చేసి,
 గీ॥ పరువపు వసంతుండను దొడ్డ ధితరకతేఱు కలయవనపాళి పసదన ధిమ్ములఁ గఱుచి,
 లలితరాజాతప్రమం ధిడలము బెరయ దళముకొని చిల్కపిండుతో ధిదండు వెడలె.

—*) యవనులు రాజపుత్రుల దుర్గములను గొనుట. (*—

- క॥ ఈమాటు ప్రతాపుఁడు తనదా మానము నిలుపుకొనుట ధియరుదని యక్బర్
 భూమిపై నైన్యపతు లవోచ్చి మూఁగిరి బలములెల్లఁ ధిజుట్టును గొలువన్. 2
- క॥ బల్లిదుల భటులఁ గొని 'యంతల్లా' దుర్గంబుకడఁ బ్ర ధితాపవిభం డ
 బుల్లాఖానుని దాఁకెను ముల్లోకము లతని ధృతికి ధిముచ్చట పడఁగన్. 3
- సీ॥ తోరుమ్మభటులు మ ధిత్రమతాగజములట్లు తాకిరి రిపు సేన ధిదద్దఃఖిలఁగ;
 రాజపుత్రులు మృగేం ధిద్రశ్శేణిబోలె బైదూకిరి యవనులు ధిదొరలిపడఁగఁ;
 బ్రళయభానుఁడువోలె ధివెలిగి ప్రతాపేంద్రుఁ డరిమధ్యమున వ్రాలి ధినలుకసాగె;
 వందలువేలుగా ధిమ్రుదిరి రెండుపక్షములందు; సమర ము ధిగ్రముగ రేఁగెఁ;
 గీ॥ బ్రాహ్మమాపటివేళకు ధిమొగలుసేనఁ గొని ధిభీకు వచ్చి కలసి ధికొనియె; రాజ
 పుత్రులకు సంగరము తల ధిమునుకలయెక్కి; యవవసైన్యంబుల యధీనధిమయ్యెఁగోట.
 క॥ బారులు బారులు యావన వీరులు శైలంబు లెక్కి ధివెడలుచు నవలన్
 "దోరణగృహ" దుర్గము "చాందేరీ" దుర్గంబుఁ గొనిరి ధిధృతి యేపారన్. 5

- క॥ వేటొక సేనాపతి మార్వారుడెసను సేనగొనుచు ♦ వచ్చి మహాగ్రం
బౌరణ మొనరించుచు బాలిమేరను “అహూరు” కోట ♦ మెట్టెను గడిమి. 6
- సీ॥ నీలకాదంబిని ♦ నివహంబుచందాన సకలదిక్కుల విష ♦ త్సంచయములు
పేరినకొలది భ ♦ విష్యదాకాశంబు విపులాంధకారసం ♦ వృతముగాఁగ
నై న్య మంతంశకు ♦ సమసిపోయెను; దుర్గసంఖ్య క్రమమ్ముగా ♦ సన్నగిల్లె;
నాప్రతాపుని ధైర్య ♦ మతని సాహసము దై నందినవృద్ధి నొం ♦ దంగసాఁగ;
- గీ॥ నింతలోనన వర్షర్తు ♦ వెదిగివచ్చె; బర్వతముల రేఁగెడు విష ♦ వాయువులకుఁ
గొలఁతు లందలి విషజలం ♦ బులకు స్రుక్కి, మొగలు సేనలు ఢిల్లీకిఁబోయె మఱలి.
- సీ॥ విశ్వంబు నెల్లఁ బి ♦ ప్పిగఁజేయఁజాలి గుంపులుగాఁగఁబడు పిడు ♦ గులకు నడలి,
జడివట్టి కురిసి మా ♦ సముదాఁక విడువక చెలఁచేఁగుచుండు వా ♦ నలకుఁ జిక్కి,
కుక్షిలోనికిఁ గ్రుచ్చు ♦ కొని పోయి శ్రమఁబెంచు నీదరగాలికిఁ ♦ బేదవడియు;
రక్త మంతటిని బే ♦ రఁగఁజేసి హృదయంబు స్తంభన మొనరించు ♦ చలికి స్రుక్కి;
- గీ॥ చిత్తయొడల వేడికి ♦ నత్తమిల్లి రాజగురుసార్వభౌముడు ♦ రాణివాస
మనుఁగుబిడ్డలు నలజడి ♦ కగ్గమగుచుఁ బొండవులుగూడఁ బడనట్టి ♦ బాధ పడిరి. 8
- క॥ కొమ్మలకును బల్ల వనివహమ్మువలెఁ జైత్రమాస ♦ మారెట నారం
భమైన యవననృపనై న్యమ్ములు గుంపులయి వెలసె ♦ హారావళిపై. 9
- గీ॥ పాదుషాహి యానతిమెయి ♦ భరతఖండ మందు విఖ్యాతిఁ గనిన నై ♦ న్యాధినాథు
ల్లె వేంచేసి ‘యుజ్జారఁగృహము’ ‘దేవగృహము’ను “విరాటగృహ” దుర్గమిన్నిగొనిరి!

—*) “సూర్యమహల్” దుర్గ యుద్ధము. (*—

- మ॥ సమదేభేంద్ర సమాస వీరభటు లు ♦ తాహంబుతోఁ గొల్వ; ద
ర్పము శోభిల్ల మహమ్మదీయభటు లం ♦ బర్ నుండి మార్వారుడే
శమునంగుండియు వచ్చి యెల్లదిశలక ♦ జైలంబు లందెక్కి సూ
ర్యమహల్ దుర్గము చుట్టుమూఁగిరి సమ ♦ గ్రాటోప మేపారఁగక.
- మ॥ వితత కరాళ మృత్యుసమ ♦ భీకర విక్రములైన యాత్మ యో
ధతతులనెల్లఁ బూన్పుచుఁ బ్ర ♦ తాపుఁ డరాతులఁ దాడి సంగర
క్షితిని దదీయశీర్షములఁ ♦ జిందర వందర చేయుచుండె; నీ
గతి నొకమాసముక గడువఁ ♦ గా యవనుల్ కడుఁ జిత మున్పుచుక,

సీ॥ కోటలో నొక్కని ♦ గూఢమార్గ మెఱింగి గుమిగూడి పోయి ద్వా ♦ రమును దెఱచి
యర్ధరాత్రము లోని ♦ కరుగంగఁబూని; రాసడి యెల్లొ యెఱింగి దుష్టయుఁడు వచ్చి
యడ్లగించెను; యుద్ధ ♦ మతిభయంకరముగా జెలఁగె; మోగలులు ద్రోసికొని లోనఁ
జొరఁ బూని; రది చూచి ♦ చోండావతుల్ దవాగ్నిజ్వాల లటులు క్రికిరిసి తాఁకి;
క॥ రర్కుఁడుదయించుసరికిఁ బో ♦ రగ్గ మయ్యె; నంత భిల్సురాపురినుండి ♦ యరుగుదెంచి
సూక్తసింహుండు తురకల ♦ స్రుక్కుఁజేసి సరభసముగ దుగ్ధప్రవే ♦ శం బొనర్చె. 13

ఉ॥ ఘోరముగా రణం బెదిగె; ♦ గొన్నిదిసంబులు దాటిసంత, నా
హారపదార్థముల్ దఱిగె; ♦ సంతట నొక్కయెడఁ బ్రతాపధా
త్రీరమణేంద్రుఁ జేరఁజని ♦ “దేవ! నిగూఢ కవాటమందునఁ
దూఱుచుఁబోయి ‘భీమగడ’ ♦ దుగ్ధముఁ జేరఁగ యోగ్య మియ్యెడఁ.” 14

క॥ చాలఁగాలము నిలువఁగఁ జాలదు దుగ్ధంబు; తిండి ♦ సుబారములుఁ
జాలపు; మారిపు డరుగుట యే లగ్గగు నాకుఁజూడ ♦ నిగదుండ్లి వడిఁ.” 15

మ॥ అని పాదంబులచెంత వ్రాలుచు సలూ ♦ బ్రాధీశుఁ డధింప, న
జ్జననాథాగ్రణి భీమదుగ్ధమునకుఁ ♦ సైన్యంబులఁ గూడి పో
యెను; శేషించిన సైన్యముల్ భుజబలం ♦ బేపారగాఁ బోరె; నై
న నెలఁ దాటకమున్న దుగ్ధమును జెం ♦ దఁగల్గి రామోగలుల్. 16

మ॥ బలమెల్లఁ గృశియింపఁ జొచ్చినఁ బ్రతా ♦ పస్వామి జాంబూనదా
చలముఁ బోలి పరాక్రమక్రమత స్వ ♦ చ్ఛందంబుగా నిల్చె; బి
డ్డల భార్యఁ జెఱఁబట్ట నాతఁ డగచా ♦ ట్లఁ మున్దనం చెంచి సే
సలతో ముట్టిరి భీమదుగ్ధము నమా ♦ దస్తైర్యులై శాత్రువుల్. 17

—*) యవనులు భీమదుగ్ధమును ముట్టడించుట (*—

సీ॥ యవనులదెస ముఖ్య ♦ మై ప్రకాశించె నత్యలఘుబృహన్నాశి ♦ కాస్త్రవహ్ని;
రాజపుత్రులదెస ♦ రాజిల్లఁచొడఁగెఁ బ్రధానమై బాహుప్ర ♦ తాపవహ్ని;
యగ్నిచూర్ణముధాటి ♦ కాకోట నట నట గండశిలలు కొన్ని ♦ పిండి యయ్యె;
క్షణమునకు క్షణంబు ♦ గడియకు గడియ యావనచమూప్రతతిని ♦ బలము తఱిగె;
గీ॥ నిప్పు లుమిసెడు నారక్త ♦ నేత్రములును మాడుచుండెడు భయదాస్య ♦ మండలములు
రక్తసిక్తపరిచ్ఛద ♦ రాజి వెలయ రాజపుత్రుల పోరుదు ♦ ర్వార మయ్యె. 18

క॥ నెల దాటుదాడ యవనులఁ గలనఁ గలఁచి నృపగురుండు ♦ కాపురముఁ దగఁ
దలఁగించి బోయవల్లియ నిలిపి పదిలపఱచి మఱల ♦ నెక్కినె ననికిఁ. 19

మ॥ పరమప్రీతిని భిల్లలోకపతి యా ♦ పాశేశ్వరీ పాదపం
కరుహద్వంద్వముఁ గొల్చి తోడుకొని యా ♦ 'కావా' ఖనిఁ జేర్చె; నా
కరుణాసాంద్రమనస్కు యత్తఱిని భూ ♦ గర్భమునన్ జేరు నా
ధరణీనందనమాడ్కిఁ బం పెసఁగె నా ♦ దార్యంబు దీపింపఁగన్. 20

గీ॥ రాణివాసంబు భిల్లరా ♦ వ్యంబుఁజేరు తెఱిఁగి మహావతుఁఖాన్ సేన ♦ నురవడిమెయి
దఱిమె; దుర్గమవనముల ♦ నరుగలేక గరళమున్ దిన్న వేఁడుఱు ♦ గతిఁ గలంగె. 21

గీ॥ విచ్చె మొగిళులు; గగనంబు ♦ విమలమయ్యె; గాపురముతోడ ననుచర ♦ గణముతోడఁ
గదలి బోయగూడెము వీడి ♦ కైలవార సీమలకుఁ జేరె వీరల ♦ క్షీప్రభూడు. 22

గీ॥ విడిదిమార్పులు, పరగ రా ♦ యిడులకూర్పు, లాత్మబలము తగ్గెడునూర్పు, ♦ లలజడిఁగొనఁ
దొడరి, తలఁతును మగటిమి ♦ త్రోపులాడ వెనుక చూడక నృపుఁడు ము ♦ న్కొనిపెనంగె.

గీ॥ ఒక్క మెయి రేయుఁబవలును ♦ గ్రుక్కగొనక జయము దవ్వెనకొలఁది ను ♦ త్సాహశక్తి
రవులుకొల్పుచు నడిపెసం ♦ గ్రామదీక్ష, విమతులకుఁ జక్కెఁగడమ దుర్గములుగూడ.

సీ॥ మిట్ట మధ్యాహ్నంబు! ♦ విహిరుఁ డుగ్రుండయి చెలరేఁగె; నొకచోటఁ ♦ జెట్టు నీడ
బోయ గడ్డిని దెచ్చి ♦ యాయఁ బాశేశ్వరి రుబ్బి కాల్పుచునుండె ♦ రొట్టిమలను;
బిడుగుపాటున వచ్చి ♦ పడియె నంబరుదిక్కునుండి ఫరిధాను ♦ దండుఁ గొనుచు;
మనుజేశ్వరుండు కొ ♦ మ్మలు వంచి బుట్టల, బిడ్డల భార్యను ♦ బెట్టి విడిచె;

గీ॥ ననుచరులఁగూడి యవనసై ♦ న్యంబుఁ దాడి పదులుచూఱులుగాఁ దలల్ ♦ చిదిమివై చె;
నంత భిల్లులు వనసీమ ♦ నాక్రమించి పిల్లలను రాణిఁ జేర్చిరి ♦ భిల్లవాటి. 25

సీ॥ షాబాజుఖాన్ గొప్ప ♦ సైన్యంబు తనమెటఁ గొలువంగ లోయలో ♦ పలికిఁజొచ్చె;
కైలసాంకేతిక ♦ సాహాయ్య మూఁది ప్రతాపుఁడు భటులఁ గొం ♦ దఱను గూర్చి
యాకస్మికమ్ముగా ♦ నైసేనపై మారి మసఁగినగతిఁ గ్రమ్మి ♦ మట్టసాఁగె;
నీయవస్థను ఖానుఁ ♦ డెఱిఁగి సైన్యము వెన్న మొగమయి పరవఁగా ♦ ముదల వెట్టె;

గీ॥ దురకభటు లల్ల నల్లన ♦ మరలిచూచి రాజమణిఁ గానమికి నబ్బు ♦ రమ్ము పడిరి!
యాతఁ డవ్వలిదెస లోయ ♦ నరిబలమ్ము బిట్టు దట్టించె గ్రుక్కఁగది ♦ ప్పికొనసేక. 26

మ॥ మఱలన్ వైరులు వెన్నకున్ దిరిగి; రీ ♦ మాఱున్ బ్రతాపావనీ
శ్వరుఁ డవ్వారికిఁ గానరాక యెటనో ♦ కైలంబు లందుండి ముం

- అ బోధోద్ధీన శత్రుసేనలఁ బ్రచం డస్ఫూర్తిమై దాడికొం
 అ నాత్మీయకృపాణధారలను మ్రం డజేసె నత్యుగ్రుడై. 27
- కనఁబడఁ డెట్టులు వెదకి నఁ; గనఁబడినను బట్టువడఁడు; కట్టా! యిక నే
 మనరింతు ” ననుచు, ఖానుడు తనసేనను గొనుచు గిరులు డాటుకొని చ నె. 28
- ‘సింఖాను మహాసేనా సంవృతుడగుచు నవలి డాడరుదేరక
 , నడి గని యాతని నిట్లే సిలుగులఁ బెట్టి యినకు డేంద్రుడు కలఁచె. 29
- ఎవీన్యగములవలె బొంచుటయును బైబడుట చీలు చుట కలఁచుటయున్,
 ఎతటనమ్మ చేయుట త్రుటిలో జాటగుట నృపతి ధూర్జటి నేర్చె. 30
- నివసించెడు గుహలోపలి కరిగెడు హరిణవితతి వలె, యావన వీ
 మరాగ దినదినము వందలుగఁ బ్రతాపుడు కలంచి తనువులు సించె. 31
- రథాజ్యాహుతుల రేగు నగ్నిహోత్రమన, సలుంబ్రాధిపతి శాత్ర వాటవి నటు
 య్మొమరింప, నిటు ప్రతా పప్రభుడు దనరె సమరాభిసేను మా డ్రాండుపగిది.
 పాలు సైన్యములు కొండకనుమను బ్రతాపుఁడాడి నలిసేయుచు వే
 కపాలు భిల్లదేశము నికటమునఁ జరించె రాణి నిజ జెఱబట్ట. 33
- యోగము లెదిరించిన ముల్లైనను మోవనీక పూనికమెయి నా
 యలఁ గలఁచెద” నని యబ్దుల్లాఖా నేగె సైన్య ములఁ దోడ్కొనుచు. 34
- లపగ్తినడుమ ‘జాపురా’ తగరపు గనులలోన రాణి గారి నుంచి
 ముఁగనులతోడ వేయుఁజేతులతోడ బ్రీతిఁ గాచుచుండ భీమచాండు. 35
- చరుఁ డొకదిన ముదయంబునఁ దగరపుగనులు చేరఁ బోయి మహారా
 గాంచి భక్తిఁ దత్పద వనజములకు మ్రొక్కి నిలువఁ బాశేశ్వరియున్, 36

—*) పాశేశ్వరీదేవి భిల్లునితోడన భర్తనుగూర్చి యడుగుట. (*—

- రహా సోజ్జ్వల కాంతి కాంతమయి, యు డ్యత్పద్మపత్రాభ సుం
 నేత్రద్వయమై, పరాక్రమకళా ధారేయమై, సత్కృపా
 తంబై, రమణీయమై, భువన సే వ్యంబైన, నా జీవితే
 సు నెమ్మామును గాంచి నేటి కొకమా సం బయ్యె భిల్లాగ్రణీ! 37
- పలసెన్యము లెంత యపారముగాఁ జుట్టుకొనెనో! వా రేయెడ ను
 గో! సమయమునకు నాహారము దొరకెడునో! మాకు నై పగతు రొకో!

- మ॥ అకటా! వైరులదాడి తగ్గదని వా ♦ రాయాసముఖ జెందబో
రు కదా! యెప్పటియట్ల నవ్వుచునె పో ♦ రుక్ దీర్తురా! రాజపు
త్రకు లుత్సాహము వీడరే కద! సలుం ♦ బ్రాభర సర్వాంగర
క్షనుండై భక్తి యెలర్పఁ బ్రాణవిభు ప ♦ జ్ఞ గొల్పి యుండుక గదా! 39
- సీ॥ శ్యామసింహుండు పా ♦ ర్వ్యమున వర్తించునే! సామంతు లందఱు ♦ సరస నుండె!
స్వాతంత్ర్యసమరదీ ♦ ఊమహోపన్యాసములు తొంటిచందాన ♦ నొలుకుచున్నె!
వ్యాకోచ పుష్పంబు ♦ వలె నాథుమోమున నానంద దరహాస ♦ మలరుచున్నె!
నాయాస మెప్పుడే ♦ నంది కుందరుగదా! యారోగ్య సౌభాగ్య ♦ మనువగుగద!
గీ॥ యూర్జితోత్సాహకళితో ♦ నొప్పెమగద! తటచు బిడ్డలదెస మది ♦ మఱలను గద!
విమతులకు నెల్ల గర్భని ♦ ఛేదకముగఁ దీవకరవాలధార న ♦ త్రిచెడుగద! 40
- మ॥ “ప్రమదం బొప్పు రణాంగణాబులఁ బ్రతా ♦ పస్వామి స్వాతంత్ర్యయో
గము సాగింపఁ దదాత్మజాతుఁడు భుజా ♦ గర్వంబుఁ బోనాడి దూ
రమునం డాఁగెడు నెట్లు! వైరులతలల్ ♦ రాల్పంగ నన్నాజ్ఞ సే
యు”మటం చెప్పుడుఁ బోరు నియ్యమరసి ♦ హుక్ బట్టనేరక గదా! 41
- మ॥ చుఱకత్తుల్ గొని చెట్లపై కుటిక “ము ♦ చ్చుల్వోలె మామాతృదే
శరమక్ గొల్లలుగొట్టు నీయవసులక్ ♦ శాసిత మి”ట్లంచుఁ జి
దరగాఁ జేల్పెద రీయచుంగు నిసుపుల్ ♦ నాకన్నసూతాన; మే
కరణిక్ దండ్రుకీ దవ్వగా నిలువ శ ♦ క్యం జాను నాబోటికిక్! 42
- ఆ॥ విశ్వ మెల్లఁ బొగడ ♦ బిల్లరాజ్యం బేలు సత్ప్రభుండు భీమ ♦ చాందు దొరయుఁ
దండ్రువోలె గాచుఁ ♦ దత్తప్ర మముఁ బిమ్మ సోత; దెట్టి కొఱత ♦ మాకు లేదు.
- క॥ కాని ప్రతాపధరిత్రీజాని పదాబ్జాత దివ్య ♦ సందర్శన సే
వానంద మందఁగోరుచు మానస మెక్కింత వంత ♦ మరఁగి కరఁగెడుక్. 43
- క॥ ఒకమాటు దర్శనము చేసికొనక వలె నంటినని వ ♦ చింపు” మనఁగఁ గం
చుకి పాటేర్చిరి పాదములకు మ్రొక్కుచు వెడలి వనము ♦ లక్ బడిపోయెక్. 45
- గీ॥ అవల నొక్కనాడు ప్రతాపుఁ ♦ దరుగుదెంచె; బోయదొర స్వాగతబిచ్చి ♦ పూజచేసె;
బిల్లలను భార్యఁగూడి పృ ♦ థీవిభుండు కత్తిప్రయదినంబు లచ్చోటఁ ♦ గడపెవేడ్క. 46
- ఉ॥ అంతట నొక్కనాడు శబ ♦ రాలయముక్ విడి యాప్రతాపభూ
కాంతుఁడు వీరయోధులును ♦ గాంతయు బిడ్డలు మెటరా, చహా

- ర్యాంతరసీమలం దరిగి యచ్చట మోగలుసేనఁ జూచి క
ల్పాంతకుండట్లు దాకి సమ ధావని బెక్కురఁ ద్రుంచె నుగ్రుండై. 47
- క॥ సమరము ముగిసిన సాయంసమయమునకు శైలసీమఁ జల్లని నటవృ
క్షముక్రింద వసించెఁ బ్రతాపమహీంద్రుం డచట నా వి ధావరిఁ గడపఁ. 48
- క॥ ఆరాత్రికొంత కడచనఁ దారాపథమందు నిబిడ ధారాధరముల్
ధారాచాత్రలకరణి నపారమ్ముగ రేగి ఘోర వర్షము గురిసెన్. 49
- గీ॥ మాటిమాటికి హెచ్చె దె బృటువాన; వర్షమునకన్న రేగె బ్ర ధంజనంబు;
నిలువ నెలవైన తరు వట్టె కలయనూఁగి తల నొఱగునో యనెడి శంకదవృల్లఁజేసె. 50
- గీ॥ చలికి గాలి కాఁకలికి వ వర్షమున కడలి బిడ్డ లేడ్వ సాగిరి; కట్టు గుడ్డ తెల్లఁ
దడిసె; నినుఁగులు తనచుట్టు వడకుచుండ తెప్ప వాల్చక రాణి యారేయి గడపె. 51
- సీ॥ తెలతెలవాతె; వా నల పోటు తగ్గె; రాజ్ఞియు గడ్డిరొట్టెలు; చేయుచుండె;
భాసిముఖాను చెం గటఁ దోచె, సపరివాసుండయి రాజగు రుండు బొలఁగి
గొంకగుహ చేరి కూ ర్పుండె; నంతట మహాబాహు గనఁబడె; బ్రభుఁడు చెంత
శైలిశిఖర మెక్కె; మాబాజుభా కొంతసేపటి కచ్చోటు చేర వచ్చె;
- గీ॥ సృపవరుండు లోయ కరిగె; ఘ రీదుఖానుఁ డచటి కేతొచె; భూపతి యద్ర దాఁతె;
నచటి కరిగె నబ్బుల్లాయు; నవనిపతియు నేగదొరకొనె 'నాబూ' గి రీంద్రమునకు. 52
- సీ॥ ఉదయపురమునకు నుత్తరమ్మన రెండుక్రోసులవైన ద్రి కూట మనఁగఁ
బర్వతా బలరు; నా వసుధాధరము చుట్టు నతిసాంద్రమగు నర ణ్యంబు దనరు;
నీర మెల్లెడ నూట యూరి బుగ్గలుపుట్టి ధ్వను లెత్తి నెలయేళ్లు పాఱుచుండు;
ద్రివిధ శీతోష్ణప్ర దేశంబు లుండు సకలజాతుల వృక్ష సమితి యలరు;

Within its impervious recesses rose the three-peaked (Tricuta) mountain at whose base was the town of Nagindra, the abode of brahmins, who performed the rites of the great God. The most antique temples are to be seen in these spots, within the dark gorge of the mountain, or on its rugged summit in the depths of the forest and at the sources of the streams, where sites of seclusion, beauty and sublimity alternately exalt the mind's devotion. In these regions the creative power seems to have been the earliest and at one time the sole object of adoration, whose symbols, the serpent-wreathed Phallus [Lingam] and its companion, the bull, were held sacred even by the children of the forest.

గీ॥ మొల్లలును జాజిగన్నేరు ♦ మల్లెచెట్లు పారిజాత మందార చం ♦ పక తరువులు
కసరుబూల గుబాళించు ♦ కమ్మతావి విరియ వెడచల్లు దెస లెల్ల ♦ వెల్లిగొనంగ. 53
గీ॥ అతి నిబిడమైన గహనమ ♦ ధ్యమున, సూర్యరశ్మి సోకని శైలగ ♦ ర్భముల, నదులు
మొలుచుతావులభవునికో ♦ వెలలువెలయు గగనమునఁగూరిపోయుచు ♦ క్కలవిధాన.
గీ॥ అనుచరసమూహములు వెంట ♦ నంటి కొలువఁ బ్రకృతిరమణీయమగు నీయఁరణ్యసీమఁ
దాటి భూధర మెక్కి-ప్ర ♦ తాపదేవుఁ డరిగె నప్పు డాబూపర్వ ♦ తగ్రమునకు. 55

—*) ఏకలింగేశ్వరు నాలయ వర్ణనము. (*—

క॥ పున్నమ సన్నని వెన్నెల మున్నీటను దేలు దొడ్డ ♦ పూమొగ్గులు ల
గీ తున్నత సిత గోపుర సంపన్నులగు నేకలింగ ♦ పతి దేవళముక. 56

In these silent retreats Mahadeva continued to rule triumphant. The temple of Eklinga, situated in one of the narrow defiles leading to the capital is an immense structure, though more stupendous than elegant. It is built entirely of white marble most elaborately carved and embellished, but lying in the route of a bigotted foe, it has undergone many dilapidations. The brazen bull placed under his own dome, facing the sanctuary of the Phallus is nearly of the natural size in a recumbent posture. It is cast (hollow) of good shape highly polished. and without flaw except where the hammer of the Tartar had opened a passage in the hollow flank in search of treasure.

“Annals of Mewar”

§ The shrine of Eklinga is situated in a defile about six miles north of Udaipur. The hills towering around it on all sides are of the primitive formation and their scarped summits are clustered with honey combs. There are abundant small springs of water which keep verdant, numerous shrubs, the flowers of which are acceptable to the deity especially the Kiner or Oleander, which grows in great luxuriance on the Aravallis. Groves of Bamboo and Mangoe were formerly common according to tradition. There are however still many trees sacred to the deity scattered around. It would be difficult to convey a just idea of a temple so complicated in its details. It is of the form commonly styled pagoda, and like all the ancient temples of Siva, its sikra, or pinnacle is pyramidal. The various orders of Hindu sacred architecture are distinguished by the form of the sikra, which is the portion springing from and surmounting the perpendicular walls of the body of the temple. The sikra of those of Siva is invariably pyramidal and its sides vary with the base whether square or oblong. The apex is crowned with an ornamental figure as a sphynx, an urn, a ball, or a lion, which is called the Kullus.

“Religious establishments.”

గీ॥ తథాకుఁ బటికఁపు శిలలు గోడలును గోపురములు ప్రాకారములు నాలయములుగలిగి
దేవళం బెల్ల ధవళకాం ధిప్రళస్తి బాలసంద్రంబు చందానఁ ధిబరిభవిల్లు. 57

క॥ మురునగు చెవులును, మెఱసెడి గోజలు, బెడగాదు కనులు ధి కొమ్ములు, ననుచు
శిరమున నిక్కపు వృషభము పరిమాణం బొంది నంది ధి పఱలుచు నుండుక. 58

గీ॥ నందికేశ్వరు దరిఁజేరి ధి వందనములు చేసి గర్భాలయముఁ బ్రవే ధి శించి పన్ను
● గేంద్ర పరివేష్టి తైకలిం ధి గేశ్వరునకుఁ బూజ్యభక్తిఁ బ్రతాపుండు ధి పూజ చేసె. 59

గీ॥ అందఱునుగూడి వచ్చి గ ధి ర్భాలయమ్ము సరస నొకమండపమున వి ధి స్తారవేది
కాంతరమ్మునఁ గూర్చుండి; ధి రఖిలనైన్య నాయకులగాంచి రాజనా ధి రాయణుండు, 60
—*) పఠితాపసింహుండు దేశత్యాగముఁజేయుచునని యనుచరులకుఁదెలుపుట (*—

గీ॥ “భరతఖండంబు నెపుడు ముం ధి పంగ వచ్చు యవననైన్య ప్రవాహమ్ము ధి నడ్లగించి,
పర్వతమువోలె నిలిచి మే ధి వాడలక్ష్మీ శాశ్వతమ్ముగు విజయంబు ధి సంతరించె. 61

సీ॥ భానువంశము వైభ ధి వప్రాభవంబులు తిర మొనర్చెను శిలా ధి దిత్వన్యవతే;
సత్యసంస్థాపనా ధి చార్యుండై రాజమండనుండయ్యెఁ గనకసే ధి న ప్రభుండు;
నీలాబ్ధినుండి కా ధి బూలుదాఁకఁ దురుష్క-పతులనెల్ల జయించె ధి బప్పరావు;
వసుధాతలంబెల్ల ధి వడవడ వడకించె బురుషసింహుండు కాల ధి భోజరాజు;

గీ॥ మఱియుఁ గోమనసింహాది ధి మనుజవతులు సకల దిక్షేశ విశ్రాంత ధి సాంద్రీయశులు;
ప్రాణములు మాతృభూమి క ధి ర్షణముచేసి భారతోద్ధారకఖ్యాతిఁ ధి బడసి చనిరి. 62

సీ॥ భరతఖండము నభో ధి భాగ మారాండుండు! రాజపుత్ర కులై క ధి రాజరత్న!
మాపుథాదేవీ హృ ధి దబ్బ మేలెడు దినస్వామి! పృథ్వీసార్వ ధి భాము బావ!
మేవాడరాజ్య ల ధి క్ష్మీప్రాణనాథుండు! కల్యాణసింహునిఁ ధి గన్నతండ్రి!
కగ్గార్ నదీ రణాం ధి గణ వార్ధి బడబాగ్ని! ఘోషమహమ్మదు ధి కుంజర హరి!

గీ॥ వసుధ వ్యాపించు యావన ధి ప్రళయ ముడుప నవతరించిన యాదినా ధి రాయణుండు!
సమరసింహాక్షమానాథు ధి సదృశులైన ప్రభువు లుందురె! యెన్ని క ధి ల్పములనైన. 63

● The serpent “subtlest beast of all the field” worshipped as the emblem of wisdom (Budha) was enjoined with the symbol of the creative power, as at the shrine of Eklinga, where the brazen serpent is wreathed round the lingam.

“Festivals and Customs of Mewar.”

సీ॥ రఘుపతిసింహు శౌ ♦ రఘుబెంతనగవచ్చు! మాహామీరుడు నృప ♦ మాతుండగు నె!
లఘురాజు దేశమే ♦ లాగు వృద్ధియొనర్చె! జండుబోల్ ధగ్గనీ ♦ రుండు గలండె!
కుంభేందుగి గని రణ ♦ ట్లోడి నెవ్వఁడు నిల్చు! బృహ్మేశు సాహసం ♦ బెనరు కొట్టు!
సంగ్రాము శౌర్యదీ ♦ ట్లరతి యెట్టిది! రత్నసింహుని పరా ♦ క్రిను మలఁగియె!

గీ॥ భానుకులమునగాక వి ♦ శ్వప్రపంచ మందు నేవంశమున జన్మ ♦ మాదినార!
లిట్టి భువనైకవద్యుతా ♦ పృథుబలాభ్యు లిట్టి ధర్మసంస్థాపకు! ♦ లిట్టి ఘునులు!

సీ॥ చూడనొప్పైయుండు ♦ నేడుకోటలతో! మహాబ్ధిబోల్ సప్తభే ♦ యములతోడ!
నభ్రంబు సోఁకు జ ♦ యస్తంభతతులతో! గలునపూలట్టి కో ♦ వెలలతోడ!
వెలయు నెప్పదినాల్లు ♦ విభణిమాగ్గములతో! సముదార రాజనూ ♦ గ్గములతోడ!
సంఖ్యకు మీఱు ప్రా ♦ సాదసంతతులతో! జలపూజబడలసర ♦ స్సమితోడ! !

గీ॥ బెక్కులక్షల జనులతో! ♦ వేలయెండ్లు యవనులకు గుండెగాలమై, ♦ రవికులంబు
గుత్తగొను ట్లేత్రరాజమై, ♦ కొమరుమిగులు చిత్తుగునుబోలు నగర మీ ♦ ట్లేతినిగలదె!

గీ॥ మహితమేవాడరాజ్యర ♦ మాసమగ్ర విభవభాగ్యముల్ చూడ్కికి ♦ ప్రేగుగొలుప
వాహినులగొంచు బెక్కుసం ♦ వత్సరములు మొగలుపతి “యలాయుద్ధిను” ♦ ముట్టజించె.

గీ॥ ప్రేటుడీటి యొకింత దె ♦ ప్పిఱకమున్నెఘూర్జరమునుండి ‘బహదూగు’ ♦ క్రూరుడగుచు
బచ్చినిసమును గ్రక్కుచు ♦ వచ్చి లగ్గ పట్టె; జిక్తూరుపుగలట్లే ♦ కుట్టు వట్టె. 67

సీ॥ వైరివిశ్వంభరా ♦ పతి దున్ని రీక్షంబు! యవనభూపాల కా ♦ రాలయంబు!
భాగ్యలక్ష్మీ వసించు ♦ పద్మాకరవరంబు! సౌభాగ్య వైభవా ♦ ఘానవాటి!
రవివంశనృప మహా ♦ పాసాదరాజంబు! రాజపుత్రుల ముది ♦ రపరీవరము!
భారతఖండ్రాధ ♦ తారావతంసంబు! భువనశౌర్యమునకుఁ ♦ బుట్టినిల్లు!

గీ॥ లలిత మేవాడలక్ష్మీ వి ♦ లాసతిలకమయ సహస్రాబ్రములనుండి ♦ యశముఁ గనిన
పురవరేణ్యంబుఁ జిత్తూరుఁ ♦ బూడింగలిపె; దండుగి నివచ్చి మత్తున ♦ దండధనుఁడు. 68

సీ॥ రాజసేవితము నూ ♦ ర్యద్వారరాజంబు వీరిలి ముక్కలుగాఁగ ♦ నేల రాలె;
దన శిఖరము మాళ్య ♦ మునఁ దోచు కుంభుజయస్తంభ మూఁగాడి ♦ యవని మొగ్గె;
హారతుల్ వేదమం ♦ తా రాసముల నొప్పు కోవెల లన్నియుఁ ♦ గూలిపోయె;
వీరసంసారు లు ♦ ర్విని బాసి పోవుట భవ్యమందిరములు ♦ పాడు వడియె;

గీ॥ నఱచుఁ జెవి దిమ్ముపట్టఁగా ♦ నడవిరిశ్య; బలిసి యెల్లెడ ముండ్లచె ♦ ట్లలము కొనియె;
విడక బుసబుసలాడె ద ♦ ర్వికరములు; వనమృగంబులు మీఱె; గూఁబలునుజేరె. 69

- చ॥ ఇరువదియైదువత్సరము ♦ లిప్పటికెప్పుడో గాఢనిద్రయో జి
త్తురురమ మోముకుంకుమము ♦ తోగను పున్నెముదీక్ష; కేల ని
ద్దర పవ లన్నమఁ విడిచి ♦ దుగ్ధమదీక్షను నిన్నియొప్పు సా
గర మొనరించినక జయము ♦ గల్గెను: కల్గెను కల్గె నాసయుక. 70
- గీ॥ పట్టభద్రుడనైన య ♦ పుటి విభవము సుఖదయు మూడునాళ్ళ ము ♦ చ్చటగజాతె:
మునుపటి మహోన్నతులు గల్గె♦ననుతలఁపులు మెఱపులొడమావులుగాలి♦మేడలయ్యె.
- సీ॥ భాగ్యనివాసముల్ ♦ పదివేల పల్లెలు కళబూడి కాటడ ♦ పులుగ మాఱె:
బరదరాసదము లె ♦ న్నదినాల్గు దుగ్ధమల్ తొరుష్కవీగల ♦ బాణ జక్కె:
బచ్చతోరణముల ♦ భాసిల్లు మేవాడ నహుషుఁ డేలిన యింద్ర) ♦ నగర మయ్యె:
ముప్పదియాఱు రా ♦ ణ్ముఖ్యనంశంబు లక్కరుఁ జేరి చరణపం ♦ కజముఁ గొలిచె:
- గీ॥ దేశమెల్ల బోయె: ♦ గోశంబు వమ్మయ్యె; సైన్యబలము డిందె; ♦ శక్తి కుండె:
నక్కటకట! భార ♦ తావనిపైధర్మ మెల్లు నిలుచుఁ గ్తి ♦ యెల్లు పొలుచు! 72
- గీ॥ హంససూలికామృతుల శ ♦ య్యలను బూలపటపులను జేటికలు జోల ♦ పాడుచుండఁ
బెరుగు నాదు సంతాన మీ ♦ కఱకురాల వాన కెడకుఁ బలుపాట్లఁ♦బడల వలసె. 73
- గీ॥ కూడు నీరులేక నశింతు) ♦ కూర్రఫణులు గఱచు; నారణ్యవృగములు ♦ పెరుకు ననక
వృక్షముల వే్రలు బుట్టలఁ ♦ బెట్టి విడుతు; నరులు వెన్నాడఁగాననా♦భ్యుతరమున. 74
- గీ॥ రాత్రి కురిసిన ఘోరన ♦ ద్దమన నటనుహీనుహముక్తిందఁ దడిసి మే ♦ మెల్ల సల్లె
నిలిచితిమి; రాణిగా రాఱు♦నెలలబిడ్డఁ బొదిగిట నెనిల్పుకొ నెఁబొద్ద♦పాడుచువఱకు 75
- సీ॥ చండార్కుఁ డంతరి ♦ త్తునుహఃపథంబునఁ బెరిరేగి నిప్పులు ♦ చెఱగు నపుడు,
గడ్డి గాదము సోఁగి ♦ కడలెల్ల దరికొని మెండుగా దావాగ్ని ♦ మండునపుడు,
భూతలం బెల్ల చు ♦ మ్ముగలేచి సుడివడ భీకరవాతముల్ ♦ వీచునపుడు,
హేచ్చుత్కలులేక ♦ యేకాగ్ధనంబగు కరణిఁ బెల్లుగ వాన ♦ కురియు నప్పు,
- గీ॥ డిం పడక భూకంపము ♦ లెత్తునపుడు, కడకుడలఁదాఁప నొక్కయం ♦ కణము నీడ
చిక్కయె, మేము పిల్లలు ♦ సుక్ష్మ బాధ లకట! మాగర్భవైరుల♦ కైన వలదు. 76
- సీ॥ కనకసౌభాగ్రభా ♦ గములందు మూర్ధాభిషిక్తతా రాజయో ♦ ష్టద్వరేణ్య
లడుగులకు మనుగు ♦ లిడి కొల్వఁ గోమలతర హంససూలికా ♦ తల్పమందు
నెండకన్నెఱుంగక ♦ యుండి యింద్రాణిచాయను దేవభోగంబు ♦ లనుభవింప
వలసిన నారాణి ♦ పాతశ్వరీదేవి భవనైక సౌజన్య ♦ పుణ్యసాధ్య

గీ॥ యకట “యన్న మో రామచం ధ్రా” యటంచుఁ బదియు నేడ్వరు బిడ్డలు ధ్రా పట్టి వెనఁగ
గోడుగోడునఁ గన్నీరు ధ్ర గ్రుక్కుకొనుచు నలమటల నెల్ల దిగమింగి ధ్ర యడలవలసె. 77

సీ॥ సారవంతము కైల ధ్ర వారామహామహీధరపార్వముల, సమ ధ్ర ధరణి గట్టు
వడి దినమంతకుఁ ధ్ర బిడికెడు గడ్డియుఁ గ్రుక్కెడు నీరంబుఁ ధ్ర గోలికొనుచుఁ
బరిశుభ్రతరమైన ధ్ర స్వచ్ఛందవాయువుఁ బీల్చుచుఁ గడుసాధు ధ్ర వృత్తి యలర,
నక్కరుతో రణం ధ్ర బారంభమైన యీ పదియునుదొమ్మిది ధ్ర వత్సరములు

గీ॥ నందనోద్యానభాగంబు ధ్ర నక్ష మెలంగు కామధేనుసంతానము ధ్ర కరణి నెపుడు
పిల్లలున్లు మేము బయల జీ ధ్ర వింపవలసె మానవుల కర్హమగు తిండి ధ్ర మఱచిపోయి. 78

ఆ॥ కాళ్ళనిండ గుడ్డ ధ్ర కడుపునిడుగఁ దిండి, కంటినిండ నిద్ర, ధ్ర గాన కెపుడు
బిచ్చగాండ్రకన్నఁ ధ్ర బీదలమై యుంటి; మింక నెంతకాల ధ్ర మిట్లు కడచు! 79

మ॥ తఱితో నక్కరుసార్వభౌముఁడు నితాం ధ్ర తప్రాభవోపేతుఁడై
ధరణీచక్రము నేలు వేళను దరి ధ్ర ద్రవ్వొంబు దిక్కేది యు
ర్వరఁ దా నుండఁగఁ జోటుగానక మహా ధ్ర రాణా ప్రతాపావనీ
శ్వరు సంసారము నాశ్రయించినది; యీ ధ్ర పాపంబు నేమందునో!

శా॥ భీతిన్ గొల్పు కరాశవక్త్రమున వే ధ్ర వేగన్ జరావ్యాఘ్రు మీ
నా తారుణ్యము మ్రొంగఁగాఁ దివిరెఁ జెం ధ్ర లె బాంచి లేడిన్ బలెన్!
జేతస్థైర్యముగూడ సన్నగిలె! మా ధ్ర నెన్ సుంత యుత్సాహ! మే
రీతిన్ గార్యముఁ దీర్తు! నేపగిది మా ధ్ర తృప్తితి సుధాచెదన్! 81

గీ॥ గాలి వాన విధాన న ధ్ర ల్లడల రేగు కష్టముల కెత్తునడి డస్సి ధ్ర కడిమి శ్రి
హృదయకోశంబు తన నైజఃపృత్తి విడక యాడునో! యూడునో! తెలియంగరాదు. 82

మ॥ చనఁగాఁ జూచ్చెను నిర్వదేందులు మహా ధ్ర స్వాతంత్ర్యయుద్ధంబుఁ జే
యను నే దీక్ష వహించి నేటికి; భవి ధ్ర వ్యత్కల తారాపథం
బున దూరమ్ముననైనఁ గొంత విజయం ధ్ర పున్ గాంతిరేఖల్ మిను
క్కని చూపట్టవ! యే భగీరథుఁడు డా ధ్ర యన్ దెచ్చునో జాహ్నువిన్! 83

సీ॥ సంతత తోరుష్కు ధ్ర సంగ్రామవహ్నిచేఁ గాలఁగా మిగిలిన ధ్ర కట్టెనైతి;
నలిగొట్టి కుక్కియై ధ్ర నక్క మూలైడు నక్కపైఁ దాటిపం డూడి ధ్ర పడినయట్లు
రక్త మేదో మాంస ధ్ర రాశి తగ్గి యకాలవృద్ధత్వ విపుడు పైఁ కెక్క నాకు;
నింక నెంతయొ కాల ధ్ర మీ శరీరం బిట్లె యనువుగా నుండునం ధ్ర చాస లేడు;

గీ॥ ప్రాణపదమైన మేవాడఁ రాజ్య పాననాధిపత్యంబు 'నాటూ'మఁ హఁచలాధి
పత్యమును నావి గావనిఁ వదలి యవలఁ జనెను కాలంబు వచ్చె; సంశయములేదు. 84

చ॥ చెలులను బిడ్డలకొనుతులఁ స్నేహితులకొగులబంధులకొగృహం
బుల ధనధాన్యవస్తుచయఁ ముగ్ విడి, కేవలభక్తి నాపదం
బులు మఱి దేశమాతృపదఁ ముగ్ భజించిన మీకు నేటికి
గలుగఁదె సుతయేనియు మఁ నఃపరితృప్తి యొకింత దీప్తియుగ్. 85

చ॥ శ్రమలకుఁ జిక్కి చిక్కి యనిఁ శంబురు గంపలఁబడ్డ యట్టి కా
కములకుఁ బోలె ముందుఁ జనఁ గాఁ దెర వితయు లేను; గెల్పు పు
ణ్య మదియు నంతయోకులసఁ నాతనకీర్తిని నిల్పలేని య
ల్పమతులు మాతృభూమివయిఁ బాదము మోపి వసింప నన్నులే! 86

సీ॥ అకట! మాసూర్యాన్వఁ యప్రభూత నృపాలు రప్రహతముగాఁ సద్భిరములు
సలుపుచు బ్రాహ్మణఁ సంతర్పణంబుల నొనరింప మిగులఁ బాఁ వనములైన
మర్దంగబులందెల్లఁ మరకమూఁకలు చేరి సలుపరాని యకార్యఁ ముల నొనర్చె;
గటకటా! నాకుఁ బఁ ల్కంగ నోరురాకుండె; బరదేవతాస్వరూపము లటంచుఁ

గీ॥ బసుపుఁ గుంకుము లర్పించిఁ పాదయుగముఁ గరము భక్తిని సేవించుఁ గంగగోవు
లను గృపనువీడి వధియీతుఁ రనుదినంబు; నిదికనుంగొని జీవించి యేమిఫలము! 87

సీ॥ పలుమాట విశ్వసాఁ భాగ్యంబు దేశకల్యాణంబు నెలకొల్పుఁ నభిలషించి
మనము చేసిన త్యాగఁ మును మనకృషి బూదిఁ బోసినయాజ్యంబుఁ పోల్కినయ్యె;
మన నేత్రములమ్రోలఁ మన మాతృదేశంబు పరుల యధీనమైఁ ప్రజలు దాస్య
జలరాశిలోన ముఁనకులుపెట్టుటలు గాంచి యిరుచయను సహిఁ యింపఁజాలఁ;

గీ॥ గటకటా! పూర్వనృపుల రఁ క్తములతోడఁ దడిసి మనరక్తములఁ బునఁ తుంబునైనఁ
కీర్తిరాశి మేవాడలఁ క్షీణిని మనకుఁ దీజినట్టులె యింక నీఁ దినము బుణము. 88

గీ॥ ఉత్తరాయణ పుణ్యముఁ హూర్త మెంచి యంపనెజ్జఁ బండిన భీష్ముఁ ననుసరించి
వగచి వరుడై వడింది మేవాడమాత కనుంగొనలఁ బ్రాణమాల నిల్పుకొనిపరుండె. 89

గీ॥ ఇరువదేండ్లు రణమొనర్చి యెట్టిఫలమునేని మనమెల్ల సాధింపఁ లేనిచోట
నకట! భూమికి బరువుచేఁ జై మనంగనేల! పరువేల! యభిమానఁ మేల! యింక. 90

శా॥ పావిత్ర్యంబున కాటపట్టయిన యాఁ పంజాబుకో పర్షియా
కో వెళ్ళక దలఁతుక; స్వతంత్రముగ నెఁ కొల్పకదగక రాజ్యముక;

నావెంటా జనుడేరఁ గోరినను స ♦ న్నాహంబుఁ గావించి వా
రో పీరో మఱి యందఱో కదలి రా ♦ రో! యిక మున్నాళ్ళకుఁ.

91

గీ॥ యవనసంస్కరమును వీడి ♦ యవలికేగుటే శుభంబని యెఱుఁగు; మీ ♦ కెట్లు తోచు;
నెమ్మిమెయిఁ దెల్పుడిపుడు; మీ ♦ నిర్ణయమును దాల్తుశిరమునమందార ♦ దామవట్లు 92

—*)సలుంబా) కృష్ణసింహుడు ప్రతాపసింహు ననుసరింతునని నివేదించుకొనుట(*—

మ॥ అని వాక్రుచ్చియు నిల్పినంతట సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడు లేచి భ
క్తిని హస్తంబులు మోడ్చి “భారతధరి ♦ శ్రీ దాస్యనిర్మూలనం
బున దేశోద్ధరణంబునందు హృదయం ♦ బుక నిల్పి యెఱెంత సే
యను సాధ్యంబగు నంతచేసితివి నీ ♦ వత్సంత దీక్షారతిఁ.

93

సీ॥ వేనవేల్ రిపుల నొ ♦ ప్పించుపట్టునఁ గల్గఁజేయమై విందు నీ ♦ వీరగర్జఁ;
దలఁ ద్రుంచు బహుళాప ♦ దలు చుట్టినప్పడు చెవియొగ్గి హుంకార ♦ రవము విందుఁ;
దిండిలేక తపించు ♦ దినముల, విధిఁ జూచి పెడబొబ్బ వెట్టు చ ♦ ప్పడుల విందు;
స్వాతంత్ర్య సమరదీ ♦ ఱకుఁ బూన్పు నీ యుపన్యాసంబులను జెవు ♦ లార విందుఁ;

గీ॥ గాని కొండంత నొప్పితో ♦ గాసిపడుచుఁ బడుగు పడినట్లు హృదయముల్ ♦ ప్రీలఁజేసి
విన్ననై దీనమగువాక్కు ♦ విని యెఱుంగ; ననలమున వ్రేల్చునట్లు వా ♦ మనసుపొగిలె. 94

గీ॥ నీహృదయపద్మపీఠ ని ♦ ర్వాహ మెక్కి యలరి స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి స ♦ హస్రభాను
కాంతులను వెల్లెఁ; దన్మహా ♦ ఖండదీప్తి కడలుకొని ధిల్లి మొగలుల ♦ కనులుగుట్టె. 95

సీ॥ పురము రాజ్యము మాని ♦ మూడేండ్లు శ్రీహరిశ్చంద్రుండు పడిన క ♦ ప్తముల నెఱిగి .
పదునాలు గబ్దముల్ ♦ వనవాసమున రామచంద్రుండు పడిన క ♦ ప్తముల నెఱిగి
పదియు మూడేండ్లుగాఁ ♦ బొందవుల్ గహనాంతరములలోఁబడిన క ♦ ప్తముల నెఱిగి
యిరువదిమూడేడు ♦ లీ వీ వనులఁ గుటుంబముతోడఁ బడిన క ♦ ప్తముల నెఱిగి

గీ॥ తారతమ్యంబుఁ దూచిన ♦ వారి యిడుమ లత్యగాధాపదావర్త ♦ మైన నీదు
చరితమున నొక్కపుట కొక్క ♦ చరణమునకు సాటిగావని గొంతెత్తి ♦ చాటనేర్తు! 96

సీ॥ అట్టె చూచిన దోసె ♦ డంతైన లేదు మేవాడరాజ్యము; నైస్య ♦ బలముగూడఁ
జాలనిదే! యుద్ధ ♦ సన్నాహ మల్పంబె! యటులున్న నేఁబది ♦ యెదు లక్ష
లగు కాల్బలము, పదు ♦ నైదు లక్షలగు గుఱ్ఱముదండు విస్తార ♦ రాజ్యలక్ష్మి
యేనుంగులు పిరంగు ♦ లెన్నేనిఁ గలుగు విశ్వంభరాధీశుఁ డ ♦ కృరునృపాలుఁ

గీ॥ డట్టె యుట్టుత లూఁగి తూఁ ♦ గాడిపడఁగఁదాఁకఁగలిగితి; వెన్నిసా ♦ ధనములున్న
నిన్నొకని గెల్వఁజాలక ♦ తన్నుకొనెడి ననుచు హస్తాస్పదంబయ్యె ♦ సతని బ్రదుకు. 97

గీ॥ క్షణము విడక నై న్యము సంపి ♦ రణముసేయ నీపయికి నక్క రంపించు ♦ నిరతథాటిఁ
బరిషయ్ సేసే 'గ్రీసు'వైఁ ♦ బరవలేదు; యవనులు 'జహసలమ్ము'పై నడుగలేదు. 98

శా॥ ఈ విశ్వంభర పుట్టుటల్ మొదలుగా ♦ నిందాఁడ సేదేశమం

దేవశమ్ముననై నఁ గష్టముల నెం ♦ జే నాత్మబంధుల్ వలె

భావంబందుఁ దలంచుచు వలచుచు ♦ స్వాతంత్ర్యము గొల్పిరే!

నీ వొక్కండవు దక్క శాంతినిరతి ♦ నిష్టద్ర తేజోనిధి!

99

ఆ॥ ఇట్టి దేశబంధుఁ ♦ డిట్టి శూరోత్తముఁ డిట్టి రాజయోగి ♦ యిట్టి త్యాగి

లేడు లేడ టంచు ♦ మూఁడులోకంబుల మోత లీనె; గురిసెఁ ♦ బూలవాన. 100

సీ॥ అక్బరువిశ్వంభ ♦ రాధీశమాళిది ధనసేవ; నీయది ♦ దైవసేవ;

యాతని డెల్లిప్పు ♦ డాత్మనై భవము; నీయది నిరంతరము నా ♦ త్పావభోధ;

మతని కుండిన డెల్లి ♦ నైహికబలము; నిన్నాశ్రయించిన డెల్లి ♦ నాత్మబలము;

సతని దండఱ కన్ను ♦ లలరించు భోగంబు; నీది జగముమెచ్చు ♦ నిడుత్యాగ;

ఆ॥ మతఁడు జగము గెలిచె; ♦ నాత్మ గెల్పితివి నీ; వాతఁ డితరజనుల ♦ నాశ్రయించు;

నీవు స్వాశ్రయుఁడవు; ♦ నీకు నాతని కెనలేదు; జగముక్రిండు ♦ మీఁదులయిన. 101

గీ॥ కష్టమే మనసాలిటి ♦ కల్పతరువు; దుఃఖ మెఱుంగని హృదయముల్ ♦ దుర్బలమ్ము;

అతి పరిమితంబయిన శక్తి ♦ యలరు నరుల కపజయంబులు బలవర్ధ ♦ కౌషధములు. 102

వ॥ ధర సృష్టించిన బ్రహ్మ, ఫలమున నే ♦ త్రంబుండు శంభుండు, న

ప్పురుషోత్తంసుడు శ్రౌరియు, నదులుగాఁ ♦ బుట్టొంది యేమాటుతొ

తరముల్ పోరినఁగాని నీకరణి స్వా ♦ తంత్ర్యంబు నిట్టింతదు

ర్భర నిష్ఠారతిఁ గొల్పి లేరని వచి ♦ పక్ష సేద్య వేనోఘలక్ష.

103

గీ॥ శక్తి దాఁడక యాత్మవం ♦ చనము లేక నీయడుగునీడఁ దలఁదాల్చి ♦ నిన్నుఁగొలిచి

త్యాగ మించుక యెఱిగితి ♦ నను యశంబు సంతరించిత నర్హత ♦ చాలకున్న. 104

గీ॥ వాసుదేవుని చరణ పూ ♦ జాసుమ మటు నిరత మాదలఁ దాల్చి నీ ♦ నిర్ణయమ్ము;

నీడ మేవాడ నున్న నే ♦ వాడ నున్నక్షణమునినుఁబాసి యుండ నీ ♦ జన్మమందు. 105

క॥ మూన్నాళ్ళ గడువు లోనన సన్నాహ మొనర్చి మేము ♦ సంసారములు

నిన్నుఁ గొలువగ వత్తు"మటన్న "నటులెచేతు" మనుచు ♦ నందఱుగుచు, 106

- గీ॥ ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతుల నెల్ల బండ్ల సంపి మూన్నాల్లకు ♦ వచ్చి చేరి,
రాప్రతాపు నానతి నంద ♦ అనుచరులును నశ్వముల నెక్కి కదల నా ♦ యత్తమైరి. 107
- గీ॥ వచ్చి యంకారుపైఁ జేయి ♦ వైచి నిలిచి యాప్రతాపప్రభూత్తంసుఁ ♦ డాగిరింద్ర
సమతలమునుండి చుట్టు దే ♦ శంబునెల్లఁ గలయఁ గన్గొనఁ గన్గొలం ♦ కులుద్రవింప.

❉ పాఠాంతరము.

- గీ॥ వాసుదేవుని చరణపూ ♦ జాసుమమటు నిరత మకాడలఁ దాల్చు నీ ♦ నిర్ణయంబు
నీడ మేవాడనున్న నే ♦ వాడనున్న నేను నీవాడ ననువాడ ♦ నెప్పుడఁగూడ.
- క॥ మూన్నాళ్ల గడువులోపల సన్నాహ మొనర్చి మేము ♦ సంసారములు
నిన్నుఁ గొలువంగ వత్తు మటన్న “నటులె చేయు”డని ధ ♦ రాధిపుఁ డనుగడ,
- గీ॥ ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతుల నెల్ల బండ్లపైఁ దో॥ వపట్టిగిచి ♦ హాసి రాజ
పుత్రపీఠులు మఱల నా ♦ బూగిరింద్రమునకు వచ్చిరి ప్రభుభక్త ♦ యినుమడింప.
- గీ॥ మొలుంగు బంగారు పూలువోల్ ♦ కిరణతతుల బాలభానుగడు ప్రకృతిశోభలను బెంప
నలసలుం బ్రాధిపతిజూచి ♦ యాప్రతాపుఁడేకలింగేశునకు మొక్కి - ♦ యిప్పుడ వత్తు
- గీ॥ అంతలోన మీరందఱ ♦ ననుచరులను బయన మొనరింప నాయుత్త ♦ పలుకుచునుచుఁ
బలికి గర్భాలయంబులో ♦ పలికిజనియె! వగలఁబొగులుచు నాసూర ♦ బ్రావిధుండు,
- సీ॥ వలదన్న సామ్రాజ్య ♦ పట్టాభిషేకంబు సలిపితి భవన మా ♦ శ్వర్గపడంగ!
బయటికి వెడలుచో ♦ వనిలోన ముండ్లను రాల్ దీసి త్రోవ శు ♦ భ్రమగఁగతు!
“నాహేరియా”వేట ♦ కరుదెంచునపుడెల్ల నన్ని సామగ్ర లా ♦ యత్తవఱతు!
శాత్రువు లెదురైన ♦ తుణమున సకలపై న్యము దీర్చి యనికి సి ♦ ధముగ నూతు!
- గీ॥ గాని, గుండెలు బరు వెక్కఁ ♦ గా న్వదేశ వృత్తి విడనాడినప్పుడో ♦ ననుచరులను
సర్వసన్నాహమునఁబూన్చు ♦ జాలిమాలినట్టి కార్యముచేయు ట ♦ మైస నొలుంగ.
- మ॥ అదిరా! దేవుని కన్నమిన్న యని భ ♦ క్త్యావేశముతో బెంచి యి
గ్వదియైదేండ్లుగ దేశమాతకు సహ ♦ ర్యల్ చేసి గుమ్మరిచి క
వృదశక్ గుండిన విశ్వపీఠునకు దే ♦ శత్యాగముతో జేయు హ
ఖదశక్ దెచ్చితే! దుష్టదై వమ! మహా ♦ గ్రం బయ్యె నీచ్యవముల్!
- సీ॥ ఎత్తినచేయి యిం ♦ లేని దింపక రణగ్రముల శాత్రువుల శీ ♦ ధములు తఱిగ!
విశ్వవిశాలమై ♦ విలసిల్లు హృదయాబు స్వాతంత్ర్య లక్ష్మి కా ♦ స్థాన మిచ్చె!

—*) ప్రతాపసింహుడు మాతృదేశమునకుఁ దుది సమస్కార మర్పించుట (*—

ము॥ “అకటా! చేసిన యన్నియత్నములు వ ♦ మైఁ గెల్పు సుంతైనఁ జే
రక దైవోపహతుండునై యిదె మహా ♦ రాణాప్రతాపుండు తా
వక కల్యాణ పదాంబుజాత యుగ సే ♦ వా భాగ్యమున్ వీడి కూ
లికిఁ గొల్వొజను నన్యసీమలకుఁ; ద ♦ ల్లి! వీని నెట్లొర్తువో! 109

శా॥ వ్యోమం బంటుడు నీదు శైలశిఖరం ♦ బుల్ మంజులమైన యా
రామశ్యామలసీమలున్ బ్రబల దు ♦ గ్గశ్రేణులున్ సారవ
దూభముల్ నీ సముదార భాగ్యవిభవం ♦ బుల్ వీడిపో నుంటిఁ; ద
ల్లి! మేవాడ సతీమతల్లి! మదిలోఁ ♦ క్లేశంబు రా నీకుమీ! 110

గీ॥ ఇరువదేండ్లుగ నుత్తమ ♦ పరికరముల భక్తిఁగూర్చి నాపావన ♦ స్వాంతమందుఁ
దల్లి! నేఁగట్టుకొనిన స్వా ♦ తంత్ర్య వజ్రభవనరాజంబు కన్నీటి ♦ వఱఁడ మునిఁగె. 111

ము॥ అతిభీమంబుగఁ బెల్లు రేఁగి నిబిడం ♦ బై మూఁగి యీ సర్వభా
రతదేశంబును ముంచివై చిన మహా ♦ గ్రంబైన దాస్యాధికా
రతత్వి దేవుని దృష్టిగూడ నణుమా ♦ త్రంబున్ జోరన్ బోని దు
స్థితి సంధించెడు పాపికాల మరుదెం ♦ చెన్; జూచి యెట్లొర్తువో! 112

దనదుసర్వస్వ మ ♦ పునఁచేసి మాతృదేశారాధనమునఁ బు ♦ ణ్యతముఁ డయ్యెఁ!
ద్యాగానురక్తి ధ ♦ రాస్త్రై విశ్వోన్నత స్థానమంది త ♦ ద్దయును వెలిఁగె!

గీ॥ జతు రుదధి సంవృతావసీ ♦ సార్వభౌమ పదవి రానున్న మాతృభూ ♦ పాదసేవ
విడని రాజర్షి చందుండు ♦ వెడలవలసెఁ దనదు సీమలోఁ దలదాఁచు ♦ తావు లేక.

సీ॥ త్రిభువనాదర్శ వం ♦ దిత పరమోత్కృష్ట సగ్గుణగణరత్న ♦ సలిలరాశి
రాణాప్రతాప వీ ♦ రప్రభు వదనమం దలరారు నవమంద ♦ హాసరేఖ
జీవనౌషధముగఁ ♦ ద్రావి యెట్టెట్టులో దినములు కడఁదోసె ♦ కొనుచు నుంటి!
నా యభాగ్యముమీటి ♦ నాస్వామి తరితప్పి యక్కటా! దైవోప ♦ హతుఁడునయ్యెఁ!

గీ॥ గట్ట! దరహాసశూన్యమై ♦ కాంతిలేని యీమహారాజు ముఖము నే ♦ నెట్లు చూతు!
నెట్లుభరియింతు! నేటుమందు! ♦ నేమియందు! ముందుమాకుందుడించెడు ♦ చందమున్నె!”

గీ॥ అనియరిగి కొండయంత దై ♦ న్యమునఁ గుందియనుచరుల నశ్వముల నెక్క ♦ నాజ్ఞ చేసె;
నల్ల నల్లన గర్భాల ♦ యంబు విడిచి వాకిటిని దాటి రాజలో ♦ కైక గురుఁడు,

గీ॥ వచ్చి యంకారుపైఁజేయి ♦ వైచి నిలిచి యశులభువన ప్రపూజ్యవహా ♦ నాగిరింద్ర
సమతలమునుండి చుట్టు దే ♦ శంబునెల్లఁ గలయఁచూచెఁ గ్రీఁగంటి యం ♦ చులుచెమర్చు.

- సీ॥ విశ్వపావనమైన ♦ వృత్తి వర్తించు గోబ్రాహ్మణులకుఁ దగ్గు ♦ పాటు గలిగె;
 ధాతృనిభుల్ మునుల్ ♦ స్థాపించు వణ్ణాశ్రమాచారవిధు లడు ♦ గంటిపోయె;
 బెట్టని కోటలై ♦ వెలసి నిఁగొల్చు వీరుల పౌరుషము గంగ ♦ గలిసిపోయె;
 మంగళలక్ష్మీ స ♦ మానతా సాధ్వల సాశీల్యగరిమ కా ♦ ర్మ్యంబు నందె;
- గీ॥ వేయునేండ్లుగ వ్రేటువై ♦ వ్రేటుదగిలి చిక్కి ససిదక్కి స్రుక్కి-కృ ♦ శించి నాదు
 పాలనమున మంచముపట్టి ♦ డీలుపడఁగఁ బాలుపడితివె! తల్లి! మే ♦ వాడలక్ష్మీ! 113
- సీ॥ మాతృదేశము శుద్ధ ♦ నుతిఁ గొల్వఁగాఁజాలు నుతుఁడును లోకపం ♦ దితుఁడటంచు
 భౌతికస్థుఖము స ♦ ర్వము సన్న్యసించి ధర్మైకవర్తనుడనై ♦ యిన్ని నాళ్లు
 రక్త మేదో మాంస ♦ రాజ నూడుచు నిన్ను నుద్ధరించి కృతకృ ♦ త్యుండ నగుదు
 నని కృషి చేసితి; ♦ నక్కట! నాపాపి హస్తము లాభాగ్య ♦ మాదలేను!
- గీ॥ పూర్వవై భవమున నీవు ♦ పొదలుచుండ నా కలుషనేత్రములఁ జూడ ♦ లేక పోతి!
 నాశ లడుగంటె! బ్రాణంబులవిసిపోయె; బ్రతుకెవృధయయ్యె! దల్లి! మే ♦ వాడలక్ష్మీ!
- సీ॥ పసితనమ్మున లేడి ♦ వలె లాఘవమ్మున నద్రుల కెగఁబ్రాకి ♦ నట్టిచోట్లు!
 పట్టాభిషేకసం ♦ పద్విభూషితుడనై యధికృతి నెఱపిన ♦ యట్టిచోట్లు!
 కవచ ఖడ్గము లూని ♦ కదనరంగమున ఘోరారులఁ గడతేర్చి ♦ నట్టిచోట్లు!
 నొకడనై, శత్రుల ♦ నుడికించి జగ మెన్న నపజయంబు వహించి ♦ నట్టిచోట్లు!
- గీ॥ కట్ట బట్టయుఁ దినఁ గూడు ♦ గానకున్న నచలభక్తి నిఁ సేవించి ♦ నట్టిచోట్లు!
 హృదయఫలకమ్మునందు ము♦ద్రితములయ్యె; మఱువలేనమ్మ! నను సేను! మఱుచుదా.క!
- గీ॥ వీరు లాత్మీయు లాపులు ♦ పృథ్వివరులు బంధువులు నీగిర్గీద్ర గ ♦ ర్భములు నొఱుగ
 బిరికిదొంగనుగా నిన్నుఁ♦దొఱుగి జాఱ, వ్రాసె నాతల ధాత! మే ♦ వాడ మాత! 116
- గీ॥ తలఁ దలుగనోపు బహువిప ♦ ద్దశలనైనఁ గాంతి యించుక పడని నా కన్నుదోయి
 నశ్రుకణములు పొడమె; నీయడుగుదోయినమ్మ! ముఘాభిషేకంబు ♦ నాచరింతు. 117
- శా॥ సేనే గాక మఱొక్క ధీరుఁ డెవఁడే ♦ నిఁ నిన్ను సేవింప నెం
 తేనిఁ బూనిన, వాని పుణ్యమున నే ♦ నిఁ దల్లి! మేవాడ ల
 క్ష్మీ! నిత్యోత్సవ నిత్య మంగళ జయ ♦ శ్రీ నిత్య సౌభాగ్యలే
 ఖా నిత్యప్రభ లెల్ల నీకుఁ గలుగున్ ♦ గాకందుఁ గాంతిం చెదన్.
- సీ॥ హాహవల్లీశైల ♦ మనుపమస్వాతంత్ర్య వీరదుందుభుల శ ♦ ధ్రించుఁ గాక;
 గట్టలు పుట్టలు ♦ గుహలు స్వధర్మతత్పరుల యశంబు మా ♦ ర్మబుకుఁగాక;

- మేవాడరాజ్యం ♦ క్షీపరాక్రమ మెల్లవేళల భువి దాండ ♦ విచుంఁగాక;
 త్యాగైకధనుల స ♦ త్యస్వయాపులచే రహించి నీకడుపు ఫ ♦ లించుంఁగాక;
 గీ॥ భానుకులగారవంబు ని ♦ ల్పంగ నోడి త్యాగమునఁ గుంటువడి నీప ♦ దములఁ గొలుచు
 పున్నెములులేకదూరభూమిలకు నేగు మమ్ముమాపేళ్ళు లోకంబుమఱచుంఁగాక.” 119
 గీ॥ అనుచు భక్తినిజూపి వం ♦ దన మొనర్చి మఱువఁజాలక చేరెడు ♦ మట్టి దీసి
 కనుల నద్ది రుమాలునఁ ♦ గట్టి యూర్చి యాప్రతాపుఁడంకారుపై ♦ నధివసించె. 120

—*) పర్వయా పర్యాణము (*—

- క॥ ఆరీతి నెల్లవారలు చేరెడు చేరెడుగ మట్టి ♦ చేకొని తలలఁ
 తి జేరిచి మ్రొక్కుచుఁ బయనం బారంభించిరి ప్రతాపుఁ ♦ డందఱ నడుపఁ. 121
 గీ॥ అత్యదేశంబు విడనాడ ♦ నడరు పొడమి గుండె బరువెక్కె; నెలుంగు డ ♦ స్థైర్య వడె;
 నచలరంగంబు నదలి వా ♦ యవ్యదిశకుఁ దరలి రందఱు మానముద్రలు వహించి. 122
 గీ॥ ఒకనినొక్కరు పల్కరిం ♦ పకయె త్రోవఁ బ్రకృతిసౌందర్యమంత చూ ♦ డకయె యశురీ
 ధారలఁ దోఁగి దైన్యము ♦ ద్రలనుదూఁగి వార లరిగిరి గిరిపాలి ♦ మేరఁ జేర. 123

—*) భామాసాహిమంతి మేవాడకు వచ్చుట (*—

- సీ॥ ముడుతలువడ్డ మో ♦ మునఁ బట్టెవర్ధనం బఱుత జందెంబు బ్రా ♦ హ్మణాతఁ దెలుప,
 నింజార నెరసి పం ♦ డిన శిరోభమ్ములు కమియ మాఁగిన వయో ♦ గరిమఁ దెలుప,
 వాల్చిన బొమల వె ♦ ల్పడు వాడి నునుఁజూపు లెసిరి డొదముఁజొచ్చు ♦ పదనుదెలుప,
 నధరంబుపై నంటి ♦ యంటని చిటునవ్వు తొలకని నిత్యసం ♦ తుష్టిఁ దెలుప,

⊙ Unable to stem the torrent, he had formed a resolution worthy of his character, he determined to abandon Mewar and the blood stained Chittoor (no longer the stay of his race) and to lead his Sesodias to the Indus, plant “the crimson banner” on the insular capital of the Sodgi, and leave a desert between him and his inexorable foe. With his family and all that was yet noble in Mewar, his chiefs and vassals, a firm and intrepid band, who preferred exile to degradation, he descended the Arawulli and had reached the confines of the desert, when an incident occurred which made him change his measures, and still remain a dweller in the land of his fore-fathers. If the historic annals of Mewar record acts of unexampled severity, they are not without instances of unparalleled devotion.

“Annals of Mewar.”

- గీ॥ బుజమునను బైరవాసము ♦ మొగమునందు బ్రహ్మవర్చస ముడితమై ♦ పరిభవెల్ల
 ❁ నుక్కుఁదునుకఁబోలినయశ్వఁమెక్కుయొక్కశాంతమూర్తిబ్రాహ్మణుఁడుసా♦క్షాత్కరించె.
- సీ॥ ఆగుంపునకు నెల్ల ♦ నగ్రభాగమున వర్తించు ప్రతాపేందు ♦ దెసను జూచి
 యావృద్ధభూసురుం ♦ డశ్వంబు నిలిసి “యోవీరపూగవ! నేను ♦ దూరదేశ
 మందుండి వచ్చితి ♦ నయ్య! యేకొండలయందుఁ బ్రతాపేందుఁ ♦ డధివసించు!
 నెఱుఁగుదురే కద! ♦ యెయ్యది తోవ! నా కెఱిఁగింతురె కృప స ♦ హించి” యనిన
- గీ॥ నాత్మదేశంబు విడువఁ గొం ♦ డంత నగపు దోఁపఁ దలయెత్త కరుగు ప్రి ♦ తాపదేవుఁ
 డామహీదేవు దివ్యవా ♦ క్యమ్ములపుడు విని వినక తనతోవను ♦ జనుచునుండ. 125
- శా॥ “ఏమయ్యా! దయయుంచి యిట్లు కనుఁగొ ♦ మ్మా! వృద్ధుడ౯; దూరపుఁ
 సీమల్ దాటుచుఁ బెక్కు కష్టముల గా ♦ సిఁ బొంది నే వచ్చితిఁ;
 భూమిశుండు ప్రతాపుఁ డీగిరుల నెం ♦ ద౯ గాపురం బుండు! నె
 దే మీ రాతనిఁ జూచియున్న నెలవిం ♦ డి” యందు బ్రాగ్గించిన౯, 126
- క॥ కనులెత్తి రాజమణి విప్రుని వదనముఁ గాంచి యశ్వ ♦ మును నిలుపుచు “నో
 యనఘా! మీరెవ! రెందులఁ జనుదెంచితి”రన ద్విజన్మ ♦ సత్తముఁ డంత౯, 127
- సీ॥ “పరిషియానుండి నే ♦ వత్తు; భామాసాహి నాచే”రనినఁ దత్త్వ ♦ తమ ప్రతాపుఁ
 డాస్యంబు వికసింప ♦ నశ్వంబు డిగి భక్తితాత్పర్య విహితప్ర ♦ దక్షిణంబుఁ
 జేయుచు నల్లనఁ ♦ జేతులు జోడించి “నిరతంబు నీపాద ♦ నీరజములు
 భజియించు నీదు సే ♦ వకుండు రాజాప్రతాపుఁడు మ్రొక్కుచుండె నీ ♦ యదుగుదోయి”
- గీ॥ నని నిలువ నంద అనుచరు ♦ లబ్బురమున నశ్వములనుండి దిగిరి; ధ ♦ రామనోష్ఠ
 ముండు తురంగము డిగ్గి యప్పడమిఁతేనిఁ గొఁగిటచుజేర్చి హర్షాభిఁ ♦ దోఁగి నిలిచి, 128
- శా॥ “నా విశిష్టోన్నత దివ్యకల్పతరువు౯ ♦ నా వజ్రకోటిరము౯
 నా విస్తార మనోంబుజాతతరణి౯ ♦ నా కీర్తినిజ్ఞేపము౯
 నా వేల్పుఁమణి నాదు రాజధనము౯ ♦ నా స్వామి దర్శించి నా
 సేవ౯ గూర్పంగ వచ్చినాడ౯; గృప వీ ♦ యీంపంగదే! భృత్యుని౯. 129

❁ The minister of Pratap whose ancestors had for ages held the office placed at his prince's disposal, their accumulated wealth, which with other resources, is stated to have been equivalent to the maintenance of twenty five thousand men for twelve years.

క॥ పరిశుభ్రతర సుధాసాగర వీచిక లట్లు నీకు ధునక్తికళల్

మెఱసె దెసల; నీయంతటి పరమోత్తమధర్మవీర ధునఁ దుండెడునే!

130

సీ॥ స్తిమితమై తుదల వి చ్చి యుదార గంభీరకాంతు లీను వెడద కనులతోడఁ;

బరువంపు బుగ్గల పైన రెక్కొను మీసల వెలుగు మోము వా లకముతోడ;

వీరమహాలక్ష్మి విహరించు దగ్గమై విరిసిన బలితంపు టురముతోడఁ;

దలయెత్తు వాఁడి కుం తముఁ గేల నూఁది ధీరత యుట్టిపడ నిల్పు రాణితోడ;

గీ॥ నాదలఁ దురాయి, వీరతే జోదురీక్ష వదనమునఁ గుంకుమపుబ్బాట్టు వజ్రవర్మ
మొడల వెలుగొంద నలరు నీ పొడవుఁగంటి; నెంతకళ గల తొడివోయీ! ప్రతాప!

సీ॥ సత్త్వబుద్ధిని రిపు పడవర్గము నెదిర్చి గెల్చినా; వసులను గూర్చినావు!

తులలేని దేశభ క్తులయందు మేటివై హెచ్చినావు; యశంబుఁ దెచ్చినాడ!

విరువదోడ్లుగఁ బైన నొఱగు నాపదలెల్ల నోర్చినావు; జయింప నేర్చినావు!

కులసనాతనధర్మ ములను సుస్థిరము గావించినావు; ప్రబోధ మొచ్చినాడ!

గీ॥ వొక్కపరి నిన్నుఁ గన నెంచియుంటి; నిదియె తరుణ మనుకొంటి; నీదివ్య ధవళయశము
నెంచుకొనుచుంటి; నితరుల కిది యలభ్యమంటి; నూతేంద్రు నీకు దీ ధ్వాను వంటి"

క॥ అని యాశీర్వాద మొనర్చిన విప్రోత్తముని జూచి నృపగురుఁడును "దే
వునియట్లు చేరవచ్చిన నినుఁ గని ధన్యుడ నైతి నే నియ్యెడలఁ.

133

మ॥ మును చాణక్యయుగంధరప్రముఖులఁ బోలెఁ మహాసీతివి

ద్యను మేవాడనృపాళికిఁ గఱపి రా జ్యం బూజితంబై విమా

తన కల్యాణ జయోదయాదికము లు దఁ జేసి మాభక్తి కె

ప్పుచు బాత్రమ్మగు నీకు దివ్యచరణం బుల్ గంటి నీనాటికిఁ.

134

మ॥ భవదత్త్యుత్తమనామ మెల్లపుడు మే వాడదేశమందెల్ల గా

రవధామంబయి యొప్పుఁ గట్టకడ కు గ్రామంబులందుఁ బ్రజా

నివహం బద్దమరేయి మాటవరుసఁ నీచేరు విన్నంత భ

క్తివిరాజిల్ల నమస్కృతుల్ సలిపి నిఁ గ్తిరింతు రోసద్గరూ!

135

గీ॥ పరిషియా కేగుడెంచి నీ చరణపూజ సలుపవలెనంచు నెన్నిమా టులొ తలఁచితి;

నిమిష మూపిరి వోని యు ధ్ధముల మునిగి కాలు గదలింపలేక యీ లీల నుంటి"

గీ॥ అనుచు వచ్చియిచ్చినంత హ ర్షాంబురాశిఁ దేలి భూదేవమణియు"నో దేవ! నేను

నిల్లె యనుకొని యనుకొని యెట్లా నేడు కాలు గదలించుకొనుచు రాఁ గలిగినాడ

గీ॥ అనయ మేఁ గొల్పు పూర్వము ♦ హామహింద్ర సుభ తపః ఫలమును నిన్ను ♦ జూచుకతన
జన్మ చరితార్థమయ్యె; నెచ్చటికి నేటి పయన మోయన్న." యనఁ బ్రతాపప్రభుడు;

|| గీ॥ "స్వామి! నినుఁబూజచేసి పం ♦ జాబుకవల నే స్వశంత్రరాజ్యము నిల్ప ♦ నిలువెడలితి;
వెదుకఁబోయినతీవయే ♦ యెదురుపడియె ననఁగ, నిందె నీదివ్యద ♦ ర్శనము గలిగె. 139

గీ॥ మేరువును బెల్లగించి కో ♦ టీర మిడుదు నుదయపురలక్ష్మీకని లోక ♦ మురలదాడి
యిరువదేండ్లు పోరితి; నా య ♦ దృష్ట మెల్లఁజెడియెనీవిధమున; నేమి ♦ చేయువాడ." 140

—*) భామాసాహి ప్రతాపసింహునకు ధర్మోపదేశంబు చేయుట (*—

సీ॥ అని దైన్య మడరఁ బ ♦ ల్కినను భామాసాహి విని విన్నవోయి యా ♦ సనము చొచ్చి
"శ్రీహరి! నాదుర ♦ దృష్ట మేమందు! నీవలన నింతటి వేడి ♦ పలుకు వింటి;
నీవార్త విని వీల ♦ దే! హృదయము శిలాఫలకమో! లోహమో! ♦ వజ్రమొక్కో!
నూతామడలదూర ♦ మిరీతి వచ్చు నుత్సాహమ్ము సుడిసి వి ♦ ధ్వస్తమయ్యె;

గీ॥ నకట! నామేనఁ గొనియూపి ♦ రాడుచుండఁ బరమపుణ్యస్వరూప మే ♦ వాడలక్ష్మి
వైభవప్రాభవాంకంబు ♦ భానుకులము చెడిన నోర్తునె! విధివ్రాటుతుఁపతుఁగాఁక. 141

మ॥ అకటా! యుత్తమభారతీయుడవు ఘో ♦ రాపత్రమూహంబు నిం
చుక లెక్కింపని విశ్వవీరుడవటా ♦ చుక నిన్ను లోకప్రజా
నికరం బెప్పుడు సంస్తుతుల్ సలుపఁగా, ♦ నీవే స్వకృత్యంబు నూఁ
దక పోనాడిన ధర్ము వెల్లు కొమరొం ♦ దక నేర్చు లోకమ్మునక!

142

గీ॥ సడి యెఱుంగని కర్మవీ ♦ రుడవు నీవు; నీకు జయమైన నదియు లో ♦ కైకజయము;
నపజయంబైన నదియు దే ♦ శాపజయమునై ప్రపంచాపజయమునె" ♦ ననఁగనలయు.

సీ॥
పెక్కువేల్ మైశ్యపై నున్న ♦ విందు నెపుడు నీదుపరిపాలనముఁగూర్చి ♦ నీయఖండ
కడనదీక్షనుగూర్చి త్యా ♦ గంబుఁగూర్చి సాహసముఁగూర్చి కర్ణర ♦ సాయసముగ. 144

|| గీ॥ పెక్కువేల్ మైశ్యపై నున్న ♦ విందు నెపుడు నీదుపరిపాలనముఁగూర్చి ♦ నీయఖండ
కడనదీక్షనుగూర్చి త్యా ♦ గంబుఁగూర్చి సాహసముఁగూర్చి కర్ణర ♦ సాయసముగ. 144

సీ॥ మాపూర్వ లెప్పుడు ♦ మీపూర్వనరపాలమాళుల చెంగట ♦ మగ్రతులగుచు
వెలలేనిభక్తితోఁ ♦ గొలిచిరి; నిరుపమత్యాగజీలుడు చండ ♦ ధనణిపతి ప్ర
ధానప్రధానివ ♦ దము నొందు పిదప రెండవ మూడవ ప్రధాను ♦ లపుడు నాడు
పితరులు నేను సే ♦ వించుచుంటిమి; సల్పదేండ్లయ్యెఁ బరిషియా ♦ కేగి నేను;

గీ॥ పరమ ధార్మికులైన మే ♦ వాడ నృపుల నెమ్మది స్మరింపకయె యీది ♦ సమ్మదాడ
దేవ! పిడికె చాహారము ♦ దిని యెఱుంగము; నాశరీరంబె మీదిప్రా ♦ణంబె మీది. 145

మ॥ వితతప్రేమను నేను గొల్చెడు మహి ♦ భృద్వంశమం దిట్టిగ
 ర్పిత శౌర్యాభ్యుని నిన్నుఁ బోలిన మహా ♦ వీరుండు జన్మించెనం
 చతిహర్షమున మండువేసవి నుడ ♦ గ్రామ్యాసభారంబు నో
 ర్చితి; దూర మ్మిటు లేగుదెంచితి; భవ ♦ చ్ఛ్రీపాదముల్ గొల్చితి. 146

క॥ కడు వృద్ధుడ; మేవాడ్ భక్తుడ; సచిన్రుడ; భూమినురుడ; ♦ దోచిన మాటల్
 నుడివెడ; విని నీ తోచిన వడువున మెలగంగవచ్చు ♦ వలదనను నృపా! 147

సీ॥ మేవాడ విడిచి యిం ♦ కేవాడలకునైన బరువెత్తిపోవుట ♦ భావ్య మగునె!
 పాదరసమువోలె ♦ బరిపరివిధములఁ బాటిపోయిన దాన ♦ ఫలము గలదె!
 నిలుపుము; ధైర్యంబు ♦ నిలుపుము; నీ పరిస్థితులెల్లఁ జక్క యో ♦ జించుకొనుము!
 ఆత్ర మేటికి? శాంతి ♦ నందుము; నిన్నుండి నీవెట్లు దూరంబు ♦ పోవలేవు!

గీ॥ చక్రవాళాచలము దాటి ♦ చనినఁగాని వనధిసప్తకమున మునిం ♦ గినను గాని
 కడ కెదటికేగినను బ్రతాపుడవుగాక మాటి మఱియొక్కరుడవగుమాద్రి గలదె! 148

గీ॥ చనదు కృషి నిరసింపఁగా ♦ సాధకునకు; నదియ యన్నిట నరునియో ♦ గృతనుబెంచు;
 గృషిని రోయు వానికిఁ జోటుఁజ్ఞీతిని లేదు; వసుధ కెల్ల శుభం బట్టివాని పోక. 149

గీ॥ లలజడిని ముగ్ధింపుడె సత్యము జయించు; నపజయంబుల నది పెంచు ♦ నాశ్శక్తి;
 యనుపమత్యాగమును సత్య మాప్తమిత్రులండు; సావిత్రత్రయత్రయజ్ఞలై నబుధులు. 150

గీ॥ అఖిలదిగ్గలందు నాపద ♦ లలముకొనుచు దిక్కుదోచని విషమ సం ♦ దిగ్గదశల
 ధైర్యమును జక్కపట్టక ♦ తలఁగె దేని నీబలము చాల దనియె నే ♦ నిర్ణయింతు. 151

గీ॥ పాణిమున కెక్కుడైన మే ♦ వాడ పీడి వెడలిపోఁగాను; పోఁగాడు; ♦ వినుడునాచు
 ప్రార్థనము; కాదు కూడద ♦ టంచుఁ బోవదలంతు వేనియఁబోనీక ♦ నిలువరింతు. 152

ఉ॥ పూవులు రాలె; నాకులును ♦ బోయెను; ముండ్లును మ్రోడు నిల్చె; నీ
 పీవిధిఁ గేతకి విషవ ♦ కేటికిఁ జూల్చె! దనన్ “వసంత ల

క్ష్మీవిభవంబు సోకినఁ జ ♦ గిర్చి తరుల్ కుసుమించునన్న యా
 శావిసరంబుచే నిలుతు” ♦ నంచు వచించు గుమారభృంగము. 153

శ॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుని కనులను ముక్తంపు ట్రశ్న ♦ కణములు జాల్య
 రిన విప్రసచివుఁ గని “యేమనీ సీవాత్సల్యగరిమ ♦ నభినందింతు. 154

చ॥ పరిమితశక్తుఁ డొక్కడ వి ♦ పర్యయవేశ స్వధర్మ మార్గము
 దొడఁగునయేని నత్పలతఁ ♦ దోచి మహాపురుషాకృతి బరా

త్వరుణుఁడు ప్రబోధ మిచ్చుచు న ♦ సాయముఁ గాచి పథంబుఁ జూపునం

చెఱుంగుదు మిమ్మువంటి విలు ♦ ధేంద్రుల మూలమునకొ గుహాత్తమా!

155

గీ॥ స్వామి! నాపైనఁ బరమవా ♦ త్వల్యవశత నితదూరము వేంచేసి ♦ యిటు లపార

పురుషకారము నేర్పు న ♦ మూల్యహితము దైవ నిర్మల్యమటు శిరఃసా వహింతు. 156

గీ॥ అఖిలభువనావంతు నీ ♦ యమృతగీతి నాహృదయతంత్రులను మీటి ♦ నను గఱంచె;

హరగురు పదంబులటు నీవ ♦ దాంబుజమ్మ లనఘ! యనవరతమ్మ సే! వ్యములునాకు.

సీ॥ అభిలషించినరీతి ♦ నాజ్ఞ సేయుచు దేవ! పనిగొను”మని వచిం ♦ పంగ, విప్ర

సత్ర మ్మండును “క్షణ ♦ క్షణ మమూల్యం బిప్పు; కాలంబు వృథసేయ ♦ గాదు మనకు;

జర్పింపఁ దగిన వి ♦షయము కొంచెమె, నిమేషము మాటలాడినఁ ♦ జాలు! ప్రకృత

మనుసరింతము! లేకు ♦ వ్యవధి; జాగేటికి రమ్మల్ల నిబవృ ♦ క్షుమ్మ దరికి;

గీ॥ మఱచి తింకొకమాట నీ ♦ మంత్రీమాళి యనుభవజ్ఞుండు; స్వామిబ ♦ డ్రాగిగణ్యుఁ;

డల సలుంబ్రాధిపతిఁ బిల్చు; మామనఘుండులేని మంత్రాంగ మదిపూలు ♦ లేనిపూజ.”

మ॥ అని బోధింపఁ బ్రతాపసింహుండు సలుం ♦ బ్రాధీశ్వరుఁ హేచ్ఛరిం

చిన నాధన్యుండు చేరఁగా నరిగి “మీ ♦ శ్రీపాదరాజీవద

ర్శనముఁ జేసెడి యీవిధేయుఁడె సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహుం” డట

చని సాష్టాంగనమస్కృతుల్ సలుప, న ♦ య్యాచార్యుఁడొ బ్రేతుండై;

159

—*) భామాసాహి-ప్రతాపసింహునకు రాజనీతి నుపదేశించుట. (*—

క॥ లెమ్మనె; జని మువ్వగు పృథుమ్ముదరిక జేరి; రథిక ♦ సంతోషము చి

త్తమ్మున వెలయఁగ నృపు నాస్యమ్మును గని “యవధరింపు ♦ మవధానముతో. 160

గీ॥ స్వామ్యమాత్య సుహృత్కోశః సైన్య దుర్గరాష్ట్రములు ననునివి యేడు ♦ ప్రకృతులగ్రాడ;

ప్రకృతిబల మున్న నేకాని ♦ పార్థివునకు నించుకేనియు నాస్తిక్య ♦ మెసగఁబోడు. 161

గీ॥ ఇన్నింటను నెన్నియున్నో ♦ యెంచిచూత; ముత్తమకులీనతయు మహా ♦ దాత్తవీర

వర్తనము సత్యసంధత ♦ వఱలు నీకు రాజరాజుగ నుండ న ♦ వ్యతయ కలను. 162

మ॥ సువిశాలస్థిరబుద్ధియై యనుభవ ♦ జ్ఞుండై కడుక్ స్వామిభ

క్తివికాసస్ఫురితుండునొ నృపతిని ♦ తిజ్ఞుండు నుత్సాహవై

భవుండే మంత్రీగ నుండ నర్హుండు; సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహేంద్రువం

టి విశేషజ్ఞు గడిండుగా నగునె! మా ♦ త్రిత్యంబు సంగింపఁగఁ.

163

మ॥ బలవంతుం డనురాగవంతుడును శో ధావంతుడున్ వాహిని
బలవంతుడును ద్యాగవంతుడగు శు ధ్రస్వాంతుడౌ ధీరునిన్
దలపఁ బోలు సుహృద్వరుండని! కిరా తస్వామి నీభీమచాం
దలఘుస్వాంతుడు; వాని మించిన వయ ధ సృశేష్ఠుడే లేడునో. 164

గీ॥ ధన-చమూ-దుగ్ధ-రాష్ట్రసం ధ తతుల లోనఁ బ్రథమమే యగ్రగణ్యమై వాసిఁగాంచు;
నది ప్రపంచైక సార స ధ రావృత్తకంబు; దానిబట్టి తక్కిన మూఁడు తనరుచుడు. 165

ఆ॥ ద్రవ్యబలము గలుగఁ దనరు నై న్యబలంబు; ధన-చమూ బలములు ధ దనర, దుగ్ధ-
రాష్ట్రబలము లలరు; ధ ద్రవ్య మన్నిట మేటి; యదియ నీకు లోప ధ మాదినుండి. 166

గీ॥ ఆశ్ర-యాసన-విగ్రహ- ధ యాన-భేద-సంధులను నాటు వ్యూహ ధ సమితియందు; ధ
రపు డెటులు వీని నడపు కీ ధ లెఱిగినట్టి ధాత్రిపతి యన్ని కీతుల ధ ధన్యతముడు. 167

గీ॥ అవసరమైన శక్తిత్ర ధ యమ్ములోన నతులితోత్సాహశక్తి నీ ధ కలరు; గాని
మంత్రశక్తిఁ బ్రయోగించు మాట లేదు; మఱియుఁ బ్రభుశక్తి మొదలంట మాసియుండె.

నీ॥ స్థితరధైర్యోప ధ జీవివై, జంకక, వెనుదీక, శగ్గక, ధ విసుగుపడక,
కష్టంబులకును జ ధ కక్రక, ప్రిపంచోన్నత ప్రబలవిరోధితో ధ బ్రతిఘటించి
సంగ్రామ మిన్నేండ్లు ధ సాగించి యుంటివి; నిన్నెఱుంగని వారు ధ నీయహితులు
భవ దుదార యశంబు ధ వర్ణించెదరు; కాని కోశ-సైన్యబలముల్ ధ కొఱతగాఁగ

గీ॥ నెన్నికల్పంబు లని చేసి ధ యెమిలాభ! మెటు జయము గల్గు! నీ కక్ష్ప ధ రెట్లు లోంగు!
నిర్వదేండ్లుగ నాకాల ధ మిట్లై వృథగఁ జెల్లెనని మాత్ర మిపుడు చిం తిల్లఁబోతు. 169

ఆ॥ అదియు నాత్మశిక్ష ధ కై చెల్లె ననుకొను; మింక నిట్లై కాల ధ మేఁగ నీకు;
దేశ మద్ధరింపఁ దివురు; మొఱొకమాట వినుతు; నలవ దనక ధ పని యొనర్పు. 170

మ॥ పరమప్రీతిని దేశమాతృపద సే ధ వాభాగ్యమున్ గోరి నా
సరసన్ గల్లు ధనంబు నీదు చరణా ధ బైతంబు లందుంతు; సం
బర మొప్పారఁ బరిగ్రహింపఁదగు; మే ధ వాడ్ దేశమున్ గొల్చి య
కృరు సాధించి యపూర్వ వైభవమునన్ ధ వర్ధిల్లు రాజోత్తమా! 171

క॥ నెనరుచి నాదు ప్రార్థన విని దేశము నోము"మనుచు ధ విప్రు డన, నా
శ్రుతిని గని జనపతి "సిపంపును సలుపుమఁగాక; త్రోసి ధ పుత్రునె యెపుడున్. 172

మ॥ అనఘా! జేనెడు మేర యేనియును రా ధ జ్యం బొక్క కాసేనియున్
ధనమున్ దొల్తినుండి లేకయ దరి ధ ద్రవ్యంబునున్ వెళ్ళఁబో.

- యనె లోకమునఁ బుట్టు వొందిన యభా ♦ గృచ్ఛత్రసంపన్ను, సఖ
ధనికుఁ జేసి కృతార్థుఁ జేయఁ గరుణఁ ♦ వైవంబవై తోచితే! 178
- చ॥ ధనము నొసంగి, వస్తుసము ♦ దాయ మొసంగి, యనన్తరత్నముం
డనము లొసంగి, బ్రాహ్మణుల ♦ నా రవివశజలెల్లఁ దొల్లి య
ర్చన మొనరించుచుండు, రది ♦ సవ్యము; భూసురమాళివైన నీ
ధన మిపు డేను కైకొనుట ♦ ధర్మపు గాదని తోచె నామదిఁ.” 174
- క॥ అని జంకుచు సంకోచించిన భామాసాహి “మిమ్ము ♦ సేవించి గడి
చిన ధన మితఱి మిఁకప్పున మొనరించుటయ పరమ ♦ భాగ్యము నాకుఁ. 175
- క॥ మేవాడదేశ ధనమే మావాడల నుండు; దాని ♦ మాతృపద శ్రీ
సేవావిధి కర్పింపని జీవన మేమిటికి! వట్టి ♦ సిరి యేమిటికి! 176
- క॥ మనసార నిత్యఁ జేకొను; వినుము కలిగినపుడు మఱల ♦ వృద్ధియు మూలం
బు నొసంగుము కొనెదను; నలదనకుము; నామాట చూడు; ♦ మగును శుభంబుల్,
మ॥ తడవుఁ జేయక బోయసాళెమునకుఁ ♦ ద్రోన్యంబు సంపింతు! న
క్కడకుఁ మీరును బోయి యాశబరలో ♦ కస్వామి దస్కించి యె
క్కుడుగా సేనలఁ జేర్చుకొం; డిచట నా ♦ కుఁ నిల్వఁగాఁ దీర; ది
ప్పుడె నేఁ బోవుదు”నంచు లేచి తురగం ♦ బుఁ దాసి పై నెక్కుచుఁ, 177
- *) భామాసాహి రాజపుత్రులకు దేశభక్తి నెఱిగించి పురికొలుపుట. (*—
- సీ॥ “సిరికిఁ దానకమైన ♦ చిత్రారు పురలక్ష్మి యనదయై పాడతి ♦ వనట మునుగ,
నుర్వియంతయు మెచ్చు ♦ నుదయపురవిభూతి బూదిపాలగు నామ ♦ ముగఁ బెడలగఁ,
గోటల కన్నిట ♦ మేటి ‘కుంభలోమియి’ యననులచేబడి ♦ నవసిసోవఁ,
బావనోన్నతమేఘ ♦ భవనంబు తురక‘కుక్కెముల గాడ్పులు సోకి ♦ కీడునడఁగ,
గీ॥ నట్టె హారావళీపర్వ ♦ తాంతరముల నిరువదేం డ్లని చేయు పెం ♦ పెల్లఁ బాలియఁ,
గడుపుఁగూట్టికై వంశవి ♦ క్రమము మఱచి వెడలుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 178
- సీ॥ శార్దూలరాజభు ♦ జాపీతి స్వారి చేయఁగఁజాలు రూలాభ ♦ టాళు లుండ,
బాలురై రిపుసమ ♦ వర్తులై ఖండించు పబలవొండావన్ను ♦ పాలు రుండ,
విమతరాడ్గర్భని ♦ ర్భేదకప్రాఢి దీపించు రాతోడ్కుల ♦ వీరు లుండ,
ముజ్జగంబులనైన ♦ ముంజేతఁ బోదోయఁ గలిగిన చోహణ ♦ బలములుండ,

గీ॥ మాప్రతాపుడు బ్రదికి సేమమున నుండఁ గృష్ణసింహు నొడల నూపిఁ రెనఁగియుండఁ,
గులసనాతనవీర్యంబుఁ ♦ గుంటఁ బెట్టి పాటుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 179

సీ॥ రాజ్యంబు పోయినఁ, ♦ బ్రాభవం బూడిన, సకల భాగ్యంబులు ♦ సన్నమైన
బలమెల్లఁ జెడినఁ, గో ♦ టలు పోయినను, సారె కపజయంబులు క్రమ్మియడ లొదవిన,
గడ్డి యాహారమ్ము ♦ గాఁ జెట్లనీడలు నెలవుగా మృగములె ♦ స్నేహితులుగ
నిల్లాలి నెడఁబాసి ♦ పిల్లల విడనాడి కట్టుగుడ్డలు లేక ♦ గాసి పడియు

గీ॥ విడక స్వాతంత్ర్యమును గొల్పు ♦ వీరుల నెడి యశముఁ బోఁద్రొసి యాభిజాత్యంబు రోసి
కటకటా! దేశ మరుల క ♦ గ్గంబు చేసి విడుచుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 180

సీ॥ తెజవల విమలపా ♦ తివ్రత్యచహిమంబు సన్నిగిల్లినఁ గనుల్ ♦ చల్లనఁజెనో!
నకలదిగ్దేశ రా ♦ జన్యప్రతాపాన్ని చల్లార హృదయముల్ ♦ శాంతిఁగనెనో!
భరతఖండమున గో ♦ నధలు సాగినఁ జూచి యాతరాత్మకు సౌఖ్య ♦ మలవడియెనో!
దాస్యాంధకారంబు ♦ దశదిశల్ గవియ దేహముల నాప్యాయనం ♦ బలముకొనెనో!

గీ॥ కనులు తిరిగినో! బాహువిక్రాంతి చెడెనో! బుద్ధి తఱిఁగెనో! చెమవేళమునురుకొనెనో!
కానిచో మాతృదేశంబు ♦ మాని పోవు వెట్టి యెటు గల్గె మేవాడ ♦ వీరులార! 181

సీ॥ యవనగజేంద్రసిం ♦ హాఖ్యాతిఁ గాంచిన బప్పురాయనిఁ గన్న ♦ భవ్యమాత!
జీవితం బరికోటిఁ ♦ జెండ నర్పించు హమీరసింహునిఁగన్న ♦ మేటితల్లి!
భానుమంశక్షమా ♦ పతిమాళి యన నొప్పు సమరసింహుని గన్న ♦ చల్లనమ్మ!
యతిదీక్షతో మొగల్ ♦ యాగముఁ దీర్చు సంగ్రామసింహునిఁ గన్న ♦ రాజజనని!

గీ॥ యందఱను మిమ్ముఁ బెంచిన ♦ యసమధాత్రి! తల్లి దండ్రీయు గురువునై ♦ తనరుసీమ!
యకటకట! స్వర్గమునకన్న ♦ నధికమైన మాతృదేశంబు విడరాదు ♦ ముఱలరయ్య! 182

సీ॥ కడుపుకక్కురితి కీ ♦ గతిఁ జేయఁగారాదు; తినినఁ దినకయున్నఁ ♦ జనును గాల;
మక్కటా! పాణంబు ♦ లంత లీపైయున్నె! పిఱికి పందలటన్న ♦ పేరు రాదె!
బవరం బనిన నొడల్ ♦ వడఁకెనే మీకు! భార్యాపుత్రులం దంత ♦ యాస తగునె!
చిరకాల మపకీర్తి ♦ చేరదే! హృదయాభిమానధనంబెల్ల ♦ మాసి పోదె!

గీ॥ తగదు పయనింప! వెనుకకుఁ ♦ దరలరయ్య! బలముఁ గొనరయ్య! కోటలుఁగెలువరయ్య!
యరుగవలె నాకు సెలవియ్య ♦ రయ్య;” యనుచు నశ్వమును ద్రిప్పి వెనుకకు ♦ నరుగఁ

గీ॥ విరిసి విరితేనె వాఁక జూ ♦ బ్బిలినయట్లు; పీరరసము పొంగి పొరల ♦ పీరులెల్ల
వెడలిపోవుచునున్న యా ♦ విప్రుచరణ సరసిజములకు మ్రొక్కి యశ్వములసెక్కి, 184

—*) రాజ పుత్రులు వెనుదిరిగి భీమచాందు నివాసమునకు వచ్చుట. (*—

ము॥ త్వరమై నద్దమరేయికిఁ జని కీరా ♦ తస్వామి గూడెంబులన్
దరియఁబోయి బహిఃప్రదేశముకడన్ ♦ ధాతీనభోభాగముల్
విరియఁ శంఖము లూఁది; రంత శబరో ♦ ర్వీనాథుఁడున్ మిత్రశం
ఖరవంబుల్ గుఱుతించి స్వాగత మిడం ♦ గా వచ్చె సాశ్వర్యతన్. 185

గీ॥ రచ్చపట్టు మ్రోల మహాగ్ని ♦ రగులఁజేసి పిలపిల్ని మూఁగి భిల్లులు ♦ బలిసి కొలువ
భీమచాం దందుఁజేరిన ♦ వీరులకును సాత్త్వికాహారము లొసంగి ♦ సత్కరించె. 186

క॥ తెలతెలవాతెను; భానుఁడు మొలిచెను బూర్వాది; వీర ♦ పుంగవులు మహీ
తలపతి పదముల కెఱగుచు సెలవు గొనుచు వెడలి రాత్న ♦ సీమలు చేరన్. 187

శా॥ “భామాసాహి ధరామరేంద్రుని కృపన్ ♦ స్వాత్మత్ర్య దుర్వార సం
గామక్రీడలు పెంచి శత్రుతతులన్ ♦ ఖండింపఁ గాంక్షించె; రా
రో! మీరందఱు దేశభక్తిపరిపూ ♦ ధ్గుల్ బాఱురున్ వృద్ధులు
ద్వామాటోపుఁ బ్రతాపుఁ గూడఁగఁ గిరా ♦ తస్వామి గూడెంబునన్.” 188

చ॥ అనుచును రోద్రసీకుహర ♦ మంతయు వీరెడుభంగి డిండిను
స్వసముల రాజపుత్రకులు ♦ పల్లెలు పట్టణముల్ పురంబుల
న్ని నగరముల్ గిరింద్రముల ♦ నేక గుహాకుహరమ్ములందునన్
వివఁబడఁ జాటఁజొచ్చి రొక ♦ వేయు విధంబుల దేశ మంతటన్. 189

—*) నలుదెసల నుండి రాజపుత్రులైనవ్యములు వచ్చి ప్రతాపసింహుని జేరుట. (*—

సీ॥ అలసలుంబ్రావిభం ♦ డహిత దుర్వార చోండావద్బలంబుతో ♦ నడచి వచ్చె;
బేడ్లా-కొటేరియా ♦ పృథ్వీనాయకులు చోహణవర్గముల్ కొల్వ ♦ నరిగి రంత;
గ్గ నాషాపురా-బునే ♦ రాధీశులు శిశోదియాభటుల్ గొలువఁ బ్ర ♦ యాణ మైరి;
హరిదాసుఁడు ముకుందుఁ ♦ డరుదెంచిరి మహోగ్రరాతోడునుభటవ ♦ ర్గములు గొలువ;

§ The castle of Bunera is one of the most imposing feudal edifices of Mewar, and its lord one of the greatest of its chieftains. He not only bears the title of Raja but he has all the state insignia attached thereto.

“ Personal narrative ”

గీ॥ శ్యామసింహుండు చనుదెంచె ♦ సాద్రినుండి; భిల్లురానుండి సూక్తుండు ♦ వెడలె; దేవ
గృహమునుండి దూడాసిగహుం ♦ డేగుదెంచె: దుగ్ధయుడువచ్చెజ్జొండావతులనుగూడి.

గీ॥ అంశ నొకనాడు సేనకుం ♦ డరుగుదెంచి భిల్లవరివృతుడగు సృప ♦ తల్లజుగని
“స్వామి! మంత్రీభామాసాహిబండ్లు వచ్చి నిలిచె, జూతురుగా” కంచుఁబలికి కొలిచె.

గీ॥ భిల్లసృపతి ప్రతాపుడు ♦ వెడలి సాద్రివైపునను మూడు క్రోసుల ♦ వఱకు నిలుచు
భటులు నాలుగువేలు, ద్రా ♦ వ్యంబు గలుగు బండ్లు వేయును గని హర్షభరితులైరి.

గీ॥ నెలకు నైదును - బదిరూప్య ♦ ముల కొలంది పదియు - రెండేండ్లదాక ని ♦ ర్వదియునైదు
వేల భటులకు భృతీనియ్యఁ ♦ జాలుననుచు భిల్లమణి రాజమణి లెక్క ♦ వేసి రచ్చును. 193

— *) ప్రతాపసింహుండు యుద్ధ సన్నద్ధుఁ డగుట. (*—

క॥ “కనబడె దివి నిగ్రహరాసన; మిది రణమునకు మంచి ♦ పకునం” బని భి
ల్లసృపాలుడనఁగ జనపతి యని కాయత్తం బొనర్చె ♦ యాత్మచమువులఁ: 194

క॥ ఎలసవ్వు వెలయఁగా నర్మిలి బిడ్డల నక్కు చేర్చి ♦ మేను నిమిరి చుగ
చులు దువ్వి ముచ్చటల ముద్దులజడి గుఱియించె గూర్చి ♦ వొంతర గట్టె. 195

మ॥ పరమప్రేమమునక బ్రతాపవిభుడుక ♦ బ్రాణేశ్వరిక జేరి “ము
ష్కర తోరుష్క భటాళులక దఱిగి నే ♦ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామముక
జరపకగోరి ప్రయాణమైతి నిపుడే; ♦ సంపూర్ణచిత్తంబుతో
⊗ నరవిందేక్షణ! సమ్మతింపుము శుభ ♦ ప్రారంభ యాత్రారతిక. 196

గీ॥ నీ సుధా స్వాదు లజ్జా వి ♦ లాసరేఖ చిత్తమున హత్తి మెఱయుచు ♦ స్మృతికిఁదెచ్చు;
మనకుఁ గలయిక నలకొక్క ♦ మాటు గలుగుఁబరమసంతోషమున నన్నుఁబంపుమిపుడు

గీ॥ నీవు బిడ్డలు గొన్నాళ్ళు ♦ నిలువుఁ డిగు; భిల్లు లేవేళ మిమ్ముఁ గ ♦ న్నెట్టియుండ్రు;
భీమచాందుగా రిపుడు నా ♦ మెట వత్తు”రనిన బాపేశ్వరీదేవి ♦ యాస్య మెత్తి. 198

⊗ Although I cordially unite with Segur, who is at issue with his compatriot Montesquieu on this part of discipline, yet from the knowledge I do possess of the freedom, the respect, the happiness, which Rajput women enjoy, I am by no means inclined to deplore their state as one of captivity.

“ Religious Establishments.”

—*) పాశుశ్వరీదేవి పృతాపసింహుని విజయ యాత్రకుఁ బంపుట. (*—

- అ॥ స్మితకళామరీచి ♦ మీమోమునన్ దోచె; నింతిన్న భాగ్య ♦ మేమి నాకు!
శైలతలమునిండ ♦ సైన్యముల్ చెలరేగె; వెడలి విజయలక్ష్మి ♦ వెంటరండు. 199
- గీ॥ సిద్ధసంకల్పభరితమా ♦ చిత్తమందు వలదు చోటియ నాకుఁ బి ♦ ల్లలకు” నంచు
వెడఁదకనుల ముత్తైపుజాయ ♦ విరియఁ దుదలఁగప్పు తెప్పల నాసతోఁ ♦ గాంతుఁగనియె.
- సీ॥ విజయసూచకముగా ♦ భిల్లభటులు చుట్టు మూఁగుచుఁ గైవార ♦ ముల నొసర్చు,
బోయగుబ్బెతలు గుం ♦ పుగఁజేరి చిటునగ వలరు మోములఁ బాడి ♦ యాడుచుండఁ,
పాశుశ్వరీదేవి ♦ వజ్రములు పృవాళములును మాణిక్యముల్ ♦ ముత్తైయుములు
హాటక పాత్రంబు ♦ లందుఁ గైకొని నిజేశ్వరునకు మేల్చి ని ♦ వాళి దీర్చి,
గీ॥ రాగ మలరఁ గప్పురపు హాఁరతు లొసంగి, నిరుపమామోదమున నెట్లు ♦ సీడ్లు దీసి,
“బరుగుఁగావుతఁ గణ్యానా ♦ ప్రిత్రయాత్ర” యనుచు శ్రీపాదములు నును ♦ రాల మ్రొక్కి,
సీ॥ “జంభదైత్యేనుని ♦ సమయింప నరిగెడు నపుడు బిడ్డజన్మ ♦ కై న జయము,
ఖరదూషణాది ర ♦ క్షత్రేణిపై కేగు నపుడు శ్రీరామున ♦ కై న జయము,
నరకాసురునితో ర ♦ ణంబు సేయఁగఁ జను నపుడు శ్రీకృష్ణున ♦ కై న జయము,
కాలకేయాదులఁ ♦ గసిమసంగఁగఁ బోవు నపుడు కీర్తికి ♦ కై న జయము,
గీ॥ సకలశాత్రవజయము, శాశ్వతజయంబు, భవనజయమును, నిరుపమామోదజయము, సీ
వెల యెఱుంగని జయమును, సులభజయము, జయముపై నీకు జయములు ♦ బరుగుఁగాక.
- గీ॥ అమరసేనాధిపత్య ప ♦ బ్ధాభిషేక మగుచుఁ గౌంచాద్రి భేదింప ♦ నగుగు నపు, దు
మా కుమారున కట్టులు ♦ నాకుమార! యమరసింహ! సీకగుత లో ♦ కై న జయము.” 203
- అనుచుఁ బాశుశ్వరీదేవి ♦ హస్తయుగము నెత్తి యభినందనము సేయ ♦ నృపగురుండు
నగవు మొలకెత్తు చూపుల ♦ మగువ సెలవు నంది యచ్చోటు విడిచె; సైన్యములు నడిచె
- గీ॥ గూడెముల, నిండ్లకోపుల ♦ గొండపేటలందు, గండ్లొడలములందు, ♦ నధిపసించి
శబరసతుల్లెల బూలు లా ♦ జలును జల్లి రాప్రతాపునిపైన పై ♦ న్యములపైన. 205
- క॥ ఈ రీతిఁ జైత్రీయాత్రాప్రారంభము చేసి యర్ధ ♦ రాత్రీమునకు ధా
- ❀ తీరమణుం డరిగెను దేవేరిదుర్గము కవాట ♦ వీధి జేరక. ✓ 206.

❀ The name of Bhamasah is preserved as the Saviour of Mewar. With this splendid proof of gratitude and the servante of Prithwi Raj as incitements, he again “screwed his courage to the sticking place” collected his band and while

—*) దేవేరి దుర్గ ద్విలీయ యుద్ధము. (*—

మ! “బలముల్ లేని కడుగ్ గృశాంగుడు ప్రతాఁ పస్వామి మాధాటికిఁ
గలఁగఁ బాతెను; గోటకు భయము గ ఁల్ల బోవ” దం చెంచి తొ
మ్మలపైఁ జేయిడి, యోగ్లు యావనబలం ఁ బుల్ హాయి నిద్రించె; వా
కిఘలం దెందును మన్ను పేరుకొనియె ఁ క్కె మూరెడం తెత్తుగఁ. 207

క॥ అలకొటగవను దెఱచిన పొలకువఁ గని సకలరాజ ఁ పుత్ర చమూనా
ఘలు జొరబడ గడఁగిన వారలను “నిలుఁడు పోకు” డనుచు ఁ రాణా యుతఁ, 208

సీ॥ “తురకలబలము ని ఁ ద్ధరఁబోవుచుండు; నీస్థలమెల్ల మిగుల ని ఁ శృబ్ద మయ్యె!
నిదురవోయెడువారిఁ ఁ గదిసి చంపుట త్రాత్రమహితులయందు ఁ ర్మబు గాదు!
బహుశతాబ్దంబు ల ఁ ప్రతిపాతశక్తితో నీకొట మాపూర్వు ఁ తేలినారు;
దొంగపోతున దూతి ఁ దుర్గంబుఁ బట్టుట నాకు నచ్చిన వర్త ఁ నమ్ము గాదు;

గీ॥ పౌరుషమునన దీనిఁ జే ఁ పట్టద”మని యుఱుము తెఱఁగునఁ దనశంఖ ఁ మొత్తె; నమర
సింహుఁడును సింహనాదము ఁ చేసె; భీమచాండు బూరగ మ్రోయించె ఁ శైల మదర.

ఉ॥ కంపము నొందె ధారుణిఁ జ ఁ గద్గరుఁ డాతట, “దుర్గముఁ బ్రవే
శింపుఁ డనంగ నయ్యమర ఁ సింహుఁడు గుఱ్ఱముఁ దొల్తలోన దూఁ
కింపఁగ సూక్తు నశ్వమును ఁ గేఁపురికె; వశిఁ గృష్ణసింగు గ
ద్దెంపుచు దూకె; గంతులిడె ఁ సేనలు భూపతి వెంట నగుచుకొ. 210

సీ॥ ఆ రాజపుత్రసే ఁ నారణ్యద్భటవిజృంభణమహారవము పా ఁ బాజుఖానుఁ
డాతని పదివేలు ఁ యవనభటుల్ విని యదరుపాటున గుండె ఁ బెదరి చెదరఁ
దబ్బిబ్బుపడుచుఁ దొం ఁ దర సమరోచిత వివిధసాధనములు ఁ వెదకుచుండఁ
దనసేనకన్న ముంఁదఱఁ బ్రతాపుఁడు సింహ మటు వారియెదురఁ బ్ర ఁ త్యక్షమయ్యె;

గీ॥ నలముకొనియున్న సత్తునై ఁ న్యముల, విలయదండధరుఁబోలు రాణాప్రతాపుఁ జూచి,
తురకలు పలాయనము చేయుఁ తెరువులేక పెనఁగిరి రణమ్మొ మరణమోయని తెగించి

గీ॥ కాఱుచీకట్లు గొమ్మిన ఁ కాశరాశ్రి! దుర్గమునఁ జోటలాతి! యు ఁ ద్ధరతఁ బోరు
భటులు ముప్పదియైదువేల్! భయము గొలుపు నాటి రణధాటి యాపాటిఁనాగవశమె!

his foes imagined that he was endeavouring to effect a retreat through the desert, surprised Shahbaz in his camp at Deweir whose troops were cut in pieces
“ Annals of Mewar.”

గీ॥ యవనులని రాజపుత్రుకు ♦ లని తెలియక యుభయ సైన్యముల్ తలపడె ♦ నుగ్రహితి!
నెవరి వారల వారె యా ♦ హవమునందుఁ దఱిగి పోసిరి వేడి నె ♦ త్తురులు దొరంగ.

గీ॥ భిల్లభటు లేరితెచ్చి రా ♦ పిడుల రగులఁబెట్టు కఱ్ఱల దివటీల ♦ వెలుగునఁ గను,
పట్టెఁ బాలికల నొక చౌట ♦ పట్ట పగిది! నచటి బలములు కొఱవి ద ♦ య్యముల పోల్కి.

గీ॥ అంటఁగారాని భయద దా ♦ వాగ్ని కీల యతిబలాటోప ముద్ధాంతుఁ ♦ డమరసింహుఁ
డెవట రణ మతిభీమహా ♦ నచటఁజేర దాట్లుకొనిపోయి శత్రు ♦ మధ్యమునఁ దూతు.

మ॥ కరమున్ వెల్లెడు భానుబింబము పతా ♦ కం బొక్కచే నొప్ప, దు
ర్భరఖడ్గంబు మఱొక్కహస్తమున నొ ♦ ష్పన్ శ్యామసింహుండు, కే
సరి మాతంగసమాజమున్ దగులు నో ♦ జన్ రూక్షతామ్రాక్ష భీ
కరుఁడై బొబ్బలు వెట్టి వైరులు వడం ♦ కన్ ముట్టె నత్యుగ్రుండై. 216

మ॥ పశ్చియాంభోధరమున్ హంసించుచు సలుం ♦ బాభ్రత్ర చెంతన్ మహా
చలశృంగంబులు వీలి కూలఁ బటుగ ♦ ధ్వారావ మొప్పన్ దురు
ష్కుల సైన్యంబులఁ దాకి నూర్లు పదు లం ♦ చున్ లెక్కకున్ రాని లీ
లల శీర్షంబులు గుప్ప తెప్పలుగ రా ♦ ల్పన్ సాగె నత్యుద్ధతిన్. 217

గీ॥ ఆగ్రహోదగ్ర భయద దీ ♦ ప్రాస్యఁడగుచుఁ దన ద్విధారాకృపాణ దు ♦ ధ్వాంతధార
నృపగురుండు చీల్చి రిపులెల్లఁ నేలఁ బడిరి మిడుతగమి చిచ్చుఁబడి మ్రగ్గు ♦ వడుపు దోఁప.

క॥ హరిదాసుఁ డాగ్రహమ్మున హరి, రక్ష శ్రేణి నొంచు ♦ నట్టులు యవనో
త్కరములపైఁ బడి నఱకెను శిరములు; రాతోడు లెల్ల ♦ జక్కఁగఁ గొలువన్. 219

క॥ యూలా 'భూపతిసింహుండు' సాలములన్ బోలెఁ దురక ♦ సైన్యము మేనుల్
జీలిచె; మేకొని నూక్తుండు కాలాహివిధాన శత్రు ♦ గర్భముఁ జొచ్చెన్. 220

గీ॥ దేవగృహమర్గసేమలఁ ♦ దిరుగు వ్యాఘ్ర ముగ్రమూర్తి దూడాసింగు ♦ యుద్ధమందుఁ
దేరిమాడఁగ రానట్లు ♦ దీప్తి మెఱసి దోమలనుబోలెఁ గూల్చె శ ♦ తులిన దాకి.

సీ॥ గుణరాశి రాతోణ్మి ♦ కుంద దాసుండు పాపురా-బునేరా పృథుల్ ♦ పృకట బలులు,
మఱియు బేడ్లరాజ ♦ మాళి కేశవదాసుఁ డింకఁ గొటేరియా ♦ నృపవరుండు

§ But as if the brand of Bhavani was insufficient, he met with another hermit in the forest of the "Tiger Mount" the Gokurnath, who presented to him the double edged sword, which with the proper incantation, could sever rocks. With this he opened the road to fortune leading to the throne of Chittoor.

"Annals of Mewar"

తక్కిన రాజపు ధీచమూపతుల్ వారి వారి శౌర్యంబుల ధగిది రిపులఁ
బట్టి నిర్జింపంగఁ ధగ్గముపాడొచు నొగిలి షగుల సాగె ధమిగులు తెగలు!
గీ॥ సమధి కోద్దండ దోద్దండ ధచాపముక్త భీకరాశుగులై భిల్లు ధవీరు లెల్ల
నట్టహాసంబు లొనరింప ధనాశరములు నాలుకలు గోయుచు వాల్లఁగూలి రరులు.

ఉ॥ వీరులలోన మేటియగు ధవీరుడు భిల్లనృపాలమాఖియు
బారుషరాశియై యడవి ధషణుల మెత్తని యీశలక్ గరుల్
కూరుచు భీకరాశుగము ధలు దశకంబు శతంబు గుప్పచు
వైరిభటవృజంబుల న ధపారముగాఁ దునుమాడె నత్తటిక్. 223

ఉ॥ రూక్షపరాక్రమస్ఫురణ ధరోజుచు నా షహబాజుఖానుఁ డా
తక్షకమూర్తియై రిపులఁ ధదార్కొని పెక్కురఁ గూల్పఁగా, ఖగా
ధ్యక్షుడుపోలఁ బైఁబడి ప్ర ధతాపనృపేంద్రుఁ డనూనసాహసా
పేక్షఁ దదీయ మస్తకము ధప్రీలఁగ నేసె గృహణధారలక్. 224

గీ॥ తనచు సుభటుల నుసికొల్పి ధదస్యతతులపైన డీకొల్పి యాప్రతా ధపప్రభుడు
దుర్గమును శుభ్రముగఁజేసె ధదురుకపురువు పేరు లేకుండఁ దుదముట్ట ధనేరి వైచి. 225

మ॥ నలినాస్తుండును బూర్వపర్వతముపై ధన దర్శనం బిచ్చె; నా
యిలువేల్పుక్ గొలిచెక్ బ్రతాపధరణీ ధభృణ్మోళియుక్; రాజపు
తుల్య సంతోష మెలర్ప నందుకొని రా ధదుర్గంబు; నం దన్నిది
కుల సూర్యధ్వజకోటి క్రాలఁ; జెలఁగెక్ ధగోలాహలధ్వనముల్. 226

క॥ వైరులు తుదముట్టి చనంగా రాణా సంతసంబు ధగడలుకొనఁగఁదే
వేరిజయంబుఁ దన దేవేరికిఁ దెలుపుమని యొక్క ధభిల్లుని బనిచెక్. 227

చ॥ మచుజవరేణ్యుఁ డంతట 'న ధమాయిత' పర్వత దుర్గ సీమకుక్
జని తన రాజపుత్రభట ధసంఘముఁ దోడ్కొని లోన దూకి శ్రాం

⊙ The fugitives were pursued to Amait, the garrison of which shared the same fate. Ere they could recover from their consternation Kumbhalmer was assaulted and taken; Abdoola and his garrison were put to the sword and thirty two fortified posts in like manner carried by surprise, the troops being put to death without mercy. To use the words of the annals "Pratap made a desert of Mewar." He made an offering to the sword of whatever dwelt in its plains "an appalling but indispensable sacrifice.

తని గొను వైరులక బిలిచి † త్రెళ్ళంగ నేసి గ్రహించె దుర్గముక;
దనరె రవిధ్వజంబులు శ † తంబు సహస్రము దృశ్యమానమై.

228

—) కుంభలేమియరు దుర్గమును జేకొనవలెనని ప్రతాపసింహుఁ డాలోచించుట. (—

మ॥ తన సామంతుల నందఱక బిలిచి చెం † తక జేర్చి “యీదుర్గముల్
గొనుటల్ ముఖ్యముగాదు మా కిప్పుడు; మా † కుంభక్షమాజాని చే
కొని నిర్మింపఁ బవిత్రమై వెలయు నా † కుంభలేమియర్ దుర్గముక
గొనుదాఁక గనన్గొల్ల నిద్దురయు! † † కో న్గొల్ల నాహారము!”.

229

మ॥ అను రాజేంద్రుని మోముఁ గన్గొని సలుం † బ్రాధీశ్వరుం డిక్షణం
బుననే పోద”వటంచుఁ గోల్తుల దళం † బుల్ రేచి సాగించి శై
లనికాయంబులు లోయలుక వనులు లీ † లక దాటి యుత్సాహముగ
గొని ముందేగఁగ నా ప్రతాపుఁ డరిగె † కుంభలేమియర్ చేరఁగె.

230

గీ॥ శైల సామ్రాజ్యలక్ష్మీ మస్తకమహాంజ్ఞిక బర్హతమపైన శృంగంబునఁ బాదుచుండ;
మూర్ఖమున వెల్లి హాటకముకుటరాజ మట్లు కుంభలేమియర్ దుర్గములగుచుండ. 231

సీ॥ అచలనితంబంబు † నటు నెక్కుచో దూరముననుండి దుర్గకో † పురము గోచ,
నా ప్రతాపస్థపేంద్రుఁ † డత్యంతహస్త రోమాంచితకాత్ముడై † మస్తకమట్టి
కనులపండువుగాఁగఁ † గని “పదునాటిండ్లపై నయ్యె నెటా నిక † బ్రాధీశ్వరు;
నీ “మేఘ భవనంబు” † నీ “భవానిదేవి కోవెల” నీను న † రోసరంబు

గీ॥ కనులఁ గట్టినయట్లు నేఁ † గాంచుచుండు; గలిగిన దొసగులకు నుడి † గలఁగుచుండు;
గానికాలము నన్నిట్లు † కట్టివైచె; జూచుచుండుమి! యిప్పుడు నీ † సూడు గొడు.” 232

క॥ అని మొగిచి కేలుఁగవ మనమున నుత్సాహంబు నివ్వఁగ † ముగ, బలమును గ
మైని హెచ్చరించి దుర్గమును డయక దూఁగి శంఖ † మును బూరింపె. 233

క॥ కల్లోలాభితరంగము వెల్లివిరియు గతిని గవియు † విమతబలము న
బ్బల్లఱు మామొనఁ గోధోల్లసితుండగుచు నిజభ † టోత్కర మనయె. 234

గీ॥ కనులు నిప్పులఁ గురియ ఖడ్గంబు మెఱయ నహిత తోరుష్కపై న్యమభ్యమునఁ దూఁకు
నా ప్రతాపేశ్వరునిధాటి † కాగి నిలువ, నరుల మాటల! సురలపై † ను దరంబె!

మ॥ అవధూతాఖిల వైరి విక్రమ సలుం † బ్రాధీశ దోఃఖిన్ద సం
భవ దుర్వార దుర్జిత్ దావ దహన † జ్వాలా పరివ్యాప్తి ద

స్వవితానాటవి నిల్చె భస్మచుయి రా ధనుల్ రాసు; లవ్వీరుఁడా
హవభూమి విహరించె నాపశ్రయ కా ధలాభీల రుద్రాకృతిక.

236

చ॥ ఉద్ధధిని రెండుసార్వముల ధనుండి యుదగ్రతరంగముల్ భయా
స్పదముగ రేగి తీవ్రరభ ధనుస్సునఁ దాకిన వీర, శౌర్యసం
పద పాలివోవనీక యిరు ధవాగులయోధు లొక శ్లోకశ్లక్షై
గదియుచు హుంకరించి హయి ధగొమ్మరి వీర రసావతారులై.

237

సీ॥ యవనబృహన్నాథి ధకాస్త్ర నిగ్ధత ధూమ సంఘాతములు మేఘ ధసమితిగాఁగ,
రాజపుత్రకుల ని ధర్భరసింహనాదముల్ ఘన ఘనాఘన రణ ధద్దగఁగ,
భటహస్త తరళ కృ ధపాదారాతళత్తళలు సాదానునీ ధతతులుగాఁగ,
శబరనాయక శరా ధసన నిస్సర స్త్రీవ్ర విశిఖసంతతి కుంభ ధవృష్టిగాఁగ,

గీ॥ నుభయపక్షంబు వీరుల ధయొడలఁ దొఱగి పాటు రక్తప్రవాహముల్ ధపర్వతాగ్ర
గల్గిత గైరిక శోణ వై ధవలినిగాఁగ, సమరరంగంబు నిబిడ వ ధర్షన్తు వయ్యె! 238

మ॥ తన ముత్రాతలనాటి దుర్గమును బొం ధదన్ దొందరన్ జెంది ద
స్వవికాయంబును జీల్చ నయ్యమరసిం ధహుం డుగ్రుండై వైకొనెన్;
దన ముత్రాతలనుండి వచ్చిన యుదా ధస్తత్రుత్రే శేజోవిక
ష్టనమా వెచ్చని నెత్తురుల్ మరగి యం ధతర్నాడులం దోడఁగన్.

239

గీ॥ రాజపుత్రుల భయద వీ ధరస్వనములు స్రగ్గి మ్రగ్గు యావనభటా ధర్తస్వనములు
రాజగురుమాధి సింహగ ధగ్ధాస్వనములు భూనభోంతరాశమున మా ధర్మోత్తలీనె! 240

గీ॥ పీన వితత వత్సలును గౌ ధపీనధరులు కృష్ణనగ్న లయకల్ప ధదృఢశరీరు
లాలయస్థ శిలావిగ్ర ధహములమాడ్కి భిల్లులు రంజంగణమున శోభిల్లి రపుడు. 241

సీ॥ బవరం బుగాదిపం ధడువునాఁగ బెలరేగి యమరసింహుండు దీ ధవ్రముగఁ జెనఁగె;
సతని ప్రతాపాగ్ని ధయవనచమూసమూహమ్ములు శలభమ్ము ధలక్లు సమసె!;
దుర్బారపీఠ్యుం డ ధబ్బిల్లాచమూపతి మత్తమాతంగంబు ధమాద్రి దాఁకె;
నందలు వెఱంగంద ధనాపీరమణి వాని శిర చూడ్చి ఘోర ని ధప్రింశధార;

గీ॥ ప్రస్వపతులును జమువులు ధశబరవీరు లందఱును జేరి యెందఱ ధప్రందఁజేసి
రమరసింహుం డొక్కఁడ కూల్చె ధనందఱ నన, వాని విక్రమధాటి విశ్వమున కెఱుక.

క॥ పెడలు తెగి పుడమిం బడఁగాఁ బొడుచుచు మోగలుల యుద్ధ ధభూమికి బలిగా
నిడి మోదం బడరఁ బ్రతాపుండు కుంభలోమియరు దుర్గ ధముం గైకొనియెన్. 243

సీ॥ ద్వారములఁ గ్రాలెఁ బచ్చనితోరణములు; నలరె దుర్గమంతటను సూర్యధ్వజములు;
పరగెఁ గ్రమముగఁ బుణ్యాహా వాచనములు; మేఘభవనమ్మునన్ గ్రొత్త మెఱపు

మొలకె. 244

ఉ॥ పూచిన పూలమొక్కలటా వొంగి బుజుంబులు మూడుగాఁగ నే
నాచయముల్ తదీశ్వరుల నంత ముదంబుధి దేలి; రంత దా
నోచిన నోముపంటలగు నూత్నమనోరథ సంచయంబు లెం
తో చలరేగ రాజమణి యొప్పుగఁ గాపుర ముండె నయ్యెడన్.

245

మ॥ మును “పింగ్లాండు”ననుండి ఢిల్లినగరం బున్ జేరఁగావచ్చు వ
స్తునీకాయంబుల రేవు వీడు పిదపన్ సూరత్ పునీ మార్గమున్
గొని యీశాన్యపు భాగము దరుగుచున్ గుంభల్మియిక్ కోట ప
జ్జనె నైలుంబుల దాటఁజేయుటయ యా చారంబుగా సాఁగిడి.

246

సీ॥ నొగలపై నాదమణి ని ద్రఁగను చోదకులను శకటమ్ములను నందఁ గల సముద్ర
వస్తువుల వృషభములను బట్టి రాజపుత్రు లిడిరి కోటను మోల లాడు.

247

క॥ దినదినము కొల్లగొని కోటను జేర్చిన విలువగల బి దారమ్ముల పె
ల్లన భాగ్యసమృద్ధిఁజ్ఞ తనరెన్ సామగ్రి బలము ధరణీసునకున్.

248

సీ॥ అన్నిచూలలనుండి యరుగుదెంచి ప్రతాపుఁ జేరు వీరుల సాఖ్యఁ దెప్పగాను;
దైనందినప్రవృద్ధంబుగ నేనాబలంబును గోళబ లాబు దనగ;
జైత్రయాత్రారతుల్ జరపి ప్రతాపుఁడు శత్రుల సర్వనా శన మొనర్చె;
హారావళీసీమ నచిరకాలమున ముప్పదిరెండు కోటలు పట్టునడియె.

సీ॥ నా ప్రతాపేంద్రు దిగ్విజ యాంకశక్తులు గుహలు బోయలు దేశంబు గూడ నిడి
బూరటిలి పొంగి పొరలుదుఁ బోయి ఢిల్లీ చేరి సూటిగ నక్బరు దెవిని మ్రోసె.

249

సీ॥ అంతరంగికులగు సమా త్యాగ్రిణులను వాహినీపతులను సభా భవనమూడు
నవసర విశేష సభకు రం దనుదుఁ జేర్చి కడు విషాదంబు దోప న క్షరుపిఘండు,

—*) అక్బరు సార్వభౌముని విషాదము. (*—

సీ॥ “అకట! దేవేసీమ హా దుర్గమున నైస్యపటలితో నోడి పా గాజు ఖాను;
కుంభల్మియిక్ కోట గురుబల్ ధాముఁ డబ్బుల్లాపతి సనైస్య ముగను దెగియె;

- సన్వల సూర్యమ ధాల్మగ్గమునఁ గడు దర్పాభ్యుఁడు మహాబ ధాను సమసె;
నచలగృహముమగ్గ ధందు వాహినులతోఁ గడతేజెను ఫరీదు ధానుశూరుఁ;
- గీ॥ డణఁగి వెన్నకుఁ బోయిన ధాపృతాప సాగర మహాతరంగంబు ధ సరభసముగ
నిప్పు డుప్పొంగి యట్టె పై ధ కెత్తివచ్చె; నింక నెట్లొద్దు! మేవాడ ధ యెట్లు నిలుచు!”
- క॥ అని మోము డిల్లినడిపోయినఁ గని హరివిజయసూరి ధ “యిన్నేండ్లు రణం
బును దలుముచు నడవఁగనోపని రాణాగారి కింత ధ బల మిటు లొదవె!” 252
- సీ॥ అనిన నక్బరువిభుం ధ డతని వీక్షించి “భామాసాహియను పూర్వ ధ మంత్రి యొకఁడు
పన్ని యాకడనుండి ధ వచ్చి దూరపుసీమ కరుగుచున్న పృతాపు ధ నడ్లగించి
కేవల ధర్మదీ ధ త్వావర్తనము మాన్చి రాజనీతిప్రకా ధ రమ్మఁ గలసి
గణుతికిమీఱు పై ధ కము వేయుబుడ్ల నంపించినాడని మొన్న ధ వేగు లనిరి;
- గీ॥ యాత్మదేశంబు విడి సరి ధ హద్దు దాటి చనఁగనున్న పృతాపుఁడు ధ మనసు మార్పు
కొని సమస్త బలం బొన ధ కూర్చుకొనుచు సీమహాసంగరారంభ ధ మిట్లు చేసె.” 253
- క॥ అనఁ బైసగురునరేణ్యుం డను! “భామాసాహి త్యాగ ధ మతివంద్యం; బ
య్యనఘండు పాత్రదానింబునను గృతార్థతను గాంచి ధ పుణ్యం డయ్యె.” 254
- మ॥ పెనుకష్టమ్ముల ముద్ది కాంతి చెడి పి ధ ప్రిక్ దేలు నాదేశమా
తను సేవించి సకాలమందు నిరతో ధ ధారంబు గావించు పా
వనభాగ్యం బది పూర్వజన్మమునఁ గొ ధ ల్వక్రాని పుణ్యంబు చే
సిన శుభాత్ముల కబ్బుఁ; దక్కొరులకుఁ ధ సిద్ధిప దెప్పట్టునఁ. 255
- క॥ భామాసాహిబుధేందునిదా మహిత యశో విభూతి ధ యజరామరమై
భూవియు దివమును నిండు; మహామహుఁ డతఁడనఁగ, నక్బ ధ రార్తి బడుచుఁ,
- మ॥ “మన కీరితి సభాముఖింబునను “భా ధ మాసాహి పుణ్యాత్ముఁడం
చని, కాడంచని” చర్చ యేటికిఁ! బృతా ధ పాధీశ్వరుఁ గెల్చి యా
యన నోరక దన కే నధీశ్వరుఁడనం ధ చన్నింతు నం చాస లుం
చెను గొండొత్తలుగాఁగ; నిప్పు డవి యూ ధ డె నామనం బేర్చుచుఁ. 257
- సీ॥ పదునైదులతు ల ధ శ్వబలుంబు పాదాతిబల మేబడైగు ల ధ తులును గలిగి
యూర్వి నెల్ల జయింప ధ నోపువారు పదాఱువందలు వాహినీ ధ పతులు గలిగి
విశ్వం బదరఁ బది ధ వేల పిరంగులు దశసహస్రద్విప ధ తతులు గలిగి
వరుసలు వరుసలై ధ పరగు భండాగారభవనముల్ నిండ ద్ర ధ వ్యంబు గలిగి

గీ॥ రాజరాజుల గెలిచి వి ♦ క్రమము వలచి భరతఖండ మేలెడు సార్వ ♦ భౌముడనయి
పేదయగు ప్రతాపున కోడి ♦ బెండువడినఁ 'జీ' యనఁగఁబోదె జగము! నాసిగ్గుచేడదె!

సీ॥ రాజ్యంబు లేక దు ♦ గ్గబలంబు లేక నైన్యబలంబు లేక ద్ర ♦ వ్యంబు లేక
సాయమేమియులేని ♦ సమయంబున నె మహారాణాప్రతాప దు ♦ గ్గవరమూర్తి
యవనుల గళముకొ ♦ ట్టుయి రణంబుల బలిగొట్టెలుగాఁ జేసి ♦ కోయుచుండె;
బలవంతుడును ద్రవ్య ♦ వంతుండు దుగ్గవంతుండు రాజసీతినుగ ♦ తుండు సయ్యె;

గీ॥ దొలుత నణఁపరాని మహాగ్ని; తోడు దవలె గాలి; యింక లోకమంతయుఁ గాల్చుటయె
యతని నెటుగెల్తు నను చింత ♦ యంతకంత కెచ్చె; దెర వేది దోప; దిం ♦ కీమసేతు!

మ॥ కల హే యింద్రునికేని లేని పలు భా ♦ గ్యశ్రీరతుల్; పాద మి
య్యలపై మోవఁగనీక కొల్వఁగల వ" ♦ రెన్నేని కోట్లుగ; నే
సిలుగుల్ వైబడ; వా ప్రతాపుడెస నా ♦ చితాగ్నియుగ్గ గేతకీ
దళగర్భమునఁ జేరు నాగువలె డెం ♦ దం బాది కారించెఁబో.

260

గీ॥ అమరులకు లేని భోగభా ♦ గ్యము లొనరియునా ప్రతాపునిడెస సీన్య ♦ సడఁగుచుంటి;
నేమి లేకున్న దేవుని ♦ కృప గడించి యతఁడు లోకాతిశాయి శౌ ♦ ర్యమున మోలయు. 261

మ॥ అకటా! యక్షురవాసి లోకములు కొం ♦ డాడంగనే కాని యే
టికి నెక్కుట! నిటుపేదకనీని నొకనిక ♦ డీకొంచు గెల్వంగఁజూ
లక యల్లాడుచునుండె నంచు జగముల్ ♦ నవ్వొగ జీవింపనే
టికి! బ్రాణంబులపైననే విసువు పు ♦ ట్టె! వేదనల్ హెచ్చెఁబో!"

262

మ॥ అని నిట్టూర్పుచుఁ బాదుశాహి కడు దై ♦ న్యం బాద నిర్వాతదీ
పనిభంబై కనుపట్టెఁ గొల్వు; సభికుల్ ♦ పా'భాత చంగో'పమా
ననముల్ వంచిరి; మానసింహుఁ డరిమా ♦ న ప్రాణ విధ్వంసన
ధ్వనితాశాంత యశో విశాలుఁ డపు డ ♦ క్షుల్ సేత నీక్షించుచు;

263

—*) మానసింహుఁ డక్షుగు సార్వభౌమునకు మనస్తాపోపశమనంబు చేయఁబూనుట (*)

సీ॥ "అరిరాజమర్దనో ♦ ధృరశక్తి గాంధారసీమ నీసీమగాఁ ♦ జేసినాడ;
నడిసినంతనె పోయి ♦ గడియలో ఢిల్లికిఁ గాశ్మీరమును దెచ్చి ♦ కలిపినాడ;
మానవుల కసాధ్య ♦ మైన కాబూలు గెల్చి భవత్పదములఁ ♦ కేర్చినాడ;
గడు విశాలములు వం ♦ గవిహారదేశముల్ గెలిచి నీకు యశంబుఁ ♦ గొలిపినాడ;

గీ॥ దలలు బలియుట గెలువగా ♦ నలవిగాని దేశముల నెన్నియని సం ♦ డిటనుబట్టి
నీకు లోబడజేయు ని ♦ ర్విద్రశౌర్యపరుడ నేనుండ! నీకేల ♦ వసట మునుగ. 264

చ॥ వ్యవధి లవంబులేని కల ♦ హంబుల పెల్లునఁ జిక్క, రాజకీ
య వితత కార్యజాలముల ♦ యందు మునింగి, విదేశమందు నుం
డనలసి కొన్నిమాసము లె ♦ డంబు జనించి ప్రతాపుతోడి యా
హవము నుపేక్షచేసినటు ♦ తాటయు నిక్కమ! యేమి చేయుదున్! 265

మ॥ అవనిన్ జూడ్కులు వాల్చి నీ వడలి దై ♦ న్యు బాదినన్ నామనం
బవియున్; నాకుఁ బ్రతాపసింహునకు బా ♦ ల్యంబాది వైరానిలం
బు విజృంభించుచు నేటి కింకను మనం ♦ బున్ గాల్పు! జల్లార లే
దు; వితాసేయక తాకి నొంచి యుడికిం ♦ తున్ మూదలెంతున్ బ్రభూ! 266

నీ॥ చీమయుఁ జొరని కా ♦ శ్రీర దేశములోని కొండలన్నియుఁ బిండి ♦ పిండి యయ్యె;
మనకుఁ బరిషియాకు ♦ మధ్య సాంద్రాట్రపుల్ పగిలి బీటలువాటి ♦ బాట లొసఁగె;
దక్షిణాపథము విం ♦ ధ్యము పాదఘట్టనగురుత కోర్వక భూమిఁ ♦ గుంగి పోయె;
నీఁగ కనువుగాని ♦ హిమగిరిపార్శ్వ రాజ్యములెల్లఁ దలక్రిందు ♦ తాచుఁ దిరిగె;

ఆ॥ నాప్రతాపుఁ డెంత! ♦ యాతని బలమెంత! త్యాగ మెంత! యతని ♦ ధైర్య మెంత!
పోవనిమ్మటంచు ♦ నే వీడితినిగాని కన్ను దెలువ నెపుడో ♦ కాలిపోఁడ! 267

నీ॥ ఆఫ్రికాఖండంబు ♦ సంతయుఁ దెచ్చి వంగమహాంబురాశిని ♦ గలిపి వైతుఁ;
బ్రాతేయవైలంబుఁ ♦ బాదుతోఁ బెకలించి యావరణాచలం ♦ బవలఁ దోతుఁ;
సీపదమ్మలఁచెంత ♦ నీలోత్పలంబుగా నీలాంబురాశి ద ♦ కోలు సేతు;
నత్తరకురుభూము ♦ లొకక్షణంబున గెల్చి గురుదక్షిణగ నీకుఁ ♦ గుదురు పఱతు;

గీ॥ నాసయాఖండ మల్ల నీ ♦ యాజ్ఞ నుంతు; నిట్టిచో నొక్కమేవాడ ♦ యెంత నాకుఁ;
తెలియవే మద్భుతాబలో ♦ దీర్ఘశ్రీ! తలుపుల ద్విగువాని క ♦ పుళము లెంత! 268

క॥ కావరము పెచ్చు పెరిగిన మేవాడఁ బ్రతాపసింహు ♦ మ్రింగుటకై నా
బీవితము మీఁదనీయుదు; నే వెలితికి సంగు దొఱక ♦ నీయకు పెడఁదన్. 269

క॥ ఈపని నెఱవేర్చనిచో నాపేరునఁ బిల్వబోకు” ♦ నా విని యక్కర్
భూపతి యందఱఁ గనుఁగొని “యాపగిది నిఁకెంతకాల ♦ మిటు వేఁగింతున్! 270

నీ॥ మేవాడజయము న ♦ మ్మి యనేక లక్షలు సేనల నాహుతి ♦ చేసినాడ;
సమరసన్నాహముల్ ♦ జరుపుచో ధనము కోటులుఁగొల్లు నట్టేటఁ ♦ గలిపినాడ;

- నొక్కొక్కరు జగంబు ♦ నువ్వెత్తుగొనెడు చమూనాయకులను గో ♦ లోపియినాడ;
నిగువదేండ్లుగ తుణం ♦ బేని వీడని మానసికదుఃఖపరత శో ♦ ప్పిల్లి నాడె;
- గీ॥ బడగరాని కష్టంబులు ♦ పడిన వాడె; నడువరాని గుమ్మరముల ♦ నడచినాడె;
నట్టెయూశించియాశించి ♦ యాసలుడిగె; దాల్చియుడివోయె; మిగులసం ♦ తాపమయ్యె.
మ॥ ఎవరుగ జెప్పినగాని నమ్మకము నా ♦ కింతేనియు లేదు; నే
నెవరిగోరను సాయముగ సలుప ర ♦ మీ! యంచు; నా కెవ్వరుగ
లనమగ మేలొనరింపలే; రుణక కా ♦ లంబెల్ల నందంగరా
ని నృథాశారతిఁ జెల్లె; జింత యొకడే ♦ నిల్చె మదీయాంశమై. 272
- గీ॥ వీడిచనెదె ప్రతాప! మే ♦ వాడ సీమ! చాలు నికమీద “దవగతి ♦ స్తవ”యటంచు
మమగతిర్మమ”యనిచింత ♦ మానియుంటి; గూళపాటుండునాకొంప ♦ గూల్చెనకట!
- గీ॥ ఏమి చేయుదు! నాచింత ♦ యిపు డొకింత యణగఁగల త్రోవలేను; నా ♦ కతనితోడి
పోరు తలమున్న-లయ్యె” నం ♦ చీరసమున నిలువ, నల్లూరురహిమాను ♦ గళము నెత్తి,
—*) అబ్బూరహిమాను పృతాపసింహుని గుణగణములను గీర్తించుట. (* —
- సీ॥ “రాజు లాత్మాంఘ్రిసీ ♦ రజముఁ గోల్పఁగఁబూర్పు రాజయోగానుద ♦ రమ్యమూర్తి;
జన్మదేశమునకై ♦ సర్వస్వ మర్పించు ససమాన దేశ భ ♦ క్తాగ్రగణ్యుఁ;
డంబుజాతాప్త మ ♦ హవంశదుగ్ధాబ్ధి జనియించు సంపూర్ణ ♦ శతభద్రుడు;
శతరత్నవృత్త మహీ ♦ చక్ర మర్పించిన నంట నొల్లని మహా ♦ త్యాగ భనుడు;
- గీ॥ పోరుషభగీరథుం డట్టి ♦ ప్రభువరుడు మన కులమునఁ గాఁ దిక లోక ♦ మనను గలుగు
నేకులమ్మన లేడు నా ♦ యెఱుంగుదాత; నుత్తమోత్తమఁ డతఁడగుచు ♦ బుత్తగింపు.
- సీ॥ అంశమందున సహ ♦ స్రాంశు లీనెడు రవిధ్వజరాజము గరుడ ♦ ధ్వజముగఁగ,
నద్వితీయంబు “ఖాం ♦ దా”ద్విధారాకృపాణులు దుగ్ధాంతసం ♦ దకముగఁగ,
మోండ దొడుగు హే ♦ మతనుత్ర)రాజులు రంగారు పితౌగబ ♦ రుణుగఁగ,
విలువైన మగతాలు ♦ గులుకు కల్కితురాయి రమణీయ బద్ధిబ ♦ ద్ధమృగఁగ,
- గీ॥ బుండరీకములకుఁ దోడఁ ♦ బుట్టువైన వెడఁద కనులు కృపామృత ♦ వృష్టి గురియఁ
గదలించి హస్తీఘ్రులు ♦ కడఁ బ్రతాపరాజనారాయణుడు ద ♦ ర్శన మొసంగ. 273
- సీ॥ ఐరావతంబువై ♦ నరుడెంచు నిర్జరసార్వభౌముని మేలు ♦ చక్కఁజేసి,
వృషభవాహన మెక్కి ♦ యే తెంచు కైలాసవాసు విలాసాబు ♦ గాసి చేసి,

- హంసరాజము నెక్కి. యరుదెంచు భారతీశ్వరుని రూపవిభూతి ధంగపఱచి,
శిఖరాజవాహన శ్రీమీఱ వచ్చెడు సకండు నందము నెంచు డిందుపఱచి,
॥ మునుజపతిమాళి మన్మథ మన్మథుండు చైతకాశ్వముపైన సా డ్మత్కరించి
దివ్యదర్శన మిచ్చె; నా తేజమునకు నంజలి ఘటించి, యాత్మోప హార మిడుదు.
॥ ఆ త్రిభువన కల్యాణ ప రాయణుఁ గనినపుడె, యాత్మావలోకనం బయ్యె నాకు;
నని ముగిసి ఢిల్లెఁ జేరి నే నరసిచూడ నాత్మ యతనికై నీకు దే హంబు దక్కె. 278
సు! అకటా! నీవలె ధర్మముల్ దెలిసి రా జ్యం బేలఁగాలేడో! మ
చ్చికమై భూప్రజఁ బుత్రులఁబలెఁగృపా శ్రీఁ జూడఁగాలేడో! పా
యక వర్ణాశ్రమధర్మపద్ధతి తిరం బై నిల్చుఁగాలేడో! యె
దుకు నాతండు స్వతంత్రుడై నిలువఁ గా దో! యాన తీఁ గోరెదన్. 279
॥ తలఁగని రణములఁ దగులుకొన్నను స్వధర్మత్యాగ మాచరిం పంగఁబోడు;
తినఁ దిండిలేక కుం దెడునప్పుడైనను దైవభక్తి యొకింత తలఁగనీయఁ;
డనుపమాన ప్రవ ర్తనమున జగమున కాచార్యపీఠమై యలరినాడు;
స్వాతంత్ర్య సమర దీ డ్మ నిబద్ధాత్ముడై సతతోపవాసముల్ సలిపినాడు;
॥ కలియుగంబున నిట్టి యో గ్యతముఁ గనము! వెఱ్ఱినిని నన్ను జగము భా వించుఁగాక!
యినకులంబు గాలించి చూచినఁ బ్రతాపు నంతటి మహాపురుషుఁ డుండఁడని వచింతు.
॥ ఆ మహారాజు క్షీణుఁ డ్రాతపమునఁ జల్లఁగా జీవితమ్ములు జరపుకొనుచు
మనము సమకాలికులమారు మనఁగలిగితి; మిదియ దేవేంద్రభోగమఁ చెన్నవలయు.
సు! పృథ్వీశ్రీకర మామహాత్ముని తుమా భావంబు శ్రీరామర
క్షకదా మీ; కతఁ డాసనొందుచు “వనా శా”నిమ్ముగన్ దాఁటి చెం
గకు విచ్చేసిన యానిమేషమే భవ త్రైదుష్క సామాజ్యల
క్ష్మణీ సూక్ష్మణులు నిండు నిక్కమని ఘో మింతున్ నిరాఘాటతన్. 282
॥ పృథ్వీని దైభవ పాద్రవంబులు నీవు నెఱపు నీ హస్తినా పురమునందు
గాఢాధికారసం గతమైన యొక నాటిరాత్రి యొంటరిగ నా రాజమాళి
యందుగు పెట్టినయేని నాసడి తెలియుచు తుణమున లేచు న ఖండసేన;
విడక నీ విందుండ పీఠానా! పాటిపోవలయునో యోజింప వలసియుండు;
॥ శ్రీరమాభక్త సాక్షాత్క రించినట్టు లాప్రతాపుఁడు కనుపించు నపుడు, నీకు
సేనకుండ సేన నీసేవ చేయఁగలనో! యవలఁ దొలఁగుదునో! తెలి యంగ రాదు.

మ॥ మఱి యేదే నొకకారణంబుమెయి కం ♦ పం బొంది తూగాడి యీ
ధరణీచక్రము సర్వ మొక్క మొగిల బా ♦ తాళమ్మున గుంగి యు
క్కఱినన్ సుంత చలింపజోవను; బ్రతా ♦ పాధీశు సత్కిర్తి తె
వ్వ రపాయం బొనరింపఁ బూనినను నో ♦ ర్వజోవఁ బాజాలతో!

284

సీ॥ ఒక నృపాలకుఁ డేలు ♦ నొక్క రాష్ట్రంబులో నొక టంకనాలలో ♦ నుద్భవించి
పరిపరివిధములై ♦ పరగు నాణెములట్లు మతము లన్నియును నీ ♦ షీతి రహించు;
మనుజుల నుద్ధరిం ♦ పఁగ వీని నేర్పఱచిరి బుధుల్ లోకప్ర ♦ సిద్ధమతులు;
ప్రతిమతంబునను న ♦ ర్హత యుండనే యున్న; దీర్ఘరదృష్టిలో ♦ నిన్ని సమము;

గీ॥ లన్యమతమువాడు ప్రతాపుండనకు; డతని దుత్తమోత్రమమతము; మత్త్యూడు మాతృ
దేశమున కప్పువడె నంచు ♦ దెలియని మన యావనమతం బొకండ ని ♦ రగ్ధకంబు. 285

చ॥ కటకట! యామహాత్ముఁ డొక ♦ కైవడి లోబడఁ; డీప్రనున్ జగం
బెటులను నిల్వనీవు; శ్రమ ♦ మితయు నొక్కని గెల్వనేకదా!
గుటికెడు పాలకై పొదుగుఁ ♦ గోయుదురే! యొకపండుకోసమై
విటపముఁ గూల్తురే! ఫలము ♦ వెల్లి శ్రీమం బధికంబు గాదాకో!

286

సీ॥ రాజపుత్రకులు దు ♦ ర్వారవిక్రమయుతుల్; తెఱవ లత్వలఘుసా ♦ ధీమత్తులు;
లాకులమ్మున బాలుఁ ♦ డైన వీరులలోన నగ్గిగణ్యులైన నడఁవఁగలఁడు;
పరిపుల్లనురుచిర ♦ ప్రమదావనవతంస; మనుపమ నిత్య క ♦ ల్యాణసీను;
పరమశోభన నిత్య ♦ వైవాహికగృహంబు; తస్మాసతీ కంఠ ము ♦ క్తన)జగబు;

గీ॥ నైన మేవాడపై కేగు ♦ టనుచితంబు; రాజపుత్రులఁ దొడర ఘో ♦ రతమపాప;
మాప్రతాప పురోగమ ♦ మైన కులము దండనకు న్నగ్గి! మొక్కఁ ♦ దగునుగాక.

గీ॥ వైవమును దూరముంచి యిం ♦ దాక వారి కాచరించిన కొండగతి ♦ యభుమ చాలు;
నింక భూదేవి భరియింప ♦ దెప్పు చువరి తెవట నేగతి పట్టునో! యెవ్వఁ డెఱుంగు!

సీ॥ నాల్గేడ్లవాని ని ♦ తగఁజేసితివి; చదువులను నేర్పించితి; ♦ బుద్ధి గణపి;
తున్నతోద్యోగ సు ♦ పన్నునిఁ జేసితి; కురిమి పియ్యగంబు ♦ గూర్చి యుండు;
వీ దేహమే నీది; ♦ యీ ప్రాణమే నీది; యీ జీవితంబె నీ ♦ దెల్లియపుడు;
నా శరీరమ్మునం ♦ దలి రక్తమునఁ బ్రతిబిందు వెల్లిపుడు నీ ♦ పేరె పలుకు;

గీ॥ నీదు సేమంబు నెంచి ని ♦ ర్జిత్రయశము నెంచి నీయెడ గౌరవ ♦ మెంచి నీదు
ప్రభుత కేవేళ మేలంచి ♦ పలుకు నాదు ప్రార్థనముఁ ద్రోసిపుచ్చకు" ♦ మనెడు సంత,

—*) అద్వైతహిమాను మాటల కందలు హస్తింతుట. (*—

- సీ॥ “ఈమాట లోకమెం ♦ జేని నాదలదాల్ప విహితమా”నన హరి ♦ విజయసూరి;
 “యద్దిరా! యియ్యవి ♦ యమృతవాక్యంబులు తథ్య”మనియె సూరి ♦ దాససుకవి;
 “రాజపుత్రులతోడ ♦ రణ మొనర్చుట కలుషమ్ము పొ”మ్మనె ఖేరి ♦ స్తామనీషి;
 “యాప్రతాపుడు దేవు ♦ నవతార మేయని విశ్వసింతు”ననియె ♦ బృద్ధిరాజు;
 గీ॥ నంద తాడెడు మాటల ♦ నాలకించి, యందు నందును గల యుక్తు ♦ లాదరించి,
 యాత్మభావంబుఁ గొంత గో॥ప్యముగ నుంచి, చిటునగవు వెల్వరించె న॥కృరువిభుండు.

—*) మానసింహుఁడు యవనసభను దృఢీకరించి మాటాడుట. (*—

- క॥ అందఱును గలయఁ గని వగ చెందిన మదితోడ మాన ♦ సింహుండును “మీ
 రంద టెటులఁ దఱిమిన నాకుం దోచినయట్ల నడచు ♦ కొనఁ గలవాడె” 291
 గీ॥ ఆ ప్రతాపుఁడు భృతి యిచ్చి ♦ యాదరించు భట్టులవిధానఁ బొగడంగఁ ♦ బాలుపడితి;
 గౌర! యాత్మాభిమాన మిం ♦ పైనలేక యేమి చేయుదు! మీశౌర్య ♦ మిట్టులుండె.
 మ॥ ఇదె నే గాదని పట్టు పట్టినయే, ♦ నిందున్న యీమంతుల్లు
 పనునార్వందలు వాహినీశులు ప్రతా ♦ పత్కాధిపున్ జేరి న
 న్నెదిరింపన్ జనుడెండు మీర; లిటువై ♦ నే మాదురో చూతు; రు
 స్పదశాస్త్రాలము చెంగుట నిలువ వీ ♦ మార్జార గర్జారభటుల్. 293
 మ॥ పగు లాటేని గుఱించి యేల పలుకన్! ♦ బ్రత్యేక శత్రుత్వముల్
 పఱింపన్ నాకుఁ బ్రతాపసింహునకు; నం ♦ బర్సేనతో నేగి యు
 ధ్ధరశౌర్యంబునఁ దాడి యాతని జయిం ♦ తున్; మానసింహేంద్రుఁ డొ
 క్కరి సాయంబు నపేక్ష సేయమికిఁ దా ♦ రాక్షసులు చూపించెదన్. 294
 గీ॥ సేనలు ధనంబు గాష్ట్రింబు ♦ జీవితంబు నతని గెల్వంగ నర్పింతు” ♦ ననుచు రౌద్ర
 ముల్లసిల విజృంభింపగా ♦ నెల్లవార లేమనఁగలేక నిల్చి; రా ♦ పృథ్వీరాజు, 295

—*) పృథ్వీరాజు మానసింహు నధిక్షేపించుట. (*—

- సీ॥ అతిపాపమఁడు ప్రతా ♦ పాధీశు నెవనిగా విశ్వసించితివా! ద్వా ♦ వింశతియగు
 రాజపుత్రక మహా ♦ రాష్ట్రంబులకు రాజులకు నగ్రిగురుఁడు; కా ♦ లంబు చక్క
 జరిగియుండినను నం ♦ దఱు రాజపుత్రు లాధన్యు నంధ్రుల మ్రోల ♦ దాసులెకద!
 శ్రీసలుంబొక్కొక్క ♦ సింహేంద్రుచే మొట్టబడి తల దిమ్మెక్కి ♦ పడియెయుందు;

అ॥ పాదుశాహి ప్రాపు ♦ పట్టి మిన్నందుడు, వా దినములు మఱచి ♦ తయ్య! యిప్పు
డిక తోక దొడిగి ♦ యీగ బెబ్బలియైన సాటి మాట నీక ♦ పాటి కెక్క. 296

సీ॥ నైన్యాధిపతులు ప ♦ జ్ఞనుజేరి “కైలవారాసీమ ఫలవృక్ష ♦ రాజ సరులు
నఱకిరి, తిండి చే ♦ కుర”దన్న నవ్వుచు “వైరులు చెటువంగ ♦ వలనుపడెడు
తిండి చేకొనుట సం ♦ ధిలె లోప, మింక శాత్రువులెల్ల సంవత్స ♦ రముల కొలఁది
పనిచేసి చెడుపనో ♦ పని తిండి జూతు; బచ్చిక రుబ్బి గొట్టెలు ♦ చేసి తింద”

గీ॥ మనుచు బందొమ్మిదేండ్లు తో ♦ యమును గడ్డి తినుచు సతతోపవాస మూ ♦ విన తపస్వి,
యతనిదెస వ్రేలుచూపు శౌ ♦ ర్యపరు డున్నె! విశ్వమంతయుఁ ద్రు ♦ వినగ భింపఁచు.

గీ॥ దేవపూజాన్వయ డతని నిం ♦ దించి నీవు గురువులకుఁ బగనామమాల్ ♦ గూర్చుటయ్యె;
రేఁగి గుడ్డు పిల్లను వెక్క ♦ రించుటయ్యె; విసంగ లేము, పాపాభిని ♦ మునుంగ లేము.

సీ॥ భాగ్యంబులెన్ని సం ♦ పాదించియున్నను, నెన్నేని భోగంబు ♦ లెసఁగియున్న,
రవి పగ్గకాశించు నీ ♦ రాజ్యమంతయుఁ గొన్న, జయమపై జయ మొంది ♦ చక్కచన్న,
విక్రమ సూచక ♦ బిరుదమాల్ వేలున్న, బెల్లుబడియుఁ దద్ద ♦ బెలఁగియున్న,
నిది యేమి యని యొరుం ♦ డెదుగొడకున్నను, ధరయెల్ల మనయాళ్ల ♦ దాల్చియున్న,

గీ॥ ఘట మొకితయు లేదు; రాం ♦ గల యుగముల జేతనికోజులుగల్గ వార ♦ నాకులకు
నాత్మగురుదూషకుల కుదా ♦ పారణముగను నెల్లరును జూపంగలరు వే ♦ లెత్తి మనల.

గీ॥ బ్రదికి నన్నాళ్లు లీప్రగ ♦ ల్భములతోనఁ దెల్లవార్చితి జీవిత ♦ యుల్ల, నఱుక
దురమునకు నంపకాడతై ♦ తుల్కిపడెను; పుణ్యపురుషార్థముఁ చిత్త ♦ బుద్ధి జూరదె.

మ॥ అకటా! కానలఁ బుట్టి యందె బలితం ♦ బై జాలియే లేని ఘ
తుక సత్వంబులు గూడ నాత్మకుల జగ ♦ తుచ్చేదము మాని వే
కోకటా గుఱి భరించుచుండు! నిజధ ♦ ర్మోద్వాసముఁ జేసి స్వీ
యకులధ్వంసము చేయుచుంటివి; మను ♦ వ్యత్వంబు చే నయ్యెనే! 301

సీ॥ పాలమున్నీటిలో ♦ పల నెన్నవన్తు లుద్భవ మొందె; నొక చంద్ర ♦ దర్శనమున
నున్నొగుచుండుఁ బ ♦ యోధి; యట్టులె రాజపుత్ర సావనకులాం ♦ భాభయగుడు
మనమందఱము జనిం ♦ చినను రాజా కీర్తి చంద్రికయే తదు ♦ త్సాహకారి;
మేవాడకే గాద యీ ♦ విశ్వసునకెల్ల సతఁడు వీరుండు గురుం ♦ డగుచు జూలిచె;

గీ॥ నట్టి స్వకులదీపకు స్వామి ♦ నాత్మవేత్త నిరత వకాదలఁ దాలిచి ♦ చరణపూజ
సలుపక తృణీకరించు వి ♦ శ్వాసహంత యిలను మననేమి! పరణోక ♦ మేగనేమి! 302

గీ॥ పూలదొరసాని మల్లెపూ ధూచువఱకు నేను సాధారణమైన నేలనె యనుఁ
గన్నెతోట; ప్రతాపునిఁ గన్న పిదపఁ దనరె భూదేవి నిజము పు త్రవతి యగుచు.

గీ॥ భరతఖండ మహాలక్ష్మి “భాగ్య మయ్యె”నని ప్రతాపుని యశముఁ గీర్తనముసేయుఁ;
బాదుపాచెవి నిలు గట్టి పచ్చవిసము నైతఁ దగునయ్య! విసపాల విత్త వగుచు! 304

చ॥ యవన మహామహీశ్వరుఁ డు దారహృదంతరుఁడౌట నెందు నె
ద్దెవ రెటు లాడినన్ విని స హించు నటంచుఁ బ్రతాపదేవుఁ గూ
ర్చి వృథగ నింద లాడెదవు! చేసిన పాపమె చాలుఁ జాలు! నా
చెవులకుఁ జేమ గ్రమ్మెడు; ని నీ! యని ధిక్కృతిఁ జూచి నిల్వఁగన్, 305

క॥ వడిఁ దోడఁ దొక్కు భుజగము వడువున నంబరువిభుండు పైదూడఁదొడం
గెడు సడిఁ గనుఁగొని యక్బరు కడు సమయస్ఫురణ గలిగి కార్యజ్ఞుడై. 306

—*) అక్బరుసార్వభౌముఁడు శాంత వచనములు పలుకుట. (*—

చ॥ “పలువురు మీరు మీ హృదయ భావములన్ దెలియుంగఁగోరి నే
సలిపితి నాతని గుఱించి చర్చ యొకింత; కలంతవట్టు మీ
పలుకుల సారమున్ విశద భంగి నెఱింగితి! నా మనంబునన్
గల తెఱఁ గంతయున్ దెలియఁ గా వినిపించెద; నాలకింపుడే! 307

చ॥ సమరము లొక్కరితిఁ గొన సాఁగఁగఁజేసితి; నిట్లు కొంతకా
లము కడచన్న నొప్పుడె చ లంబటి నామ ప్రభుత్వమొచ్చు; ని
క్కముగఁ బ్రతాపభూపు నెడఁ గల్గి దొకించుక యీర్ష్య నాకుఁ; గ
య్యములను బొడ్డుపుచ్చుట పి యంబనఁ జెల్లు న! యెట్టి వారికిన్! 308

గీ॥ ఆ మహానాయకవతంస మాప్రతాపుఁ డెన్నిగతుల యోజించిన నన్నుబోలు
కోటి సార్వభౌములు చేరి కొలువఁదగిన టాతనిధియను మాట వ జాలిమూట.

సీ॥ ఆరమణీయ డు రావరతేజోమూర్తి సందర్శనమున నా నంద మొంద
వలయునటంచుఁ గొం డలుఁ గోట్లుగా నాకుఁ గోర్కులు మదిలోనఁ గొనలుసాగుఁ!
గాని యిన్నేర్పఱుగాఁ గాలమంతయు నిట్లై కడచె; నా కట్టిభా గ్యంబు గలుగ;
దతని దర్శింప నా కర్హత యున్నదే యని పలుమాటు జం కడరు చుండు;

గీ॥ గురుప్ర దైవంబుఁ జూడక కూర్మబుద్ధి నామహారాజునకును జే నైనదాడ
నెగ్గు గావించి తగుదునం చిపుడు పోయి చేరి సాన్నిధ్యమున నిల్వ సిగ్గు దోచు.

గీ॥ ఆమహాభాగు క్షీరిగా ♦ నామృతమునఁ జిక్కువాఁ డెల్ల నను నింద ♦ చేసి తీటు;
నతి ధవళమైన యాతని ♦ యశము వోలె నాను దుష్కీర్తి శాశ్వతం ♦ బై దనర్పు.

గీ॥ నాదు జీవితశేష మం ♦ తయుఁ బ్రతాపు సేవఁ గడిపినఁగాని దు ♦ ష్కీర్తి పోష;
దాధరాధీశుతోడి వి ♦ రోధమునకు నీళ్లు విడిచి నే నురక శాం ♦ తించువాడ. 312

ఆ॥ బ్రతికి నన్ని నాళ్లు ♦ బ్రదుకము! రాజ్యతృప్తకును మేరగ లడె! ♦ చాలు నున్న
దానితోడఁ దృప్తి ♦ దనరుట మేలుచుఁ బలికె మానసింహు ♦ నైపుమాచి,

గీ॥ వట్టి పాండవబీడు మే ♦ వాడసీమ, పరక పాతికె గాని లా ♦ భంబు గలుగ;
దా మహారాజు దేశంబు ♦ నాతడే గ్రహింపని వ్వింక; నష్టం బ ♦ దేమి మనకు!

క॥ కడచనె నేఁబదియేఁడులు; ముడుతలువడి శెల్లవడియె ♦ మోమును బూములు; ♦
గడిమి చెడె; నొడలు సడలెను; గడు వృద్ధుడ నైతి; శాంతి ♦ గానఁగ నైతి. 314

మ॥ సకలప్రాభవవైభవంబుల మొగల్ ♦ సామ్రాజ్య మేలంగఁడ
గ్గ కుమారుండు 'సలీము' దేహము చెడం ♦ గాఁ ద్రాఁగుబోలెయ్యె; మా
మక చిత్తంబును బాయకుండు నిది మ ♦ ర్మచేదినై! దుష్టదం
శక సంగంబున సగ్గు మొగ్గ యది పు ♦ష్పంబై గుబాళించునే!

క॥ పదియేడ్లప్రాయ మాదిగఁ గదనము కదనం బటన్న ♦ కలఁతలతో న
ల్వదియేడ్లు కడచి చనె; మన బ్రదుకూని పోరులనె శెల్లు ♦ వాటివ వకటా! 317

గీ॥ ఆప్రతాపుతో నింక క ♦ య్యంబు వలదు వలదు, నలువుర నోళ్ళతోఁ ♦ బడఁగఁజాల;
మందఱము జీవితమ్ముల ♦ యందలి తుది రంగముల శాంతితోడఁ ది ♦ ర్పంగ నిమ్ము."

—*) అక్కరుసార్వభౌముని నిర్ణయమును మానసింహుఁడు సమ్మతించక పోవుట. (*—

మ॥ అని యొడ్డలగమండు నక్కరు విభుం ♦ డాడంగ నా వాక్యముల్
విని యంబో పతి "నీవచస్సులు మదిన్ ♦ వేధించు; విశ్వంబు భ
స్మనికాయంబుగఁ జేయు నాజ్వలనమున్ ♦ జల్లారె; నే దెట్లు పో
యిన నీ వింతకె యింత మెత్తవడెదం ♦ చే నెంచనైతి బ్రభూ! 319

మ॥ ప్రమదోద్వానముఁబోలు నీయవన సా ♦ మ్రాజ్యంబునన్ గంటకో
గ్రమహింబంబు నెవ్వగన్ బెనిచె నీ ♦ రాజాప్రతాపుండు; త
త్సమదౌర్ధత్య మడంపరానియెడ నీ ♦ దర్పంబు నే నొల్ల! ఖ
డ్గము నే నొల్ల" నటంచు నేల విసరెన్ ♦ గాలాహినా రోజుచున్. 320

గీ॥ పరమ గంభీర మాతని ♦ వదనమందు వీరితేజో మహాలక్ష్మి ♦ ద్విగుణిత కళ
వెలిగె; సభయెల్ల మౌనముద్రలఁ జెలంగె; నంత నక్బరు నృపమాళి ♦ యతనిఁ గాంచి,

—*) అక్బరుసార్వభౌముడు మానసింహుని శాంతింపఁ జేయుట. (*—

మ॥ “మన యబ్బారహిమాను శీలము జగ ♦ న్మాన్యంబు; స్వచ్ఛందవ
ర్తనుఁ; డేనాడు నసత్యదోషమును జెం ♦ దక్షిణి వాఁ; డేను పె
చిన వృక్షం; బితఁ డెల్లవేళలను నా ♦ శ్రేయంబె కాక్షింపు; నీ
తని మాటఁ శిరసావహింపఁదగుఁ గా ♦ దా! నాకును నీకును.” 322

చ॥ సరసుఁడు; పృథ్విహంజు; కవి ♦ చంద్రుఁడు; మాన్యతముండు; నీకు సు
స్థితరబంధువర్గమునఁ ♦ జేరినవాడు; ప్రతాపసింహు సా
దరునకుఁ గూర్మియల్లుడు; కృ ♦ తం బెఱుంగఁగల పుణ్యమూర్తి; స
త్పురుషుఁ డితండు నేర్పు హిత ♦ ముఁ దలఁదాల్చుకయున్న సేమమే! 323

గీ॥ హరివిజయసూరియును భువ ♦ నైక గురుఁడు, సూరిదాసమహాకవి ♦ సుగుణరాశి,
యాశిరిస్తాదు లందఱు ♦ నట్టివారె, యెవరి మాటఁ ద్రోయఁగ నేర్తుమిపుడు మనము.

చ॥ వితరణశాలి, రాజులకు ♦ వేల్పు, కుటీరనివాసి, లోకమ
దిత సుచరిత్రుఁడు, భువన ♦ ధీరుఁడు, వీరుఁడు, రాజరాజ సం
హతులను మేటియు, బరమ ♦ హంస, ప్రతాపు నడంపఁ బూనుటల్
చతురతగాఁ దలంపకుము ♦ జూదులు వేతురె! మంగలంబునకే! 325

గీ॥ ఇప్పుడొక్కఁడే నిర్ణయ! మిఁక ముగింతుసభను; మేవాడగల మొగల్ సైన్యములను
జేర్చుకొని రాజధానికి ♦ జేరుడనుచు నాజ్ఞ చేయుదు”నని యక్బ ♦ రంత లేచె. 326

⊕ The annals ascribe it to a generous sentiment of Akbar, prompted by the Great Khankhanan (Mirza Abdur Rahiman) whose mind appears to have been captivated by the actions of the Rajput Prince. Pratap was indebted to a combination of causes for the repose he enjoyed during the latter years of his life; and though they may be ascribed principally to the new fields of ambition which occupied the Mogul arms, we are authorised also to admit the full weight of the influence that the conduct of the Hindu Prince exerted upon Akbar, together with the general sympathy, of his fellow Princes, who swelled the train of the Conqueror and who were too powerful to be regarded with indifference.

“Annals of Mewar ”

మ॥ నెలయున్ దాటకమున్నె వార్త లలమెన్; † మేవాడదేశంబు లో
యల దుర్గంబులఁ గల్గు నమ్మొగలు సై † న్యంబుల్ గుడారమ్ములన్
దలఁగన్ బీకి సమస్తవస్తువుల వెం † టన్ గొంచు గుంపొచు మో
ములనున్ వాల్చుచుఁ బోయి ఢిల్లినగరం † బున్ జేరె నల్లలన్.

327

—*) రాజపుత్రులు మఱలఁ దమ దుర్గములను బట్టకొనుట. (*—

సీ॥ హారావశీపర్వ † తాభంగశృంగముల్ తునియలుగాఁగ దుగ † దుభులు మ్రోగ;
నతిమంగళాకారు † లగు రాజపుత్రయోధులు గుంపు గుంపులై † తోచి రపుడు;
వారి సేంబరమును † వారి యుత్సాహంబు వారి భక్తి వచింప † నశముగాను;
తోరణగృహమాది † తుది దుర్గమునదాఁక విడువ కన్నిటిఁ బ్రతా † పుండు గ్రహించె;
గీ॥ నాటుమాసంబు లరిగెడు † నంతలోన నొక్క చిత్తూరు దుర్గంబు † దక్కఁ గడమ
యెనుబదియుమూడు దుర్గంబు, † లెల్ల దేశ, మాప్రతాపప్రభుత్వంను † డాక్రమించె.
క॥ తనసామంతుల నొకదినమునఁ గనుఁగొని యాప్రతాప † భూపమణియు “దే
వుని కృప రాజ్యము స్థిరమయ్యెను; యవనులతోడి పోరు † నిగక నిలుపును.” 329

—*) ప్రతాపసింహుండు మాల్యూరమును గొల్లకొనుట. (*—

క॥ మనదేశము సరిహద్దునకును నవ్వల నొక్కపురము † గొల్లకొనఁగ నా
మన సయ్యె; గాని, యందలి మనుజుల బాధింపరాదు † మన కెట్లగును.” 330
క॥ అన “నీయాజ్ఞాపించిన పని శిరమునఁ దాల్చి చేయ † వాడుక యగు; నె
డున కని యడిగి యెఱుంగము; పని నొంతుము జగము మిగిలు † శత్రుల వైవె.”
సీ॥ అని సలుంబాకృష్ణుఁ † డనినఁ బ్రతాపుఁ డొదల యూచి తేచ; సగ † దఱును గదలి;
దుత్తరదిగ్విజ † యోత్సాహులగునుఁ గతిపయప్రయాణముల్ † దీర్చి పుష్క
దినమునం దంబరు † దేశమునన్ జొచ్చి ప్రతిలేని భాగ్యవై † భవ సమగ్ర
భవనంబునై మఃఖ్య † వర్తకస్థానమై వఱుచు నుండు ‘మా † ల్యూరము’ చేరి
గీ॥ ధన కనక సర్వ వస్తు సగ † తతులు మూర్ఖు గొప్ప యంగభు లన్నిటి † గొల్లగొల్ల
పట్టి సామగ్రి యంతయు † బండ్ల కెత్తి; రాపురము సర్వవస్తు సు † న్యముగఁ జేసి.

❊ Determining to have a slight ovation in return for the triumph Raja Mann had enjoyed who had fulfilled to the letter his threat that “Pratap should live in peril” he invaded Amber and sacked its chief mart of commerce Malpoora.
“Annals of Mewar.”

- గీ॥ భువన మెల్లడ నిండి మాఱురము కొల్లగొట్టబడెనను వార్త లెఱుకుడుగఁ బొంగెః !
సిగ్గుచెడి మానసింహుండు ♦ శిరమువాల్చె; నాప్రతాపుండు మొలక నవ్వలరదాల్చె.
- గీ॥ ధాన్య ధన హేమ వస్తు సం ♦ తతులతోడ నిత్యలక్ష్మీనివాసము ♦ దిగము నగుచుఁ
దొంటిమాడ్కిఁగుంభల్మియర్దుర్గ మపుడుమేరుగిరిదుర్గముల కాంతిఁమ్రొంగియుమిసె.
- సీ॥ నెలనెల మూడువా ♦ నలు గురియఁగసాఁగెఁ; బడనై యవని సార ♦ వంత మయ్యె;
బొలమును దున్ని విత్తులు చల్లెఁ గృషికుండు; వైరు లన్నియుఁ బోదివడయసాఁగెఁ;
గైలవారామహా ♦ కాననంబున ఫలతరువులు తామర ♦ శంప రయ్యె;
మొల లెత్తు, బీడునే ♦ లల గడ్డి పెంపొందె; గణనకు మీటి గో ♦ గణము పెరిగె.
- గీ॥ గోపురములందుఁ బలుకోట ♦ కొమ్మలందు నగరములయందు గ్రామకంఠములయందు
నచలశృంగంబులందు సూ ♦ ర్యధ్వజములు వందలుగ లేచి పూర్వనై ♦ భవముఁజూటె.
- సీ॥ భువనమం దెల్లడఁ ♦ బూలు పూచినయట్టు లాప్రతాపుని కీర్తి ♦ యతిశయించె;
దేశదేశమునుండి ♦ దినదినం భామహీవిభుని దర్శించి సే ♦ వింప వచ్చు
పుణ్యయాత్రీకబృంద ♦ ముల సంఖ్య యంతయు నంతని గణన సే ♦ యంగరాదుః
యవనులుగాక హైం ♦ దవులుగాక సమస్తకులములవారు సే ♦ వల నొనర్చి;
- ౧౩॥ రొకట 'థా' రెడారి ♦ యొకట విధ్యంబు, వేఱొకటఁ దుహినశైల, ♦ మొకట జలధి,
మధ్యఁ గలుగు నేల ♦ మనుజుసమ్మర్దమై క్రాలె నిసుక వేయ ♦ రాల కుండ. 336
- క॥ తనదేశమునుండియు సింహానికాయంబట్టి భటస ♦ హస్రంబును బా
వనమూర్తి కృష్ణసింహుండు కొని కుంభల్మియరుకోట ♦ కును విచ్చేసెన్. 337

—*) స్వాతంత్ర్య దినోత్సవము. (*—

- మ॥ ప్రవిశేషోత్సవ సంపదల్ పొదలఁగా ♦ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీమహా
శృంగముల్ దీర్చెదమంచు శోభనముహూ ♦ ర్తం బెంచి దిగ్దేశవ
ర్తి విశేషజ్ఞుల నాత్మబంధులగు వా ♦ ర్క బిల్వ నాహ్వనప
త్రవితానంబులు వ్రాసి పంపెను సలుం ♦ బ్రా కృష్ణసిం గయ్యెడన్. 338
- గీ॥ ఐదువందలు పుల్ల థా ♦ న్యముఁ దదితర వస్తువులు చేర్చి; రచటికి ♦ వచ్చు హితులు
రాజులును నిల్వఁగా గుడారము లెత్తి రొక్కొకం డొక్క పురమునా ♦ నొప్పుచుండ.

⊕ Where rain seldom or never falls the land is desert. The Thar Desert¹ with a border of scrubland, lies between the Indus and the Luni Rivers,

"Herbert Pickles B. A. BSc."

గీ॥ గడియ గడియకు వేలు ల ధ క్షలుగ వచ్చు బ్రాహ్మణుల సందడి హనుమద్దావరమలరె
నూఱుతిరునాళ్ల లెసఁగిన ధారిఁ గోట వేలు మోపంగ సందు గ నింప దయ్యె.

సీ॥ శుభవాసరమ్మున ధ శుభముహూర్తమ్మున నభ్యంజనస్నాన ధ మాచరించి
పాశేశ్వరీదేవి ధ ప్రభుమాళి, యమరసింహుడు నూత్న వస్త్రంబు ధ లోనరఁ నాల్చి
సకల కల్యాణ భూ ధ వణములు ధరియించి యవనీసురులు మూత్రు ధ లాత్త తతులు
పార్థివు లనుసరిం ధ పంగ ముత్తైదువుల్ పాటలు పాడుచుఁ ధ బజ్జ నడువఁ,

గీ॥ గూడుకొని భవానీదేవి ధ కోవలకును వెల్లి గోని బూజించి ధ విషధరత్న
ఘటిత హాటక మకుటంబుఁ ధ గాన్క యిచ్చి మ్రొక్కి యందలు మందిరిం ధ సునకువచ్చి

సీ॥ వేదిపై దర్శలు ధ వేసి యాపై రత్నభర్తాసనంబులు ధ వజ్రలుచుండ,
రెంటిపైఁ బాశేశ్వ ధ రీ-ప్రతాపు లెలర్చి; రాహరభక్తార ధ కాశ్లాజులును
జంద్రభట్టారకు ధ సత్పుత్రు లెవరుగా నున్న పీఠములఁ గూ ధ ద్దుండి; రవల
వెలుఁగు నాసనములఁ ధ గులవెడ్డలును నూర్చుఁ ధ డభిలసామాతులు ధ నవనిపతులు

గీ॥ గుంపు గుంపులుగాఁ జేరి ధ కూరుచుండి; రవ్వల మహాశిష్యతమగు ది ధ వ్యాసనమున
నుండె సముదార విక్రమో ధ ద్దండమూర్తి భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ధ భీమచాండు. 342

గీ॥ అతుల సువిశాల వేదికా ధ భ్యంతరమనఁ బ్రముఖమగు నొక్కదివ్యాసంఘమున నుండె
శాంతమూర్తి తేజోరాశి ధ సత్త్వగునుడు మాన్యతముఁడు భామానిహి ధ మగ్రిమాళి

గీ॥ అందు నిందన కాస్థాన ధ మందు నెందుఁ దానెఁడు కార్యభారంబుఁ ధ దలను దాల్చి
సలిలతో తాహమూర్తియై ధ మెలఁగె స్వామి భక్తి పూర్ణాశ్శకుండు సలుం ధ బ్రా విభుండు.

క॥ కలనాదమ్మున శంఖంబులు మంగళదివ్యసూర్య ధ ములు దుండభులు
జెలఁచెఁగి మహానందము గొలిపె బహువిప్రవేద ధ ధేహపము చెలఁగె. 344

గీ॥ బ్రాహ్మణులుగూడి రాజదం ధ పతులచేత గణపతికిఁ బూజ చేయించి ధ కరముభక్తి
నఖల దేవతావాహనం ధ బాచరించి స్వస్తిపుణ్యహవాచనం ధ త్వనము నలుపి; 345

సీ॥ పాశేశ్వరిని బ్రతా ధ పప్రభుమాళిని నవరత్నసింహాస ధ సమున నిలిపి
వేదమంత్రాశీర్షి ధ నాదముల్ వెలయంగ “విపులరాజ్యకమాళి ధ వృద్ధి రస్తు;
శ్రీరస్తు వైభవ ధ శ్రీర” స్తనుచుఁ జల్లి రమల ప్రసూన లా ధ జాతితములు;
వందులు జయజయ ధ ధ్వానముల్ చేసి ప్రతాపునిక్కి సంత ధ దలును బొగడి;

గీ॥ రచలనందనబోలెఁ బు ధ న్యవతులైన బ్రాహ్మణస్త్రీలు పాటలు ధ పాడుకొనుచు
రాజదంపతులకును హా ధ రతుల నిడిరి బంగరు హారంగు గీపాల ధ పద్మరములు.

గీ॥ ఆప్రతాపు సింహాసనం మవల నొక్క హేనుమయమనోజ్ఞాసనం బక్కజేసి
యమరసింహుని యావరా జ్యంబునకును బట్టభద్రుని జేసి సు బరము గనిరి.

మ॥ విమలానగ్న మనోజ్ఞ భూషణములుక విలైవన సావగ్గవ
స్త్రములుక హాటక రమ్య పాత్రలు సలుం బ్రాకృష్ణసింహాది నై
శ్యమహానాథులు కానకలిచ్చుచు బ్రతా పాధీశు దివ్యాంఘ్రియు
గ్గము సేవించిరి భక్తిపూర్వక సమ స్కారంబు లర్పించుచుక.

348

మ॥ తన దేశంబుననుడి సేవకుల చే తక్ గంపల్ల ముంచి యొ
య్యనఁ దెప్పించిన ముత్తయగబులు ప్రతా పాధీశ్వరుక ద్రాసునం
దానఁ గూర్చుండఁగఁబెట్టి వాని సరియె త్తుల్ తూచి మేవాడభూ
జనులు దంతటఁ బంచిపెట్ట శబర త్మానాథుఁ డత్యాదృతిక.

349

మ॥ “మనస్వాతాత్ర్యము దేశభక్తియు నసా మాన్యంబునా త్యాగదీ
తును శోధించియు విశ్వమంతయును మె చ్చుక గారణంబైన యా
నమహాకేశ్వరు నకృతీశ్వరు మహా భాగ్య ప్రభావ ప్రభల్
దనరక బ్రావు మటంచు నీశ్వరు పద ద్వంద్వంబు సేవించెడక.

350

క॥ కలనైన నొరుల దెస పగ మొలువకయుండెడిని హృదయ మున నాకని క
న్నులు మోడ్చి తుణము దేవుని దలంచుచు మదిలోన భక్తి దశము కొనంగక.

351

—*) ప్రతాపసింహుఁ డందటనగ్న విధమున సత్కరించి కృతజ్ఞతను వెల్లడించుట. (*—

మ॥ “గురుఁ డెల్లప్పుడు సగ్రహాజ్యుండని వా క్రుచ్చుక శుక్తుల్ పెక్కు; లీ
చరణాబ్జంబులు నా కహర్నిశములుక సగసేవ్యముల్; వీని నే
మొలపక జేయుకుమంచు నీశ్వరుని సం పార్థింతు; మేవాడయే
మొలపక జాలనా నీమహాపకృతి భా మూసాహి మంత్రీశ్వరా!

352

మ॥ నను నారాజ్యము నాప్రజావళి నఖం డత్యాగముక బెంచి ప్రో
చిన పై పంబపు నీవు, సంతతము నీ శ్రీపాదసేవా వినూ
తనభాగ్యంబు స్థిరంబు చేయుము; నినుక భ్యానించి క్షీంచుచుక
మనువాడఁ గనువాడ ధన్యతను; భా మూసాహి మంత్రీశ్వరా!”

353

గీ॥ అని ప్రతాపధరాధీశుఁ డవనిదేవు చరణరాజీవములు మ్రొక్కి సరస నున్న
తక్కుగురులకు మ్రొక్కి వస్త్రములు కనకభూషణము లిచ్చి యడుగులు పూజ చేసె.

చ॥ “ఇరువదియైదువత్సరము ♦ తెన్నియొ బాధల కోర్చి నాపయ్య
దొరగు విపత్రువాహముల ♦ నుక గడఁబెట్టుచు దేశసేవలక
గఱపుచు నుద్ధరించిన జ ♦ గన్నతశ్రీవి! నిన్ను మిత్రుఁడుక
గురుఁడును నింక దైవమని ♦ కూడ భజించెద నాదుపాలికిఁ.” 355

సీ॥ గణుతింపరాని భో ♦ గములు గల్గి స్వతంత్రస్వపుడవై కష్టములు ♦ తెలుంగకుండ
నడుచు మహానుభా ♦ పుడవయ్య ననుఁగూర్చి వలచి వలచి కష్ట ♦ ములకు నూర్చి
ధనము పై న్య మొసంగుచును స్వయంబుగ యుద్ధములు చేసి నాయుడు ♦ మలను నీను
నిడుమలుగా నెంచి ♦ యితకాలమునుండి వరమైతి నాయెడఁ ♦ బరసి నాభు;

గీ॥ గిరితటములందు భటులను ♦ నెఱపి వేయికనుల నాయూలుబిడ్డలఁ ♦ గాచినావు;
నీఋణముఁ దీర్చఁగాఁజాల; ♦ నీదు కృపకుఁ బారమే లేకుభిన్న ♦ ర్వజ్జమూర్తి!” 356

క॥ అని శబరలోకనాథునకును వందన మాచరించు ♦ కొని కఁగిటి నుం
దున నిలిపి సలుంగ్రా కృష్ణుని జేరఁగఁబోయి పేర్చి ♦ శోభింపఁడుడఁ; 357

మ॥ “నను వీడకజన కెప్పుడుక మెలఁగుచుక ♦ నానీడయుఁ బోయె; గ
టిని తెఱపుకవలె గాచి ధర్మనితతిక ♦ నేర్పించి సుపూర్ణభ
క్తిని నాతోడిద లోకమందు ననుర ♦ క్తిక గొల్పు నీ యా బుధా
బును నేఁ దీర్చఁగఁ జాలఁ బెక్కు భవముల్ ♦ పుత్రుండవై పుట్టిక.” 358

మ॥ కడుదూరగుండు దోచు నాపడఁ బోలె ♦ గక జయఁగా ముంగురు
బడి యుత్తించుచు, సుగత సౌఖ్యమయింక ♦ స్వారాజ్యమే యున్న న
జ్ఞుడఁడక బొంగుచు, నాయభీప్సితమే నీ ♦ యిష్టంబటం చు; దమా
త్యుడవం చెప్పుడు చూడ; దేవుడవటం ♦ చూహింతు నాపాలికి. 359

మ॥ ఇక రా నుండదు కాలమందున జనం ♦ బేదేశమైన నా
ఱక ప్రస్తావము పేర్చి నొక్కడ సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహుడవక
మొకముల్ విప్పఁగ స్వామిభక్తి యొకచోఁ ♦ బురూపముక లేంది ప
రికి సాక్షాత్కృతియై తనర్పడిని; తం ♦ డ్రీ యెంత పుణ్యుండవో!” 360

మ॥ అని పాదంబుల మ్రోల వాలుచు నమా ♦ త్యాభీక్షకుక బూజచే
సిన నాతండు సమోదబాష్పనయన ♦ శ్రీ మీఱ నాష్టాంగ వ
దనముల్ చేయుచు భక్తితో నిలిచె; నా ♦ ధాత్రిశ్వరు డుతఁ బ
తనె సూక్తాది సహోదరప్రతతి సే ♦ నాధర్మలక జూచుచుక; 361

- మ॥ “తిన నాహారము చిక్కకుండినను భ క్తి జెంచుచున్ దండ్రీ
తి ననున్ గొల్చుచు ద్యాగమున్ నెఱపుచున్. † దేశచ్ఛ్రు సేవించి శో
భన సత్కీర్తి పరంపరల్ సలుపెనల్ † పాకంగ వర్జించినా”
రనుచున్ వాని వారి వారి గడు నా † స్వదంబునన్ జేరుచున్, 362
- క॥ విలువగల వస్తువుల భూషణ నొసంగుచు నర్హతీ † సమ్మానములన్
సలుపంగ భామాసాహియు నిలుపుచు సింహాసనమున † నృపలోకగురున్, 363

—*) భామాసాహి ప్రతాపసింహు నాశీర్వాదింతుట (*—

- సీ॥ “బహుళవిద్యదీప్త † పటలప్రభాభాసియగు రాజమార్గంబు † ననుకరించు
నీజీవితంబు † నిరతంబు హృదయ లనుపమానగు భక్తి † ననుసరింతు;
రఃఘు! నిజోలు మ † మానుభావుల లోకపాపన జీవిత † పటల మెప్పుడు
దేశచరిత్రమై † శీజిల్లుచునుండు; ధారుణీజనుల కా † దర్శ మదియ;
- గీ॥ నీచరిత్ర దేశదేశముల్ † నిండియుండు; నీయఖిండశోభననామ † ధేయము విను
వార లాపదలకు జుకు † పడక ధైర్యపర్యతములొచ్చు శాశ్వత † ప్రభ వహింతు.
- మ॥ నిను దర్శించుచు నీదరిక్ మెలంగుచున్ † నీతోడ భాషించుచున్
నిను సేవించుచు నిజ మునిక్ దలంచుచున్ † నీపూజల్ జేయుచున్
మానఁగఁగల్గుట మేటిభాగ్యమచుచున్ † మాబోట్ల మెల్లప్పుడున్
నిను దేవులబలె జూచుచున్ గొలుతుమో † నిర్ణద్రితేజోనిధి! 365
- సీ॥ కోటికష్టములైన † గోట మీఁటంగఁజాలు వీక్షల బరమగాం † భీర్య మలర,
సవరచ్చంద్రసౌం † దర్శమందిరమైన ముఖము శాంతసముద్ర † భూతి నెఱప,
వ్యాకోచమల్లికా † ప్రసవరాజంగల్లు చిరునవ్వు పెదవిపై † సిరుల నింప,
నందమై పుష్పమై † యాజానుద్గ్న బాహర్గళయుగళంబు † హాసుఁ బెంప,
- గీ॥ వాణ్ణిసానృతమేదిసి † వలయ మెల్ల వశము చేయంగఁజాలు ప్రా † భవము దనర,
మెలయు నీవిశ్వమోహన † వీరమూర్తి విడక మామనములఁ దాండ † వింతుఁగాత. 366
- మ॥ అమితోత్సాహము దేశభక్తిరతి సీ † దై యుండు; నీమేనిర
క్రమునంచున్ గల బిందు వొక్కొక్కడు “స్వా † తంత్రంబు స్వాతంత్ర్య”మం
చు మహాదీక్షను బల్కు; నీకు సము లీ † షోణీస్థలిక్ లేరు; భ
క్తిమహత్త్వగిరునఁ గొల్తు నిన్నుఁ గరుణా † దేవీ కుమారోత్తమా! 367

- సీ॥ రవివంశకలశసిం ♦ ధువు రాజరత్నాశ్రిః దరతరంబుగ వెలు ♦ వటచుఁగాత,
 మేవాడఖనిఁ బుట్టు ♦ హౌ వజ్రమెల్ల స్వతంత్రతాశాణదీ ♦ ప్రమగుఁగాత;
 రాజపుత్రాన్వయా ♦ రణిజ తేజము ధర్మదీక్ష నాహవవేదిఁ ♦ దెరలుఁగాత;
 పాశుశ్వరినిబోలు ♦ పతిదేవతలకు హైందవభూమి పుట్టిని ♦ ల్లవునుగాత;
 గీ॥ భూజనులు విప్లవమ్ముల ♦ బుగ్గిగునప్పు డడరు లడఁచి కొందలిరుల ♦ నలవరింప
 నిన్నుఁబోలు మాధవుఁడు జ ♦ స్థించుఁగాత; దస్యగజరాజసింహ! ప్ర ♦ తాపసింహ!"
- గీ॥ అనుచు నానందబాష్పంబు ♦ లతిశయిల్లఁ జారు నవరత్న సామృత ♦ నారికేళ
 ఫలము దోసిటఁ గొనిపోయి ♦ పశ్చిమ కిచ్చి చేతు లెత్తుచు నిట్టు లా ♦ శీర్షదించె 369

శ్లో॥ “స్వస్తి పృజాభ్యః పరిపాలయంతాం
 న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
 గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
 లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు
 కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ
 దేశోఽయం షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః
 అపుత్రాః పుత్రిణా స్సంతు పుత్రిణా స్సంతు పౌత్రిణాః
 అధనా స్సధనా స్సంతు జీవంతు శరదాం శతం.”

370

ఉ ప స ం హ ర ము.

- శా॥ నే నెల్లప్పుడు భావనాబలమునన్ ♦ నీరూప నామ క్రియా
 ధ్యానంబున్ గొని తన్మయత్వమున న ♦ న్యాకాంక్ష లేకుంటి; నీ
 వే నేనై తినా! నేనె నీవయితో! రూ ♦ పింపంగ నాకేల! ని
 త్యానందంబు ఘటించె నీకృతి పృతా ♦ పా! విశ్వలోకార్పితా!
- మ॥ పదియేం డ్లయ్యెను నిన్నుఁగూర్చి పతియిం ♦ పన్ సాఁగి; యిన్నేండ్లు నా
 మదిలోనన్ భవదీయ విక్రమకళా ♦ మాధుర్య సౌభాగ్యముల్.
 కుదురై నెక్కొని వేరు పాదుకొనియెన్; ♦ గొండతతా కోరికల్
 పొదలెన్ నిన్ను నుతింప; నీదు చరితం ♦ బున్ వ్రాసి హర్షించితిన్.
- మ॥ చదలే రట్టులు ముజ్జగంబుల భవ ♦ త్వచ్ఛబ్ద క్షీరిచ్ఛటల్
 వెదచిందన్ గనుఁగొంటి; భారతమహా ♦ ర్విన్ వీడి మున్నూటము

371

372.

వృద్ధియాజేడులు దాఁటె; నీచరితమున్ ♦ వర్ణించు భాగ్యంబు నా
కొదవెన్ నేటికి; నన్నుఁ బోలు కృతకృ ♦ త్యుల్ లేరు లోకంబునన్.

373

మ॥ దినరాజుబలె నుగ్రకోపనుడవై ♦ తిండిగించి వైలంబుని
డిసఁ తొరుక్కులఁ దాఁకి నీ నడపు హా ♦ బ్లిఘాఁబు యుద్ధాంగణా
బున విశ్వోన్నతమైన నీమ విభవం ♦ బున్ గొంత నేఁ బంచుకోఁ
గనకున్నన్ నినుఁగూర్చి యింత యనురా ♦ గం బిట్లు లుప్పొంగునే!

374

చ॥ ఇలఁ గల మీరపుంగవుల ♦ నిట్టి బలోన్నతుఁ డిట్టి ధీరుడున్
గలుగఁడటంచుఁ బేర్గనిన ♦ గండఁడ వీ విఁక; నిల్లు వీడి వీ
ధులఁ జరియింపజేసి కడు ♦ దుర్బలాదేహుడ; నన్ను నెట్టలన్
నలచితిన్! నీ చరిత్రమును ♦ వర్ణన చేసి జగానఁ జాటంగన్.

375

గీ॥ భవనశౌర్యాంకమైన నీ ♦ మూర్తిఁగొంచి, యనుపమానైన నీకథ ♦ లాలకించి,
రసమునను జేలి పొగడనిరసికు లుండ; రెట్టి నాయకోత్తముడ వోయీ! ప్రతాప!

గీ॥ భవ దుదార శౌర్యమును భావనమొనర్చి రసమునను జొక్కి గ్రంథంబుఁబ్రాయునపుడు
త్వ ద్వశుండనై యానంద ♦ బాష్పవితతు లాణిముత్యాలవలె రాలునహరహంబు.

గీ॥ నా మహోదాత్త నాయక ♦ స్వామి వీవు; భవ దనఘ కీర్తఁ గొనియాడు ♦ కవిని నేను
త్వత్కథామృత రుచిర కావ్యమ్ముతోడ హృదయకుసుమంబు నీకు నర్పించుకొందు.

క॥ ఉత్తమ ధీరోదాత్త నృపోత్తరుడవు; నిన్నుఁ బొగడ ♦ యోగ్యంబని రే
కన్న నమి హృదయరస మే నెత్తితి దుత్తలకొలంది ♦ నీచరితమునన్.

379

క॥ వర లోకోత్తర సుగుణోత్తర నాయకచక్రవర్తి! ♦ త్వత్కీర్తికళల్
స్థిరమొందెడుఁగాక నుదాహరణములై చంద్ర తార ♦ కార్క షాయ్.

380

మ॥ కరమున్ భక్తిని నా రచించిన మహా ♦ గ్రంథంబు నందెందు నీ
చరితం బాంధువు నిత్యమున్ జదివి నీ ♦ స్వాతంత్ర్యమున్ ద్యాగవి
స్మరణంబున్ సముదారవికృమకళా ♦ పూర్ణ త్వమున్ సేర్వఁగ
ల్గిరయేనిన్ సనుబోలు ధన్య లిలలో ♦ లేరంచు హర్షించెదన్.

381

ఉ॥ పూలును సారభంబు మధు ♦ స్రున్ జెడు వృక్షము పోయినంత; శం
పాలత దాని తోభలను ♦ బాయ నిమేషములోన; నీజగ
జ్జ్వలము లర్పచేయు పటం ♦ శౌర్య పరాక్రమ రాశివైన నిన్
బోలిన ధీధు కీర్తి పాలి ♦ వోవడు లోకము కుంగి పోయినన్.

382

సీ॥ సందర్శరములు నీ ♦ చరితంబు పఠియించి పరివశత్వమున మై ♦ మఱచుచుంటి;
 పదపదంబునను నా ♦ హృదయరసము నింది గ్రంథంబు రసమూర ♦ వ్రాసియుంటి;
 వందలకొలది ద్రా ♦ వ్యము వెచ్చపెట్టి భక్తిని గావ్యమెల్ల ము ♦ దించియుంటి;
 వీరలక్షీప్రభు ♦ త్వరూఢి మెఱయు నీ చిత్రంబు లందందు ♦ జేర్చి యుంటి;
 సీ॥ బ్రతిఫలము గోరఁబోక నీ ♦ గ్రంథములను దేశమంతట నింపంగ ♦ ఓవురుచుంటి;
 యత్నలోపములేక నీ ♦ యశముఁ బెంపఁ దగిన శ్రమమెల్లఁ బడితిఁ బ్రతాపదేవ!
 సీ॥ ఆప్రతాపమహిందు ♦ నటు రాజులు స్వధర్మనిరతులై దేశ మూ ♦ నెదరుగాక;
 శ్రీసలుంబాకృష్ణ ♦ సింహుఁ బోల్ స్వామిభక్తి పరులు యశము నొందెదరుగాక;
 పాశుశ్యనిబోలి ♦ భారతాంగనలు సాధ్వలటన్న పేరు చెం ♦ దుమరుగాక;
 యమరసింహునిమాడ్కి ♦ నాంధ్రయువకులెల్ల గురువిక్రమమున వె ♦ ఱ్లుదురుగాక;
 సీ॥ కమలవనమట్టి భారత ♦ ఖండమెల్ల వీరరసఖండమై ధాత్రి ♦ వెలయుఁగాక;
 'యాంధ్రు'లనుపేరు ఖండఖండంతరములఁదజ్జ లందఱు శీరములఁదాల్తు'గాక. 384

గద్య:- ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
 నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
 రాకా కైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్ర పవిత్ర, సుజనాను
 గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహవధాని
 పంచానన కావ్యకళానిధీత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి
 రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
 “రాజా ప్రతాపసింహ చరిత్రం” బ

శ్రీమద్దేవరాయ అంధ్ర బాహునియము, ను పద్యకావ్యమునం
 పట్టణాధిపతి (ప్రభుత్వకర్త) దుఁ బంచమా
 వంశము ..... 8-19 ..... శ్వాస
 ము

